

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Рада молодих учених університету

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали

XVII Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

17-18 жовтня 2015 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Рада молодих учених університету

Матеріали
XVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»
17-18 жовтня 2015 року

Збірник наукових праць

Переяслав-Хмельницький – 2015

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4 Укр)63
В 54

Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. - Переяслав-Хмельницький, 2015. - Вип. 17. - 362 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. - доктор історичних наук, професор, академік НАПН України, ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Рик С.М. - кандидат філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Скляренко О.Б. - кандидат філологічних наук, доцент

Коцур В.В. - кандидат політичних наук, голова Ради молодих учених університету

Кикоть С.М. - кандидат історичних наук, заступник голови Ради молодих учених університету

Гайдаєнко І.В. - керівник центру усної історії, секретар Ради молодих учених університету

©Рада молодих учених університету
©ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ПЕРСПЕКТИВА БЕЗСМЕРТЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕНЕТИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Стаття покликана: по-перше, висвітлити історію поняття старіння та безсмертя; по-друге, показати як сучасна технологія генетичної модифікації може вплинути на процес старіння людини; по-третє, окреслити які можливі наслідки можуть бути від застосування такої технології.

З давних часів люди намагались знайти секрет безсмертя, вони вдавались до різних містичних обрядів чи псевдонаукових практик. Хоча, наші предки не досягли жодних результатів в цьому питанні – сучасні технології переносять питання, можливо не безсмертя, а неприродньо-тривалого існування зі сфери наукової фантастики до сфери реальної можливості¹. Шлях до безсмертя починається з продовження тривалості життя. Медицина, особливо за останнє століття, допомагала людям проводити краще та триваліше життя. В сьогоднішні все більше і більше людей з розвинутих країн досягають найстаршого віку за всю історію людства. Науковці та працівники медичних галузей зробили великий внесок у процес поборення та мінімізації агентів, які раніше викликали передчасну смерть. До таких агентів відносять: хвороби, погана гігієна, травми та інші. Досягнувши великих успіхів в «боротьбі» зі старінням, наступним кроком вчених стало дослідження процесів, які, нібито, ведуть до деградації тіла (старіння) та смерті. З того часу, коли вчені почали розглядати старіння як певний біологічний феномен був даний поштовх до «революціонізації медицини з метою нападу на старіння» [1, с. 3-4]. Наслідком цієї «боротьби» проти біологічних процесів стало підняття великих культурних та етичних питань, на які сучасне суспільство має дати адекватну та вичерпну відповідь.

Вчені-біологи почали задаватись питанням: Чому відбувається старіння та де цей процес виникає? Першим, хто дав відповідь на це питання був Лен Хейлік, який у 1961 році в одній зі своїх праць описав процес, якому дали назву *senescence*². Хейлік знайшов докази того, що звичайні клітини людини, вирощені в лабораторних умовах, мають обмежений час існування. Іншими словами, вони «запрограмовані» ділитись обмежену кількість разів [1, с. 4]. Таким чином і було виведено загальне правило старіння, яке діяло серед всіх живих організмів. Однак, згодом, в стилі Томаса Куна, були знайдені докази того, що не всі живі організми підпадають під таке правило. У 1968 та 1998 роках, вчені два рази спіймали одну й ту саму живу істоту, а саме черепаху, вік якої складав майже вісімдесят років. При подальшому дослідженні було виявлено, що клітини цієї черепахи з часом майже не деградували [2, с. 122]. З моменту цього відкриття вчені почали своє розслідування, з метою винайдення та поборення більш достовірної причини старіння. Найбільший внесок в це питання зробила американська вчена, з галузі молекулярної біології, Сінтія Кенйон. Серед сучасного кола вчених Сінтія Кенйон рахується певною знаменитістю. Вона працює молекулярним біологом в Університеті Каліфорнії та є співзасновником та директором *Elixir Pharmaceuticals*, компанії, діяльність якої зосереджена на «збільшенні якості та тривалості життя людини» [2, с. 125]. Свою наукову кар'єру Сінтія розпочала, отримавши ступінь бакалавра в одному з найпрестижніших університетів світу – Технологічному Інституту штату Массачусетс³. Вона

¹ Хочу уточнити, що під реальною можливістю я не маю на увазі, що науковці зроблять нас безсмертними протягом найближчих років, це питання є можливе у перспективі тисяч років. Однак воно варте розгляду, тому що саме намагання людини стати фізично безсмертною призводить до зміни свідомості у неприродній для самої людини ракурс. Можлива переоцінка самого поняття смерті та життя.

² Слово походить від латинського *senex*, що означає *старіння*. Фактично, рахується загальним принципом старіння для всіх живих істот.

³ *Massachusetts Institute of Technology (MIT)*.

досліджувала яким чином різні хімікати, які пошкоджують ДНК, впливають на бактерії. У процесі свого дослідження Сінтія стикнулася з однієї піддослідною твариною, яка в майбутньому змінила всю наукову кар'єру. Назва цієї тварини *caenorhabditis elegans* чи іншими словами – аскарида⁴, невеличкий, завдовжки один міліметр, черв'як. Ці черв'яки є найбільш розповсюдженою твариною на планеті, а також найстаршим представником багатоклітинного організму. Починаючи з 1960х років, ці черв'яки мали неабияку наукову цінність для вчених. Зважаючи на те, що кожен черв'як складається з приблизно тисячі клітин та дуже легко виводиться в лабораторних умов, він є одним з найпопулярніших піддослідних тварин серед сучасних вчених-біологів. Деякі вчені, навіть, називають цю істоту «пробіркою природи» [3, с. 92-93]. З 1990-го року Сінтія Кенйон почала вивчати цих черв'яків. Вона, застосовуючи генетичні маніпуляції, намагалась досягти більшої тривалості існування цих черв'яків. Сінтія та її команда отримала позитивні результати у 1993 році. Вона оголосила, що при маніпуляції генами під назвою *daf-2* та *daf-16* тривалість життя нематодів збільшилась вдвічі⁵. Це відкриття мало неабиякий резонанс серед вчених. Нібито, процес старіння можна зупинити змінивши два гени. Варто додати, що в той час майже ніхто зі вчених не вірив в те, що процес старіння будь-яким чином пов'язаний з генами [3, с. 96]. К 2003 року Кенйон та інші вчені відкрили близько тридцяти генів, які впливають на тривалість життя. Зараз, вчені намагаються з'ясувати яку роль в «генетичному оркестрі» виконує кожен окремий ген. У жовтні 2004 року, Сінтія Кенйон та її команди досягли найбільшої тривалості життя нематодів – 125 днів. Якщо ці цифри порівняти до середньостатистичної тривалості життя людини, вийде майже 400 років [3, с. 99-101]. Однак, незважаючи на такі результати, вчені розуміють, що між таким живим організмом як нематод та більш складними організмами лежить ціла прірва. Тому, після перших позитивних результатів на черв'яках інші вчені почали аналогічні дослідження на генах ссавців. У 1997 році Гарі Ривкин, вчений з Гарвардської Медичної Школи, продемонстрував, що ген *daf-2* також існує і в генотипі ссавців, включаючи людину. Таким чином, був зроблений висновок, що маніпуляції цим геном в ссавців та людях може призвести до аналогічних результатів, що були з нематодами. У 2003 році твердження Ривкина було підкріплено дослідями незалежної групи вчених з Французької Біомедичної Дослідницької Агенції. Згідно їх даних, при маніпуляції вищевказаним геном серед піддослідних щурів, тривалість життя цих тварин збільшилась на 26 відсотків [3, с. 99-100]. Незважаючи на всі свої наукові досягнення, Сінтія Кенйон не вважає генетичні маніпуляції найкращим та найбезпечнішим способом продовження життя. Найбільшу перешкоду в цьому питанні створює принцип під назвою *pleiotropy*⁶. Сам принцип був вперше представлений у 1957 році біологом Джорджем Вілліамсом. Суть полягає в тому, що один ген біологічного організму може впливати на одразу кілька різних характеристик цього ж організму [2, с. 124]. Іншими словами, якщо здійснюється генетичне втручання, наслідки не можна об'єктивно передбачити. Через майже п'ятдесят років потому цей принцип був підтверджений експериментально. Коли дослідницька група з MIT здійснила генетичні маніпуляції на геном дріжджів, їх тривалість життя збільшилась, однак і втретє збільшилась потреба в кисні [1, с. 342]. Фактично, якщо таким же чином збільшити тривалість життя людини, наслідком такої модифікації може бути киснева недостатність та широкий спектр інших захворювань. Для того, щоб зменшити ризик негативних наслідків від експериментів зі збільшення тривалості життя організмів, вчені віддають перевагу хімії, а не генетиці.

Досягнення сучасної медицини та біології не могли не підняти питання практичної реалізації ідеї безсмертя. Першим, хто задався таким питанням задовго до всіх інших був відомий вчений-гуманіст Леон Касс. У 1983 році він видав есе під назвою *Mortality and*

⁴ Цей черв'як також має іншу назву, а саме – нематод.

⁵ Більше про це відкриття написано в *Discovery Magazine* за 2004 рік.

⁶ Слово походить від грецького кореня *pleo* та слова *tropos*, що фактично перекладається, як «багато напрямків».

Morality: The Virtue of Finitude, в якому відстоює ідею природного балансу в світі та неприпустимість втручання в цей баланс [1, с. 344]. Інші вчені, наприклад, Обрі ді Грей професор Кембриджу та Московського фізико-технічного інституту вважають, що практичне безсмертя є невідворотною перспективою наступного сторіччя. У 2003 році, він дав інтерв'ю для *The New York Times*, де говорить, що: «...тривалість життя людини в найбагатших країнах до 2100 року досягне відмітки в 5 тисяч років»⁷. Професор Грей також є автором кількох книг, майже всі з яких присвячені питанню поборення старіння. Він часто публікується у збірнику Інституту Безсмертя⁸. Якщо досліджувати праці, які публікує цей інститут то відразу натикаєшся на місію, яку ця установа пропагує, а саме: «Місією Інституту Безсмертя є поборення захворювання під назвою – мимовільна смерть⁹» [4, с.7].

Безперечно, праця науковців в царині біології, генетики та медицини приносить позитивні результати, які ми можемо спостерігати на власні очі. Однак, торкаючись фундаментальних питань, науковці мають бути обережні, щоб не перетнути межі дозволеного та не звести, наприклад людину з категорії *natural* до категорії *artificial*. На противагу перспективам покращення здоров'я, тривалості життя та розширенню людських можливостей, багато науковців протиставляє певні негативні наслідки для суспільства через застосування генетичної інженерії. Впродовж останніх п'ятидесяти років критики генної інженерії підіймали три основні питання проти застосування генетичних маніпуляцій. В першу чергу, вони занепокоєні, що може статися, якщо генна інженерія буде використана для отримання переваги одного соціального класу над іншим. Чи не спричинить це ще більше розділення між бідними та багатими? По-друге, критики генної інженерії підкреслюють можливість нехтуванням природним правом людини. Як доказ, вони наводять приклад еugenіки. По-третє, стоїть питання фінансування проектів, пов'язаних з генною інженерією. Критики говорять про те, як ми можемо витратити величезні ресурси на сумнівні проекти, коли в світі є реальні соціальні проблеми, які потрібно вирішувати в першу чергу [5, с. 136-137].

Відкриття подвійної структури ДНК та виникнення генетичної інженерії стоїть були одними з найвизначніших подій в науці двадцятого століття. Людина розширила горизонти своїх можливостей та трохи більше занурилась в таємниці природи. Головне питання – який шлях вибере людина, отримавши нові можливості. Чи це буде намагання підкорити природу та створити сприятливі умови для інструменталізації всього натурального. Чи це буде намагання вирішити соціальні проблеми сучасності. Як ми побачили, генетична інженерія має великий спектр можливостей. Хоча, в світі емпіричному, де ми застосовуємо природничі знання, одним з найфундаментальніших принципів є принципи причини та наслідку. Кожна дія має свій наслідок. Моральна оцінка будь-якої дії залежить від ініціатора цієї дії. В нашому випадку це людина, яка застосовує досягнення сучасної науки. Бачимо, що розглядати наукові досягнення тільки з боку емпіричного досвіду є недостатньо. Людина надає цьому світові ширшого значення, іншими словами, кожна дія людини має розглядатись на різних рівнях – фізичному, психологічному та моральному.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Hall S. Merchants of Immortality: Chasing the Dream of Human Life Extension / S. Hall. – New York : Mariner Books, 2005. – 440 p.
2. Brooks M. 13 Things That Don't Make Sense / M. Brooks. - New York : Doubleday Publishing Group, 2008. – 256 p.
3. Yount L. Modern Genetics: Engineering Life / L. Yount. – New York : Chelsea House Pub, 2006. – 224 p.

⁷ <http://www.nytimes.com/2003/08/12/opinion/where-is-thy-sting.html>

⁸ Сайт інституту знаходиться за посиланням - <http://www.imminst.org/about>.

⁹ Англіською подається як *involuntary death*. Можна перекладати, як мимовільна чи недобровільна смерть.

4. The Immortality Institute. The Scientific Conquest of Death: Essays on Infinite Lifespan / The Immortality Institute. – Buenos Aires : Libros En Red, 2004. – 296 p.

5. Green R.M. Babies by Design: The Ethics of Genetic Choice / R.M. Green. – London : Yale University Press, 2007. – 288 p.

*Дар'я Горбань, Тетяна Станішевська
(Мелітополь)*

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОЦИРКУЛЯЦІЇ КРОВІ У СТУДЕНТІВ

Однією з найбільш актуальних проблем є збереження здоров'я населення. Особливе значення має комплексне дослідження здоров'я студентів, оскільки ця соціальна група визначається підвищеним ризиком функціональних порушень організму [2, 5]. Провідне місце при діагностиці функціонального стану організму посідає дослідження мікроциркуляції крові. Зміни в системі мікроциркуляції крові тісно корелюють зі зрушенням в центральній гемодинаміці [4, 5], що дозволяє використовувати ці критерії в оцінюванні загального фізичного розвитку і стану здоров'я обстежуваних осіб.

Оцінка рівня мікроциркуляції крові у здорових людей в процесі онтогенезу широко вивчається Козловим В. І., Литвином Ф. Б., Морозовим М. В. та іншими. В Україні дослідження з вивчення тканинного кровотоку здорової людини за допомогою методу лазерної доплерівської флоуметрії проводилися Трибрат Н. С., Чуян О. М.

На даний час, одним з основних методів вивчення мікроциркуляції крові є лазерна доплерівська флоуметрія (ЛДФ), що являє собою метод інтегральної неінвазивної оцінки стану мікроциркуляторної гемодинаміки у капілярах і є, безсумнівно, актуальним методом діагностики мікроциркуляторних розладів.

Незважаючи на великий інтерес і актуальність вивчення процесів мікроциркуляції крові, на сьогодні, відсутні нормативні показники параметрів капілярного кровотоку у здорових людей при використанні методу лазерної доплерівської флоуметрії (ЛДФ).

Таким чином, актуальним для вивчення залишається питання індивідуально-типологічних особливостей мікроциркуляції крові, її реактивності під дією різних факторів у осіб студентського віку.

Тому, метою нашого дослідження було – виявити особливості мікроциркуляції крові у студентів на різні функціональні проби.

Об'єкт дослідження: процес мікроциркуляції крові у студентів віком 17-20 років.

З метою вивчення функціонального стану мікроциркуляції крові був використаний метод лазерної доплерівської флоуметрії (ЛДФ), що дозволяло оцінити стан тканинного кровотоку і виявити ознаки зміни мікроциркуляції при різних функціональних пробах: проба із затримкою дихання, холодова та теплова проби [1, 4].

В обстежених студентів виявлено три типи ЛДФ-грам, які відповідають різним типам мікроциркуляції: перший тип («аперіодична» ЛДФ-грама), що відповідає нормоемічному типу мікроциркуляції, характеризувався нерегулярними коливаннями кровотоку з високою амплітудою та вазомоторними хвилями (хвилі другого порядку). Така ЛДФ-грама відображає високий рівень коливань рухливості еритроцитів у тканинах. Другий тип («монотонна» ЛДФ-грама з високим показником ПМ) відповідає гіперемічному типу мікроциркуляції, характеризувався нерегулярними коливаннями кровотоку з достатньо високою амплітудою. Третій тип («монотонної» ЛДФ-грами з низьким параметром мікроциркуляції ПМ) відповідав гіпоемічному типу мікроциркуляції та характеризується зниженням притоку крові в мікроциркуляторне русло і підвищеним тонусом мікросудин, що виникає внаслідок підвищення симпатичних невrogenних впливів.

У ході проведення проби із затримки дихання (рис. 1) в обстежених з різними типами мікроциркуляції було виявлено, що рівень спазму капілярів найбільше виражений у студентів нормоемічного типу мікроциркуляції. У досліджуваних з аперіодичним типом ЛДФ-грам при затримці дихання рівень кровотоку знижується на 52,4%, що значно вище в порівнянні із показниками у студентів з монотонно низькоамплітудним типом ЛДФ-грам (44,5%) та монотонно високоамплітудним типом ЛДФ-грам (43,1%).

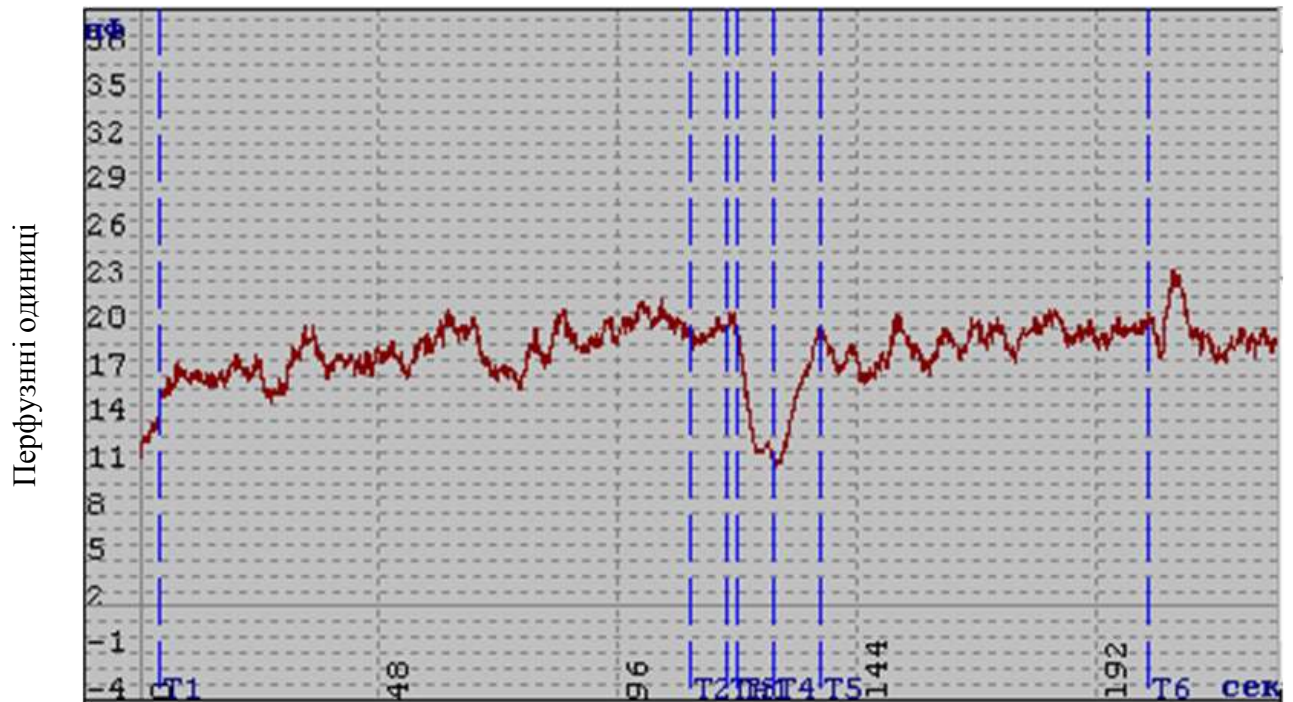

Рис. 1. ЛДФ-грама на пробу із затримкою дихання

Примітка: T1-T2 – вихідний рівень; Tn1 – глибокий вдих; T3-T5 – період затримки дихання; T4 – максимальне зниження кровотоку; T5-T6 – період відновлення кровотоку.

Таким чином, різний рівень реактивності на пробу із затримки дихання обумовлений індивідуально-типологічними особливостями мікроциркуляції крові: найбільша реактивність мікросудин виявлена у студентів з I типом ЛДФ-грам (64,94%), при монотонно високоамплітудному типу ЛДФ-грам рівень реактивності значно нижче (36,47%), рівень реактивності при монотонно низькоамплітудному типі ЛДФ-грам має порівняно середнє значення (44,05%).

При локальному короткочасному охолодженні поверхні шкіри шматочками льоду спостерігалася нормотонічна реакція мікросудин (рис. 2). Тобто, спочатку відбувалося зниження параметру мікроциркуляції крові, на другій хвилині відбувалося відновлення швидкості кровотоку до вихідного рівня, а з третьої хвилини спостерігалася стійке зниження параметру мікроциркуляції. Це каже про те, що в умовах низьких температур адаптація капілярного кровотоку забезпечується активними механізмами регуляції.

Рис. 2. ЛДФ-грама при холодоровій пробі

Примітка: T1-T2 – вихідний рівень мікроциркуляції; T2-T3 – перша фаза реакції на охолодження; T3-T4 – друга фаза реакції; T3-T5 – плато (вихід мікроциркуляції на постійний рівень); T6-T7 – період відновлення капілярного кровотоку.

Таким чином, реактивність капілярного кровотоку на холодорову пробу у студентів 17-20 років характеризувалася достатнім рівнем симпатичних вазомоторних рефлексів. У середньому рівень реактивності капілярного кровотоку склав 63,58%.

Як показали дані, реакція тканинного кровотоку у студентів на локальне підвищення температури шкіри розвивалася в дві фази (рис. 3). У першу фазу реакції спостерігається різке посилення вазомоторної активності при фактично незмінному рівні ЛДФ-сигналу. При подальшому підвищенні температури до 41⁰С кровоток зростає; при цьому вазомоторна активність пригнічувалася. У другій фазі реакції фіксується стрибкоподібне збільшення ПМ до 30 перф. од. Ймовірно, при зміні місцевої температури відбувається зрушення тканинного метаболізму і видозміни реактивних властивостей мікросудин [2, 3].

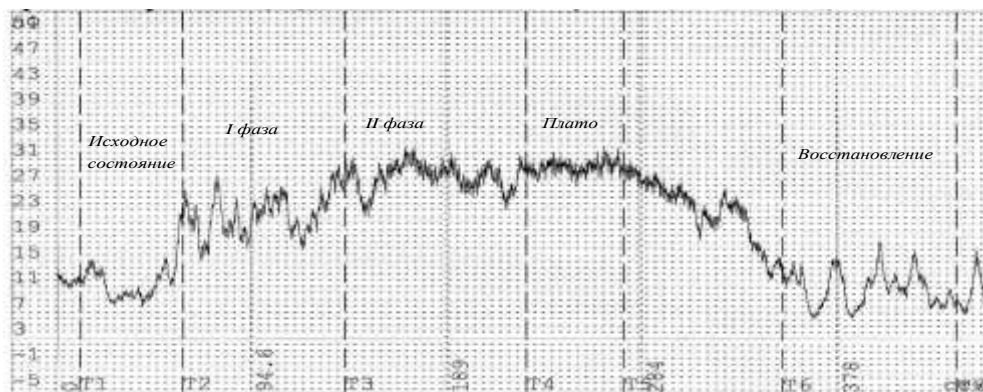

Рис. 3. ЛДФ-грама при тепловій пробі

Примітка: T1-T2 – вихідний рівень мікроциркуляції; T2-T3 – перша фаза реакції мікроциркуляції на нагрівання; T3-T4 – друга фаза реакції; T3-T5 – плато (вихід мікроциркуляції на постійний рівень); T6-T7 – період відновлення тканинного кровотоку.

Рівень реактивності капілярного кровотоку, що вимірювався за процентним приростом кровотоку на вершині теплової гіперемії, у студентів складав 174%. Припинення локального нагрівання шкіри веде до поступового зниження величини ПМ до початкового рівня і залежить від індивідуальних особливостей. Час напіввідновлення кровотоку для обстежених складав 130 сек.

Таким чином, реактивність мікроциркуляції крові у студентів за реакцією на теплову пробу характеризується достатнім резервом капілярного кровотоку (РКК – 171,4%) і порівняно швидким відновлення початкового рівня кровотоку (Т 1/2-129,8).

Всі ці дані свідчать про високий рівень адаптації системи мікроциркуляції крові у досліджуваних студентів. А саме, високим рівнем впливів з боку симпатичної інервації, тобто активної регуляції коливань тканинного кровотоку.

Таким чином, реактивність капілярного кровотоку у досліджуваних осіб за реакцією на пробу із затримкою дихання, холодову та теплову проби характеризувалася достатнім рівнем симпатичних впливів у регуляції тканинного кровотоку.

Одержані дані про особливості стану мікроциркуляції крові мають важливе теоретичне і практичне значення для розуміння механізмів регуляції тканинного кровотоку. Обґрунтовані в результаті дослідження нормативні показники стану мікроциркуляції крові полегшують виявлення функціональних змін організму з використанням неінвазивної методики ЛДФ-діагностики. Отримані дані про особливості мікроциркуляції крові відповідної вікової групи можуть бути використані як нормативні показники ЛДФ-метрії при вивченні патологічних процесів у медицині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ермольев С.Н. Лазерная доплеровская флоуметрия в оценке механизмов регуляции микроциркуляции / Ермольев С.Н., Шериев А.П., Тюльпин Ю.С. // Бюллетень НЦССХ им. А.Н. Бакулева РАМН. Приложение, 2008. – Т.9, №6. – С. 155.
2. Индивидуально-типологические особенности микроциркуляции у человека / Т.И. Станишевская, В.И. Козлов, Ф.Б. Литвин [и др.]. // Biomedikal and biosocial anthropology. – Винница. – 2007. - №9. – С. 249-250.
3. Козлов В.И. Индивидуально-типологические особенности микроциркуляции у человека / В.И. Козлов, Ф.Б. Литвин, М.В. Морозов // Biomed. Biosoc. Antropology. – 2007. - № 9. – С. 249-250.
4. Козлов В.И. Лазерная доплеровская флоуметрия в оценке состояния и расстройств микроциркуляции крови / Козлов В.И., Азизов Г.А. – М.: РУДН ГНЦ лазер.мед., 2012. – 32 с.
5. Цехмистренко Т.А. Индивидуально-типологические особенности состояния микроциркуляции крови у девушек / Т.А. Цехмистренко // Регионар. кровообращение и микроциркуляция. – 2006. – Т.5, №1(17). – С. 51-57.

Валентина Кулікова
(Переяслав-Хмельницький)

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК ФАКТОР ПОКРАЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Здоров'я людини ґрунтується на основі генетичних факторів, способу життя та екологічних умов. Однак певною мірою воно залежить також від свідомого ставлення людини до себе та оточуючого середовища. Здоров'я людини – стан повного соціально-біологічного комфорту, коли функція всіх органів і систем організму виражені з природним і соціальним середовищем, відсутні будь-які хвилювання, хворобливі стани та фізичні дефекти. Критерії здоров'я визначаються комплексом показників. Однак за найзагальнішими

рисами здоров'я індивідуума можна визначити як природний стан організму, що характеризується повною зрівноваженістю будь-яких виражених хворобливих змін [5].

Здоров'я залежить від багатьох факторів які об'єднуються в одне інтегральне поняття – здоровий спосіб життя. Його метою є навчити людину розумно ставитися до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, загартовувати свій організм, вміло організовувати працю і відпочинок [7]. Діяльність сучасної студентської молоді характеризується постійним зростанням об'єму інформації, високою інтенсивністю процесу навчання, низьким рівнем рухової активності, що призводить до зниження показників фізичної підготовленості та погіршення здоров'я. За останні 15 років у країні спостерігається стійка тенденція до зниження рівня фізичної підготовленості населення. Більше половини школярів і студентів не можуть скласти нормативів державних тестів із фізичного виховання [3]. Серед чинників, які призвели до подібної ситуації є: соціальний, генетичний, екологічний фактори; шкідливі звички; недостатня рухова активність; розбіжність програм фізичного виховання у школах та ВНЗ, зменшення рухових можливостей студентів під час екзаменаційних сесій, недостатня інтенсивність фізичних навантажень, недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчального процесу та ін. Слід зауважити, що фактори фізичної підготовленості мають важливе значення для розвитку професійно важливих здібностей майбутнього фахівця будь-якого профілю. За останні роки спостерігається збільшення контингенту, що відноситься до спеціальних медичних груп на початку навчання у вузі та їх поповнення до останнього року викладання фізичного виховання [4]. Така тенденція відбувається на фоні низького рівня фізичної підготовленості студентів, послаблення функцій нервової системи впродовж навчання та у період сесій, що негативно впливає на формування здоров'я майбутніх фахівців.

Фізична підготовленість складає основу життєдіяльності людини. Вона визначається станом соціально-економічного і культурного розвитку, залежить від способу життя, індивідуальних, психологічних особливостей людини, обсягу вільного часу й раціональності його використання, а також від клімато-географічних умов тощо [6].

Високий рівень фізичної підготовленості є однією з умов доброго здоров'я. Зі зниженням цього рівня погіршується не тільки фізична, але й розумова працездатність людини. Тому кожній людині необхідно систематично займатися фізичними вправами, виконання яких потребує належної системи контролю за функціональним станом організму.

Фізична підготовленість – це показник розвитку основних рухових якостей та навичок, результат фізичної підготовки.

Рівень фізичної підготовленості є об'єктивним показником здоров'я молоді. Фізичне виховання є головним напрямом впровадження фізичної культури і становить органічну частину загального виховання, покликану забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей і професійно прикладних навичок людини. Знайомство з літературою про особливості рухового режиму хворих і ослаблених студентів дозволяє відмітити, що до теперішнього часу є дуже мало науково обґрунтованих рекомендацій із фізичного виховання студентів із захворюваннями різних органів і систем організму.

У результаті досліджень науковців доведено, що розвиток рухових якостей сприяє розв'язанню соціально-обумовлених завдань: всебічному і гармонійному розвитку особистості, досягненню високої стійкості організму до несприятливих екологічних умов, підвищенню адаптивних властивостей організму, підвищенню рівня фізичної та розумової працездатності [2].

Вплив фізичних вправ на організм людини має дуже широкий спектр дії. Фізичні вправи збільшують силу, покращують координацію рухів, їхню швидкість, уповільнюють процеси старіння в організмі; під їхнім впливом укріплюється суглобово-з'язковий апарат, збільшується амплітуда рухів у суглобах. Як наслідок, підвищується рухливість хребта і грудної клітки, покращується постава. У процесі занять фізичними вправами збільшується сила та витривалість м'язів, розвивається їхня здатність до довільного напруження і

розслаблення. У тих, хто регулярно займається фізичними вправами, рухи стають економічними, гарними, спритними, покращується орієнтування у просторі, підвищується стійкість вестибулярного апарату, прискорюється рухова реакція. Інтенсивні фізичні навантаження пригнічують, а помірні – стимулюють секреторну і всмоктувальну функції шлунково-кишкового тракту. Тому, в першому випадку апетит погіршується, а в другому – покращується. Помірні фізичні навантаження стимулюють вуглеводну, білкову й пігментну функції печінки, підвищують тонічну активність м'язів кишківника, жовчного міхура, укріплюють м'язи живота. Заняття фізичними вправами посилюють обмін речовин. Це сприяє виведенню з організму кінцевих продуктів обміну. Потові залози починають інтенсивніше функціонувати, що допомагає знизити навантаження на нирки. При надлишковій вазі під впливом фізичних вправ нормалізується жировий обмін, зменшуються жировідкладення. Ефект від систематичних занять фізичними вправами виражається в підвищенні стійкості організму до низки несприятливих чинників (гіпоксії, перегрівання, деяких промислових отрут, проникаючої радіації). Під впливом тренувань життєва ємність легень і еластичність легеневої тканини збільшуються, дихання стає рідшим (до 12–14 екскурсій на хвилину), ритмічним і глибшим, що зумовлює зниження витрат енергії на роботу дихальних м'язів, сприяє більшому насиченню артеріальної крові киснем. Під впливом оптимального фізичного тренування серце і судини укріплюються, збільшується витривалість серцевого м'яза. У спокої у тренуваних людей спостерігається економізація серцевої діяльності та кровообігу, частота серцевих скорочень у них значно нижча, ніж у нетренуваних. Наслідком цього є деяке збільшення об'єму серця, потовщення серцевого м'яза, підвищення його сили, збільшується серцевий викид. Серце починає працювати економічніше, підвищується коронарний резерв, покращується периферійний кровообіг. Вважають, що фізична активність затримує розвиток коронарного атеросклерозу після 40 років, зменшує вірогідність виникнення хвороб серця та судин [1].

Фізичне виховання ослаблених студентів не повинно обмежуватися заняттями фізичної культури. Його слід підкріплювати дотриманням раціонального режиму дня з обов'язковими фізкультурно-оздоровчими заходами (ранкова гігієнічна гімнастика вдома, фізкультурні хвилини і паузи під час приготування домашніх завдань). Окрім того, цих студентів слід залучати до посильної позаурочної роботи з фізичної культури: участі в масових фізкультурних і спортивних змаганнях, святах, прогулянках, екскурсіях тощо.

Отже, фізичні вправи є одним із факторів покращення рівня фізичної підготовленості студентської молоді та соматичного стану їх здоров'я. Використання фізичних вправ передбачає послідовне формування умінь і навичок виконувати рухові дії. На стадії формування навички поступово удосконалюється міжм'язова координація, рухи стають точнішими у просторі, часі і за зусиллями. Систематичне використання засобів фізичного виховання сприяє підвищенню рівня фізичної підготовленості, покращує функціональний стан організму, який є інтегральним показником мобілізації працездатності. Формування рухових умінь і навичок має певні психологічні та функціональні особливості, що необхідно враховувати при побудові педагогічного процесу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Грибан Г.П. Аналіз стану здоров'я студентів вищих навчальних закладів / Г.П. Грибан, Т.Б. Кутек // Спортивний вісник Придніпров'я – науково-теоретичний журнал Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. – 2004. – № 7. – С. 130–132.
2. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів / Г.П. Грибан. – Житомир: Рута, 2009. – 594 с.
3. Долженко Л.П. Захворюваність і рухова активність студентів з різними рівнями соматичного здоров'я / Л.П. Долженко // Теорія та методика фіз. виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 21–24.

4. Дубогай О.Д. Фактори, які визначають ефективність фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи / О.Д. Дубогай // Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх» у контексті європейської інтеграції України: мат. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2004. – С. 370–374.

5. Ермакова Н.В. Здоровье студентов – комплексная социально-медицинская проблема / Н.В. Ермакова // Здоровье студентов: сб. тез. междунар. науч.-практ. конф. – М., 1999. – С. 13-14.

6. Коцур Н.І. Валеологія: підручник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш, І.О. Калиниченко, Л.П. Товкун. – Корсунь-Шевченківський, 2011. – С. 120–122.

7. Раевский Р.Т. Здоровый образ жизни специалиста / Р.Т. Раевский. – Одесса: ОНПУ, 2000. – 52 с.

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Л.П.Товкун

Ірина Лукашевич
(Переяслав-Хмельницький)

НАДЛИШКОВА ВАГА ТА ОЖИРІННЯ В ШКОЛЯРІВ: ПРИЧИНИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРЮВАННЯ

Сучасним пріоритетом системи освіти в Україні є виховання здорового школяра. Саме із цією метою потрібно проводити профілактику таких захворювань, як ожиріння, сколіоз, педикульоз, порушення гостроти зору та ін. Дана стаття присвячена проблемі надлишкової ваги та ожиріння, які є одними з проблем порушення розвитку організму школярів.

Проблемі поширення надлишкової ваги та ожиріння у школярів присвячено значну кількість наукових праць, зокрема таких науковців, як М.М. Гінзбург, Г.С. Козупіца, О.М. Корж, О.М. Біловал, О.М. Ковальова, С.С. Попова, Л.М. Савко, М.П. Горобей та ін. Аналіз цих публікацій вказує помітне поширення надлишкової ваги і ожиріння серед школярів, що є загрозою поширення супутніх тяжких захворювань та наступної інвалідизації пацієнтів молодого віку. В таких умовах актуальною становиться проблема ретельного та всебічного вивчення цього явища серед школярів, визначення ефективних шляхів і засобів боротьби з ним.

За останні десятиріччя проблема зайвої ваги та ожиріння стала глобальною і поширилася на жителів країн навіть з низьким рівнем життя. За оцінками експертів, близько 1,7 млрд. жителів нашої планети мають надмірну вагу, а близько 300 мільйонів потерпають від ожиріння. Серед працездатного населення України ожиріння виявляють в 26% випадків, а надмірну масу тіла має більше 40% всього населення країни [4]. Але особливу тривогу викликає зростання поширеності ожиріння серед дитячого населення, кількість якого кожні три десятиріччя зростає вдвічі. На сьогодні в розвинутих країнах світу 25% підлітків мають надлишкову масу тіла, а 15% – ожиріння. В Україні щорічно фіксують 18-20 тис. нових випадків ожиріння серед дітей та підлітків [1]. А надмірна маса тіла, яка виявлена у віці до 12 років, дає підстави прогнозувати надмірну масу тіла та ожиріння в наступні роки [3].

Ожиріння – це досить важлива проблема у наш час, яка з кожним днем набуває все більших і більших масштабів. Її вирішення залежить, насамперед, від нашої обізнаності та поінформованості, від нашого ставлення до неї та бажання її усунути.

Тож, ожиріння – це стан організму людини, патологічні зміни, при яких відбувається надлишкове відкладання жиру в організмі, яке протікає разом із порушення обміну речовин. Але не слід забувати, що при ожирінні слід говорити лише про надлишку маси тіла на 10% і більше від вищої точки норми за вагою та статтю [1].

Ожиріння у дітей також є самостійним хронічним захворюванням і водночас найважливішим фактором ризику багатьох інших хвороб. Надмірне накопичення жиру вже в шкільному віці супроводжується різними порушеннями обміну речовин, які можуть призвести до виникнення більш серйозної патології: цукрового діабету, серцево-судинних захворювань, порушення статевого дозрівання, а згодом і до дефекту репродуктивної функції. Докази виникнення таких наслідків визначають важливість цієї проблеми для сучасної охорони здоров'я, дозволяють говорити про неї як серйозну загрозу громадському здоров'ю. Статистика свідчить, що на ожиріння страждають 20-25 % населення нашої планети. Важливим є те, що досить велика кількість хворих – діти. Зокрема, в нашій країні в тій чи іншій мірі «потерпає» від нього 5% дітей, які проживають у сільській місцевості і 8,5% міських дітей. Представлене процентне співвідношення на перший погляд далеко від катастрофічного, однак офіційні цифри недостатньо відображають справжній стан, так як враховують тільки пацієнтів, які звернулися до лікаря [1].

Найпростішим способом визначення нормальної маси тіла для школяра є формула Брока (зріст у сантиметрах мінус 100). Розрізняють кілька ступенів ожиріння в залежності від кількості зайвої ваги: I ступінь – перевищення на 15 – 30%; II ступінь – на 31-50%; III ступінь – на 51-100%; I ступінь – більш ніж на 100% [2].

До причин, які призводять до ожиріння дітей відносяться, насамперед, накопичення надлишків білків в організмі, надмірне харчування, надмірний апетит, знижена витрата енергії, зміна жирового обміну внаслідок порушення нормального згорання жиру, підвищеного накопичення жиру тканинами, генетичні порушення і та ін. [2].

Важливим фактором є те, що досить часто, як в школярів, так і в дорослих, ожиріння може бути як самостійне захворювання (позначається як первинне ожиріння), а також може бути проявом іншої хвороби (вторинний характер).

Первинне ожиріння може розвиватися в різному віці.

Як правило, діти з ожирінням випереджають однолітків у своєму фізичному розвитку. Хоча їхній інтелект і фізична активність – цілком нормальні. У перехідному віці у таких дітей спостерігається ряд змін, а особливо у дівчаток (наростання маси тіла, з'являються розтяжки, підвищення артеріального тиску, висока вірогідність порушення менструального циклу та висипань на шкірі гнійничкового характеру, досить частий головний біль). У хлопчиків – може спостерігатися затримка статевого розвитку.

Вторинне ожиріння виникає переважно після перенесених психічних травм, пухлинах або ж запаленні оболонок мозку, після струсу головного мозку, а також при опроміненні (через те, що центр харчової поведінки розташовується в головному мозку). Окрім цього, порушення обміну жирів відбувається при хворобах статевих органів, щитовидної та підшлункової залоз, наднирників та ін.

В останні роки виявляється залежність частоти ожиріння від рівня освіти. У ряді досліджень встановлено, що ожиріння тим вірогідніше, чим нижче рівень освіти. За даними Р. Pietinen (1996), якщо частота ожиріння у дорослих жителів Фінляндії складає 19% в чоловіків і 18% у жінок, то в середовищі осіб із низьким рівнем освіти вона складає відповідно 27% і 26% [4].

Залежність частоти ожиріння від рівня освіченості суспільства може здаватися парадоксальною. Особливо цей аспект потрапляє під сумнів, якщо враховувати те, що люди з низьким рівнем освіти частіше займаються фізичною працею, а люди з високим рівнем – розумовою. Скоріше за все причина взаємозв'язку високої освіченості з низькою частотою ожиріння полягає в тому, що люди, котрі мають ґрунтовніший багаж знань, краще розуміють шкоду ожиріння для здоров'я, ліпше розбираються у властивостях поживних і шкідливих речовин, які знаходяться в продуктах, стараються дещо себе само обмежувати у харчуванні.

У дітей виявлено доволі цікава залежність між шкільною успішністю і захворюванням на ожиріння. Доведено, що діти, що мають ожиріння, характеризуються в середньому більш високою успішністю, ніж їхні худі однолітки. Г. Зоппі (1995) відмічав, що причина більш

високої успішності дітей із ожирінням скоріше за все полягає в тому, що знову ж таки в силу зайвої ваги вони рідше приймають участь в іграх і, відповідно більше часу проводять за підготовкою уроків. Багато авторів придержується думки, що більш висока успішність повних дітей може бути і наслідком їх стремління посилити свій соціальний статус, понижений, на їх думку, через повноту. Доречі, існують дослідження, які показують що ожиріння у дітей тим ймовірніше, чим нижче рівень освіченості їхніх батьків [1].

Для того аби попередити хворобу у колі школярів учителям необхідно проводити виховні бесіди. Важливим фактором, який відіграє не менш значущу роль у процесі формування здорового школяра є заборона вживати у їжу такі продукти харчування як чіпси, сухарики, мінеральні та газовані води і т.д. Керівництво навчальних закладів повинно забороняти продаж таких товарів в їдальнях і буфетах. Також необхідно залучати більшу кількість дітей до заняття спортом. Тобто окрім уроків фізкультури робити обов'язковими також певні факультативи (наприклад з футболу, баскетболу, тенісу та ін.), проводити перед уроками загальношкільні зарядки.

Профілактичну роботу щодо ожиріння у дітей повинні здійснювати і батьки школярів. Насамперед вони повинні пам'ятати, що: найбільш успішне лікування – це його попередження; батьки дітей, у сім'ях яких є багато хворих на ожиріння повинні пам'ятати про необхідність раннього диспансерного обстеження дітей, радитися з цього приводу з лікарем; діти, народженні з масою тіла більше 4-х кг, як правило, в подальшому схильні до ожиріння, а деякі навіть схильні до цукрового діабету; ожиріння – це переддіабетичний стан; не перегодовувати дітей (особливо до першого року життя), оскільки постійне механічне розтягнення шлунку великим об'ємом їжі викликає утворення і закріплення «рефлексу підвищеного апетиту», який є одним із факторів у розвитку ожиріння; при появі у дітей вірусних та інфекційних хвороб потрібно звертатися до лікаря, так як останні часто ускладнюють враження тих відділів мозку, які регулюють обмін речовин; стежити за режимом дня і режимом харчування дитини; не давати дітям ліки, що можуть впливати на обмін речовин у дітей та ін. [5].

Якщо ж дитина таки захворіла, то існують певні методи лікування ожиріння. До не медикаментозних насамперед належать: дієти, проведення розвантажувальних днів, збільшення кількості овочів та фруктів у раціоні, покращення фізичної активності [5].

Отже, надлишкова вага та ожиріння в останні роки стає все більшою і більшою проблемою для все ширших мас людей, серед яких чималий відсоток складають школярі. Зайва вага може бути як вродженою, так і набутою (зумовлена не дотриманням вимог здорового способу життя, що поступово призводить до порушення обміну речовин і гормональної рівноваги). З метою забезпечення зростання здорової нації педагоги повинні проводити виховні бесіди за даною темою в усіх початкових закладах. Адже своєчасна поінформованість та обізнаність про хворобу – це головна запорука уникнення надмірної ваги й ожиріння. Правильну профілактику щодо цієї проблеми повинні здійснювати також і батьки – забезпечення уникнення постійного стресу і недосипання, дотримання збалансованого харчування, оптимальної рухової активності та здорового способу життя школярів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Большова О.В. Ожиріння в дитячому та підлітковому віці / О.В. Большова // Здоров'я України: медична газета. – 2008. – № 18/1 (червень). – С. 50–53.
2. Коцур Н.І. Валеологія: підручник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш, І.О. Калиниченко, Л.П. Товкун. – Корсунь-Шевченківський, 2011. – С. 265.
3. Москаленко В.Ф. Особливості харчування населення України та їх вплив на здоров'я / В.Ф. Москаленко, Т.С. Грузєва, Л.І. Галієнко // Науковий вісник Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. – 2009. – №3. – С. 64–73.

4. Нагорна І.С. Ожиріння як соціальна проблема сучасної молоді / І.С. Нагорна // Тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації». – Хмельницький: ХІСТ, 2011. – С. 182–185.

5. Ожиріння: ми – те, що ми їмо. А що їдять наші діти? – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://megasite.in.ua/54513-ozhirinnya-mi-te-shho-mi-mo-a-shho-dyat-nashi-diti.html>

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Л.П.Товкун

***Наталія Набухотна
(Переяслав-Хмельницький)***

РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

Важлива роль у забезпеченні високого рівня здоров'я, збільшення тривалості життя та збереженні працездатності людини залежить від харчування. Воно має бути здоровим, раціональним (розумним). Універсальних здорових режимів харчування не існує. Для кожної людини воно специфічне. При цьому варто враховувати індивідуальні особливості обміну речовин, стать, вік, характер праці. Зокрема, у підручнику «Валеологія» авторами Н.І Коцур, Л.С. Гармаш, І.О. Калиниченко, Л.П. Товкун присвячено цілий розділ раціональному харчуванню, в якому широко розкрито теоретичні основи раціонального харчування, роль основних харчових компонентів у раціональному харчуванні, вітаміни та їх значення у зміцненні здоров'я, роль мінеральних речовин і води в харчуванні людини, характеристика основних груп харчування, піраміда харчування, екологічні аспекти харчування, оздоровчі дієти та сучасні теорії харчування [3].

Проблеми з харчуванням дітей в Україні підтверджують результати дослідження стану здоров'я школярів, проведеного на базі кафедри педіатрії Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. Дослідження складалося із двох частин: анонімного опитування дітей і власне медичного огляду. Анкетування показало, що своїм харчуванням школярі задоволені на 80 %. Третина дітей зранку не снідає. Надаючи перевагу так званим швидкій їжі, що, і досі вільно продається у шкільних буфетах. 30 % школярів взагалі не вживають гарячої їди. Супи, борщі – для них це невідомо. Майже третина дітей не вживають рибу. Овочі ж споживають менше 27 % учнів. Натомість, у кожного третього є проблеми із нервовою системою, схильність до алергічних реакцій тощо [1].

За результатами цього дослідження встановлено, що більшість із школярів віддають перевагу чіпсам, гамбургерам, всіляким снікерсам і різного роду фаст-фудам. А, як відомо, постійне вживання шкідливих продуктів може не кращим чином позначитися на травленні та здоров'ї дитини. У першу чергу про це мають замислюватися батьки та забезпечити своїй дитині можливість зберегти здоров'я, а значить замінити шкідливу їжу корисними продуктами. Якщо привчити дитину замість різного роду фаст-фудів вживати в їжу, продукти зі злаків, то це стане додатковим джерелом енергії для школяра і допоможе не тільки в навчанні, але й позбавить від недоброї звички харчуватися чим попало. Відоме прислів'я «Насильно милим не будеш» можна назвати актуальним і про «стосунки» школяр – гарячий сніданок. Від організованого гарячого харчування відмовляються близько 1100 старшокласників, вирішивши дилему на користь чіпсів, штучних напоїв, добутих поза школою, або тих самих бутербродів і булочок із їдальні.

Правильний раціон харчування впливає на працездатність школяра, а відтак і на рівень засвоєння корисної інформації. Неправильне харчування призводить до появи багатьох захворювань унаслідок зниження захисних властивостей організму, порушує процеси обміну речовин, веде до передчасного старіння, зниження працездатності, може сприяти появі

багатьох захворювань, у тому числі інфекційних, тому що ослаблений організм чутливий до негативних впливів.

Рациональне харчування є одним із факторів підтримки здоров'я і довголіття людини, профілактики хронічних та інфекційних захворювань. Рациональне харчування – це правильно організоване і своєчасне забезпечення організму смачною та безпечною їжею, вміст у раціоні оптимальної кількості харчових речовин, необхідних для розвитку і життєдіяльності організму. Рациональне харчування забезпечує нормальну життєдіяльність організму, високий рівень працездатності та стійкості до несприятливих факторів навколишнього середовища, максимальну тривалість активного життя. Для нормальної життєдіяльності людини необхідно не тільки забезпечення адекватної (відповідно потребам організму) кількості енергії та харчових речовин, але і дотримання відповідних співвідношень між чисельними факторами харчування.

До складання повноцінного раціону школяра потрібен глибокий підхід із урахуванням специфіки дитячого організму. Засвоєння шкільних програм вимагає від дітей високої розумової активності. Школяр, прилучається до знань, не тільки виконуючи важку працю, але одночасно із цим росте, розвивається, і для всього цього він повинен отримувати повноцінне харчування. Напружена розумова діяльність, незвична для першокласників, пов'язана зі значними витратами енергії. Одна з головних умов нормального розвитку школяра – рациональне харчування (його порушення може призвести до серйозних розладів функцій усіх систем організму та вищої нервової діяльності). Це важливо пам'ятати тому, що саме від 6-7 до 17-18 років (період остаточного становлення дорослої людини) в дитячому організмі відбуваються надзвичайно важливі внутрішні зміни (формується нервова, ендокринна, лімфатична, дихальна, імунна та інші системи). Діти у цей час дуже швидко ростуть. Ріст організму дитини – це безпосереднє відображення її розвитку. Адже на ріст впливають: заняття спортом (стимулюють ріст стрибки та спортивні ігри зі стрибками, такі як волейбол, баскетбол, бейсбол, теніс); тривалість сну (найінтенсивніше дитина росте під час вранішнього сну; якщо вона хронічно недосипає чи вимушена рано вставати, це може призупинити ріст), психологічний клімат у сім'ї та в школі (конфлікти між батьками, однолітками, невдачі в навчанні негативно позначаються і на рості, і на загальному розвитку; вчені довели, що щира любов тата та мами, дідуся й бабусі до своєї дитини найліпше допомагають їй гармонійному розвитку) і, звичайно, харчування (дитина має отримувати достатню кількість білків, жирів, вуглеводів, мінеральних солей, вітамінів). Сучасний школяр, на думку дієтологів, повинен їсти не менше чотирьох разів на день, причому на сніданок, обід і вечерю неодмінно має бути гаряча страва. Для росту, обов'язкове молоко, сир, кисломолочні продукти – джерела кальцію та білка. Дефіцит кальцію і фосфору також допоможуть заповнити рибні страви. Як гарнір краще використовувати не картоплю чи макарони, а тушковані або варені овочі (капусту, буряк, цибуля, морква, бобові, часник і капусту). За день школярі повинні випивати не менше одного-півтора літрів рідини, але не газованої води, а фруктових або овочевих соків [2].

Якщо зануритися у проблему, то вже ні для кого не буде секретом, що харчування сучасних школярів є недостатнім. Причини різні: недостатність державних механізмів регулювання, відсутність задовільного грошового забезпечення, людський фактор, відсутність належної санітарії та гігієни тощо. Харчування школярів потребує особливої уваги ще й тому, що сучасне навчання у школі потребує високого розумового та фізичного навантаження й супроводжується значними енерговитратами. За останніми даними ВООЗ, здоров'я дитини на 15 % залежить від організації медичної служби, на 25 % - від генетичних особливостей і на 60 % – від збалансованого харчування [3]. Харчування дуже сильно впливає на все, що відбувається в житті та формуванні організму дитини. Це не тільки належний розвиток системи травлення, шлункового тракту, а й нервової, кістково-м'язової системи та й узагалі всіх життєво важливих органів.

Харчування школяра має бути збалансованим. Для здоров'я дітей найважливіше значення має правильне співвідношення поживних речовин. У меню школяра обов'язково повинні входити продукти, що містять не тільки білки, жири і вуглеводи, а й незамінні амінокислоти, вітаміни, деякі жирні кислоти, мінерали й мікроелементи. Ці компоненти самостійно не синтезуються в організмі, але необхідні для повноцінного розвитку дитини. Співвідношення між білками, жирами і вуглеводами має становити 1:1:4. Харчування забезпечує організм енергією, необхідною для процесів життєдіяльності. Відновлення клітин і тканин в організмі відбувається за рахунок надходження з їжею пластичних речовин – білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин. Крім того, їжа джерело утворення ферментів, гормонів та інших регуляторів обміну речовин в організмі [3].

Правильне харчування, з урахуванням умов життя, праці, побуту забезпечує сталість внутрішнього середовища організму людини, діяльність різних органів і систем, гармонійний розвиток, високу працездатність. Статистика свідчить: до кінця навчання в школі більшість дітей мають 2-3 хронічні хвороби, що зумовлені неправильним харчуванням [1]. Адже суворого контролю за дотриманням режиму (як це було, наприклад, у дитсадку) вже немає. Тепер діти можуть відчувати смак «свободи» і досхочу поїсти чи попийти чого-завгодно (чіпсів, сухариків, газованих напоїв тощо), що дуже шкідливо для організму, що розвивається. Та й батьки іноді не знають, чим нагодувати молодшого чи старшого школяра вранці, аби він краще засвоював уроки, які страви запропонувати на обід чи увечері, які вітаміни потрібні організму дитини для нормального розвитку і звідки їх отримати. Щоб діти гарно навчалися і були міцними та здоровими, батьки мають знати важливі правила кулінарії для школярів. Адже, саме правильне харчування школяра є запорукою здоров'я для всього його організму.

Тому, скорегувавши раціон школяра, можливо не тільки зменшити прояв можливих хвороб, але і знизити ризик їх появи. Розподіл продуктів за часом прийому залежить від їх складу. Такі білкові продукти, як м'ясо чи риба, варто вживати під час сніданку чи обіду, оскільки вони тонізують нервову систему. А ось перед сном корисно їсти кисломолочні продукти. Так само корисні і фрукти з овочами, оскільки дають мінімальне навантаження на шлунок. Фахівці так само не радять пити на ніч чай, каву, оскільки це активізує нервову систему і може, як і у випадку з зайвою кількістю їжі або її недоліком, може погіршити сон [2].

Отже, раціональне харчування школяра – це запорука його здоров'я, успішності та нормального розвитку. Адже, харчування відіграє в житті будь-якої людини дуже важливу роль, а в житті школяра – тим більше.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпека харчування: сучасні проблеми: Посібник-довідник / Укл.: А.В. Бабюк, О.В. Макарова, М.С. Рогозинський, Л.В. Романів, О.Є. Федорова. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 456 с.
2. Гігієна харчування з основами нутриціології: Навч. посібник / В.І. Ципріян та ін. – К: Здоров'я, 1999. – 568 с.
3. Коцур Н.І. Валеологія: підручник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш, І.О. Калиниченко, Л.П. Товкун. – Корсунь-Шевченківський, 2011. – С. 263–350.

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Л.П.Товкун

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Сьогодні проблема загрози здоров'ю розглядається світовою спільнотою як одна із загроз планетарного масштабу – антропологічна катастрофа. Однією з її причин, яка в Україні набула рис демографічної кризи, є низький рівень мотивації здорового способу життя та культури здоров'я у значної частини населення України. Сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає від кожної людини максимального напруження творчих зусиль, концентрації фізичного та інтелектуального потенціалу, що можливо лише за наявності міцного здоров'я. Здорові люди – це багатство нації та основа успіху в усіх справах як особистих, так і спільних.

Актуальність проблеми обумовлена потребами сучасного суспільства, що характеризується соціально-політичними перетвореннями, реформуванням системи освіти і виховання та інших галузей, причетних до формування освіченої, вихованої, здорової молоді людини. Мета системи освіти – підготувати молодь – майбутніх фахівців до подальшого активного, свідомого, самостійного, щасливого життя. Молодь повинна мати основи знань з різних предметів, вміти читати, слухати, розповідати, висловлювати свої думки, володіти високим рівнем професійної компетентності. На основі надбаних знань повинно бути сформовано світогляд, який сприяв би подальшому самостійному, усвідомленому саморозвитку й самовдосконаленню.

Окрім цього, студентська молодь має володіти певним рівнем загальної культури, що ефективно впливає на формування її особистісних рис. Складовою загальної культури особистості є культура здоров'я, культура здорового способу життя. Адже тільки здорова людина спроможна створювати духовні й матеріальні цінності, генерувати нові ідеї і творчо реалізовувати їх.

Аналіз останніх досліджень стану здоров'я сучасних студентів засвідчує, що мало хто з них є абсолютно здоровим (В. Бакштанський, В. Оржеховська, С. Омельченко, Л. Сущенко, Т. Титаренко та ін.). До цього додається вкрай напружена санітарно-епідемічна ситуація у країні, збільшення захворюваності на туберкульоз, СНІД, інші хвороби, що передаються статевим шляхом, зростає кількість осередків небезпечних інфекцій. Одним із пріоритетних напрямів подолання нинішньої ситуації є створення у вищих навчальних закладах умов для навчання і виховання фізично, психічно, духовно й соціально здорової особистості. Підтвердження правомірності цієї думки знаходимо у працях Г. Апанасенка, В. Бобрицької, О. Ващенко, В. Горячого, С. Здіорука, В. Кузя, Б. Мокіна, Н. Побірченко, Н. Сопневої, С. Омельченко та ін., які наголошують на важливості прилучення кожної людини, особливо молоді, до культури здорового способу життя, формування у студентів ціннісних орієнтацій у галузі здоров'я.

Висвітленню особливостей формування у студентської молоді окремих аспектів здорового способу життя присвячено праці С. Болтівця (педагогічна психогігієна), М. Віленського (психолого-педагогічні основи формування здорового способу життя студентів), Н. Голевої (психологічні критерії занять фізичними справами у студентів), В. Доскіна (залучення студентів до занять фізичною культурою і спортом), О. Дубогай (формування у студентів інтересу до занять фізичними вправами), О. Зайцева (потребово-мотиваційна сфера фізичного виховання студентів), В. Заплатинського, В. Петренко (підвищення компетентності майбутнього педагога в галузі збереження здоров'я), С. Омельченко (педагогіка здоров'я), Є. Чернишової (підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я й безпеку життєдіяльності) та ін.

Однак поза увагою дослідників залишилася проблема формування культури здорового

способу життя у студентів – майбутніх учителів.

Метою роботи є дослідження проблеми формування у студентів культури здорового способу життя, яке зумовлюється в умовах сьогодення багатьма чинниками, а саме: недостатнім усвідомленням суспільства загалом і молоді зокрема високої цінності людського здоров'я; погіршенням екологічних умов життя людини, що спричинено загальносвітовою кризою, енергетичною і продовольчою проблемами, антигігієнічними умовами праці і побуту; наданням здоров'ю грошового еквіваленту; зниженням рівня задоволеності людей життям, зростанням злочинності, наркоманії, алкоголізму, схильності до суїциду, нестримної гонитви за матеріальними вигодами, появою хвороб, властивих представникам певних соціальних верств і груп; соціально-психологічними настановами, характерними для українського суспільства, серед яких пріоритет надається таким, як достаток та кар'єра.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що подолання цих негативних чинників пов'язується дослідниками з ознайомленням студентів із сутністю людської життєдіяльності, вихованням у них правильного ставлення до свого тіла з урахуванням біоритмів, усвідомленням важливості дотримання режиму та умов навчання і відпочинку, раціональною організацією рухової активності, наданням інформації щодо способів корекції психічної сфери та ін. (Я. Іванушко, Н. Паньків, Г. Пилип, М. Солован, Н. Стратійчук); оволодінням способами і методами зміцнення здоров'я, профілактики захворювань, свідомого і вольового дотримання принципів здорового способу життя, формуванням ціннісної мотивації на дотримання відповідної поведінки (Б. Ананьєв, О. Бодальов, А. Ганджин, А. Деркач, О. Захаренко, А. Щедрина).

Серйозної уваги у працях дослідників надається визначенню та запровадженню педагогічних умов підвищення якості валеологічної освіти студентів, якими вважають: забезпечення індивідуально-особистісного підходу; створення атмосфери співпраці, співтворчості, взаємонавчання; орієнтація на самовиховання (І. Поташнюк); координацію цілей формування культури здоров'я і вищої освіти загалом; постійне спонукування студентів до зміцнення здоров'я; організацію самостійної діяльності студентів з питань самооздоровлення, самоосвіти, саморозвитку, самовиховання; синтез розмаїття наукових знань про здоров'я, способи його зміцнення, знань з психології, філософії, медицини, екології, фізичного виховання; посилення самостійної практичної діяльності із самооздоровлення (Г. Кривошеєва); орієнтацію на значущого іншого; розвиток самосвідомості; активізацію здатності до самостійних і відповідальних життєвих виборів; формування реалістичних життєвих перспектив (Т. Титаренко) та ін.

У науковій літературі, присвяченій проблемам здоров'я, ця категорія визначається як динамічна рівновага організму з навколишнім середовищем, коли всі, закладені в біологічній та соціальній сутності людини фізичні, духовні та інші здібності, виявляються найбільш повно і гармонійно, всі життєво важливі підсистеми людського організму функціонують з максимально можливою інтенсивністю, а загальне поєднання підтримується на рівні, оптимальному для збереження цілісності організму, його працездатності, а також швидкої адаптації до природного й соціального середовища, що постійно змінюється (В. Венедиктов); складний, багатовимірний соціокультурний феномен, який відображає найбільш значущі біологічні, психологічні, соціальні й духовні аспекти буття людини в світі (О. Васильєва, Ф. Філатов); функціональний стан організму, що забезпечує тривалість життя, фізичну й розумову працездатність, самопочуття і функцію відтворення здорових нащадків (Б. Ільїн); динамічний стан організму людини, який характеризується високим енергетичним потенціалом, оптимальними адаптаційними реакціями на зміни довкілля, що забезпечує гармонійний фізичний, психоемоційний і соціальний розвиток особистості, її активне довголіття, повноцінне життя, ефективну протидію захворюванням (А. Царенко).

У процесі багатьох досліджень встановлено, що здоров'я має чотири взаємопов'язані аспекти: фізичний (природний стан організму, зумовлений нормальним функціонуванням його органів і систем), психічний (здатність зберігати стан душевної рівноваги, що

характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам реальності регуляцію поведінки й діяльності), духовний (здатність зберігати і використовувати духовність, доброту, реалізовувати свій моральний потенціал; гармонія людини не тільки зовнішня – з навколишнім світом, у міжособистісних відносинах, а й внутрішня) і соціальний (задоволеність індивіда своїм матеріальним добробутом, харчуванням, житлом, соціальним становищем у суспільстві, соціальною політикою) (М. Бачериков, І. Бех, І. Єрмаков, О. Лазурський, В. Петленко, М. Судаков, О. Торохова, Є. Щербина та ін.).

Спосіб життя – біосоціальна категорія, що відбиває найбільш загальні й типові способи матеріальної і духовної життєдіяльності людей у їх єдності з природними і соціальними умовами, інтегрує уявлення про певний тип повсякденного життя людини і характеризує її трудову діяльність, побут, форму задоволення матеріальних і духовних потреб, правила індивідуальної і суспільної поведінки (Ю. Лісичин, С. Омельченко, І. Поташнюк).

Здоровий спосіб життя – це типові та суттєві для даної суспільно-економічної формації види, типи, способи життєдіяльності людини, які зміцнюють адаптивні можливості її організму, сприяють повноцінному виконанню ними соціальних функцій і досягненню активного довголіття (Д. Ізутін, А. Степанов); максимальна кількість біологічних і соціально доцільних способів життєдіяльності, адекватних потребам і можливостям людини, які усвідомлено реалізуються нею і забезпечують формування, збереження і зміцнення здоров'я, здатність до продовження роду, досягнення активного довголіття (В. Колбанов); сукупність поведінкових чинників (стиль життя), що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я студента, а також успішній освіті та особистісно-професійному розвитку за умови задоволеності власним становищем (якість життя) і сприятливого поєднання зовнішніх чинників (рівень, устрій життя) (О. Перевозчикова).

Як система норм і цінностей, культура впливає на формування ідеалів, цілей і засобів їх реалізації, виявляється у поведінці індивіда. Щодо здорового способу життя, культура виконує нормативно-санкціонуючу функцію, тобто світоглядне засвоєння культурних норм і цінностей, забезпечує самовизначення і найбільш повне розуміння людиною світу завдяки духовно-практичному ставленню до навколишнього середовища (А. Азархін, М. Бахтін, Т. Іванова та ін.).

За своєю сутністю культура здорового способу життя – багатоаспектне поняття. Воно охоплює екологічну грамотність, знання й раціональне використання людиною можливостей свого організму, вміння застосування народних методів оздоровлення; передбачає принципово новий підхід до свого здоров'я, спрямований на його збереження і зміцнення, усвідомлення можливостей свого організму; диференційований підхід до інноваційних методик оздоровлення та лікування тих чи інших захворювань; вміння використання валеологічних знань у професійно-педагогічній діяльності, пропаганду ідей здорового способу життя і дотримання їх у власній життєдіяльності; вимогливе ставлення до свого організму, здатність до самокерування і самокорекції, що поєднується з творчим, системним мисленням, розвиненою потребою в систематичному зміцненні здоров'я (Т. Бойченко, І. Брехман, В. Горащук, Н. Новікова, Г. Петухова та ін.).

Згідно з цим визначенням, культура здорового способу життя інтегрує духовний і фізичний, теоретичний і практичний зміст, практику міжособистісних відносин, біологічних та психоемоційних форм людської спільності.

Підтвердження правомірності цієї думки знаходимо в працях І.Брехмана [2, 125] Т.Бойченко [1, 5-11], де відзначається, що культура здорового способу життя передбачає не ізольований розвиток психофізіологічних якостей, а цілісну їх взаємодію з духовним самовдосконаленням особистості. Тому в процесі її формування крім традиційного навчання основам здорового способу життя, навичкам психогігієни, має забезпечуватися постійне накопичення знань про поліпшення тілесного і фізичного здоров'я, освоєння духовних, моральних загальнолюдських цінностей.

Ці погляди поділяє й І.Поташнюк, стверджуючи, що сходження індивіда до культури здорового способу життя включає освоєння єдиного комплексу систематизованих знань, який охоплює філософські і соціальні, природознавчі, психолого-педагогічні і методичні аспекти, які пов'язані з валеологією і «створюють передумови для свідомого фізичного самовдосконалення, організації здорового способу життя, зміцнення здоров'я, подовження творчого довголіття» [6, 185].

У формулюванні В.Горашука культура здорового способу життя постає як єдність хисту, гуманістичних ціннісних орієнтацій, знань і навичок поведінки. Вона виражається в змісті настановлень на оздоровчу діяльність; в системі і глибині валеологічних знань, які виявляються в оволодінні оздоровчими технологіями; в наявності високого рівня духовності, що дає змогу орієнтуватися в різновидах цінностей і формувати через механізми ціннісних орієнтацій сприймання навколишнього світу; в оздоровленні себе та оточуючих [3, 128-136].

Навчання культурі здорового способу життя може відбуватися на кількох рівнях. Перший рівень – рівень неусвідомленої компетентності. У цьому випадку людина не знає, як улаштований її організм, у неї відсутні уявлення щодо способів підтримки свого здоров'я. Другий рівень – свідомої некомпетентності – людина має уявлення про ЗСЖ, проблема підтримки здоров'я перебуває у фокусі її свідомості. Третій рівень – свідомої компетентності. Коли людину цікавлять конкретні факти здорового способу життя, наприклад, оптимальна рухова активність, раціональне харчування, відмова від тютюнопаління, дотримання яких значною мірою може підтримати її здоров'я. Четвертий рівень – неусвідомленої компетентності, тобто у наявності вихід на рівень звички. Коли все робиться автоматично. Згідно з поглядами М. Смірнова, культура здорового способу життя становить галузь знань про індивідуальне здоров'я людини, культуру збереження і зміцнення здоров'я. Дослідник акцентує на необхідності створення в навчальних закладах відповідних умов, організації виховання, яке збагачувало б студентів здоров'язберігаючими знаннями, вміннями і навичками. Досягти цього можна завдяки валеологізації освітнього середовища і навчального процесу, «виращування» культури здоров'я [4, 188].

Висновки. Таким чином, культура здорового способу життя передбачає ставлення до здоров'я як до найважливішої соціальної й особистісної цінності, що може виявлятися на різних рівнях її усвідомлення:

- емоційне сприйняття здоров'я, відсутність потреби до його зміцнення, переконаність у неможливості керувати здоров'ям (низький рівень);
- усвідомлення необхідності здоров'я лише на особистісному рівні, неврахування його соціальної значущості; безсистемне використання оздоровчих прийомів (середній рівень);
- ставлення до здоров'я як до соціальної цінності, потреба у зміцненні здоров'я, знання способів його здійснення, що поєднується з оздоровчою пасивністю (оптимальний рівень);
- сприйняття цінності здоров'я на рівні переконання; потреба у зміцненні здоров'я перетворюється на стійке соціальне настановлення, свідомо постійна оздоровча діяльність (високий рівень).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойченко Т.Є. Валеологія в системі національної освіти: специфіка системи, перспективи / Т.Є. Бойченко // Валеологія – наука про здоровий спосіб життя. – К. : Знання України, 1996. – С. 5-11.
2. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье / И.И. Брехман. – Л., 1997. – 125 с.
3. Горашук В.П. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В.П.Горашук // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д.Осипенко (Педагогічні науки) : у 2-х ч. – Ч.2. – Бердянськ, 2002. – С.128-136.
4. Никифоров Г.С. Психология здоровья: учеб. пособие / Г.С.Никифоров. – СПб.: Речь, 2002. – 256 с.

5. Симоненко С. М. Содержание и способы формирования валеологической культуры будущего учителя вузовской профессиональной подготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Симоненко Светлана Михайловна. – Уссурийск, 2002. – 188 с.

Олена Швець
(Переяслав-Хмельницький)

ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до «Закону про середню освіту» навчання у школі розпочинається із шести років. Це вимагає у педагога і батьків знань про психофізіологічні особливості розвитку дитини цього віку з метою збереження і зміцнення психічного здоров'я дітей та успішного їх навчання у наступні роки.

Шестирічний вік – це період, коли відбувається інтенсивна морфологічна й функціональна перебудова органів і систем, а навчальне навантаження може негативно вплинути на психофізіологічний стан дитини та створити труднощі на етапі адаптації до навчання в умовах початкової школи.

У цьому періоді дитина продовжує рости. Змінюються її пропорції тіла. Виявляються відмінності в будові скелета, у розвитку мускулатури в хлопчиків і дівчаток. Середня вага 6-річної дитини становить: хлопчиків – 19,7-24 кг, дівчаток – 19-23,6 кг; зріст коливається в межах – 111-121 см. Діти засвоюють власні рухи, особливо рухи дрібних м'язів рук. Малювання, ліплення, аплікації сприяють розвитку дрібної моторики.

Із приходом до школи починається важливий етап у житті дитини, пов'язаний зі зміною соціальної ситуації, соціального статусу, а також провідної діяльності, якою стає навчання.

Вступ дитини до школи і початок навчання викликає перебудову всього укладу життя та діяльності дитини. Школа з перших днів ставить перед дитиною цілий ряд завдань. Дитині потрібно засвоювати шкільні норми поведінки, пристосовуватися до нових умов розумової праці та режиму, звикати до нового класного колективу. Тобто, вступ до школи – це процес, пов'язаний з перебудовою поведінки та діяльністю дитини в нових умовах.

Шкільне навчання потребує від дитини умінь працювати за зразком і самостійно слухати та сприймати навчальний матеріал, а також сформованості організаційних навичок. Саме тому підготовка дитини до шкільного навчання має здійснюватися на рівні комплексного впливу на всі відомі аспекти формування особистості.

Більшість дошкільників охоплені різними формами підготовки до навчання в школі. Досліджуючи підготовчу зайнятість дітей дошкільного віку встановлено, що: 94 % дітей відвідують дитячі садки, а 6 % – інші форми підготовки. В її основі компоненту готовності до шкільного навчання, до нової соціальної позиції школяра – потреби і мотиви, які визначають прагнення дитини вступити і ходити до школи, бажання вчитися. Тут мається на увазі не той природний інтерес, який виявляють дошкільники, а їх реальна і глибока мотивація, що може стати спонукальною причиною їх прагнення до здобуття знань, не дивлячись на те, що навчання вміщує в себе не лише привабливі моменти [2, с. 493].

Емоційно-вольова готовність виявляється у відповідному рівні розвитку особистісної поведінки дошкільника. Визначальним у цьому відношенні є розвинута впродовж дошкільного віку здібність дитини до керування своєю поведінкою: вміння свідомо виконувати правила або вимоги вихователя, виявляти наполегливість у досягненні поставленої мети, вміння виконувати до кінця потрібну роботу, всупереч привабливій, але відволікаючій від неї мети та інше [1, с. 98]. Основу для розвитку довільності поведінки майбутнього школяра складають сформована до кінця дошкільного віку ієрархія мотивів. Дитина з високим рівнем емоційно-вольової готовності до школи орієнтується у завданнях, може співвідносити їх за ступенем складності [3]. Зустрічаючи труднощі, вона не впадає в

розпач: або звертається за допомогою (у школі – до вчителя, вдома – до батьків), або ж намагається розібратися самостійно. Вона вміє пробувати, вправлятися. Зазнаючи невдач, як правило, не розгублюється, не плаче, а шукає способів удосконалення роботи чи поведінки. Тобто така дитина є самостійною [8, с. 69].

Особистісна готовність дитини – це певний рівень розвитку її емоційної сфери. До початку шкільного навчання в дитини повинна бути висока емоційна стійкість, на тлі якої можливий розвиток і перебіг навчальної діяльності [4, с. 62].

Морфологічна готовність визначається рівнем розвитку основних функціональних систем організму дитини, станом її здоров'я і біологічним віком. Фізіологічна готовність дітей до систематичного шкільного навчання визначають медики. На підставі цього медичного обстеження робиться висновок про функціональну готовність дитини до навчання в школі. У медичній картці майбутніх першокласників містяться досить докладні зведення про соматичний розвиток дитини (вага, ріст, пропорції тіла, інші відомості щодо вікової норми), але при цьому практично не йдеться про стан нервової системи. Численні дослідження фізіологів свідчать про те, що у віці 5-7 років відбувається суттєва перебудова всіх фізіологічних систем дитячого організму. До початку шкільного навчання (до семи років) ця перебудова ще не закінчена, і у шкільні роки продовжується активний фізіологічний розвиток. Потрібно пам'ятати про те, що всі діти розвиваються по-різному, психологічний вік дитини не завжди відповідає біологічному: одна дитина до 6 років за своїм фізичним розвитком готова до систематичного навчання, буде під силу. Найбільш не готових до навчання дітей у віці 5-5,5 років – близько 80 %, у 6 років таких дітей уже набагато менше – 51 %, а в 6 з половиною років – 32 %. У 7-літньому віці кількість не готових до школи дітей знижується до 13 %. Ідеться саме про систематичне навчання за визначеною програмою. За індивідуальною програмою навчати дитину можна і в 4, і в 5 років [5, с. 525].

Особистісна готовність дитини припускає певний рівень розвитку її емоційної сфери. До початку шкільного навчання у дитини повинна бути висока емоційна стійкість, на тлі якої можливий розвиток і перебіг навчальної діяльності.

Дитина, котра йде до школи, повинна бути зрілою у фізіологічному та соціальному відношенні, повинна досягти певного рівня розумового та емоційно-вольового розвитку. Навчальна діяльність вимагає певного обсягу знань про навколишній світ, сформованих елементарних понять. Дитина повинна володіти операціями мислення, уміти узагальнювати та диференціювати предмети та явища навколишнього світу, планувати свою діяльність; контролювати поведінку. Важливо сформувати позитивне відношення дитини до навчання, до саморегуляції поведінки, виховати волю для подолання перешкод і виконання поставлених завдань. Для навчання велике значення має розвиток таких психофізіологічних функцій: фонематичного слуху, артикуляційного апарату, розвитку дрібних м'язів руки, координації рухів, координації в системі око – руки, об'єму зорового сприйняття. Готовність дитини до школи визначається також розвитком пізнавальної діяльності та станом її здоров'я [8].

Наразі є багато різноманітних діагностичних тестів для визначення готовності дітей до навчання у школі (Керна-Ірасека, Озерського, наявність дефекту звуковимови, словесно-асоціативний експеримент). За їх допомогою уточнюються інтелектуальний, емоційно-вольовий, мотиваційний, психогігієнічний, соціальний аспекти готовності дітей, як виявляються в рівні їхніх знань, ступені розвитку пізнавальних процесів, мови та мовлення, здібностей тощо [8]. Унаслідок того чи іншого рівнів готовності.

- високий рівень адаптації – першокласник позитивно ставиться до школи, правила і вимоги сприймає адекватно; навчальний матеріал засвоює легко; глибоко і повно оволодіває програмовим матеріалом, розв'язує ускладнені задачі, чемний, уважно вислуховує вказівки, пояснення вчителя; доручення виконує охоче й сумлінно, без зовнішнього контролю; виявляє високу зацікавленість до самостійної навчальної роботи, готується до всіх уроків; має у класі позитивний статус;

- середній рівень адаптації – першокласник позитивно ставиться до школи, відвідування уроків не викликає в нього негативних переживань, розуміє навчальний матеріал, коли вчитель пояснює його досить детально і наочно; засвоює основний зміст програми з усіх предметів, самостійно розв'язує типові задачі; зосереджений і уважний під час виконання завдань, доручень, вказівок учителя, разом із тим потребує контролю з боку дорослого; зосередженим буває тільки тоді, коли робить щось цікаве для себе; доручення виконує сумлінно; дружить із багатьма однокласниками;

- низький рівень адаптації – першокласник негативно або байдуже ставиться до школи: часто скаржиться на здоров'я, погане самопочуття, пригнічений настрій; спостерігаються порушення дисципліни; матеріал, який пояснює вчитель, засвоює фрагментарно; самостійна робота з підручником викликає труднощі, під час виконання самостійних завдань не виявляє до них інтересу; може зберігати працездатність і увагу за наявності тривалих пауз для відпочинку; доручення виконує під контролем і без особливого бажання; пасивний, близьких друзів не має, знає імена й прізвища лише частини однокласників [6, с. 277].

Підготовка дітей до навчання в умовах сім'ї базується на тому, що сім'я є першим соціальним інститутом із яким стикається дитина. В сім'ї закладаються основні навички комунікації, відбувається первинне ознайомлення дитини з навколишнім середовищем, з явищами природи, що спонукає розумову активність дошкільника і є запорукою його розумового розвитку. Великий вплив сім'я має також на позитивне ставлення до навчання, на правильне розуміння мотивів навчання [7].

Отже, підготовка дитини до навчання у школі є основним фактором, який визначає успішність у подальшому навчанні. Вона включає в себе: підготовку дітей до шкільного навчання в умовах сім'ї, фізіологічну та психологічну готовність дитини до навчання. Саме через це батьки мають бути обізнані з особливостями психічного розвитку, навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку, володіти знаннями про допомогу дитині з боку родини у перехідний до навчання період, бути готовими співпрацювати з учителем, школою, об'єктивно оцінювати результати діяльності дитини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бардін К.В. Підготовка дитини до школи (психологічні аспекти) / К.В. Бардін. – М.: Знання, 1983. – 96 с.
2. Волошина В.М. Готуємо дитину до навчання в школі / В.М. Волошина // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 25-28.
3. Гончаренко С.А. Визначення готовності дитини до шкільного навчання: Методичні рекомендації / С.А. Гончаренко, Л.О. Богуславська, Н.О. Кондратенко. – К., 2000. – 69 с.
4. Пльбух Ю.З. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання / Ю.З. Пльбух, С.Л. Коробко, Л.О. Кондратенко // Початкова школа. – 1988. – № 7. – С. 62–70.
5. Дубчак О.Г. Дитина йде до школи: радощі й турботи / О.Г. Дубчак // Початкова школа. – 2003. – № 4. – С. 15–18.
6. Дошкільна педагогіка / Під ред. В.М. Логіной. – М.: Просвітництво, 1988. – 270 с.
7. Ілляшенко Т.О. Про готовність дітей до шкільного навчання / Т.О. Ілляшенко // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С. 69–71.
8. Коцур Н.І. Психогігієна: Навчальний посібник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш. – Чернівці, 2006. – 276 с.

Науковий керівник – кандидат медичних наук, доцент Ю.О.Грінченко

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СКОЛІОЗУ В ШКОЛЯРІВ І ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА

Однією з найактуальніших проблем, які безпосередньо стосуються розвитку освіти України є виховання здорового населення. Тому саме з цією метою проводиться профілактика різноманітних захворювань у шкільному віці. Порушення постави є найбільш поширеною патологією опорно-рухового апарату в учнів шкільного віку, а сколіоз займає одне з перших місць порівняно з іншими деформаціями скелету. За даними різних авторів, під час масових профілактичних оглядах школярів, педіатри та ортопеди виявляють викривлення хребта від 15 % до 60 % обстежених українських школярів [2].

Мета статті полягає в розкритті поняття терміну сколіоз, висвітленні основних причин виникнення сколіозу в школярів і профілактичних заходів, які б зменшили розвиток цього захворювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що проблемі сколіозу в школярів приділяло увагу багато науковців. Зокрема, ця проблема розкривалася у працях: О.Л. Ніколаєвої, О.М. Полівода, І.В. Балашової, Е.А. Абальмасова, Е.В. Лузіна, Г.А. Рослякова, Е.М. Вайнруб, А.С. Волощук, А.В. Демченко та ін.

Сколіоз – це захворювання опорно-рухового апарату, що характеризується складною деформацією хребта та викривленням його у бічній стороні, що веде до функціональних порушень у роботі органів грудної клітки. За спостереженнями, 90 % дорослих хворих остеохондрозом і радикулітом – це люди, які перенесли в дитинстві сколіоз тій чи іншій мірі. За статистикою з кожної тисячі підлітків двадцять чоловік хворіють сколіозом різного ступеня тяжкості. І на жаль, лікарі нікому з батьків не можуть дати гарантію, що дитину мине ця недуга, тому що причини виникнення сколіозу можуть бути різноманітними і непередбачуваними [3].

Є чотири стадії розвитку сколіозу:

1 стадія – деформацію хребта практично не видно. Хвороба на даній стадії може проявляється в сутулості, невеликій асиметрії плечей. Недуга на першій стадії діагностується лише при огляді у лікаря.

2 стадія – ця стадія захворювання для багатьох є тривожним дзвіночком, тому що з'являється асиметрія лопаток, дискомфорт і біль у спині.

3 стадія – на даній стадії змінюється форма спини, яку не можна не помітити, а больові відчуття в області спини стають нестерпними.

4 стадія – найважча, тому що з'являється горб, випинаються або западають ребра [4].

Існує класифікація захворювання, що враховує специфічні вікові особливості захворювання: дитячий сколіоз (до 3 років); ювенільний (3-10 років); юнацький (під час статевого дозрівання); дорослий (після 20 років).

За патогенетичними ознаками розрізняють дискогенний, гравітаційний і містичний сколіози [1].

Дискогенний сколіоз розвивається внаслідок порушення обміну в сполучній тканині, зміни структури хребців, ослаблення зв'язку міжхребцевого диска з тілами хребців. У місці ураження виникає викривлення хребта і зміщення диска. Водночас студенисте ядро зміщується ближче до опуклої сторони викривлення, що спричиняє первинний нахил хребта із напруженням м'язів тулуба і зв'язок, унаслідок чого формуються вторинні викривлення та розвивається сколіоз.

Гравітаційний сколіоз характеризується контрактурою (скороченням) м'язів, великими і грубими рубцями на тулубі, перекошенням таза тощо. Безпосередньою причиною деформації є зміщення загального центру ваги і дія маси тіла вбік від вертикальної осі хребта [1].

Міотичний сколіоз виникає на ґрунті поліомієліту, міопатії та інших хвороб, які спричиняють функціональну недостатність м'язів тулуба.

За морфологічними ознаками сколіоз поділяють на структурний і неструктурний.

Структурний сколіоз – сколіоз, що супроводжується змінами структури хребців, які входять у дугу викривлення, зокрема їх торсія (скручування).

Неструктурний сколіоз – різні функціональні стани (сколіотична постава, аналогічна поза при радикуліті – так званий рефлекторно-больовий сколіоз) [1].

За локалізацією вершини викривлення сколіоз поділяють на верхньогрудний, грудний, грудопоперековий, поперековий та комбінований із двома первинними викривленнями: грудним і поперековим. Комбінований сколіоз досить поширений. За формою викривлення розрізняють С і S-подібний сколіози.

Характерними ознаками для сколіозу є невеликий нахил голови в бік опуклості викривлення (дуги) хребта у грудному відділі, таз зміщується у протилежний бік. Надпліччя і лопатка тоді підняті зі сторони опуклості дуги й часто відходять від тулуба («крилоподібні лопатки»). Остисті відростки хребців відхилені від серединної лінії спини до сторони викривлення.

Ноги максимально розігнуті в колінах та злегка нахилені вперед. У ділянці талії заглиблення виражені з боку вигнутості дуги (асиметричні). Видно реберні набухання (найчастіше при грудному і верхньогрудному сколіозі), у поперековому відділі наявний м'язовий валик уздовж хребта з боку випуклості дуги викривлення (при поперековому й грудопоперековому сколіозі), з'являється асиметрія в положенні сосочків молочних залоз, зміщується пупок (із серединною лінією живота). Часто спостерігається біль у спині [1].

Залежно від віку формуються анатомічні особливості викривлення та підбирається лікування. Під час вибору методів терапії захворювання враховується ступінь хвороби: 1 ступінь – кут у вершині кривизни 5-10°; 2 ступінь – до 25°; 3 ступінь – до 60°; 4 ступінь – більше 60° [4].

Причини які призводять до сколіозу найрізноманітніші. Найбільш часто викривлення хребта у дітей починається з неправильної постави. Одне плече опускається нижче іншого, спина викривляється. Захворювання починається зі слабкості м'язів спини, виступаючої лопатки. Надалі виникає зміна самих хребців і їх зв'язок, тобто утворюється стійке бічне викривлення. Воно може бути наслідком перенесеного рахіту, тривалих асиметричних навантажень на м'язи спини. До сколіозу може призвести перелом хребця, його руйнування болючим процесом (остеомиєліт, туберкульоз, сифіліс). Якщо вчасно не почати лікування, хвороба прогресуватиме і може призвести до вельми неприємних наслідків сколіозу, аж до деформації внутрішніх органів [3].

Щоб попередити захворювання у школярів, батькам і педагогам у першу чергу потрібно слідкувати за фізичним здоров'ям дітей, проводити різноманітні бесіди та профілактичні заходи. Адже профілактика набагато ефективніша лікування. Велике значення мають фізкультура і спорт, правильна постава дитини, дотримання режиму праці та відпочинку [3].

Профілактика порушень постави починається з раннього дитинства. До неї входять загальні заходи, спрямовані на зміцнення здоров'я дітей, і спеціальні – для забезпечення правильного положення тіла.

До загальних заходів належать: організація раціонального режиму, забезпечення достатньої тривалості сну дітей, перебування на свіжому повітрі, організація повноцінного харчування, правильне поєднання активної діяльності й відпочинку. Важливе значення належить добору меблів: постіль не повинна бути м'якою, розміри меблів мають відповідати зросту дітей [1].

Потрібно слідкувати за правильним сидінням за столом, що означає, по-перше, сидіти на стільці на всю його глибину, щоб спина впиралася у спинку стільця; по-друге, лікті повинні вільно розміщуватися на столі при прямому положенні тулуба, щоб не нахилитися до стола або піднімати лікті до рівня грудей. Тому якщо вдома немає спеціальних дитячих меблів, які

відповідають зросту дитини, то за наявності високого стола на стілець підкладають волосяну тверду подушку або спеціальну дерев'яну підставку чи просто товсту подушку. Дитині не дозволяється лягати на стіл, вона повинна сидіти прямо. Прямолінійне сидіння на стільці рекомендується і під час перегляду кінофільмів, телевізійних програм. Важливе значення має попередження втоми (вона спричиняє те, що під час сидіння дитина через деякий час приймає неправильну позу).

Спеціальні заходи профілактики порушень постави – це систематичні заняття фізичними вправами, починаючи з масажу й гімнастики на першому році життя. Потрібно методично правильно проводити фізичні заняття, залучати всі елементи, потрібні для формування м'язів плечового поясу, живота, м'язів спини, вправи для рівноваги, рухливі ігри [1].

Відхилення постави у дітей молодшого шкільного віку виправляється за допомогою спеціальних вирівнювальних вправ (перевірка постави перед дзеркалом, вправи для зменшення грудного кіфозу, вправи з гімнастичною паличкою тощо).

Отже, у минулому, коли школярі вели більш рухливий спосіб життя, грали в різні спортивні ігри, а не сиділи годинами за комп'ютером, сколіоз був непоширеним і рідкісним захворюванням. Проте в наш час інформаційних технологій дитина зі здоровою спиною – це швидше виняток, ніж правило. Сколіоз може призвести до ряду тяжких наслідків, навіть деформації внутрішніх органів. Сучасне суспільство має на меті виховання здорового населення. Саме з цією метою потрібно проводити профілактику різноманітних захворювань у шкільному віці, контролювати поставу, займатися фізичними вправами. Адже саме це допоможе уникнути сколіозу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Валецька Р.О. Основи медичних знань. Підручник / Р.О. Валецька. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. – 380 с.
2. Ніколаєва О.Л. Деформації хребта у дітей та підлітків: фізіотерапія / О.Л. Ніколаєва, О.М. Полівода, І.В. Балашова. — Одеса: «ИздатИнформ» ОНМА. – 2009. – 192 с.
3. Сколіоз у дітей: лікування, причини, симптоми, профілактика гімнастикою і зарядкою. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://medicatocity.ru/spina/vikrivlennja-hrebt-a-i-postava/2140-prichini-rozvitku-likuvannja-ta-profilaktika.html>
4. Сколіоз у дітей. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://wjournal.com.ua/skolioz-u-ditej.html>

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Л.П.Товкун

*Тетяна Юшкевич
(Переяслав-Хмельницький)*

СУЧАСНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, репродуктивне здоров'я – це стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб репродуктивної системи або порушення її функцій. Таким чином, репродуктивне здоров'я означає можливість задовільного та безпечного сексуального життя, здатність до відтворення та можливості вирішувати, коли і як часто це робити [4, с. 5].

Проблема збереження репродуктивного здоров'я за своєю значущістю, масштабністю, перспективністю, стратегічним характером на сьогодні є однією з найбільш актуальних. Провідна роль у її вивченні належить не тільки медицині, а й іншим галузям, що стосуються репродуктивного формування, перш за все психології, соціології, освіти, іншим відомствам та

службам, науково-теоретичний здобуток яких стає генератором нових профілактичних, корекційних і терапевтичних технологій.

В Україні внаслідок глибокої демографічної кризи проблема репродуктивного здоров'я набула особливої актуальності. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від сексуальної культури, свідомого планування сім'ї, використання сучасних контрацептивів і профілактики абортів, які в Україні залишаються основним методом регулювання народжуваності. Щорічно в Україні виконується до 500000 абортів [1].

Тенденції до зниження кількості абортів, що визначилися в останні роки, не зменшують актуальності цього питання, тому що аборт у кожної третьої жінки спричиняє ускладнення: вторинну безплідність, невиношування вагітності, запальні захворювання геніталій, ендокринні порушення, патологію вагітності та пологів. У першовагітних їхня частота доходить до 40 %. Серед причин материнської смертності, яких можна було б уникнути, 19-23 % належать перериванню вагітності [1].

Аборт – це одна із головних причин розладу здоров'я в майбутньому жінки-матері, наслідками чого є 20 запальні хвороби статевих органів, порушення менструального циклу, невиношування вагітності, безпліддя, моральні збитки, що негативно відображається на міцності сімейних відносин. Причиною цього є ранні сексуальні стосунки з причини ще недостатньої просвітницької роботи з підлітками щодо питань безпечної статевої поведінки [6].

В умовах соціальної напруженості та розшарування суспільства, різкого падіння життєвого рівня населення та інших наслідків кризового періоду сьогодні саме молодь є однією з найбільш соціально уразливих груп населення, яка, з одного боку, є майбутнім будь-якої держави, її економічним, демографічним, культурним потенціалом, а з іншого боку – постає перед великою кількістю особливих проблем, які виникають унаслідок процесів входження в нове соціальне середовище та опанування нових соціальних ролей, бажання випробувати нові та часто ризиковані переживання, схильності до нездорового способу життя, що призводить не тільки до погіршення їх психічної та соціальної адаптації, а й ставить під загрозу особисте загальне та репродуктивне здоров'я, а також здоров'я всього сучасного і майбутнього покоління.

Формування репродуктивного здоров'я – дуже складний і тривалий процес, тому що значною мірою визначається умовами розвитку жінки, починаючи ще з особливостей перебігу внутрішньоутробного періоду. Найбільше навантаження на репродуктивне здоров'я припадає на дітей підліткового віку та молодь, оскільки в цьому віці відбувається бурхливий розвиток індивіда як на соматичному, так і на психічному рівнях із формуванням усіх функціональних систем організму, в тому числі й репродуктивної, а також із становленням когнітивної, емоційно-ціннісної сфер та формуванням цілісної особистості. Саме в цей період відбувається активний розвиток репродуктивної сфери та формуються основи репродуктивної поведінки. Тому зрозуміло, що одним із першочергових завдань сучасного суспільства є охорона здоров'я дівчат – майбутніх матерів, адже гармонійний розвиток у ранньому репродуктивному періоді багато в чому визначає наступне життя жінки у фізіологічному, психологічному та соціальному аспектах [5-6].

На основі результатів ряду досліджень встановлено, що сучасний стан здоров'я молоді, який із року в рік погіршується, зумовлений не лише низьким економічним рівнем сімей, фізичними та психоемоційними навантаженнями, наявністю стресових ситуацій та іншими чинниками. Провідну роль відіграють і виявлені ознаки кризових явищ в ідеологічній та духовній сферах підлітків та молоді, наявність поширення шкідливих звичок та ризикової поведінки серед цієї категорії. До вагомих факторів, які впливають на стан репродуктивного здоров'я молоді, слід віднести й такі психосоціальні чинники, як вільне ставлення до шлюбу; недостатній рівень загальної та репродуктивної культури населення; високий рівень штучного переривання вагітності, що (особливо у ранньому репродуктивному віці) ставить під загрозу репродуктивні можливості жінки у майбутньому; трансформацію репродуктивної

поведінки, що призводить до збільшення частоти захворювань, які передаються статевим шляхом, і непланованої вагітності, яка супроводжується великою кількістю ускладнень і недостатньою психологічною та соціально-економічною підготовленістю молодих жінок до материнства і створення сім'ї [2].

Вагомий вплив на обмеження репродуктивних можливостей мають і особливості репродуктивної поведінки та репродуктивної мотивації населення, тому важливою є також проблема становлення ефективної репродуктивної поведінки як системи дій і стосунків, які впливають на народження або відмову від народження дитини в шлюбі чи поза шлюбом через формування адекватної репродуктивної мотивації, що може бути розглянута як особливий психосоматичний стан особистості, який виражається в потребі мати дітей і відображає психологічний, соціальний, економічний мотиви репродуктивної установки. Результатами репродуктивних дій, які можуть розглядатися як показники ефективності репродуктивної поведінки, є не тільки факти народження чи не народження дітей, але й стан репродуктивного здоров'я, особливості статевого життя, застосування методів планування вагітності, ставлення до не планованої вагітності, у том числі штучне її переривання, адекватна реалізація батьківства, ставлення до дитини та її виховання. При цьому внутрішніми стимулами репродуктивної поведінки є потреби жінки та сім'ї в цілому в реалізації репродуктивної функції, а зовнішніми засобами орієнтації – репродуктивні норми, які базуються на принципах і зразках, що існують у суспільстві і тією чи іншою мірою засвоюються індивідом [3; 7].

Збереження здоров'я населення в Україні виходить за рамки суто медичної проблематики і стає загальнодержавною, яка потребує вирішення на національному рівні. Сучасна ситуація стану здоров'я вимагає нових ефективних шляхів розв'язання проблем його збереження та поліпшення. Стратегія охорони репродуктивного здоров'я значною мірою залежить від формування пріоритету здорового способу життя, зменшення негативного впливу на здоров'я.

Отже, до основних негативних факторів впливу на репродуктивне здоров'я молоді відносяться: низький рівень поширення інформації щодо застосування методів контрацепції, негативного впливу абортів на стан репродуктивного здоров'я жінки, безпечна статеві поведінка підлітків, учнівської та студентської молоді, схильності до нездорового способу життя та ін.

Таким чином, покращити репродуктивне здоров'я української молоді можна завдяки завчасній профілактиці, здоровому способу життя та сучасним методам лікування. Однак найважливіше – це бажання молоді реалізуватися в дітях і розуміння, що багато дітей – це справді престижно. Актуальним і доцільним, на нашу думку, є подальше розроблення, вдосконалення та втілення у практику принципів психосоціальної адаптації, підтримки, профілактики виникнення та корекції виявлених порушень репродуктивної поведінки молоді, що допоможе їм зберегти власне здоров'я, реалізувати свій репродуктивний потенціал і стати повноцінним членом суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацилєва О.В. Медико-психологічні особливості репродуктивного здоров'я молоді у сучасних умовах / О.В. Бацилєва // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2008. – Т. X., ч. 9. – С. 63–72.
2. Гойда Н.Г. Концептуальні основи біосоціального ритму репродуктивного потенціалу населення та заходи профілактики порушень на етапах його формування / Н.Г. Гойда, В.І. Чебан // Охорона здоров'я України. – 2001. – № 1 (1). – С. 24–26.
3. Горбенко О.В. Аспекти прихильності сучасної молоді до контрацепції / О.В. Горбенко // Медико-соціальні проблеми сім'ї. – 2006. – Т. 11. – № 3. – С. 116–118.
4. Жилка Н. Стан репродуктивного здоров'я в Україні / Н. Жилка, Т. Іркіна., В. Стяшенко // Медико-демографічний огляд. – К.: МОЗ України, 2001. – 68 с.

5. Картавцев Р.Л. Поведение подростков как фактор риска заражения болезнями, передающимися половым путем / Р.Л. Картавцев, Г.А. Слабкий // Медико-соціальні проблеми сім'ї. – 2004. – Т. 9. – № 3. – С. 111–116.

6. Товкун Л.П. Статеве виховання як фактор впливу на репродуктивне здоров'я / Л.П. Товкун // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ, 2012. – С. 128–136.

7. Формування сексуальної культури молоді. Кн. 9 / [О.М. Балакірева, Ю.М. Галустян, О.Я. Корегін та ін.]. – К. : Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді; Укр. ін-т соціальних досліджень, 2004. – С. 80–83.

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Л.П.Товкун

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Людмила Лобозова
(Дніпропетровськ)

ІННОВАЦІЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОЕКТИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ
СТУДЕНТІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО МОНТАЖНОГО ТЕХНІКУМУ

Подолати соціально-економічну, енергетичну та екологічну світову кризу, нестачу продовольства людству допоможе впровадження альтернативної енергетики, новітніх біотехнологій, що відповідають законам екологічної рівноваги та стійкості екосистем.

В наш час світове наукове, громадське та екологічне співтовариство шукає шляхи ефективного використання енергозберігаючих технологій, охорони навколишнього середовища.

Студенти Дніпропетровського монтажного технікуму також небайдужі до цих проблем. Майбутні фахівці вивчають досвід передових країн: альтернативні підходи, сучасні технології, безпечні для навколишнього середовища та здоров'я людей, і втілюють їх в своїх екологічних проектах.

Перший наш проект – це спрощена *модель «Пасивного розумного будинку»*, виготовлена студентками спеціальності «Архітектурне проектування та внутрішній інтер'єр» у 2013 році. За основу ми взяли проект **CHIP HOUSE** (екологічний „будинок-матрац”) або **Compact HYPER-Insulated Prototype** („компактний гіперізолюваний прототип”), представлений компанією SCI-Arc на міжнародному архітектурному конкурсі **Solar Decathlon 2011** [2].

Оригінальний проект будинку **CHIP HOUSE**, площею 70 кв.м., зі всіх сторін вкрито *теплоізолюючим шаром*, який нагадує „матрац”, що зберігає внутрішню температуру максимально незалежно від зовнішніх умов (**Фото 1**). Ізолятор складається із органічних полімерів з **наночастками кремнію**.

Фото 1. Оригінальний проект CHIP HOUSE

Скло на дверях і вікнах зроблено також з подібного матеріалу. «Розумний будинок» має механічну вентиляцію з *рекуперацією тепла* (відбір тепла на рівні 80%, холодне свіже повітря нагрівається від теплого відпрацьованого). Для запобігання перегріву мешканців будинку, в ньому діє „хитра” система розподілу тепла: вона може або підігріти воду, або перетворити тепло на електричну енергію. Останньої достатньо на 3-4 години щодня для роботи всіх електроприладів.

Наша модель „пасивного розумного будинку” імітує CHIP HOUSE (Фото 2).

Фото 2. Модель «Розумного пасивного будинку»

Макет моделі виконано у масштабі 1:25; усі розміри відображено у співвідношенні з реальними розмірами будинку. За основу для виготовлення каркасу було взято полістирол на дихлоретановому в'язучому. Обшивкою стін зовні і всередині виступив цупкий картон різноманітних відтінків, схожий на природний матеріал. Для виготовлення зовнішнього утеплювального шару будинку ми використали комбіновану тканину з додатковим шаром для утеплення. Містки холоду в нашому будинку відсутні. Сонячні батареї на даху будинку зроблені нами із рентгенівської плівки [5, с. 15].

Ми також пропонуємо додати до моделі вакуумну „економ-каналізацію”, подібну було розроблено в Німеччині. Вона використовує на градуювальний змив усього від 0,5 до 1 літру води. Мембранний безпомповий біореактор одразу виробляє **біогаз** із відходів життєдіяльності людини. Відходи, що не розкладаються (солі фосфору і амоній), один раз на рік дістають і використовують як добриво. В системі створено і малогабаритну установку біологічного **анаеробного очищення** дощової води (на виході вона гарантує отримання питної води за німецьким стандартом). В умовах Німеччини така установка окупається за 7-8 років за умовою росту тарифів на воду і газ.

Економічна ефективність «Пасивного розумного будинку» – це енергонезалежність від традиційних джерел енергії за рахунок потужної теплоізоляції і високої герметичності, сучасних будівельних матеріалів та інноваційних технологій. **Екологічна ефективність** – збереження викопних видів палива, зменшення забруднення атмосфери небезпечними викидами, попередження парникового ефекту. **Суттєве збільшення терміну активного довголіття людини:** у такому будинку завжди комфортна температура, вологість; чисте і свіже повітря (не утворюється грибок і пліснява).

Другий наш проект називається «Інноваційний проект „Еко-ферма”», зроблений студентом третього курсу спеціальності «Монтаж і обслуговування внутрішніх санітарно-технічних систем і вентиляції» («СТС») Кучером Ігорем під керівництвом викладача спецдисциплін Архіпової Л. П. та викладача екології Лобозової Л. А. у 2014 році (Фото 3).

Фото 3. Інноваційний проект «Еко-ферма»

Актуальність роботи. Сьогодні існує гостра проблема забезпечення фермерських господарств України енергетичними ресурсами, що особливо актуально для негазифікованих районів. Ще одна велика проблема – забруднення атмосферного повітря, води і ґрунтів накопиченим органічним гноєм на фермерських господарствах сільських територій. Шляхи вирішення цієї проблеми ми показали на прикладі створеної нами моделі «Еко-ферма» [3, с. 42].

Сконструйована нами модель майже повністю забезпечує себе альтернативними джерелами енергії та палива і не залежить від традиційних вуглеводневих енергоносіїв, світові ціни на які стрімко зростають.

Наше фермерське господарство має м'ясо-молочний та рослинницький напрям. Модель екологічної ферми включає: два житлових будинки з сонячними колекторами, вітроагрегат, тепловий насос (взимку він використовує теплову енергію ґрунту для обігріву та вентилявання приміщень, а влітку – для охолодження приміщення). Крім цього ферма має водяне колесо, власну ферму, екологічний млин, установку «ЕКОГАЗ» з пірамідальним куполом, автозаправку, енергетичні плантації верби, тополі; теплицю та сільськогосподарські поля з чорноземами із зерновими культурами, соняшником, буряком.

У проекті можна наочно побачити світло на горіщі і світло від світлодіодного вуличного ліхтаря, водяне колесо гідротурбіни у роботі.

Вагомою альтернативою природному газу в нашому проекті є **біогаз**, невичерпний у природному балансі. Біогазова установка переробляє гній корів, свиней, залишки соломи, кукурудзи та соняшнику з нашої ферми. Отриманий біогаз витрачається на опалення та освітлення ферми, підігрівання води, для приготування їжі в побутових плитах, як добриво на сільськогосподарських полях, а також – в автотракторних і дизельних двигунах. Від 10 корів можна отримати до 20 м³ біогазу на добу (потреби односімейного будинку – 10 м³), від 10 свиней – 3 м³.

На кожному із житлових будинків ми встановили по пласкому **сонячному колектору** для гарячого водопостачання й опалення. Для отримання електроенергії використали **вітроагрегат** і **водяне колесо**. Енергія вітру застосовується в нашому проекті і для подачі води тваринам на віддалених фермах.

Наша екологічна ферма має **енергетичні плантації** швидкоростучих порід верби і тополі. Екологічні переваги – попередження ерозії ґрунтів, збагачення їх мікроелементами. На фермі встановлено п'ятимегаватний котел для спалювання соломи, відходів із деревини. Для тракторів і вантажних автомобілів ми отримуємо біопаливо: *біоетанол* (із кукурудзи, пшениці, цукрових буряків) і *біодизельне паливо* (із олійних культур).

До того ж, біодизельне паливо екологічно безпечне для біоти (за 28 днів у процесі мікробної конверсії переробляється до 99% біодизельного палива), що дозволяє мінімізувати забруднення річок і озер. Крім того, виробництво й використання біодизельного палива сприяє зменшенню викидів вуглекислого газу, покращує екологію [1, с. 114].

Для покращення родючості чорнозему на фермі ми застосували біотехнологію **вермикультивування** [1, с. 150]. Це безвідходна біоконверсія утилізації та переробки органічних відходів (гній корів, солома, сіно, опале листя) каліфорнійським гібридом червоного черв'яка. Вирощувати його можна у компостних установках опалювальних теплиць. Кожна тонна переробленої ним органічної маси утворює до 600 кг *біогумусу*, збагаченого кальцієм, фосфором та магнієм. Внесення такого біодобрива на сільськогосподарські поля разом з грамотною агротехнікою покращує родючість чорноземів після вирощування на них кукурудзи і соняшника.

Створення подібних екологічних ферм сприяє збереженню традиційних енергоресурсів, покращує екологію, стабілізує клімат на планеті.

Зрозуміло, що на першому етапі власнику ферми доведеться відмовитися від впровадження всієї сукупності альтернативних джерел енергетики, необхідно ретельно прорахувати їх ціну, термін окупності, економічний ефект.

Третій наш проект має назву: «**Екологічний проект „зеленого” району Стокгольму – Хаммарбю Шестада**», зроблений студентами III курсу спеціальності «СТС» Міхеєнко Владиславом і Тургунбаєвою Анастасією під керівництвом викладача екології Лобозової Л. А. та викладача спецдисципліни Антонова А. О. **(Фото 4). Метою дослідження** було показати на прикладі моделі «Хаммарбю Шестада» впровадження альтернативних джерел енергії, екологічно стійких рішень життєзабезпечення населення і максимального збереження природи Стокгольму [4, 24].

Фото 4. Екологічний проект «зеленого» району Стокгольму Хаммарбю Шестада

До 1990 року на місці екологічного району Стокгольму «Хаммарбю Шестада» була промислова зона, що прийшла у занепад. Сьогодні цей міський район є прикладом сучасного „зеленого” будівництва як способу гармонійного співіснування людини і природи. Аналог моделі «Хаммарбю Шестада» був експортований у Росію, Великобританію, Китай.

В нашому проекті ми відобразили екологічно чисті джерела енергії: сонячні батареї на даху будівель, біогазові установки (використовують каналізаційні стоки), відходи енергетичної верби, геотермальні насоси. Проект містить також сміттєспалювальний завод, центральний залізничний вокзал Стокгольму, старовинний королівський замок, автозаправку, залізничний потяг, Балтійське море, житлові будинки, водяний колектор, який розміщений на дні Балтійського моря.

Стокгольм – перша екологічна столиця Європи, єдине місто у світі, яке комплексно розв'язує проблему утилізації **побутових відходів каналізаційних стоків**, що потрапляють на біогазові станції. Біогаз використовують для виробництва електричної та теплової енергії. Автомобілі, автобуси, залізничний потяг використовують „зелену” енергетику. Крім того, біогаз потрапляє у житлові будинки в якості побутового газу.

Нині у Швеції на площі 20 тисяч гектарів вирощують енергетичну вербу і поставляють вербову тріску на **25 когенераційних станцій**. В Стокгольмі **12%** всього опалення забезпечують теплові насоси, які використовують у якості джерела тепла воду Балтійського моря з температурою +8 °С. Це є просто колосальною економією електроенергії. Теплові насоси від шведської компанії Thermia здатні працювати за температури від -50 до +50 градусів і є відновлювальними джерелами тепла і холоду.

Студенти сконструювали також підземний вакуумний трубопровід для транспортування сміття. В Швеції по чергову за допомогою пневмонасосу певний вид сміття всмоктується у центральний трубопровід і зі швидкістю **70 км на годину** потрапляє на переробку.

Шведи випереджають інші країни за розробкою оригінальних ідей з теплозбереження. Наші студенти збудували в проекті старовинний королівський замок (дійсний замок є поблизу міста Хальмстад), який обігрівается теплом парного молока корів з 2008 року. З цією метою над бидонами з парним молоком ми розташували вентилятори, які всмоктують тепле повітря для обігріву королівського замку.

У Швеції біопаливо отримують також із конфіскованого пива чи вина, що завозиться до країни протизаконно (наш проект має також пляшки з вином та пивом). Під дією високої температури алкоголь переробляється на біогаз, який використовується для заправки громадського транспорту.

В нашій моделі також відтворений центральний залізничний вокзал Стокгольму. Надлишкове тепло від тіл трьохсот тисяч пасажирів (щорічно відвідують вокзал) передається до опалювальної системи сусіднього тринадцятиповерхового будинку. За допомогою теплообмінників у вентиляційній системі вокзалу надлишок тепла перетворюється на гарячу воду, яка потім перекачується до опалювальної системи сусідньої споруди. Така система відрізняється не тільки екологічністю, але й економічною доцільністю її використання, так як дозволяє скоротити витрати на опалення на **25%**.

Створення таких екологічних районів сприяє збереженню традиційних енергоресурсів, покращує екологію, стабілізує клімат на планеті. Шведська модель екологічного „зеленого” району є прикладом і для **України**, яка має значний сільськогосподарський потенціал енергетичної біомаси, розвинуту промисловість, великий об'єм теплових викидів для спорудження бінарних енергоустановок.

Для студентів, майбутніх фахівців створення таких проектів – це наочний приклад раціонального природокористування, ресурсо- та енергозбереження. Отримані знання студенти можуть використовувати при вивченні таких дисциплін професійної підготовки: «Опалення», «Теплогенеруючі установки та теплові мережі», «Санітарно-технічне обладнання будівель», при вивченні «Основ екології», виконанні курсових робіт.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Біотехнології в екології: навч. посібник / А.І.Горова, С.М. Лисицька, А.В.Павличенко, Т.В. Скворцова. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 184 с.
2. Дом с интеллектом / События недели: итоги и факты. – 6.03.2012. – № 10 (40).

3. Лобозова Л.А. Інноваційний проект «Еко-ферма» / Л.А.Лобозова, Л.П.Архіпова, І.Г.Кучер // Матеріали обласної студентської науково-практичної конференції «ЕКОХІМ-2014». – Д.: ДВНЗ «Дніпропетровський політехнічний коледж», 2014. – С. 42-44.

4. Лобозова Л.А. Екологічний проект «зеленого» району Стокгольму Хаммарбю Шестада / Л. А. Лобозова, А. В. Тургунбаєва, В. Ю. Міхеєнко //Матеріали обласної студентської науково-практичної конференції «ЕКОХІМ –2015». – Д.: ДВНЗ «Дніпропетровський політехнічний коледж», 2015. – С. 24-25.

5. Лобозова Л.А. Творчий пошук студентів у виготовленні моделі «Пасивного розумного» будинку / Л.А.Лобозова, В.В.Варук, Д.Є. Дробашко, М.Д.Черечеча, А.М.Качан // Матеріали обласної студентської науково-практичної конференції «Екобіохім – 2013». – Д.: Дніпропетровський монтажний технікум, 2013. – С. 13-16.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

***Наталія Пасарар
(Вінниця)***

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДИТУ В УКРАЇНІ

Сучасний соціальний та економічний стан України вимагає вирішення ряду суттєвих завдань, що стосуються розвитку різних галузей народного господарства, у зв'язку із інтеграцією країни у світове співтовариство. Ці завдання потребують змін в управлінні економікою, перебудові структури організації, методології контролю за її функціонуванням, від ефективного науково-практичного рішення яких буде залежати стратегічний потенціал України, стійкість її економічних та політико-правових структур.

Оптимальним рішенням для здійснення змін в управлінні є проведення зовнішнього та внутрішнього аудиту. Вітчизняний аудит як економіко-правовий і соціальний інститут повинен стати гарантом виходу української економіки на якісно новий рівень, якій відповідає світовим стандартам.

Нагадаємо, що аудит є обов'язковою частиною цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної країни. Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність», аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів [1].

На початковому етапі розвитку вітчизняного аудиту (1993-1994 рр.) значення такому виду діяльності ніхто з потенційних замовників не надавав. Аудит був нав'язаний державними органами під тиском Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Такі обставини певною мірою уповільнювали розвиток вітчизняного аудиту.

В 2001-2010 роках ситуація змінилась у зв'язку із складністю, заплутаністю обліку, зміною податкового та фінансового обліку, істотною суперечливістю законодавства, фінансових санкцій, що підштовхнуло менеджерів скористатися послугами аудиторської фірми.

Тому, в суспільстві, особливо останнім часом, виникла об'єктивна необхідність в незалежному професійному контролі за діяльністю підприємств та їх фінансовими результатами. Однак, не дивлячись на це, реальної потреби в послугах аудитора як захисника інтересів існуючого чи потенційного інвестора сьогодні, не жаль, не існує. Не дивлячись на законодавчу вимогу щодо обов'язкового підтвердження незалежним аудитором показників річної фінансової звітності, інвестори та інші користувачі звітності не відносяться з належною довірою до висновку аудитора про достовірність показників фінансової звітності [2, с. 36].

На нашу думку необхідно виділити основні проблемні питання, що стосуються розвитку аудиту в Україні:

- розробка та впровадження економічного механізму регулювання аудиту (великі штрафні санкції за неякісні перевірки, страховий аудит відповідальності, розвиток цивілізованої конкуренції на ринку аудиторських послуг, ліквідація монополізації аудиторських фірм);
- значний вплив «тіньового бізнесу»;
- наявність великої кількості фінансових правопорушень, нецільового та неефективного використання державних ресурсів;
- проблема сучасного аудитора та довіри до нього;
- недостатня кількість кваліфікованих кадрів з питань аудиторської діяльності;
- незначна кількість методичних розробок з аудиторського контролю;

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

- відсутність методичних питань щодо комп'ютеризації аудиту;
- недостатній досвід аудиторської діяльності порівняно з іншими європейськими країнами;
- громадські професійні організації обліковців не є масовими, тому це стримує процес обговорення та вирішення проблемних питань практики обліку та аудиту;
- відсутність єдиної економічно обґрунтованої методики розрахунку цін за аудиторські послуги.

Якщо розглянути ситуацію, що склалася в Україні, то зразу стає зрозумілим, що потребує вирішення проблеми, які мають місце у професійній діяльності аудиторів, аудиторських фірм і саме вони роблять неможливим успішний розвиток аудиту.

Потребує удосконалення механізм нормативно – правового регулювання і технології проведення аудиту. В Україні відчувається недостатня кількість аудиторських фірм, висока вартість аудиторських послуг, відсутність необхідних регламентуючих положень про порядок проведення аудиту [3, с.179].

На сучасному етапі розвитку аудиту в Україні відсутній лідер в аудиторській професії. Громадські організації практично не мають повноважень для розвитку аудиту. Аудиторська палата України є поки що по суті єдиним законодавчо визнаним органом, який має зобов'язання щодо озвитку аудиту в країні. Відсутність права законодавчої ініціативи гальмує реалізацію будь-яких інновацій в розвитку професійного аудиту.

Основні способи вирішення проблем проведення аудиту:

- створення механізму державного регулювання процесу аудиторської діяльності за допомогою страхування, встановлення штрафних санкцій тощо;
- здійснення заходів щодо ліквідації тіньового сектору економіки
- розробка типових методик аудиторської перевірки фінансової звітності підприємств у розрізі галузей їх діяльності: банківська, торговельна, страхова, хімічна, металургійна, легка, харчова та ін.;
- юридичний захист інформації, з якою працює аудитор;
- впровадження у вищих навчальних закладах економічного спрямування спеціальності: « Облік і аудит»
- розроблення єдиних стандартів функціонування аудиторської діяльності в Україні (відокремлення консалтингових послуг);
- створення програм для спрощення проведення перевірки на підприємстві;
- поглиблення співпраці професійних аудиторських організацій України з міжнародними та європейськими професійними організаціями бухгалтерів і аудиторів;
- розширення діяльності аудиторських фірм, створення їх філій;
- встановлення єдиних цін щодо надання послуг аудиторськими компаніями, що змусить їх звернути увагу на якісне надання послуг, від чого буде залежати попит на їхні послуги.

Систему аудиту потрібно вдосконалювати, спираючись на досвід європейських держав і США, оскільки дана форма перевірки має свої значні переваги як для держави, так і для замовників аудиту.

Переваги системи аудиту для держави:

- зменшення шахрайства, помилок грошових операцій на підприємстві
- можливість контролювати сплату підприємствами податків
- можливість отримати надходження додаткових коштів до бюджету за рахунок виявлення підприємств, що приховують результати економічної діяльності
- заощадження державних коштів, котрі витрачаються на утримання контрольно-ревізійного апарату
- надходження додаткових коштів до бюджету за рахунок сплати аудиторськими фірмами податків.

Переваги системи аудиту для замовників:

- замовник самостійно і на свій розсуд обирає аудиторську фірму або аудитора, виходячи із своїх фінансових можливостей. Тобто ініціатором аудиторської перевірки є суб'єкт підприємницької діяльності.

- замовник сам встановлює час здійснення аудиту в залежності від своїх потреб, а це, в свою чергу, унеможливорює раптовість перевірки, що характерно, наприклад, для ревізії. Аудит може проводитись до здійснення господарських операцій, в процесі здійснення виробничої діяльності підприємства та після закінчення звітного періоду.

- клієнт має право відмовитись від послуг аудиторської фірми, якщо її працівники виявили некомпетентність під час аудиту. Від послуг ревізора, очевидно, відмовитись не можна, так як ревізія призначається вищестоящими органами.

- всі рекомендації стосовно покращення фінансового стану підприємства, які обґрунтовані в аудиторському висновку клієнт не зобов'язаний виконувати, хоча це і в його інтересах. А недоліки, виявлені під час ревізії і вказані в акті ревізії підлягають обов'язковому усуненню, в протилежному випадку підприємству загрожує штраф.

- навіть у випадку виявлення грубих порушень та зловживань, аудитор, як незалежна особа (працівник), дотримуючись правил професійної етики, не повідомлятиме правоохоронні органи, на відміну від ревізора, який просто зобов'язаний передавати дану інформацію.

- існує ширше коло користувачів та зацікавлених осіб, що потребують ознайомлення з аудиторським висновком. До них, зокрема, належать власники(акціонери, інвестори, пайовики, приватні особи, працівники), адміністрація, державні органи (Податкова адміністрація, Фонд державного майна України, контрольно-ревізійне управління), банки та інші фінансово-кредитні установи.

А для аудиторів переваги очевидні – отримання прибутку.

Отже, існування аудиту обумовлене нагальними потребами господарюючих суб'єктів, держави та самих аудиторських фірм (аудиторів). Що стосується пропозицій по покращенню стану аудиту в Україні, то вдосконалення потребує нормативно-правова база, інформаційне та методичне забезпечення, що, в свою чергу, підвищуватиме і кваліфікаційний рівень аудиторів і якість його проведення в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Павленова К.О. Сучасні проблеми та перспективи розвитку аудиту в Україні / К. О. Павленкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

2. Проскуріна Н.М. Проблеми розвитку аудиту в Україні / Н. М. Проскуріна // Ефективна економіка. – 2010. – №5. – С. 34-37.

3. Рафальська О. В. Економічні проблеми та перспективи розвитку аудиту в Україні / О. В. Рафальська // Науково-теоретичний журнал «Студентський науковий Вісник» Миколаївського державного аграрного університету. – 2010. – 2(3). – С.177-183.

Науковий керівник – кандидат економічних наук А.О.Крисак

*Єлизавета Петренко
(Київ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах нестабільності сучасної світової економіки і, як наслідок, зростаючих загроз для бізнесу, збільшується потреба в формуванні ефективної системи управління фінансовими ресурсами підприємства. Недостатня увага до проблем підвищення ефективності управління

фінансовими ресурсами підприємства може призвести до того, що підприємство, навіть за умов високої рентабельності, може стати неплатоспроможним. Не зважаючи на всі проведені в цьому напрямку дослідження, залишаються невирішеними питання розробки та впровадження на підприємстві ефективної системи управління фінансовими ресурсами.

Для будь-якого підприємства актуальним питанням в наш час є підвищення його ефективності та конкурентоспроможності.

Керівники підприємств все частіше стали приділяти увагу побудові універсального інструмента управління, який дозволив би забезпечувати майбутні позиції на ринку та конкурентні можливості підприємства.

Одним з перспективних напрямків з удосконалення процесу управління підприємством в цілому, та управління витратами підприємства зокрема, є впровадження бюджетування. Адже, саме воно дозволяє поліпшити якість процесу управління шляхом групування інформації та проведення її аналізу для прийняття ефективних управлінських рішень керівництва.

Бюджетування – це процес планування виробничо-господарської діяльності підприємства, процес розробки, виконання, контролю та аналізу фінансового плану, який охоплює всі сторони діяльності господарської структури, що дозволяє зіставити всі витрати отримані результати на наступний період [6].

Бюджетування пов'язує всі задачі з конкретними цілями фірми, чітко визначає відповідальних осіб по кожній сфері і завданню, дозволяє ефективно управляти фінансовими ресурсами компанії, стимулює керівників відділів до максимально ефективної роботи, робить усю діяльність прозорою і ясною для вищого керівництва. Бюджетне планування на майбутній фінансовий рік створює передумови для можливості щомісячного контролю за фінансовими результатами підприємства і здійснення своєчасного керівництва для досягнення цілей [1, 190].

Процес бюджетування являє собою єдину систему взаємопов'язаних технічних, організаційних і економічних змін на визначений період часу. Він базується на загальній концепції розвитку підприємства, більш детально розробляє економічний і фінансовий аспект стратегії.

Діяльність підприємства потребує чіткого визначення матеріальних, економічних, людських або ж інтелектуальних необхідних ресурсів, тому таку потребу для підприємства вирішує бюджетування.

З огляду на це, особливої актуальності та важливості набуває процес організації системи бюджетування на підприємстві, оскільки дозволяє визначити раціональні напрямки витрачання ресурсів компанії для забезпечення використання стратегічного прогнозу збуту продукції, підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства в майбутньому [5, 57-62].

Метою розкриття даної статті є дослідження системи бюджетування на підприємстві, а також визначення основних передумов щодо створення і впровадження в дію системи бюджетування для підвищення результативності діяльності підприємства.

Організація системи бюджетування на підприємстві дозволить:

- 1) підтримувати систему планування, контролю та управління;
- 2) забезпечувати прозорість і передбачуваність потоку грошових коштів, посилювати контроль керівництва за рухом грошових коштів;
- 3) збільшувати ефективність використання та одночасно знижувати ризик управління вільними грошовими коштами;
- 4) посилювати контроль над виробничими показниками, доходами і витратами як підприємства в цілому, так і окремих структурних підрозділів;
- 5) консолідувати діяльність всіх структурних підрозділів і спрямувати її на досягнення цілей компанії;

- б) забезпечувати мотивацію і посилювати відповідальність менеджерів середньої ланки, передавши їм низку управлінських завдань;
- 7) оптимізувати документообіг;
- 8) підвищувати оперативність та якість прийняття управлінських рішень;
- 9) покращувати платоспроможність підприємства на основі ефективного управління грошовими потоками.

Система бюджетування вимагає для свого впровадження і підтримки чималих витрат. Розрахунок нормативів у грошовому і натуральному вираженні, підготовка нормативних калькуляцій, класифікаторів бюджетів, центрів відповідальності та статей, їх перегляд при змінах ринкової ситуації та умов виробництва – все це вимагає значних витрат, насамперед часу роботи співробітників [4].

Крім того, функціонування достатньо розробленої системи бюджетів неможливо «вручну», воно вимагає впровадження комп'ютерної інформаційної системи зі спеціальними модулями, що дозволяють вести обробку такого роду інформації, і придбання такої системи є додатковими витратами для організації. Але введення комп'ютерних програм має багато переваг, так як за допомогою них робота з бюджетування виконується набагато швидше. Крім того, значно зменшується кількість помилок. У багатьох випадках зникає необхідність обробки великої кількості даних. Отримані результати мають акуратний, зручний, структурований вигляд. Не треба багато місця для зберігання паперів – вихідної та зведеної інформації. А якщо підрахувати економію на вартості паперу та оплати праці, то в деяких випадках комп'ютерне бюджетування може обійтися навіть дешевше звичайного [3].

В основі побудови системи бюджетування лежить інтегрований підхід до основних функцій управління. Місце бюджетування проявляється саме через синтез цих функцій.

Першим етапом постановки бюджетування є усвідомлення керівництвом необхідності комплексного планування діяльності підприємства. Можна назвати три основні причини для ухвалення такого рішення:

1. необхідність упорядкування роботи в цілому і фінансових потоків підприємства зокрема;
2. прагнення побачити, до яких наслідків в майбутньому приведуть ті або інші дії і передбачувані зміни у функціонуванні підприємства;
3. забезпечення умов досягнення поставленої мети за допомогою розробки плану, направлено на таке досягнення, і розділ відповідальності за його виконання.

Остання причина по суті найбільш значуща, її наявність змушує до найбільш послідовної і комплексної організації бюджетування.

Якщо розглядати конкретніші аспекти постановки бюджетування після ухвалення згаданого рішення, то можна виділити такі етапи:

1. структуризація бізнес-процесів і виділення центрів відповідальності;
2. опис і паспортизація бізнес-процесів;
3. створення бюджетного комітету;
4. розробка бюджетного регламенту;
5. розробка організаційно-фінансової моделі бюджетування;
6. автоматизація розробки бюджетів;
7. створення системи мотивації досягнення бюджетних показників.

Для планування діяльності будь-якого об'єкта необхідно зрозуміти, з яких частин він складається, які функції покликана виконувати кожна з них. Необхідно виділити структурні підрозділи і одиниці, що займаються виробництвом, обслуговуванням виробництва, продажами, управлінням. Далі на їх основі можуть бути сформовані центри відповідальності і визначені місця виникнення витрат. Бюджетування необхідно здійснювати в розрізі центрів відповідальності. Це дозволить підвищити керованість процесу досягнення мети організації, тісніше пов'язати структурні підрозділи і одиниці підприємства в єдиному господарському процесі [2, 30-32].

У процесі бюджетування обов'язково необхідно визначити:

1. мету, яку планує досягти підприємство у перспективі (підвищення рівня рентабельності виробництва, збільшення обсягу капіталу, обсягу реалізації продукції тощо);
2. стратегію підприємства (освоєння нових ринків для збуту продукції, розробка нової продукції тощо), яким чином можна досягти поставленої мети.

Також необхідно пам'ятати, що система бюджетування – це механізм, що вимагає постійного контролю.

Для того щоб почати контролювати, перш за все необхідно визначити параметри і періодичність контролю, а для цього потрібно:

- розробити регламент з підготовки та захисту бюджету;
- визначити структуру і процедуру роботи бюджетного комітету;
- визначити параметри для контролю;
- знайти суттєвість відхилень по кожному з параметрів;
- розробити та впровадити методику факторного аналізу відхилень [3].

Отже, система бюджетування на підприємстві є складним механізмом, який охоплює всі сторони діяльності господарської структури, процес планування виробничо-господарської діяльності підприємства, процес розробки, виконання, контролю та аналізу фінансового плану, та дозволяє зіставити всі витрати отримані результати на наступний період.

Впровадження системи бюджетування на підприємствах дозволить: поліпшити фінансові результати діяльності підприємства та його платоспроможності на основі управління прибутком і витратами, раціонально розподіляти і використовувати ресурси, впровадити оперативний контроль за постійними і змінними витратами та оптимізувати їх структуру; координувати та узгоджувати дії окремих відділів і підрозділів підприємств, а також напрямків діяльності для досягнення поставлених глобальних завдань.

Впровадження системи бюджетування на підприємстві ефективно впливає на управління витратами підприємства, його розвиток, підвищення конкурентних переваг, та збільшення їх ринкової частки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугас Н.В. Бюджетування як ефективний інструмент управління витратами / Бугас Н.В. // Бізнес-інформ. – К., 2012. – №5. – С. 190-193.
2. Гаврилова О. Типові помилки процесу бюджетування / О. Гаврилова // Консультант. – 2009. – № 3. – С. 30–32.
3. Дем'яненко М.Я. Бюджетування на підприємстві: завдання і основні передумови ефективного застосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.nbuv.gov.ua/](http://www.nbuv.gov.ua/).
4. Джерелейко С. Бюджетування в системі фінансового управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// confitapv.at.ua/](http://confitapv.at.ua/).
5. Калініна О.М. Етапи розробки та впровадження бюджетування / О.М. Калініна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – № 1(9).
6. Судакова О.І. Особливості бюджетування українських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/ NNM_2006/Economics/17385.doc.htm

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Г.А.Матвієнко

ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УСУНЕННЯ

Найефективнішим індикатором «здоров'я» економіки країни є її фінансовий стан. Адже фінансова система не лише забезпечує необхідні взаємозв'язки в економіці, вона є одним з найвпливовіших важелів макроекономічного регулювання, інструментом, за допомогою якого уряди мають змогу регулювати економічний розвиток. Саме тому діяльність виконавчої влади кожної країни спрямована на забезпечення стабільності фінансово-кредитної системи та фінансового стану в цілому. Запорукою цього, серед іншого, має бути стан “керованості” інфляційними процесами. Необхідність у цьому викликана тим, що інфляція не лише призводить до тяжких соціально-економічних наслідків – за умов інфляції втрачається ефективність дії та відбувається деформація інструментів макроекономічного регулювання. Найбільшим він залишається в легкій промисловості, промисловості будівельних матеріалів та машинобудуванні та металообробці. Слід відзначити, що аналіз динаміки обсягів виробництва на підприємствах недержавного сектора показує – зміна форми власності у більшості випадків сьогодні не дозволяє подолати загальні для всієї економіки труднощі. Зважаючи на сучасні важкі соціально-політичні проблеми в державі, рівень інфляції стрімко зростає (табл. 1).

Табл 1 – Індекси інфляції за останні 5 років.

Рік	Січень	Лютий	Берез	Квіт	Трав	Черв	Лип	Серп	Верес	Жов	Лист	Груд	За рік
2010	101,8	101,9	100,9	99,7	99,4	99,6	99,8	101,2	102,9	100,5	100,3	100,8	109,1
2011	101,0	100,9	101,4	101,3	100,8	100,4	98,7	99,6	100,1	100,0	100,1	100,2	104,6
2012	100,2	100,2	100,3	100,0	99,7	99,7	99,8	99,7	100,1	100,0	99,9	100,2	99,8
2013	100,2	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	99,9	99,3	100,0	100,4	100,2	100,5	100,5
2014	100,2	100,6	102,2	103,3	103,8	101,0	100,4	100,8	102,9	102,4	101,9	103,0	124,9
2015	103,1	105,3	110,8	114,0	102,2	100,4	99,0	99,2	102,3				141,4

Існує елементарна закономірність: якщо в економіці відбувається спад виробництва, то товарне забезпечення грошей зменшується. Створюється ситуація, коли при незмінному абсолютному розмірі грошової маси її відносна величина (відносно товарного забезпечення) збільшується. Відбувається знецінення грошової одиниці. Адже саме виробництво є джерелом поповнення товарного забезпечення грошей. А тому результати діяльності у виробництві можуть бути або інфляційним, або антиінфляційним фактором. Просте обмеження грошової маси хоча й гальмує динаміку цін, але водночас гнітить виробництво, не дозволяє розірвати ланцюг трудових зобов'язань. В українській економіці склалася парадоксальна ситуація, коли поряд з інфляцією виник реальний дефіцит грошей, тобто дефляція.

В останні роки сума виробництва і запасів товарів народного споживання перевищила грошові витрати (за винятком імпортованих товарів та іноземної валюти). Досвід свідчить, що спонтанні, емісійні вливання, розпорозуючись у банківсько-кредитній системі і мультиплікуючись у тіньовій економіці супроводжується новими інфляційними витками. З іншого боку страшна не емісія сама по собі. Важливо, яку вона має спрямованість, яким

чином використовується. Потрібні точно спрямовані грошові ін'єкції, які могли б прискорити загальмований цикл “виробництво-реалізація-виплати”.

Доказом останнього є платіжна криза, яка вже протягом останнього часу затромбувала судини вітчизняної економіки. Зростає взаємна заборгованість в більшості вітчизняних підприємств, установ, організацій незалежно від типів власності і форм господарювання.

Саме тому держава має здійснити перехід до прямої бюджетної підтримки окремих виробництв, які відповідають пріоритетам її структурної політики і які в змозі за такої підтримки вийти на ринок ефективного господарювання.

Досвід розвитку української економіки свідчить, що слід виважено і з наукових позицій підійти до обмежень темпів інфляції і бюджетного дефіциту. Без комплексу активних і супроводжувальних дій вони пригнічують платоспроможність як підприємств, так і населення. При цьому потрібен особливий механізм фінансування з тим, щоб грошові ін'єкції застосовувались безпосередньо для виробництва і ні яких умов не йшли на погашення боргів, нагромаджених підприємствами значно раніше.

Існує необхідність розділити грошові потоки між державними підприємствами та комерційно-посередницькими структурами, виключивши можливість прихованої, неконтрольованої місії за рахунок вторинного використання позичкових і платіжних грошових ресурсів, випуску неліцензованих цінних паперів, які поглинають державні кошти, спрямовуючи їх у тіньовий оборот.

Якщо профінансувати пріоритетні програми металургійного, хімічного, машинобудівного комплексів, медичної та мікробіологічної та харчової галузей, то ефективність фінансових витрат по імпортозаміщенню й експорту прогнозується дуже високою. За попередніми розрахунками такі заходи щодо політики імпортозаміщенню й експорту зумовлять, у кінцевому підсумку зріст ВВП, зниження споживчих цін 2015 році на 10-13%, у 2016 порівнянно з 2015 у 2 рази. Забезпечення зростання виробництва у зазначених галузях через механізм мультиплікатора призведе і до пожвавлення виробництва виробництва в суміжних галузях, а через зростання заробітної плати стимулюватиме випуск споживчих товарів. Водночас поліпшиться торговельний баланс. Лише за рахунок цього сальдо торговельного балансу у 2015 році може бути позитивним. В результаті такі імпульси повинні стимулювати виробництво і гальмувати інфляцію. Для забезпечення поповнення виробничих запасів за новими цінами (частини обігових коштів) у період до закінчення виробничого циклу має здійснюватися політика поміркованого нешокового обмеження кредитної емісії з метою пристосування підприємств до умов зниження інфляції. Інакше за умов політики подальшого поступового обмеження інфляції існує загроза фінансового банкрутства підприємства.

Спроба реалізації продукції із заданим самим підприємством необхідним рівнем рентабельності виготовлення продукції в умовах поступового обмеження кредитної емісії також може закінчитись банкрутством підприємства. Для виживання підприємства й уникнення загрози банкрутства може здійснювати реалізацію продукції за нульової рентабельності. Більше того, вижити уникнути банкрутства можна навіть за умов від'ємної рентабельності (збитковості виробництва). Підприємство має покрити зміни витрат на виготовлення продукції (сировину, матеріали, комплектуючі вироби, заробітну плату, інші витрати). При цьому відбувається “проїдання” амортизації. В такому режимі можна працювати 2-3- роки. Це дає тимчасовий перепочинок для проведення необхідних заходів щодо скорочення витрат, покриття в майбутньому “проїдання” амортизації і забезпечення в подальшому хоча б простого відтворення основних фондів. Без здійснення таких заходів “споживання” амортизації в кінцевому підсумку закінчиться банкрутством.

В умовах досягнення позитивної відсоткової ставки особливо небезпечне створення зайвих запасів товарно-матеріальних цінностей. Необхідний пошук тих комерційних банків, які сплачують вищий відсоток за депозити. За позитивної відсоткової ставки вигідніше нагромаджувати (зберігати) гроші, а не товарні запаси.

В умовах інфляції дуже небезпечно відвантаження продукції без попередньої оплати або гарантій такої оплати. Затримка з оплатою продукції покупцем інфляційно “проїдає” виручку від реалізації продукції, а за кредит взятий під сировину для виготовлення продукції, доводиться платити відсоток комерційному банку.

Запровадження системи обов’язкової застави під виданий кредит змушує не створювати зайві запаси сировини, готової продукції, а реалізувати їх навіть з збитками, оскільки несвочасне повернення кредиту теж загрожує банкрутством і продажом майна.

В умовах обмеження інфляції інтереси виживання (поповнення потреби в обігових коштах) мають бути вище інтересів поточного особистого споживання. Сьогодні можна направити більше прибутку на особисте споживання, а завтра його не буде зовсім, бо виробництво припиниться у зв’язку з нестачою обігових коштів, а банк не видасть кредитів з причини малої ймовірності його повернення.

Таким чином, не ліквідувавши падіння обсягів виробництва, ми не скасуємо чи не найголовнішого інфляційного чинника – зменшення товарного забезпечення грошей. Сьогодні маємо зробити вибір між контрольованою інфляцією та подальшим занепадом виробництва та соціальної сфери.

Будь-яка інфляція веде до зростання рівня цін. При цьому темпи зростання заробітної плати, як правило, відстають від темпів зростання цін, тому наслідком інфляції є зниження добробуту населення. Але особливо небезпечною є гіперінфляція.

Гіперінфляція виявляє руйнівну дію на економіку країни і веде до швидкого зубожіння народу і зростання безробіття. Стрімко зменшуються реальні доходи людей, практично знищуються заощадження. Закриваються підприємства, які не можуть витримати тягар швидкозростаючих витрат. Руйнується механізм заощадження грошей для виробничих інвестицій, адже в таких умовах вигідно бути боржником (“вартість” боргу стрімко зменшується) і не вигідно давати в борг і нагромаджувати гроші. Банки ненадають кредити, а якщо надають, то не на тривалий час (кілька місяців) і під грабіжницькі проценти. Як наслідок, руйнується виробництво і торгівля. Країна “проїдає” своє майбутнє, знищуючи основу нормального зростання економіки. Гіпервисокі темпи інфляції в 1993 році, яка супроводжувалася падінням обсягів виробництва, товарообороту, капіталовкладень, погіршенням стану державних фінансів тощо, призвели до кризи грошово-кредитної системи України. Макроекономічні показники досягли значень, які цілком можливо порівнювати з певними показниками світової економічної кризи 30-х років нашого століття. Гострота кризового стану функціональної економіки змусила уряд та НБУ докорінно змінити свою політику. Грошово-кредитну політику було змінено з експансійної на жорстку рестрикційну. Зниження темпів інфляції створило підставу до зменшення облікової ставки НБУ, що теж є одним з інструментів грошово-кредитної політики. Адже це повинно було забезпечити вплив на банківську систему і стати підґрунтям для зменшення процентних ставок за комерційними банківськими кредитами.

За умов рестрикційної кредитної політики це призвело до випереджаючого зростання залишків вільних коштів в комерційних банках на кореспондентських рахунках НБУ: за 3 квартали вони зросли приблизно у 20 разів. Політика дорогих грошей сприяла нагромадженню населенням грошей, зменшенню швидкості їх обігу.

Беручи до уваги позитивні результати впроваджувальної політики слід визнати, що вона мала тактичний характер. Рестриктивна політика, або політика стримання, яка базується на заходах по скороченнях видатків бюджету, обмеженню грошової емісії та позичкового проценту, здатна стримати “пікові навантаження” темпів інфляції. Її впровадження дозволило досягнути зовнішнього зменшення темпів інфляції, проте її глибинні причини було ліквідовано. Саме тому в подальше додержання жорсткої монетарної політики призвело до ряду негативних наслідків.

Висновок. Таким чином, і експансійна, й рестрикційна політика стосовно до умов України мають свої переваги та недоліки. В умовах пікових темпів інфляції доцільною є рестрикційна політика – політика стримування. Її характерні риси: скорочення витрат бюджету та позичкового процента, стримування експорту і грошової емісії, підвищення податкових ставок. У кінцевому результаті, зазначені заходи дають скорочення сукупного попиту. За умов керованості інфляційними процесами стосовно умов України доцільно надавати підтримку виробництву. Адже саме у виробництві створюються умови для товарного забезпечення грошей і реально ліквідувати тим самим інфляційні чинники. На закінчення вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що суттєво поліпшити ситуацію можна лише за умов комплексного впровадження заходів антиінфляційного регулювання. Адже економіку будь-якої країни слід розглядати як систему, організм з обмеженою кількістю прямих та опосередкованих зв'язків. Механізм дії інфляційних факторів залежить від співвідношення багатьох економічних процесів – внутрішніх і зовнішніх. Він неоднорідний на часовому проміжку становлення ринкової економіки в Україні. Також неоднакова активність конкретних інфляційних факторів. Це обумовлено тим, що інфляція – це, передусім, динамічний макроекономічний процес. У більшості випадків ті негативні процеси, які проглядаються на рівні макроекономіки, є наслідком значних деформацій внутрішніх економічних процесів, як макроекономічних, так і мікроекономічних. Саме тому, без системного підходу, без комплексного оздоровлення фінансової ситуації, що мають бути узгоджені з конкретними національними особливостями, конкретними змінами процесів у кожній ланці економічної системи країни, їх розвитком протягом незупинного плину часу. Інакше, якщо засоби щодо оздоровлення економічної ситуації використовуються частково, то результат буде тимчасовий. Країни, що рішуче пішли шляхом ринкових перетворень, частково вже мають певні позитивні результати, які відображаються, передусім, у стримуванні інфляційних процесів, зростанні обсягів виробництва, підвищенні рівня життя населення. Безперечно, що й Україна, маючи значний економічний потенціал, не лише стабілізує фінансову ситуацію в країні, але й забезпечить умови “керованості” інфляційним факторам, що надасть їй змогу зайняти належне місце серед інших економічно та соціально розвинутих країн Європи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Комісарук М.П. Макроекономіка. Курс лекцій. – Коломия, 1999.
2. Амосов А. Інфляція і криза: шляхи виходу. – М.: Преса, 1992.
3. Давидов А. Ю. Інфляція в економіці: світовий досвід та наші проблеми. – М.: Республіка, 1991.
4. Лушин С. І. Звідкіля взялась інфляція? // Фінанси. – 1992. – №9.
5. Макконнел Р., Брю С. Л. Економікс: принципи, проблеми, політика. – М.: Республіка, 1992.
6. Маневич В. І., Перламутров В. Л. Про інфляційну політику // Фінанси. – 1993. – №8.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

*Артур Бабенко
(Київ)*

**ФІНАНСОВО-МАТЕРІАЛЬНА ДОПОМОГА ІНТЕРНОВАНИМ УКРАЇНСЬКИМ
ВІЙСЬКОВИМ В ПОЛЬЩІ У 1920-1924 РР.**

Поразка у визвольних змаганнях 1917-1921 рр. примусила значну кількість українців покинути межі своєї Батьківщини та облаштовувати своє життя за кордоном. Важкі умови інтернування та потреба у взаємодопомозі згуртувала вимушених емігрантів. Фінансова скрута примушувала шукати контактів з міжнародними благодійними організаціями а також створювати свої власні допомогіві інституції. Визначення особливостей фінансової та матеріальної підтримки інтернованим військовим є прикладом української взаємодопомоги та міжнародної благодійної діяльності.

Вітчизняна історіографія представлена значним доробком праць, присвячених українській політичній еміграції загалом, та становищу інтернованих українських військових зокрема. Дослідження опираються на широку базу джерел, мемуарів та спогадів представників емігрантських кіл. Зокрема, слід виділити працю С. Наріжного, який розглядав культурну діяльність еміграційних осередків, не обійшовши увагою і польські табори для інтернованих. Одним з перших сучасних монографічних досліджень, присвячених українській еміграції є робота В. Трошинського [6], в якій, на основі багаторічних пошуків та наробків попередників здійснено комплексний аналіз української політичної еміграції міжвоєнного періоду.

Серед українських науковців, які ґрунтовно дослідили питання пов'язані зі становищем інтернованих українських військових в таборах європейських країн слід виділити І. Срібняка та М. Павленка.

У сучасній польській історіографії проблеми, пов'язані з побутом військових у таборах інтернування, дослідив З. Карпус.

Метою даної статті є визначення шляхів фінансово-матеріальної підтримки українських військових на території Польщі в період інтернування.

Останні роки українських визвольних змагань 1917-1921 рр. стали трагічними для долі Української Народної Республіки. У 1920 р. більшовики здобули ряд політичних та військових перемог у протистоянні з представниками Української держави. Зокрема, ними були заключені прелімінарні домовленості з Польщею, через що Армія УНР вимушена була самостійно чинити опір добре озброєним дивізіям Робітничо-Селянської Червоної армії, однак від Польщі все-одно продовжувала надходити військова допомога українській армії [5, с. 150].

В результаті, у безперервних боях військові сили УНР вимушені були відійти за р. Збруч, 21 листопада 1920 р., на територію, яку контролювала Польща [4, с. 17].

До Польщі виїхав і Уряд УНР. Одним з першочергових завдань якого стало збереження боєздатного війська, що продовжило б боротьбу за державну незалежність Батьківщини. У існуванні військ УНР була зацікавлена і Польща, яка остерігалась більшовицької загрози. Щоправда, у такому форматі, який би не загрожував самій Польщі, яка приєднала до себе значну частину українських земель. Зважаючи на це, С. Петлюра звернувся з листом до польського уряду, де підкреслив необхідність збереження українського війська та висловив цілу низку пропозицій, виконання яких дозволило би підтримати боєздатність війська. [4, с. 18].

На початок 1921 р. в Польщі нараховувалось понад 40 тис. українців [1, с. 82]. Загальну чисельність Української Армії встановити достатньо важко, оскільки належного обліку не велося. За даними польського дослідника З. Карпуса інтерновано було близько 15500 українських вояків [7, с. 137]. Український дослідник І. Срібняк, вказує кількість військових,

станом на 20 січня 1921 р. у кількості 17464 чол. [4, с. 21]. М. Павленко, посилаючись на данні вищих командних структур Армії УНР, вказує на 16 469 військових, станом на 20 січня 1921 р. [2, с. 88]. Слід зазначити, що кількість військових постійно змінювалась, але наведені данні дають розуміння того, що представників української армії було досить багато і потрібно було залучити значні ресурси для того, щоб створити для інтернованих військових принаймні мінімальні умови для життя.

Організацією побуту інтернованих українських військових, розселенням їх в табори, займалась польська адміністрація згідно інструкції Міністерства військових справ від 2 грудня 1920 р. [4, с. 20]. З боку Української держави, офіційною установою, яка зобов'язувалася опікуватися проблемами армії, представляти та захищати її інтереси, став легітимний Уряд УНР (Державний центр УНР в екзилі), але згодом, після заключення Ризького договору з більшовицькою Росією, польська влада вимушена була заборонити діяльність представницьких органів УНР. Фактично, функції Військової місії УНР, яка опікувалася справами інтернованих українських військових, перейшли до Ліквідаційної комісії. Зазначимо, що цивільними біженцями в Польщі займалась окрема інституція – Центральне бюро біженців з України, розташоване у Тарнові [3].

Оскільки Польща не забезпечувала в повній мірі побут українських військових, а офіційні інституції УНР не мали достатньо коштів, до надання матеріальної підтримки долучився ряд громадських організацій, а саме: Міжнародний Червоний Хрест, Християнська юнацька асоціація - YMCA (Young Men's Christian Association), Британський благодійний комітет, Український горожанський комітет, численна українська діаспора, та ін.

Допомога військовим була організована по декільком напрямкам: облаштування житлових умов у таборах (ремонт бараків, збільшення кількості ліжок, матраців, встановлення пічей, водогонів, освітлення, дезинфекція приміщень); медичне обслуговування та харчування; культурно-освітня діяльність та підтримка бойового духу інтернованих.

Ще в ході спільних військових дій проти більшовиків Армія УНР отримувала від Польщі зброю, набої, одяг, продукти харчування, гроші. Зокрема уряд УНР одержав понад 13 млн. польських марок (п.м.), в тому числі для військових потреб близько 4,5 млн. п.м. Відпущених поляками коштів вистачило українській армії до кінця січня 1921 р. З них українські військовослужбовці мали отримувати грошове забезпечення, яке планувалося прирівняти до платні польських жовнірів. Наступна виплата відбулася лише наприкінці квітня 1921 р. Для потреб інтернованих, польське Міністерство військових справ видало заступнику голови дипломатичної місії УНР у Польщі Л. Михайлову 10 млн. п. м. [2, с. 83].

Для виходу із скрутного матеріального становища, згідно даних дипломатичного представництва УСРР в Польщі отриманих від державного контролера Армії УНР Івана Кабачка, незначні суми С. Петлюрі видав уряд Угорщини, 20 млн. лей – уряд Румунії за продаж їй кораблів Дунайської флотилії. Крім того, 10 млн. п.м. отримали закордонні відділення Українського Червоного Хреста від німецького уряду. Польське військове міністерство обіцяло Головному Отаману виділяти на утримання інтернованої Армії УНР щомісячно 300 млн. п.м. Закордонні ж рахунки УНР були "заарештовані до встановлення в Україні твердої влади"[2, с. 83].

Першочергово, потрібно було вирішити питання з облаштування таборів, на що катастрофічно не вистачало ресурсів. Військові вимушені були жити в складних умовах, особливо у перший рік інтернування. Зокрема, у таборі в Пікуличах, через відсутність каналізації, водогону, пральні та найнеобхіднішого побутового обладнання, розгорілася епідемія тифу, дизентерії та інших хвороб, що призводило до великої смертності серед військових. Ці негаразди змусили перевести інтернованих до інших таборів.

Сотник армії УНР В. Сім'янцев згадував про таборове життя у Вадовицях: «Поляки годували наших інтернованих стухлими стрючками і гнилою кониною. Такого «харчу» не то що їсти не можна, а стояти біля нього було тяжко... Дезинфекція і купання – обов'язкові для

всіх, ніби для нашого добра. І виходило, що поляки гнали нас, мов дикунів, що цих санітарно-гігієнічних устаткувань, що нормальні для усіх цивілізованих народів. Нам казали роздягатися до останньої нитки, а цілий одяг, разом з поясами і шапками, йшов до дезінфекції. Голих заганяли до бараку, де під «дощиком» треба було митися. Того «дощик» було стільки, що й мила не було чим змити. Отаких замазаних милом і брудом гнали до іншого бараку...» [6, с. 22].

В Ланцуті через недоїдання, хвороби і з огляду на бойові рани померло понад 2 тис. українців [6, с. 22].

Інституції УНР не могли самостійно вирішити проблеми, пов'язані з облаштуванням таборів, але вони намагались всіляко домовлятися з польською владою, шукати порозуміння з адміністрацією таборів та просити про виділення необхідних сум коштів.

В поліпшенні ситуації з медичного обслуговування активно долучались громадські організації. Зокрема відкриттю українського шпиталю в Александрові-Куявському сприяли Український Червоний Хрест та Британський благодійний комітет. Від них надійшло відповідно 150 і 290 комплектів білизни. Гроші для нього також виділили 6 стрілецька дивізія (8 тис. п.м.) і табірний кооператив (1 тис. п.м.). Однак, все одно, в шпиталі бракувало ліків, обладнання, засобів санітарії [11]. Також Британський благодійний комітет надавав і лікарську допомогу, забезпечував дружин військових роботою, а дітей, підручниками і шкільним приладдям.

Зусиллями Ліквідаційної комісії було збережене майно української санітарної складниці, яке складалося з речей, вивезених Українським Червоним Хрестом у 1920 році та надісланих його закордонними представництвами. Додатковим джерелом прибутків могла б стати практика українського медичного персоналу серед цивільного населення, але вона була заборонена польською владою [2, с. 95].

Проблеми виникали в питанні пов'язаним з харчуванням. Іntenдантська служба займалась урізанням пайки військовим, постачала зіпсовані продукти тощо. До прикладу у Вадовицях, де ситуація з харчуванням була найскладнішою, мешканці їли цвілий хліб та гнилу конину, і навіть це їм давали в обмеженій кількості. Тільки після численних звернень Ліквідаційної комісії до Санітарного комітету ситуація з постачанням продовольства до таборів дещо покращилась.

Ліквідаційна комісія намагалась залучити якомога більше ресурсів для забезпечення нормального харчування для військових. Зокрема у листі до Військового міністерства УНР вона пропонувала всі кошти, які має УНР за кордоном, витратити на українські представництва й армію, зокрема її харчування. Також пропонувалося виручити кошти за рахунок продажу 4600 кожухів, закуплених у Голландії Міністерством народного господарства.

Загалом, в початковий період інтернування, через нездатність польської влади забезпечити життя в таборах, активну допомогу надавав Британський благодійний комітет, Варшавське та Віденське відділення Українського Червоного Хреста. Так, представники Червоного Хреста роздали військовим різдвяні подарунки та звернулись до Великої Британії за матеріальною та моральною підтримкою для українських військових.

У 1921 році матеріальну допомогу від Червоного Хреста США одержали табори Петрокова, Ченстохова, Вадовиць, Тарнова, Ланцута. А саме: 51 бочку кави, 172 ящики шоколаду, 103 ящики олії, 364 мішки борошна, 9 ящиків дріжджів, 86 ящиків мила, 119 мішків гороху, 8 ящиків сірників, 105 ящиків молока, 172 ящики мармеладу [2, с. 97].

У літературно-військовому тижневику табору для інтернованих Ланцут вказувалося, що завдяки старанням міністра сповідань УНР професора І.Огієнка до благодійних акцій щодо українських інтернованих долучився глава католицької церкви Бенедикт XV, який пожертвував їхнім дітям 40 тис. п.м. [2, с. 97].

Молодіжна християнська асоціація (YMCA) намагалась допомогти у задоволенні не тільки матеріальних, але й духовних потреб. Зокрема у таборах розгорнулась культурно-

освітня діяльність, субсидіювались школи, хорові колективи і оркестри, театральні трупи, мистецькі майстерні, друкарні.

Активну допомогу надавали представники української діаспори. Так, у 1921 р. таборити Александрова-Куявського отримали від української громади міста Відня 6900 п.м. [2, с. 98].

Не залишалось осторонь і українське студентство, яке відправляло відрахування зі своїх стипендій на допомогу інтернованим військовим. У 1921 р. таборити отримали 539806 п.м. від ініціативної групи студентів, студентська громада Української господарської академії в Подебрадах відправила військовим 1399500 п.м., студенти-українці вузів Брно зібрали 158300 п.м. Ці гроші в основному були направлені на матеріальну підтримку учнів та педагогів, закупівлю підручників, шкільного приладдя, тощо [2, с. 98].

Понад 11,5 млн. п.м. було виділено у червні 1923 р. Українською республіканською капелою під керівництвом О. Кошиця. Ці кошти, за розпорядженням Є. Петлюри було розділено між таборовими культурно-освітніми установами, церквами та православними братствами, для приведення в порядок місць поховань померлих у таборах українських військових [1, с. 99].

Слід зазначити, що інколи таборове керівництво, яке було представлене поляками, приховувало допомогу, що надсилалась із боку різних громадських організацій. Зокрема у листі від 12 червня 1921 р. командира інтернованої ланьцутської групи генерал-хорунжого Н. Ніконова до військового міністра УНР звинувачувалось таборове довудство у приховуванні подарунків, надісланих інтернованим львівським комітетом УМСА і французьким представництвом, про які раптово дізнався штаб української військової групи [2, с. 102].

Значна роль в організації життя інтернованих відводилась для культурно-просвітницької діяльності, підвищенню рівня освіти. В таборах існували культурно-освітні відділи, які доручали свою діяльність відповідальним особам. Зазвичай відділи складались з наступних секцій: загальна, видавнича, історична, мистецька, наукова, бібліотечна, фізичного виховання та інші [1, с. 34].

Для проведення культурно-освітньої діяльності уряд УНР підготував відповідний проект закону, яким передбачалось відпускання коштів Державної скарбниці у розпорядження військового міністра для створення шкіл і закупівлі підручників у розмірі 831300 п.м. одноразово і для придбання паперу – 452300 гривень одноразово та 408 тис. п.м. щомісячно [2, с. 116].

Важлива роль відводилась підвищенню рівня освіти і кваліфікації серед військових. Так, частину українських старшин зарахували до школи танкістів та пілотів у Бидгощі. Їх навчання оплачувала Ліквідаційна комісія із коштів, які відпускало Міністерство військових справ II Речі Посполитої [2, с. 114].

В самих таборах створювались умови для набуття та підвищення освіти інтернованих. Діяли курси старшин і підстаршин, в дивізіях діяли курси піхоти, саперів, гарматників, кіннотників, зв'язківців тощо.

З 1921 почали працювати підготовчі курси старшин для вступу до Української військової академії. 4 листопада 1921 р. було виділено першу суму в 260 тис. польських марок з числа асигнованих на ці курси коштів. Це дало змогу замовити і придбати необхідні меблі та приладдя для занять, підготувати класи й кімнату для загального старшинського зібрання Курсів [4, с. 52]. Для поповнення старшинського складу була організована Державна Спільна Юнацька школа, що мала готувати підготовлених молодших старшин для заміщення посад до командира сотні включно [4, с. 56]. Ще один військовий навчальний заклад був відкритий в Калішському таборі.

Значну роль у налагодженні культурно-освітньої діяльності, особливо на початковому етапі, відігравали пожертвування благодійних організацій, відрахувань кооперативів, крамниць тощо. Зокрема, Вадовицьким кооперативом «Запорожець» було виділено 70 тис. п. м. на друкарню для культурно-просвітницького відділу, 3000 п. м. на допомогу дивізійним

школам, 3000 м. театральній секції, 2000 п. м. на допомогу артистам, 3000 п. м. премії для учнів різних курсів, 1000 м. для премії спортсменів, 1000 п. м. допомоги історичній секції й 1000 п. м. допомоги хорів [1, с. 35].

В таборах започатковувались культурно-освітні відділи, товариства «Просвіта», відкривались початкові, середні та вищі школи, гімназії. Зокрема школа в таборі Щипіорно була відкрита завдяки матеріальній допомозі Юнацької християнської асоціації - YMCA, яка закупувала підручники і шкільне приладдя для табірних шкіл. В Ланьцуті, коштом цієї організації була заснована бурса для безпритульних дітей, яка згодом стала основою для створення української гімназії у Празі [2, с. 117].

У 1922-1923 рр. благодійна допомога збільшувалась і набирала нових форм. Кошти на освітньо-просвітницькі потреби асигнували українські емігранти з Румунії, Академічні громади українських студентів у Подєбрадах і Брні, «Товариство допомоги збігцям з України», Товариство допомоги шкільної молоді, Фонд допомоги Української національної Капели О. Кошиця, польські Комісаріати таборів, жіноча підсекція УЦК у Варшаві, Ліквідаційна комісія головної управи Українського Червоного Хреста, Товариство опіки молоді ім. Митрополита А. Шептицького. Значні суми надходили і від окремих осіб [4, с. 75].

Отже, незважаючи на значні складнощі в період інтернування та лише обмежену підтримку з боку офіційних польських установ, перебуваючи у напівлегальному становищі після Ризького миру та не маючи достатньо фінансів для подолання різних проблем, українське суспільство проявило свій високий потенціал до самоорганізації у важкі часи. Підтримка з боку урядових структур УНР в екзилі, польської адміністрації, українських та міжнародних громадських організацій, індивідуальна допомога меценатів дозволила залучити значні фінансові ресурси для організації побуту інтернованих військових у таборах, медичного обслуговування, культурно-просвітницької діяльності. Різноманітні школи, курси, гуртки, типографії активно проводили культурно-освітню діяльність серед військових і ставали середовищем акумулювання знань, збереження і розвитку української культури та історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Наріжний С. Українська еміграція (Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами) / С. Наріжний. – Прага, 1942. – 372 с.
2. Павленко М. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919 – 1924 рр.) / М. Павленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 352 с.
3. Павленко М. Допомога української громадськості Польщі біженцям з Великої України // Проблеми слов'янознавства. – № 51. – 2000 р. – с. 107-111
4. Срібняк. І.В. Обеззброєна але нескорена: інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921 – 1924.) / І.В. Срібняк. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 128 с.
5. Срібняк І.В. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність. (1919 – 1924 рр.) / І.В. Срібняк – К.: КДЛУ, 2000 р. – 280 с.
6. Трощинський. В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський. – Київ: Інтел, 1994 р. – 260 с.
7. Karpus Zbignev – Jency i internowani rosyjscy i urkaincy na terenie Polski w latach 1918 – 1924./ Zbignev Karpus. – Torun.: Wydawnictwo Adam Marszalek.-1997. – 209 s.
8. ЦДАВО України. – Ф. 3526. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 37-37 зв.
9. ЦДАВО України. – Ф. 3524. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 472.
10. ЦДАВО України. – Ф. 2439. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 274.
11. ЦДАВО України. – Ф. 3526. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 15.

**ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІСТОРІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКА З НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 10 КЛАСУ)**

Після проголошення незалежності України одним з найнагальніших питань методики історії постало питання створення нових підручників з історії України, які б відповідали сучасним реаліям. На сьогодні цей процес фактично завершився – створено всі підручники для всіх класів, де вивчається історія України і на перше місце вийшло питання змісту тексту підручника.

Головною проблемою стало змістовне наповнення підручника фактологічним матеріалом, наявність висновків, які б відповідали рівню сьогоденного розуміння історичного процесу, наповненість підручника методичним матеріалом (ілюстрації, запитання та завдання тощо).

На прикладі одного з підручників з історії України авторів О. Ресента та Ю. Малій [5] розглянемо головні проблеми сучасного підручникотворення в Україні.

Уже побіжний огляд тексту підручника призводить до деяких висновків – в рубриці «Джерела», «Документи» автори подають уривки з сучасних праць, а не уривки з аутентичних документів, що традиційно розуміються в історії як джерела. Таким чином знецінюється саме поняття джерела для учня, коли вторинні або третинні оцінки та думки подаються як джерела чи документи. Для прикладу можна привести §1 [5, с. 6-8], де «ліхтариків» з назвою «Документи і матеріали» п'ять, але дві позиції – фахова монографія Т. Гунчака «Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії», дві позиції – підручник для ВНЗ О. Бойка «Історія України», одна позиція – підручник з політології. Це – скоріше матеріали, ніж документи. Лише в §3 [5, с. 20-21] підручника з'являється документ у класичному значенні – витяг з програми УСДРП.

Аналізуючи тему 1 «Україна на початку XX століття», що охоплює § 1-8 [5, с. 5-70], в другому пункті §1 «Особливості модернізації України» [5, с. 7-9] хоча і говориться про модернізаційні процеси на Наддніпрянщині, проте сам термін «модернізація» не пояснюється. В цей же час в завданні №1 після параграфа [5, с. 9] учень має назвати головні ознаки поняття «модернізація»; спираючись на текст підручника, добрати історичні приклади до поняття «модернізація». У словнику, що розміщений наприкінці підручника, подано пояснення модернізації як «оновлення, удосконалення, змін, які відповідають вимогам сучасності» [5, с. 236], проте визначити головні ознаки модернізації, спираючись на словник чи текст параграфа неможливо.

У §2 [5, с. 11] незрозумілим є питання «Які специфічні риси були притаманні побуту українських селян, на відміну від інших верств тогочасного українського суспільства?», оскільки в тексті перед питанням (пункт 1 «Стан сільського господарства») не говориться про побут селян, а лише подано дві світлини «Хутір Глоди Полтавської губернії» та «Селянська родина. Київщина» [5, с.11]. Учні неможливо описати специфічні особливості побуту селян, спираючись на дві світлини.

Декілька зауважень виникло після прочитання теми 2 «Україна в роки Першої світової війни» [5, с. 71-102]. Зауваження стосується планів Росії щодо українських земель напередодні Першої світової війни. В різних, навіть фахових джерелах відсутня єдина думка щодо претензій царської Росії на західноукраїнські землі. Одні автори вважають, що крім Галичини і Буковини, Росія претендувала і на Закарпаття, інші – не включають Закарпаття до територіальних претензій Росії. Автори теж не подали єдиного погляду. Автори написали, що «Росія планувала приєднати Східну Галичину, Північну Буковину та «Карпатську Русь» (Закарпаття)» [5, с. 74], але далі через два речення – «Насправді під гаслом об'єднання «єдинокровних братів-русинів» планувалося відсунути кордони Російської імперії до карпатських перевалів», тобто, логічно мислячі, без Закарпаття.

Далі по тексту [5, с. 81], як, майже, у всіх діючих підручниках з історії України, де описуються події Першої світової війни, а також у програмі ЗНО 2013 р. [4], генерал-губернатор Галичини Григорій Бобринський чомусь змінив ініціал на О. Бобринський. В новітній енциклопедії історії України [2, с. 163] він таки Г. Бобринський.

Розмито і не конкретно описані ідеї різних українських партій та рухів щодо участі українців у Першій світовій війні та плани щодо українського майбутнього після війни. Доволі чітко описана позиція С. Петлюри та ТУП [5, с.76], чітко підібрана цитата з документу Загальної Української Ради про її позицію [5, с. 98], проте, за що виступала Головна Українська Рада [5, с.79] чи Союз визволення України [5, с. 77, 97-98] не зрозуміло.

З темою «Українська революція» не тільки в даному підручнику, а взагалі в курсі історії 10 класу вже декілька років існує цікава тенденція невідповідності. Фахова наука доволі чітко визначає хронологічні межі цього найважливішого процесу в модерній українській історії. Академічне середовище пропонує як хронологічні межі Української революції 1917-1920/1921 рр. (від утворення УЦР у березні 1917 р. до перемоги Червоної армії над П. Врангелем та Махном в листопаді 1920 або до поразки Другого Зимового походу у листопаді 1921 р.). О. Бойко подає хронологічні межі 1917-1920 рр. [1, с. 5], О. Рубльов та О. Реєнт – 1917-1921 рр. [6]. «Нариси історії Української революції 1917-1921 рр.» [3] теж підтримують усталену хронологію. В той же час шкільна програма та діючі шкільні підручники з новітньої історії України для 10-го класу під Українською революцією розуміють лише період діяльності Української Центральної Рад (березень 1917 – квітень 1918 рр.). В шкільній програмі взагалі тема «Українська революція», яка була окремою темою до 2011 р., розчинилася. Початок Української революції у 1917 р. приєднаний до Теми 2 – «Україна в роки Першої світової війни. Початок Української революції», за якою йде Тема 3 – «Українська державність в 1917-1921 роках», що починається з III універсалу УЦР. Щоправда, автори О. Реєнт і Ю. Малій таки виокремлюють Українську революцію в окремому темі 3, проте її хронологічні межі (березень 1917 – початок 1918 рр.) знову обмежується лише періодом Української Центральної Ради.

Описуючи процес українізації армії, утворення Українського військового генерального комітету при УЦР на чолі з С.Петлюрою [5, с. 108], автори закінчують параграф реченням про те, що «Вільне козацтво визнавало лише владу Центральної Ради та її Генерального секретаріату». Явна помилка – необхідно замість Генерального секретаріату, який утворено 15 червня 1917 р., написати «Генеральний комітет», оскільки описуються події березня-травня 1917 р., а Генеральний секретаріат утворено 15 червня 1917 року.

В §14 [5, с. 109-116], який називається «Проголошення автономії України», немає нічого про проголошення автономії України. Автори пишуть про «вчорашніх робітників і селян», які «із захопленням сприйняли положення цього історичного документу» (I Універсалу), про «сплеск ентузіазму в українських колах», про негативне відношення Тимчасового уряду до цього документу, подається класичний фрагмент з I Універсалу [5, с. 113-114]. Проте, читаючи цей фрагмент, учні не можуть визначити головні ідеї I Універсалу. А автори, крім як у назві параграфа, чітко не визначили ці головні ідеї.

Недоліком тексту підручника є малозрозумілі біографії історичних діячів. Так біографія «супервизначного» «українського» політика Артема (він же Ф. Сергєєв) займає майже цілу сторінку [5, с. 133], а біографії гетьмана Павла Скоропадського місця в підручнику не знайшлося. Біографія Артема надзвичайно докладно описана, лише дат там вісімнадцять, написано навіть де він похований (у Москві біля Кремлівської стіни). В цей же час біографії видатних українських, а не радянських діячів – М. Міхновського [5, с. 20], В. Липинського [5, с. 40], Д. Донцова [5, с. 77], К. Левицького [5, с. 78], М. Грушевського [5, с. 106], С. Єфремова [5, с. 113], В. Винниченка [5, с. 115], С. Петлюри [5, с. 162] не можуть зрівнятися за обсягом і докладністю з біографією Артема. Найгірше подано біографію С. Петлюри [5, с. 162]. Приведу її повністю – «Петлюра Симон (1879-1926). Український державний і політичний діяч. Найпомітніша і водночас найсуперечливіша постать

Української революції. Був, по суті, одноосібним лідером українського руху в 1919-1920 рр. Зазнав гучних тріумфів і таких само нищівних поразок. Навряд чи хто за життя мав більше суперників і ворогів і аж до сьогодні має такий спектр оцінок – від надміру захоплених (вождь українського війська, вождь української нації) до вкрай зневажливих і принизливих (політичний авантюрист). Можна висловити припущення, що однастайності в оцінці постаті С. Петлюри, його діянь досягти не вдасться досить довго». На жаль, автори не нічого не змогли сказати про цього політичного діяча.

Помилково в підручнику, де описуються процеси розвитку культури України у 1917-1921 рр., приведена діяльність М. Драгоманова (помер 1895 р.) і І. Франка (помер 1916 р.) [5, с. 209]. Також помилково біля фото актора О. Корольчука в ролі Франца Моора автори підручника написали замість автора п'єси Ф. Шиллера якогось Ф. Міллера (під фото так і написано «Фрагмент вистави «Розбійники» Ф. Міллера» [5, с. 211].

Недоречності присутні і при описі проекту герба УНР за авторством В. Кричевського. Написано, що «саме цей проект використовується нині в незалежній Україні як малий державний герб» [5, с. 217]. По-перше, Державний Герб відносно української символіки пишеться з великої літери — відповідно до норм українського правопису. По-друге, автори не відрізняють овал Кричевського від сучасного «п'ятикутного слов'янського щита» Державного Герба України.

Присутні помилки в методичному матеріалі підручника. В одному з завдань – завдання №9 [5, с. 227] – автори запропонували знайти помилки в п'яти твердженнях та виправити їх. Завдання 1-3 та 5, присвячені Г. Нарбуту, Л. Курбасу, В. Короленко та А. Кримському вирішуються, а 4 – ні. Пропонується знайти в реченні «О. Архіпенко – скульптор, родоначальник кубізму в скульптурі» помилку. Помилки там немає, оскільки самі автори в біографії Олександра Архіпенка [5, с. 218] говорять, що «О. Архіпенко є родоначальником кубізму в скульптурі». В завданні № 11 [5, с. 228] така сама ситуація, як з «модернізацією», склалася з поняттям «модернізм». В параграфі термін лише згадується, в словнику дається коротке визначення терміну, а в завданні учень має визначити ознаки поняття «модернізм».

В цілому підручник більше схожий на фахову статтю, він перевантажений другорядними деталями. У той же час йому, з одного боку, не вистачає узагальнень, а з іншого – чіткості і лаконічності у висвітленні основних історичних фактів та процесів новітньої історії України першої половини ХХ століття.

Надзвичайно «куций» термінологічний словник. У ньому автори подають надзвичайно стислі визначення термінів, у самому параграфі пояснення термінів відсутні, а в питаннях постійно від учнів вимагається «розкрити поняття», «подати характеристику» тощо. Крім того, по підручнику розсипані росіянізми на кшталт «вузівський», «вузівська (наука)». ВУЗ – російська аббревіатура, «высшее учебное заведение». В українській мові існує відповідник – вища школа, ВНЗ (вищий навчальний заклад), скорочено – виш.

Підсумовуючи, можна говорити про те, що процес підручникотворення з історії України ще перебуває на стадії розвитку, він не позбавлений вад та фактологічних помилок тексту, слабкості методичного апарату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О. Істрія України. – К., Академія, 2002. – 656 с.
2. Енциклопедія історії України. В 10-ти томах. Т. 8. – К.: Наукова думка, 2011. – 520 с.
3. Нариси історії Української революції 1917-1921 рр. – К.: Наукова думка, 2011. – 390 с.
4. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з історії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки – <http://testportal.gov.ua/>.
5. Реєнт О., Малій Ю. Історія України. 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К.: Генеза, 2010. – 240 с.
6. Рубльов О., Реєнт О. Україна крізь віки. Українські визвольні змагання. 1917-1921 рр. Т. 10. – К.: Альтернативи, 1999. – 319 с.

**ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» З УРЯДОМ
ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1920-1923 РР.**

До 1918 р. Закарпаття перебувало в складі Австро-Угорської імперії і було найбільш занедбаною частиною імперії в плані освіти, культури та національної свідомості. Тогочасний уряд стримував національне та культурне відродження українців Закарпаття і обмежував діяльність культурно-просвітніх організацій.

Сприятливі умови для національного та культурного відродження настало з входженням Закарпаття (офіційна назва Підкарпатська Русь) в 1919 р., за Сен-Жерменським договором, до складу Чехословацької республіки. Нова держава була зацікавлена в зростанні рівня освіти, культури, а як наслідок і національної свідомості населення Закарпаття. Відтак, підтримувала діяльність культурно-просвітніх організацій.

Діяльність товариства «Просвіта» все ще досліджена недостатньо, а її взаємовідносини з урядом Чехословацької республіки недосліджені взагалі.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження взаємин між чехословацьким урядом та товариством «Просвіта».

Чехословаччина отримала від Австро-Угорщини важкий спадок: низький культурно-освітній рівень населення, відсутність такого поняття як національна свідомість місцевого населення, змодяризована інтелігенція та великий відсоток угорців, які тут проживали. За таких умов нова влада небезпідставно побоювалася, що Закарпаття постійно знаходитиметься під впливом Угорщини. Основний наголос робився на те, щоб обмежити вплив проугорськи налаштованих елементів. Проте, слід було діяти дуже обережно, щоб не налаштувати проти себе місцеву інтелігенцію та населення, а для цього бажано було б, щоб ініціатива йшла саме, від місцевого населення. Тому чехословацький уряд радо підтримував товариство «Просвіта», а отже і український національно-культурний рух, щоб таким чином, підвищити освіченість та рівень національної свідомості місцевого населення та протистояти угорським впливам.

Товариство «Просвіта» було засновано 9 травня 1920 р. і від початку свого заснування визначало себе як суто культурно-просвітницьку організацію «з виключенням всякої політичної акції» [3, арк. 12], що звичайно ж імпонувало чехам. Чимало впливових чеських діячів стали членами «Просвіти», зокрема: віце-губернатор Петро Еренфельд, голова шкільного відділу Йозеф Пешек, професор Франтішек Тіхий, Флоріан Заплетал та інші.

Для забезпечення виконання завдань передбачених статутом в межах Товариства було засновано ряд фахових комісій, кожна з яких відповідала за певний напрям роботи. Оскільки, «Просвіта» була єдиною культурно-просвітницькою організацією і взяла на себе широке коло завдань, то було засновано такі комісії: Референт будови Народного Дому в Ужгороді, Музейна і бібліотечна комісія, Аматорський драматичний кружок, Видавнича комісія, Комісія для місцевостей Підкарпатської Русі, Театральна, Організаційна, Літературно-науковий відділ, Музична комісія

В разі потреби всередині комісії створювалися підкомісії, секції. Потрібно сказати, що комісії були непостійними, їх чисельність змінювалася так в 1922 р. чисельність комісій зросла до 11 (було створено Економічну комісію, та комісію Поборювання алкоголізму). Деякі комісії виконавши свою місію, інші об'єднувалися як Театральна і Комісія Аматорських драматичних кружків. Таким чином, постійно діючими комісіями були: Видавнича комісія, Театральна, Літературно-наукова, Організаційна, Музична, Економічна, щоправда, в різні періоди діяльність певних комісій, або посилювалася, або слабшала. Потрібно сказати, що дуже часто активність комісії залежала від її складу та голови, якщо ці

люди були налаштовані працювати, то відповідна комісія активно діяла, якщо ж ні, то робота комісії була млявою.

Оскільки «Просвіта» не мала коштів для виконання взятих на себе завдань, вона часто зверталася по допомогу до чехословацького уряду. Так Президент республіки Т.Г.Масарик подарував 100 000 кч. на будівництво Народного Дому.

Завдяки підтримці уряду активно працював театр «Просвіти», який очолював спочатку М.Садовський, а згодом О.Загаров (О.Шелінг) але в «Просвіті» не вистачало коштів на утримання театру та не було приміщень де б він міг проводити свої репетиції та виступи. Очільники «Просвіти» змушені були постійно звертатися до уряду по допомогу. Неодноразові звернення про виділення приміщення для театру нічого не дали. Театр так і не отримав приміщення, але чехословацький уряд надавав значні кошти для його функціонування. Президент Чехословацької республіки Т.Г.Масарик надав театру допомогу в сумі 250 000 кч. [7, с.137]. В травні 1922 р. коли стан справ театру погіршився віце-губернатор П.Еренфельд доручив Й.Пешеку доповісти міністерству освіти про критичний стан театру і виплатити 436 000 кч., сам Пешек пообіцяв по внесенні прохання дати ще 40 000 кч. на театр [10, с.175]. Загалом лєвова частка коштів наданих «Просвіті» чеською владою йшла на потреби театру.

Допомогу отримувала й видавнича комісія. І.Панькевич, який був активним діячем «Просвіти» і одночасно працював в шкільному відділі, посприяв тому, щоб шкільний відділ купував видання «Просвіти» підтримуючи її таким чином.

Загалом, як адміністрація Підкарпатської Русі, так і центральний уряд в Празі постійно надавали «Просвіті» грошову допомогу. Так в державному бюджеті на 1922 р. було закладено, як сталу субвенцію 80 000 кч., а надзвичайну 1 мільйон кч. [8, с.158], а в бюджеті на 1923 р. закладено 360 000 кч. [12, с.219]. Загалом за 1920 – 1923 рр. «Просвіта» отримала від чехословацького уряду щонайменше 1 088 700 кч. грошової допомоги. Уряд підтримував ініціативи «Просвіти» і надавав їй допомогу, як матеріальну так і моральну, щоправда він змушений був підтримувати «Просвіту», оскільки, це була єдина культурно-просвітницька організація. Часом між чехословацьким урядом та «Просвітою» траплялися і непорозуміння. Так із 1 млн. кч. в державному бюджеті на 1922 р. «Просвіта» отримала лише 200 000 кч., а 800 000 кч. були витрачені на інші цілі [11, с.177].

В березні 1923 р. в Мукачеві було створено «Общество имени Александра Духновича» до якого увійшли С.Фенцик, Й.Камінський, Є.Сабов, В.Сулинчак, Ю.Гаджега, М.Бескид, О.Бескид та інші. «Общество им. А.Духновича» від початку стояло на русофільських позиціях, протиставляючи себе «Просвіті». Між обома товариствами розпочалася боротьба за вплив на населення та прихильність чехословацької влади.

Наступного року сталися зміни, які послабили вплив «Просвіти» на чехословацький уряд. Насамперед, це призначення в 1924 р. губернатором русофіла А.Бескида. Був змінений і віце-губернатор, замість Петра Еренфельда, прихильника українського напрямку, ним став А.Розсипал затятий русофіл. В 1924 р. помер Й.Пешек очільник шкільного реферату, прихильник української мови в школах Закарпаття. Шкільний реферат очолив чех Й.Шіmek, який неприхильно ставився до «Просвіти».

Співпрацю з «Просвітою» чехословацьким урядом дедалі більше обмежувала. Щоправда зовсім від такої співпраці уряд не відмовився, оскільки за попередні роки діячі «Просвіти» зуміли налагодити досить тісті стосунки з багатьма чеськими діячами. Крім того, «Просвіта» все ж залишалася потужною і впливовою організацією в краї так в 1925 р. вона мала 4 філії, 108 читалень і 5400 членів. Чехословацький уряд продовжував надавати субсидії для «Руського театру товариства «Просвіта» місячно 14 000 кч., в рік це складало 168 000 кч. аж до сезону 1926/1927 рр. [15, с.151]. Так само уряд, зокрема шкільний відділ, продовжував надавати грошову допомогу читальням «Просвіти», але ця допомога вже не була такою великою як в попередні роки.

Починаючи з 1928 р. відносини між «Просвітою» та чехословацьким урядом погіршуються ще більше. В.Худанич, посилаючись на угорські архівні матеріали, доводить, що між Польщею і Чехословаччиною 1928 р. був укладений договір, за яким Польща відмовлялась від спільного кордону з Угорщиною, а Чехословаччина зобов'язувалася знищити український національно-визвольний рух на Закарпатті [14, с.47].

Урядове переслідування «Просвіти» було однією з причин кризи 1930-1931 рр. в діяльності Товариства. Якщо в 1929 р. кількість читалень складала 176 читалень, 4 філії і 11 125 членів то в 1931 р. 5 філій, 109 читалень, 7240 членів [13, с.13].

В 1930 р. Народоверхнє учительське товариство та «Просвіта» спробували змінити статуту, вживши терміни «український», «українець». Міністерство внутрішніх справ заборонило використовувати ці терміни, мотивуючи це тим, «що в згаданім означенні треба вбачати також і цілі протидержавні з огляду на відомі намагання до утворення українського соборного зв'язку» [1, с.1]. Обидва товариства звернулися до Найвищого Адміністративного Суду, який, після розгляду справи, 28 червня 1935 р. підтвердив заборону назву «український» як такої, що суперечить правним приписам, згідно з яких мова і народність місцевого населення Підкарпатської Русі означається, як «руська (малоруска)» або «русинська» [2, арк.. 5]. Заборона стосувалася лише офіційних документів, але не повсякденного життя.

Невдовзі, в 1934 р. Крайовий уряд заборонив вживати назви «Закарпаття», «Підкарпаття». Ця заборона була скасована лише після того, як члени «Просвіти» надали Крайовому уряду масу цитат з видань Чеської Академії Наук і Мистецтв в Празі, видань інших чеських наукових товариств в яких також вживалися назви «Підкарпаття», «Закарпаття», «Закарпатська Русь» [1, с.1].

Судова постанова призвела до радикалізації просвітянської молоді, яка все більше ворожо ставилася до чехів. «Просвіта» продовжувала поширювати етнонім «українці». За це діячі «Просвіти»: Л.Бачинський, С.Черкасенко, В.Гренджа-Донський, М.Підгірянкa та інші. переслідувань зазнавали з боку уряду.

Слід відмітити, що незважаючи на антиукраїнську політику чехословацький уряд все ж не вдався до відвертого силового тиску на «Просвіту», а підтримував своєрідний баланс сил між українським та русофільським рухами.

Поступово політична ситуація знову починає змінюватися на користь «Просвіти». 15 лютого 1935 р. губернатором став Костянтин Грабар, це призначення радо віталось Товариством, «бо пан Константин Грабар з самого початку своєї діяльності ставився до народоверхнього руху дуже прихильно і як губернатор вже кілька разів дав докази, що цього свого ставлення придержується й надалі» [6, с.35]. Правда, В.Гренджа-Донський доволі скептично ставився до «народоверхства» Грабаря, але Грабар тривалий час співпрацював з «Просвітою» і очолював комітет будови «Народного Дому» і все ж ставився до Товариства набагато прихильніше ніж його попередник А. Бескид.

Цього ж року «Просвіта» підписала з урядом «Санаційний акт». Товариство отримало від Земського Банку позичку в 2 млн. кч. на 20 років, причому держава виступила гарантом повернення позики. Ця позика потрібна була для того, щоб провести оздоровлення Товариства [4, арк. 14].

Уряд знов налагоджує активну співпрацю з «Просвітою», особливо з жовтня 1938 р. після провалу зовнішньо політичних авантур автономного уряду очолюваного А.Бродієм. Проте невдовзі сама Чехословацька республіка перестала існувати, а Угорщина окупувавши в березні 1939 р. Закарпаття заборонила діяльність «Просвіти».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Брящайко М. Боротьба за назву / Михайло Брящайко // Українське слово. – Ужгород. – 1936. – 14 травня. – Рік видання V. – Число 18 (157). – С. 1.
2. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО) ф. 72, оп. 1, од. зб. 5.

3. ДАЗО ф. 72, оп. 2, од. зб. 1.
4. ДАЗО ф. 72, оп. 2, од. зб. 91
5. Заборона назв «Закарпаття», «Підкарпаття» // Українське слово. – Ужгород. – 1935. – 24 січня. – Рік видання IV. – Число 3 (96). – С. 1.
6. Константин Грабар губернатор Підкарпатської Руси // Календар «Просвіта» на переступний рік 1936. Рік видання 14-ий. – Ужгород: Друкарня «Свобода». – С. 34-35.
7. Протокол II Засідання товариства «Просвіта» 29 червня 1921 // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI)/ Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 137-139.
8. Протокол XI Засідання Головного Відділу товариства «Просвіта» дня 12 октября 1921.// Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI)/ Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 158-160.
9. Протокол XIII Засідання головного відділу товариства «Просвіта» дня 2 януара 1922р.// Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI)/ Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 163-166.
10. Протокол XVIII Засідання Головного відділу товариства «Просвіта» дня 11. V. 1922 // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI) / Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 175-177.
11. Протокол XIX Засідання Головного відділу товариства «Просвіта» 25 мая 1922// Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI)/ Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 177-179.
12. Протокол VIII Засідання головного відділу товариства «Просвіта» дня 21 децембра 1922// Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник V – VII (XIX – XXI)/ Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: «Два кольори», 2003. – С. 219-221.
13. Федака П. Нарис історії товариства «просвіта» Карпатської Русі-України (1920-1939) / Павло Федака. – Ужгород, 1991. – 52 с.
14. Ференц. П. Етнонаціональна орієнтація українців Закарпаття в 20-30-ті роки XX століття / Петро Ференц. – Мукачево: «Карпатська вежа», 2005. – 216 с.
15. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Юрій-Августин Шерегій. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993. – 412 с.

*Леся Якуненко
(Дніпропетровськ)*

ЖОВТНЕВА (СОБОРНА) ПЛОЩА – МЕМОРІАЛЬНИЙ НЕКРОПОЛЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКА

Револьюційні події 1917 р. призвели до ліквідації монархії в Росії. Нова влада потребувала зовсім інших пам'яток з абсолютно іншим символічно-ідеологічним навантаженням, відповідно революційним змінам. Особливе місце серед них починають займати революційні некрополі як данина пам'яті тим, хто загинув за нову владу.

Перше таке меморіальне кладовище виникло 23 березня (за новим стилем – 5 квітня) 1917 р. на Марсовому полі в Петрограді, де було поховано 184 робітників і солдатів. Наступне – 10 (23) листопада того ж року біля Кремлівської стіни на Красній площі в Москві, де в двох братських могилах були поховані понад 200 безіменних учасників збройного повстання.

На Дніпропетровщині меморіальні кладовища з'явилися у Катеринославі, Павлограді, Новомосковську, Кривому Розі. У Катеринославі (з 20 липня 1926 р. – Дніпропетровськ) воно було розміщено на Соборній площі. Ще в планах майбутнього міста вона визначалася як головна. Соборна площа була сакральним центром дореволюційного Катеринослава: тут

проходили масові зібрання громадян з нагоди різних ювілейних дат, відбувалися хресні ходи, проводились ярмарки та інші масові дійства. [6, с. 237]

Революційні події і національно-визвольний рух 1917–1918 рр. призвели до збільшення суспільно-політичних функцій площі, перетворюючи її не тільки на революційний некрополь, але й на некрополь різних політичних сил, які завойовували місто. Влада в Катеринославі змінювалася 18 разів – більше, ніж в інших великих містах України (в Києві – 11 разів, Харкові – 8).

Колись Жовтнева площа – ця висока частина губернського міста називалася Соборною горою, або ж Соборною площею. А з 4 серпня 1923 р. вона стала Жовтневою. У південно-західній її частині з'явилося братське кладовище. Вперше у січні 1918 р. тут були поховані червоногвардійці, які загинули 27–29 грудня 1917 р. в боях із військами Центральної Ради за встановлення радянської влади у місті.

Вранці 29 грудня 1917 р. в день перемоги більшовицької революції в Катеринославі на засіданні президії міськради була створена похоронна комісія і прийнято порядок проведення урочистих поховань.

Згідно з ним 3 січня 1918 р. гудок Брянського заводу розпочав жалобну церемонію. Потім дві траурні процесії з тілами загиблих робітників Брянського заводу і представників міського району мали об'єднатися біля Зимового театру і пройти до будинку Ради робітничих і солдатських депутатів. Порядок слідування був таким: попереду несли вінок і червоне знамено, потім крокував військовий оркестр, полки з вінками, за ними несли 27 трун, за якими йшли члени президії Ради, бойової організації анархістів, Червоної гвардії, робітники Брянського заводу, представники районів, організацій та партій, залізничники Задніпров'я. За визначенням похоронної комісії на траурному мітингу спочатку мали виступати оратори від Ради, від партії більшовиків, штаба Червоної гвардії, бойової організації анархістів, від інших соціалістичних партій. Цього дня погода була похмурою, дув пронизуючий холодний вітер, ішов дощ. О 9-й годині ранку гудок Брянського заводу, який підхопили всі заводи міста, сповістив про початок жалобної церемонії. Через годину траурна процесія зупинилася на Кудашевській вулиці (тепер Барикадна), де під час барикадних боїв у 1905 р. загинули перші жертви революційних подій.

На Соборній площі під час траурного мітингу від партії більшовиків виступив В.К. Аверін, який закликав робітників і солдат дати клятву перед загиблими – міцно тримати червоний прапор революції. 27 жертв були поховані в одну братську могилу. Серед них С.В. Агафонов, Д. Хоменко, І.Я. Ромашов, Бакунін, Ривкін, Єрмоленко та інші. Завком Брянського заводу виділив кошти на поховання своїх робітників-червоноармійців і ухвалив сплачувати кошти родинам загиблих брянців до призначення пенсії. [2, с. 47]

З краєзнавчої літератури дізнаємося, що на цьому кладовищі були поховані також червоногвардійці, які загинули при захисті Катеринослава від німецько-австрійських військ. [1, с. 109]

4 січня 1919 р. у Катеринославі на кладовищі Соборної площі були поховані козаки та січові стрільці, які загинули під час боїв із махновсько-більшовицькими військами 27–30 грудня 1918 р. та 1 січня 1919 р.

1 січня 1919 р. полк із подвійною назвою «Січових стрільців – Вільних козаків» – єдиний з такою назвою у складі армії УНР – під командуванням отамана Р.І. Самокиша в результаті стрімкого наступу відновив удруге владу Директорії у місті. Він був сформований із галицьких вояків, які з певних причин залишилися на Херсонщині і з червня по жовтень 1918 р. перебували на території Олександрійського повіту, та катеринославських козаків. Отримавши повідомлення про втрату міста Катеринослава (29–30 грудня), загін негайно розпочав наступ із району станцій Долинської та Довгінцевої, під час якого до нього приєднався повстанський загін отамана Сакви з Верхньодніпровського повіту та Катеринославська сотня «Вільного козацтва» на чолі з І.С. Миколаєнком. Вже 1 січня 1919 р. з боку робітничого району Чечелівки і станції Горяїнове вони за підтримки артилерії з маршу атакували махновсько-більшовицькі війська. За спогадами П.В. Василюка, який очолював політичний відділ штабу республіканських військ Катеринославщини, «козаки Самокиша за

півгодини вичистили від ворогів Катеринославу». Події 31 грудня – 1 січня 1918 р. газетою «Республіканець» було названо «Днем перемоги», а війська отаманів Самокиша та Сакви «геройськими».

Журналісти вбачали великий символ в тому, що Катеринослав – «серце січової землі» врятував від ворога саме полк під назвою «Січових Стрільців» і підтримали пропозицію перейменувати місто на Січеслав, бо «годі вже ганьбити себе перед усім культурним світом, славлячи запеклого ворога українського народу царицю Катерину».

Напередодні похорону в газеті «Республіканець» з'явилися траурні повідомлення штабу республіканських військ, редакції газети, гуртка «Юнацька спілка», української гімназії, українського вчительського товариства. В день похорону о 13-й годині траурна процесія вийшла зі штабу республіканських військ, який на той час містився в готелі «Асторія» (тепер проспект Карла Маркса, 66) та рушила на Соборну площу. Біля міської управи була відправлена заупокійна служба (літія). Студентський оркестр і спілка духових музикантів грали «Похоронний марш». Було до 50 вінків від органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, різноманітних установ, спілок і політичних партій. На вінку від Катеринославської філії Українського національного союзу було написано: «Слава лицарям, козакам, захисникам волі і землі Матері-України». О 15-й годині дня процесія підійшла до Собору, в якому відбулося відспівування. Були задіяні архієрейський хор та український хор під орудою Д.М. Петровського.

У своїй промові, яка потім була надрукована в пресі, отаман республіканських військ А. Гулий-Гуленко сказав: «Мы у ваших свежих могил клянемся, что с этого пути, которым вы стремились добыть волю, свободу родной Украине, мы не свернём». 14 борців за УНР з почестями були поховані на цвинтарі в одну братську могилу, на якій було встановлено дерев'яний хрест. Прізвища лише двох з них відомі – сотник Лугін та сотник автопанцерного дивізіону Златоустов. Потім пролунав прощальний салют із рушниць і гармат. Свідчення про ці події залишив Ігренєв, викладач Катеринославського університету: «Петлюровці хоронили павших и стреляли в воздух». Через декілька днів були створені комітет зі спорудження пам'ятника загиблим козакам і фонд допомоги родинам загиблих. Але швидкий наступ більшовицьких військ перешкодив цим задумам і пам'ятник на могилі січових, стрільців так і не з'явився. [5, с. 297]

Наприкінці січня після відступу республіканських військ Директорії із встановленням радянської влади тут в одній братській могилі були поховані червоноармійці та радянські працівники, які загинули від петлюрівців. Тіла загиблих були доставлені в губернську земську і міську Олександрівську лікарню. За наказом командуючого Особливою групою військ П.Ю. Дибенка похорони відбулися 30 січня об 11-й годині. Військові частини, задіяні в жалобній церемонії, прибули на Соборну площу о 10-й годині ранку. Начальник гарнізону й охорони міста Язиков видав наказ, в якому мешканцям заборонялося з дахів будинків оглядати жалобну процесію, знаходитися на тротуарах і Соборній площі, чітко слідувати розпорядженням особливої похоронної комісії з представників міськвиконкому та військових. [5, с. 316]

У березні 1919 р. А.Й. Страхов, уродженець Катеринослава, народний художник України приступив до створення обеліска на братській могилі «Героїв Революції», борців за встановлення радянської влади в грудні 1917 р. з панно-діорамою «Один боець упав, мільйони йдуть на зміну» розміром 40 на 6 метрів. Цей пам'ятник був відкритий у свято 1 травня 1919 р. при величезному скупченні народу. Він вражав своїми розмірами. У небо піднімався чотиригранний штик-obelіск 25-метрової висоти з червоною зіркою зверху, квадратну основу якого прикрашали барельєфи і напис: «Споруд. 1 травня 1919 р. в пам'ять полеглих героїв Жовтневої революції». Автори цього грандіозного монумента – А.І. Страхов та Г.С. Теннер. [4, с. 237]

Під час денікінського владарювання 15 та 16 червня 1919 р. на Соборній площі були влаштовані молебні. А 25 квітня 1920 р. відбулися почесні похорони жертв, загиблих у боротьбі з денікінцями та махновцями. [4, с. 191]

У 20-ті рр. XX ст. тут були поховані співробітники Надзвичайної комісії (ЧК), які загинули при виконанні службових обов'язків: закатований в Амур-Нижньодніпровську співробітник особливого відділу Н.В. Карлов; загиблий у 1921 р. на Криворіжжі латиш Ян Якобсон; загиблий у грудні 1923 р. при ліквідації банди Сови уродженець Угорщини Людвиг Рац; загиблий 21 вересня 1923 р. під час ліквідації банди Мороза співробітник міліції М.Я. Ходоров.

У 30-ті рр. тут були поховані найстаріші члени правлячої більшовицької партії: 20 серпня 1931 р. – А.К. Бітте, член партії з 1912 р., заступник голови міської контрольної комісії; 22 травня 1933 р. – Є.Б. Заславський, член партії з 1904 р., директор «ВУКОП-Книги»; 8 грудня 1934 р. – Я.Г. Портнов, директор обласної філії Держбанку; 1 січня 1934 р. – М.П. Гудков, член партії з 1904 р., учасник революційних подій 1903–1905 рр. та боротьби за радянську владу в Катеринославі, заступник голови підпільного ревкому у 1918 р.; депутат міськради кількох скликань, управитель заводу «Шодуар-С» (сьогодні – ДЗМУ) в 1924–1930 рр. Е.О. Подкамінський; у 1936 р. – М.Г. Шкурченко, К.Ф. Душинський. У вересні 1935 р. на меморіальному кладовищі була похована Р.І. Демченко – робітниця заводу ім. Петровського, ударниця виробництва, член Тсоавіахіму. [2, с. 59]

У роки Другої світової війни тут були поховані радянські воїни, які загинули під час визволення міста і області, військовослужбовці, які померли від ран у післявоєнні роки, офіцери та орденоносці, які загинули при виконанні службових обов'язків. За одними даними останнє поховання на кладовищі було здійснено в 1952 р., за іншими – в 1957-му. [1, с. 124]

22 травня 1965 р. бюро обкому Компартії України, 11 січня 1966 р. Дніпропетровський міськвиконком, 13 січня 1967 р. бюро міськкому КПУ прийняли рішення про проведення реконструкції меморіального Жовтневого кладовища. Проект був розроблений групою архітекторів Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту на чолі з доцентом І.Б. Мігаєм та затверджений архітектурно-художньою радою 25 січня 1967 р. Скульптор – заслужений художник України Ю.П. Павлов. [3, с. 178]

Сюди було перенесено з кладовища Амур-Нижньодніпровського району останки генерал-майора В.П. Каруни, командира 152-ї стрілецької дивізії, який загинув 2 жовтня 1943 р. під час визволення Дніпропетровська. З міського кладовища перенесено прах А.К. Войцеховича, члена партії більшовиків із 1903 р., учасника революційних подій 1905–1907 рр., боротьби за владу рад в 1917 р., члена Катеринославської ради та губвиконкому. [2, с. 63]

Некрополь Жовтневої площі Дніпропетровська налічує 86 могил, з яких 8 відносяться до періоду революції та визвольних змагань, 9 – могили старих більшовиків, могила безстрашної парашутистки, а також 68 могил воїнів Другої світової. До 50-річчя жовтневої революції 25 жовтня 1967 р. в день визволення Дніпропетровська на меморіальному кладовищі було запалено Вічний вогонь.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Визначні місця Дніпропетровщини / Г.Ф. Ватченко, В.М. Петрищева, Л.М. Сергєєва, М.І. Стругова. – Дніпропетровськ: Промінь, 1967. – 195 с.
2. Вулиці і площі Дніпропетровська / Б.Я. Бріккер, О.В. Кузьміна, І.Н. Трало, Г.І. Шевченко. – Дніпропетровськ: Промінь, 1967. – 150 с.
3. Дніпропетровськ: віхи історії / А.Г. Болербух та ін. – Дніпропетровськ: Грані, 2001. – 256 с.
4. Дніпропетровськ: минуле і сучасне / А.К. Фоменко та ін. – Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2004. – 583 с.
5. Стародубов А.Ф., Самодрыга В.В., Иванов С.С. Память истории: г. Екатеринослав (г. Днепропетровск) по литературе и воспоминаниям. – Днепропетровск: Дніпро-VAL, 2001. – 366 с.
6. Шатров М. Город на трёх холмах: Книга о старом Екатеринославе. – Днепропетровск: Промінь, 1969. – 416 с.

СЕКЦІЯ: КУЛЬТУРОЛОГІЯ

*Сергій Данько
(Переяслав-Хмельницький)*

**ОЗЕЛЕНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕТОД ОРГАНІЗАЦІЇ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОБ'ЄКТІВ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ
«МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ
СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНИЩИНИ»**

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Україна по праву може пишатися своїми музеями просто неба (у нас їх ще називають музеями народної архітектури та побуту), адже держава має багату і цікаву народну архітектуру, давні традиції у побуті та мистецтві й високий рівень духовної культури.

Зарубіжна і вітчизняна практика свідчить, що найкращим способом збереження народної архітектури є створення музею просто неба. Перевезені в розібраному вигляді та зібрані в одному місці старовинні будівлі під керівництвом спеціалістів консервуються і охороняються.

Незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження музейної проблематики Пантелейчук І. В., Руденко С. Б., Омельченко Ю. А., Дукельський В. Ю., доводиться констатувати, що сутність, характерні особливості трансформації музею як соціокультурного інституту, його роль і місце в контексті національних та глобалізаційних процесів досліджені недостатньо [1].

Виклад основного матеріалу. Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини було засновано в 1964 року для збереження і відображення культури, побуту та звичаїв села Середньої Наддніпрянщини як кінця ХІХ-початку ХХ століть, так і будівлі та стоянки з часів пізнього палеоліту до часів Київської Русі. На площі близько 20 гектар розміщено 12 тематичних музеїв (історії, православної церкви і космосу, рушників і сухопутного транспорту, хліба, бджільництва, обрядів тощо). До уваги відвідувачів представлені 122 пам'ятки народної архітектури, понад 30 тисяч пам'яток матеріальної та духовної культури. Вписалися в цей своєрідний ансамбль п'ять церков, дзвіниця, вітряні млини, рукотворні гаї й озера, дендропарк, кам'яні скульптури українського степу, мисливський будиночок князя Горчакова і козацький постій. Тут немов кілька разів зупиняли час.

Видатний український музеєзнавець, етнограф й етногеограф, автор книги «Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку» А. Данилюк є одним з фундаторів ідеї та розробником концепції організації в Україні великих ансамблевих музеїв, або «живих» музеїв просто неба за етногеографічним принципом. Вчений вважав, що в музеях просто неба важливо за можливості створювати типові історичні ландшафтні куточки (елементи ландшафту та лісонасадження, частково рельєф) і вже у них експонувати пам'ятки народної архітектури.

Пам'ятки архітектури на місцях оточувалися насадженнями з дерев та кущів; їх завжди будували на певних ділянках рельєфу – народні майстри це враховували. Отже, споруда має постати у певному ландшафтному оточенні і в музеї.

Саме тому в музеях просто неба важливо, за можливості, «створювати» типові історичні ландшафтні куточки (маємо на увазі окремі елементи ландшафту та лісонасадження, частково рельєф) і вже в них експонувати пам'ятки народної архітектури. Така реконструкція зі створення наближених до природних ландшафтів етнографічних підрозділів ведеться в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Для створення скансенів важливим є вибір місця. Ландшафт має особливе значення в експозиції, зокрема в розміщенні архітектурних об'єктів. За традицією села в Україні

розташовувалися на підвищених місцях. У центрі ставилися церква, поруч на майдані зводилися школа, крамниці, сільська управа. На околиці села, біля річки – водяний млин.

Такі місця, зрозуміло, легше знайти далеко за містом. Однак віддаленість від міста не сприяє відвідуванню, організації масових заходів, тому скансени слід розміщувати поблизу міст, бажано на безлісних територіях, щоби працівники музеїв самі насаджували потрібні дерева і кущі [1].

Вибір місця для створення музею на урочищі Гора не був випадковим. Це високе плато над долинами рік Дніпро і Трубіж. Рельєф відповідав ландшафту Наддніпрянського села. Вибір саме цієї ділянки обумовлений також вигідною топографією місцевості, близьким розташуванням історичного міста, багатого на пам'ятки культури та архітектури, наявністю археологічних об'єктів.

На початку будівництва територія являла собою майже чисте поле. Лише насаджений у 1964 р. невеликий гай та озерце біля підніжжя плато оживляли степовий краєвид. Відсутність рослинності дозволяла створити її за власним задумом, підпорядковано до завдань експозиції [4, с. 179]. Наступного року на Горі посадили тисячі дерев – тополь, яворів, верб, дубів, каштанів, кленів, лип, беріз, акацій, вишень. Північний схил Гори обсадили ґрунтозахисним лісом – акації, клени, берези та інші дерева.

За роки, що пройшли, ландшафт значно змінився, а саме: степ повністю перетворено в парк, штучні ставки блакитними плямами розлилися по обидва боки старого шляху, рослинність у музеї складає органічний елемент сільських вулиць, провулків, садиб, паркових ділянок, дерева, кущі і квіти надають музейному селу переконливості і життєвості [4, с. 179].

Найтиповіші пам'ятки традиційної архітектури – хати, комори, клуні, повітки, сажі, курники, погребі – сформовано у садиби. Кожна садиба вже в той час, який відображається в музеї, обсаджувалася різними деревними видами, характерними для певного періоду та соціального положення її господаря. Загалом музей претендував на відтворення образу села зі всіма його характерними елементами: садами, деревами, кущами, травами, городами біля хат, бур'янами, рослинами, які побутували і слугували прикрасою, використовувалися в обрядовості, рослинами одного ландшафту створеного природою і людиною. Рослинність тут мала бути підпорядкованою відповідній етнографічній зоні і слугувати для реального, цілісного сприйняття експозиції.

Музейники поставили перед собою завдання, щоб на цій голій ділянці вирросло українське село з його мальовничими вулицями, квітниками, садами. У кожному дворі були посаджені клумби з типовими для цього регіону рослинами, а саме: мальви, любисток, канупер, барвінок, васильки, нагідки, ромашка, айстри, чорнобривці тощо. Широко використовувався рослинний світ і для лікувальних цілей, тому поряд з декоративними рослинами у селах зазвичай саджали – ромашку, канупер, череду, любисток, шавлію, ревінь, валеріану, синюху блакитну, материнку, м'яту, мелісу та багато інших.

При озелененні садиб і дворів слід чітко враховувати майновий і соціальний стан власників. У дворі бідняка може бути посаджено мальви, чорнобривці, космея, шовкова трава та інші. Якщо це маєток поміщика, то в декоративних посадках додаються ще й півонії, півники, троянди прості, стокротки, чубушник, лілії. Поблизу мисливського будинку князя Горчакова посаджено троянди, самшит, канни, шавлія блискуча, бегонія тощо.

Також на території музею два великі яблуневі сади, що гармонійно вписуються в ландшафт українського села. Крім того, майже у кожному дворі є город на якому вирощують сільськогосподарську продукцію та фруктові дерева: яблуні, груші, сливи тощо.

Під час влаштування насаджень навколо садиб здебільшого використовували плодові види, а також види рослин, які слугують символами українського села. Так, наприклад, дуб звичайний (*Quercus robur* L.) символізував могутність, довговічність; Пірамідальна тополя (*Populus pyramidalis*) символ дерева життя, оберіг українців, символ рідної землі, дівочої та жіночої краси; калина звичайна (*Viburnum opulus* L.) – дівочу вроду. Калина – це улюблене

дерево наших далеких предків. Поодинокі кущі калини гостинно зустрічають по всій території музею українського села [2].

Образ усіх експозицій доповнюють такі одвічно українські кущі як калина, бузина, шипшина. Рослинний світ – одна з найголовніших і найбагатших складових ландшафту і природи. Він не тільки годує, одягає, лікує, а й створює екологічне середовище, без якого неможливе життя, що дуже добре розуміли в ті часи і вже відтоді старалися оточити себе різноманітними видами рослин.

Важливою і, водночас, складною на сьогодні постає проблема **ландшафтного озеленення** та належного використання ландшафтних особливостей усієї території Музею – як в експозиційних зонах, тобто зонах, забудованих пам'ятками народної архітектури, так і в прилеглих до них незабудованих, іноді великих за площею ділянок.

Перед працівниками музею стоїть безліч завдань: зберегти зроблені посадки у садибах і паркових групах, доповнити їх новими видами та композиційними елементами, проводити систематичний догляд за культурами, заздалегідь вирощувати нові дерева на заміну старим, проводити розрідження посадок. Потрібно враховувати вік кожного дерева (тривалість життя яких, при оптимальних умовах коливається від 100 до 1000 років) і раніше готувати йому заміну, не допускаючи захворюваності. Музей знаходиться на підвищенні і тому рослини постійно відчувають нестачу вологи. А це, в свою чергу, призводить до скорочення їх тривалості життя.

Деякі види дерев, як наприклад, пірамідальна тополя мають середню тривалість життя до 300 років. Але для озеленення музеїв рекомендується висаджувати чоловічі екземпляри, так як вони не утворюють тополиного пуху. Тополя біла має велику кількість кореневих паростків, які, розростаючись, можуть руйнувати будівлі та асфальт. Тому це потрібно враховувати при садінні.

Алеї вздовж доріг засаджені різноманітними рослинами, що потребують постійного догляду та частої заміни більш молодими. Кількість різновидів рослин буде зменшуватися, коли не робити постійного й систематичного поновлення парку новими культурами. Для досягнення кращого естетичного вигляду рослини потрібно підживлювати, здійснювати своєчасний полив.

Протягом всього часу існування ландшафту рослини, розвиваючись, змінюють своє забарвлення, форму і величину, що впливає на зовнішній вид ландшафту, однак певний тип садово-паркового ландшафту може існувати при умові спрямованого на нього впливу. Паркові зони слід розчищати від порослі і засівати квітковими рослинами і травами, характерними для лісостепової зони. Так, при постійному проведенні робіт по формуванню та догляду за деревами, чагарниками та квітковими партерами регулярний тип ландшафту зберігається тривалий час, а при недотриманні цих заходів швидко перетворюється в лісовий або пейзажний.

Висновки. Ландшафтна архітектура є мистецтвом досить своєрідним, так як має справу з живим будівельним матеріалом, який постійно видозмінюється, а отже вимагає постійного професійного нагляду і підтримки. За відсутності такого нагляду композиції втрачають мистецький характер, перетворюючись просто в зелені території. В даний час накопичений великий досвід по озелененню музеїв, створений багатий асортимент рослин та розроблено агротехніку їх вирощування, знайдено необхідні прийоми озеленення, специфічні для музеїв, визначено способи утримання зелених насаджень. Звичайно такі роботи повинні враховувати специфіку музею, той історичний час що вони відображають.

Отже, належне розв'язання цього питання потребує дуже кваліфікованих фахівців: дендрологів, ландшафтних архітекторів, етнографів, географів, дизайнерів та інших.

У цьому контексті до серйозної слід віднести і роботу по **створенню зон відпочинку**, які на сьогоднішній день у Музеї, практично відсутні. Такі зони стихійно створюють для себе самі відвідувачі Музею, часто у невідповідних місцях, біля, а то й під самими пам'ятками, чи біля екскурсійних доріг тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. / Архип Данилюк. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 104 с.
2. Козій Г. Збереження концептуальних засад експозиції Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту / Г. Козій // Музейний збірник: Зб. наук. пр. — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. — С. 91-94.
3. Козій Г. Першому в Україні музею просто неба – 45. / Г. Козій. – Красзнавство: Зб. н. ст. – Вип. 1–2. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – С. 128-134.
4. Наumenко Л. Михайло Сікорський – подвижник музейної справи на Переяславщині: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння. / Л. Наumenко. – Наукові записки з української історії: Зб. н. ст. – Вип. 28. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 393 с.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

*Людмила Лисоконь, Тімур Рищиковець
(Дніпропетровськ)*

**ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЛАПЛАСА ДЛЯ АНАЛІЗУ
РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ**

У Дніпропетровському радіоприладобудівному коледжі постійно ведеться робота по вдосконаленню міжпредметних зв'язків.

Більшість спецдисциплін базується на фундаментальних основах вищої математики. Підтвердженням цього є зв'язок вища математика і "Радіоавтоматика", які вивчається на спеціальностях: 5.05090101 "Конструювання, виробництво і технічне обслуговування радіотехнічних пристроїв" та 5.05090306 "Монтаж, технічне обслуговування та ремонт обладнання радіозв'язку, радіомовлення і телебачення".

В радіотехнічних системах використовуються взаємопов'язані елементи або пристрої, в основі дії яких покладені різні за своєю природою фізичні процеси. Під час розгляду системи в цілому виникає необхідність встановлення зв'язку між цими процесами, тобто кількісний математичний зв'язок між різними величинами (електричними, механічними, гідравлічними ті ін.)

Математичний зв'язок між різними величинами встановлюється за допомогою диференціальних рівнянь. Під час дослідження радіотехнічних систем необхідно мати справу лише з обмеженим класом диференціальних рівнянь, а саме: лінійними диференціальними рівняннями з постійними коефіцієнтами. Такими рівняннями описуються процеси в лінійних радіотехнічних системах.

Для розв'язання лінійних диференціальних рівнянь зручно використовувати операторний метод, оснований на перетвореннях Лапласа. Основна перевага операторного метода полягає в тому, що він дозволяє складні інтегро-диференціальні співвідношення між сигналами представити в зручній для аналізу алгебраїчній формі.

Операторні зображення функцій

Нехай є деяка величина, що змінюється в часі (функція часу) $f(t)$. Цією величиною може бути струм, напруга, швидкість, кут повороту вала та ін. В подальшому будемо називати її оригіналом.

Операторним зображенням даної функції або даного оригінала називається нова функція, що пов'язана з попередньою наступним співвідношенням:

$$F(p) = \int_0^{\infty} e^{-pt} f(t) dt \text{ (інтеграл Лапласа)}$$

Від зображення функції можливий зворотній перехід до оригіналу. Операція взаємного переходу записується наступним чином:

$$f(t) \leftrightarrow F(p)$$

Цей запис необхідно розуміти так: від даної функції $f(t)$ є можливість перейти до її зображення $F(p)$ і, навпаки, від зображення даної функції $F(p)$ є можливість перейти до самої функції $f(t)$.

Величина p є комплексною. Буква p , що стоїть в дужках, після перетвореної функції буде в подальшому використовуватись як символ операторної форми запису. [2, с.222]

Під час розв'язку більшості задач доводиться мати справу з невеликою кількістю операторних зображень функцій, приведених нижче

Таблиця 1. – Операторні зображення функцій [2, с. 228-231]

Оригінал	Зображення
$const$	$\frac{const}{p}$
e^{at}	$\frac{1}{p-a}$
$A * f(t)$	$A * F[f(t)]$
$f(t) = f_1(t) + f_2(t) + \dots + f_n(t)$ $f(t) = \frac{df_1(t)}{dt}$	$F[f(t)] = F_1[f_1(t)] + F_2[f_2(t)] + \dots + F_n[f_n(t)]$ $F[f(t)] = pF_1[f_1(t)]$
$f_2(t) = \frac{d^n f_1(t)}{dt^n}$ $f(t) = \int f_1(t) dt$ $f(t) = A \sin \omega t$	$F_2[f_2(t)] = p^n F_1[f_1(t)]$ $F[f(t)] = \frac{1}{p} F_1[f_1(t)]$ $F[f(t)] = \frac{A\omega}{p^2 + \omega^2}$

В усіх розглянутих випадках співвідношення між зображеннями величин в операторній формі виявились простіше співвідношень між оригіналами, що досить важливо під час розв'язання задач. Існують спеціальні таблиці, в яких представлені зображення різних функцій. Тому на практиці не потрібно займатись їх розрахунком. При вивченні процесів в системах автоматичного регулювання виявляється досить знати зображення тих функцій, що були розглянуті вище.

Інтегрування одного диференціального рівняння

Розглянемо диференціальне рівняння з правою частиною:

$$a_0 \frac{d^n x(t)}{dt^n} + a_1 \frac{d^{n-1} x(t)}{dt^{n-1}} + \dots + a_{n-1} \frac{dx(t)}{dt} + a_n x(t) = f(t)$$

Виконаємо перетворення Лапласа:

$$(a_0 p^n + a_1 p^{n-1} + \dots + a_n) F[x(t)] = F[f(t)] + R(p)$$

$R(p)$ означає суму всіх членів, що мають початкові умови. Якщо початкові умови нульові, то $R(p)=0$

Тоді

$$D(p) * F[x(t)] = F[f(t)] + R(p)$$

або

$$F[x(t)] = \frac{F[f(t)]}{D(p)} + \frac{R(p)}{D(p)}$$

де

$$D(p) = (a_0 p^n + a_1 p^{n-1} + \dots + a_n)$$

Рівняння $D(p)=0$ називається характеристичним. Подальша задача полягає у визначенні $x(t)$ за знайденим зображенням цієї функції. Розкладаючи $D(p)$ на прості дробі, маємо:

$$\begin{aligned}
 F[x(t)] &= \frac{F[f(t)]}{(p-p_1)(p-p_2)\dots(p-p_n)} + \frac{R(p)}{(p-p_1)(p-p_2)\dots(p-p_n)} = \\
 &= \frac{A_1}{(p-p_1)} + \frac{A_2}{(p-p_2)} + \dots + \frac{A_n}{(p-p_n)} + \frac{B_1}{(p-p_1)} + \frac{B_2}{(p-p_2)} + \dots + \frac{B_n}{(p-p_n)},
 \end{aligned}$$

де p_k - корені $D(p)=0$

Опускаючи проміжні перетворення, одержуємо

$$x(t) = \sum_{k=1}^n \frac{r(P_k)}{P_k * \overline{D}'(P_k)} e^{P_k t} + \frac{R(P_k)}{D'(P_k)} e^{P_k t}$$

де $F[f(t)] = r/S$, $\overline{D}(p) = D(p) * S$

Якщо початкові умови нульові, а $\overline{D}(p) = p \overline{D}(p)$, то

$$x(t) = \frac{r(0)}{\overline{D}'(0)} + \sum_{k=1}^n \frac{r(P_k)}{P_k * \overline{D}'(P_k)} e^{P_k t} \quad [3, \text{с. 480}]$$

Як приклад розглянемо диференціальне рівняння

$$\frac{d^3 x(t)}{dt^3} + 6 \frac{d^2 x(t)}{dt^2} + 11 \frac{dx(t)}{dt} + 6x(t) = 1(1 + e^{-4t})$$

Початкові умови:

$$x(0) = \frac{dx(0)}{dt} = \frac{d^2 x(0)}{dt^2} = 0$$

Завдяки тому, що всі початкові умови дорівнюють нулю, $R(p)$ також дорівнює нулю.

У відповідності до таблиці 1

$$F[f(t)] = \left(\frac{1}{p} + \frac{1}{p+4} \right) = \frac{2p+4}{p(p+4)}$$

В даному випадку

$$r(p) = 2p + 4$$

$$s(p) = p(p+4)$$

$$D(p) = p^3 + 6p^2 + 11p + 6$$

$$\overline{D}(p) = p^5 + 10p^4 + 35p^3 + 50p^2 + 24p$$

$$\overline{D}'(p) = 5p^4 + 40p^3 + 105p^2 + 100p + 24$$

Відповідно,

$$F[x(t)] = \frac{2p+4}{p(p+4)(p^3+6p^2+11p+6)}$$

Корені характеристичного рівняння $D(p)=0$ дорівнюють $-1, -2$ та -3

Корені рівняння $s(p)=0$ дорівнюють 0 та -4 .

Оригінал $x(t)$ дорівнює

$$x(t) = \frac{4}{24} - \frac{1}{6} e^{-4t} + \frac{1}{3} e^{-8t} - \frac{1}{3} e^{-t} \quad [3, \text{с. 480} - 481]$$

Приклади використання лінійних рівнянь II-го порядку (метод перетворень Лапласа) при розрахунках електричних кіл

Як приклад, розглянемо використання перетворень Лапласа при розрахунках електричних кіл. Проведемо розрахунок сигналу на виході коливального контура при подаванні на нього постійної напруги.

Вихідні дані:

$$U_{вх} = 10 \text{ В}$$

$$L = 100 * 10^{-3} \text{ Гн}$$

$$C = 100 * 10^{-6} \text{ Ф}$$

$$R = 10^5 \text{ Ом}$$

Рис 1. – Схема з'єднання елементів

Розв'язок задачі з використанням методу перетворень Лапласа:

Складемо диференціальне рівняння системи:

$$CL \frac{d^2 U_{вих}}{dt^2} + RC \frac{dU_{вих}}{dt} + U_{вих} = U_{вх}$$

$$\begin{aligned} \text{modi } 10^{-5} \frac{d^2 U_{\text{вух}}}{dt^2} + 10 \frac{dU_{\text{вух}}}{dt} + U_{\text{вух}} &= 10t \\ t=0 \quad U_{\text{вух}}=10 \quad U'_{\text{вух}}=0 \\ \frac{d^2 U_{\text{вух}}}{dt^2} &= \frac{dU_{\text{вух}}}{dt} = 0 \end{aligned}$$

Застосовуємо перетворення Лапласа

$$\begin{aligned} 10^{-5} p^2 X(p) + 10pX(p) + X(p) &= \frac{10}{p} \\ D(p) = 10^{-5} p^2 + 10p + 1 &= 0 \text{ – характеристичне рівняння,} \\ \text{його корені: } p_1 &= -0,1; p_2 = -9,99 \cdot 10^5 \\ \text{Рішення } x(t) &\text{ буде мати вигляд} \end{aligned}$$

$$U_{\text{вух}}(t) = x(t) = \frac{r(0)}{D_1(0)} + \sum_k^n \frac{r(p_k)}{p_k \bar{D}_1(p_k)} * e^{p_k t}$$

де p_k – корені характеристичного рівняння.

В нашому випадку

$$\begin{aligned} r(p) &= 10 \\ D(p) &= 10^{-5} p^2 + 10p + 1 \quad \bar{D}(p) = p(10^{-5} p^2 + 10p + 1) \end{aligned}$$

$$\bar{D}_1(p) = 10^{-5} p^2 + 10p + 1$$

$$\bar{D}'_1(p) = 2 * 10^{-5} p + 10$$

$$\begin{aligned} x(t) &= \frac{10}{1} + \frac{10}{-0,1(-2 * 10^{-5} * 9,99 * 10^5 + 10)} * e^{-9,99 * 10^5 t} + \\ &+ \frac{10}{-9,99 * 10^{-5}(-2 * 10^{-5} * 9,99 * 10^{-5} + 10)} * e^{-0,1t} \end{aligned}$$

Виконавши розрахунки, маємо:

$$U_{\text{вух}}(t) = 10(1 - e^{-0,1t}) + 1,01 * 10^{-5} * e^{-9,99 * 10^5 t}$$

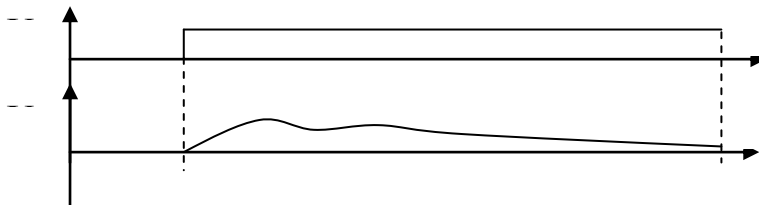

Рис 2. – Графічне зображення часових характеристик

Таким чином, за одержаними результатами можна чітко уявити собі як змінюються електричні величини в часі, якщо відомі параметри кола, що дозволяє результативно використовувати ці дані для вирішення практичних задач при проектуванні пристроїв автоматики.

Варто зауважити, що операторний метод розрахунку радіотехнічних схем повністю універсальний, тобто він дає можливість аналізувати кола з різною амплітудою та формою сигналів, в тому числі і цифрові.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зайцев Г.Ф. Радиоавтоматика / Г.Ф. Зайцев. – К., 2004, т. 1, 2. – 388 с.
2. Корн Г.М., Корн Т.С. Справочник по математике для научных работников и инженеров/ Г.М. Корн, Т.С. Корн. – М., 1988. – 720 с.
3. Айзерман М.А. Лекции по теории автоматического регулирования / М.А.Айзерман. – М., ФМЛ, 1986. – 520 с.
4. Левит Н.Б., Подгайный В.К. Автоматика / Н.Б. Левит, В.К. Подгайный. – М., МО, 1984. – 450 с.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ

Моделювання у наукових дослідженнях стало застосовуватися ще в глибоку давнину і поступово захоплювало все нові галузі наукових знань: технічне конструювання, будівництво й архітектуру, астрономію, фізику, хімію, біологію і нарешті медицину. Визнання практично в усіх сферах наук, досліджень метод моделювання здобув у XX ст. Однак методологія моделювання довгий час розвивалася незалежно, тому була відсутня єдина система понять, єдина термінологія. Лише поступово стала усвідомлюватись роль моделювання як універсального методу наукового пізнання. Термін «модель» широко використовується в різних сферах людської діяльності і має безліч смислових значень. Розглянемо тільки такі "моделі", які є інструментами отримання знань.

Модель – це такий матеріальний або подумки уявний об'єкт, який у процесі дослідження заміщує об'єкт-оригінал так, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про об'єкт-оригінал. Моделювання – процес побудови, вивчення і застосування моделей. Воно тісно пов'язане з такими категоріями як абстракція, аналогія, гіпотеза тощо.

Необхідність використання методу моделювання визначається тим, що багато об'єктів (або проблеми, що пов'язані з цими об'єктами) безпосередньо досліджувати або зовсім неможливо, або ж це дослідження вимагає багато часу і засобів. Процес моделювання включає три елементи:

- 1) суб'єкт (дослідник),
- 2) об'єкт дослідження,
- 3) модель, яка опосередковує відносини між суб'єктом, який пізнає, і об'єктом, який пізнають.

Моделювання – циклічний процес. При цьому знання про досліджуваний об'єкт розширюються і уточнюються, а вихідна модель поступово удосконалюється.

Метод моделювання в медицині є засобом, що дозволяє встановлювати все більш глибокі і складні взаємозв'язки між теорією та досвідом. У XX столітті експериментальний метод у медицині довів, що цілий ряд досліджень неможливий без моделювання. Зупинимось на деяких прикладах обмеженого застосування експерименту в медицині:

- а) втручання в біологічні системи іноді має такий характер, що неможливо встановити причини змін, що з'явилися (змін внаслідок втручання чи по інших причинах);
- б) деякі теоретично можливі експерименти нездійсненні внаслідок низького рівня розвитку експериментальної техніки;
- в) велику групу експериментів, пов'язаних з експериментуванням на людині, слід відхилити з морально-етичних міркувань.

Але моделювання знаходить широке застосування у медицині не тільки через те, що може замінити експеримент. Воно має велике самостійне значення, яке виражається в цілому ряді переваг:

1. За допомогою методу моделювання на одному комплексі даних можна розробити цілий ряд різних моделей, по-різному пояснювати досліджуване явище і вибирати найкраще з них для теоретичного тлумачення.
2. У процесі побудови моделі можна зробити різні доповнення до досліджуваної гіпотези і отримати її спрощення.
3. У випадку складних математичних моделей можна застосувати електронно-обчислювальну техніку.
4. Відкривається можливість проведення модельних експериментів (модельні експерименти на піддослідних тваринах).

Вирішення конкретних питань можливе завдяки математичному моделюванню. Математичні моделі – це сукупність формул і рівнянь, які описують властивості досліджуваного об'єкта.

Сьогодні математичні моделі широко використовуються у біофізиці, біохімії, генетиці, імунології, епідеміології, фізіології, фармакології, медичному приладобудуванні, при створенні біотехнічних систем тощо. Розвиток математичних моделей та методів сприяє розширенню сфери пізнання в медицині, появі нових високоефективних методів діагностики та лікування, створенню медичної техніки. За останні роки активне впровадження в медицину методів математичного моделювання і створення автоматизованих, в тому числі комп'ютерних, систем суттєво розширило можливості діагностики та терапії захворювань.

Практична цінність методу полягає в тому, що, по-перше, математичне моделювання дозволяє досліджувати поведінку біологічної системи в таких умовах, які важко відтворити під час експерименту в клініці навіть без матеріальних витрат; по-друге, скорочується термін дослідження, оскільки на ЕОМ можна за досить короткий час «розіграти» велику кількість варіантів досліду; по-третє, математична модель полегшує розв'язання задач щодо лікування хвороб, тому що дозволяє дуже швидко відповісти на запитання, які виникають під час терапії.

Складання моделей відбувається за визначеною схемою. Спочатку формулюється мета моделювання, потім висловлюється гіпотеза, що представляє якісний опис системи, вибираються тип моделі і математичні методи її опису в залежності від мети і роду інформації. Заключний етап полягає у створенні моделі і порівнянні її із системою-об'єктом з метою ідентифікації.

В умовах сьогодення науковці знайшли практичне застосування математичному моделюванню у постановці діагнозу. Для цього медичні працівники використовують ультразвукову діагностику, комп'ютерну томографію, магнітно-резонансне дослідження, електро-кардіограму.

Студентами математичного гуртка Полтавського базового медичного коледжу було змодельовано кількість нових випадків ВІЛ, СНІД та смертність від них. Лише цифри не дають повного уявлення про збільшення чи зменшення кількості хворих протягом 2002-2014 років. Але якщо побудувати графіки, то вони дають чіткі дані та візуально демонструють збільшення кількості хворих та померлих.

Отже, математичне моделювання необхідне як в медицині, так і в інших науках не лише для постановки правильного діагнозу, а й для кращого візуального сприйняття інформації та зручності її використання. Це було доведено студентами-гуртківцями в ході здійснених досліджень.

Це питання є актуальним і в подальшому потребує поглибленого вивчення. Ми маємо надію на активні зрушення в цій галузі математично – медичних досягнень, що дасть змогу поліпшити умови не лише сучасної діагностики, а й лікування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Математичні моделі в імунології / Марчук Г.І. – М., 1994.
2. Штучний розум / Амасов Н.М. – К., 1986.
3. Математичне моделювання біологічних процесів. – М., 1989.
4. Оброблення клінічних і експериментальних даних у медицині / Мінцер О.П., Вороненко Ю.П., Власов В.В. – К.: Вища школа, 2003.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Здійснити підготовку якісно нової генерації фахівців, у яких професіоналізм і компетентність поєднуються з широтою мислення та неординарністю підходів до наукових, виробничих і життєвих проблем, можливо лише за умови організації і забезпечення навчальної і наукової роботи у вищих навчальних закладах на рівні, який відповідає запитам сучасного інформаційного суспільства.

Математика і вища математика в сучасних умовах відіграє особливу роль у підготовці майбутніх спеціалістів у галузі економіки, комп'ютерних та інформаційних технологій, економіки як у плані формування певного рівня математичної культури, інтелектуального розвитку, так і в плані формування наукового світогляду, розуміння сутності практичної спрямованості математичних дисциплін, оволодіння методами математичного моделювання.

Одним з реальних шляхів інформатизації навчального процесу, підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, активізації навчально-пізнавальної і наукової діяльності студентів ВНЗ, збільшення ролі самостійної та індивідуальної роботи, за словами М.І.Жолдака, є створення і широке впровадження в навчальний процес нових інформаційно-комунікаційних технологій навчання [1].

Проблеми створення і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання математики, інформатики, фізики у середніх і вищих навчальних закладах досліджували М.І.Жалдак, Ю.С.Рамський, О.М.Гончарова, В.І.Клочко, С.О.Семеріков та інші.

У статті розглянуто основні підходи, поняття, на яких ґрунтуються інформаційно-комунікаційні технології навчання, сучасний стан та перспективи їх використання у навчальному процесі.

Інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТН), включаючи комп'ютер, як засіб управління навчально-пізнавальною діяльністю, представляють собою сукупність комп'ютерно-орієнтованих методів, засобів та організаційних форм навчання. Поряд з терміном «інформаційно-комунікаційні технології навчання» використовують термін «комп'ютерно-орієнтовані технології навчання».

Використання ІКТ у навчальному процесі під час викладання математичних дисциплін надає можливість розв'язувати досить широкий спектр задач:

- проведення математичних досліджень, де вимагається аналітичні перетворення та числові розрахунки;
- розробка алгоритмів для реалізації певних методів розв'язування задач;
- математичне моделювання та комп'ютерний експеримент;
- аналіз і опрацювання статистичних та експериментальних даних;
- створення графічних і розрахункових матеріалів.

Можна виділити групу найважливіших чинників активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, ефективність яких може бути підсилена за рахунок застосування ІКТ у навчальному процесі [3]:

- розвиток мотивації, підсилення інтересу до навчання, в тому числі до способу здобування знань;
- розвиток мислення, інтелектуальних здібностей студентів;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- розвиток самостійності;
- надання переваги активним методам навчання;
- підвищення наочності навчального матеріалу;

- опанування сучасними методами наукового пізнання, пов'язаними із застосуванням ІКТ;
- розширення кола задач і вправ, проведення практичних робіт у процесі навчання математичних дисциплін.

Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання поділяються на види: апаратні й програмні засоби. Так, серед апаратних засобів розрізняють основні й спеціальні. До основних засобів відносять: комп'ютер, засоби телекомунікацій, мультимедіа. Системне і прикладне програмне забезпечення містить: операційні системи; текстові й графічні редактори; табличні процесори; системи управління базами даних; педагогічні програмні засоби; електронні підручники і посібники; електронні бібліотеки; віртуальні лабораторії; навчальні телекомунікаційні проекти та ін.

Зокрема, під час викладання математичних дисциплін, використовується таке програмне забезпечення [2]:

- системи для чисельних розрахунків (програми-калькулятори);
- матричні системи;
- спеціалізовані програми і пакети (для розв'язування певного типу математичних задач);
- системи комп'ютерної алгебри (CAS);
- системи комп'ютерної геометрії (CGS)
- комп'ютерні математичні системи (CMS).

Програмні засоби включають в себе мультимедійні додатки й засоби створення мультимедійних додатків. Так, до мультимедійних додатків навчального призначення можна віднести: мультимедійну презентацію; слайд-шоу; електронний звіт; мультимедіа-доповідь; електронний журнал; віртуальний тур; мультимедіа-видання; навчальні ігри, розміщені, як в Інтернеті (on-line), так і на різних носіях (off-line); мультимедіа-тренажери; навчальні мультимедіа-системи; мультимедійні Internet-ресурси.

До основних компонентів мультимедійних засобів навчання, що використовуються на практичних заняттях з математичних дисциплін, можна віднести: мультимедіа-презентацію, слайд-шоу, мультимедіа-доповідь, електронний журнал, віртуальний тур, мультимедіа-видання, навчальні фільми.

Мультимедіа-презентація є одним з найбільш поширених засобів унаочнення навчального матеріалу. Інформативність електронних презентацій набагато вище традиційних за рахунок мультимедійності – наявності не лише тексту і графіки, але й анімації, відео та звуку. Мультимедійні презентації надають можливості здійснювати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами або процесами пізнання, які знаходять своє відображення на екрані.

Використання мультимедіа-презентацій дозволяє викладачеві зручно й ефективно візуалізувати статичну й динамічну інформацію, самостійно готувати завдання, підбирати навчальний матеріал. Що відповідає змісту конкретної теми будь-якої облікової дисципліни.

Для підготовки мультимедіа-презентації викладач може скористатися як добре відомим програмним засобом – Microsoft PowerPoint, так і спеціалізованими редакторами: Macromedia Flash та ін. Зокрема, програма Picasa, дозволяє легко виокремлювати статичні й динамічні зображення з Інтернету; зручно, швидко проектувати як слайд-шоу, так і навчальні фільми; додавати до проекту текстові й звукові коментарі; створювати колажі із статичних зображень; з легкістю завантажувати зображення у web-альбоми тощо [4].

Навчання студентів у вищих навчальних закладах потребує постійної самостійної роботи. Самостійна робота представлена написанням рефератів, статей, курсових робіт. Захист даних видів робіт потребує від студента кропіткої підготовки та створення доповідей. Мультимедіа-доповідь є засобом творчої діяльності студента. Робота студентів над створенням такої доповіді стимулює успішне виконання навчального завдання, як дослідницький пошук, тип мислення; забезпечує тренінг у певному виді діяльності.

Електронні журнали (коротка форма терміну е-журнал) – види періодичних журнальних видань, які публікують у одному з електронних форматів ASCII текст, HTML, EXE, FLASH або PDF і розповсюджуються через комп'ютери.

Віртуальний тур – послідовність декількох об'єднаних панорамних фотографій, між якими, в процесі перегляду, можна візуально переміщуватись, використовуючи спеціальні переходи, і взаємодіяти з об'єктами, що є частиною зображення, з метою отримання додаткової інформації.

Віртуальний тур з точки зору досягнення результату – спосіб зображення форми об'єкту та його якостей, що базується на технології, яка дозволяє глядачу взаємодіяти з зображенням, тобто в результаті дії на зображення змінювати його, властивості об'єктів, що є його частиною, і отримувати зворотній зв'язок в режимі реального часу; інакше кажучи, це спосіб зображення, що дозволяє зробити перегляд інтерактивним. Даний інструмент дозволяє отримати більш повну інформацію про об'єкт перегляду.

Віртуальний тур в навчанні – ефективний інструмент візуалізації, що дозволяє показати студентів навчальний матеріал створюючи ілюзію присутності в місці перегляду, таким чином викликаючи яскраві зорові образи. Зорові образи створюються за допомогою віртуального 3D-туру. Дана презентація дозволяє розглядати навчальний об'єкт у трьох вимірах.

На нашу думку, віртуальний тур доречно застосовувати на практичних заняттях з дисципліни «Вища математика», де розв'язуються задачі прикладного характеру.

Електронні мультимедіа-видання можна визначити як засіб комплексного інформаційного впливу на особистість, що можна прирівняти з радіо, кіно і телебаченням. В основу побудови електронних мультимедіа-видань покладено принцип взаємного доповнення друкованого та комп'ютерного компонентів, коли з одного боку, студент отримує можливість під час вивчення конкретної теми працювати з таким звичним засобом, як книжка, а з іншого, – скористатися найновішим інформаційним засобом – комп'ютером. У цьому разі мультимедіа-видання забезпечують таке подання інформації, яке важко, а іноді навіть неможливо відобразити в друкованому вигляді, наприклад, анімаційну демонстрацію рідкісних явищ, процесів віддалених у часі або на відстані тощо [5].

Серед електронних мультимедіа-видань можна виокремити: електронні навчально-наочні посібники; електронні підручники, електронні енциклопедії; електронні атласи.

Наприклад, для закріплення та розширення теоретичного матеріалу, при підготовці до практичних занять, студенти нашого коледжу можуть використовувати в бібліотечно-інформаційному центрі електронні підручники, розроблені викладачами коледжу.

Як відмічалося вище, використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє істотно підвищити ефективність навчального процесу.

Проте, поряд з очевидними перевагами даних технологій існують проблемні питання їх використання:

- для створення і використання мультимедійного матеріалу необхідне знання персонального комп'ютера та навички роботи зі спеціальним програмним забезпеченням, яке є не у кожного студента;
- створення мультимедійних продуктів – процес, який вимагає серйозних часових затрат і знань з різноманітних областей;
- зловживання спецефектами і надмірні об'єми інформації, які представлені мультимедійними засобами, можуть відволікати увагу в процесі навчання;
- рівень інтерактивної взаємодії користувача з мультимедіа-програмою все ще дуже далекий від рівня спілкування між людьми.

Так або інакше, частина проблем може бути успішно вирішена, наприклад, залученням спеціалістів в області мультимедійних технологій або підвищення кваліфікації викладацького складу на спеціальних курсах і семінарах.

В цілому, використання інформаційно-комунікаційних технологій є корисним і плідним, завдяки притаманним їм якостям інтерактивності, гнучкості і інтеграції різноманітних типів мультимедійної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості студентів та сприяти підвищенню їх мотивації.

Основними напрямками подальшого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання математичних дисциплін, на нашу думку, є:

- створення та впровадження комп'ютерно-орієнтованих педагогічних пакетів програм навчання математичних дисциплін на основі новітніх педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій з використанням навчальних комплексів, електронних підручників та посібників, контролюючих і тренувальних комп'ютерних програмних засобів;
- створення у кожному ВНЗ освітньо-наукового інформаційного середовища, що надасть можливість ефективно використовувати ІКТ для проведення аудиторних, зокрема, практичних і лабораторних, занять з математичних дисциплін, організації науково-дослідної та самостійної роботи студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання;
- використання в навчальному процесі при вивченні математичних дисциплін широкого спектру аналітичних, обчислювальних і графічних операцій, які підтримуються в сучасних математичних пакетах, що підвищить рівень професійної підготовки студентів, рівень їх математичної та інформаційної культури;
- необхідно здійснити реальні кроки для того, щоб якнайшвидше ліцензійні та вільнопоширювані математичні пакети в достатній кількості з'явилися на математичних кафедрах для забезпечення навчального процесу на математичних, природничих, комп'ютерних, технічних та економічних спеціальностях;
- викладачам математичних дисциплін необхідно проводити цілеспрямовану роботу щодо створення комп'ютерно-орієнтованих програм навчання;
- створення у ВНЗ єдиного освітньо-наукового інформаційного середовища, в якому навчальна діяльність буде своєрідною моделлю майбутньої професійної діяльності студентів в умовах інформаційного суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць /М.І.Жалдак. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – Вип. 7. – 2003. – С.3-16.
2. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математики: [монографія] / Ю.В.Триус. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 400 с.
3. Співаковський О.В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей / О.В.Співаковський. – Херсон: Айлант, 2003. – 229 с.
4. Информационная грамотность и медиаобразование для всех [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mediagram.ru. – Назва з екрану.
5. Мультимедіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>. – Назва з екрану.

СЕКЦІЯ: МЕДИЧНІ НАУКИ

*Олена Бабкіна, Катерина Варуха
(Київ)*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ТРАНСФЕРНОЇ СИСТЕМИ
ПРИ ВИВЧЕННІ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ**

Формування Зони європейської вищої освіти сприяло створенню умов для вільного переміщення студентів, викладачів та дослідників, підвищенню мобільності й розширенню можливостей працевлаштування громадян, а також зростанню міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти. Реформування вищої освіти є об'єктивною необхідністю в зв'язку з тим, що існуючий потенціал освітньої системи України не повною мірою відповідає новим потребам суспільства. Кредитно-модульна трансферна система використовується як одна з ознак нашого руху до європейської спільноти [1-4].

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, у тому числі вищу освіту України, яка здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог і працює над практичним приєднанням до Болонського процесу [5-7].

Входження України у світову співдружність передбачає перехід на якісно нові стандарти у всіх сферах життєдіяльності, у тому числі й системі освіти. Саме із цією метою рекомендовано впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Суть її полягає у впровадженні нових педагогічних технологій, посилення ролі самостійної роботи й усунення можливих перешкод для міграції студентів. А метою є підвищення конкурентоспроможності європейської освіти.

Важливим та відповідальним інструментом щодо підготовки студентів є створення вимог та рекомендацій щодо структури та змісту нових стандартів вищої освіти, сформованих на основі компетентного підходу до визначення змісту підготовки та системи кредитів ECTS. Нові стандарти повинні мати однакову структуру незалежно від напрямку освіти.

Стосовно змісту надзвичайно важливим є те, що перелік нормативних навчальних дисциплін при підготовці фахівців за відповідною програмою повинен бути однаковим і обов'язковим. Ці дисципліни повинні вивчатися у всіх університетах України, що здійснюють підготовку за однаковим фахом, навіть в один і той самий семестр. Це - найважливіший момент для сприяння мобільності студентів у межах держави. За таких умов для встигаючих студентів такий процес, як здача академічної різниці при переході з одного вищого навчального закладу в інший повинен залишитися в минулому.

Програма із судової медицини для студентів медичних факультетів ВМНЗ складена з урахуванням сучасного стану судово-медичної науки, суміжних медичних та юридичних дисциплін. Організація навчального процесу здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до сучасних вимог.

Судова медицина – галузь науки, яка вивчає питання медичного, біологічного та медико-криміналістичного характеру, що виникають у практичній діяльності органів правосуддя та судочинства.

Необхідність оволодіння ґрунтовними знаннями з теорії та практики судової медицини обумовлена тим, що, згідно чинного законодавства, правоохоронні органи мають право залучати до виконання експертних функцій лікаря будь-якої спеціальності для вирішення специфічних питань медичного характеру. Відповідно до ст.75 Кримінально-процесуального кодексу України, кожний лікар, як фахівець, може бути залучений для огляду місця події та дослідження трупа, і тому повинний знати сучасні можливості судово-медичної експертизи при констатації факту настання смерті та діагностики давності настання смерті, процесу

вмирання, клінічної та біологічної смерті, діагностичних критеріїв смерті мозку, а також багатьох інших питань.

Судова медицина як навчальна дисципліна: по-перше, ґрунтується на знаннях, які студенти отримують при вивченні загально-біологічних та клінічних дисциплін, та й інтегрується з ними; по-друге, надає основи знань щодо виконання лікарем функцій судового експерта згідно процесуального законодавства; по-третє, надає знання з правових засад лікарської діяльності відповідно до чинного законодавства.

Програма дисципліни структурована на 1 модуль, до складу якого входять 7 змістовних модулів.

Обсяг навчального навантаження студентів описаний у кредитах ECTS, які зараховуються студентам при успішному засвоєнні ними відповідного модулю (залікового кредиту). Кредитно-модульна система організації навчального процесу спонукає студентів до систематичного навчання впродовж семестру. Видами навчальної діяльності студентів згідно з навчальним планом є а) практичні заняття; б) самостійна (позааудиторна) робота студентів (СПРС), в організації якої значна роль належить консультаціям викладачів. Тематичні плани практичних занять, СРС забезпечують реалізацію у навчальному процесі всіх тем, які входять до складу змістових модулів. Темі аудиторних практичних занять розкривають проблемні питання відповідних розділів судової медицини (стоматології). На аудиторних практичних заняттях (34 години) максимальну кількість навчального часу необхідно виділяти для закріплення знань з розділу, що вивчається.

Під час самостійної роботи на практичних заняттях студенти під керівництвом викладача вивчають основні об'єкти експертизи і проводять: демонстраційне дослідження трупа із складанням “Висновку судово-медичного дослідження” та “Лікарського свідоцтва про смерть”; обстеження потерпілих, звинувачуваних та інших осіб із складанням “Висновку судово-медичного обстеження”; вирішують контрольні тестові завдання, ситуаційні задачі, проводять лабораторне дослідження речових доказів та описують макро- та мікропрепарати.

Навчальним планом передбачено також 20 годин для самостійної позааудиторної роботи студентів. Зміст такого виду самостійної роботи визначається кафедрою судової медицини та затверджується на кафедральній навчально-методичній нараді. До педагогічного навантаження викладача ці години не враховуються. Відповідно до своїх можливостей у своїй робочій навчальній програмі кафедра судової медицини визначає теми практичних аудиторних занять та перелік тем, винесених для самостійного позааудиторного опрацювання. Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на практичних заняттях у відповідності з конкретними цілями. Аудиторна робота – 79 %, СПРС – 21 %.

Рекомендується застосовувати стандартизовані засоби діагностики рівня підготовки студентів: тести, розв'язування ситуаційних задач, трактування та оцінка результатів лабораторного дослідження тощо. Підсумковий модульний контроль проводять по завершенню вивчення модулю.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою як середня арифметична оцінка засвоєння відповідних тем змістових модулів і має визначення за системою ECTS та традиційною шкалою в Україні. При засвоєнні теми за традиційною системою студент отримує такі бали: „5” – 17 балів, „4” – 15 балів, „3” – 12 бали, „2” – 0 балів. Оцінювання Темі 2: Загальні відомості про судово-медичний розтин трупа та його демонстрація, враховуючи, що студенти мають оформити Акт судово-медичного дослідження трупа, проводять наступним чином: „5” – 8 балів, „4” – 6 балів, „3” – 4 бали, „2” – 0 балів.

За поточну навчальну діяльність студент максимально може отримати 120 балів. Студента допускають до підсумкового модульного контролю за умови виконання ним вимог навчальної програми та отримання за поточну навчальну діяльність не менше, ніж 82 бали, за умови, якщо студент оформив та здав викладачу Акт судово-медичного дослідження трупа

та не має невідпрацьованих пропусків практичних занять. Підсумковий модульний контроль зараховують студенту, якщо ним була набрано не менш, ніж 50 балів з 80 балів.

Висновки. Таким чином, мобільність та привабливість навчання з подальшим працевлаштуванням – це обов'язок держави перед молоддю України, системою української освіти та перед європейською співдружністю. Всесвітнє визнання радянської та пострадянської освіти та висока якість навчання – це досягнення попередньої епохи, попередньої системи влади, попереднього покоління. Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що кредитно-модульна трансферна система має для нас лише просвітнє та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування, зокрема і при вивченні медичних наук.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. «Закон України про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р.
2. Закон України «Про освіту» № 100/96-ВР від 23.03.96, ВВР. – 1996, № 21, ст. 84.
3. Наказ «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» МОН України № 48 від 23.01.04 // Освіта. – 2004. – № 8. – 11-18 лютого. – С. 4.
4. Зуєв В. Криза освіти: український контекст / В. Зуєв, В. Зуєва // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 7-13.
5. Таланова Ж. Стан і проблеми участі України в Болонському процесі / Ж. Таланова // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 22-24.
6. Жижко Т. Реформа університетської освіти в контексті Болонських домовленостей / Т. Жижко // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 28-35.
7. Тарасенко В. Соціологічний портрет сучасної молоді: спроба аналітичного огляд / В. Тарасенко // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 59-67.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

*Олена Богомол
(Гадяч)*

**«Я БАЖАВ БИ ВСІМА СИЛАМИ ДУШІ,
ЩОБ МУЗИКА МОЯ ПОШИРЮВАЛАСЯ...»
(П. І ЧАЙКОВСЬКИЙ)**

«Я желал бы всеми силами души, чтобы музыка моя распространялась, чтобы увеличивалось число людей, любящих ее, находящих в ней утешение и опору».

Ці слова належать видатному композитору ХІХ століття П. І. Чайковському. Сьогодні, на землі навряд чи знайдеться куточок де б не чули музики Чайковського. «Зі століття у століття, від покоління до покоління переходить наша любов до його музики, – і в цьому його безсмертя», – цей вислів композитора Д. Шостаковича передає безмежність спадщини митця, яка не знає ні часових, ні просторових ні національних кордонів.

У 2015 році світова культурна спільнота вшановує 175-річний ювілей від народження П. І. Чайковського. Творчість цього композитора стала надбанням не лише російської, але і всієї світової музики [1].

Чайковський створив ліричну оперу, російський класичний балет, фортепіанний і скрипковий концерти, які увійшли до скарбниці світової камерно – інструментальної музики. По – новому зазвучали його фортепіанні мініатюри та ліричні романси. Чайковський створив лірико – драматичну та лірико – трагедійну симфонію. Цей жанр композитор вважав « ліричною сповіддю душі на якій багато накіпало... »

У запітніле вікно світить яскравий місяць. Будиночки Воткінська, чи то містечка, чи невеличкого села В'ятської губернії , майже з дахами потонули в снігових кучугурах. Тут за столом, головна людина всієї околиці, начальник залізничного заводу Ілля Петрович Чайковський – батько великого композитора, який передав свою вдачу сину – м'якість, чуйність, скромність. Тут, вперше, мати композитора Олександра Андріївна Ассієр посадила сина до інструменту, трішки зімкнула його крихкі пальці та показала як опускати їх на клавіші...

Контрастні основи характерів батьків поєдналися у формуванні особистості композитора. Він відрізнявся великою наполегливістю у досягненні мети, працелюбством, і разом з тим скромністю, витонченою чуттєвістю. Динамізм особистості П. І. Чайковського ніби балансує на межі протилежних сфер які стали дуже суттєвими для формування його творчого стилю. Хто ж він П. І. Чайковський? Переможець шурячого короля і білокрилий вожак лебединого озера, недолугий службовець, що проміняв юриспруденцію на дудку, трудоволік, з срібною медаллю, який мріяв спалити заміський будиночок свого вчителя, чорний меланхолік зі скрипучим сміхом, скляна дитина, життя якої забрала проста склянка води?...

Одного разу в Петербурзі на дитячому балу у білокам'яному концертному залі розігравали світлий спектакль. У куточку влаштували лотерею і Петя виграв яскраво розмальованого солдатику у трикутному капелюсі. Багато років потому, Петро Ілліч напише «Марш дерев'яних солдатиків» для фортепіано і включить цю п'єсу до « Дитячого альбому». Напевно, у його уяві марширує і цей солдатик у трикутному капелюсі, і пам'ятається маленька перемога незабутнього дитинства. А з чарівною казкою, коли перемагає добро над злом пов'язаний балет створений композитором. Під час першої постановки балету « Лускунчик» на сцені били фонтани лимонаду, а сам композитор пригощав за кулісами дітей різними ласощами, і прикрашав новорічну ялинку. Казка ж новорічна.

А ось ще одна історія. Училище правознавства у Петербурзі, де навчався Чайковський, знаходилося у розкішному мастку на набережній Фонтанки, напроти Літнього саду. Порядки

в училищі були строгими, і при першій же можливості молоді студенти втікали посидіти у сусідньому «п'ятикопійчаному» ресторані. У студентів була особлива форма зеленого кольору, а на плечі вони накидали шинельки. Коли студенти поспішали, то були схожі на дивакуватих птахів. Кажуть, що саме тоді і народилась пісенька композитора « Чижик пижик, де ти був?»

Існування титулярним радником у міністерстві юстиції наводило на Чайковського страшну нудьгу. Вдень робота юриста, а в вечорі театр, концерти, світські бали. П. І. Чайковський розуміє, що лише музика крає йому серце і стає сенсом його життя. І ось роки навчання в Петербурзькій консерваторії, у видатного композитора і піаніста Антона Рубінштейна, який тримав свого учня на відстані та недооцінював його. Потім була робота в Московській консерваторії, де Чайковський стає професором і відомим композитором. Саме твори московського періоду – балет « Лебедине озеро», увертюра фантазія « Ромео і Джульєтта», опера « Євгеній Онегін» стають шедеврами світової музики. Чайковський розуміє, що нарешті він досягнув своєї мети – він перевершив свого вчителя.

Крізь життя Чайковського червоною, білою та чорною ниткою пройшли долі двох жінок – його дружини Антоніни Мілюкової та меценатки Надії Філаретівни фон Мекк. Через тиждень сімейного життя Чайковський називатиме свою дружину «гидким творінням природи», і незабаром залишить її. Роман в листах між композитором і меценаткою Надією Філаретівною фон Мекк триватиме 13 років. Відома меценатка щорічно відсилатиме Чайковському величезну суму грошей 6000 рублів, щоб її улюблений композитор не відволікався на життєві проблеми, а лише займався мистецтвом, яке вона так любила. І лише за три роки до смерті самого композитора це спілкування було перерване так несподівано як і почалося. Свою Четверту симфонію Чайковський присвятить цій таємній прихильниці.

До недавнього часу у літературі про П.І. Чайковського, про його українське походження майже мова не йшла. Дослідники в основному писали лише про те, що композитор часто від'їздив для роботи та відпочинку в Україну (Кам'янка, Браїлов, Тростянець, Низи.) Необхідно враховувати, що в період комуністичної епохи, та зараз у Росії схвалюється і прославляється все, що створювалось російським народом. Тема – Чайковський і Україна неодноразово дискутувалась і здавалось б ґрунтовно досліджена [2, с. 17]. Відомо, що зв'язки композитора з Україною були надзвичайно різноманітними (біографічними, географічними та власне музичними) не переривалися протягом всього його життя. Україна для Чайковського – це спілкування у дружному колі, і враження від чарівної природи та народних пісень, і яскраві творчі успіхи і до речі земля якої сягає коріння його родоvodu. Відомо, що прадід композитора Федір Опанасович Чайка був козаком Омельницької сотні Миргородського Малоросійського полку, прадід по материнській лінії та дід по лінії батька Петро Федорович навчались в Київській академії. Щоб влитись до імперського середовища дід композитора змінив прізвище Чайка на Чайковський. Але в творчості його геніального онука проявляться українські наспіви, які неможливо було стерти ні з пам'яті ні з великої душі. Сам Чайковський часто і подовгу жив в Україні у селі Кам'янка Київської губернії (нині Черкаська обл.) у маєтку Давидових – своєї сестри Олександри Ільївни; у маєтках друга і благодійниці Надії фон Мекк у Браїлові на Поділлі (нині Вінницька область) та в Симаках; у селі Гранкіно (нині Полтавська обл.), разом із своїм братом Модестом у Тростянці (село колишньої Харківської губернії, нині Сумська обл.) у маєтку князя Голіцина. Чайковський був бажаним гостем у найкрупніших культурних осередках України: в Києві, Харкові та Одесі.

Періоди життя композитора в Україні сповнені щастя та радості, натхненної творчості. Нагадаємо наприклад слова із його листа до Н. фон Мекк: « И как полезно, как отдохновительно для меня это одинокое пребывание в вашем несравненном Браилове; сколько сил здесь я набираюсь... незабываемые чудные дни, проходящие как сон...» [3, с. 340]. Саме під враженням побаченого в Україні народжувалось багато творів П. Чайковського. Ідеться по-перше, про твори власне української тематики, сповнені

українських народних інтонацій: опери «Коваль Вакула» («Черевички»), «Мазепа» Перший, Другий і Третій квартети, Перший фортепіанний концерт, Друга і Третя симфонії. Серед шедеврів особливо проникливим видається написаний на вірші великого Кобзаря романс «Вечір» та дует «На городі коло броду».

В Україні любили Чайковського завжди, саме тут його твори мали відгук у серцях слухачів. Вплив України можна порівняти з Італією, невичерпаною духовною скарбницею для багатьох композиторів, поетів, художників світу. Як відомо, Україна надихала до творчості багатьох видатних майстрів, зокрема композиторів М. Глінку, С. Рахманінова, С. Прокоф'єва та ін..

Не менш вагомим є питання про значення Чайковського для української музичної культури. Воно охоплює і широке спілкування українських музичних діячів із великим композитором, його своєрідну «ауру» музики Чайковського, якою були сповнені концертні зали й оперні театри українських міст, особливо, коли за диригентським пультом був автор музики, і відому допомогу яку надавав Петро Ілліч у створенні перших професійних навчальних закладів у Києві та Харкові, Одесі [4, с. 135].

Музична спадщина Чайковського вплинула на формування української композиторської школи, зокрема на творчість Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, Є. Станковича, В. Сильвестерова.

Ювілейний 2015 рік принесе нові мистецькі звершення, відкриє нові імена виконавців, стане імпульсом до наукових пошуків.

«Я бажав би усіма силами душі, щоб моя музика поширювалася...» Ці слова композитора справдилися і живуть століття. Всесвіт музики П.І. Чайковського вабить людей на всіх куточках Землі. Нові, несподівані виконавські інтерпретації відкривають незнані відтінки та смисли музики великого майстра.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Рожок В.І Геній П. І. Чайковського та українська музична культура стаття до ювілею П. І. Чайковського.
2. Пролеева В. И. К родословной П. И. Чайковского. – Ижевск, 1990. – С. 8–9; Соколов В. С. Родословная Чайковского: новые имена // Петербургский музыкальный архив. – Вып. 4 : Чайковский. Новые документы и материалы : сб. ст. / ответственный редактор Т. З. Сквирская – СПб. : Композитор, 2003. – С. 17.
3. Чайковский П. И. Переписка с Н. Ф. фон Мекк : в 3 т. – Т. I : 1876–1878 / редакция и примечания В. А. Жданова и Н. Т. Жегина; под общей редакцией Б. С. Пшибышевского. – Москва; Ленинград : Academia, 1934. – С. 340. 2 Там само, С. 345.
4. П. І. Чайковський на Україні : матеріали і документи / упоряд. Л. Д. Файнштейн, О. Я. Шреєр, Т. М. Тихонова. – К. : Мистецтво, 1940. – С. 135.

СЕКЦІЯ: ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

***Сергій Ігнатенко
(Київ)***

**КУЛЬТУРА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

Розвиток суспільства стрімкими темпами останніми роками, пред'являє усе більш високі вимоги до людини і стану її здоров'я. Сучасному мешканцю великого міста непросто зберегти здоров'я в умовах, де він щодня потрапляє під дію великої кількості негативних для організму чинників, що впливають як на його фізичне, так і психічне здоров'я. Проте необхідно відмітити, що колись стрімке погіршення здоров'я нації (що прогресує після розвалу Радянського Союзу) залишається у минулому. Всюди зводяться нові спортивні об'єкти, ведеться велика пропаганда здорового способу життя, державними органами і окремими організаціями розроблені спеціальні програми оздоровлення населення. Усе це і багато що інше дозволяє сказати про відродження вітчизняних традицій здорового способу життя і національної культури здоров'я.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) сучасна медицина може максимум на 10% здатна позитивно вплинути на зміцнення здоров'я населення, що значно поступається впливу здорового способу життя, який серед інших чинників, що визначають здоров'я суспільства, досягає 55%.[4]

Формування здорового способу життя є головним важелем первинної профілактики в зміцненні здоров'я населення через зміну стилю і життєвого устрою, його оздоровлення з використанням гігієнічних знань у боротьбі з шкідливими звичками, гіподинамією і подоланням несприятливих дій, пов'язаних з життєвими ситуаціями.

Здоровий спосіб життя як система складається з трьох основних взаємозамінних елементів, трьох культур : культури емоцій, культури живлення і культури безпеки. Окремі оздоровчі методи і процедури не дають бажаного і стабільного поліпшення здоров'я, тому що не торкаються цілісної психосоматичної структури людини.[5]

У кризовому соціумі, що характеризується екологічною, економічною, соціальною і політичною нестабільністю, саме культура є гідним способом виживання людини. Збереження власного життя і здоров'я, що є необхідною потребою кожного індивідуума, визначається наявністю і рівнем сформованості культури безпеки життєдіяльності.

Культура стрімкими темпами стає одним з найбільш важливих і суттєвих питань сьогодення, з яким стикаються теоретики і практики з безпеки життєдіяльності.

Рівень освіти з давніх часів порівнювався з рівнем культури людства. Культура нерозривно пов'язана з діяльністю людини. Вона визначає його місце в природі, форми його можливого втручання в процеси довкілля в межах допустимого рівня безпеки, що унеможливорює катастрофу.

Об'єднання понять "культура" і "безпека" уперше було виконано Міжнародним агентством по атомній енергії в 1986 році в процесі аналізу причин і наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Визнано, що відсутність культури безпеки стала однією з головних причин цієї аварії.

Науково обгрунтовані шляхи підвищення рівня навченості в області безпеки життєдіяльності, створення пріоритету духовно-моральних аспектів виховання, збереження і зміцнення здоров'я, екології і безпеки життєдіяльності – веління часу. Розвиток цієї області освіти набуває нового наукового сприйняття, таке як формування культури безпечної життєдіяльності, яка розглядається як характеристика особи, відтворює певний рівень розвитку її творчих сил і здібностей, виражених в типах і формах організації життя і діяльності, характеризує рівень її професійної підготовки. Трактуючи саме поняття "культура безпеки життєдіяльності" слід спиратися на зміст поняття "культурне

суспільство", його безпечне існування та загальне філософське уявлення про світ. Культура безпечної життєдіяльності формується упродовж усього життя людини, більшою мірою в період навчання в освітній установі вищої професійної освіти.

При визначенні поняття "культура безпеки життєдіяльності" необхідно акцентувати увагу на тому, що оцінювати рівень культури треба не лише по практичній діяльності, але і по відношенню людини, суспільства до питань забезпечення безпеки, оскільки культура безпеки життєдіяльності зберігає та примножує в собі величезний багатовіковий досвід народу. Можна сказати, що культура безпечної життєдіяльності – цілісне, багаторівневе і багатокомпонентне утворення, що визначає сучасний розвиток особистості та проявляється в умінні діяти в умовах, різних за характером надзвичайних ситуаціях. Формах і моделях безпечної поведінки людей, що передаються з покоління в покоління, а також як деяка сукупність прийомів і способів залучення нових поколінь до безпечної життєдіяльності. Для суспільства з високою культурою безпеки життєдіяльності характерні такі ознаки: забезпечення в суспільстві свободи і демократії, соціальної справедливості, рівність усіх перед законом, гуманної політики, визнання в якості вищої цінності в державі прав людини на життя і свободу; життєвий устрій, який схвалюється більшістю населення; участь громадян у визначенні програми громадського розвитку, виборі відповідального перед ними керівництва і можливий його заміні; відсутність потенційних внутрішніх загроз, виникнення військових конфліктів, деструктивної політичної боротьби; порядок в суспільстві, що тримається на добрій волі його громадян.

Суть культури безпеки життєдіяльності полягає в сукупності різноманітних матеріальних і духовних моделей життєдіяльності, що становлять основу безпечного розвитку особистості, суспільства, людства в цілому за умов усіх форм людської активності. Вона втілюється в змісті, засобах і результатах праці, спрямованих на перетворення оточуючого світу і розвиток сфери безпечних взаємовідносин між людьми. Становлення студентів як осіб, що мають безпечний тип поведінки, включає формування готовності до трансформації навколишнього світу, у тому числі усуненню зовнішніх небезпечних чинників, забезпеченню безпечних умов життєдіяльності людини і суспільства, створенню і використанню засобів безпеки. Культура безпеки життєдіяльності включає предметні результати діяльності людей, а також знання, що перетворюються в ході діяльності людини на уміння і навички, рівень інтелектуального, морального і естетичного розвитку, світогляду, способи і форми спілкування. Вона є засобом забезпечення, організації і вдосконалення життєдіяльності людей, що відтворюється прийдешніми поколіннями. Визначена у ході дослідження форма існування культури безпеки життєдіяльності утілюється в діяльності різних служб безпеки (пожежна охорона, санітарно-епідеміологічний нагляд, дорожно-постова служба, швидка медична допомога та ін.). Культура безпеки життєдіяльності виражається в типах і формах організації життя і діяльності людей, в їх міжособових відносинах. У основі культури безпеки життєдіяльності знаходяться: світоглядна спрямованість розуміння особистої і громадської безпеки; морально-етичні уявлення про власну безпеку та безпеку держави, цивілізації; гуманістичні засади; правова і моральна культура як основа культури особистості; політична і економічна стабільність суспільства; внутрішня потреба до самоудосконалення в області безпеки життєдіяльності. Невідемними частками культури безпечної життєдіяльності є загальнолюдські цінності та цілі, а також засоби їх досягнення, що історично склалися.

До таких цілей і цінностей відносять:

- вітальні (життя, здоров'я);
- моральні (справедливість, взаємодопомога);
- політичні (свобода, законність);
- соціальні (схильність до ризику, самостійність в прийнятті рішень);
- естетичні (гармонія, досконалість).

Приймаючи до уваги складність і різноманітність складових культури безпеки життєдіяльності, її етапів і елементів, що реалізуються в певній послідовності, доцільно

говорити про можливість її формування. При цьому їх основу складатимуть різні види інформаційного забезпечення, що реалізуються у навчанні, вихованні, пропаганді знань і т. п. Культура безпеки життєдіяльності формується упродовж усього життя людини, основи її закладаються в період навчання в освітніх установах, але у той самий час культура безпеки життєдіяльності – складова частина загальної культури.

Отже, найбільш фундаментальні властивості культури як в цілому в тій або іншій мірі властиві і культурі безпеки життєдіяльності. І якщо ми говоримо, що культура – це певний рівень розвитку творчих сил і здібностей людини, то культура безпеки життєдіяльності – це певний рівень розвитку творчих сил і здібностей людини по профілактиці ризиків, попередженню і зменшенню шкоди, що заподіюється шкідливими і небезпечними чинниками життєдіяльності, їй особисто, збитку іншим людям і суспільству.

Підводячи підсумок вищесказаному, необхідно відмітити, що забезпечення безпеки кожної людини в процесі її життєдіяльності і підвищення рівня її загальної культури в області безпеки – одна з основних складових системи здорового способу життя людини.

Важливо, щоб забезпечення безпеки життєдіяльності стало пріоритетною метою і внутрішньою потребою людини, суспільства, цивілізації. Цього можна досягти шляхом розвитку нового світогляду, системи ідеалів і цінностей, норм і традицій безпечної поведінки, тобто формування загальної культури безпеки життєдіяльності.

Стає очевидним, що високі духовні і фізичні якості людини втрачають свою значущість, якщо вона не підготовлена до безпечної життєдіяльності в реальному середовищі існування, не здатна оцінити рівень небезпеки для власного життя і здоров'я в конкретній небезпечній або надзвичайній ситуації, знайти найбільш оптимальний вихід з ситуації, що сталася, що дозволяє їй понизити чинник ризику для життя і здоров'я.[7]

Дотримання норм здорового способу життя повинне сприяти вихованню в кожній людині таких якостей, як відповідальне відношення до збереження оточуючої природи, до особистого здоров'я, яке представляє як індивідуальну, так і громадську цінність.

Наше суспільство починає усвідомлювати, що повністю безпечною життєдіяльністю не буває, а розвиток людства і технічний прогрес вимагають підвищеної відповідальності кожної людини за свої справи та вчинки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Добротворская С. Г. Проектирование и реализация системы педагогической ориентации студентов на здоровый образ жизни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / Добротворская С. Г. – Казань, 2003. – 48 с.
2. Киэлевяйнен Л. М. Формирование у студентов ценностно-смыслового отношения к здоровому образу жизни в физкультурно-образовательном процессе педагогического вуза : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Киэлевяйнен Л. М. – Тверь, 2012. – 22 с.
3. Околелова В. А. Формирование здорового образа жизни студентов в процессе обучения в педагогическом университете : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Околелова В. А. – Самара, 2004. – 24 с.
4. Артюхов И. П. Методические подходы к оценке факторов риска здоровья населения / И. П. Артюхов, Н. П. Протасова, С. А. Сульдин // Сибирское медицинское обозрение.. – 2012. – №6. – С. 67–69.
5. Научные основы здоровья и здорового образа жизни / [Ю. Ю. Даутов, Т. Ю. Уракова, Р. Ш. Ожегова та ін.] // Новые технологии. – 2007. – №3. – С. 67–69.
6. Зоріна М. О. Визначення структурних компонентів культури безпеки життєдіяльності / М. О. Зоріна // Педагогіка та психологія. – 2011. – №40. – С. 39–44.
7. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упоряд.: О. Колонькова, О. Литовченко. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.

**ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО
КОЛЕДЖУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОТРИМАННІ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Постановка наукової проблеми та її значення. Основні психологічні особливості людини з погляду БЖД: пам'ять, увага, мислення, ризик і обережність, сенсомоторні реакції та воля. Проаналізувавши тлумачення С. Мохняка, можемо стверджувати, що в останні роки все більше зростає вплив людського чинника на травматизм і аварійність у виробничій та побутових сферах життєдіяльності; часто психофункціональний стан студента не відповідає складності і інтенсивності його матеріально-практичній діяльності, виникає нервово-емоційне напруження і, як наслідок, втома, перевтома, стрес. В такій ситуації виникає загроза реалізації небезпеки не тільки безпосередньо для студента, але і для інших учасників навчально-виховного процесу [1].

Аналіз досліджень і видань із зазначеної проблеми. Аналіз дослідження О. Дацько, К. Кривенка, А. Романів, В. Савчук та інших психологів та педагогів підтверджують наявність безпосереднього зв'язку між психологічним станом студента та результатами їх дій у разі настання реальної загрози [1]. Отож, є актуальним проведення науково-практичного дослідження, присвяченого принципам формування психічної надійності та стійкості майбутніх працівників галузі освіти для дотримання заходів безпеки. Розвиток соціальної спорідненості, альтруїстських тенденцій сфери особистості, ціннісних орієнтацій, потреб у діяльності, засвоєнні нових знань і способів дій у разі надзвичайної ситуації називають однією з основних психо-емоційних передумов ефективного формування психологічної надійності та стійкості студента у роботах О. Козій, А. Чмир, В.Троян, Є. Савінова та інших дослідників [2]. Не зважаючи на численні дослідження, потребують уточнення основні фактори, які впливають на формування соціальної спорідненості та емоційної врівноваженості студента педагогічного коледжу [2].

Мета даного дослідження: провести аналіз практично – педагогічних поглядів, беручи до уваги досвід видатних педагогів та психологів щодо принципу формування психологічної стійкості та надійності студента як майбутніх працівників галузі освіти до готовності дій в умовах реальної загрози, розглянуто умови їх реалізації у навчальному процесі. Проаналізувати чинники формування соціальної спорідненості та емоційної врівноваженості у системі ступеневої освіти майбутніх педагогів [3].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Однією із причин низької психічної надійності людини вважаємо людський чинник. В останні роки все більше зростає вплив людського чинника на травматизм, аварійність, неправильність або невідповідність прийнятих дій та рішень стосовно загрозливої ситуації. Подолати цю проблему може соціальна спорідненість, яка акцентує увагу на бажанні людини перебувати у суспільстві, серед інших людей, причому в якості результату психічної стійкості розглядається не лише готовність діяти в умовах реальних загроз, а й здатність людини триматися в емоційній врівноваженості, яка в свою чергу сприятливо впливає на життєдіяльність людини і зменшує її схильність до небезпеки [3].

У будь-якій діяльності людини виділяють два компоненти – фізіологічний і психологічний [4].

Нервова система людини забезпечує функціонування організму як єдиного цілого в його постійній взаємодії з зовнішнім середовищем.

Найнесприятливіші умови для нормальної діяльності нервової системи створюються в разі правильного чергування праці, активного відпочинку і сну. Профілактика втоми і перевтоми досягається чергуванням різних видів діяльності, творчою зацікавленістю студента, його особистою активністю. Психіка людини тісно пов'язана з безпекою її

життєдіяльності. Дослідами встановлено, що у 70% нещасних випадків на виробництві винуватцями є самі люди (людський чинник). Причинами його можуть бути внутрішні і зовнішні чинники.

Внутрішні психологічні чинники – це індивідуальні психологічні властивості людини, порушення емоційного стану, брак знань і досвіду.

Зовнішні психологічні чинники – це реакція людини на слова, явища, процеси, вчинки інших людей.

Будь-який вид діяльності людини викликає втому – зниження продуктивності праці через витрату енергетичних ресурсів організму. Об'єктивним показником втоми є уповільнення темпів роботи, зниження її якості. Найчастіше фізіологічна втома настає під час статичної фізичної діяльності людини меншою мірою – під час динамічного. Психологічна втома частіше виникає під час напруженої розумової діяльності.

Важливою особливістю людини є потреба в спілкуванні, контактуванні, налагодженні інформаційно-речовинних зв'язків з іншими. Найважливіші ознаки людської діяльності – праця, пізнання, спілкування. **Спілкування** – здатність отримувати від процесу спілкування – **комунікабельності**. Основою цього процесу є **соціальна спорідненість** – бажання перебувати в суспільстві, серед інших людей. Комунікабельна людина дуже спокійна і її супутні риси – відкритість, легкість переключення уваги, невимушеність у поведінці. Важливими є прагнення безкорисливо робити добро людям – альтруїстські тенденції. Емоційна врівноваженість сприятливо впливає на життєдіяльність людини і зменшує її схильність до небезпеки [4].

Для забезпечення надійності та безпеки в складних ситуаціях слід виділити такі форми психічної напруги, як інтелектуальна, емоційна, вольова, мотиваційна.

Наслідки психоемоційної напруги – форма мужності та стійкості, взаємопов'язані та вирізані цінностями особистості. Результатом таких напруг є такі стани, які дозволяють судити про рівень готовності студента діяти в умовах реальних загроз [5].

Стресове напруження – це неможливість зосередитися, часті помилки у роботі, які супроводжуються негативними емоціями і визначають смислоутворюючу мотивацію та передумову конфліктам, психологічні кризи істотно знижують психофізіологічну безпеку майбутнього педагога [5].

Всі названі стани характеризуються порушенням процесів мислення, емоційних та рухових реакцій. На вираження таких відхилень впливають такі фактори: конституційний нахил; загальний рівень розвитку; інтелект людини; інформування про ситуацію, яка виникла; звичний тип реагування на стрес.

Мають значення також фактори, які послаблюють нервово-психічну сферу у разі виникнення НС: фізичні перевантаження; психоемоційні перевантаження; тривала монотонна діяльність або чекання в умовах існуючих реальних загроз чи небезпек, вимушена бездіяльність; недостатність, (або надлишок) інформації; ступінь проінформованості в колективі у разі НС чи загроз [6].

Дуже часто в умовах надзвичайної ситуації виникає **стрес** – реакція організму на певні подразнення, які діють тривалий час і тому стають неприємними і небажаними, тобто спосіб досягнення стійкості організму до дії негативних чинників будь-якого походження [7].

Приймаємо до уваги ознаки **паніки**, обґрунтовані С. Сахно, а саме це крайній стан напруженості, може охоплювати одну людину або групу людей. Вона проявляється нестриманим, неконтрольованим намаганням свідомості уникнути небезпеки. **Тоді розум поступається перед інстинктами** [7].

Враховуючи напрацювання українських педагогів та психологів, світовий досвід, окреслимо умови формування психо-емоційної стійкої майбутніх педагогів до реальних загроз та порядку дій у разі НС та психологічні принципи професійного добору в галузі освіти. Під професійним доббором розуміють процес вибору з групи кандидатів на посаду педагогічного працівника, від яких можна чекати найефективнішого виконання потрібного обсягу робіт.

Значення професійного добору в галузі освіти полягає в ретельному порівнянні суті діяльності та структури особи кандидата. В рамках дослідження було застосовано (умовно) основи комплексного інженерно- психологічного підходу до професійного добору. Під час такого дослідження було відібрано 20 студентів, які повинні були проявити психологічні якості, пов'язані з нейрофізіологічними особливостями людини, її потенційною здатністю оволодіти необхідною системою знань, вмінь та навичок, вольовими здібностями для подальшого вирішення питань безпеки в умовах реальних загроз або НС в галузі освіти [7]. При цьому було враховано витривалість, емоційність, переконливість, цілеспрямованість. Кандидати (студенти) брали участь в евакуації, яка була організована для перевірки їх готовності діяти в критичних умовах. Після проведення даного дослідження з 20 умовних претендентів, пройшли – 12. Результат є задовільним.

Для забезпечення надійності та безпеки діяльності майбутніх педагогів в складних ситуаціях слід виділити такі риси мислення, як винахідливість, кмітливість, швидкість прийняття рішень, критичність, розсудливість. Психо-емоційні здібності характеризуються діями, спрямованими на досягнення елементарної мети шляхом прийняття відповідного рішення (евакуація з закладу освіти за короткий проміжок часу, при цьому, зберігаючи кількісні і якісні показники).

Висновок. Отже, формування психологічної стійкості, позитивної соціальної спорідненості майбутніх педагогів до досягнення успіху в умовах надзвичайної ситуації є домінантою в умовах управління увагою. Можна стверджувати, що успішним у процесі навчання буде той студент, що усвідомлює потребу в увазі, її розподіл та переключення на пріоритетні ділянки, запобіганні стресам, необхідних для подальшої успішної професійної діяльності на педагогічній ниві. На цій основі в нього формується мотив досягнення успіху, розвивається вміння ставити цілі й досягати їх. Саме ці процеси відображають позитивність мотиваційно-поведінкового аспекту діяльності викладачів і студентів у навчальному процесі в умовах реальних загроз та соціальної спорідненості. За всіх обставин управління увагою – це передумова ефективної життєдіяльності та безпеки людини.

Позитивні емоції: натхнення, ентузіазм; відповідальне ставлення до прийняття рішень в критичних умовах; людина безстрашна, якщо має вичерпні про те, як вийти з небезпечного становища, почуття торжества, тріумфу виникає тільки у того, хто подолав великі перешкоди на шляху до мети; успіх підбадьорює, породжує почуття впевненості у своїх силах.

Емоційна врівноваженість та соціальна спорідненість сприятливо впливає на життєдіяльність людини і зменшує її схильність до небезпек.

Пізнавши психіку людини, можна знайти шлях до підвищення безпеки її життєдіяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Мохняк С.М., Козій О.І. Безпека життєдіяльності: Навч. посібник. – Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту, 2010. – С. 264.
2. Дацько О.С. Вплив емоцій на потенціал студентів / О.С.Дацько. – 2009. – Вип. 2. – С. 35.
3. Кривенко К.Т. Політична економія: Навч. посібник. – К., 2011. – 19 с.
4. Беляєв О.О. Безпека життєдіяльності в умовах НС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. О. Клименко ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2007. – 112 с.
5. Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності / під заг. ред. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2004. – 168 с.
6. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. – Л.: Львівська політехніка, 2009. – С.67.
7. Ярошевська В.М. Безпека життєдіяльності: Підручник. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 560 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Одним із основних факторів забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку країни є культура безпеки життєдіяльності, формування і розвиток якої – актуальна проблема сьогодення. Комплексний і системний розвиток культури безпеки життєдіяльності дозволить значно підвищити рівень духовно-морального і патріотичного виховання, скоротити людські та матеріальні втрати. Але культура безпеки не є вродженою, культурі безпеки життєдіяльності потрібно навчати.

Основною умовою реалізації особистісного потенціалу при навчанні безпеки життєдіяльності є формування особистості, яка здатна уникати небезпек. Звичайно, це багато в чому залежить від якостей особистості, яку навчають. Насамперед, впливає біологічний фактор, який залежить від індивідуальних особливостей людини (вік, стать, стан здоров'я і т.д.) і який проявляється в цілому наборі безумовних рефлексів, якими людина не усвідомлено користується в різних небезпечних ситуаціях: швидкість зорової та інших реакцій людини, здібність до концентрації уваги, швидкість оцінки обставин, пристосування людини до несподіваних ситуацій тощо.

Значну роль відіграє і психофізіологічний фактор, що визначає індивідуальні особливості психічних функцій. Психофізіологічні якості проявляються в наступному: відчуття людиною небезпеки, швидкість реакції на проявлену небезпеку, емоційна реакція на небезпеку і т.д. [2].

Створення психологічного налаштування на забезпечення безпеки життєдіяльності ґрунтується на установці мотивації того, що навчання безпеці життєдіяльності є основою формування культури безпеки життєдіяльності. Під час навчання необхідно послідовно вести студентів від упізнання, ідентифікації окремих явищ до їх критичного осмислення. Це сприяє закріпленню в пам'яті студента певної методики дій в будь-якій практичній ситуації.

Культуру безпеки життєдіяльності особистості можна розуміти як освіченість, котра базується на науковому світогляді, виявляє гнучкість мислення людини, уміння виражати свої думки, що визначається володінням мовами – рідною та "суспільною". Для цього необхідна цілеспрямована, методично обґрунтована система її формування та удосконалення з використанням нестандартних педагогічних засобів у навчальному процесі (спеціальні організаційно-методичні форми проведення навчальних занять, індивідуальне вивчення студентами першоджерел дисципліни під керівництвом викладача тощо).

У якості основи формування культури безпеки життєдіяльності необхідно спиратись на ряд методологічних підходів, що визначають специфіку побудови навчального процесу з позиції засвоєння студентом певного досвіду.

Так, наприклад, можна виділити системний підхід – це особлива дослідна позиція, спосіб сприйняття дійсності, основною характеристикою якого є те, що об'єкт, який аналізується, розглядається як система, акцент ставиться на виявленні всього різноманіття зв'язків і відношень, що мають місце як всередині самого досліджуваного об'єкту, так і з зовнішнім оточенням [4, с. 123].

Специфікою системного підходу є орієнтація на фактори, що забезпечують цілісність об'єкта. Особлива увага звертається на виявлення системоутворюючих зв'язків, що в першу чергу відповідальні за цілісність явища чи об'єкту, що вивчається.

Формування культури безпеки життєдіяльності особистості можна розглядати як систему, що включає в себе безліч взаємопов'язаних і незалежних елементів, які обумовлюють впорядковану послідовність її різних компонентів і рівнів.

З точки зору системного підходу специфіка системи методики формування і розвитку культури безпеки життєдіяльності не вичерпується особливостями її складових елементів, а пов'язана з характером взаємодії між ними, механізмом зв'язків і відношень між елементами даної системи, що забезпечують її цілісність і функціонування.

Значимим є також і діяльнісний підхід, що виражається у використанні положень теорії діяльності в методиці дослідження проблеми. Суть його полягає в тому, що досліджується реальний процес взаємодії студента з оточуючим світом, що забезпечує рішення певних життєво важливих задач. Особистість у цьому випадку виступає як суб'єкт взаємодії, що виконує певну послідовність різного роду дій [4, с. 123].

Стосовно проблеми формування культури безпеки життєдіяльності діяльнісний підхід означає виявлення і опис тих способів дій в професійній діяльності, які повинні привести студентів до розкриття ціннісного аспекту навчального змісту. Переніс знань, умінь у відношення і поведінку студентів призведе до закріплення професійних дій в області безпеки життєдіяльності, оволодінню новими діями, що стануть нормою поведінки студента.

Наступний, інтегративний підхід вважається одним із основних методологічних підходів, що відображають основні тенденції розвитку суспільства і науки.

Стосовно педагогічних систем інтеграція в освіті передбачає єдність і взаємозв'язок виховання, навчання і розвитку особистості студента, взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки студента [1].

Інтегративний підхід показує, що процес формування особистісних якостей відбувається на основі об'єднання в ціле будь-яких частин. Це означає, що процес формування особистісної якості починається з формування найпростіших елементів поведінки, які в подальшому ускладнюються, переплітаються і визначають розвиток і закріплення цих якостей. Такий підхід ґрунтується на тому, що в силу вікових особливостей студентів неможливо відразу повністю сформувати особистісні якості. Будь-яка особистісна якість є складним утворенням і його формування починається із вироблення порівняно простих умінь і навичок поведінки і продовжується в подальшому розвитку.

Інтегративний підхід є важливим для визначення категорій професійної освіти, конструювання і реалізації методичної системи і визначення її ефективності при формуванні і розвитку культури безпеки життєдіяльності.

Важливу роль при формуванні культури безпеки життєдіяльності відводять особистісному підходу, що реалізує загальнолюдські гуманістичні основи сучасної освіти. Його використання означає орієнтацію при конструюванні і здійсненні педагогічного процесу на особистість як ціль, суб'єкт і результат [3, с. 67].

Особистість є унікальна система поглядів, стосунків, переконань, що проявляються в діяльності індивіда, яка в тій чи іншій мірі представляє своє суспільство, свою культуру. Культура і особистість є взаємопов'язаними. Культура створюється особистістю, і в той же час особистість формується культурою, доповнюючи та розвиваючи один одного. Культура формується не автоматично, а потрібна організація цілої системи виховання і навчання, що заснована на науковому вивченні форм, методів, напрямів розвитку особистості.

Науковець Ф. Боаса визначає культуру як сукупність моделей поведінки, які людина засвоює в процесі дорослішання і прийняття ним своєї культурної ролі. У культурі містяться такі моделі поведінки, слідування яким дає можливість добувати собі їжу, будувати житло... Ці моделі поведінки передаються із покоління в покоління в процесі соціалізації і є основним механізмом, за допомогою якого людство адаптується до навколишнього середовища [2, с. 178].

Аксіологічний підхід визначає змістову характеристику навчального процесу при формуванні у студентів культури безпеки життєдіяльності, орієнтуючись на переважаючі тенденції розвитку суспільства і в першу чергу на особливості розвитку культури безпеки життєдіяльності на заняттях.

Культурологічний підхід орієнтується на засвоєння спадщини людської цивілізації за допомогою інтеграції загальнолюдського, національного і особистісного досвіду в процесі цілеспрямованого навчання [4].

Культурологічний підхід орієнтує на культуру, як характерний спосіб професійної діяльності, що є універсальною характеристикою еколого-професійної культури, яка задає соціально-гуманістичну програму і являє направленість професійної діяльності на формування культури безпеки життєдіяльності.

Наступний підхід, що визначає соціокультурні основи освіти, пов'язаний з його гуманізацією. Гуманістичний підхід дозволяє визначити суттєві характеристики особистості і можливості її самореалізації [3].

Сучасний етап гуманізації освіти визначає основний напрямок педагогічних пошуків – область особистісно-орієнтованого навчання. У процесі духовного становлення особистості значну роль відіграє зміст освіти, в тому числі гуманітарний, який сприяє формуванню загальнокультурної компетентності студентів.

Крім вищезазначених підходів для побудови системи методики формування культури безпеки життєдіяльності на заняттях з безпеки життєдіяльності необхідно встановити основні принципи, які визначають вимоги до професійної освіти, розробки і використання методів і засобів навчання, єдності знань, доступності і цілеспрямованості.

До найбільш важливих принципів можна віднести наступні:

- принцип культури логічності – означає направленість виховання в освіті на формування і розвиток культури безпеки життєдіяльності студентів, наповнення навчального матеріалу професійним змістом, загальнокультурологічними поняттями. Культурологічність орієнтує на багатогранність пізнання світу, забезпечує входження особистості студента в світ науки і культури, в якому відбувається засвоєння загальнолюдських цінностей;

- принцип екологізації визначений тенденцією екологізації суспільства. На основі даного принципу відбувається переорієнтація цілей і задач формування у студентів культури безпеки життєдіяльності в процесі вивчення дисципліни "БЖД". Це пов'язано із зміною старих споживчих цінностей на нову систему цінностей загальнолюдського характеру, в оновленні змісту екологічної і професійної освіти, що сприяє формуванню широкого погляду на оточуючий світ, людину, суспільство і природу;

- принцип здорового способу життя;

- особистісний принцип визначає направленість освіти на особистість студента, на перетворення суспільної необхідності збереження природи на внутрішні потреби і інтереси, норми поведінки майбутніх спеціалістів по відношенню до природи. Реалізація даного принципу передбачає розвиток особистості студентів як кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентно здатного на ринку праці і орієнтованого в суміжних областях діяльності [1].

Сукупність вищезазначених підходів і принципів, їх взаємодія дає цілісну характеристику методики формування і розвитку культури безпеки життєдіяльності.

Важливою умовою процесу формування культури безпеки життєдіяльності в процесі вивчення дисципліни "БЖД" є педагогічна діяльність викладача, що повинна носити творчий характер.

Викладач, який працює творчо, має глибокі і різнобічні пізнання в області професійних знань, навчає захопливо, відрізняється пошуком нових ідей, творчо планує систему розвитку професійних занять, застосовує різноманітні форми і методи навчання із врахуванням особливостей студентів. Саме творчий характер діяльності викладача важливий для формування культури безпеки життєдіяльності у студентів.

Також, не менш важливою для формування культури безпеки життєдіяльності є теоретична і методична готовність викладача до проектування і формування ситуацій, що сприяють актуалізації суб'єктивного досвіду студентів на різних стадіях засвоєння матеріалу.

Для формування культури безпеки життєдіяльності студентів на заняттях з "БЖД" необхідно знання викладачем індивідуальних особливостей студентів, що дозволяє йому скласти план роботи заняття, мати уявлення про сформованість знань і умінь.

Важлива психологічна умова, яку необхідно враховувати - допомога педагога студентам в усвідомленні того, що відбувається з ними в процесі їх діяльності. Досвід показує, що студенти не завжди можуть самостійно адекватно оцінити ті події, в яких вони приймають участь.

Залишаючись лідером, викладач прагне до діалогічного спілкування. Концепція діалогу виражає ідею проникнення в світ студента і постійного коректування його навчання із врахуванням "зустрічного потоку усвідомлення". Здатність педагога до рефлексії одна із важливих умов формування культури безпеки життєдіяльності на заняттях з "БЖД".

При формуванні культури безпеки життєдіяльності на заняттях з "БЖД" необхідно дотримуватись певної психологічної умови – створення мотивації пізнавально-творчої діяльності студентів, яка передбачає особистісну значимість для кожного, направленість навчання на зміну мотивів в сторону переваги внутрішніх мотивів над зовнішніми.

Однією з важливих психолого-педагогічних умов, яка враховується при формуванні культури безпеки життєдіяльності на заняттях з "БЖД", є створення творчої атмосфери, що передбачає доброзичливість між учасниками освітнього процесу. Ця умова виконується, якщо вибрані теми значимі, цікаві, проблемні, не мають однозначної відповіді чи рішення, розширюють кругозір і світосприйняття, актуалізують знання студентів.

Таким чином, реалізація вищезазначених підходів, принципів, педагогічні, психологічні і методичні умови, є психолого-педагогічною основою формування і розвитку культури безпеки життєдіяльності студентів на заняттях з "БЖД".

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Белов О. Актуальні проблеми викладання дисципліни "Безпека життєдіяльності" у вищих навчальних закладах / О. Белов, В. Лапін // Охорона праці. – 2002 – №9. – С. 9-16.
2. Котик М. А. Психология и безопасность / М. А. Котик – Таллин: Валгус, 1987. – 323 с.
3. Мошкин В. Н. Воспитание готовности к успеху и безопасности: Учебное пособие по курсу "Педагогика" / В. Н. Мошкин. – Барнаул : АОО "Алтайский полиграфический комбинат", 1999. – 243 с.
4. Снегирев А. В. Некоторые проблемы обучения и подготовки студентов педагогических вузов по вопросам безопасности жизнедеятельности / А. В. Снегирев, В. Г. Ляшко // Безопасность жизнедеятельности: школа, вуз, общество : материалы Всерос. науч.-практической конференции. – Тула: Издательство ТГПУ им. Л.Н.Толстого, 2001. – С. 122-124.
5. Топоров И. К. Методика преподавания курса "Основы безопасности жизнедеятельности" в общеобразовательных учреждениях: Кн. для учителя / И. К. Топоров. – М. : Просвещение, 2000. – 231 с.

*Лідія Товкун
(Переяслав-Хмельницький)*

ШКІЛЬНЕ ПРИЛАДДЯ ШКОЛЯРІВ: БЕЗПЕКА ЗАСТОСУВАННЯ

Конституція України визначає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Майже два десятиліття триває в Україні несприятлива тенденція погіршення здоров'я дитячого населення. Вона характеризується зростанням поширеності захворювань і функціональних відхилень і зниженням резервів здоров'я дітей. Така сама тенденція характерна і для більшості країн СНД.

Уже на початку шкільного навчання кожна третя дитина має захворювання кістково-м'язової і дихальної систем, кожна четверта – хвороби органів травлення, кожна десята – хвороби очей, ендокринної системи та системи кровообігу. Викликає занепокоєння значна поширеність порушень опорно-рухового апарату у школярів. За даними науковців, у 77 % учнів загальноосвітніх закладів спостерігається патологія опорно-рухового апарату, серед якої поширені сколіоз і порушення постави [1]. За період навчання у школі стан здоров'я дітей ще погіршується. Більш ніж удвічі (64 %) зростає частка дітей із хронічними захворюваннями [4]. Частка школярів із низьким рівнем адаптаційно-резервних можливостей зростає в 33% у молодшому шкільному віці і до 58 % у старшому [3, с.17]. Причинами цього є не тільки велика кількість інтелектуального навантаження під час навчання, а й недотримання гігієнічних норм щодо матеріально-технічної бази навчально-виховних установ, зокрема до писемного приладдя школярів[7].

Для з'ясування безпечності застосування шкільного приладдя нами досліджено шкільне приладдя учнів 1-11 класів, яке використовувалося в загальноосвітніх закладах м. Переяслава-Хмельницького Київської області в 2014-2015 навчальних роках.

Загальновідомо, що сучасне навчання каліграфічних навичок письма повинно бути на рівні досягнень технічного прогресу. На сьогодні найбільш поширеним знаряддям письма є кулькова ручка. Вона зручна для дітей: тонка, достатньо легка. Згідно державних стандартів ручка повинна відповідати таким стандартам: діаметр 7-8 мм; довжина 142-150 мм; маса не більше ніж 10 г. [2]. Проте, у результаті нашого дослідження встановлено, що не всі учні користуються такими ручками. А саме, 48 % учнів мають ручки згідно норм, 25 % школярів користуються ручками менших розмірів, а 27 % – більшої маси (металеві корпуси). У зв'язку із цим школярам і їх батькам потрібно пояснювати, що ручки менших розмірів і більшої ваги змушують докладати зусилля для утримання ручки в пальцях і ускладнюють плавність рухів під час письма, що пришвидшує втомлюваність м'язів кисті руки.

Під час навчального процесу в школі широко використовуються олівці. Під час спостереження нами встановлено, що олівці обираються за вподобаннями дітей (за зовнішнім виглядом, малюнком), а не згідно норм. Так, олівці повинні мати довжину 175-180 мм, діаметр 7-8 мм, середньої твердості [2]. Проте, цим вимогам відповідають олівці лише у 37 % школярів. Водночас необхідно зазначити, що олівці для дітей початкових класів повинні бути круглі, а не грановані.

Положення ручки під час письма школярами також не дотримується (89 %). Відстань від кінчика вказівного пальця до кульки має становити приблизно 1,5-2 см. [2]. У обстежуваних школярів цей показник теж не дотримується. Правильно тримають ручку лише 11 % учнів.

Якість письма залежить від положення зошита. За державними нормами зошит слід класти на парту чи стіл навкіс (з нахилом уліво) так, щоб нижній лівий кут був проти середини грудей, а верхній кут був трохи відхилений праворуч від середини грудей. Від того, як лежить на парті зошит під час письма, певною мірою залежить і правильна посадка за партою [6]. У результаті спостереження нами встановлено, що 92 % школярів у процесі письма тримають зошити неправильно, наприклад кладуть перед собою майже прямо, унаслідок чого письмо стає прямим (вертикальним) (72 %), або паралельно краям парти (20 %), унаслідок чого письмо має нахил уліво, а не вправо.

Із метою полегшення контролю за правильним положенням зошитів рекомендується накреслити на столі кожної парти, відступивши відстань на ширину зошита від правого нижнього краю, тоненьку похилу лінію (під кутом 45°) світлою олійною фарбою [2].

Під час письма на лівій сторінці учень кладе зошит так, щоб його лівий край збігався з цією лінією, а під час письма на правій сторінці, зошити кладеться до цієї ж лінії зшитим корінцем [2].

Шкільні зошити повинні теж відповідати Національним стандартом України (2007) [5]. У 5-11 класах рекомендовані зошити в клітинку (5×5мм) та в одну лінію з відстанню між лініями 8 мм. Лінії та клітинки повинні бути чіткими та яскравими. На зворотній сторінці

зошитів повинно бути вказано: «Використання в закладах освіти України дозволяється» і вказано № свідоцтва, наприклад, як це вказується на зошитах марки А видавництва «Преса України» – свідоцтво № 36 від 25.02.2008 р., або сертифікат відповідності [2]. Отже, у результаті нашого спостереження встановлено, що 78 % школярів мають зошити, які відповідають Національним стандартам України. 15 % учнів користуються зошитами на яких зазначено, що: «Використання в закладах освіти України дозволяється» і не вказано номерів сертифікатів відповідності чи номерів свідоцтва про дозвіл використання в закладах освіти України. А у 7 % школярів зошити на яких вказано лише, що це зошити для нотаток, а не шкільні зошити. У цих зошитах у наявності дуже низька яскравість клітинок і лінійок, що негативно впливає зір дітей. У результаті тривалого використання таких неякісних зошитів у школярів може розвинути короткозорість.

У зв'язку з високим рівнем поширеності захворювань серед дитячого контингенту у період навчання виникає необхідність попередження «шкільних хвороб», до яких відносять порушення постави та сколіоз. Однією з причин указаних патологічних змін явища є неправильно підібраний ранець та велика вага, яку переносить школяр у ньому. Дотримання гігієнічних вимог сприяє функціональному та гармонійному фізичному розвитку організму школяра, покращенню роботи нервової системи. Найбільш сприятливими для формування правильної постави є учнівські ранці, під час носіння яких навантаження рівномірно розподіляється на весь плечовий пояс, що зберігає симетричне положення тіла, а також звільняє руки. Учніські ранці є обов'язковими для дітей молодшого шкільного віку та рекомендовані для школярів більш старшого віку.

Ранці мають бути виготовлені за зразками, затвердженими в установленому порядку (з обов'язковим узгодженням з органами або установами санітарно-епідеміологічної служби), відповідно до гігієнічних вимог, що ставляться до основних і допоміжних матеріалів, розмірів, конструкції, зовнішнього і внутрішнього оформлення. Їх виготовляють із натуральної чи штучної шкіри або тканин із спеціальним покриттям. Маса ранця не повинна перевищувати 500 г, ширина має дорівнювати 320-360 мм, висота передньої стінки – 220-260 мм, ширина бічного клинчика 65-100 мм. Висота передньої стінки вимірюється по її бічному краю. Довжина заплічних ременів має бути не більше ніж 80-85 см. Ці ремені забезпечені регулюючим пристроєм щодо зросту дитини. Щоб ремені не давили на плечі, ширина їх у верхньому відрізу (на плечі дитини) має бути не менше ніж 35-40 мм. Кріплення фурнітури (пряжки, заклепки) має бути міцним, без перекосів і зміщень. Замки повинні діяти безвідмовно під час відкривання і закривання ранців [2].

Отже, у результаті нашого дослідження встановлено, що ранцями користуються тільки в молодших класах і то, далеко не всі вони відповідають вище вказаним стандартам. У 5-11 класах учні користуються рюкзаками та сумками, які також не відповідають вищевказаним нормам.

Щодо ваги рюкзака чи сумки разом із шкільним приладдям, то тут необхідно вказати, що згідно стандартів для 1-3 класів – це 2-2,5 кг, для 4-5 класів – 2,5-3 кг, 6-7 класів ця вага становить 3,5-4 кг, для 8-11 класів – 4,5-5 кг. У результаті нашого дослідження встановлено, що цим нормативам не відповідає реальна вага ранців, рюкзаків і сумок разом із шкільним приладдям. Зокрема, ранець учнів 1-3 класів має вагу 3 кг, у школярів 4-5 класів – 4 кг, 6-7 класів ця вага становить 5 кг, для 8-11 класів – 6 кг. Таким чином, значне перевантаження учнів вантажем призводить до викривлення хребта і порушення постави.

Таким чином, проведене обстеження щодо безпечного застосування шкільного приладдя учнями вказує на значні відхилення від стандартів, які день за днем негативно впливають на здоров'я школярів і провокують розвиток соматичних захворювань. Отримані результати сприятимуть розв'язанню проблеми збереження і зміцнення здоров'я дітей під час навчання у закладах освіти. Адже проблема збереження здоров'я учнів у сучасній школі має комплексний міжвідомчий характер. Лише спільними зусиллями медиків, педагогів, психологів і батьків можна її розв'язати та уникнути ускладнень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдосконалення заходів профілактики за допомогою розробки і впровадження у практику методів скрипінг-тестування, визначення критеріїв професійної орієнтації у дітей та підлітків зі скolioтичною хворобою / В.А. Улещенко, І.В. Рой, М.М. Вовк та ін. // Наукові засади Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації». – Вип. 1 (за ред. А.М. Сердюка). – К., 2007. – С. 230-254.
2. Гігієнічна оцінка шкільного приладдя як чинника забезпечення працездатності дітей: метод. реком. / [уклад. : М.М. Вербенко, І.О. Калиниченко, М.Ю. Антомонов]. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2011. – 16 с.
3. Гозак С.В. Вплив чинників навчального процесу на показники здоров'я школярів / С.В. Гозак // Довкілля та здоров'я. – 2012. – № 3. – С. 17–20.
4. Гозак С.В. Гігієна навчальної діяльності: погляд у минуле та майбутнє / С.В. Гозак // Медико-екологічні та соціально-гігієнічні проблеми збереження здоров'я дітей в Україні: зб. тез. доп. наук.-практ. конф. за між нар. уч. (10-11 вересня 2009 р.). – К., 2009. – С. 77–83.
5. Коцур Н.І. Шкільна гігієна: Навчально-методичний посібник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш, Л.П. Товкун. – К.: ТОВ «Панот», 2010. – 229 с.
6. Коцур Н.І. Анатомія та фізіологія дитячого організму. Валеологія. Основи медичних знань. Шкільна гігієна: Навчально-методичний посібник / Н.І. Коцур, Л.П. Товкун, Н.І. Годун, Ю.О. Гріненко. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 569 с.
7. Коцур Н.І. Основи медичних знань. Анатомія та фізіологія дитячого організму. Вікова фізіологія і шкільна гігієна. Валеологія : Навчально-методичний посібник / Н.І. Коцур, Л.П. Товкун, Н.І. Годун, О.М. Миздренко. – Переяслав-Хмельницький: Видавництво ФОП О.М. Лукашевич. – 2014. – 465 с.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

**Іван Алмашій
(Мукачєво)**

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

Актуальність. Найбільш значимими та пріоритетними проблемами сучасності виступають глобальні проблеми на зламі епох. Сьогодні під глобальними проблемами розуміють цілу низку проблем, які зачіпають життя всього людства, а їх розв'язання можливе лише зусиллями всього населення Землі. На сучасному етапі, внаслідок нерозумного втручання людини в природу, остання все більше починає проявляти себе як могутня сила, що може знищити людство. Глибина проникнення глобальних проблем у суспільне життя зростає з часом у геометричній прогресії. Людство вже підійшло до межі, коли для того, щоб запобігти загибелі людської цивілізації необхідними є фундаментальні перетворення вихідних принципів співжиття [3, с. 90].

У психолого-педагогічній науці, яка допоможе вирішити частину глобальної проблеми у системі співжиття людини і природи, є просвітницька робота, а саме представлення адаптованих до вимог сучасності перспективних моделей взаємодії людини і природи. Що в свою чергу дасть можливість підтримати сталий і циклічний розбиток для наступних поколінь людства без заподіяння шкоди здоров'ю. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є створення інформаційних екологічних порталів (сайтів), які б висвітлювали взаємодію в системі «людина-природа».

Створення та запровадження в системі виховання інформаційних технологій на веб-платформах, які повинні забезпечити інтенсивне оволодіння дітьми міцними знаннями, уміннями і навичками та сприяли б якісному системному засвоєнню змісту навчання є однією з ключових дидактичних проблем, що стоять сьогодні перед психолого-педагогічною наукою [7].

Огляд літератури. Теоретичні основи феномену екологічної культури В. М. Логвиненко. Формуванням екологічної культури дітей та молоді висвітлено у працях С. Дерябо, І. Зверєва, Б. Ліхачова, В. Панова, В. Ясвіна. Проблеми екологічного виховання молоді у Гаць Я. М., Хвіст В. О., Дідков О. О. Проблеми, які висвітлюють формування екологічної свідомості нового типу розглянуто в працях (С. Дерябо, І. Зверєва, Б. Ліхачова, В. Панова, В. Ясвіна). Дидактичні проблеми і перспективи використання інформаційних технологій у навчанні досліджувала І. В. Роберт; психологічні основи комп'ютерного навчання визначив Ю. І. Машбіц, систему підготовки вчителя до використання інформаційної технології у навчанні обґрунтував М. І. Жал. Ідея «комп'ютерних навчальних середовищ» належить американському вченому С. Пейперу.

Мета. Розглянути доцільність створення інформаційних екологічних порталів для дітей та молодих батьків, які б висвітлювали взаємодію в системі «людина-природа».

Викладення основного матеріалу.

Культура екологічна – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні. Вона є складовою частиною світової культури, в якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочатись з дитинства, одночасно з засвоєнням положень загальної культури [2, с. 255].

В основу реалізації екологоспрямованих заходів, а саме формування екологічної культури молоді покладені три компоненти [1, с. 10]:

- інформаційний;
- мотиваційно-ціннісний;
- поведінково-діяльнісний.

Використовуючи веб-сайти у системі засобів виховання слід враховувати те, що педагогічно доцільно їх конструювати із врахуванням спрямуванням на:

- розвиток в дітей наочно-образного мислення;
- уваги;
- активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей.
- зв'язок теоретичних питань, що вивчаються, з практикою;
- створення можливості для моделювання перебігу різних процесів і проявів явищ;
- формування доступних форм систематизації і класифікації природних явищ;
- формування мотивації до навчання, підвищенню інтересу до природних процесів;
- засвоєння пізнавального матеріалу про природу.

Сформульований вище опис системи впливів застосування засобів навчання нового покоління на результати навчання, безумовно, не може вважатися вичерпним, оскільки зазначені навчальні впливи не рівноцінні щодо важливості для досягнення цілей виховання, деякі з цих впливів є взаємозалежними.

Ідея. Молоді сім'ї для своїх дітей часто використовують просвітницькі сайти з різними повчальними історіями та цікавими сюжетами. Захопливими є історії з пізнанням природи. Діти запам'ятовують їх майже всі, зокрема ті, в яких висвітлена модель природовідповідної моделі поведінки (які є прийнятними в соціальному середовищі). Ці історії мають подвійний виховний ефект у формуванні екологічної культури, а саме:

- дітей;
- молодих батьків.

Тому, після прочитання екологоспрямованої історії чи відео презентації для дітей, зі сторони малечі спостерігається своєрідний «контроль» за дотриманням висвітлених екологоприйнятних моделей поведінки, що в свою чергу «цементує» природовідповідну поведінку молодих батьків, та спонукає їх дотримуватись стилю життя, який є гармонічним з природним середовищем.

Дана ідея втілена на екологічному сайті www.ard7.webnode.com.ua в розділі «Історії екологічного гаджета». Назву «Екологічний гаджет» вибрано у відповідність до вимог часу, а саме в «крок» технічного прогресу (різноманітності сучасних гаджетів та доступу в інтернет). Пропагується вирішення екологічних проблем в буденності за допомогою «Всесвітньої мережі», тобто авторитетних екологоспрямованих сайтів.

На сайті представлено слідуючі екологічні історії (Рис. 1):

- Карпатська побілка;
- День Землі;
- Орхідея;
- Їх береже червона книга;
- Кам'яна дорога;
- Падаюча хмара;
- «Риба» у воді;
- Столітній дуб;
- Дід Трохим та його пасіка;
- Врятоване деревце;
- Старе добро не забувається;
- Дуб;
- Ялинка;
- Сон.

Рис 1. Головна сторінка сайту «Фото: краса Карпат».

Висновки. Сучасний стан системи освіти в Україні потребує розроблення нових стратегій її розвитку і реформування на базі перспективних виховних технологій, де головною метою вважатиметься приведення системи виховання у відповідність до сучасних потреб суспільства, нових зовнішніх і внутрішніх економічних умов її існування. Це необхідно в контексті становлення нової сучасної постіндустріальної або інформаційної цивілізації, яке значною мірою обумовлено вирішенням проблем виховання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алмашій І. І. Особливості формування екологічної культури молоді природоцентричного типу в діяльності громадських організацій /І. І. Алмашій// Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2014. – №30. – С.9-13.
2. Мусієнко М. М. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник. / М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2007. – 624 с.
3. Романенков І. Д. Основи культурології: Навч. посіб. / І. Д. Романенков, Ю. С. Юшкевич // За ред. Л. О. Сандюк та Н. В. Щубелки. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 400 с.
4. Освіта в Україні – osvita.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/34663/>. – Мультимедійні засоби навчання як вирішальний фактор ефективності навчального процесу. – Мова укр.

Лідія Артюхова
(Тульчин)

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти в контексті євроінтеграції України визначено проблему постійного підвищення якості освіти, модернізацію її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій.

В Україні інноваційна діяльність передбачена Законом України «Про інноваційну діяльність» (2002р., із змінами та доповненнями, внесеними від 16 жовтня 2012р.),

„Концепцією реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки”, „Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності” (2012р).

У Законі України «Про інноваційну діяльність» дано визначення терміну „інновації” в такому значенні: інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

У контексті інноваційної стратегії цілісного педагогічного процесу за орієнтир береться теоретична модель “інноваційної людини”, випробувана у світі. Інноваційна людина – особа такого соціально–культурного розвитку, яка здатна творчо працювати, бути конкурентоспроможною в умовах сьогодення [4, с. 7].

Відповідно навчальний процес має бути трансформований у напрямі індивідуалізації освітньої взаємодії, навчання, формування творчого мислення і збільшення самостійної роботи студентів.

При всьому розмаїтті технологій навчання: дидактичних, комп’ютерних, проблемних, модульно-розвивальних, кредитно-модульних та інших –реалізація провідних педагогічних функцій новаторських підходів залишається за педагогом.

Носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором виступає викладач-новатор. Він володіє широкими можливостями і має необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних технологій і методик навчання і може корегувати їх, проводити дослідницьку роботу, розробляти нові методики та технології. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога. З впровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій викладач все більше набуває функції консультанта, порадника, наставника.

Останнє вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки у професійній діяльності викладача реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання у сфері педагогіки і психології, технології навчання і виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінки і реалізації педагогічних інновацій [6, с. 97].

Ідея втілення інноваційних технологій в навчання передбачає досягнення мети високоякісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині умови для самостійного досягнення тієї чи іншої цілі, творчого самоутвердження у різних соціальних сферах.

Серед педагогічних інновацій значне місце займають активні форми навчання і нестандартні підходи до проблем навчального процесу. Проблема активізації навчального процесу, формування знань студентів із спеціальних дисциплін - є актуальним завданням. Щоб вирішувати ці завдання, викладачі циклової комісії бібліотечних дисциплін та діловодства Тульчинського училища культури спрямовують свою діяльність на розробки і застосування таких форм, методів і засобів навчання, які б сприяли підвищенню пізнавального інтересу студентів, активності, творчості в одержанні знань і навичок та подальшого їх використання на практиці. Формування знань йде тим успішніше, чим вища активність тих, кого навчають.

Першочерговими завданнями викладачів циклової комісії є навчити студентів творчо, самостійно працювати з інформаційними матеріалами, освоювати систему знань, аналізувати та формувати своє ставлення і бачення будь-якої проблеми, давати оцінку подій і явищ щодо власного буття; навчити студентів використовувати на практиці знання та уміння, знаходити шляхи їх вдосконалення в умовах ринкової економіки. Новітні технології навчання передбачають не отримання просто знань, а творче ставлення до них, яке формує культуру, перетворюючи знання в частину особистого буття та свідомості людини, розвиток творчих здібностей студентів, активізацію пізнавальної діяльності та підвищення мотивації до навчання. Впровадження новітніх технологій забезпечує більш високий рівень навчально-виховного процесу в порівнянні з іншими методами навчання, сприяє розвитку

пізнавального інтересу студентів, підвищує якість засвоєння навчального матеріалу і якість фахової підготовки молодших спеціалістів.

Досвід викладачів бібліотечних дисциплін та діловодства з питань впровадження новітніх технологій в навчально-виховний процес – це використання комп'ютерних моделюючих систем, впровадження ситуаційних, так званих кейсових технологій і вирішення фахових задач за допомогою комплексного використання знань з навчальних дисциплін.

Впровадження новітніх технологій в освітній процес – це професійно-орієнтоване навчання, робота з комп'ютерними програмами зі спецдисциплін, створення презентацій у програмі Power Point, використання Інтернет-ресурсів, навчання спецдисциплін в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), створення методичного забезпечення спецдисциплін в електронній формі.

У творчих лабораторіях викладачів – інноваційні форми проведення занять: професійні тренінги, бінарні заняття, заняття-дослідження, ділові ігри, заняття на інтегрованій основі та ін.

Важливого значення набуває застосування методу осмислювально-концентрованого навчання, першим етапом якого є лекція.

У практиці роботи викладачів циклової комісії бібліотечних дисциплін та діловодства використовуються нові форми проведення лекційних занять: лекції-диспути, лекції-турніри, лекції-презентації, лекції-круглі столи тощо. В навчальному процесі використовуються і «ділові ігри». Така форма проводиться після вивчення студентами розділу, теми, для закріплення знань, отриманих під час практичних занять. Широко використовуються тестування зі спецдисциплін, які допомагають перевірити логічність мислення, навички практичного використання матеріалу, визначити реальний рівень підготовки студентів. У процесі вивчення спеціальних дисциплін найбільш ефективними є ділові ігри, які застосовуються з дослідницькою метою, навчальними цілями щодо подальшої роботи в сучасних бібліотеках. Основою для ділової гри є теоретичний матеріал. Ділова гра дає можливість програти практично будь-яку конкретну ситуацію. Гра дозволяє з'єднати знання та навички перетворити знання з передумови до дій у самій дії.

Ділові ігри, які розроблені під конкретні ситуації, вводять студентів у сферу виробничої діяльності : виховують у них здатність оцінювати особливості роботи конкретної бібліотеки (структурного підрозділу, відділу), знаходити рішення щодо удосконалення форм та методів роботи в бібліотеці.

Під час проведення практичних занять викладачі намагаються знайомити студентів з новими проектами, інформацію про які відслідковують на сайтах, блогах провідних бібліотек.

Такі рубрики із головного меню сайтів бібліотек, як «віртуальна екскурсія», «віртуальна довідка», «віртуальна виставка», «проекти бібліотек», «відеоматеріали», «електронний каталог», «краєзнавство» викладачі постійно використовують при підготовці та проведенні занять з дисциплін „Обслуговування в бібліотеці”, „Бібліографічна діяльність бібліотек”, „Основи документознавства”, „Бібліотечне краєзнавство”, „Соціальні комунікації”, „Бібліотечні ППС” та інші.

Викладачі циклової комісії в практиці роботи використовують також такі форми та прийоми інноваційного навчання, як ситуаційні завдання, які є складовими практичних завдань екзаменаційних білетів з дисциплін «Обслуговування в бібліотеці», «Бібліографічна діяльність», «Управління бібліотечною справою» та дидактичні кросворди, які студенти складають самостійно по визначеній темі та використовують для активізації розумової та пізнавальної діяльності студентів.

Такі завдання, особливо з дисципліни «Основи документознавства» розвивають навички самостійної роботи з підручником, довідником, уміння систематизувати конкретний навчальний матеріал, підвищує якість знань. Для зацікавлення студентів та їх художньо-

естетичного виховання на заняттях з дисципліни «Соціальні комунікації» викладач використовує екскурсії в музеї, архіви, бібліотеки з метою залучення студентів до пошуково-творчої роботи.

Широко практикується в практиці роботи викладачів циклової комісії проведення бінарних занять, під час яких викладачі можуть співпрацювати з іншими цикловими комісіями, зокрема викладачами інформатики, літератури, психології та ін. Така робота дає можливість методично удосконалити заняття, інтегруючи його зміст: вибрати із змісту кількох дисциплін інформацію і об'єднати навколо однієї теми.

Досвід роботи викладачів бібліотечних дисциплін та діловодства з питань впровадження новітніх технологій у навчально-виховний процес відповідає таким критеріям:

- актуальності і професійній значущості досвіду;
- результативності і дієвості (викладачі забезпечують відповідний вимогам рівень організації та проведення занять і виховних заходів);
- стабільності і повторюваності (система роботи викладачів вироблена протягом декількох років, перевірена в практиці роботи колег);
- перспективності (досвід доступний для творчого наслідування).

Поширення педагогічного досвіду викладачів відбувається за такими методами:

- усна інформація (виступи на засіданнях ц/к, методичних радах, педагогічних радах);
- інформація друкована (методичні рекомендації, папки-накоплювачі з добірками матеріалів для проведення занять);
- інформація на електронних носіях (створення методичного забезпечення спецдисциплін в електронній формі, презентацій у програмі Power Point)
- практичний показ (проведення відкритих занять, масових заходів по спеціальності).

Використання викладачами циклової комісії бібліотечних дисциплін та діловодства новітніх технологій організації навчально-виховного процесу створюють у студентів можливість займати активну, ініціативну позицію в навчальному процесі, спрямовують перетворення традиційного навчання на інтерактивне вирішення професійних проблем та педагогічних завдань (інтенсифікація всіх рівнів навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності та якості; розвиток творчого потенціалу студентів, їх здібностей до комунікативних дій; розвиток умінь експериментально-дослідницької та пізнавальної діяльності; формування інформаційної культури студентів).

Використання різноманітних інноваційних форм та методів роботи в поєднанні з традиційними формами навчання дає можливість формувати педагогічну майстерність, авторитет викладачів та випускати студентів з високим рівнем професійної підготовки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України „Про інноваційну діяльність” : із змінами та доповн., внес. від 16 жовт.2012 року № 5460-УІ ; зареєстров.в Мін. юстиції України 18 груд. 2012 р. за №2111/22423 // Режим доступу : www.ligazakon.ua.
2. Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : Положення, затвердж. Наказом МОН України 07.11.2000, № 522 // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua»Законодавча база України»show/z0946-00
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М.Дичківська . – К.: Академвидав, 2004. – 325 с.
4. Дубасенюк О.А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти / О.А.Дубасенюк // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: зб. наук.-метод. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – С. 3-14.
5. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за заг. ред. Л.І.Даниленко, Е.Ф.Паламарчук. – К.: Логос, 2004. – 220 с.

6. Козак Л.В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі / Л.В.Козак // Освітнологічний дискурс. – 2014. – №1(5). – С. 95-108.
7. Піхота О.М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М.Піхота. – К.: А.С.К., 2001.
8. Пометун О. Сучасний урок та інтерактивні технології навчання / О.Пометун, Л.Пироженко. – К., 2004. – 304 с.

*Валентина Войтко
(Кіровоград)*

СКЛАДОВІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У РОБОТІ З ОСОБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ВАДИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сучасний стан оновлення освіти осіб з особливими освітніми потребами вимагає всебічного і ґрунтовного наукового переосмислення підходів до їх навчання та виховання. Узагальненість традиційної системи навчання та виховання не передбачала особистісного підходу у роботі з такими дітьми, що спростовувало складність ситуації їх адаптації та соціалізації, а відтак і професійної освіти. Саме особистісно орієнтований підхід, де особистість є вищою цінністю і ставиться в центр виховного процесу, може вирішити питання оновлення освіти для людей з особливими освітніми потребами [1; 2; 3; 4; 5].

Мета статті полягає в аналізі можливостей особистісно орієнтованого підходу у вихованні та навчанні осіб з особливими освітніми потребами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У педагогіці ідея особистісного підходу розроблялась К.А.Абульхановою, І.Д.Бехом, І.С.Коном, А.В.Петровським та ін. у зв'язку з трактуваннями виховання як суб'єкт-суб'єктного процесу. Свого часу К.В.Бондаревською, В.П.Давидовим, В.В.Серіковим та ін. сформовані концептуальні положення теорії особистісно орієнтованого виховання в умовах освітніх установ різного рівня, серед яких можна виокремити такі найбільш значущі положення:

1. У центрі кожної концепції стоїть людина як унікальна соціально-біологічна істота, котра володіє неповторною системою індивідуальних психологічних особливостей, моральних і етичних цінностей і орієнтирів.

2. Виховання розглядається не як «педагогічна дія» на особистість виховуваного, а своєрідна «педагогічна взаємодія» з нею.

3. У змісті виховання автори пропонують перейти від формування особистості із заданими суспільством якостями до створення умов для її самоактуалізації і подальшого розкриття (реалізації) особистісного потенціалу (психологічних можливостей, духовно-етичних ціннісних орієнтацій та ін.).

4. Провідним видом особистісно орієнтованого виховання визнається самовиховання [5].

Ідея особистісно орієнтованого підходу набула останнім часом статусу найважливішого методологічного принципу й посідає значне місце в педагогічних та психологічних розробках. У дослідженнях учених (К.Абульханової-Славської, В.Загвязинського, І.Кона, Д.Зембицького, В.Кан-Калика, О.Петровського, О.Мудрика, Н.Роджерс, М.Боуен та ін.) розкривається сутність особистісного підходу в навчально-виховному процесі, його значення як базової ціннісної орієнтації сучасного педагога, визначаються умови гуманістичної взаємодії вчителя з учнем, її психологічні принципи.

Сучасні віомги до формування цієї освітньої технології визначалися у дослідженнях В.О. Сухомлинського, Я.Ф. Чепіги, І.Д. Беґа, О.Я. Савченко, О.М. Пехоти та ін.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтований підхід – основа нової філософії – ґрунтується на принципі центрації виховання в розвитку особистості і передбачає передусім визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології

суспільства у сфері виховання, ціннісною орієнтацією. Принцип центрації виховання на розвиток особистості вимагає демократичного стилю взаємодії суб'єктів, його гуманізації.

Особистісно орієнтований підхід, зауважує І.Д.Бех, має суттєво гуманізувати навчально-виховний процес, наповнити його високими морально-духовними переживаннями, утвердити принципи справедливості і поваги, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно розвивальної творчості [1; 2].

На його думку, лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження. Цього неможливо досягти без поважливого, добродійного ставлення до дитини значимих для неї дорослих [2].

По своїй суті цей підхід протистоїть тому, що раніше існував в традиційній моделі навчання і виховання учнів.

По-перше, особистісно орієнтований підхід спрямований на задоволення потреб і інтересів більшою мірою дитини, ніж державних і громадських інститутів, що взаємодіють з ним.

По-друге, при використанні цього підходу педагог докладає основні зусилля не до формування у дітей соціально типових властивостей, а до розвитку в кожному з них унікальних особових якостей.

По-третє, застосування цього підходу припускає перерозподіл суб'єктних повноважень в учбово-виховному процесі, сприяючий перетворенню суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогами і їх вихованцями.

Прийняття дитини означає безумовне позитивне ставлення до неї незалежно від того, відповідає її поведінка вимогам дорослих у даний момент чи ні. У виховному плані важливо, щоб у дитини було почуття, що її приймають і люблять незалежно від її досягнень.

Визнання дитини – це, передусім, реалізації її права бути самою собою, індивідуальністю, яка має свою позицію стосовно тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Незаперечне право дитини – висловлювати свої думки, брати участь у наших судженнях про неї. Визнання особистості дитини з самого початку її свідомого життя є дуже важливим, але у традиційній системі виховання на це звертали надзвичайно мало уваги.

Цим вимогам відповідає гуманістичне особистісно орієнтоване виховання, яке створює нові механізми моральної саморегуляції вихованців, поступово витісняючи стереотипи примусової педагогіки. У вихованні, орієнтованому на особу, її життя, діяльність перспективними є такі форми взаємодії між вихователями і вихованцями, які активізують процес підвищення виховної ініціативи у дітей. Від стану «Я мушу» до стану «Я хочу» приводить дитину його особисте відношення до того, що він робить [5].

Сутність особистісно зорієнтованого виховання полягає також у доцільній організації навколишнього середовища як сукупність умов, максимально сприятливих для розвитку особистості учнів у ціннісній для них діяльності.

В умовах особистісно зорієнтованої системи виховання учні як суб'єкти діяльності проходять певні етапи розвитку :

- етап становлення особистості – засвоєння засобів і норм діяльності;
- етап становлення особистості як людини праці – формування потреби у набутті значущих результатів через власну працю;
- етап становлення особистості як людини культури – формування потреби у творчості.

Управління процесом особистісно орієнтованого виховання будується за відповідними напрямками :

- 1) системно-цільовий підхід до планування виховної діяльності учнів на засадах демократизації та гуманізації;
- 2) розробка конкретних завдань змісту, форм, методів, засобів діяльності єдиного шкільного колективу та педагогів щодо виконання основної мети, зафіксовано у документах

школи, з урахуванням специфіки школи на основі аналізу рівня інтелектуального розвитку та вихованості учнів;

3) раціональний розподіл функціональних обов'язків між керівниками школи та педагогами щодо управління окремими аспектами виховного процесу;

4) розробка організаційно-функціональної структури управління виховним процесом;

5) цілеспрямованість, конкретність і педагогічна грамотність рішень управління виховним процесом;

6) доцільність організації життя учнівського колективу, забезпечення функціонування органів самоврядування;

7) забезпечення умов, необхідних для різних видів діяльності учнів. здійснення ними духовно-морального і наукового пошуку;

8) творення систематичної змістовної діяльності творчих об'єднань, клубів суспільно-гуманістичного спрямування, наукових гуртків, секцій тощо;

9) задоволення інтересів і запитів учнів у реалізації нахилів і здібностей кожного у практичній діяльності;

10) створення системи педагогічно виправданих заохочень і покарань;

11) забезпечення своїм вихованцям контактів із соціумом, взаємодії з усіма соціальними інститутами виховання та навколишнім середовищем;

12) інформаційне, науково-методичне, консультативне, інформаційно-комп'ютерне забезпечення виховного процесу, його відкритості і гласності;

13) створення системи зворотного зв'язку, оперативного і дієвого контролю за станом виховання.

Бех І.Д. зауважує, що особистісно орієнтоване виховання спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, якій відповідають цінності служіння, коли основним життєвим ставленням виявляється любов до інших людей. Це дає людині можливість виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей [1; 2]. Вчений наголошує, що особистісно орієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети.

Згідно з цим добро стає сутнісним визначенням людини; істина – лише засобом для розвитку її духовності .

Висновки. Як бачимо, особистісно орієнтоване виховання ґрунтується на відомих принципах гуманістичної педагогіки: самоцінність особи, пошана до неї, природовідповідність виховання, добро і ласка як основний засіб. Іншими словами, особистісно орієнтоване виховання – це організація виховного процесу на основі глибокої поваги до особи дитини, врахування особливостей її індивідуального розвитку, відносини до дитини як до свідомого, повноправного і відповідального учасника виховного процесу. Це формування цілісної, вільної, розкріпаченої особи, що усвідомлює свою гідність і що поважає гідність і свободу інших людей.

З іншого боку – це педагогічно керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості,

Саме ці ціннісні підстави дозволяють здійснювати особистісно орієнтоване виховання як процес розвитку і задоволення потреб людини як суб'єкта життя, культури, історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Моногр.: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн.2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.

2. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

3. Клокар Н.І., Слободянюк Н.Г., Стаднюк І.І. Концепція діяльності наукової лабораторії особистісно орієнтованого навчання та виховання // Організація та зміст діяльності наукових лабораторій інституту / За ред. Н.І. Клокар, О.В.Чубарук. - Біла Церква, 2005. – С.209.

4. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С. 5-11.

5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.2: Процесс воспитания. –420 с.

*Юлія Гришук
(Київ)*

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Вступ. Сучасна освіта передбачає відкритість майбутньому, а її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка б відповідала реаліям постіндустріального суспільства, тим глобальним змінам в усіх сферах життя, які викликані сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, стрімкими інтеграційними процесами в світі [1, с. 5]. Саме тому важливого значення для розвитку суспільства набуває осмислення якісно нових ознак і смислів сучасної освіти в умовах євроінтеграції.

У рамках філософського осмислення розвиток сучасної освіти досліджували такі вчені, як В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, В. О. Огнев'юк та ін. Проблеми розвитку вищої освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів присвячені праці В. Г. Вікторова, О. А. Дубасенюк, М. Ф. Степко, Л. А. Овсянкіної, А. В. Шаповалова та ін.

Метою статті є аналіз проблеми розвитку сучасної вищої освіти в Україні у контексті європейських інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграційні процеси стимулюють до інтенсивнішого розвитку вищої освіти, яка виступає одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави [8, с. 23-24].

Державна та освітня політика мають бути спрямованими не лише на розв'язання актуальних проблем і першочергових та невідкладних завдань, які б не лише сприяли успішній інтеграції в європейський простір вищої освіти, але й нівелювали потенційні негативні наслідки для нашого суспільства в результаті Болонського процесу.

У переліку таких завдань і проблем можна виділити [5, с. 146]: поліпшення економічного стану в цілому, що дозволило б зробити привабливим і конкурентоздатним вітчизняний ринок праці, у тому числі й в освітній та науковій сферах; інтеграція освіти і науки; підвищення соціального престижу й посилення мотивації науково-педагогічних працівників вищої школи; кардинальне оновлення та модернізація матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів відповідно до сучасних світових вимог; створення необхідної інфраструктури та відповідного матеріально-інформаційного забезпечення самостійної навчальної роботи та практичної підготовки студентів; демократизація вищої школи в дусі класичних університетів; запровадження реальної оцінки якості вищої освіти; актуалізація особистості студента на здобуття реальної вищої освіти, що має слугувати визначальним чинником розвитку вітчизняної вищої школи.

Пріоритетними напрямками державної політики України щодо розвитку вищої освіти є [3]: особистісна орієнтація вищої освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного

процесу; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи; інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах [2]: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів); міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність; сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Л. А. Овсянкіна виокремлює провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції, а саме [4, с. 382]: демократизації і варіантності вищої освіти; універсальності вищої освіти; відповідності вищої освіти світовим стандартам; добровільності та діалогічності; гармонійної організації освітнього середовища; стимулювання студентів до самооцінної діяльності, рефлексії, філософствування, пізнання самого себе тощо.

Серед основних напрямів подальшого розвитку вищої освіти й підвищення її якості, як вважає В. Г. Кремень, необхідно виокремити такі [7, с. 406-407]: реалізація принципів універсального підходу до розвитку вищої освіти. Це вкрай потрібно, оскільки універсальність освіти забезпечує здобуття молоддю, яка має належні здібності, мотивації та адекватної підготовки до всіх етапів життєвого шляху, вищої освіти; використання різних форм роботи з метою задоволення освітніх потреб, усіх і на всіх етапах життя; етичну роль у період кризи цінностей у суспільстві; створення системи якості вищої освіти й професійної підготовки як сукупності організаційної структури, відповідальності, процедур, процесів і ресурсів, необхідних для управління якістю вищої освіти. Це підвищить ефективність діяльності вищої школи, оскільки процеси і пов'язані з ними обов'язки, повноваження, процедури й ресурси будуть визначеними і скоординованими на основі законодавчо-нормативних актів; впровадження професійного тестування, селекції та поділу індивідів за соціальними статусами й роллю в соціально-економічній ієрархії задля переміщення людини з однієї непридатної для неї професійної сфери в іншу, яка більше відповідає її особистісним якостям, соціальним потребам і рівню професійної кваліфікації. Вирішення цього завдання зумовлює розв'язання проблеми об'єктивної оцінки й профорієнтації членів суспільства; адаптація змісту вищої освіти через Державні стандарти (ОКХ, ОПП) до потреб суспільства. Це дасть змогу створити на базі підготовки фахівців широкого профілю механізми безперервного оновлення змісту вищої освіти, гнучкої адаптації випускників до ринкових умов праці, підвищити їхню академічну й професійну мобільність, зорієнтувати на продуктивну професійну діяльність у певних сферах; диверсифікація структури та обсягів підготовки, навчальних планів і програм.

Зазначимо, що на сьогодні першочерговим завданням української вищої освіти є якнайшвидша адаптація до єдиних європейських освітянських критеріїв і стандартів.

Висновки. Розвиток України на сучасному етапі визначається в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні загальнолюдські цінності: права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня тощо, що є атрибутом громадянського демократичного суспільства [6]. Особливе місце в реалізації інтеграційних процесів, поряд з іншими напрямками європейської інтеграції (політичним, економічним, правовим), займає культурно-освітній, який передбачає впровадження європейських норм і стандартів в освіті та науці на основі узгодження положень системи вищої освіти; поширення власних здобутків в галузі освіти у Європейському Союзі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К.: Вид. центр МОН України, 2004. – 24 с.
4. Овсянкіна Л. А. Перспективи розвитку сучасної освіти у контексті євроінтеграції / Л. А. Овсянкіна // Вища освіта України – Додаток 2 до №3, том I (26). – 2011. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 700 с. – С. 382.
5. Рябченко В. І. Номінальна вища освіта як актуальна проблема на шляху забезпечення реальної компетентності в сучасному українському соціумі / В. І. Рябченко // Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку: колектив. моногр. / Акад. пед. наук України; Ін-т вищої освіти України; за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового, М. Ф. Степка. – Х.: Вид-во НУА, 2009. – 504 с. – С. 146.
6. Сидорчук Н. Г. Університетська педагогічна освіта в контексті євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7539/97/>
7. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / авт. В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
8. Чвирова О. Є. Специфіка інноваційного розвитку вищої освіти у філософському аспекті / О. Є. Чвирова // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 3. – С. 23-29.

*Євген Євтушенко
(Суми)*

СПОРТИЗАЦІЯ ЗМІСТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-х – ПЕРША ПОЛОВИНА 80-х рр. ХХ ст.)

У перші повоєнні роки фізичне виховання у педагогічних вузах України проводилося у межах дисципліни «Військова та фізична підготовка». Згідно навчальних планів вона викладалася протягом трьох років із загальним обсягом 360 год. Формами контролю були: у 1, 3, 5 семестрах – залік, у 2, 4, 6 – екзамен [3, с. 3]. В учительських інститутах з дворічним терміном навчання «Військова та фізична підготовка» викладалася на першому курсі у обсязі

150 год., з яких усі були практичні. У 1 семестрі по цій дисципліні проводився залік, а в 2 – екзамен [2, с. 76].

Навчальний процес будувався відповідно до комплексу ГПО (готовий до праці і оборони), усі студенти, в залежності від стану здоров'я, мали виконати його нормативи. Отже, за своїм спрямуванням зміст фізичної підготовки студентів педагогічних вузів був орієнтований на загально-фізичну та військову підготовку молоді.

Зміни у змісті фізичного виховання студентів, пов'язані з його спортизацією, розпочалися після вступу в дію у 1948 р. нової програми. Не дивлячись на те, що її основою залишалися норми комплексу ГПО, військова підготовка поступово відходить на другий план. У програмі набагато більше уваги відводилося спорту. На спортивне удосконалення, перш за все, були зорієнтовані факультативні курси. Вони організовувалися у всіх вузах і велися за такими видами спорту: гімнастика, легка атлетика, баскетбол, плавання, лижний спорт. Створення факультативних курсів за іншими видами спорту було можливе лише за спеціальним дозволом Міністерства вищої освіти СРСР [1, с. 2].

У 1951 р. Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР була введена в дію нова програма з фізичного виховання студентів. У ній були проведені змістові зміни, обумовлені тим, що Радянський Союз активно включився у світове спортивне життя. У зв'язку з цим постала гостра потреба у пошуку та підготовці молодих, фізично обдарованих талантів. Відповідно до цих завдань у програмі були відображені більш високі вимоги до загально-фізичної та спортивної підготовки. Так, студенти, які завершували навчання на другому курсі мали обов'язково скласти усі норми ГПО II ступеня, а ті студенти, що займалися у спортивних секціях – виконати нормативи III спортивного розряду. У програмі чітко фіксувалося поєднання загально-фізичної і спортивної підготовки. На загально-фізичну підготовку був зорієнтований обов'язковий курс, а факультативний курс – на спортивне удосконалення студентів. Для посилення контролю за рівнем спортивної підготовки студентів педагогічних інститутів, Міністерство освіти УРСР рекомендувало проводити залік із факультативного курсу спортивного удосконалення для третіх і четвертих курсів у 7 семестрі за вимогами III розряду з обраного виду спорту [4, с. 64].

Крім того, передбачався поділ змісту фізичного виховання за рівнем фізичного розвитку студентів. Згідно програми практичні заняття проводилися за такими навчальними відділеннями: спеціальним, підготовчим та спортивного удосконалення. Це давало можливість вивести в окрему групу найбільш обдарованих до спорту студентів та забезпечити їм повноцінне тренування.

У 1956 р. була затверджена нова редакція попередньої програми під назвою «Обов'язковий курс фізичної підготовки за комплексом «Готовий до праці та оборони СРСР». У ній подальшого розвитку набула спортивна спрямованість змісту фізичного виховання студентів. Зокрема, вводилася спортивна спеціалізація за такими видами: легка атлетика (для всіх вузів), лижний спорт, гімнастика, плавання, велоспорт, спортивні ігри та за іншими, в залежності від умов навчальних закладів. Міністерство вищої освіти СРСР дозволяло замінювати курс загальної фізичної підготовки спеціалізацією за видами спорту. Наприклад, у Донецькому педагогічному інституті обов'язковими заняттями на першому та другому курсах було охоплено 289 студентів. Вони спеціалізувалися за такими видами спорту: легка атлетика – 89, спортивна гімнастика – 53, баскетбол – 70, спецгрупа – 86 чол. Факультативно відвідували заняття з легкої атлетики – 60, спортивної гімнастики – 39, баскетболу – 30 чол., всього – 138 студентів [5, с. 11]. У Сумському педагогічному інституті групи спортивного удосконалення мали таку чисельність: спортивна гімнастика – 30, легка атлетика – 18, волейбол – 40, баскетбол – 25, велосипедний та лижний спорт – 25, фехтування – 10, настільний теніс – 20 чол. [5, с. 26].

Курс на спортизацію фізичного розвитку студентів був збережений і в програмі 1963 р. У ній основними засобами фізичного виховання проголошувалися такі види спорту: гімнастика, легка атлетика, лижний спорт, плавання, баскетбол, волейбол. Зміст фізичного

виховання передбачав оволодіння руховими діями, властивими цим видам спорту. Вимоги програми пов'язувалися вже не з нормативами комплексу ГПО, а з нормативами Єдиної спортивної кваліфікації. З 1965 р. почали діяти об'єднані (міжвузівські) відділення спортивного удосконалення за окремими видами спорту, які проводили систематичну та якісну роботу із студентами високої спортивної кваліфікації.

Згідно з програмою 1963 р. завданням спортивної підготовки студентів підпорядковується вже не лише факультативний, а й основний курс, обов'язковий для всіх студентів. Програма, також, передбачала підготовку молоді до самостійної роботи в якості суддів з видів спорту.

У зв'язку з тим, що основний та факультативний курс фізичного виховання за своїм змістом складали єдине ціле, пов'язане з розвитком спортивних навичок, була скорегована структура фізичного виховання. Протягом усього терміну навчання на неї відводилося по 140 год. на рік (по 4 год. щотижневих занять). При цьому, на першому та другому курсах планувалося 70 год. на рік обов'язкового курсу та 70 год. – факультативного. На решті курсів – 140 год. на рік факультативних занять.

Крім того, важливою новацією було введення до навчальної програми диференційованих нормативів і оцінок: «незадовільно», «задовільно», «добре», «відмінно».

У 1975 р. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР затвердило нову програму «Фізичного виховання для вузів». У ній зберігалася та набувала нового наповнення спортивна спрямованість змісту фізичного виховання студентів. Свідченням цього є те, що основну її частину складав навчальний матеріал для відділення спортивного удосконалення. Для контролю за динамікою фізичної підготовленості студентів програмою передбачалося виконання ними різних контрольних вправ та нормативів: початкових – протягом першого місяця занять на першому курсі і повторних – наприкінці кожного навчального року до початку весняної екзаменаційної сесії.

Програма розкривала зміст роботи навчальних відділень (спортивного удосконалення, спеціального), які створювалися для проведення практичних занять на кожному курсі. Так, до відділення спортивного удосконалення зараховувалися студенти основної медичної групи, що виконали усі вимоги комплексу ГПО і мали спортивний розряд або успішно подолали нормативи для зарахування у відповідну групу спортивного удосконалення. Навчальні групи цього відділення комплектувалися за видами спорту, статтю, з урахуванням спортивної підготовленості. Навчальний процес у цьому відділенні спрямовувався на підвищення спортивної майстерності студентів за обраним видом спорту на основі всебічної фізичної підготовки, в обсязі вимог комплексу ГПО та Єдиної спортивної класифікації.

З початку 1980-х рр. акцент у змісті фізичної підготовки молоді почав зміщуватися з вирішення спортивних завдань на забезпечення оздоровлення. Формальне закріплення цього процесу відбулося після введення в дію у 1987 р. комплексної програми з фізичного виховання для вузів.

Отже, проведений аналіз дає підстави зробити висновок про те, що основними носіями змісту фізичного виховання студентів педагогічних вузів були навчальні програми єдиного державного зразка. Оновлення програм відбувалися у 1948, 1951, 1956, 1963, 1975 рр. У змісті цих програм пріоритет надавався підвищенню якості спортивної підготовки студентів та поліпшенню спортивної роботи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Положение и программы по физической культуре. – М., 1948. – 84 с.
2. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 30, 120 арк.
3. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 170, 28 арк.
4. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1657, 155 арк.
5. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2610, 106 арк.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У вирішенні завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості сучасна педагогічна наука надає особливого значення діяльності вчителя початкових класів та вчителю музики в початковій школі. Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти потребують удосконалення професійних умінь майбутнього вчителя. Реалізація цих завдань ставить нові вимоги до професійної підготовки педагогічних працівників, розвитку їхньої духовної культури, комплексу відповідних компетенцій у педагогічній діяльності.

Значення фахової компетентності майбутнього вчителя та передумови його професіоналізму висвітлено в працях Ю.Громика, І.Зимньої, І.Зязюна, В.Кременя, О.Савченко, В.Сластьоніна.

Загальновідомо, що в школі уроки музики часто проводять учителі початкових класів. Серед спеціальностей педагогічних вузів існує спеціальність «Вчитель початкових класів», спеціалізація «Музика». Програми цієї спеціалізації включають вивчення методики музичного виховання, елементарної теорії музики і сольфеджіо, хорового класу, індивідуальні заняття з музичного інструменту, вокалу, диригування, історії музики, народної музичної творчості. Проблеми організації музично-виконавської діяльності висвітлюються в курсі методики викладання музики: планування музично-виховної роботи, організація шкільних і позашкільних занять, педагогічного контролю за музичним розвитком учнів, володінням методами організації їх музичної самоосвіти.

Відомо також, що на цих спеціальностях навчаються студенти, які не мають початкової музичної освіти, і вивчення дисциплін музичного циклу потребує для них більшої кількості годин у навчальному навантаженні, а також більшої самовіддачі і самостійної праці. Водночас, саме вони найчастіше працюють у початковій школі і беруть безпосередню участь у питаннях організації музично-виконавської діяльності учнів, звертаючись до можливостей музичного мистецтва як на уроках музики, так і на уроках комбінованого типу.

Робота майбутнього вчителя музики в організації музично-виконавської діяльності учнів початкової школи потребує відповідної компетентності у сфері організації музичного виконавства.

Термін «компетентність» став використовуватися в професійній освіті в широкому контексті і пов'язаний з відповідними напрямками і рівнями підготовки. А.О.Вербицький вважає, “Щоб бути теоретично і практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний перехід: від знака – до думки, а від думки – до вчинку дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що і робить цю інформацію знаннями” [1, с. 55]. Компетенції – це інтеграційна цілісність знань, умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність, це здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність. Оскільки реалізація компетенції відбувається в процесі виконання різноманітних видів діяльності для вирішення теоретичних і практичних задач, то в структуру компетенції, крім діяльнісних (процедурних) знань, умінь і навичок, входять також мотиваційна і емоційно-вольова сфери. Важливим компонентом компетенції є досвід – інтеграція в єдине ціле засвоєних людиною окремих дій, способів і прийомів розв'язування задач [3]. В педагогічному словнику поняття професійної компетентності формулюється “сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачити наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [5, с. 78].

І.А.Зимняя вважає компетентністю особистісну якість людини, що ґрунтується на знаннях, її соціально-професійній характеристиці. І.А.Зимняя визначає компоненти компетентності:

- готовність до прояву цієї властивості в діяльності, поведінці людини;
- знання засобів, способів, програм виконання дій, рішення соціальних і професійних задач, дотримання правил і норм поведінки, що складає зміст компетенцій;
- досвід реалізації знань, тобто уміння, навички;
- ціннісно-сміслові відношення до змісту компетенції, його особову значущість [4].

Компетентність визначає успішне виконання відповідної діяльності і виступає як якість особистості. Основою цієї якості є знання та соціально-професійна діяльність людини. Тому компетентною людина може стати тоді, коли набуде відповідних знань і практичного досвіду. Отже, у формуванні компетентної особистості освіта відіграє першочергову роль.

Мета професійної освіти – формування ключових компетенцій, що означає здатність самостійно діяти для вирішення актуальних проблем. Рада Європи називає ключові компетенції випускників закладів професійної освіти: соціальні, комунікативні, міжкультурні, інформаційні, здатність навчатися протягом усього життя.

У зв'язку із цим обґрунтованим видається твердження про те, що всі освітні результати мають забезпечувати готовність особистості до самостійної діяльності та творчої самореалізації у сфері музики, безперервного духовно-естетичного самовдосконалення.

Прагнення і здатність до постійного зростання – це той аспект новизни у вивченні феномена компетентності, який сьогодні осмислюється на рівні теорії особистісно-зорієнтованого виховання, але, на жаль, надто повільно опановується загальноосвітньою музичною практикою з огляду на недостатню розробку відповідних музично-педагогічних технологій.

Особливо це стосується музичної освіти у початковій школі, адже саме там закладаються основи світоглядних орієнтацій і компетенцій у царині музичного мистецтва, виховання потреби у творчій реалізації і духовному самовдосконаленні.

Тому, учитель початкових класів зобов'язаний бути професійно компетентним у всіх питаннях, які стосуються виховання, навчання і розвитку учнів. В.О.Сластьонін характеризує професійну компетентність як інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не тільки рівень знань, умінь і досвіду, достатній для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості [6, с. 98].

Професійна компетенція вчителя музики складається з педагогічної і фахової (музичної). Педагогічна компетенція, на думку сучасних педагогів, – це глибокі знання з педагогіки як основи професіоналізму, а також суміжних наук, таких як психологія, філософія, етика, естетика та ін. Фахова компетенція – це знання музичної спеціалізації (програми з музики для учнів 1-4 класів, завдань музичного виховання); наявність необхідних умінь і навичок з методики музичного виховання. Це – слухання музики, гра на дитячих музичних інструментах, навчання музичної грамоти, аналіз музичних творів, розвиток музичної творчості, музичних здібностей, побудова уроків музики, позакласної виховної роботи, організація музичних свят тощо [2].

Майбутній вчитель музики для організації музично-виконавської діяльності учнів початкової школи повинен знати:

- теорію і методику музичного виховання учнів 1-4 класів;
 - музичний репертуар для молодших школярів;
 - індивідуальні психологічні особливості музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку та структуру їхньої музичальності;
 - основні напрямки розвитку музичної культури учнів;
 - новітні педагогічні технології музичного виховання молодших школярів;
- уміти:

- здійснювати навчання, виховання молодших школярів відповідно до чинних програм;
- сприяти формуванню в учнів музичної культури, музичного смаку;
- виявляти музично-творчі здібності дітей у різних видах музичної діяльності;
- обирати ефективні форми, методи, методичні прийоми музичного виховання і розвитку;
- організовувати колективну, групову та індивідуальну музичну діяльність молодших школярів;
- проводити уроки музики та позакласні виховні заходи з використанням музичного мистецтва.

Отже, компетентність майбутнього вчителя музики вимагає відповідних знань і умінь, гнучкості їх застосування в майбутній професії, активної позиції, готовності до безперервного саморозвитку та самовдосконалення в інтелектуальній, духовній та професійній сферах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Дмитриева Л.Г. Методика музыкального восприятия в школе : учебник для студентов сред. пед. учеб. Заведений / Л. Г. Дмитриева, Н. М. Червоиваненко. – М. : Изд. Центр «Академия», 2000. – 240 с.
3. Зеер, Э., Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С. 23-60.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5.
5. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. : С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – С. 78.
6. Сластенин В.А. и др. Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под. ред. В.А.Сластенина. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 576 с.

***Ірина Істинюк
(Чернівці)***

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Вищий навчальний заклад покликаний формувати особистість студента – майбутнього вчителя-вихователя інноваційного спрямування, який здатний впроваджувати ідеї особистісно-орієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми. Готовність до інноваційної виховної діяльності зумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність [8]. Саме тому існує нагальна потреба пошуку нових шляхів ефективної підготовки студентів як майбутніх фахівців, які б організовували виховний процес на інноваційних засадах.

До характерних особливостей сучасної педагогічної підготовки студентів належать: орієнтація на формування творчої особистості, здатної до постійного оновлення власного досвіду; наявність особистісної морально-психологічної позиції щодо використання інноваційних технологій, активного культивування своєї індивідуальності, інноваційної діяльності та професійної майстерності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертацій з проблем удосконалення підготовки вчителя до інноваційної виховної діяльності показав, що окремі аспекти підготовки майбутніх учителів до виховання молодших школярів недостатньо досліджені. Вивчення концепцій, систем, технологій підготовки майбутніх учителів до інноваційної виховної діяльності, аналіз проблем, пов'язаних із готовністю молодих педагогів до цілеспрямованої виховної педагогічної праці, вимагають уточнення базових понять.

Так, „підготовка” за сучасним тлумачним словником української мови – це дія за значенням підготувати – забезпечити здійснення, проведення, існування чогось, завчасно роблячи, готуючи для цього все необхідне; запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності” [7, с. 985].

Професійна підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю, складовими якої є фахова і психолого-педагогічна підготовка.

У сучасних умовах професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя є предметом науково-педагогічного дослідження багатьох учених, що зумовлено необхідністю якісної підготовки підростаючого покоління та підвищенням вимог до педагога як до фахівця. Зокрема, теоретико-методологічні основи педагогічної освіти розкрито у працях І. Зязюна, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, В. Сластьоніна; підготовку педагога у вищих навчальних закладах висвітлюють дослідження О. Абдулліної, О. Глузмана, Т. Гуменникової, О. Дубасенюк, С. Кісельгофа, В. Кременя, В. Сагарди, С. Сисоєвої, Г. Тарасенко, К. Чарнецькі, Д. Шона та ін. Усвідомленню сучасних соціальних аспектів професійної підготовки сприяють філософські праці І. Подмазіна, В. Шинкарука та інших.

Вагомими в дослідженні теоретико-методологічних і технологічних основ професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи є результати наукових пошуків К. Авраменко, Ш. Амонашвілі, О. Кіліченко, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Хомич та інших. Численні аспекти методичної підготовки майбутніх учителів розкриваються в дослідженнях І. Богданової, М. Сорокіної та інших.

При визначенні сутності поняття „професійна підготовка вчителя” виокремлюються різні підходи: цілісний процес, що забезпечує формування мотивації педагогічної діяльності, закріплення у свідомості та поведінці теоретичних знань, практичних умінь і особистісних якостей; процес професійного становлення майбутніх спеціалістів, мета й результат діяльності вищих навчальних закладів і значення включення студента у навчально-виховну діяльність; процес вивчення фахових і психолого-педагогічних дисциплін, науково-дослідна і навчально-практична робота; неперервність професійного розвитку, в основі якого самоаналіз і самовдосконалення; формування готовності до педагогічної діяльності тощо.

Взаємозв'язок готовності до професійної діяльності вчителя із процесом його підготовки виявляється у наступності та взаємозумовленості їх функцій. Зокрема, К. Дурай-Новакова, характеризуючи співвідношення між поняттями, які обговорюються, відзначає, що професійна підготовка до педагогічної діяльності – це не що інше, як формування готовності до неї” [3]. „Підготовка – це динамічний процес, стрижневою метою якого є формування такої професійної якості як готовність”, – наголошує В. Ковальов, окреслюючи інші аспекти цього співвідношення [5]. Л. Кадченко, розширюючи межі трактування В. Ковальова, стверджує, що професійна готовність – це не тільки результат, але й мета професійної підготовки, початкова й основна умова реалізації можливостей кожної особистості” [4].

Отже, готовність виступає як мета і результат процесу професійної підготовки майбутнього фахівця, а підготовка – як необхідна умова і процес формування його готовності.

На тлі помітного домінування виховних пріоритетів у сучасній освіті широке коло відомих українських та зарубіжних учених звернули увагу і на підготовку майбутніх учителів до виховної діяльності у навчальних закладах різних типів і рівнів. Підготовку вчителя до реалізації змісту та завдань основних напрямів виховної роботи з учнями відображають і численні дисертаційні дослідження науковців таких, як О. Адєєвої, М. Євтух,

С. Лавриненко, Л. Мацук, О. Отич, С. Паршук, С. Петрук, В. Процюка, Т. Тхоржевської та ін.

Проблемі підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, як показав аналіз наукової літератури, теж присвячено чимало дисертаційних робіт, зокрема теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності аналізує І. Гавриш; особливості психолого-педагогічної підготовки вчителя до інноваційної діяльності розкриває Н. Клокар; суть, структуру та етапи підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності у позааудиторній роботі визначає Л. Петриченко та ін. Проте більшість досліджень в основному розкривають проблему підготовки вчителя до впровадження інновацій у процесі навчання. Тому виникає необхідність дослідження особливостей підготовки студента як майбутнього вчителя до інноваційної виховної діяльності, зокрема з молодшими школярами.

Підготовку студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами розглядаємо як підсистему загальної системи професійно-педагогічної підготовки, у ході якої у студентів формуються фундаментальні знання в галузі теорії виховання та інноватики, професійні вміння організації інноваційної виховної діяльності, прагнення постійно оновлювати методи своєї праці на основі інтеграції прогресивних педагогічних ідей сучасності, передового педагогічного й особистого досвіду.

Враховуючи специфіку роботи вчителя початкової школи, виокремлено основні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) у підготовці студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами.

Особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, як показують праці вчених (І. Бех, О. Бодальов, Є. Бондаревська, Д. Ельконін, І. Зимня, І. Зязюн, О. Леонтьєв, А. Маркова, С. Максименко, О. Пехота, С. Подмазін, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Серіков, В. Сластьонін, І. Якиманська та ін.), передбачають постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей студента, його поглядів, інтересів, звичок тощо; діагностування та моніторинг рівня сформованості цих особистісних якостей; оперативну зміну тактики взаємодії викладача і студента залежно від обставин, що склалися; створення умов для самовиховання та саморозвитку особистості студента; розвиток самостійності, ініціативи, результативності діяльності, рефлексійного управління міжособистісною взаємодією.

Загальною ідеєю компетентнісного підходу (В. Болотов, Б. Ельконін, І. Зимня, В. Серіков та ін.) є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності – формування компетенцій, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності.

Компетенція (з лат. – *competentia*, від *competere* – взаємно прагну, відповідаю, підходжу) – коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, у яких ця особа має певні повноваження, знання, досвід [6, с. 241]. Тлумачний словник визначає компетенцію як загальну здібність особистості, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах і набувається у процесі навчання [7, с. 536]. І. Бех указує, що компетенції – це знання в дії [1, с. 80]. Філософські та психолого-педагогічні джерела виділяють такі елементи компетенцій: початковий особистий досвід, знання, вміння, навички, способи діяльності (дії), особистісні цінності та здатність.

Компетенції поділяють на загальні, які є спільними для всіх ступенів і напрямів навчання, та спеціальні, що залежать від предметної галузі підготовки.

У контексті нашого дослідження під компетенціями розуміємо „знання у дії” [1], тобто взаємозв'язок і взаємозалежність процесів засвоєння знань, перетворення їх в уміння та навички на основі індивідуальних здібностей та якостей майбутнього вчителя-вихователя з інноваційним спрямуванням діяльності.

Дослідження структури підготовки вчителя до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами здійснено О. Абдуллою, О. Дубасенюк, М. Козаком, Г. Троцько та іншими науковцями.

Загальноприйнятими компонентами підготовки фахівців є теоретичний, практичний та науково-дослідний компоненти.

Модель підготовки педагогів до використання інноваційних технологій, на думку фахівців (К. Бондарев, В. Сластьонін, Л. Подимова, О. Козлова), охоплює такі взаємозумовлені компоненти, важливі для розкриття завдання нашого дослідження: а) поінформованість про інноваційну педагогічну технологію шляхом оволодіння змістом і методикою інноваційних педагогічних технологій; оволодіння технологією розробки та застосування педагогічних інновацій; визначення особистісної позиції щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій на практиці; б) технологізованість у формуванні компетентності педагогів щодо розробки та використання інноваційних педагогічних технологій; в) результативність підготовки вихователів до використання інноваційних педагогічних технологій та її оцінку.

На основі наукових досліджень І. Дичківської [2] виокремлюємо принципи, яким має відповідати взаємодія викладача зі студентами при формуванні їх готовності до впровадження інновацій у виховний процес початкової школи: неперервність і цілісність розвитку особистості, гармонізація педагогічної діяльності, інтеграція всіх її аспектів; особистісна зорієнтованість; професійно-практична спрямованість (варіативність змісту занять у зоні актуальних ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів і запитів педагогічної практики); альтернативність, свобода вибору (спільне планування, диференційовані завдання тощо); усвідомленість професійно-особистісного розвитку під час педагогічної взаємодії (рефлексія, корекція власної діяльності); творче самовираження, співпраця та співтворчість.

Отже, готовність студентів є важливою професійною якістю студентів, яка забезпечує ефективну організацію інноваційної виховної діяльності з учнями молодшого шкільного віку і формується під час безпосередньої практичної роботи у школі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Дурай-Новакова К. М. Факторы профессионального самоопределения будущих учителей (результаты опытно-экспериментальных исследований) / К. М. Дурай-Новакова // Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования : Сб. науч. тр. : М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1981. – С. 34–44.
4. Кадченко Л. П. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности средствами иностранного языка : автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Л. П. Кадченко. – Харьков, 1992. – 23 с.
5. Ковалев В. П. Формирование профессиональной готовности учителя начальных классов к работе в малокомплектной сельской школе : автореферат дисс. на соискание научной степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / В. П. Ковальов. – Чебоксары, 1998. – 41 с.
6. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – Харків : Веста : Ранок, 2007. – 464 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : Школа, 2008. – 1008 с.
8. Чорней І. Готовність до інноваційної виховної діяльності як важлива якість педагога / І. Чорней // Товариство «Рідна школа» : історія та сучасність: Науковий альманах. Ч.7. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів: Вид-во Львів. край. т-ва «Рідна школа», каф. загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 75-84.

САМОСТІЙНА РОБОТА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ І МАТЕРІАЛОЗНАВСТВО»

Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Основним засобом формування цих рис є самостійна діяльність студентів.

Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [1].

Згідно з пунктом 3 «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 2.06.93 № 161. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.11.93 за № 173), навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи.

Самостійна робота сприяє формуванню самостійності, ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності. Вона є завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних заняттях. Адже знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові і практичні зусилля [3, с. 25].

Технологія конструкційних матеріалів – це наука про сучасні методи одержання та обробки конструкційних матеріалів з метою виготовлення конструкцій і деталей необхідних розмірів, конфігурації, стану (чистоти) поверхні та властивостей. Для успішного вивчення спеціальних дисциплін, а також для подальшої інженерної діяльності студенти механічних спеціальностей мають бути добре обізнаними у цих важливих питаннях [4; 5].

Навчальна дисципліна «Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство» – це комплексна дисципліна, яка містить основні відомості про способи виробництва металевих і неметалевих конструкційних матеріалів, їхню будову, властивості й методи обробки для одержання заготовок, готових деталей або виробів різного призначення [5, с. 12].

Метою самостійної роботи студентів з даної навчальної дисципліни є набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь та навичок [2].

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, з даної дисципліни регламентується робочим навчальним планом і становить приблизно 1/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення дисципліни «Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство».

Зміст самостійної роботи студента визначають навчальна програма дисципліни, методичні матеріали, завдання та вказівки викладача.

Відповідно до навчальної програми даної дисципліни у Житомирському автомобільно-дорожньому коледжі Національного транспортного університету пропонуємо наступний перелік тем, в яких передбачено СРС: Розділ 1. Виробництво чорних та кольорових металів: Тема 3. Короткі відомості про виробництво кольорових металів. Розділ 2. Основи металознавства: Тема 4. Будова, властивості та способи випробування металів. Тема 5. Основні відомості з теорії сплавів. Сплави заліза з вуглецем. Тема 8. Основи термічної обробки. Тема 9. Основи хіміко-термічної обробки сталі. Тема 11. Тверді сплави. Тема 12. Сплави кольорових металів. Тема 13. Корозія металів та засоби боротьби з нею. Розділ 3. Пластичні маси: Тема 14. Способи виробництва пластмас та їх застосування. Розділ 4. Ливарне

виробництво: Тема 15. Виготовлення виливків в разових формах. Тема 16. Спеціальні способи лиття. Розділ 5. Обробка металу тиском: Тема 17. Загальні відомості: прокат, пресування, волочіння. Тема 18. Кування та штампування. Розділ 6. Зварювання, різання, паяння металів: Тема 19. Загальні відомості зварювального виробництва. Тема 21. Термомеханічне зварювання. Тема 22. Механізовані способи наплавлення. Розділ 7. Обробка металів різанням та металорізальні верстати: Тема 28. Класифікація металорізальних верстатів. Тема 29. Типові механізми металорізальних верстатів. Тема 30. Верстати токарної групи. Тема 33. Стругання, стругальні та довбальні верстати. Тема 34. Протягування. Тема 35. Шліфування, шліфувальні верстати. Тема 36. Поняття про електричні способи обробки металів. Тема 38. Зубонарізання. Тема 39. Основи розробки технологічних процесів механічної обробки металів [2].

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів передбачають можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Для самостійної роботи студенту також необхідно рекомендувати відповідну наукову та фахову монографічну і періодичну літературу.

Самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни студенти можуть виконувати у бібліотеці Житомирського автомобільно-дорожнього коледжу Національного транспортного університету, користуватися фондами інших бібліотек, а також в домашніх умовах.

У необхідних випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до потрібних дидактичних засобів.

Графік здачі завдань самостійної роботи складається індивідуально зі студентами на початку поточного навчального семестру.

Навчальний матеріал з дисципліни «Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство», передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який студенти опрацювали при проведенні навчальних семінарських занять.

Самостійна робота студентів з даної дисципліни організована через систему домашніх завдань, виконання яких оцінюється відповідно до вимог, і ця оцінка входить до семестрової оцінки студента. Завдання самостійної роботи передбачені як для індивідуальної, так і для групової роботи студентів.

Отже, самостійна робота з навчальної дисципліни «Технологія конструкційних матеріалів» має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому підході, що визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їхню самоактуалізацію та самореалізацію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 297.
2. Камлук Н. Самостійна робота з навчальної дисципліни «Технологія конструкційних матеріалів і матеріалознавство»: навч.-метод. посібник / Н. Камлук. – Чернівці, 2013. – 244 с.
3. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема: наукове видання. / В.А. Козаков. - К.: НМК ВО, 1990. – 62 с. 3. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование. / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.
4. Никифоров В. М. Технология металлов и конструкционные материалы. – Пер. с рус. / В. М. Никифоров. – Киев : Вища школа. Головное изд-во, 1984. – 344 с.
5. Сологуб М. А. Технологія конструкційних матеріалів : Підручник / М. А. Сологуб, І. О. Рожнецький, О. І. Некоз та ін.; За ред. М. А. Сологуба. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Вища шк., 2002. – 374 с.

ДУХОВНА ХОРОВА МУЗИКА В РЕПЕРТУАРІ СТУДЕНТСЬКОГО ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

Протягом тисячоліть хоровий спів був найбільш поширеним видом мистецтва, його впливу на формування особистості досліджували багато вчених різних спеціальностей – фольклористи, диригенти, композитори, педагоги, психологи, мистецтвознавці.

Зміни, які помітно відбуваються в сучасному соціально-політичному та культурному житті України, викликали актуалізацію такого пласту музичної культури як духовна хорова спадщина. Це дає новий імпульс розвитку даного виду хорового мистецтва, що є не тільки частиною національної духовної культури України, а й потужним інструментом регуляції гуманістично-ціннісних відносин людини з дійсністю, чинником формування духовних потреб суспільства.

Сучасна музична педагогіка успадкувала і творчо розвинула на новій соціально-естетичній основі реалістичні традиції української музичної культури. Музична педагогіка зорієнтована на вирішення низки важливих питань стосовно професійної підготовки фахівців різних мистецьких напрямків, пов'язаних із художньою творчістю, інтерпретацією мистецьких творів, репрезентацією творів перед слухачами.

Хоровий спів належить до однієї з основних областей культурного світу – духовній культурі, яка включає сферу духовного, що впливають, перш за все, на розвиток і вдосконалення духовного світу людини.

У своїх дослідженнях О. Олексюк вказує на те, що зміст сучасної музичної освіти зорієнтований на виховання педагогічно виправданої системи музичних знань, навичок та умінь, яка виступає в єдності з досвідом музично-творчої діяльності [4, с. 86]. Тому у змісті навчального матеріалу хорового колективу реалізується одна з найважливіших і обов'язкових умов будь-якого навчального процесу – взаємозв'язок теорії і практики.

Високий професійний рівень хорового виконавства, на що вказують науковці (А.Авдієвський, Л.Думбляускайте, М.Єгорова, Г.Єржемський, Л.Остапенко, А.Козир, Б.Смірнов, Т.Стратан, Г.Струве, Л.Ятло та ін.), можливий за низки умов, серед яких особливо значущою є духовна хорова музика.

Сучасні мистецтвознавці Н.О.Герасимова-Персидська, І.Ф.Ляшенко, П.І. Сікур, С.І.Уланова, М.С.Юрченко доводять, що духовна музика виступає одним з основних компонентів художньої культури і фіксує в собі характерні риси об'єктивації змісту її світоглядницьких основ [8, с. 63]. Вона як вид мистецтва опосередковує в собі загальнокультурну домінанту суспільства, розкриває всі прояви його духовного життя, його інтелектуальний та соціально-психологічний потенціал (С.І.Уланова).

На думку А. Валіахметової, «хорове мистецтво як форма духовної культури є специфічним видом художньої діяльності» людини, що має загальну форму в культурі, її першим загальним визначенням» [2, с. 376].

Основою хорового мистецтва як виду художньої культури є колективна творча діяльність, яка дарує людям естетику, знання, мудрість, виражені в музичних художніх образах і закріплені архетипністю колективного досвіду. До ідей музично-естетичного виховання засобами хорового мистецтва зверталися філософи, музиканти та соціальні реформатори з античних часів. Розуміючи важливість хорового співу, який, за словами Платона Афінського (427–347 рр. до н. е), «є божественне й небесне заняття, що зміцнює все добре й благородне в людині» давні греки вважали його одним з елементів освіти [8, с. 45].

На заняттях хорового колективу формуються і вдосконалюються, *по-перше*, вокально-хорові навички студента: правильний, красивий спів, співоче дихання, мелодичний і гармонічний звук, точна інтонація, вокальний слух, відчуття ансамблю та ін.; *по-друге*,

хормейстерські навички технічної і виконавчої роботи над репертуаром; *по-третє*, загально-педагогічні та загально-музичні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва: його світогляд, художній смак, почуття відповідальності з позиції учасника хору та з позиції його керівника, вимогливість до себе й до інших, дисциплінованість. В дослідженнях О. Олексюк, Л. Остапеко, М. Хіміч, П. Сікура, М. Ковіна, Т. Шоригіна та ін., акцентується увага на моральних, виховних аспектах духовної хорової музики.

Величність та позитивність впливу духовного співу на людей підтверджувалось християнськими письменниками і вчителями Церкви. Так, св. Іоанн Златоуст підмічає, що влада церковного співу над душею є настільки великою, що людина може відмовитися від їжі, питва та сну. Василій Кесарійський (Великий) вбачав у мистецтві дивовижну силу, здатну примиряти, об'єднувати людей через хоровий спів. Оскільки духовна музика завжди супроводжувала церковні обряди, формуючи колективну релігійну свідомість, прилучення до неї молоді стало неминучим.

Характерними рисами духовної хорової музики є відкритість, чистота і зібраність, тобто, особливий внутрішній лад. Весь діапазон настроїв, почуттів, думок – «від скорботи, печалі до радості і тріумфу – не переходить меж дозволеного». Це музика яка закликає людину до гармонії зі світом, до гармонії своїх почуттів і думок, вона налаштовує на спокій і зібраність.

У системі музичної освіти вагоме місце займають культурні традиції хорової спадщини, заснованої на багатогранному репертуарі творів духовної хорової музики композиторської школи: М.Березовського, Д.Бортнянського, А.Веделя, Л.Дичко, М.Дремлюги, М.Леонтовича, А.Лядова, С.Орфєєва, В. Тітова, П.Чеснокова та ін.

Вагоме значення духовна музика має в юнацький період розвитку людини, коли в ньому закладається і формується духовно-моральний фундамент й здібності. Як показує практика, в іншому випадку «надолжити» ущербність виховання і змінити духовний світ, світовідчуття людини буває вкрай важко або навіть неможливо. Це обумовлено тим, що в його свідомості не сформоване уявлення про справжню красу в музиці, його духовно-моральний стан виявляється не здатним сприймати високохудожні твори, які змушують думати, співпереживати, аналізувати. Його душа не захоплюється і не підноситься, не співпереживає почуттю, його очі не горять світлом спраги пізнання, він нудьгує.

Духовна музика ставить за мету – піднесення людського духу до небесної краси. Високе, світле музичне мистецтво закарбовує в собі дух вічного життя - дух окриленої життя в любові та злагоді з моральними законами. Духовна хорова музика реалізує виховну функцію, яка полягає в єдності морально-патріотичного змісту тексту й емоційно-естетичної мелодики, несе в собі теологічний зміст і сприяє моральному, естетичному, громадянсько-патріотичному вихованню молоді, має позитивний комплексний вплив на особистість людини, її психофізіологічну, емоційну, інтелектуальну та фізіологічну сфери. Цікаві і змістовні слова В.В. Медушевського про критерії духовності в мистецтві: «Інтонація мистецтва, головне його специфічна властивість, цілісно вбирає в себе енергії, діючі в суспільстві і що утворюють атмосферу життя: енергії віри чи невіри і розгубленості, святого натхнення чи байдужості, духовної бадьорості або цинізму, велике сподівання або світоглядне смуток, любов або жорстокість серця [2].

Духовна музика, церковні піснеспіви стають об'єктом пильної уваги і глибокого вивчення. Практично всі хорові колективи України включають сьогодні в свій репертуар твори духовної тематики.

Ця прекрасна музика, покликана в своїх вищих проявах відображати духовний світ, є надбанням нашої української культури, гордістю вітчизни, а також невиліковним цінністю всього світового мистецтва. В значній мірі вона впливала і продовжує впливати і на світську музику – народні та авторські пісні.

Чимало церковних піснеспівів присвячено християнській моралі та дидактиці. Це, зокрема, пісні: «Отче наш», «Достойно є», «Вірую», «Милість світу», «Покаяння», «Святий Боже» і т.п. У них відображено високоморальний образ душі, її природну християнність,

людяність, а також високий, але лагідний тон релігійного почуття. Мелодії церковних пісень нерідко вирізняються виразними ладоінтонаційними та метроритмічними особливостями стилю українського фольклору. Близькість багатьох церковних пісень, особливо різдв'яних і покаянних, до народнопісенної традиції сприяла тому, що вони з часом стали побутувати у фольклорному середовищі, зокрема у виконанні лірників і кобзарів.

Духовній хоровій музиці, як показує досвід діяльності музичних навчальних закладів, приділяється недостатня увага в плані його докорінного вивчення та опрацювання з епохи раннього християнства до сучасності, причиною цього є в більшості випадках – інертність мислення та конституційний принцип секулярності нашої держави. Але відділення Церкви від держави ні в якій мірі не може і не повинно відокремити багатовікову духовну хорову культуру від сучасної. Актуальність викладання духовної хорової музики в навчальних закладах визначається нагальною необхідністю вивчення даного важливого пласта музичної культури, особливо в областях професійного та самодіяльного хорового виконавства, сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителя музичного мистецтва [5]. Особливо важливо впровадження і розширення духовної музичної тематики у навчальних планах не тільки духовних, але і світських навчальних закладах різних рівнів. Тому, до репертуару навчального студентського хору потрібно включати найкращі зразки хорової школи такі як «Літургія» Д. Бортнянського, твори М. Березовського, А. Веделя, Д. Дилецького, М. Леонтовича, К. Стеценка, твори Києво-Печерського розспіву, сучасну хорову музику, твори Л. Дичко, І. Єлецьких, Б. Фільц М. Шука та ін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Валиахметова А. Хоровое искусство как форма духовной культуры / Валиахметова А. Н. // Педагогика художественного образования: история, методология, практика. Ч. 1. – Казань: ТГГПУ, 2011. – 519 с.
2. Медушевський В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.В. Медушевський. – М.: Музыка, 1980. – 225 с.
3. Московчук Л.М. Українська духовна музика: навч.-метод. комплекс (програма, методичний посібник, ното хрестоматія) [для вчителів загальноосвітніх навч. закладів та недільних шкіл] / Л.М. Московчук. – Кам.-Подільський: Аксіома, 2010. – 704 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. / О.М. Олексюк. – К.: Київ. ун-т ім. Гріченка, 2013. – 248 с.
5. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібн. – К.: Знання України, 2004. – 236 с.

*Галина Коберник
(Умань)*

АДАПТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Одним з вирішальних факторів розвитку суспільних процесів є збільшення ролі людського фактору у будь-яких системах. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є актуалізація потенційних можливостей членів суспільства та реалізація їх у процесі життєдіяльності.

Це вимагає перебудови навчально-виховного процесу в установах освіти на основі реалізації індивідуального підходу до підростаючої особистості. Тому що, однією з основних причин відносно низької ефективності навчально-виховного процесу, на думку багатьох науковців, є недостатня індивідуалізація навчального процесу.

Ідеєю індивідуалізації навчання пронизані дослідження ряду таких науковців як Е. С. Рабунського, В. І. Загвязинського, Л. П. Книш, Т. М. Ніколаєвої, А. П. Аристової, І. Т. Огороднікова, М. Н. Данилова, Л. С. Виготського, Д. М. Богоявленського, Е. Н. Кабанової-Міллер, Г. С. Костюка, Н.А. Менчинської, Б. М.Теплова та ін.

До питання організації індивідуального підходу до молодших школярів у процесі вивчення окремих предметів підготовки звертаються науковці значно рідше (О. Я. Савченко, С. П. Логачевська, Г. І. Коберник та ін.)

Однак, у педагогічних дослідженнях недостатньо вивчалася проблема індивідуалізації навчання шляхом адаптування навчальних завдань, зокрема у початковій школі.

У “Педагогічній енциклопедії” індивідуалізація розглядається як “...організація навчального процесу, за якого вибір способів, засобів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання” [4, с. 201].

У дослідженнях В. А. Крутецького, М. В. Ляховицьких, С. Ю. Ніколаєвої індивідуалізація навчання трактується як максимальне наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен учень працює у зручному для нього темпі, манері, що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам'яті, рисам характеру та емоційному стану.

Поняття «індивідуалізація» навчання, що склалося в даний час, розглядається всіма науковцями і як необхідна умова, і як ефективний засіб особистісно орієнтованого начального процесу.

Виходячи з того, що великий вплив на ефективність процесу навчання мають індивідуальні особливості в розумінні таких компонентів пізнавальної діяльності, як сприймання, увага, пам'ять, мислення, а також спеціальні здібності, в загальному розумінні поняття “індивідуалізація навчання” розглядається, як пристосування навчальних впливів до індивідуально-психологічних особливостей кожного учня, з одного боку й створення сприятливих умов для розвитку спеціальних здібностей і можливостей учнів, з другого.

Під час використання поняття “індивідуалізація навчання” необхідно мати на увазі, що при його практичному здійсненні мова йде не про абсолютну, а відносну індивідуалізацію. В межах шкільної практики індивідуалізація завжди відносна з таких причин:

- 1) переважно враховуються індивідуальні особливості не кожного окремого учня, а групи учнів, які володіють приблизно схожими особливостями;
- 2) враховуються тільки відомі особливості або їх комплекси й саме такі, які важливі з точки зору навчання, й поряд із цим може використовуватися ряд особливостей, врахування яких у конкретній формі індивідуалізації неможливе або навіть не так вже необхідне (наприклад різні властивості характеру або темпераменту);
- 3) іноді відбувається врахування деяких властивостей або стану тільки в тому випадку, якщо саме це важливо для конкретного учня (наприклад, талановитість у якій-небудь галузі, порушення здоров'я);
- 4) індивідуалізація реалізується не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в якому-небудь виді навчальної роботи.

Ми підтримуємо думки авторів, які вважають, що індивідуалізація процесу навчання передбачає вибір такої стратегії, яка максимально сприяла б розвитку особистості. Педагог повинен шукати ті специфічні для кожного не схожі, неповторні умови, які б вплинули на формування визначальної риси характеру, на розвиток якостей особистості, життєвої активності. Як показало наше дослідження, одним із ефективних засобів індивідуалізації навчання молодших школярів є адаптування навчальних завдань до актуального рівня їх навчальних компетенцій («зони найближчого розвитку»).

Учені розглядають адаптацію [від лат. adaptatio – пристосування] як процес пристосування будови до нових умов існування [1; 3; 4].

Проте, в педагогіці вчені ведуть мову про адаптацію живих організмів до оточуючого середовища. А ми будемо розглядати адаптування навчальних завдань до особистості учня.

Вимога адаптувати (приспособувати, зробити зручнішим) процес навчання і виховання проголошена ще Я. А. Коменським як один із основних принципів навчання принцип природовідповідності.

В основу адаптування завдань ми кладемо пристосування їх до відповідного рівня готовності учня розв'язувати дане завдання. На нашу думку, повинна існувати єдність між готовністю молодшого школяра сприймати та перетворювати інформацію й формою подачі навчального завдання. Має відбуватися пристосування завдань до особистості, тоді вона буде здатною сприймати відповідні впливи на її інтелект, "переробляти," "зберігати" й "відтворювати" їх у наступних взаємодіях з навколишньою дійсністю [3].

Тобто, щоб відбулася адаптація можливостей учнів молодшого шкільного віку до сприймання певного навчального матеріалу, доцільно педагогу починати з адаптування завдань до відповідного рівня навчальних компетенцій кожного з учнів або групи учнів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дає можливість зробити висновки, що адаптування завдань є:

- одночасно процесом і результатом пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих особистостей, або їх груп;
- компонентом адаптування завдання до індивіда, є видозміна його подачі, що відповідає рівню навчальних компетенцій школяра на момент розв'язання цього завдання;
- складовою видозміни завдань є різні види підказок до розв'язання даного завдання, або ускладнення їх.

Адаптування завдань пов'язане з конкретною "метою", яка спрямована на конкретний результат передбачений навчальною програмою.

Адаптовані до рівня навчальних компетенцій завдання, що пропонуються учню початкової школи, мають бути доступними, посильними, розв'язуючи які, він може показати свої здібності, розкрити потенційні можливості, звільнитися від страху перед майбутньою роботою.

Наше дослідження переконало, що дотримання певних педагогічних умов при адаптуванні завдань до рівня навчальних компетенцій молодших школярів, забезпечує успішне засвоєння програмового матеріалу кожним індивідом. Розв'язування таких завдань сприяє:

- розвитку логічного мислення молодшого школяра;
- урахуванню органічних потреб дитини та поступове привчання до самостійності та активності у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- формуванню: а) віри у свої сили; б) почуття успіху, яке стає стимулом навчально-пізнавальної активності для подальшого навчання підростаючої особистості;
- своєчасному засвоєнню молодшим школярем навчального матеріалу та набуттю необхідних навчальних умінь та навичок;
- збереженню та розвитку повноцінного фізичного, психічного та соціального "Я" молодшого школяра;
- забезпеченню емоційного комфорту, задоволення від перебування в школі.

Розв'язування адаптованих до рівнів навчальних компетенцій учнів навчальних завдань впливає на зміну їх форм поведінки, що виражається у впевненості, активності, сміливості школяра. Універсальним критерієм їх адаптованості є певний баланс, тобто оптимальна узгодженість між актуальним рівнем навчальних компетенцій особистості та формою пристосування до них завдань.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що зовнішнім критерієм адаптованості завдань є здатність включення суб'єкта в процес їх розв'язування.

У ролі внутрішніх критеріїв адаптованості є забезпечення поступового переходу накопичених кількісних змін особистості у нову якість.

Показником адаптованості завдань є вплив на емоційний (задоволеність, позитивний стан психіки), ціннісний (зміна спрямованості й відносин), когнітивний (пізнання нового),

діяльнісний (активність у процесі навчально-пізнавальної діяльності) компоненти особистості.

Дослідження проблеми адаптування завдань до актуального рівня навчальних компетенцій молодших школярів, яка вивчена нами, дало можливість стверджувати, що критеріями ефективності адаптованих завдань є: емоційний стан дитини (афективний, неврівноважений, урівноважений), характер діяльності (самостійна, наслідувальна, повна бездіяльність), позитивне ставлення до відвідування занять, під яким розуміється задоволення навчальною діяльністю, ставлення до дитини дорослих та однолітків. Важливо і на наступних етапах навчання підтримувати та закріплювати позитивний емоційний стан дітей.

Важливо, щоб адаптовані завдання передбачали поступовий перехід від простих до складніших видів роботи. Для сильніших учнів доцільні завдання, які були б не тільки більші за обсягом чи складніші за змістом, а й передбачали б елементи творчого пошуку, різні вправи з логічним навантаженням. Індивідуалізація навчальної роботи при цьому сприятиме не тільки підвищенню рівня навчальних компетенцій, а й розвитку самостійності всіх учнів, їхнього інтересу до навчання. Оскільки в умовах класно-урочного навчання школярі з різними рівнями навчальних компетенцій повинні оволодіти новим матеріалом одночасно, то для індивідуалізації навчання варто здебільшого добирати завдання, які передбачають спільну пізнавальну мету чи мають той самий зміст, але відрізняються ступенем складності і потребують різної допомоги. Адже відомо, що учні початкових класів, в тому числі й з низьким рівнем навчальних компетенцій, при відповідній допомозі спроможні виконати досить складні вправи і повірити в свої можливості, що є стимулом його подальшої навчально-пізнавальної діяльності.

Правильно підібрані або подані завдання, що відповідають рівню навчальних компетенцій молодшого школяра, розвивають його мислення, сприяють формуванню навичок самоконтролю.

Щоб мати надійну основу для адаптування завдань, вчителю слід систематично у спеціальному зошиті фіксувати помилки, утруднення кожного учня.

Адаптування навчальних завдань допомагає індивідуалізувати роботу з учнями, спонукає формування інтересу до всебічного осмислення зв'язків між даними й шуканими величинами, до пошуку раціональних способів виконання завдань. Адаптування забезпечує виконання посильних завдань, що дає змогу створити ситуацію успіху, тобто бажання вчитися.

Розв'язання адаптованих до рівня навчальних компетенцій молодших школярів завдань сприяють поліпшенню саморегулювання пізнавальної діяльності учнів, стимулюванню навчально-пізнавальної активності, самоконтролю, а вчителів допомагають у здійсненні індивідуального підходу до учнів, у оптимальному керівництві процесом навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності / Н.М.Захарова // Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – К., 2007. – 242 с.
2. Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика: Монографія / Г. І. Коберник. – К.: Наук. світ, 2002. – 231 с.
3. Милославова И. А. Адаптация как Социально-психологическое явление / И.А. Милославова // Социальная психология и философия. – 1999. – № 2. – С. 116–118.
4. Педагогическая энциклопедия. В 4-х томах. Гл.ред. И. А. Капралов. – М.: Педагогика, 1964. – Т.1. – 436 с.

**ВИДАВНИЧА, НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ГРИГОРІЯ ВРЕЦЬОНИ**

13 вересня 1880 року Григорій Захарович Врецьона заснував “письмо педагогічно-літературне” – перший професійний вчительський журнал “Школьна Часопись” з метою “розбудити” вчителів і розпочати шкільний рух. Упродовж десяти років він був незмінним редактором цього журналу, “держаного в народовських дусі” [7, с. 1]. Зміст матеріалів “Школьної Часописі” був підібраний за схемою аналогічних педагогічних видань – “Учитель”, “Газета шкільна” та ін., однак трактування й обговорення порушуваних у публікаціях тем значно поглибилося й розширилося. На відміну від тогочасних видань, тема шкільництва у “Школьній Часописі” розглядалася значно ширше, набираючи суспільно-громадського забарвлення. Ще в першому номері газети Г. Врецьона визначив основну мету цього видання: “Через працю педагогічно-літературну и стоваришене умысле мужей праці, науки и народолубця образоватися взаємно для загального и разнійшого діла на поли просвіты и вихованя народного, щобы статися сильными єдностею и згодою в науці для будущего пожитку народу” [3, с. 1]. Тобто видавець чітко заманіфестував мету свого “дітища”: не лише праця на теренах просвітництва, а й залучення до неї широкого загалу інтелігенції. “Поводирем” просвітницького руху визначено вчителя як центральну постать, організатора не лише навчально-виховного процесу, а й культурно-просвітницької роботи в громаді. Не випадково після програмної статті в часописі уміщено публікацію “Учителі и ихъ вліяне”, в якій зацентровано на тій повазі й особливому пістеті, з якими споконвіку ставилися до вчителів. Г. Врецьона не уявляв прогресу суспільства без подвижницької праці вчителів, тому вкотре повторює традиційну для педагогічної преси сентенцію: місце вчителя народної школи – в громаді, поруч зі священником. Тому Г. Врецьона висловлює одностайну думку всієї редакції: вчитель і священник повинні бути одностайними в культурно-просвітницькій праці [4, с. 2]. Педагог доводить необхідність співпраці школи, сім’ї, громади задля включення дитини в історію свого народу, залучення її до внутрішніх скарбав нації задля того, щоби вона стала продовжувачем батьківських звичаїв і традицій, тобто національне виховання він розглядає невіддільно від людського громадського виховання. Учня Григорій Захарович розглядає як ініціативного учасника виховного процесу, а його працю – вагомим фактором розвитку гармонійної особистості. За його переконанням, освіта виступає центральним фактором піднесення нації, гарантом забезпечення їй достойного місця серед цивілізованих народів. Тобто на сторінках видання особа вчителя трактується з більш вимогливих позицій, акцентовано на його ролі у формуванні національної свідомості молоді, розбудові національної школи.

“Школьна Часопись” була протигагою польськомовній газеті “Школа” і гуртувала навколо себе вчителів-українців. На сторінках часопису друкували чимало матеріалів про українські початкові та середні навчальні заклади. УПТ, котре не мало власного періодичного видання, друкувало у “Школьній Часописі” інформацію про діяльність товариства, звернення до громадськості з проханням надати інформацію про українські школи в містах і селах. Однак, як стверджує Л. Шологон, звіти Крайової шкільної ради віддзеркалювали лише загальний стан шкільної справи у краї, не диференціюючи її за мовно-національною ознакою, тобто вони не давали конкретного матеріалу про становище українських шкіл [8, с. 86].

З 1882 року цей часопис став педагогічно-науковим тижневиком і до 1883 року виконував роль друкованого органу Руського товариства педагогічного. Двотижневик містив педагогічні, дидактичні і методичні статті, матеріали для додаткової науки, шкільне законодавство, літературні та етнографічні праці, звідомлення з учительських конференцій,

комунікати Руського Педагогічного Товариства тощо. Серед інших співробітниками були: О. Барвінський, Д. Вінцковський, Є. Желехівський, Р. Заклинський, Г. Зарицький, І. Кабаровський, К. Кахникевич, М. Крушельницький, К. Кузик, І. Микитович, А. Рибачик, Ю. Целевич та інші [5, с. 3875].

Постійними рубриками “Школьної Часописі” були: “Переглядь в Австро-Угорскої монархії” (з підрубриками “Заграниця” або “Переглядь школьный”), “ВЪсти зъ поля школьництва”, “Школьны вЪсти”, “Дописи”. “Школьна Часопись” виходила на противагу польській газеті “Школа” і об’єднувала навколо себе вчителів-українців. На сторінках часопису друкували свої статті відомі в Галичині автори – Олександр Барвінський, Михайло Банах, Григорій Зарицький, Павло Кирчів, Іван Хабаровський, Роман Заклинський, Кирило Кахникевич, Наталія Гладилевич, Стефан Ковалів. Провідне місце на шпальтах часопису займали дидактично-педагогічні та методичні матеріали. Актуальною й постійною темою статей була українська мова та її викладання в школі. Її висвітленню присвячені виступи багатьох авторів, які доводили необхідність навчання дітей рідною мовою і шкідливість навчання чужою. Так, 1880 р. в ч. 4-6 часопису вміщено науково-методичну статтю О. Барвінського “Вплывъ науки языка матернего на виховане” [2, с. 41-42].

Першочергове місце в часописі відводилося матеріалам на шкільні, педагогічні, дидактичні теми. У багатьох номерах друкували розроблені освітянами-практиками (Г. Врецьона, Р. Заклинський, О. Спринь та ін.) методичні розробки уроків, здебільшого для початкової школи; конспекти лекцій на конкретні теми з арифметики, рідної мови, географії, інших шкільних предметів. Крім цього, статті Г. Врецьони торкалися різноманітних сторін життя: лікарських порад, відомостей про анатомію і гомеопатію, питань ощадного ведення домашнього господарства. Редагуючи часопис, Григорій Захарович водночас був і активним дописувачем: якщо у 1880 р. він опублікував дванадцять статей, то у 1882 – тридцять три.

Своєю багатосторонньою діяльністю журнал зробив вагомий внесок у боротьбу за українську національну школу, в чому велика заслуга Григорія Захаровича. “Школьна Часопись” відіграла важливу роль у розгортанні громадського педагогічного руху, солідаризації учительського загалу, в організаційному становленні заснованого у 1881 р. Руського товариства педагогічного, котре стало невідривним елементом національного руху галицьких українців наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Воно стало громадською культурно-освітньою організацією, серед провідних видів діяльності якого було заснування українських загальноосвітніх та професійних шкіл, дитячих садків, видання педагогічних журналів, шкільних підручників і посібників. Сам Григорій Захарович підкреслював зростаючу популярність цього видання. У замітці “Заявлене водъ редакції” він писав, що часопис кожного року мав “від 400 до 500 передплатниковъ, а певно два-три разы столько читателейъ”. Видання часопису припинилося 16 (28) травня 1889 р. на десятому числі, оскільки Руське товариство педагогічне “рішилося мати в школьної часописи свой орган и взялося... до видання школьной часописи “Учитель”. Редактор висловив надію, що “Учитель” буде подальшим продовженням школьного видавництва в Галичині” [7, с. 73], що згодом і справдилося.

Висновки. Своєю багатогранною видавничою діяльністю Григорій Врецьона зробив вагомий внесок у боротьбу за українську національну школу, солідаризацію учительського загалу та поширення громадського педагогічного руху серед галицьких українців наприкінці XIX – у першій половині XX століття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Врецьона Г. Учитель повинен бути характеромъ / Г. Врецьона // Школьна часопись. – 1884. – Ч. 23. – С. 177-179; Ч. 24. – С. 186-187.
2. Врецьона Г. Заявлене водъ редакції / Г. Врецьона // Школьна часопись. – 1889. – Ч. 10. – С. 73-74.

3. Врецьона Г. Програм загального згромадження польського товариства педагогічного в Коломиї и проєктованих прогульок до Жабего и на Чорногору / Г. Врецьона // Школьна Часопись. – 1882. – Ч. 9.
4. Врецьона Г. Учителі и ихъ вліяне / Г. Врецьона // Школьна часопись. – 1880. – Ч. 1. – С. 2.
5. Енциклопедія українознавства: в 10 т. / за ред. В. Кубійовича. – Т. 1. – Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові, 1993. – 400 с.
6. Ступарик Б. Врецьона Григорій Захарович (1839-1901) // Українська педагогіка в персоналіях: Х – ХІХ століття / навч. посібн. для студентів вищих навч. закладів, у двох книгах / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – 2005. – С. 407 – 413.
7. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко. – Дрогобич : Видавнича фірма “Відродження”, 2008. – 464 с. – (Серія : Золота Франкіяна).
8. Шологон Л. Українська педагогічна періодика Галичини (1880-1914 рр.) / Л. Шологон // Галичина : Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2006-2007. – № 12-13. – С. 86-93.

*Ольга Кравченко
(Ладизжин)*

РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Реформування вищої школи й ті вимоги, що ставляться до випускників ВНЗ, повинні докорінно змінити навчальні методики вищої школи. Сучасний соціальний і економічний розвиток країни потребує кваліфікованих, ініціативних, креативних спеціалістів, які мають ґрунтовну теоретичну й практичну підготовку з фаху, прагнуть до неперервної самоосвіти, здатні самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною діяльністю.

Все це потребує від викладача активних пошуків нових педагогічних технологій професійної підготовки майбутнього спеціаліста, зорієнтованих на розвиток його самостійності та пізнавальної активності. Реалізація цього завдання в умовах професійної школи має здійснюватись на основі нової, орієнтованої на розвиток особистості, гуманної парадигми підготовки молоді. Сьогодні вже неможливо викладати дисципліни традиційно, коли у центрі навчального процесу знаходиться викладач, а студенти мовчки сприймають матеріал, слухають пояснення на лекціях або звітують на семінарських і практичних заняттях, виконують контрольні завдання, складають заліки, іспити, одержують оцінки за ті знання і навички, які набули у процесі навчання.

Існують різні форми навчання. І викладач, свідомий того, що більшість студентів потребують різних методів навчання, для досягнення успіху повинен пам'ятати про це. Від занять, де в центрі уваги перебуває викладач, в епоху інформації слід переходити до уроків, де студенти діють і самі доходять висновків з допомогою викладача.

Освіта сьогодення повинна стати переходом від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань – до вміння оперувати знаннями, від «одноразовості» – до безперервності, від поточної організації навчання – до індивідуальної.

На сучасному уроці доцільно використовувати різноманітні форми і методи організації роботи студентів, що дозволяють розкрити зміст їх суб'єктивного досвіду із запропонованої теми. Ретельно продумувати чергування видів робіт, типів завдань для уникнення стомлюваності студентів, прагнути до створення ситуації успіху для кожного студента.

За таких умов студенти прагнуть бути почутими, намагаються висловлюватися з порушеної теми, пропонувати, не боячись помилитися, свої варіанти.

Важливе місце в особистісно-орієнтованому навчанні посідають інтерактивні технології.

Загальною метою навчання іноземної мови є формування комунікативної компетенції, що базується на знаннях, уміннях пізнавального творчого типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях, тощо. Виділення в мовному компоненті чотирьох змістових ліній дає змогу розрізнити практичну цінність кожної з них.

Мовленнєва діяльність забезпечує вироблення і вдосконалення умінь та навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі у таких сферах як особистісна, публічна, освітня.

Мовна лінія – це засвоєння системних знань про мову, як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовних умінь та навичок.

Соціокультурна – засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, які регулюють стосунки між людьми і сприяють їх естетичному і моральному і морально-етичному розвитку.

Діяльнісна лінія забезпечує формування загально навчальних умінь і навичок, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, передусім спрямованих на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Протягом усього життя, в тому числі і у системі формальної освіти, формуються комунікативні навички людини, вміння спілкуватися з іншими, будувати стосунки, працювати командою тощо.

Кваліфікованим фахівцем людину робить система специфічних знань, навичок і вмінь, набутих в процесі професійного навчання. При цьому особистісно орієнтоване навчання відкриває нову сторінку впровадження інноваційних технологій у навчальний процес.

В сучасному світі володіння іноземною мовою просто необхідне. При цьому знань граматики та лексики частіше за все буває недостатньо, потрібно вільно, невимушено, а головне сміливо спілкуватися, з легкістю знаходити вихід із складних ситуацій, висловлюватися і зрозуміти інших.

Комунікативна методика вивчення іноземної мови спрямована на те, щоб той, хто вивчає іноземну мову, міг в різних мовленнєвих ситуаціях розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, пояснити, оцінити, заперечити, підтвердити, порадити і запитати поради, обґрунтувати тощо. Для цього він має оволодіти різними функціональними типами діалогів: діалогом-розпитуванням, діалогом-домовленістю, діалогом-обговоренням, діалогом-обміном, враженнями і таке інше.

При цьому також слід мати на увазі, що люди з якими він буде спілкуватися – не близькі жителі якогось безликого населеного пункту. Вони можуть спішити, бути зайнятими своїми справами, можуть бути неуважними, або навпаки балакучими. Тож дуже важливо формувати навички спілкування іноземною мовою в найрізноманітніших ситуаціях.

Комунікативна методика вивчення іноземної мови спрямована саме на це.

Досягти високого рівня мовленнєвої компетенції, не знаходячись серед носіїв мови, дуже важко. Тому реалізація комунікативного підходу, який забезпечує формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь в ситуаціях адекватним реальним, є на сьогодні методичним стандартом.

Навчальні можливості ігор відомі давно. Багато видатних педагогів справедливо звернули увагу на ефективність використання ігор в процесі навчання. Адже саме в грі особливо повно і часом несподівано проявляються здібності людини, а особливо дитини.

Гра – це особливо організована форма діяльності, яка вимагає напруження емоційних і розумових сил. В грі всі рівні. Вона посилює навіть слабким учням. Більш того, інколи слабший за підготовкою учень в грі може бути першим, може проявити більше винахідливості і кмітливості. Атмосфера рівності, захопленості, відчуття посильності завдань – все це дає можливість учням подолати невпевненість, страх перед висловлюванням

іноземною мовою, які заважають вільно вживати в процесі мовлення слова чужої мови. А це сприятливо впливає на результати навчання. Непомітно засвоюється мовний матеріал, а разом з ним і виникає почуття впевненості.

Рольова гра – простий і природний спосіб пізнання людиною навколишньої дійсності, найбільш доступний шлях до оволодіння знаннями, уміннями та навичками.

Рольову гру можна розцінювати як саму точну модель спілкування, адже вона являє собою невелику ситуацію, побудова якої нагадує драматичний твір із своїм сюжетом, конфліктом і діючими особами. В процесі гри ситуація програється декілька разів і при цьому щораз в новому варіанті. Ле разом з тим ситуація гри – це ситуація реального життя. А тому гри в певних межах властива спонтанність мовлення. Гра виявляється ситуативно-варіативною вправою, яка створює можливість для багатократного повторення мовного взірця в умовах максимально наближених до реальних. Такі ігри сприяють виконанню важливих методичних задач: по-перше, вони сприяють формуванню психологічної готовності студентів до спілкування; по-друге, вони забезпечують багатократне повторення мовного матеріалу, і по-третє, вони забезпечують тренування студентів у відборі необхідного мовного варіанта, що є підготовкою вже до ситуативного природного мовлення.

Рольова гра є ефективною формою проведення завершального заняття з вивченої теми, адже вона надає студентам можливість активізації вивченої лексики, граматичних конструкцій та спілкування на тему в повному обсязі. Але навіть на початковій стадії роботи над темою варто вводити в навчальний процес невеликі рольові ігри. Це дозволяє зняти бар'єр, що виникає при незвичній формі спілкування іноземною мовою, характерній для рольової гри. Такі міні-рольові ігри можна проводити на етапі засвоєння студентами діалогічних єдностей та етапі засвоєння мікро-діалогів. В результаті справжньої рольової гри, яка спонукає студентів до складання власних діалогів і до спонтанного обміну репліками, буде проходити активно і невимушено. У відповідності до цих етапів рольова гра може носити репродуктивний характер (на першому етапі), напівтворчий характер (другий етап) і творчий характер під час власне рольової гри. Регулярно організація рольових ігор на заняттях іноземної мови дає можливість поступово підвищувати рівень мовленнєвої компетенції студентів.

Найбільш розповсюджені форми рольових ігор: презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, функціональні студії тощо.

Рольові ігри відповідають сучасним вимогам Державного освітнього стандарту та є одним з елементів комунікативного підходу до вивчення іноземних мов, що стимулюють діяльність студентів та створюють сприятливі умови для спілкування.

Рольові ігри дають можливість для розвитку творчих здібностей студентів у процесі мовленнєвої діяльності у зв'язку з тим, що студент підбирає ті мовні засоби, які саме він вважає необхідними у певній ситуації.

Використання рольових ігор у процесі вивчення іноземних мов створює умови для використання мовленнєвих умінь і навичок у ситуаціях, наближених до реального спілкування, забезпечує реалізацію взаємодій та співпраці викладача з студентом, сприяє розвитку інтересу до вивчення мови.

Інтерактивне навчання – це навчання у співпраці колективу, групи, окремих студентів, студента і викладача. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових та ділових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Рольова гра надає максимальної свободи інтелектуальній діяльності студентів в межах, визначених правилами гри. Вона допомагає визначити ставлення студента до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, отримати конкретні навички та уміння. Рольові ігри допомагають студентам виробити власне ставлення до конкретних життєвих ситуацій, сприяють розвитку уяви і навичок критичного мислення, вміння знаходити

правильні рішення і діяти адекватно ситуації, допомагають створенню атмосфери співробітництва та взаємодій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дианова Е.М., Костина Л.Т. Ролевая игра в обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе. – 1988. – №3.
2. Литвин Л.М. Рольові ігри в навчанні учнів ділового мовлення // Англійська мова та література. – 2009. – №4.
3. Миронова Н.М. Драматичні ігри для творчого етапу навчання // Англійська мова та література. – 2009. – №25.
4. Потапова Л.Т. навчання лексики за комунікативною методикою // Англійська мова та література. – 2009. – №4.
5. Рудан О.О. Teaching Creative Drama // Англійська мова та література. – 2009. – №22.
6. Близнюк О.І., Панова Л.С. Ігри в навчанні іноземних мов. – К.: Освіта, 1997.
7. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід.: Методичний посібник / Авт.-уклад. Пометун О., Пироженко Л. – К.: АПН, 2002
8. Ladousse G.P. Role Play/ Oxford English Resource Books for Teachers Series edited by Alan Maley – Oxford: Oxford University Press, 1987.
9. Rlippel F. Keep Talking. Communicative Fluency Activities for Language Learners. – Cambridge University Press, 1998.

**Зоряна Крупник
(Тернопіль)**

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ВИХОВАНЦІВ ЦЕНТРІВ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Здоров'я дітей і підлітків у будь-яких соціально-економічних і політичних ситуаціях є найактуальнішою проблемою і предметом першочергової важливості. Державна система соціального захисту, яка трансформується в нових умовах, поки що є не настільки гнучкою, щоб своєчасно і адекватно реагувати на існуючі негативні соціальні прояви. Не рідко складний матеріальний та психологічний стан деяких сімей породжує ситуацію, коли діти опиняються поза сімейних турбот та йдуть з дому.

На жаль, в Україні спостерігається катастрофічне збільшення кількості бездоглядних і безпритульних дітей, позбавлених батьківського піклування. Із 80 тисяч дітей-сиріт лише близько 7% – біологічні сироти, тобто реально не мають батьків. Решта – соціальні сироти при живих батьках. Частина таких дітей іде жити «на вулицю», яка стає для них домом. Ця категорія дітей вкрай потребує допомоги, щоб повернутися (при можливості та доцільності) до рідної сім'ї або знайти інше постійне місце проживання (інтернат, опіку, прийомну сім'ю) та розпочати повноцінне життя в суспільстві.

Наявність безпритульних дітей – переконливий аргумент недосконалості системи забезпечення прав дитини в Україні. Становище бездоглядних та безпритульних дітей, які стали заручниками перетворень у новій соціально-економічній реальності, є гострою соціальною проблемою сьогодення, що носить складний, інтегрований, багатоаспектний характер й тому механізми й порядок діяльності органів опіки та піклування з моменту виявлення дитини, яка залишилась без піклування батьків, до її влаштування та здійснення контролю за умовами її проживання і виховання визначає Порядок діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини. Відповідно до Порядку дитина, яка залишилась без батьківського піклування, може бути за направленням служби у справах

дітей за місцем виявлення дитини тимчасово влаштована в притулок для дітей служби у справах дітей, центр соціально-психологічної реабілітації дітей.

Зазначимо, що формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації та спонукання їх до здорового способу життя потребують на сучасному етапі розвитку суспільства найбільш інтегрованого, соціального підходу до проблем здоров'я, необхідності формування свідомості у дітей слідувати нормам здорового способу життя, розуміння інтеграції складових здоров'я людини: фізичної, психічної, духовної, соціальної.

Основним змістом діяльності по формуванню відповідального ставлення до особистого здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, на нашу думку, є розробка і реалізація соціальних проєктів, які спираються на певні передумови, принципи, завдання, стратегії, механізми, визначені формуванням відповідального ставлення до здоров'я, і мають на меті покращення здоров'я даної категорії дітей, та загалом, всього населення.

Підтвердженням цьому є «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», Національна програма «Діти України», цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», «Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» [8; с. 235], що передбачають завдання, спрямовані на зміцнення, формування та збереження здоров'я дітей, молоді та дорослих, формування соціально-активної, фізично здорової та духовно багатой особистості.

Центри соціально-психологічної реабілітації функціонують відповідно до статей 104-108 Цивільного кодексу України, статті 59 Господарського кодексу України, статті 11 Закону України «Про органи і служби у справах дітей і спеціальні установи для дітей», Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей», враховуючи погодження Міністерства соціальної політики України (лист №7609/0/14-13/57 від 15.07.2013 року), з метою вдосконалення соціального захисту дітей, надання комплексної допомоги дітям стосовно їх реабілітації та соціалізації, повернення до біологічної сім'ї або влаштування їх в сімейні форми виховання, керуючись ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Притулки для дітей та Центри соціально-психологічної реабілітації дітей служб у справах дітей кожної області, здійснюють свою діяльність, керуючись Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. №565 «Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» (далі – Типове Положення про притулок), Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. №87 «Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» (далі – Типове положення про Центр) та іншими нормативно-правовими актами у сфері соціального захисту дітей.

Отже, основними принципами формування відповідального ставлення до особистого здоров'я та здорового способу життя дітей притулків є принцип партнерства, що потребує координованої діяльності всіх зацікавлених сторін: притулків для дітей, уряду, сектору охорони здоров'я та інших суспільних і економічних секторів, недержавних організацій, місцевої влади, промисловості та засоби масової комунікації, а також принцип пристосування цієї діяльності (проєктів, програм, заходів, окремих ініціатив) до умов та можливостей притулків.

Серед принципів можна виділити наступні:

1) *принцип демократизації*. Це передусім співробітництво вихователів і вихованців у вирішенні завдань життєдіяльності дітей, усунення авторитарного принципу виховання, утвердження таких форм, які сприятимуть формуванню демократичної культури особистості;

2) *принцип творчої діяльності, самодіяльності і самостійності*. Полягає у розкріпаченні творчих сил кожної дитини, максимальному розвитку її самостійності у пошуку істини шляхом залучення до різних видів творчої діяльності;

3) *принцип гуманізації взаємин усіх учасників реабілітаційно-виховного процесу*. Сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання її права на свободу, на соціальний захист, на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності;

4) *принцип психологізації реабілітаційно-виховного процесу*. Центром реабілітаційно-виховного процесу має стати дитина з її складним світом думок, почуттів, її “Я” – концепція, а метою формування такої позиції, яка, включаючись у соціальній активності і гуманістичній спрямованості, детермінує її самоактуалізацію, самореалізацію можливостей;

5) *принцип індивідуалізації та диференціації*. Урахування рівнів фізичного психологічного, соціального та духовного розвитку учнів, їх соціальної активності й побудова на цій основі групових та індивідуальних програм розвитку, стимулювання пізнавальної, комунікативної, орієнтовано ціннісної активності дітей, їх саморозвитку. Необхідно стимулювати мотивацію майбутнього у дітей;

6) *принцип врахування інтересів і потреб дитини*. Сучасні психолого-педагогічні методи дають змогу максимально вивчити запити, інтереси неповнолітніх і на підставі цього коригувати виховний процес [70; с.98].

Загалом, значна кількість дітей, які потрапляють у притулки почувають себе самотніми, відчувають душевний дискомфорт внаслідок відвертих та довірливих взаємин з однолітками, невизначеності соціальної позиції в колективі та несформованості ціннісних орієнтацій у сфері спілкування. Позитивне або негативне ставлення оточення, до навчання, ступінь оптимізму, захисту, соціальне благополуччя є психологічним комфортом дитини.

На наше переконання, для більш досконалого виконання всіх критеріїв необхідно об'єднати весь колектив працівників притулку для розв'язання завдань щодо формування освіти про навички та способи відповідального ставлення до особистого здоров'я та здоровий спосіб життя у дітей притулків. Тому що тільки об'єднавши спільні зусилля усіх працівників притулків та їх утриманців можна виробити навички відповідального ставлення до здоров'я у дітей даної категорії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Шалва Амонашвили. – М., 1996. – 345 с.
2. Всемирная энциклопедия: Философия / [глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М. – Минск, 2001. – 1320 с.
3. Єжова О.О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я у юних хортингістів / О.О. Єжова // Хортинг у фізично-духовному розвитку особистості : збірник наукових праць. – К., 2014. – № 1. – С. 10 – 20.
4. Моніторинг і оцінка діяльності з формування здорового способу життя / [О. М. Балакірева, О. О. Яременко, Р. Я. Левін та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. – 152 с. (Формув. здорового способу життя молоді).
5. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. Оржеховська // Шлях освіти. – 2004. – № 7. – С. 11–12.
6. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
7. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения, 1980, т. 2, с. 149.

8. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища [Текст] : монографія / Т. Є. Федорченко. – Ін-т пробл. виховання Акад. пед. наук України. – Черкаси : Чабаненко, 2009. – 357 с.

*Неля Курлішук
(Івано-Франківськ)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ІДЕЯХ СОФІЇ РУСОВОЇ

У світлі подій сучасності важливим у вихованні підростаючого покоління визначається утвердження у свідомості і почуттях особистості національного духу, патріотичних цінностей, шанобливого ставлення до культури й історії своєї Батьківщини.

Міністерством освіти і науки України цьогоріч розроблено та затверджено концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді, в основі якої покладено «ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації...» [5].

Дана концепція визначає безпосередню значущість впровадження у педагогічну діяльність поглядів реформатора українського шкільництва Софії Русової, котра, у свій час (кінець XIX – початок XX ст.), зорганізувала нову національну школу, не давши їй вийти за межі існування. Педагог ставить за мету виховувати «дітей в повній національній свідомості, відданості до свого народу..» та з «пошаною й симпатією...до всіх народів» [4, 163].

Яскравим прикладом висвітлення поглядів С.Русової на проблему національно-патріотичного виховання є праці, написані у період боротьби освітян за право на українську школу. Ідеї, окреслені на папері просвітительською, стали основою для розбудови «нової школи», що без сумніву можна назвати важливим етапом у відродженні нації України. Матеріали містять у собі ґрунтовні новаторські думки С.Русової, що сформувались на основі власних напрацювань, а також у процесі досліджень досвіду вітчизняних та західноєвропейських педагогів реформаторських течій періоду XIX – XX ст.

Софія Федорівна написала багато праць, які розкривають значущість національно-патріотичного виховання, методи та засоби його використання у навчально-виховному процесі, а також вимоги до особистості вчителя. Серед них: «Справа народної освіти на Україні» (1911), «До сучасного становища народнього учителя» (1912), «Ідейні підвалини школи» (1913), «Націоналізація школи» (1917), «Єдина (діяльна) трудова школа» (1923), «Нова школа соціального виховання» (1924), «Дидактика» (1925), «Національна школа у різних народів» (1927), «Націоналізм та інтернаціоналізм у вихованні» (1928), «Моральні завдання сучасної школи» (1938), «Краєзнавство в народній школі» (1933) та багато інших.

Формування національної свідомості особистості має брати свій початок із раннього дитинства. С.Русова дотримувалась думки, що значно великий вплив на людину належить навколишньому середовищу, у якому вона зростає та виховується. Тому обов'язком сім'ї є з «..кожної доні, з кожного сина виховувати борця за велику ідею – чи цією ідеєю буде національна боротьба, чи наука, чи мистецтво» і «треба починати це з дитячого піку і продовжувати через усе юнацтво і молоді роки» [4, 110].

У праці «Націоналізація школи» (1917) Софія Федорівна відзначає, що навчальні плани у школах повинні будуватись на національному підґрунті, оточення слід оформляти в українському стилі – це і вишиті рушники, і портрети визначних народних діячів, а також різноманітні мистецькі здобутки наших попередників. Педагог наголошує на безперечній значущості української мови навчання, обґрунтовуючи вимогу тим, що «..рідна мова у вихованні й освіті – то є найкращий інтимний провідник думок, почувань, вражень... Це ж і є

націоналізація школи, і вона проводиться перш усього викладом на рідній мові учнів» [2, 294].

Діячка аналізує у даному дослідженні погляди Вільгельма Рейна та Марії Монтессорі, поєднуючи думки щодо впровадження у шкільну освіту національного напрямку. Виводить головний науковий принцип у освітньому процесі, що окреслює спрямованість на індивідуальність дитини, її психологію та всебічний розвиток. Відтак піднімає на перше місце внутрішній світ людини, особисті якості громадянина своєї держави.

Змістовною є також праця «Нова школа соціального виховання», яка вказує на сутність національно-патріотичного виховання як головної й визначальної ідеї в педагогічній концепції С. Русової. Тут досліджується вплив трьох головних факторів на розвиток дитини: виховання, спадщини та оточення. Автор подає методи викладання культури мовлення, навчання грамоти (читання та письма). Гра, дитяча праця та мистецтво є важливою складовою у процесі творення особистості. Перша виступає для дитини як «джерело і приємної розваги і приємного навчання, вона має поліпшити вмілість рук, ніг, розуму, зміцнити волю, самовладу, самодіяльність, викликати життєву діяльність кожного органу...» [3, 87]. Також колективна гра сприяє соціалізації та вмінню працювати у групі.

Щодо дитячого мистецтва, то воно покликане розвинути естетичне почуття дитини, її творчі здібності. Софія Федорівна значною мірою виділяє малювання (образотворче мистецтво), вважаючи, що воно відкриває внутрішній світ школяра, його переживання. Діячка відзначається прихильницею вільного виявлення творчості, тобто діти повинні самі подавати ідеї щодо теми малюнку.

Новаторка надає перевагу ліпленню та праці з різнокольоровим папером (складання, витинання, наклеювання). Важливим у ствердженні естетичних відчуттів школяра визначає вишивання і ткацтво, що ґрунтується на основі національних орнаментів. А народна творчість, музичне мистецтво, авторські художні твори покликані ознайомити та проникнути у світ минулого своїх попередників, відкрити перед учнями їхні традиції та звичаї.

Ще однією важливою ознакою національної школи є дбайливе й гуманістичне ставлення вчителя до дітей. Великого значення має й організація педагогом навчально-виховний процесу, матеріал повинен бути цікавим та корисним, а подача його – зрозумілою для дітей. Вчителю потрібно черпати знання з народних джерел, знайомити дітей з культурою наших попередників, спонукати до гордості за свою націю.

Бо ж національно-патріотичне виховання у сучасній школі має на меті формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави. С.Русова вбачає в особистості вчителя такі риси як «...широкий культурний розвиток, з'єднаний із ґрунтовним знанням своєї спеціальної науки, ...педагогічне підготування мусить провадитись на основі традицій і потреб кожної нації; головна прикмета педагога – розвинене філософічно власне покликання вчителя» [4, 205].

Цікавим у світлі даного дослідження є розроблений збірник педагогами школи-дитячого садка «Метод проектів за ідеями Софії Русової», у якому центральне місце посідає концепція національної системи освіти.

Головними напрямками роботи проектів виступають:

- гармонійне поєднання українських традицій національного виховання із реаліями сучасного життя;
- організація патріотичного виховання;
- саморозвиток особистості школяра.

Реалізація їх здійснюється у ігровій формі із залученням дітей до різноманітних видів творчої діяльності, що сприяє кращому сприйняттю й запам'ятовуванню матеріалів. Дані проекти сприяють соціальній адаптації, формуванню життєвої компетенції особистості учня, зміцненню національно-патріотичного духу підростаючого покоління [1].

С. Русова вірила в те, що наш народ повинен мати власну національну школу і систему освіти, які б забезпечували високий рівень розумового, фізичного, естетичного, морального

розвитку, працелюбства, усвідомлення національної гідності, прав і обов'язків громадянина своєї держави. Проте підтримувала й інтернаціоналізм у вихованні, закликала поважати та вивчати не лише свою історію, мову та культуру, а й інших народів.

Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді є обґрунтованою у творчій спадщині С.Русової та покликана формувати нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Метод проектів за ідеями Софії Русової / [Упоряд. Людмила Синекон]. – К. : Шк. світ, 2012. – 128 с.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 303 с.
3. Русова С. Нова школа соціального виховання / С.Русова. – Катеринослав- Лейпциг, 1924. – 151 с.
4. Софія Русова. З маловідомого і невідомого. – Ч. 1: Несторка української педагогічної літератури.../ [Упоряд. О.Джус, З.Нагачевська; автор вступ. статті З.Нагачевська]. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.
5. Офіційний веб-сайт МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/4068>

*Ірина Левченко
(Краматорск)*

РОЛЬ И МЕСТО ИННОВАЦИЙ В ПЕДАГОГИКЕ

Термин инновация (новшество, новация – это изменение внутри самой системы). Педагогическая система – это определенная совокупность взаимосвязанных средств, методов и процессов, необходимых для создания организованного, целенаправленного и управляемого педагогического воздействия на формирование личности с определенными качествами. Нововведениями являются образовательные идеи и практические действия совершенно новые и ранее неизвестные. Таких совершенно новых и оригинальных идей очень мало.

Адаптированы, расширены или по-новому сформулированы идеи и практические действия, которые приобретают особую актуальность в определенной среде и в определенный период. Таких – наибольшее количество.

Нововведения, которые обусловлены повторным определением задач, когда в новых условиях реализуются определенные, ранее известные действия, и способствуют успешному решению этих задач.

Есть еще целый ряд определений понятий новации, инновации, нововведения, изменения и т.п. Но все едины в том, что нововведение должно означать попытку изменить систему образования, причем осознанно и целеустремленно с целью усовершенствования существующей системы. Нововведения обязательно должны быть чем-то новым, но обязательно чем-то лучше.

Нововведение, как педагогическое понятие, означает введение нового в учебно-воспитательную, образовательную деятельность. Часто оно касается использования новых методов, способов действий, средств, новых концепций, реализации учебной литературы, новых учебных программ, средств воспитания и т.п. В определениях, что такое нововведение, бытует мнение, что нововведение означает изменение, хотя при этом некоторые ученые подразумевают новые, другие – количественные, а другие – качественные изменения.

Понятие педагогическое нововведение означает изменения, направленные на улучшение и развитие воспитания и образования.

За последние несколько лет в педагогической теории возникло большое число новых понятий, новых терминов, заимствованных из других дисциплин, что свидетельствует о большой связи педагогики с другими науками. В наибольшем количестве такие термины приходят из техники и экономики, так как именно они больше всего влияют на развитие общественной мысли. Так, сегодня часто говорят об экономичности и рационализации обучения, об обучающей технике и технологии и т. п. К междисциплинарной категории относят и понятие «инновация».

Общая характеристика педагогических инноваций.

Невозможно точно определить происхождение термина «инновация», считается, что этот термин в общественные науки попал из естественных, поскольку прежде всего и в большом количестве новшества применяются в области агрономии, промышленности и медицины. Хотя инновации сопровождают общество с самого начала его возникновения, как педагогическая категория они относительно молоды и в этом одна из причин того, что в их определении существует большой разноречивостью, хотя и нет существенных разногласий и непониманий.

Инновации – это изменения внутри системы. Инновации – это и идеи, и процессы, и средства, и результаты, взятые в единстве качественного совершенствования педагогической системы. Некоторые педагоги считают новшество узким пониманием модернизации образования, другие – широким и т. п. Некоторые термин нововведение заменяют терминами реформа, осовременивание, совершенствование, оптимизация, модернизация и т. п.

Самым старым термином считается термин, данный Э. М. Роджерсом, сделавшим обширный обзор исследований, в основном американских и некоторых европейских, в области новшеств. В этих исследованиях преобладают агрономия, промышленность и медицина. Новшества в области педагогики, т. е. воспитания и образования, представлены относительно мало, и отражают лишь их роль в стабилизации существующих общественных систем. Роджерс так определяет новшества: «Новшество – это идея, являющаяся для конкретного лица новой. Слово «инновация» происходит из латинского языка и в переводе означает обновление новинку, изменение.

Под педагогическими инновациями подразумевают нововведения в педагогической системе, улучшающие течение и результаты учебно-воспитательного процесса. Однако нововведения могут и ухудшить систему. Заметим, что новый не означает лучший. Это важно для понимания новаций в образовании, где не всякое новое приводит к прогрессивному улучшению системы. Некоторые новшества могут быть или стать тормозом развития образовательной системы. Вопросы, относящиеся к результатам введения нового в образование, также относятся к области педагогической инноватики. Новизна – один из основных критериев оценки педагогических исследований, результат нововведения. Новизна всегда относительна как в личностном, так и в объективно-временном плане.

Новшество в качестве педагогического понятия означает «введение нового в образовательно-воспитательную работу. Новшества часто относятся к введению и применению новых методов, способов, средств, новых концепций, к реализации учебной литературы, новых учебных программ, мер воспитания и др. Как понятие новшество целиком входит в понятие модернизации или осовременивания образовательно-воспитательной работы». Новшество в образовании – это может быть педагогическое средство, метод, методика, технология, программа и т.д. Под новшеством часто понимают целенаправленное прогрессивное изменение, т.е. определенный процесс. В других случаях новшеством называют само средство, введение которого в систему приводит к ее изменению.

Следует различать новшества и нововведения. Если под педагогическим новшеством понимать некую идею, метод, средство, технологию или систему, то нововведением в этом случае будет процесс внедрения и освоения этого новшества. Новшество – нечто новое, специально спроектированное, исследованное, разработанное или случайно открытое. Это

может быть новое педагогическое знание, технология, методика, прием. Нововведение – это продукт освоения и внедрения новшества.

Причины развития педагогической инновации.

Одна из причин развития инновационного обучения и становления педагогической инноватики – это кризис образования, который признается во всем мире свершившимся фактом. При всех различиях форм его проявления в разных странах общими являются следующие рассогласования: между потребностями развивающейся общественной практики и уровнем реальной подготовленности выпускников высшей школы; новыми постановками целей высших учебных заведений и сложившейся организационной структурой и формами управления; интересами и возможностями субъектов образовательного процесса.

Проблемы, возникающих у педагогов-инноваторов, решения которых находится в области педагогической инноватики:

- различия в потребностях учеников, их родителей;
- существование в одном учебном заведении сторонников различных педагогических концепций и подходов;
- несоответствие концепций образовательных учреждений требованиям окружающего социума, образовательным стандартам;
- проблема совмещения инновационных учебных программ с традиционными;
- отсутствие учебно-методического обеспечения для работы по новым концепциям;
- адаптация новшеств к имеющимся условиям;
- отсутствие профессиональной подготовки нового типа педагога-новатора, а также руководителя инновационного образовательного учреждения;
- проблемы взаимодействия новшеств с административными органами, государственными системами мониторинга, диагностики и оценки образовательных результатов.

С инновациями в образовании связаны также следующие проблемы: технология подготовки педагогов и администраторов к инновационной деятельности, ее проектированию; зависимость распространения новшеств от особенностей данной среды; закономерности восприятия новшеств педагогами и учащимися; снятие психологических барьеров перед нововведениями; согласование с требованиями вузов к подготовке абитуриентов и др.

Новации могут быть инициированы управленческими структурами. Но одним из основных источников появления педагогических инноваций следует признать педагогическую науку. Именно в ходе развития этой науки меняются представления о смыслах и целях образования, его содержании, образовательном процессе. В результате педагогика в лице ученых должна выступать генератором педагогических инноваций. Однако такое происходит не всегда, поэтому ученые должны опираться на других заказчиков изменений – самих учащихся, их родителей, общество.

Педагогические инновации – не только результат деятельности ученых или чиновников. Они имеют свои истоки и в практике в частности как необходимость решения возникших противоречий, удовлетворения личных и общественных потребностей. Например, необходимость обеспечения профильности обучения в старшей школе вынуждает учителей и школьных руководителей обращаться за помощью к науке в составлении учебных планов учебно-методическом обеспечении процесса.

Причинами педагогических инноваций являются: кризис образования, который признается во всем мире свершившимся фактом; потребность в научной поддержке инновационной деятельности.

Под педагогическими инновациями подразумевают нововведения в педагогической системе, улучшающие течение и результаты учебно-воспитательного процесса, т. е. «педагогическая инновация» – изменение, направленное на улучшение и развитие системы воспитания и образования. Очевидно, что развитие педагогических инноваций ведет к росту

потребности в новом теоретическом осмыслении сущности управления инновационными процессами на уровне, как государства, так и отдельных образовательных учреждений, в разработке педагогических условий, обеспечивающих эффективное инновационное движение. Немаловажно и то, что инновационные процессы позволяют профессионально развиваться и самореализовываться самим педагогам и администраторам, способствуют развитию у учащихся навыков жизни в изменяющемся мире.

Роль педагогических инноваций в современном образовании.

Важная особенность инноваций в системе профессионального образования заключается в том, что субъектами инновационного процесса являются ученик и педагог. Если это не учитывать, то из педагогической инновации выпадает все собственно образовательное, связанное с учеником и самим педагогом, вся гуманистическая, гуманитарная составляющая инновационной деятельности, относящаяся, в частности, к формированию инновационного мышления и инновационной культуры как ученика, так и учителя.

Второй отличительной особенностью педагогической инновации является необходимость системного охвата возможно большего числа педагогических проблем, относящихся к сфере профессионального образования. Разрозненные локальные инновации теряют смысл и не имеют серьезных перспектив, если отсутствуют их координация, взаимообусловленность и поддержка педагогическим коллективом.

Условием, определяющим эффективность педагогической инновации, является исследовательская деятельность педагогов, которые, решая проблемы частной методики, задаются более общими вопросами и начинают по-новому переосмысливать существующие дидактические принципы.

При таком понимании педагогической инновации система профессионального образования будет не только способствовать более масштабному освоению результатов фундаментальных и прикладных исследований вузовской науки в реальном секторе экономики страны, но и обеспечит подготовку кадров с развитым инновационным мышлением с уровнем инновационной культуры, готовых к реализации инновационной политики государства.

Значением инновационной деятельности в системе профессионального образования является формирование человека с развитым инновационным мышлением и высоким уровнем инновационной культуры, из этого следует определение что образовательная (педагогическая) инновация – комплексный процесс создания, распространения и использования нового практического средства для формирования у обучающегося инновационного мышления и инновационной культуры.

Если не получается воплощать желаемое обновление в полной мере, то делать задуманное надо не частично, а системно, стараясь извлекать максимальную пользу из имеющихся условий. Тогда есть шанс, что даже неблагоприятные внешние факторы будут преобразовываться в благие и осмысленные направления деятельности.

Методологической основой проектирования системы профильного обучения должны выступать принципы осмысленности и системности. Согласно этим принципам необходимо искать, выявлять и формулировать смысл происходящего или предлагаемого. Таким образом были раскрыты суть и практическое значение педагогических инноваций, игнорировать которые нельзя, так как их возникновение и реализация отвечают современному уровню развития образования.

СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

*Єдиний шлях, що веде до знання – це діяльність.
Джордж Бернард Шоу*

Сучасний етап розвитку українського суспільства, інтеграція нашої держави до Європейського союзу ставлять якісно нові завдання в галузі професійної освіти. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. визначає головною метою освіти створення умов для формування нового молодого покоління, що здатне працювати активно, зацікавлено, з високою майстерністю та новаторським підходом, професійно вирішувати будь-якої складності виробничі питання. Це й зумовлює посилення вимог до підготовки кваліфікованих спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці. У зв'язку з цим необхідно стає розробка сучасних теоретичних моделей навчання з використанням сучасних засобів навчання.

На важливість досліджень у галузі вищої освіти з урахуванням взаємопов'язаних процесів глобалізації та стрімкого технологічного розвитку, які суттєво змінюють характер трудової діяльності, вказує Н. Ничкало.

На необхідність підвищення ефективності професійної підготовки молодших спеціалістів у зв'язку з безперервно зростаючими вимогами виробництва наголошують Р. Гуревич, Ю. Зінковський, І. Зязюн, З. Павлутенкова, В. Радкевич, Н. Талалуєва та ін. Проблемам підготовки кваліфікованих спеціалістів в вищих навчальних закладах присвячені роботи С. Добровольської, І. Козловської, М. Кадемії, Н. Тверезовської, О. Шинкаренка, Т. Якимович та інших. Педагогічний аспект розвитку необхідних професійних якостей особистості досліджений І. Біласевичем, Л. Денисенко, Е. Зеєром, А. Карельською, Г. Романцевим, М. Сопільник та ін.

Дослідження вчених педагогів довели, що визначення структури професійних здібностей працівників аграрного сектору дає можливість впливати на процес їх розвитку, формувати саме ті групи здібностей, які оптимально відповідають майбутній професійній діяльності. Найбільш важливими є:

- «вузлові» компетентності (знання конструкцій техніки, водіння машинно-тракторними агрегатами, знання технології ремонту та обслуговування техніки);
- специфічні (технологія вирощування сільськогосподарських культур та особливості утримання тварин, володіння комп'ютерною технікою, знання іноземних мов);
- сприйняття корпоративної культури (уміння працювати колективно, працьовитість, відповідальність, визнання загальних інтересів команди);
- комунікативні здібності.

Для ефективного формування професійних якостей необхідно забезпечити усвідомлення і розуміння студентами вимог, які висуває майбутня професія до їхніх здібностей; узгодити педагогічні вимоги в організації навчальної діяльності з вимогами самої особистості в її саморозвитку; планувати процес організації навчання на основі сучасних технологій навчання.

Оскільки, застарілі методи та засоби навчання не відповідають нинішнім вимогам сучасного заняття у ВНЗ I-II р.а. і не підлягають тенденціям стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, то це спонукає викладачів до впровадження інноваційних методів навчання із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій. Особливо ця проблема гостро постає при формуванні професійних знань та навичок, оскільки для ефективнішого їх засвоєння, навчальний процес вимагає використання великої кількості нової інформації,

наочних матеріалів та інтерактивних засобів, які в свою чергу позитивно сприяють покращенню досягненню навчальної мети. Отже, в ході роботи ми можемо висунути гіпотезу, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій із використанням нових медіа засобів у процесі професійної підготовки є ефективним засобом досягнення навчально-виховної мети.

Об'єктом дослідження є медіа-засоби, які використовують викладачі при формуванні професійних навиків молодших спеціалістів аграрного сектору. В процесі формування таких навиків і умінь відбувається розвиток професійних здібностей, інтересів та інших якостей особистості.

«Нові медіа (англ. New Media) – інтерактивні електронні видання, що комбінують формати подання інформації» [2]. Взагалі медіа з кожним днем відіграють все більшу роль у житті людей, особливо молоді. Професор Б. Потятинник відзначає, що новий медіа-простір, заснований на цифрових і мережевих технологіях, стрімко інтегрує в себе всі традиційні медіа й призведе до суттєвої видозміни традиційних медіа, «переплавить» їх [Потятинник 2011: 17].

Медіа засобів у навчально-виховному процесі кардинально змінюють роль та місце інформаційних засобів навчання й дають можливість розв'язувати такі дидактичні завдання:

- забезпечувати науковість навчання;
- розвивати пізнавальні професійні інтереси і здібності студентів;
- забезпечувати здобуття студентами сталих та глибоких знань з аграрних наук;
- прискорювати темпи вивчення і запам'ятовування навчального матеріалу;
- активізувати навчальну діяльність студентів;
- індивідуалізувати процес навчання, розширити межі самостійної діяльності студентів, підготовку та здійснення проектно-пошукової діяльності ;
- урізноманітнити форми подання інформації;
- створити навчальне середовище, яке забезпечує «занурення» студента в професійний світ, у певні економічні й міжнародні ситуації.

Необхідність застосування різноманітних медіа засобів, крім того, обумовлено інтенсифікацією сучасного процесу вивчення спеціальних дисциплін, адже значно зростає обсяг економічної, технологічної та технічної інформації при скороченні годин на її засвоєння. Використання комп'ютера та мультимедійної проекційної техніки, інтернет-джерел дозволяє представити студентам навчальний матеріал у найбільш компактному і зручному для сприйняття, економічному, за часом, вигляді. Мова йде про те, що викладачам нові медіа засоби надають можливість наповнити заняття різноманітним візуальним матеріалом, який може і повинен бути використаний на кожному теоретичному чи практичному занятті; при самостійній роботі студента в позаурочний час тощо.

До основних напрямів використання сучасних медіа засобів в навчальному процесі можна віднести :

- демонстрація матеріалу;
- перевірка знань;
- науково-дослідна робота;
- виконання практичних завдань;
- підготовка виступів та рефератів;
- написання курсових та дипломних проектів;
- підготовка до предметних та професійних олімпіад, конкурсів.

Застосування медіа засобів у процесі формування знань і умінь займає особливе місце, оскільки вони можуть бути використані і як засоби зовнішньої дії на розумову діяльність студентів, і як чинник, який діє на вже наявні в студентів технічні та технологічні знання, вміння і навички. А саме:

До відеоматеріалів слід віднести навчальні відео фільми, телевізійні передачі про передові сільськогосподарські підприємства чи актуальні проблеми аграрного сектору,

рекламні ролики провідних вітчизняних чи зарубіжних виробників техніки та матеріальних ресурсів, інтерв'ю фахівців. Психологічні особливості впливу навчальних відеофільмів на студентів (здатність керувати увагою кожного слухача і групової аудиторії, впливати на обсяг довгострокової пам'яті і збільшення міцності запам'ятовування, підвищувати мотивацію навчання) сприяють інтенсифікації навчального процесу та створюють гарні умови для формування професійної компетенції студентів. Як правило, ці матеріали записуються викладачами на електронні носії інформації, щоб потім їх продемонструвати студентам на заняттях. Під час заняття вони несуть основне змістове навантаження, а викладач на деякий час поступається своїм місцем відеофільмові. Перегляд будь-якого навчального відео повинен закінчуватися обговоренням побаченого. Цікавим варіантом обговорення відео може бути дискусія, головне питання якої було сформульоване на початку перегляду.

Основна проблема, що постає при використанні відеоматеріалів перед викладачем – це відсутність професійно підготовленого відеоматеріалу відповідно до чинної програми та тем занять. Щоб вирішити цю проблему, викладачі повинні постійно підбирати на свій погляд відео та розчленовувати демонстрацію на кілька фрагментів, забезпечуючи порційну подачу матеріалу. Створюючи такі матеріали педагог не завжди гарантовано може забезпечити високу якість відео, повного розкриття суті питання чи ситуації, продемонструвати необхідні сторони технологічного процесу, адже він обмежений наявним раніше створеним матеріалом.

На окрему увагу заслуговує розгляд ролі радіо та преси в освіті. Мовлячи про сучасне ЗМІ, зазначимо, що воно здатне розповсюджувати найновішу інформацію з великою швидкістю та на гігантські аудиторії, застосовуючи найрізноманітніші способи її подачі. Періодичні видання та популярні програми, що виходять на каналах Українського Радіо є джерельною базою для самонавчання студентів. Вони знайомлять студентів з передовими технологіями в вітчизняному аграрному виробництві, з кращим досвідом фермерів в розвинутих країнах, повідомляють про досягнення вчених. Такий матеріал найактивніше використовується в самостійній роботі студентів при виконанні певних поставлених завдань викладачами (написання доповідей, рефератів, тощо). Робота із спеціалізованими журналами та газетами формує у студентів не тільки професійне, але й аналітичне та підприємницьке мислення, що особливо важливо для сучасного спеціаліста. Однак прив'язаність до бібліотек та паперова версія матеріалу не завжди заохочує студента до використання інформації в роботі. Важливою проблемою також бібліотек є й обмежене фінансування, що не дає повністю забезпечити студентів великою кількістю інформаційно-аналітичної преси.

Сьогодні молодь росте в добре технічно і медійно оснащених умовах, що дає широкі можливості для самостійної роботи їх з різними електронними медіа.

Майже 99% студентів з першого курсу вміють працювати з комп'ютером, при цьому більшість використовують Інтернет у навчальних цілях. Молодь використовує інтернет-ресурси найчастіше для того, щоб зібрати, обробити та передати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності, самостійно створити медіа-повідомлення в галузі професійної діяльності. Досить часто мережа використовується як засіб комунікації (електронна пошта, чат), значна частина користувачів регулярно відвідують сайти викладачів свого та інших навчальних закладів. Незважаючи на наявність у студентів досвіду спілкування з електронними медіа-ресурсами та високу зацікавленість у використанні цих технічних засобів у навчанні, у них все ще немає чітких знань про широкі освітні можливості медіа, конкретні способи їх використання в навчальних цілях. Для вирішення цієї проблеми важливе значення має не тільки хороша технічна оснащеність навчальних закладів, а й готовність, бажання викладачів різних навчальних дисциплін застосовувати електронні медіа та їх дидактичний потенціал у своїй роботі. Створення власних сайтів та розміщення викладачем матеріалів навчально-методичного комплексу дисципліни, сприяє скороченню часу на пошук необхідної інформації та спрямовує студента в необхідне русло.

При проектуванні занять викладач також може проводити індивідуальне дистанційне навчання, Web-конференції, Web-заняття.

В проектній та пошуковій діяльності студенти все частіше користуються системою WEB-документів для оперативного пошуку інформації. Інтернет стає основним інформаційним джерелом. Ці майбутні спеціалісти отримують уміння і навички накопичення інформації та роботи з нею, і для більшості з них ця мережа є більш привабливою аніж бібліотека чи викладач. Її привабливість в тому, що користувачі мають доступ до інформації без будь-якої допомоги, участі чи керівництва другої особи (викладача, бібліотекаря) і можна використати в будь-який час доби, не потрібно нікуди їхати, тим більше, що інформація може отримуватись за потребою.

Висновки. Отже, дослідження дозволило нам дійти висновку, що мас-медійні засоби є ефективним та перспективними засобами вдосконалення навчального процесу. Завдяки використанню мас-медійних навчальних технологій студенти отримують доступ до багатющих інформаційних ресурсів, зростає їх мотивація до навчання, відбувається стимуляція пізнавальної активності, забезпечується індивідуалізація та диференціація в формуванні професійних навиків молодих спеціалістів аграрного сектору.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Баришполець О. Т. Стан медіа-культури дорослих і молоді в Україні: результати масового опитування [Електронний ресурс] / О. Т. Баришполець, Г. В. Мироненко – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal...Barishpolets_Mironenko.htm
2. Білик Н. І. Інноваційна діяльність як необхідна умова розвитку післядипломної освітньої системи вчителів [Електронний ресурс] / Н. І. Білик // Постметодика. Інновації в освіті. – 2007. – № 4 (75). – С. 33– 35. – Режим доступу : <http://www.ipe.poltava.ua/pm/pdf-1-f-w/PM-75.pdf>
3. Потятинник Б. Нові і «старі» медіа: передача «четвертої влади» // Нові медіа : Збірка науково-популярних публікацій щодо новітніх медіа-технологій / [Укладач Валерій Лисенко]. – К., 2011. – 94 с.
4. Тимчук Т. Ефективне застосування нових медіа та веб-технологій: поради грантерів МФВ [Електронний ресурс] / Т. Тимчук [блог].

*Алла Мазур, Наталя Ковальчук
(Ладизжин)*

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ТА ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Модернізація різних сфер науково-економічного життя та побуту українського суспільства вимагає нового підходу до навчання та виховання майбутньої нації. Стаття 56 Закону України про освіту, серед обов'язків педагогічних та науково педагогічних працівників, називає наступне: готувати учнів та студентів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами. Саме реалії життя дають нам змогу зрозуміти, що сучасні кваліфіковані робітники повинні мати не лише багаж знань, умінь та навичок, але й бути творчими, комунікабельними та перспективними особистостями. Відповідальність за підготовку таких спеціалістів покладена, безпосередньо, на нас – на педагогів. Сучасне заняття неможливо уявити без використання новітніх технологій навчання, до яких і відносяться мультимедіа. Наразі це незамінний помічник при вивченні студентами іноземної мови, адже відкриває широкі перспективи ефективного навчання.

Розв'язання проблеми інтеграції сучасних технологій навчання з ІКТ в системі освіти означає перебудову змісту й організаційних форм навчальної діяльності, розробку сучасних засобів інформаційно-технологічної підтримки і розвитку навчального процесу. Таке

інтегроване середовище навчання є основою взаємодії та інтерактивного спілкування суб'єктів освітнього процесу – викладачів і студентів. Інформаційне середовище є практичним інструментарієм підготовки і проведення уроків, створення цифрових навчальних матеріалів із забезпеченням доступу учнів до мережевих освітніх ресурсів. Все більше педагогів переймаються проблемою використання нових інформаційно-комунікативних технологій та описують свої спостереження у наукових публікаціях, таких як „Форум педагогічних ідей” та інших.

Урізноманітнити заняття та самостійну роботу студентів допомагають Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які розширюють рамки освітнього процесу, підвищуючи його практичну спрямованість, сприяють інтенсифікації самостійної роботи учнів та підвищенню пізнавальної активності. В рамках ІКТ виділяються 2 види технологій:

- технологія використання комп'ютерних програм – дозволяє ефективно доповнити процес навчання мови на всіх рівнях. Мультимедійні програми призначені як для аудиторної, так і самостійної роботи студентів і спрямовані на розвиток граматичних і лексичних навичок;
- інтернет технології – надають широкі можливості для пошуку інформації, розробки міжнародних наукових проектів, ведення наукових досліджень та спілкуванню із носіями мови он лайн.

Характерною рисою ІКТ є те, що вони надають практично необмежені можливості для самостійної та спільної творчої діяльності викладача та студентів. З авторитарного носія істини викладач перетворюється на учасника продуктивної діяльності студентів та за допомогою комп'ютера створює сприятливе середовище для формування власного інтелекту.

Мультимедіа розуміється як сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє об'єднати в комп'ютерній системі текст, звук, відеозображення, графічні зображення й анімацію. Використання віртуальної реальності у педагогічному процесі породжує ефект присутності, а це робить можливим змінити всю систему навчання й виховання. Виникає можливість багато інформаційних матеріалів передавати студентам через їх безпосереднє зіткнення з досліджуваними об'єктами і явищами, моделювати виховні ситуації, у яких студенту треба буде приймати якісь рішення та діяти відповідно до обставин. Звідси стає очевидним, що дидактичні можливості мультимедійних засобів навчання зростають в міру розвитку їх техніко-технологічного та програмно-методичного рівня.

У цілому слід відмітити, що малюнки та діаграми, експерименти та спостереження – все це використовується для конкретних цілей: узагальнення, абстрагування і пояснення, що є основними критеріями навчання. Проте для досягнення ефективності навчання використання візуально-спостережних засобів повинно супроводжуватися поясненнями викладача. Він повинен запропонувати детальні розробки, уточнення та обговорення наочного матеріалу, що допоможе учням зробити належні висновки та правильно тлумачити побачене. У деяких випадках візуальні матеріали можуть навіть бути перешкодою на шляху до адекватного розуміння матеріалу.

На заняттях іноземної мови можна використовувати:

- засоби зберігання і відтворення навчальної інформації у вигляді електронних підручників, вони також є одним із інструментів самостійної підготовки з предмета;
- засоби контролю (самоконтролю) у формі тестів, вправ на підстановку;
- засоби самонавчання у вигляді тих же електронних підручників, вправ-тренажерів.

Проте, особливу вагу мають аудіо-комунікативні та візуально-спостережні засоби, саме вони допомагають формувати іншомовну компетенцію студентів, вчать орієнтуватися в іншомовному середовищі і адекватно реагувати в різних ситуаціях спілкування. Ситуації для обговорення можна пред'явити за допомогою відео роликів, слайдів, аудіо записів, презентацій різного роду. Аудіювання, читання, говоріння та письмо – всі види мовленнєвої діяльності можна залучити, наприклад при перегляді відеодіалога із субтитрами, адже ми сприймаємо інформацію на слух, можемо прочитати, коментуємо або відтворюємо його, а

також можемо запропонувати студентам записати свій власний діалог на основі вже прослуханого чи другий раз включити без субтитрів і попросити записати прослухане. Це ж можна робити і за допомогою презентацій, віртуальних екскурсій тощо.

Поняття „мультимедійні презентації” зараз нікого не дивує, а от "віртуальні екскурсії" містять певний елемент новизни, та потребують додаткової уваги.

Віртуальні тури – це он-лайнні або оф-лайнні презентації, які дозволяють потенційним клієнтам оглядати будь-який об’єкт. В залежності від типу такого тура, це можуть бути широкоформатні або циркулярні (360°), а також панорами об’єктів будь-якого розміру (експонати музеїв та картинних галерей, кімнати та інші приміщення готелів, вулиці та будівлі міст, алеї парків, види з висоти пташиного польоту тощо), які рухаються довільно.

Під час віртуальної подорожі «віртуальний турист» поглинається комп’ютером. Коли турист стає частиною культурного гіпертексту, він фізично входить в мультимедійну систему, тобто він реально є присутнім в віртуальній реальності і для нього віртуальність стає реальністю. Якщо традиційний туризм – це співпереживання на відстані, спостереження зі сторони, то віртуальний туризм дозволяє поглинутись в культурний простір подорожей, включаючи і фантазії, і дійсність.

Віртуальна 3d сферична панорамна екскурсія є незвичайною подорожжю, що дозволяє яскраво відчувати ефект особистої присутності. При цьому можна не відходячи від комп’ютерного столика буквально заглянути в будь-яке приміщення, реально пройтись вулицями міста в далекій країні, оглянути визначні місця та багато іншого.

Використання віртуальних подорожей в процесі лінгвокраїнознавчої підготовки майбутніх фахівців забезпечує не лише високий рівень вивчення іноземної мови, опрацьовуючи автентичний аудіо- та відеоматеріал, але й заощаджує час і кошти, підвищує інтелектуальний рівень студентів. Така «туристична подорож» більш комфортна та безпечна, оскільки вона здійснюється у межах камерального простору.

Важливо також пам’ятати, що віртуальна екскурсія ніколи не компенсує реальної, адже важко захоплюватися красою архітектурного шедевра через екран комп’ютера. Дана екскурсія розрахована на те, щоб на якісно новому, більш інформативному рівні презентувати та підвищити атрактивність країн, що вивчаються.

Віртуальну екскурсію можна створити у вигляді презентації, сайту, фільму або спеціальної комп’ютерної програми, що дає змогу здійснити умовний поділ віртуальних подорожей на 2 групи:

I група – мультимедійні віртуальні екскурсії. Це підбір інформаційних оглядових матеріалів, що подаються користувачеві у вигляді зображень (зокрема фото, відеоматеріалів і анімації), звуків та гіпертексту.

II група – віртуальні екскурсії в 3D. Це фотореалістичний спосіб демонстрації об’ємного простору, з допомогою 3D-зображення, що оточує глядача сферою в 360° і дає змогу отримати більший об’єм необхідної візуальної інформації.

Простішим способом для створення віртуальної екскурсії студентами є мультимедійна віртуальна екскурсія. Мультимедійну віртуальну екскурсію можна створити за допомогою програм Power Point і Windows Movie Maker.

Більш складним способом створення віртуальної екскурсії є створення віртуальної подорожі в 3D, що передбачає:

- проведення «склеювання» та «очистки» знімків засобами пакету Photoshop CS4 Portable для формування суцільного кругового панорамного зображення;
- написання у програмі Macromedia Flash коду на мові програмування «Action Script», за допомогою якого реалізуються основні команди користувача (при переміщенні мишки – рух зображення у відповідному напрямку, команди переходу при натисненні кнопок та ін.);
- роботу із графічним інтерфейсом Macromedia Flash, де безпосередньо відбувалася вставка і підгонка панорамних знімків у стандартну форму програми.

Створення віртуальної екскурсії в 3D потребує певної професійної допомоги, або ж спеціальної професійної підготовки у сфері комп'ютерних технологій. Не кожен студент та викладач має необхідні знання, вміння та засоби для створення проекту такого типу. Саме тому більшість надає перевагу створенням мультимедійних віртуальних екскурсій, що відповідає їхнім можливостям.

Немає сумніву, що сучасні засоби навчання та мультимедіа технології сприяють оптимізації та інтенсифікації навчального процесу, проте і досі потребують ретельного дослідження, та є проблематичними для використання у всіх своїх формах. Головною проблемою є оснащення кабінетів відповідними засобами ТЗН, встановлення інтерактивної дошки, можливість доступу до Інтернет ресурсів, безпосередньо, із кабінету іноземних мов. Незважаючи на це, сучасний педагог повинен робити все можливе, щоб „іти в ногу з часом”, інакше процес навчання буде здаватися нудним і неактуальним.

Зміни відбуваються кожних 5-10 років, а тому через деякий час Інтернет ресурси, віртуальні 3d екскурсії, спілкування з носіями мови в режимі „он-лайн” – стане звичним процесом. Щоб бути готовим до змін, педагогам необхідно своєчасно опановувати новітні технології навчання, цікавитися науково-методичною літературою та досліджувати шляхи ефективного використання мультимедіа, пам'ятаючи, що ключова роль все ж повинна залишатися за педагогом, його майстерністю підбирання оптимальних форм та методів при навчанні іноземної мови.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоконна Н. І. До проблеми використання інформаційних технологій у навчальному процесі / Н. І. Білоконна, С. П. Білоконний// II Славянские педагогические чтения: Тез. докл. междунар. конф., 16 – 18 окт. 2003г. – Тирасполь, 2003. – С. 49-53.
2. Гнатюк Д. Т. Інформаційні технології – перепустка до майбут.: Інформаційні технології в школі // Директор школи. – 2003. – №47. – С. 15-16.
3. Міщенко О. А. Види мультимедійних засобів навчання / Педагогічні науки / Стратегічні напрями реформи системи освіти. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, http://www.rusnauka.com/25_DN_2008/Pedagogica/28714.doc.htm.
4. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів/Авторська колегія за ред. Ю. І. Машбиця. – К.: ІЗМН, 2010. – 217 с.
5. Риженко С. С. Про досвід використання мультимедійних технологій у навчальному процесі (у ВНЗ) / Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету економіки та права.
6. Ротаєнко П. та ін. Мультимедійні засоби навчання // Інформатика. – 2003. – №6. – С. 11–15.
7. Закон України про освіту. Режим доступу http://tourlib.net/zakon/pro_osvitu.htm.

*Анастасія Маштакова
(Краматорськ)*

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

На початку XXI століття відповідно до суспільно-економічних потреб людства відбуваються зміни в національній системі освіти України, передумови й певні елементи яких склалися упродовж багатьох років. Приєднання України до Болонського процесу, одним із головних завдань якого є сприяння Європейському співробітництву у забезпеченні якості освіти, входження нашої держави у трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації можливе лише за умов створення національного науково-педагогічного

інформаційного простору, запровадження нових інтелектуальних інформаційних технологій навчання, включаючи розробку сумісних критеріїв та методологій оцінки якості освіти.

Натомість у сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання. Тому завдання статті полягають в аналізі наукових підходів до використання моніторингу як засобу вивчення якості вищої освіти; у висвітленні процесу організації підготовки та застосування моніторингу; визначенні функцій моніторингу.[3]

У сучасному розумінні моніторинг виконує роль процесу діагностування. Однак вимагає уточнення те, що діагностика не займала провідного місця у практиці вищої освіти. Нерідко такі проблемні моменти студентського життя, як міжособистісні стосунки, особистісний розвиток студентів, їхній рівень навчальної мотивації та рівень тривожності, згуртованість колективу, вирішувались емпіричним шляхом, без урахування наукових підходів. Відтак, виникає невідповідність між реально існуючою практикою та вимогами суспільства до якості вищої освіти. Упровадження педагогічного моніторингу дозволить психологізувати педагогічну діяльність викладача, навчально-виховний процес, що підніме професійний рівень педагогічних колективів, підвищить рівень якості вищої освіти. Результати педагогічного моніторингу дозволять висвітлити позиції керівництва, виявити мікроклімат студентського, викладацького, батьківського колективів, надаючи тим самим можливість адміністрації школи, управлінням освіти аналізувати свої дії, відповідно планувати педагогічну діяльність.

Моніторинг використовується в різних сферах суспільної діяльності, а отже, належить до різних галузей наукового знання [2]

Сучасному суспільству потрібні висококваліфіковані, конкурентоспроможні фахівці, здатні до творчої праці, обміну передовими досягненнями у різних галузях, готові до налагодження стосунків та співпраці із колегами з-за кордону. Власне, усвідомлення цих вимог до майбутнього фахівця з боку суспільства та держави в цілому потребує вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення рівня якості освіти та ефективності функціонування освітньої галузі. Системне дослідження якості освіти передбачає вивчення комплексу проблем, які охоплюють:

- а) з'ясування сутності базових понять якості освіти (її означення, структурні компоненти, властивості, критерії та норми);
- б) визначення процедур та показників оцінювання якості освіти (рис. 1);
- в) проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості освіти на всіх її рівнях.

До Болонського процесу освіта, отримана в університеті, розглядалася як щось досконале, і якісні оцінки вважались непотрібними. У широкому сенсі якість освіти розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам, соціальним стандартам освіти. Абсолютної якості в природі не існує, і якість вищої освіти визначається консенсусом усіх зацікавлених сторін при узгодженні вимог, яким вона повинна відповідати. З сучасної точки зору поняття «якість» стосується поняття «клієнт» чи «користувач». Хто є таким у сфері вищої освіти? Цілком зрозуміло, що це той, хто навчається. Він є споживачем складових освітньої системи (знань, умінь, досвіду практичної діяльності тощо), а відтак має свої вимоги до якості навчання, а з іншого боку, він є головною «продукцією» ВНЗ, якість якої оцінюється попитом та перспективами працевлаштування випускників на ринку праці. Розрізняють внутрішні та зовнішні чинники якості освіти, які характеризують освітній процес, його результат і систему освіти загалом. [7]

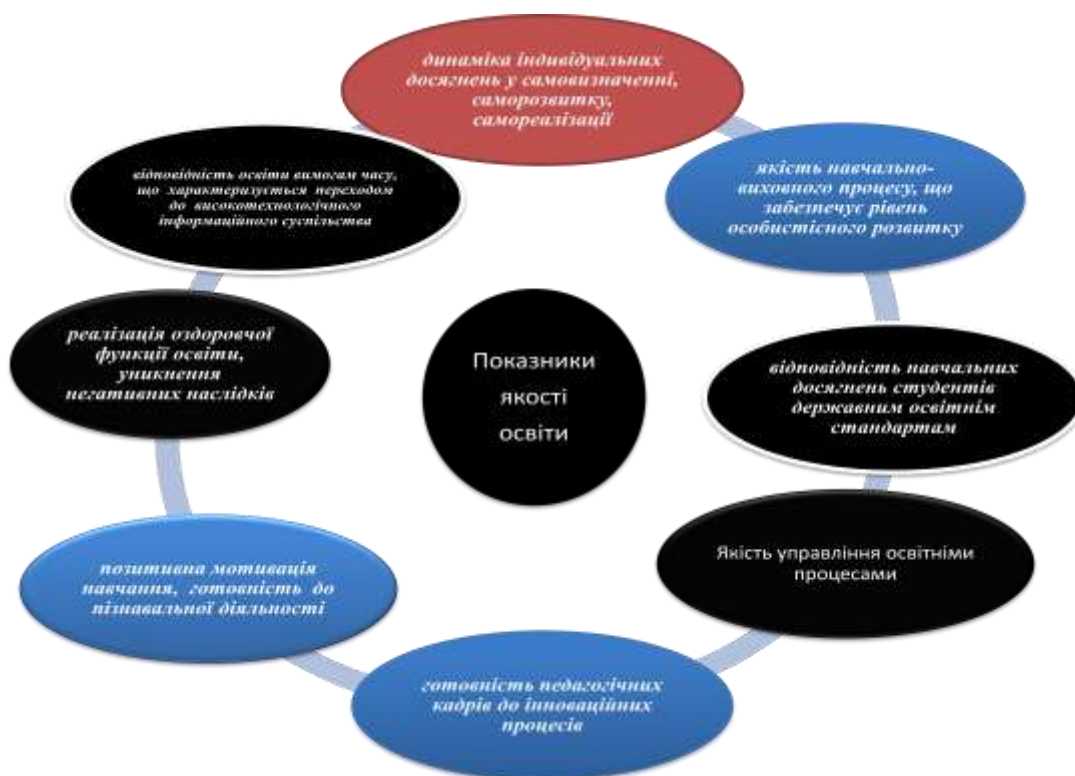

Рис. 1. Показники якості освіти

Основна відповідальність за забезпечення якості освіти лежить на ВНЗ, але вона повинна гарантуватися державою і відповідати міжнародним вимогам. Удосконалення систем оцінювання роботи навчальних закладів загалом і навчальних досягнень студентів зокрема є одним із основних засобів забезпечення якості освіти.

Елементи моніторингу

У педагогічній практиці нерідко використовуються окремі елементи моніторингу у формі контрольних робіт, іспитів, інспекторських перевірок. Однак вони недостатньо ефективні, оскільки такий моніторинг має епізодичний характер, залишаючи без уваги сам процес навчання та виховання. При цьому рідко використовуються діагностичні методики, за допомогою яких можна виявити причини недоліків у роботі колективу, зокрема фактори, що впливають на успішність студентів (рисуюнок 2).

Рис. 2. Показники якості освіти в технікумі

В організації моніторингу розрізняють моніторинг результатів експерименту в цілому та моніторинг результатів експерименту за окремими напрямками. Моніторинг результатів експерименту в цілому проводиться на основі єдиних методик та інструментарію, розроблених для всіх учасників експерименту, а також з використанням власних розробок. Це дає можливість відстежувати результати експерименту з єдиних позицій, виявляти особливості та результати експериментальної роботи в групі, на курсі, або в технікумі.[6]

Щоб довести ефективність проведеного дослідження, треба підібрати еквівалентні групи, що дозволяє зняти вплив багатьох факторів, які викликають зміщення оцінок.

На цьому етапі підготовки моніторингу освіти є розробка та добір відповідного діагностичного інструментарію: анкети (для адміністрації, учителя, учня, батьків); рекомендації із проведення діагностування; аналіз інформації, механізми обробки, збереження та розповсюдження інформації. Моніторинг формується як багаторівнева система діагностичних процедур, що проводяться з використанням методик, які об'єктивно висвітлюють показники якісної вищої освіти. Але при аналізі інформації виокремлюються одиничні об'єкти та найбільш суттєві зв'язки між ними, а також проводиться порівняння.[1] У випадку відсутності подібного порівняння система аналізу вважається закритою, і навпаки. Необхідно відмітити, що кількісні виміри здійснюються будь-ким, а якісні виміри - експертом у даній галузі. Одним з етапів процесу дослідження є відповідна інтерпретація результатів дослідження фахівцями (переведення їх на мову педагогіки, психології, управління) та підготовка відповідних рекомендацій. Важливо, щоб оцінка (інтерпретація) була адекватною, справедливою та об'єктивною.

Аналізуючи інформацію результатів дослідження, необхідно знати чинники, що впливають на результати моніторингу і можуть мати позитивний чи негативний наслідок (рисунк 3):

- чинники, що перекошують істинні оцінки (якість інструментарію, професійність, підготовленість і часта зміна кадрів у процесі експериментальної роботи, еквівалентність груп, перекошування результатів, соціальне становище, зовнішнє середовище);

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

- досконалість діагностичного інструментарію (соціально-психологічні, психолого-педагогічні, медичні методи дослідження). Вимогами до діагностичного інструментарію є валідність, апробованість, зручність у використанні, в окремих випадках анонімність;
 - професійність і відповідна підготовленість кадрів;
 - зміна кадрів у процесі дослідження;
 - періодичність проведення діагностування;
 - відбір (еквівалентність груп) учасників дослідження;
 - групова фальсифікація результатів;
 - вплив соціально-територіального середовища;
 - швидкість протікання періоду адаптації учасників дослідження;
- фактори, що не змінюються з часом, і фактори, що змінюються.

Рис. 3. Вимоги до моніторингу

Знання чинників, що впливають на результати моніторингу, може бути корисним для керівників ВНЗ, викладачів та кураторів груп у процесі планування навчально-виховного процесу з метою покращення ефективності навчання. Окрім того, є ряд чинників, що впливають на моніторинг якості освіти, і навчальний заклад не може їх змінити, і чинники, які заклад може змінити за відповідних умов. Саме питання моніторингу освіти пов'язані з виявленням і регулюванням впливу чинників зовнішнього середовища та внутрішніх факторів самої педагогічної системи.[8]

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Моніторинг у ЗНЗ/ Упорядник М. Голубенко. – К.: Шкільний світ. 2007. – С.128.
2. Чепурна Н., Тевлін Б., Бондаренко О. Моніторинг Методичної роботи. – К.: Шкільний світ, 2007.
3. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом / Є.М.Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
4. Андреев В.И. Проблемы педагогического мониторинга качества образования/ В.И.Андреев // Известия Российской Академии Наук. – № 1. – 2001. – С. 37.
5. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Книга 1 / А.Н.Майоров. – СПб.: Издательство «Образование-Культура», 1998. – 344 с.
6. Майоров А.Н. Элементы педагогического мониторинга и региональных стандартов в управлении / А.Н.Майоров, Л.Б.Сахарчук, А.В.Сотов. – СПб., 1992.
7. Силина С.П. Профессиографический мониторинг в педагогических вузах / С.П. Силина // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 47-53.
8. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.

САМОРОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Розвиток галузі професійної освіти в світлі тенденцій сучасності характеризується певними особливостями, серед яких: постійне ускладнення змісту освіти, підвищення рівня освітніх стандартів; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок суміжних наук – психології, педагогіки, лінгводидактики, методик дошкільної освіти та інших; широке впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес. Тому, організація освітньо-виховного процесу професійної школи повинна забезпечувати не лише адаптацію студентів до швидко змінного світу, але й їх здатність до перетворення цього світу, отже – володіння не лише знаннями, але й уміннями застосовувати їх у процесі власної самостійної діяльності [3, с. 4].

Навчання й самовдосконалення професіонала триває протягом усього життя. Саморозвиток детермінується соціально-економічними чинниками, психофізіологічним потенціалом людини, цілеспрямованістю і, в першу чергу, характером та змістом праці. Зумовлюючими чинниками саморозвитку виступають професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні й духовні потреби. Зміст саморозвитку є цілісним комплексом процесів і засобів поступу особистості, задоволенням її пізнавальних і духовних потреб, розкриттям і вдосконаленням природних задатків та здібностей. Суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна самозміна самого себе, яка виступає головним внутрішнім механізмом індивідуально-особистісного розвитку (К. Абульханова-Славська, О. Бодалєв, О. Єрмолаєва). Якісним показником процесу становлення суб'єктності людини виступає її цілеспрямований саморозвиток. С. Соколовська у своєму дослідженні поняття «саморозвиток» розглядає як цілеспрямований, усвідомлений процес формування себе як особистості, який триває протягом життя і обумовлює якісний розвиток цілісної особистості [4, с. 31].

Професійний розвиток і саморозвиток особистості є об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (С. Рубінштейн, К. Абульханова-Славська, К. Платонов, В. Моляко, Б. Федоришин, Г. Балл, Л. Митіна, К. Чарнецькі) і визначається як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, вмінь та навичок. Питання професійного розвитку та саморозвитку педагога розглядалися у працях багатьох дослідників у галузі педагогіки (Ш. Амонашвілі, В. Кан-Каліка, І. Зязюна, О. Орлова, Л. Рувинського, С. Кондратьєвої, О. Мороза, П. Підкасистого, Л. Митіної, В. Семиченко, О. Пехоти та інших).

Процес професійного розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця дошкільної освіти в період його професійної підготовки має свої особливості. Він відбувається в умовах навчальної діяльності, регламентується системою вимог з боку викладачів, навчальних програм, специфіки предметів, що вивчаються. Однак цей процес потребує підвищення суб'єктного компоненту особистості майбутнього фахівця у процесі його професійного саморозвитку.

Під професійним саморозвитком С. Соколовська розуміє усвідомлений цілеспрямований процес особистісного і професійного самовдосконалення з метою творчої самореалізації в процесі виконання професійної діяльності [4, с. 34].

Серед системи педагогічних умов професійного саморозвитку в процесі підготовки майбутнього фахівця В. Ковальчук виділяє такі:

– орієнтація процесу навчання на формування спрямованості майбутнього спеціаліста на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності;

– збагачення змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самопроектування, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значимих якостей особистості [3, с. 14].

Створення технологій реалізації основних завдань професійного саморозвитку, на думку Л. Дибкової, повинно будуватися за певною логіко-структурною моделлю і складатися з таких компонентів: зміст і форми проведення моніторингу навчальної діяльності; визначення попереднього рівня підготовленості студентів; діагностика розвитку особистісних якостей (мотивації, самооцінки, суб'єктивного локусу контролю); аналіз впливу групових установок і його коригування; профорієнтованість навчального матеріалу; використання завдань і тестів різного типу складності; проведення оцінювання на основі багатокритеріальності; проведення індивідуально-консультативної роботи; застосування ситуацій створення успіху; використання самооцінювання і взаємооцінювання студентами результатів навчальної діяльності; повне інформаційне забезпечення навчального процесу [3, с. 17].

Моделювання професійних умінь майбутнього фахівця Г. Ковальчук визначає складовою цілісного педагогічного процесу у вузі. Автор зазначає, що воно реалізується через низку взаємозв'язаних і взаємообумовлених етапів, серед яких найважливішими є такі: *I етап* – розвиток початкового недиференційованого інтересу до певного виду діяльності, головного для формування професійної мотивації. Сприяє цьому система бесід, дискусій, аналізу конкретних ситуацій. *II етап* – формування позитивних професійних ціннісних орієнтацій, які дають змогу побудувати у свідомості студента ідеальну модель майбутньої фахової діяльності, яка служить еталоном у професійному саморозвитку. Важливим є формування ієрархії мотивів професійної діяльності. *III етап* – активне формування професійних умінь, необхідних для практичної діяльності. Воно здійснюється під час розроблення та реалізації навчальних проєктів у змодельованих та реальних умовах конкретних ситуацій і вимагає від студентів самостійності, ініціативності, творчого підходу, наполегливості тощо [1]. Зазначені етапи моделювання професійних умінь доцільно використовувати в роботі зі студентами спеціальності 6.010101 «Дошкільна освіта».

Реалізація освітньо-виховної взаємодії, педагогічного впливу педагога на інших суб'єктів спілкування здійснюється за допомогою мовлення, тому його специфіка суттєво впливає на ефективність комунікативного процесу. Через це сформованість культури мовлення є важливим показником професіоналізму педагога. Мовлення вихователя має не тільки відповідати загальним мовленнєвим нормам (орфографічним, орфоепічним, лексичним, граматичним, стилістичним), але і враховувати вік співрозмовника – чи то дитина-дошкільник, чи то батьки, чи то колеги, бути виразним, живим, позбавленим лексичних штампів. На етапі дошкільного дитинства мовленнєва культура педагога виступає джерелом поповнення словникового запасу дітей, засобом розвитку в них фонетичного слуху та вимови окремих фонем, еталоном граматичної побудови речень. До того ж, розвиненість та культура мовлення вихователя слугує не лише важливим показником духовного багатства педагога, культури його мислення, але й одночасно є могутнім засобом формування особистості вихованця. Тому майбутньому вихователеві необхідно постійно підвищувати власну культуру мовлення.

Фахівці (І. Зязюн, В. Кан-Калик, В. Чихаєв та інші) рекомендують майбутнім педагогам організовувати саморозвиток мовленнєвої культури за певними напрямками. Перший із них забезпечує вдосконалення в них знання питань культури мовлення, зокрема педагогічного мовлення. Розширити знання з цього питання допомагають такі заходи:

– регулярне читання художньої літератури із занесенням у свої конспекти нових змістовних ідей, думок, положень, цікавих лексичних зворотів, образних висловів тощо, які можна творчо використовувати надалі у своїх публічних виступах;

– постійне вивчення нових джерел з педагогіки, психології, методик дошкільної освіти, а також праць із проблеми ораторського мистецтва й педагогічного спілкування;

– аналіз мовної форми публічних виступів відомих ораторів минулого й сучасності, переказ їх виступів своїми словами;

– знаходячи в тексті чи в промові іншого оратора невідомі слова, фразеологізми, слід виписувати їх у свій власний словник із подальшим розтлумаченням значення цих слів за допомогою звернення до відповідних словників, довідників чи енциклопедій;

– уважне слухання виступів дикторів радіо, телебачення, театральних акторів та інших досвідчених майстрів слова з подальшим проведенням аналізу використаних ними вербальних і невербальних засобів;

– систематичне відвідування лекційних і семінарських занять висококваліфікованих викладачів вищих навчальних закладів, методичних об'єднань вихователів та інших форм методичної роботи з метою вивчення їхнього передового досвіду спілкування з аудиторією.

Другий напрям роботи із саморозвитку культури мовлення майбутніх педагогів зорієнтовано на збагачення їх словникового запасу. Серед заходів, присвячених реалізації цієї мети, можна виділити такі:

– постійне вивчення нових слів та фразеологізмів, з'ясування їх значення, правильного наголосу й вимови та інше з відображенням у власному словнику;

– кількаразове повторення вголос нових слів чи фраз;

– включення нових слів і фраз у ділове й повсякденне мовлення.

Для збагачення культури мовлення майбутньому педагогові корисно регулярно вводити у свій активний словник нові ідіоми, прислів'я, крилаті фрази та інші лексичні форми. Важливо також зробити звичкою систематичне звернення до «особистого словника», що дає змогу його господареві частіше вводити у своє мовлення нові засвоєні слова та фрази.

Третій напрям у розвитку культури мовлення майбутнього педагога передбачає постановку мовленнєвого дихання, розвиток голосу та відпрацювання правильної дикції. Для вдосконалення зазначених параметрів мовлення рекомендується виконувати спеціальні вправи.

Четвертий напрям у розвитку культури мовлення майбутніх педагогів пов'язаний із розвитком їх мовленнєвих якостей. Така підготовка передбачає під час пробних промов цілеспрямований контроль за своєчасним усуненням усіх знайдених мовних дефектів і неточностей. Вибрані слова та фрази повинні адекватно передавати думки оратора [2, с. 126].

Отже, саморозвиток культури мовлення ми розглядаємо як безперервний процес самовдосконалення особистості майбутнього педагога.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті / Г. О. Ковальчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/760/5>.

2. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник / В. Г. Пасинок. – К. : Видавництво «Ліра-К», 2012. – 186 с.

3. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / За ред. В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2012. – 204 с.

4. Соколовська С. М. Сутнісна характеристика понять «саморозвиток» та «професійний саморозвиток» особистості / С. М. Соколовська // Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / За ред. В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2012. – С. 20–38.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Входження України до європейського та світового освітнього простору супроводжується посилення уваги до підготовки конкурентоспроможних фахівців на засадах компетентнісного підходу. У цьому контексті університетська освіта одночасно стає активним учасником, рушійною силою та каталізатором основних тенденцій суспільного розвитку на сучасному етапі.

Це актуалізує необхідність створення єдиного освітнього простору, основними ознаками якого є якість освіти, мобільність студентів, викладачів, дослідників, багатогранність та гнучкість змісту освітніх програм і технологій їх реалізації.

Розбудова національної системи вищої освіти потребує поступового впровадження європейських норм і освітніх стандартів до змісту вищої освіти, підготовку професійно-компетентних фахівців.

Ці питання є ключовими у вітчизняних нормативних документах у галузі розвитку національної вищої освіти, зокрема: Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021, Концепції наукової, науково-технічної та інноваційної політики в системі вищої освіти України, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір; комплексі нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти, Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 року; рішеннях підсумкових колегій Міністерства освіти і науки України тощо.

Основні положення щодо інтеграції науки і освіти України у європейське співтовариство реалізується низкою програм, зокрема, це проекти: Tuning Educational Structures in Europe (2000), Education at a Glance 2011: OECD Indicators. Glossary. – Paris:2011, International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO, Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning, The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade, Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education (Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009).

Одними із основних завдань підготовки студентів магістратури є системне підвищення якості освіти на інноваційній основі; визначеність й унормування змісту всіх підсистем освіти, що забезпечує усталену систему знань і загальних (універсальних) компетентностей, потужну професійно кваліфіковану кадрову базу для економічного зростання держави, конкурентоспроможність вітчизняних працівників на зовнішньому ринку праці; створення сприятливих умов для професійного вдосконалення та творчості педагогічних працівників.

Наголошується на необхідності забезпечення істотного зростання загальної компетентності студентів магістратури з відповідною розробкою профілю фахівця-управлінця, який володіє загальними компетентностями: (інструментальними, міжособистісними, системними).

Вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, спостереження за процесами, що відбуваються на сучасному етапі реформування вищої освіти і впливають на модернізацію професійної підготовки студентів магістратури актуалізують урахування процесно-результатних парадигмальних змін в освіті, перехід до результатної освітньої парадигми актуалізує визначення (ідентифікацію та діагностику) загальних компетентностей випускників вищої школи.

Сфера вищої освіти одночасно стає активним учасником, рушійною силою та каталізатором основних тенденцій суспільного розвитку на сучасному етапі. У такому

контексті тенденції до інтеграції освітніх процесів значним чином впливають на модернізацію освіти, що відбувається в Україні. Це актуалізує необхідність створення єдиного освітнього простору, основними ознаками якого є якість освіти, мобільність студентів, викладачів, дослідників, багатогранність та гнучкість змісту освітніх програм і технологій їх реалізації.

Діяльність країн-членів Європейського Союзу спрямована на збереження і розвиток європейських цінностей, міжнародне співробітництво у контексті професійної підготовки вчителів. Аналіз європейського досвіду розвитку вищої школи, створення Європейського простору вищої освіти (СПВО) за Болонським процесом засвідчує зміщення акцентів в освітній парадигмі від процесної до результатної її складової (В. Луговий, Ю. Рашкевич).

Розбудова національної системи вищої освіти потребує поступового впровадження європейських норм і освітніх стандартів до змісту вищої освіти, підготовку професійно-компетентних фахівців. Ці питання є ключовими у вітчизняних нормативних документах у галузі розвитку національної вищої освіти, зокрема: Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021, Концепції наукової, науково-технічної та інноваційної політики в системі вищої освіти України, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір; комплексі нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти, Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 року; рішеннях підсумкових колегій Міністерства освіти і науки України тощо.

Відтак, урахування процесно-результатних парадигмальних змін в освіті, перехід до результатної освітньої парадигми актуалізує визначення (ідентифікацію та діагностику) загальних компетентностей випускників вищої школи (Ю. Рашкевич).

Таким чином, вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, спостереження за процесами, що відбуваються на сучасному етапі реформування вищої освіти і впливають на модернізацію професійної підготовки вчителів уможливили виявлення низки *суперечностей*, що потребують вирішення, а саме між:

- посиленими вимогами Європейського ринку праці до професійної підготовки вчителів та недостатньою державною підтримкою реалізації відповідної підготовки в умовах університетської освіти та післядипломної педагогічної освіти;
- визначеною потребою сучасного суспільства у фахівцях, що володіють новим типом професійного мислення, та тенденціями інтеграції й спеціалізації у професійній підготовці на компетентнісних засадах;
- трансформацією цілей системи професійної підготовки вчителів, зумовленою зміною освітньої парадигми, і нерозробленістю теоретико-методологічних основ формування і розвитку загальної компетентності вчителів;
- між сучасними підходами до визначення універсальності загальних компетентностей вчителів і недостатнім розумінням соціальної значущості оволодіння такими;
- зростанням потреби у теоретико-методологічному обґрунтуванні проблеми формування загальних компетентностей вчителів у країнах Європейського Союзу з урахуванням новітніх освітніх вимірів і недостатнім рівнем такої розробки у вітчизняних наукових джерелах.

Таким чином, формування і розвиток загальних компетентностей майбутніх фахівців у контексті реалізації управлінської діяльності є актуальним і своєчасним для подальшої розбудови університетської освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

2. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe: Report of the Symposium Berne, Switzerland, 27-30 March 1996 / Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg. – 1997. – P. 11.

3. Tuning Educational Structures in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/educ/tuning/tuning_en.html, 25.10.2005 р.

**Наталя Нікула
(Чернівці)**

СИСТЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В Україні існує система неперервного навчання й освіти сучасного педагога-спеціаліста, яка органічно поєднує в собі навчання та самоосвіту. Значну роль у забезпеченні потреб суспільства й держави у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях відіграє післядипломна освіта, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, їх педагогічної майстерності та методичного рівня. Її частиною є методична робота з учителями на різних рівнях (державному, місцевому, шкільному) [3, с. 530].

Методична робота — це заснована на досягненнях науки та передового педагогічного досвіду система аналітичної, організаційної, діагностичної, пошукової, дослідницької, науково-практичної, інформаційної діяльності з метою удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників та підвищення ефективності навчально-виховного процесу [5, с. 3]. Вона проводиться з метою поліпшення фахової підготовки педагогічних кадрів у школах, спонукає кожного вчителя до підвищення свого фахового рівня, сприяє взаємному збагаченню членів педагогічного колективу педагогічними знахідками, дає змогу молодим учителям вчитися педагогічній майстерності у старших і досвідченіших колег, сприяє формуванню методичної культури педагогів, забезпечує підтримання в колективі духу творчості, прагнення до пошуку.

Проблеми методичної роботи відображені у працях класиків педагогічної науки Ф. Дістервега, Я. Коменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Питання організації методичної роботи школи досліджували і сучасні науковці, зокрема І. Бех, І. Жерносек, І. Зязюн, Н. Мурашко, В. Сластьонін, тощо.

Методична робота в школі, на сучасному етапі, – це спеціальний комплекс практичних занять, які базуються на досягненнях науки, передового педагогічного досвіду, направлений на формування методичної культури, всебічне підвищення компетентності і професійної майстерності кожного вчителя, розробку та впровадження нових технологій навчання і виховання, створення і поширення педагогічного досвіду [2, с. 37].

Методична робота в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється згідно з Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа), Положенням про методичний кабінет середнього закладу освіти, Положенням про районний (міський) методичний кабінет, Рекомендаціями Міністерства освіти і науки України щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної педагогічної освіти [2, с. 11].

В статті 41 Закону України «Про загальну середню освіту» визначаються основні завдання методичної роботи:

- організація безперервного удосконалення фахової майстерності та підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів, підготовка їх до атестації,
- проведення методичних заходів, спрямованих на розвиток творчих можливостей педагогів, вивчення, узагальнення і поширення перспективного педагогічного досвіду;

- інформаційне забезпечення педагогічних працівників з проблем освіти, педагогіки, психології, науки і перспективного педагогічного досвіду;
- залучення вчителів до науково-дослідницької роботи в статусі методистів-кореспондентів відповідних відділів та кафедр обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти;
- проведення інформаційно-пошукової роботи, створення каталогів, картотек, банків педагогічної інформації тощо;
- організація роботи з обдарованими дітьми через діяльність учнівських наукових товариств, підготовку і проведення олімпіад з базових дисциплін, турнірів юних науковців тощо;
- аналіз стану викладання предметів і навчальних курсів, підготовка рекомендацій щодо приведення їх у відповідність з державними стандартами освіти;
- організаційно-методична допомога у розвитку педагогічної творчості, експериментально-дослідницькій роботі, впровадженні результатів наукових досліджень, передового досвіду, педагогічних технологій тощо.

Внутрішкільна методична робота об'єктивно виконує роль зв'язуючої ланки між життям і діяльністю конкретного педагогічного колективу і державною системою освіти, психолого-педагогічною наукою, передовим педагогічним досвідом. Практика планування завдань методичної роботи в школі уможливила виділення таких груп *функцій*: 1) відносно вчителя; 2) педагогічного колективу; 3) досягнень педагогічної науки та досвіду вчителів інших шкіл [1, с. 29].

Перша група функцій спрямовані на вчителя: досягнення компетентності, збагачення знань педагогів (предметних, методичних, дидактичних, психологічних); розвиток світогляду, ціннісних орієнтацій (установка на демократизацію, гуманізацію, гуманітаризацію, оптимальні наслідки діяльності); розвиток мотивів творчої діяльності (любов до дітей, відповідальність, обов'язок, потреба самореалізації); розвиток стійких моральних якостей особистості (доброта, чуйність, порядність, принциповість, витримка, терплячість тощо); розвиток сучасного стилю педагогічного мислення; розвиток педагогічної техніки, виконавського мистецтва, артистизму; розвиток емоційно-вольової саморегуляції.

Друга група функцій спрямовані на педагогічний колектив: консолідація педагогічного колективу як колективу односторонців у головному; вироблення єдиної педагогічної позиції, спільних цінностей, традицій; організації діагностики і самодіагностики реальних навчальних можливостей учнів, класних колективів; професійних можливостей, потреб і запитів учителів; експертна оцінка авторських варіантів програм, навчальних планів, підручників і посібників; контроль і аналіз конкретного навчально-виховного процесу і його результатів; виявлення, узагальнення педагогічного досвіду, обмін цінними методичними знахідками; стимулювання групової творчості та ініціативи членів педагогічного колективу; залучення колективу до науково-дослідницької роботи, до цілеспрямованого створення нового досвіду своєї школи.

Третя група функцій стосується і кожного вчителя, і колективу: творче осмислення соціального замовлення, нових нормативних актів і документів, доведення їх до свідомості кожного педагога, упровадження досягнень передового педагогічного досвіду, новаторства, профілактика типових для всіх шкіл труднощів і недоліків у педагогічній діяльності; впровадження й використання досягнень психолого-педагогічної науки, інших дисциплін; поширення за рамки школи передового досвіду, досягнутого цим колективом (через педагогічні читання, методичні об'єднання, школи передового педагогічного досвіду).

Основними напрямками методичної роботи є:

1. *Підвищення кваліфікації учителів.* Цей напрям реалізується такими шляхами: самоосвіта, атестація, стажування, наставництво, взаємовідвідування уроків, семінари-практикуми, конкурси педагогічної майстерності.

2. *Забезпечення педагогічних працівників інформацією про зміст освіти, нові навчальні технології* – здійснюється через педагогічні ради, методичні об'єднання, теоретичні семінари, педагогічні читання тощо.

3. *Соціально-психологічне та методичне забезпечення навчального процесу* – відбувається за допомогою державного стандарту освіти, навчальних планів, навчальних програм, підручників, навчальних посібників, дидактичного оснащення.

4. *Діагностика інформаційних потреб*. Даний напрям здійснюється за допомогою виявлення передового педагогічного досвіду, спостереження за діяльністю конкретного вчителя, анкетування, опитування тощо [4, с. 15].

Більшість вчених (І. Жерносек, І. Зайченко, Н. Палійчук) виділяють такі форми організації методичної роботи:

- традиційні;
- нетрадиційні.

Традиційні форми організації методичної роботи зазвичай поділяють на *індивідуальні* (робота над науково-методичною темою, самоосвіта, стажування, консультування, творчі звіти, наставництво, опрацювання фахових журналів та методичної літератури); та *колективні* (методичні об'єднання, творчі групи, міжшкільні семінари, міжшкільні практикуми, педагогічні читання і конференції).

Нетрадиційні форми: «круглий стіл», «мозковий штурм», методичні вернісажі, педагогічні дебати, панорами методичних новинок, ділова гра, майстер-клас, які відрізняються своєю новизною, інноваційністю, динамічністю, творчістю.

Всі правильно використані елементи системи методичної роботи формують методичну культуру вчителя, яка в свою чергу є складовою педагогічної культури. *Методична культура* – вища форма активності педагога, його творча самостійність, стимул і умова вдосконалення навчально-виховного процесу, передумова виникнення нових ідей у педагогічній науці та практиці.

Як ми бачимо, всі структурні елементи методичної роботи тісно пов'язані між собою, а правильне їх використання приведе до ефективних і бажаних результатів. Для цього необхідно організувати та спланувати дану роботу.

Планування методичної роботи – це система заходів, що забезпечує її безперервність, упорядкованість, визначеність, відповідність потребам навчально-виховного процесу та особистим запитам педагогічних працівників. Він складається на поточний навчальний рік і спрямовується на поліпшення науково-теоретичної, методичної та практичної, підготовки педагогічних кадрів закладу [1, с. 28]. Плани методичної роботи з педагогічними кадрами та їх реалізація, як і вся система заходів методичного характеру, мають бути максимально спрямовані на формування професійно-педагогічної та соціально-психологічної культури педагогів, розширення і поглиблення знань, продукування ними нових педагогічних ідей, технологій навчання та виховання в сучасних умовах.

Планування, організацію та керівництво методичною роботою здійснює директор школи, який створює необхідні умови для підвищення ідейно-теоретичного рівня і кваліфікації педагогічних працівників; організовує її заступник з навчально-виховної роботи, який опирається на голів методичних об'єднань, учителів-методистів, старших учителів, учителів вищої категорії, наставників, керівників шкіл передового досвіду.

Отже, методична робота є цілісною, взаємопов'язаною, спеціально організованою системою педагогічної діяльності. Основною метою якої є організація допомоги кадрам у реалізації актуальних завдань розвитку, вдосконалення і підвищення професійної майстерності та рівня психологічної підготовки педагогічних працівників; активізація творчого потенціалу; формування здатності до швидкої адаптації в умовах, що постійно змінюються в зв'язку з переходом на новий зміст і 12-річний термін здобуття повної загальної середньої освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Данильченко А. М. Про деякі аспекти науково-методичної роботи в школі / А. М. Данильченко // Управління школою. – 2003. – № 11. – С. 28-30.
2. Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи у школі / І. П. Жерносек. – К., 1995. – 90с.
3. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
4. Методична робота школи / Упор. Н. Мурашко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
5. Основні напрямки реалізації змісту методичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах / Упорядник: Н. Й. Палійчук. – Чернівці, 2004. – 120 с.

*Світлана Назаренко
(Київ)*

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН
КУРАТОР-СТУДЕНТ. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ
СТУДЕНТА ДО НАВЧАННЯ**

*Зневага до виховання – це загибель людей, сімей, держав і всього світу.
Ян Коменський*

*Чим досконаліше виховання, тим щасливіші народи.
Гельвецій*

Сучасний стан розвитку суспільства обумовлює необхідність підготовки фахівців, знання і вміння яких відповідали б сучасним вимогам науково-технічного прогресу.

У нових соціально-економічних умовах зростає значення розвитку здатності до самостійного прийняття необхідних рішень і формування якостей, необхідних для участі в роботі колективу, у житті суспільства вміння критично оцінювати результати своєї діяльності, вносити необхідні корективи, за потреби перенавчатися, оволодіти іншою професією.

Вступ до вищого навчального закладу – це складний процес зміни соціального оточення, режиму навчання, набуття нового статусу, пошуку референтної групи, збільшення обсягу самостійної роботи, що вимагає від керівництва та викладачів по-новому будувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента. Це відбувається через прискорення соціальної адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання, через пошуки оптимальних шляхів формування системи взаємовідносин куратор-студент.

На жаль, педагогічна наука сьогодні досконалим не дає обґрунтованих педагогічних основ соціальної адаптації студентської молоді до умов навчання у ВНЗ. Адаптація, соціальна адаптація, адаптивність є предметом дослідження багатьох авторів: А.В. Фурман, А.Г. Мороз, М.П. Лукашевич, І.М. Мельникова. Науковці розглядають проблему адаптації як педагогічно кероване явище з боку куратора.

Проблема адаптації – одна з найважливіших наукових проблем, дослідження якої здійснюється на біологічному, медичному, психологічному, соціально-психологічному рівнях.

Аналіз наукових психолого-педагогічних досліджень виділяє поняття:

- професійна адаптація – процес залучення особистості до професії, в надбанні знань, умінь, навичок, необхідних для майбутньої професії, пристосуванні до структури вищої школи;

- дидактична адаптація – пристосування студентів до нової для них системи навчання;

- соціально-психологічна адаптація – пристосування до групи, взаємовідносин у ній, вироблення особистого стилю поведінки.

Розглядають активну і пасивну адаптацію. Активна адаптація сприяє успішній соціалізації, особистість формує іноді нові цілі і реалізує їх. Пасивна – виявляється у наявності простих цілей («Я – як усі»). Дезадаптація характеризує не диференційованість цілей і видів діяльності, звуження спілкування, а часто несприйняття норм і цінностей нового середовища. а також часто протидію ним.

Адаптуючий вплив куратора на студента дуже важливий і включає такі етапи:

- а) знайомство з особистістю, соціальним середовищем студента, його індивідуальними особливостями (тестування, анкетування);

- б) чітко сформована педагогічна мета (вплив на колектив, а через колектив – на особистість студента);

- в) визначення змісту навчання;

- г) визначення методів і форм організації впливу (заходи у групі. індивідуальні бесіди, характер впливу, стиль керівництва);

- д) облік результатів педагогічного впливу (анкетування, тестування, бесіди) з метою визначення наступних навчально-виховних заходів.

Рішення вступу до ВНЗ часто не є самостійним. Першокурсники – соціально і психологічно неоднорідні групи, відмінності визначаються соціально-демографічними факторами (походження. соціальний стан, вік, стать), психічними характеристиками. мотивацією діяльності. Першокурсники відзначаються суперечностями, що пов'язані з орієнтацією на самого себе, деякою самонадіяністю, інколи чванливістю, радикалізмом, суб'єктивністю та інфантилізмом. Якщо студентам не допомагати, то вони можуть вибрати неправильний шлях.

Діагностикою нового набору з'ясовуємо інтереси, бажання, труднощі першокурсників, що допомагає їм швидше адаптуватися. В результаті анкетування з'ясовуємо відсутність у студентів спеціальних організаційних навчальних навичок: конспектування, користування бібліотекою, що, як наслідок має негативний вплив на успішність. У деяких студентів відсутні адекватні комунікативні навички, тому спілкування студент-викладач часто конфліктне, що теж негативно впливає на успішність.

Вчорашнього школяра слід зорієнтувати на рубіжний контроль та модульну систему, на відсутність щоденників. Батьків слід також інформувати про рубіжний контроль, підсумки атестації оформлювати щомісячно в «Ябедніки», «Підсумки атестації» де крім оцінок, повідомляти батьків про всі досягнення дитини.

«Кожен день з дитиною починати радістю, а закінчувати миром» - казала Мати Тереза. В роботі з групою куратор повинен в цент уваги поставити особистість студента, враховуючи його психологічні особливості.

Велике значення має перше знайомство з навчальним закладом: охайна, мальовнича територія, чисті, світлі коридори, аудиторії, приміщення приймальної комісії, грамоти і дипломи, що свідчать про високий рівень отриманих фахових знань студентами учбового закладу.

1 вересня від того, як пройде «Посвята у студенти», як куратор підготується до цього заходу, залежить, як студент налаштується на співпрацю з куратором. Це – і підготовка довідок у школу, перепусток до коледжу, знайомство з особовими справами, куратор повинен звернути увагу на сімейний стан студента, на труднощі у родині, на те чи є в групі переселенці.

Допоможуть студентам адаптуватись до умов навчання психологічні поради щодо боротьби зі стресовим станом (поради Дейла Карнегі). Людина повинна сама прагнути допомогти собі у вирішенні багатьох проблем, але надійним помічником. порадиником повинен стати куратор.

У першокурсників занижена мотивація, бо вступили більшість за вимогою батьків. Студенти сумують за друзями у школі, тому спостерігається підвищений рівень тривожності. емоційна нестабільність, занижений рівень домагань та занижена самооцінка, це з'ясовується тестуваннями. У лютому слід повторити тестування. щоб бути впевненим, що діти адаптувалися.

У перші тижні занять кураторам слід провести бесіду «Плануємо свій день», пояснити, коли краще виконувати домашнє завдання. а коли відпочивати, як відпочивати, як організовувати свій побут у гуртожитку. У вихованні і навчанні слід забезпечити індивідуальний підхід. Різностороння психофізіологічна діагностика особистості допоможе куратору з'ясувати характер, темперамент, особливості пізнавальної і вольової сфер і цим поліпшити мотивацію студентів до навчання.

На першій виховній годині куратору слід розказати про коледж, його традиції, викладацький склад, про себе, про свій досвід, свої ідеали, свої захоплення, про мету яка стоїть перед колективом. Запропонувати розказати кожному коротко про себе, чим би хотів і міг займатися в групі, розказати про самоврядування, про права, які має студент, про обов'язки і правила, що встановлені в коледжі.

Кураторство – це найбільш творча і кропітка ділянка роботи педагога. У роботі куратора виникає безліч питань, на які швидко слід дати відповідь, бо іноді йдеться про долю вихованця.

Слідуючим кроком у виховній роботі пропонується співпраця куратора і студентів у позакласній роботі та організації дозвілля і відпочинку групи. Кожен студент обдумує і дає пропозиції, які функції хотів би виконувати під час організації активного самоврядування у групі, щоб уникнути опікунства, а куратору надати контролюючу функцію. Оформити стенд «Класний куточок», в якому відобразити життя групи. Кожен студент має постійне доручення, «роль». Це фіксується у «Класному куточку», кожен протягом року готує доповідь, бере участь у тематичних виховних годинах, у трудових десантах, кожен тиждень випускається «Іжачок» - стіннівка про події у групі, група бере участь у культурних заходах закладу.

Аналізуючи індивідуальні якості кожного студента, проводиться психологічне тестування «Багатовимірний самоаналіз досягнень людини В.Ф. Моргуна», що базується на переліку важливих досягнень студента за період шкільного життя. В паралельній графі пропонується варіант запису – чого хотів би досягти за період життя у коледжі. Це допомагає краще пізнавати один одного, підвищує рівень навчальних досягнень.

Упродовж перших тижнів куратор повинен активно працювати на свій авторитет, стати лідером і частиною групи, заходити декілька разів на день, щоб акліматизація пройшла безболісно. Стосунки, які закладаються у перші місяці навчання, є запорукою подальшого успіху.

Для кожного віку внутрішній розвиток індивіда в поєднанні з зовнішніми умовами має свою специфіку. Доцільно і студентам і їх батькам розказати про вікові особливості підлітків, юнацтва (13-19 років). Це особливий період у житті людини, що має велику цінність, бо молодість визначає майбутнє. Підліток – це не маленький дорослий, це людина певної стадії розвитку і певної культури. У цей час (турбулентний період) відбувається бурхлива психофізіологічна перебудова організму, вихід у кров підвищеної кількості статевих гормонів, що приводить до емоційної нестабільності, зміни настрою, плаксивості, агресії, ейфорії. Сьогодні говорять про гіперактивних дітей, яким необхідна додаткова увага, батькам слід розказати про особливості таких дітей. На тлі цих вікових змін спостерігається підвищена стомлюваність студента-першокурсника.

У виховному і навчальному процесах слід включати елементи творчості (психологічні тренінги, ігри, дні іменинників, випуск сатиричних листків, ділові ігри, політбої, подорожі по країнам).

Емоційність занять, виховних годин залежить від почуття гумору і умінь викладача виявити його у необхідний момент. Сміх і посмішка студента – це протизвага стану стомлення.

Вивчаючи справи студентів, в бесідах з дітьми, їх батьками можна сказати, що у більшості сімей є певні негаразди, які не можуть не впливати на психіку дітей, на хід і зміст соціалізації, тобто здатність молодого людини знайти своє місце в суспільстві.

Від слухняності, властивої малим дітям, юнаки переходять до прихованої або явної непокори батькам, можуть «гратися» в «заборонене», проявляти схильність до необдуманого ризику і невміння оцінити ступінь небезпеки, прагнення до незалежності і самостійності.

Нестача життєвого досвіду змушує підлітка робити набагато більше помилок, ніж це роблять дорослі: злочинність, наркоманія, алкоголізм, сексуальна розбещеність, насильство. Соціологи вважають, що все це спроба грати роль дорослих. Підлітки шукають визнання своєї психологічної дорослості за межами учбового закладу і родини, бо там їх вважають дітьми.

Юність характеризується невизнанням авторитетів, творчим початком, підкресленою незалежністю, які породжують особливе явище в молодіжному середовищі – молодіжну субкультуру (тести показали захоплення роком, репом, небажанням читати).

Недолік уваги і знань з боку батьків, недолік знань психології підлітка. спонукає молодих людей звертатися за життєвим досвідом до однолітків, некомпетентні поради яких приводять до ризикованих вчинків. Про це слід говорити батькам на зборах. З тестів «Основні авторитети підлітка» бачимо, що до порад матері прислухається 68%, до друга 36%, 55% підлітків спілкується з друзями, що невідомі батькам. За соціологічними опитуваннями стосунки з батьками впливають на здоров'я юнацтва на 50%, а стосунки з друзями на 64% впливають на здоров'я молодого людини.

На батьківських зборах слід обговорювати питання успішності, відвідування занять, стану здоров'я, відпочинку. Щоб впливовою силою, референтною групою, стали однокласники, слід, щоб діти свій вільний час проводили разом. Для цього важлива позакласна виховна робота, екскурсії, самодіяльність, підготовка до вечорів відпочинку, відвідування театрів, походи, конкурси.

Тестування довело, що основним фактором соціалізації підлітка є група однолітків (референтна) - I місце, на II місці - ЗМУ, на III - родина, на IV місці - навчальний заклад. У сучасної молоді відпочинок і дозвілля - провідна форма життєдіяльності, яка витісняє працю як найважливішу потребу. Найпоширеніший спосіб проведення вільного часу є «тусовки», комп'ютерні клуби. Молодіжна субкультура наповнена штучними заміниками реальних цінностей. У міру того, як збільшується час, проведений підлітками поза родиною та навчальним закладом, зростає питома вага впливу спільноти підлітків і ЗМУ, а через ЗМУ йде інтенсивна криміналізація свідомості, емоційне отупіння, тому як наслідок, підлітки можуть втратити справжні людські якості. В своїй роботі куратор повинен враховувати психологічні особливості сучасного студента, його індивідуальні особливості та інтелектуальні якості.

Розвиток особистості продовжується все життя, змінюється його напрям, інтенсивність, характер. Студентство як особлива соціально-психологічна вікова категорія характеризується інтенсивним фізіологічним і психологічним розвитком, інтенсивною соціалізацією, становленням інтелектуальної системи.

Будь-який розвиток передбачає можливість відхилень і порушень. Сучасне життя характеризується низкою завищених нервово-психічних навантажень, стресів. Все це відображається на успішності студентів, загрожує втратою інтересу до навчання. занизженням рівня домагань; зміною самооцінки та стосунків з оточенням. Тому в процесі

навчання слід виявляти студентів з симптомами тривожності, завищеної самооцінки, нейротизму. Куратор має тісно співпрацювати з психологічною службою закладу. Особливої уваги потребують студенти з підвищеною збудливістю (холерики) та меланхоліки (надзвичайно чутливі). Працюючи з ними, необхідно мінімізувати зауваження, вилучити зі свого арсеналу докори і погрози. Таких студентів легко перетворити на ворогів уїдлихими зауваженнями. Дотик (особливо для гіперактивних дітей), дружня посмішка, спокійний голос педагога знімають напруження, стрес. Куратор повинен уникати конфліктів або зводити його до мінімуму посмішкою, компліментом, гумором, компромісом. Для підлітка ключовим словом в конфлікті, за висловом В. Сухомлинського, є справедливість.

Студентів слід вчити робити компліменти. Ефективною є гра в День іменинника «Чарівний стілець», коли кожному іменнику говорять приємні слова, нагадують йому про його добрі вчинки. Можна грати в гру «Сюрприз»: протягом тижня з чарівної торбинки кожен витягує записки чи маленький подаруночок, адресований йому особисто. Це сприяє налагодженню приязних стосунків у груповому колективі. Вихованню колективу допоможуть соціально-психологічні тренінги, що розвивають недостатні навички спілкування у підлітків («Шляхи вирішення конфліктів», «Ми – група», «Спілкування і вміння слухати»).

Опитування студентів виявило, що у більшості молоді є головна мета життя (70%), 9% - не мають, 21% не замислювались. Найбільш молодь цінує розум (63,6%), доброту (36,7%), гумор (34,4%). Цінність навчання виглядає так: на I місці – отримати професію, на II місці – самоствердитись, на III – підготуватися до самостійного життя, стати багатим. Але є справжні цінності, незмінні і абсолютні: любов до родини, до Батьківщини, справедливість, совість, істина, краса, любов, дружба.

Сімейне виховання закладає 70% фундаменту, на якому розвивається особистість. Але в силах куратора надати напрям цьому розвитку через залучення студентів до різних видів діяльності.

У групах, де я була куратором, проводили заходи: «Орден в моїй родині», «Герої в моїй родині», «Моя родина – вся наша Україна», «Історія моєї країни в історії моєї родини», «Україна починається з рідного краю». Діти досліджували історії своїх родин, членів родини, які користуються пошаною в родині і в суспільстві, які є взірцем для молодого покоління. Студенти створювали альбоми як підсумок своєї дослідницької роботи, розказували про свою родину. Отже, все починається з любові до матері, історії своєї родини. Без знання минулого немає майбутнього.

Особливо хочу відзначити естетичне виховання – необхідний елемент гармонійного розвитку особистості. Це відвідування театрів, музеїв, виставок, куточків української природи, парків.

В коледж приходять не самі кращі учні шкіл. Згідно з дослідженнями всіх студентів, що приходять до технікумів, коледжів можна розділити на 4 категорії.

I категорія (найчисленніша) – незручні учні шкіл, для яких навчання у школі було нудним і нецікавим, а до коледжу вступили за вимогою батьків. Вони мають достатній потенціал (тільки 10% учнів вчаться на повну силу). Через відсутність мотивації вони погано вчаться, прогулюють заняття. Це буде тривати, якщо студентів не зацікавити на заняттях. Докори їх озлоблюють, а спільні заходи після занять зближують і розкривають їх кращі якості.

Байдужість породила більш нещасних людей, злочинців, ніж будь-який інший вплив на людину.

Величезний вплив на студентів має характер відносин із кожним (рівні, суворі, ділові, поважні або агресивні). Оцінку ніяким чином не можна використовувати як дисциплінарний фактор. Треба пам'ятати, що слово може відродити або знищити, підтримати або підштовхнути. Оцінювати треба вчинок, а не людину.

II категорія – це випускники шкіл з низьким рівнем інтелекту. Вони дуже швидко адаптуються, стають неформальними, негативними лідерами і якщо не знайти до них підхід, то вони розділять групу на підгрупи й колективу не вийде. Таким студентам слід допомагати бути корисними в групі і давати доручення. Створення самоуправління в групі – одне з найважливіших завдань куратора.

III категорія (нечисленна) – це випускники шкіл з високим середнім балом, що свідомо обрали дану професію, але в колективі вони складно адаптуються, тому що виділяються педагогами. І тільки співробітництво з колективом, спільні заходи створюють їм комфортні умови.

IV категорія – студенти з неблагонадійних родин, які не звикли цілеспрямовано трудитися, люблять веселі компанії й часто прогулюють заняття, а батькам до них немає справи. Єдиний вихід: намагатися залучити цікавими заходами, навіть штучно створити ситуацію успіху як на занятті, так і поза ним. Можливо тоді з'являться радість і бажання вчитися у цієї категорії студентів.

Спроби викладача й куратора об'єднати групу студентів у колектив будуть успішними, якщо не ставитись формально і не дуже дошкулити монотонними нотаціями. «Замикання» студентів тільки в рамках навчального процесу створює більшу тривожність, призводить до більш нервових і фізичних перенавантажень. Самодіяльність, політбої, виступи з інформацією перед групою, «Іжачки», постійні доручення, ділова гра, екскурсії, походи, конкурси підвищують інтерес до перебування в коледжі.

Вся навчально-виховна робота повинна бути спрямованою на розвиток участі всіх студентів в гуртках, заходах. Планування виховної роботи слід вести диференційовано.

На I-II курсах ключовим є моральне, правове та особистісно-орієнтоване виховання.

А на III, IV – це виховання майбутнього інтелектуального фахівця, професіонала, гідного громадянина.

Але зацікавити майбутньою професією слід зразу на I курсі. Так, я вже на початку жовтня провела екскурсію в Центр соціальної допомоги сім'ї для групи соціальних працівників. Студенти почули, чим може займатися соціальний працівник, соціальний педагог, соціальний психолог.

В.О. Сухомлинський зазначає, що виховання і розвиток почуттів «дружби, доброзичливості, поваги до внутрішнього духовного світу іншої людини мають усе більшу суспільну вагу».

Від куратора залежить ступінь міжособистісних стосунків в групі, а формування студентського колективу, для якого обов'язковими елементами є взаємоповага, підтримка, доброзичливість.

Соціальній адаптації до умов навчання першокурснику може заважати проблема неуспішності окремого студента і групи в цілому. Причиною може бути просто невміння вчитися, відсутність інтересів до поза аудиторного життя вищого навчального закладу. Для допомоги невстигаючим створюється група допомоги і слабих студентів, за їх бажанням, опікують більш сильні студенти (це зараховується як громадсько-корисна робота).

Форми виховання, методи повинні відповідати розкриттю талантів (інтелектуальних, художніх, фізичних) студентів.

Жахливі наслідки незацікавленості студентів виявляються у втечі з навчального закладу в пошуках радощів від спиртного, наркотиків, а невідповідний вибір професії загрожує низькою мотивацією в навчанні і успішності, а також профзахворюванням.

У спортивних термінах є поняття «особистого рекорду», де кожен студент має свої особисті рекорди, які можуть не тягнути на рекорди групи, але не менш значимі для студента, вони дуже важливі.

У групі це слід відмічати, в характеристиках і давати це читати студентам і батькам. Важливим компонентом в системі освіти є національне виховання, в якому проголошуються ідеї демократії, свободи, національної та особистісної гідності. Дуже важливим для молоді є

знання історії рідного краю, місця де народився, пішов у життя. Готуючись до виховної години «Є в нас родина – вся наша Україна» діти описують історію рідного краю; проводяться екскурсії в краєзнавчий музей, Музей Києва, Музей українського мистецтва, в Печерську лавру, по Києву, проводяться уроки народознавства про традиційні і релігійні свята України, цикл бесід «Видатні люди України».

Корисно до першокурсників запрошувати випускників минулих років, які розповідають про свої досягнення. про те, що справжніх друзів знайшли в нашому закладі, що кращі роки пройшли у нас. Але для цього треба жити активним громадським життям, вболівати за свою групу і її успіхи.

Участь в щорічних виставках художньої і технічної творчості студентів, у виставці художньої вишивки, малюнків, що присвячується Шевченківським дням, теж сприяють національному та громадсько-патріотичному вихованню.

Однією з актуальних проблем в Україні виступає здоров'я нації, скорочується середній вік, багато студентів з фізичного виховання знаходяться в спецгрупі. Треба формувати у студентів основи знань із здоров'я та безпеки життєдіяльності, а дозволя слід так організовувати, щоб воно було здоров'язберігаючим, що передбачає виховання високих моральних почуттів любові та поваги до життя, до природи, до іншої людини. Слід формувати ідеал здорової людини, на прикладах видатних діячів науки, культури, спорту, показати як регулярні заняття фізичною культурою допомагали їм вирішувати складні життєві і професійні проблеми (М. Амосов, Є. Патон).

Структуру духовно цілісного компоненту здоров'язберігаючого дозволя складають: любов до життя, честь, гідність, краса внутрішнього світу, самовдосконалення, культура поведінки.

Студенти повинні знати про фактори, що негативно впливають на здоров'я: паління, алкоголізм, наркотики, токсикоманія. Важливим є виховання обережності вихованців: особиста гігієна, правила дорожнього руху, поведінки на водоймах, з вогнем, спрямувати студентів на засоби раціонального харчування, розповідати про здорову їжу, вітаміни.

Одним з важливих напрямків на шляху формування системи взаємовідносин «куратор-студент» - це особистісно-зорієнтоване виховання. принципами якого є створення емоційних виховних ситуацій, розвиваючого спілкування, симпатії. Педагог повинен помітити момент, коли студенту необхідна допомога, увага, за зовнішніми ознаками «прочитати» внутрішній стан студента, знайти душевний контакт, спрямувати зусилля на зміцнення доброго, розумного, що закладено в дитині.

Я хочу нагадати слова Екзюпері з «Маленького принца»: «Адже всі дорослі спочатку були дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає!»

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдєєва І.М. Основні напрямки роботи куратора академгрупи в контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти / Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інновац. технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип.54. – С.28-32.
2. Бобкова І., Дмитренко Л. Професійне виховання / Освіта: навч. – метод. журнал. – К., 2011. – Вип. 3,4 (30). – С. 96-98.
3. Горбенко С.П. Психологічні особливості ставлення молоді до конвенційної ролі студента / Проблеми освіти: Науковий збірник. – К. 2010. – Вип.64. – С.16-19.
4. Зубрицька Л.О. Рекомендації куратору академічної групи щодо організації роботи зі студентами / організація навчально-виховного процесу. – К., 2012. – Вип.18. – С.377-405.
5. Макаренко, Панченко. Демократизація – засіб формування партнерських стосунків викладачів та студентів / Освіта: навч.-метод. журнал. – К., 2011. – №3,4 (30). – С. 96-98.
6. Мороз Л.В. Педагогічне спілкування: умови ефективності / Проблеми освіти: Наук. збірник Інституту інновац. технологій і змісту освіти. – К., 2011. – Вип. 67. – С.109-116.

7. Неміч Н.С. Психологічні особливості сучасного студента / Організація навчально-виховного процесу. – Навчально-методичний центр аграрної освіти. – Вип.15. – С.219-252.
8. Оніщенко К., Линок А. Психологічний супровід навчально-виховного процесу / Освіта: навч.-метод. журнал. – К., 2011. – Вип. 1(28). – С. 67-69.
9. Опанасюк А. Адаптація студентів / Освіта: навч.-метод. журнал. – К., 2011. – Вип. 3,4(30). – С. 91-93.
10. Теслюк В., Ткачик В. Теоретичне дослідження проблеми соціально-психологічної адаптації першокурсників / Проблеми освіти. Науковий збірник. – К., 2009. – Вип. 62. – С.3-8.
11. Червона О. Адаптація студентів першокурсників мед сестринського відділення / Освіта: навч.-метод. журнал. – К., 2011. – Вип.1(28). – С.71-71.
12. Цикалюк Ю. Моральні цінності сучасної молоді / Виховна робота в навчальних закладах – Науково-методичний центр. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 66-80.

Тетяна Нємцева
(Дніпропетровськ)

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З МЕТОЮ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ

Становлення України як демократичної держави актуалізує проблему розбудови громадянського суспільства як системи самостійних і незалежних від держави громадських інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації прав, інтересів і потреб людини, її самореалізації як активного та ініціативного громадянина.

Аналіз наукової літератури з питань дослідження дозволив нам з'ясувати, що *громадянська ініціативність*, поряд із громадянською свідомістю, почуттям громадянської гідності, почуттям громадянської відповідальності та обов'язку, громадянською мужністю, прихильністю до державних інтересів, національною гідністю, готовністю захищати Батьківщину, піклуванням про державну мову, про природу, правосвідомістю, повагою до національних традицій, державним оптимізмом входить до блоку громадянських цінностей.

Крім цього, вивчення присвячених дослідженню ініціативності наукових праць К.Абульханової-Славської, Л.Виготського, Е.Еріксона, О.Крупнова, С.Рубінштейна, а також результатів наукового пошуку, здійсненого Л.Новіковою, Г.Сорокою, О.Старинською, Н.Тертичною, О.Трошкіним, дозволило виокремити особливості прояву громадянської ініціативності як якості особистості.

Отже, особистість, якій притаманна ця якість:

- проявляє активне ставлення до цілей, змісту, характеру громадянської діяльності та прагнення мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення мети;
- вміє добре і легко братися до справи за власним починанням, не чекаючи на зовнішню стимуляцію;
- здатна і схильна до активних і самостійних дій у громадянському суспільстві;
- вміє ставити перед собою нові задачі та втілювати їх;
- актуалізує власний потенціал, використовує свої здатності у повну силу;
- здатна до започаткування своїх рішень у різних сферах суспільного життя.

Як найвища форма активності, ініціативність особистості реалізується в її активній життєвій позиції, яка передбачає відповідальність за свої дії, вимогливе ставлення до себе та інших, здатність до взаємодії, творчий підхід до діяльності.

У психологічних дослідженнях *ініціативність* пов'язується з *надситуативною активністю*, яка виявляється у здатності людини піднятися над вимогами ситуації, ставити

надвисокі цілі; дає змогу долати зовнішні та внутрішні бар'єри на шляху до мети. З'ясовано, що активна особистість ще не є ініціативною, оскільки її діяльність може бути вимушеною. Ініціативна особистість у своїй діяльності проявляє вільну надситуативну активність, творчо підходить до поставленого завдання, яке спрямоване на досягнення певної мети.

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу визначити основні *структурно-функціональні ознаки* ініціативності:

- новаторство у справах;
- особистісне починання;
- найвища форма активності;
- відповідальність за свої ідеї та вчинки;
- здатність і воля до реалізації запропонованого.

Таким чином, можна стверджувати, що громадянська ініціативність – це інтегрована особистісна якість, яка характеризується вільною надситуативною активністю, що спрямована на досягнення конкретних цілей діяльності особистості у сфері громадянського суспільства та передбачає вияв рішучості та волі у реалізації запланованого.

Осмислення педагогічним колективом школи теоретико-методологічних засад громадянської ініціативності, її сутності і структури сприяло розробленню структурної моделі громадянської ініціативності, визначенню критеріїв, показників і рівнів сформованості громадянської ініціативності старшокласників, а також розробці методики діагностики стану вихованості громадянської ініціативності учнів старших класів

Так, з метою виявлення рівнів вихованості громадянської ініціативності старшокласників нами були визначені критерії, в основу яких покладено усвідомлення знань про громадянське суспільство та себе як члена громадянського суспільства; ціннісні орієнтації, позитивна мотивація до прояву громадянської ініціативності; уміння, навички та досвід активної, самостійної та відповідальної поведінки у громадянському суспільстві.

Під критерієм розуміємо ідеальний зразок, еталон, що виражає вищий, найдосконаліший рівень громадянської ініціативності, порівняно з яким стає можливим встановлення ступеню відповідності і наближення його реального рівня до бажаного.

З метою виявлення рівня розвитку громадянської ініціативності старшокласників був розроблений опитувальник, що являв собою низку запитань, згрупованих у 3 блоки, які відповідали трьом критеріям сформованості цієї якості зростаючого члена громадянського суспільства. Це допомогло респондентам краще усвідомити проблематику опитування, у ході якого була використана велика група запитань про потреби, інтереси, почуття та наміри особистості у сфері життя громадянського суспільства, її оцінки різних явищ, а також пропозиції опитуваного стосовно даного аспекту.

Завданням першого блоку запитань було виявлення рівня сформованості когнітивного критерію громадянської ініціативності, тобто усвідомлення учнями старших класів основних питань становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні, оцінка старшокласниками себе як членів громадянського суспільства.

Сюди входили запитання про прихильність інтересам громадянського суспільства, демократичність, суспільну ініціативність, правосвідомість.

До завдання другого блоку питань входило з'ясування рівня сформованості мотиваційно-ціннісного критерію громадянської ініціативності, а саме переживання особистісно-позитивного ставлення до прояву громадянської ініціативності. Було звернено увагу на віру у спроможність громадянського суспільства впливати на органи державної влади задля покращення життя громадян, готовність до проявів гуманістичної моральності, почуття громадянського обов'язку, громадянської мужності, толерантного ставлення до членів громадянського суспільства, піклування про довкілля, повага до праці на користь громаді.

Третій блок питань стосувався діяльнісно-практичного критерію, завдяки якому ми намагались виявити рівень реалізації умінь, навичок та досвіду ініціативної поведінки у

громадянському суспільстві. Питання стосувались готовності до активних і самостійних дій у громадянському суспільстві; проявів громадянської відповідальності, реалізації принципів правомірної поведінки, особистої та національної гідності.

Застосування в дослідно-експериментальній роботі розроблених нами критеріїв і показників стало передумовою для визначення чотирьох груп старшокласників за рівнем сформованості у них громадянської ініціативності. Результати діагностики засвідчили, що *високий* рівень громадянської ініціативності мають 12 % (9 осіб) старшокласників, *середній* – 34% (25 осіб) вихованців, *низький* – 48% (36 осіб) учнів, *найнижчий* – 0,5% (4 особи) респондентів.

На основі узагальнення результатів було зроблено висновок про необхідність посилення уваги до виховання громадянської ініціативності у старшокласників, зокрема підвищення рівня знань старшокласників системи цінностей громадянського суспільства, розвитку у старшокласників здатності до самостійної та відповідальної поведінки у громадянському суспільстві, спроможності до прояву громадянської ініціативності.

Ці положення були враховані у ході розробки функціонально-змістової моделі виховання громадянської ініціативності старшокласників у позакласній діяльності.

Членами творчого колективу з питань розвитку учнівського самоврядування в контексті розвитку громадянської ініціативності була розроблена *цільова програма «Одинадцять сходинок до успіху»*, а за допомогою членів творчого колективу з питань позакласної діяльності старшокласників розроблена програма «Сім днів на тиждень».

Наголосимо, що реалізація розробленої нами цільової виховної програми «Одинадцять сходинок до успіху» у ході дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня здійснювалась з урахуванням принципового положення про те, що вихованню ініціативності сприяють лише ті види діяльності, які дійсно вимагають справжньої та повної самостійності, тобто попереднього осмислення висунутої ініціативи, складання плану дій, свідомого й самостійного добору методів та форм реалізації ініціативи, рефлексії отриманих результатів. Задля цього у рамках кожного модуля-«сходинки» організовувалась колективна діяльність, що базується на кооперативній суб'єкт-суб'єктній взаємодії та сприяє виникненню відчуття кожною особистістю себе автором своїх дій, усвідомлення зв'язку між реальним результатом та особистим вкладом у його досягнення, накопичення досвіду самостійності та відповідальності за результати діяльності. Крім цього, самоаналіз власної ролі у спільній взаємодії призводить до поступового усвідомлення особистістю того, що отримання успішного результату залежить від бажання та докладених зусиль.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К. А. Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта / К. А. Абульханова-Славская // Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. – М., 1997. – 331 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; под ред. И. А. Колесниковой. – М: Издательский центр «Академия», 2005. – 288 с.
5. Кузнецова Т. В. Технологии реализации программно-целевого подхода к формированию личности в системе непрерывного социально-культурного образования / Т. В. Кузнецова. – М., 2009. – 103 с.
6. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков. – М.: Новые ценности образования: Культурные модели школ, 1997.

ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У сучасній педагогічній науці виділяється окрема галузь етнопедагогіка, яка досліджує конкретні етичні традиції виховання. Народна педагогіка не нав'язлива: це і колискова пісня, і казка або скоромовка, і народні ігри, які будять розум, спонукають дитину замислитися над невідомими явищами, почуттями людей. Етнопедагогіка – галузь педагогіки педагогіки, яка розкриває погляди народу на мету, заавдання, форми, методи та засоби навчання і виховання в дусі національних виховних традицій.

Важливим джерелом етнопедагогіки є фольклор. Він бере витоки з народних традицій, своїми коренями сягає у давнє минуле. Завдяки йому забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним, він також є скарбницею сталих народних звичаїв і стимулятором їх подальшого розвитку. Пізнаючи багатство усної народної творчості, діти щедро черпають емоційні, моральні, естетичні, патріотичні цінності. Фольклор несе в собі багатотворчість нашого народу, його думку, ідеали, світогляд, а головне любов до рідної землі, рідного краю та дому. В ньому відбивається національна психологія, національна свідомість народу, та його історія. В ньому втілюються найкращі риси народу, так звані « народні перлини». Фольклор виконує низку функцій – виховну, освітню, розвивальну. Фольклор – це складова частина духовного життя народу і засіб виховання особистості [1, с.5-13].

Таким чином, фольклор можна підпорядкувати важливій проблемі життєвої адаптації молодой людини, прищепити їй любов до свого краю, свого народу і його культури. Досконало знаючи своє, вона виявить інтерес і до іншого, контрастного. Г.Г. Ващенко, всебічно досліджуючи українську народну пісню з часів Київської Русі й до середини ХХ століття включно, виявив характерні риси світогляду українця. Йому притаманні:

- глибока релігійність, міцна віра в Бога. Бог є найвища Правда – і тому правда переможе, як в особистому, так і в громадському житті;
- щирий патріотизм. Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слово; найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні;
- любов і пошана до батьків, згода в сім'ї й родині, що є основою здорового суспільного життя;
- згода й мир між членами суспільства, культ дружби й побратимства;
- чистота почуття кохання, створення на ґрунті скромності, стриманості й вірності здоровой родини;
- любов до праці, різке засудження та висміювання ледарів;
- свідомість своєї людської гідності, почуття честі, те, що можна назвати духовним аристократизмом;
- пошана до інших людей, що виявляється в чемній поведінці, в привітанні і т. ін.;
- непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі;
- працелюбство, радісна вільна праця на своїй ниві; тяжка й ненависна праця на чужій: вона гнітить і принижує людину;
- любов до своєї хати, до свого клапця землі [2, с. 30-36].

Отже, звернення до народної творчості при формуванні патріотичної свідомості молодого покоління є досить логічним і дієвим. Методика пізнання фольклору мусить розпочинатися із вивчення географії – просторового топографічного районування, "хорологічної" науки про різні явища, пов'язані з природою землі, її ландшафтом, рослинністю, тваринним світом, тобто місцем перебування людини-творця, що дає відповідь на питання про причини етнічного, етнографічного поділу демографічної карти, сприяє

розкриттю «етнічного характеру».

Досліджуючи фольклор дослідники дійшли висновку, що усі фольклорні жанри діляться на дві великі групи: 1) твори, які виконуються і побутують в середовищі дорослих; 2) твори, які побутують серед дітей. Між цими групами є суттєва різниця: усна словесність дорослих не завжди доступна дітям, вони починають її розуміти і сприймати лише у підлітковому віці. У свою чергу, дитяча творчість не завжди цікава для дорослих, які намагаються у всьому керуватися розумом, і їм важко досягнути тексти, витворені дитячою фантазією, уявою, проте діти їх підхоплюють, і вони поширюються у дитячому середовищі [4, с.4-8].

Дитячий фольклор – сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує у дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей.

Дитячий фольклор настільки різноманітний, оригінальний і багатожанровий, що потребує окремої розмови. Це колискові, забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небилиці, заклички, приповідки, скоромовки, казки, загадки та жартівливі пісні. А для немовлят та дітей до трьох років колискові пісні й забавлянки виконують дорослі.

Колисання дитини має надзвичайно важливе значення в перші роки її виховання. Колиска в українській родині мала символічне значення, її не викидали навіть тоді, коли в хаті не було дітей. Колискових пісень співали народженням та немовлятам із перших днів їхньої появи на світ. Колискові пісні призначені тільки для одного слухача – дитини і виконують одним співаком – мамою (іноді бабусею чи іншою близькою людиною).

Назва колискова пісня не є народною, – це фольклористичний термін. У народі ж існують різні назви цих пісень: співати кота, співати люлі, співати при колиці.

У колисанках іноді зберігаються найдавніші образи Богів сну Сойка і Дрімоти:

Ходить Сон коло вікон, а Дрімота коло плота, питається Сон Дрімоти:

- Де ми будем ночувати?

- Де хатинка теплесенька, де дитинка малесенька, там ми будем ночувати, дитиночку колисати.

Скоромовки, загадки, казки – все це збагачує творчу уяву дитини, виробляє навички усного мовлення, дотепність, будить фантазію, гумор, природний потяг до спілкування. Дитяча фольклорна творчість збагачує дидактичні можливості етнопедагогіки.

Золотий фонд народної дидактики наповнений чималою кількістю цікавих і різноманітних дитячих ігор з фольклорними компонентами – ігровими приспівками та піснями-примовками ("Грушка", "Дзьобка", "Горобейко", "Перепілка", "Гуси", "Сірий кіт", "Рак-неборак", "Дрібушка", "Залізний ключ", "Кривий танець", "Зайко", "Козлик", "Кіт і мишка", "Коза", "Як зажену зайця", "Край долини мак", "Женчичок-бренчичок", "Дрібу, дрібу, дрібушечки", "Звідки ти, баране?" та ін.). Місце приспівів у грі та їх композиційні функції досить різноманітні. Ними гра розпочинається або закінчується. Вони можуть пов'язувати різні частини ігрових дій, давати інструктаж щодо організації гри, розподілу ролей між її учасниками. Діти грають, приспівують, словесно коментують свої дії.

Мета кожної народної пісні-гри – підготувати дитину до життя і праці. У багатьох з них – наслідування трудової діяльності дорослих. Наприклад, пісні "Огірочки", "Мак", "А ми просо сіяли" відображають трудові операції, пов'язані з вирощуванням цих культур. Через багаторазове повторення ігрових дій народна дидактика прагне прищепити дітям повагу до праці, до народних традицій і звичаїв, бажання і вміння працювати, поєднувати працю з відпочинком, раціонально проводити своє дозвілля [3, с.94-99].

В аспекті мовного розвитку дітей істотне значення має жанрова різноманітність ігрових пісень. Переважну більшість з них наповнює казковий зміст, що свідчить про давність їх походження. Своїм корінням дитячі ігрові пісні сягають у сиву давнину, у сферу життя та побуту наших далеких предків, які вірили в міфічних божеств (Ярило, Коляда, Коструб) і влаштовували на їхню честь різноманітні ігрища. З часом ігрові пісні, створені дорослими, повністю осіли в дитячому репертуарі.

Багаті на творчу фантазію дітей лічилки – римовані віршики на шість, вісім, десять і більше рядків, за допомогою яких перелічуються гравці (звідки й походить назва). У лічилках переважно фігурують слова на позначення лічби.

Лічилки виконуються здебільшого речитативом. Крім привчання до кількісного аналізу предметів, вони активно прилучають дітей до словникового багатства рідної мови, загострюють чуття до смислових та інтонаційних барв живого слова. Слід зазначити, що діти не тільки користуються лічилками, а й самі їх складають. Отже, застосування лічилок є стимулом для розгортання словесної творчості дітей, розкриття лінгвістичних здібностей і мовних обдаровань.

Для української казки характерне зображення краси людини не через зовнішність, а через її вчинки, ставлення до людей, моральні принципи. Часто головними героями виступають Правда і Кривда. Завдяки такому погане, розуміти важливість і необхідність перемоги добра над злом.

Значне місце в казках посідає елемент праці. Казки вчать, що мудрість, знання здобуваються під час наполегливої праці. Споконвіку праця була невід'ємною частиною життя, чи не головним критерієм вартості, моралі і краси. Праця була їй основою виховання дитини. В українських казках також зустрічаємо елементи виховного ідеалу. Так, позитивні чоловічі персонажі насамперед змальовані як чесні, мужні і благородні в своєму ставленні до жінки, товариства, батька-матері воїни, визволителі. Чоловіча відвага виявляється в казках благородством вчинків: у визволенні рідної землі від зміїв або чужоземних загарбників, у врятуванні красуні від наглої смерті або завоювання її серця лицарським досягненням. Богатир-завойовник, втілення зла, грабіжник в українських казках неминуче засуджується і гине або ганебно втікає.

В жіночих персонажах звеличується перш за все моральні якості жінки, дівчини її працелюбність, уміння вести господарство, терплячість, скромність. Вірність жінки коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка, брата батька є золотим ідеалом моралі, який часто зустрічається в українських народних казках.

Історичні відомості діти черпають з українських народних дум та історичних пісень, переказів, пройнятих великим патріотизмом. За висновками І. Франка, "... думи й пісні виховували нові покоління, вливаючи в них з молоком матері той самий героїчний дух, яким жили батьки".

Народні думи – це жанр українського народного героїчного епосу. Вони народились з умов конкретно-історичної дійсності України XV–XVII століть і стали унікальним явищем не тільки в українській етнопедагогіці, а й у світовій педагогічній культурі.

Основне призначення народних дум – оспівування подвигів українського народу у боротьбі проти колонізаторів, утвердження ідеалів народної педагогіки, здорової родинної і громадської моралі. У них знайшли своє втілення кращі риси справжнього українця: безмежна любов до рідної землі, почуття власної гідності, відданість вірі християнській, вірність національним звичаям і традиціям, стійкість у боротьбі за волю і справедливість. Зрадники і запроданці, перевертні, яничари й манкурти в народних думах тавруються як злочинці, гірші за ворога-чужинця [3. с.5-25].

В етнопедагогіці споконвіку використовувалися фольклорні тексти, які є справжнім джерелом людської мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності. Етнопедагогічні знання знайшли свій вияв у народних виховних традиціях, фольклорних творах, звичаях і обрядах, ритуалах і святах, якими супроводжуються події в житті дітей та молоді, їхніх іграх, досвіді національного виховання.

Завдяки фольклору у свідомості дитини сформовується почуття морального обов'язку, допомогти дитині засвоїти основні норми поведінки в суспільстві. Фольклор прививає дитині любов до рідної землі, оселі, повагу до батьків і до історії свого краю, країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Березюк О. С. Етнопедагогіка (курс лекцій): науково-методичний збірник / Олена Станіславівна Березюк. – Житомир, 2013. – С. 5-13.
2. Народна пісня і етнопедагогіка України / Г. Ващенко // Нар. творчість та етнографія. – 2001. – № 1-2. – С. 30-36.
3. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 5-25, 94-99.
4. Українська усна народна творчість : Підручник / Мар'яна Богданівна Лановик, Зоряна Лановик . – 3-є вид., стереотип . – Київ : Знання-Прес, 2005. – С. 4-8.

Науковий керівник – І.А.Стець

**Олеся Олійник
(Чернівці)**

**ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

В умовах реалізації нової освітньої парадигми, перспективи входження України в Європейський освітній простір виникає необхідність пошуку шляхів розвитку творчої особистості, конкурентоспроможної в будь-якій галузі діяльності, здатної адекватно сприймати інноваційні процеси в суспільстві, генерувати власні ідеї. Актуальність дослідження даної проблеми зумовлена тим, що розвиток творчої особистості неможливий без оволодіння учнями конструктивними вміннями. На конструктивних уміннях базуються як загальнонавчальні, так і предметні вміння. Людина, яка володіє конструктивними вміннями, здатна активно й незалежно мислити, уміє творчо вирішувати трудові завдання, шукати нові варіанти вирішення різних виробничих ситуацій, зможе в подальшому працювати на тому рівні, який буде відповідати вимогам суспільства. Водночас аналіз науково-методичної літератури й практики навчання в загальноосвітніх навчальних закладах показує, що існуюча система підготовки учнівської молоді до творчого вирішення трудових завдань не відповідає сучасним вимогам суспільства [3].

На необхідність переорієнтації та оновлення системи трудового навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів указано й у Державному стандарті освітньої галузі «Технологія». У документі підкреслено, що необхідно внести істотні зміни в організаційні та методичні основи занять, які були б спрямовані на формування в учнів, насамперед, тих умінь і якостей, які потрібні їм для входження в сучасне високотехнологічне, інформаційно насичене суспільство. Формування конструктивних умінь сприятиме розвитку пізнавальної, художньої і технічної обдарованості, технічного мислення у процесі творчої діяльності, індивідуальних творчих можливостей кожного учня, формуванню не тільки професійних знань і вмінь, а й здатності сприймати нову інформацію, самостійно приймати рішення, проектувати свою діяльність і виконувати поставлені завдання [1].

Проблема формування конструктивних умінь молодших школярів займає особливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях.

Дослідженню цієї проблеми присвячені роботи Н. Анциферової, Л. Гребенкіної, Н. Романової та інших учених. Удосконалення й обґрунтування змісту конструктивних умінь на уроках із гуманітарних дисциплін знайшли своє відображення в працях Є. Горобенко, Д. Опрощенко, О. Піскунова та інших.

Питання вдосконалення методики трудового навчання висвітлені в численних дослідженнях О. Гедвілло, В. Гетти, Р. Гуревича, В. Дідуха, Л. Денисенко, В. Кузьменка, О.

Коберника, Г. Левченка, В. Мадзігона, Т. Носаченко, В. Сидоренка, В. Тименка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського та інших учених.

Провідним напрямом реалізації нового змісту трудового навчання на сучасному етапі є проектно-технологічна діяльність, у якій поряд із формуванням інших видів загальнонавчальних умінь починається й формування конструктивних умінь.

Конструктивне уміння дослідники розглядають як складне психологічне утворення, що включає інтелектуальний, художній, практичний і контрольно-оцінювальний компоненти.

Формування умінь є складним психолого-педагогічним процесом, який сприяє виробленню у школярів позитивних особистісних якостей та навчальної діяльності в цілому і ґрунтується на сформованих діях, в тому числі і емоційно-образних.

Результати наукових досліджень вчених дозволяють нам стверджувати, що молодші школярі на уроках трудового навчання беруть участь у різних видах діяльності: навчальній, пошуковій, практичній, пізнавальній, трудовій, дослідній, у тому числі й конструктивній. Під час конструктивної діяльності в учнів розвивається здібність до логічного обґрунтування того, що відбувається, а також відповідний рівень критичного ставлення до подій і людей. Її вплив на розвиток здібностей підвищується там, де учні виступають не тільки як виконавці планів учителя, але і як дійсні дослідники, які під його керівництвом планують свої досліді й здійснюють їх, ведуть спостереження, фіксують результати, піддають їх аналізу, роблять висновки. У процесі конструктивної діяльності формуються конструктивні уміння на рівні міжпредметних зв'язків.

Аналіз науково-методичної літератури дає змогу визначити сутність та структуру поняття «конструктивні уміння», у якому розрізняються терміни «конструктивний» і «вміння».

«Конструктивність» – це здатність до продукування проектних ідей, мисленнєвої просторової видозміни конструкції, її аналізу; це здатність до постановки цілей, до цілепокладання». Конструктивність як внутрішня установка особистості ззовні виявляється у проектуванні, сукупності і послідовності розумових або психомоторних дій, внаслідок чого створюються образи, схеми або знакові системи - теорії будови матеріальних предметів або дій машин, споруд, їх вузлів, а також власних дій людини, що сприяють розв'язанню теоретичних або практичних проблем. [5].

Розуміння конструктивності важливо співвідносити з поняттям «уміння», як способом проектувальної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі проблема формування умінь представлена широким спектром досліджень. Уміння – це використання суб'єктом наявних знань і навичок для вибору і здійснення прийомів і дій відповідно до поставленої мети. Терміном «уміння» позначають оволодіння складною системою практичних і психічних дій, необхідних для доцільної регуляції діяльності наявними у суб'єкта знаннями та навичками. Сутністю уміння, як психологічного новоутворення, є готовність до продуктивного виконання нових завдань.

В. Тименко розглядає сутність конструктивних умінь молодших школярів як інтегральних умінь, які зумовлюються вираженням уявних образів мовленнєво-творчими, колірно-графічними і предметно-перетворювальними засобами у їх взаємодоповненні [5].

Таким чином, «конструктивні уміння» – це інтегроване поняття, яке включає групи аналітичних, прогностичних та проєктивних умінь, що допомагають учневі знайти раціональні способи виконання завдань.

Процес формування вмінь та їхніх якостей (стійкість, швидкість, автоматичність тощо) залежать від змісту навчального матеріалу, індивідуально-психічних особливостей учнів, педагогічної майстерності педагогів.

Аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, вивчення досвіду вчителів показали, що конструктивні вміння починають формуватися в проектно-технологічній системі трудового навчання, яка характеризується творчою діяльністю, кінцевим результатом якої є розробка й виготовлення творчого проекту. Під час виконання творчого

проекту в учнів формується культура ділового спілкування, уміння аргументувати, захищати свої позиції; розвивати уяву, генерувати нові ідеї, вести пошук альтернативних рішень, аналізувати й синтезувати, що в майбутньому стає основою конструктивного мислення.

Відповідно постає проблема аналізу особливостей та змісту професійно-педагогічної підготовки студентів, яку ми трактуємо як систему змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, що спрямовані на формування особистості майбутнього педагога.

Відповідно до існуючого Державного стандарту вищої освіти України, підготовка студентів до формування конструктивних умінь молодших школярів забезпечується під час теоретичної (вивчення навчальних дисциплін «Трудове навчання з практикумом», «Основи інтегрованого курсу «Художня праця»», «Інноваційні технології викладання освітньої галузі «Технології»», тощо) та практичної підготовки (під час проходження різних видів педагогічних практик).

Сучасний вчитель повинен володіти не тільки загальнопедагогічними знаннями, вміннями та навичками, а й спеціальними, що характеризують способи вирішення конкретних навчально-виховних завдань формування конструктивних умінь молодших школярів, тобто повинен володіти методами та прийомами реалізації завдань навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи) [4], у якій у контексті нової редакції Державного стандарту початкової школи кожна змістова лінія передбачає формулювання у молодших школярів творчих задумів, формування їх конструктивних умінь, розвиток пізнавальної, художньої і технічної обдарованості, технічного мислення у процесі творчої діяльності.

Таким чином, формування конструктивних умінь молодших школярів у процесі трудового навчання є багатоплановим та складним процесом, що в першу чергу залежить від належної професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи та створення відповідних педагогічних умов оптимізації процесу трудового навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/state_standards/
2. Коньшева Н.М. Художественно-конструкторская деятельность (основы дизайнобразования) / Пособие для учителей. – Смоленск: Ассоциация XXI век, 2001. – 268 с.
3. Морев О.О. Система формування конструктивних умінь як фактор входження в європейський освітній простір / О.О. Морев // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 37. – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2004. – С. 120-124.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – С. 296-313.
5. Тименко В.П. Формування конструктивних умінь особистості / В.П. Тименко // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Вип. 8. – 2005. – С.185-187.

*Алла Омеляненко
(Бердянськ)*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ СКЛАДАТИ РОЗПОВІДЬ-РОЗДУМ У НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Упровадження Базового компонента дошкільної освіти в Україні та концепції мовної освіти актуалізувало проблему розвитку зв'язного мовлення дошкільників, зокрема розповіді-роздуму як одного із його видів. Необхідність навчання старших дошкільників складати розповідь-роздум обумовлена значенням цього виду зв'язного мовлення в

організації спілкування, у розвитку розсудливості як однієї з базових якостей особистості дошкільника, спроможного грамотно, аргументовано доводити власні переконання, логічно, послідовно, зв'язно викладати свої думки в різноманітних життєвих ситуаціях [1, с. 12].

Запропонована нами методика навчання старших дошкільників складати розповідь-роздум складалася з трьох етапів: підготовчого, ознайомлювально-репродуктивного, діяльнісного [3, с. 58-59].

Підготовчий етап передбачав: збагачення чуттєво-інформаційного досвіду дітей, на основі якого б діти змогли виділяти характерні ознаки явищ, предметів, природи та соціального оточення; забезпечення естетичного сприймання художніх творів, які розкривають світ природи, казки, взаємовідносин дітей; збагачення словника дітей з тем «Навколо рідної природи», «Стосунки між дітьми».

Змістовий аспект роботи першого етапу: заняття ознайомлення з довкіллям, ознайомлення з художньою літературою, ознайомлення з природою; методи та прийоми: спостереження, екскурсії, пізнавальні бесіди, читання художніх творів, складання роздумів-діалогів з репліками-судженнями, репліками-обґрунтуваннями, репліками-ствердженнями; дидактичні ігри: лото (зоологічне, технічне, універсальне, предметне), «Чому так розвиваються події?», «Словесний клубочок», «Полювання за дрібницями».

Для досягнення поставленої мети на цьому етапі експериментальної методики реалізовувалися такі педагогічні умови: збагачення знань про довкілля, стимулювання до аналітико-синтетичної діяльності в довкіллі; збагачення словника дітей сполучниками (*бо, тому що, через те що*), вставними конструкціями (*я вважаю, на мою думку*), займенниками (*це, цей, той, все, кожний, будь-який, жодний, ніхто*), які виступають засобами зв'язку в логічному процесі роздуму.

Ознайомлювально-репродуктивний етап передбачав: навчання дітей складати розповідь-роздум як суцільне, зв'язне висловлювання, що складається з тези, доведення, висновку; формування у дітей умінь використовувати різноманітні засоби для зв'язку структурних частин.

Змістовий аспект роботи: заняття з розвитку мовлення; методи та прийоми: складання розповіді-роздуму за зразком вихователя, ознайомлення зі структурою розповіді-роздуму за допомогою моделі, складання стягнутої індуктивної, дедуктивної розповіді-роздуму, переказ розповіді-роздуму, бесіди; дидактичні ігри: «Загубилися слова віконця», «Дивовижні розповіді-роздуми», «Схожий-несхожий», «Згода-незгода», «Друзі Чомучко та Томучко разом», «Чому слово так називається?».

Для досягнення мети другого, ознайомлювально-репродуктивного, етапу реалізовувалися такі педагогічні умови: поетапне формування у дітей елементарних уявлень про структуру розповіді-роздуму (теза, доведення, висновки); використання мовленнєвих ситуацій, які забезпечують позитивну мотивацію.

Метою діяльнісного етапу було сформувати в дошкільників уміння самостійно складати розповідь-роздум у різних видах діяльності (навчально-мовленнєвій, художньо-мовленнєвій) та творчо використовувати набуту інформаційно-змістову обізнаність у межах тем: «Природа навколо нас», «Стосунки між дітьми» для активізації розповіді-роздуму в нових видах діяльності (ігрова, предметно-практична).

Змістовий аспект роботи: заняття з розвитку мовлення, ознайомлення з художньою літературою, інтегровані заняття; методи та прийоми: складання розгорнутої розповіді-роздуму, мовленнєво-логічні задачі, небиліці, загадки, вправи аналітичні (придумати заголовок до розповіді-роздуму, порівняти дві розповіді, серед поданих варіантів приладів вибрати найпереконливіший, замінити доведення, що не узгоджується з тезою), конструктивні (скласти розповідь-роздум за планом, за сюжетною картиною, за змістом прочитаного твору, за уявною ситуацією), гра-змагання «Хочу все знати», мандрівка Країною Запитань, клуб Чомучки; дидактичні ігри «Чарівні перетворення», «Чомучкові потрібна ваша порада», «Хто найдопитливіший?», «Ярмарок».

Педагогічною умовою на цьому етапі виступив діалогічний характер спілкування педагога і дітей у різних видах діяльності.

На кожному етапі відбувалося формування комунікативно-мовленнєвих умінь у різних видах мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєва, художньо-мовленнєва).

На підготовчому етапі розв'язувалися завдання з формування у дітей умінь, що є пропедевтичними у навчанні складати розповідь-роздум, а саме: вміння бачити, чути, відчувати, помічати якості та властивості предметів, явищ природи та навколишнього життя; вміння поєднувати, групувати, порівнювати ознаки, властивості, вчити узагальнювати, абстрагувати істотні властивості предметів явищ; вміння розкривати причинно-наслідковий зв'язок між явищами та предметами в розповіді-роздумі.

Для збагачення уявлень дошкільників про світ природи, казки, стосунки на підготовчому етапі використовували такі методи та прийоми: спостереження; мовленнєві ігри та вправи; читання художньої літератури; проблемні ситуації та запитання; евристичні бесіди; загадки (побудовані на порівнянні ознак предметів та в яких подані істотні зв'язки).

На підготовчому етапі організовували діалоги, оскільки прагнення відстояти свій погляд у діалозі спонукав дітей контролювати та уточнювати свої твердження, обґрунтовувати їх різними аргументами. «Доведення виникають спочатку в суперечці між дітьми, – зазначав Л.Виготський, – і тільки потім переносяться всередину самої дитини, пов'язані з формою виявлення її особистості».

У процесі розв'язання цього аспекту роботи створювались умови, за яких у спільній діяльності відбувалося більше діалогів, бесід, в яких діти використовували репліки-судження, репліки-обґрунтування, репліки-твердження (А.Богущ, Н.Луцан, Г.Чулкова) [2, с. 29]. У сюжетно-рольових іграх («Будівництво», «Лікарня», «Автопарк», «Мандрівки залізницею, автомобілем, пароплавом»), колективних завданнях та дорученнях (аплікація, ручна праця та праця в природі), дискусійних мовленнєвих ситуаціях («Як би ти вчинив, коли матуся втомилась, а до тебе прийшли друзі?») виникала необхідність радитися, чесно, коректно відстоювати свій погляд точку, контролювати та уточнювати елементи власних роздумів.

Цю навичку, починати розповідь-роздум з тези, закріплювали в дидактичних іграх: «Подобається – не подобається», «Згода – незгода», «Чарівні перетворення». Так, наприклад, гру «Подобається – не подобається» проводили за декількома темами: «Овочі», «Фрукти», «Іграшки», «Пори року». Під час ігор діти вихователь стверджував або заперечував положення, факт, а діти повинні були погодитися з цим ствердженням або заперечити його, але обов'язково пояснити, чому вони так думають.

Об'єктивною необхідністю експериментального навчання було інтегроване формування елементарних уявлень про світ природи. Завдання підготовчого етапу розв'язувались переважно на заняттях з ознайомлення з художньою літературою. Читання творів з тем «Навколо рідної природи», «Стосунки між дітьми» відбувалося з метою естетичного сприймання літератури, формування уявлень про явища довкілля. Після читання творів використовували різні види бесід: за змістом художнього твору, супровідні, морально-етичні, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, узагальнювальні. Особливу увагу надавали роботі над збагаченням словника. На матеріалі художніх оповідань, віршів, загадок проводили лексико-граматичні вправи, за допомогою яких збагачували словник дітей, притаманною для роздуму лексикою; модальні дієслова, вставні слова (*звичайно, певно, можливо, по-перше, по-друге, наприклад, отже, нарешті, таким чином*), займенники особові - *я, ти*; присвійний – *мій*; *вказівні - цей, той, такий*; *означальні - сам, весь, усякий, кожний, кожен, жоден, інший*; *заперечні - ніхто, ніщо, ніякий, ніскільки*.

На заняттях використовували ігрові мовленнєві ситуації для того, щоб стимулювати потребу шукати та відкривати істину. Для цього потрібно, на думку Н.Семенової, пов'язати необхідність пошуку цієї істини зі знайомими для дитини видами діяльності, наприклад грою чи спілкуванням людей.

Прикінцевий етап дослідження засвідчив позитивні кількісні та якісні зрушення рівнів сформованості умінь складати розповідь-роздум дітей експериментальної групи. Високого рівня розвитку сформованості умінь складати розповідь-роздум досягли 12,4% дітей, на достатньому рівні стало 51,2% дітей, середній рівень сформованості умінь засвідчили 31,3% старших дошкільників, на низькому залишилось – 5,1% дітей. Щодо контрольної групи, то високого рівня сформованості вмінь складати розповіді-роздуми не було зафіксовано як і на констатувальному етапі, на достатньому виявилось 12,6% дітей, на середньому – 46,1% старших дошкільників, на низькому – 41,3% дітей.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці експериментальної методики навчання дошкільників інших типів розповідей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1998. – 47 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богуш. – К.: Вища школа, 2007. – 542 с.
3. Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія / Алла Володимирівна Омеляненко. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 196 с.

*Світлана Опонян
(Полтава)*

ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД ЯК СИСТЕМА ПІДВИЩЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ТА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО РІВНЯ ВИКЛАДАЧІВ ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА

«Суть керівництва сучасною школою полягає в тому, щоб у найважчій справі на очах у вчителів створювався, дозрівав та утверджувався кращий досвід, який втілював би в собі передові педагогічні ідеї», – писав В.О. Сухомлинський.

Педагогічний досвід – це система педагогічних знань, умінь і навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності, емоційно-ціннісних ставлень, здобутих у процесі практичної навчально-виховної роботи, це діяльність викладача, яка забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу шляхом використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових систем навчання і виховання або вже відомих форм, методів, прийомів, засобів роботи на основі їх удосконалення.

Вивчення та впровадження передового досвіду викладачами основ медсестринства та догляду за хворими стали невід'ємною частиною планування роботи циклової комісії. Кожного року викладачі основ медсестринства планують свою роботу з опрацювання та розв'язання певної педагогічної проблеми, яка потребує детального вивчення, обґрунтування, опрацювання та удосконалення. Викладач детально вивчає проблему, працює над її розв'язанням, застосовуючи відповідні форми, методи і прийоми.

Для того щоб робота викладача мала позитивні наслідки, постійно здійснюється обговорення на засіданнях циклової комісії результативності роботи викладача з розв'язання поставленої проблеми. Кожний викладач висловлює свою думку, більш досвідчені мають можливість корегувати роботу молодих фахівців, надавати відповідну пораду чи допомогу у розв'язанні проблеми. Загалом це важка, але плідна колективна робота всіх членів циклової комісії, яка в майбутньому допоможе в навчально-виховному процесі та підвищить рівень знань та умінь студентів з основ медсестринства та догляду за хворими.

Розрізняють три рівні узагальнення передового педагогічного досвіду: науковий, методичний, практичний.

Необхідною умовою впровадження досвіду є його широка пропаганда, завдання якої – донести до викладацького колективу основні ідеї і значення досвіду, сформулювати позитивне

ставлення до нього, пробудити бажання використати педагогічні ідеї в своїй практичній роботі.

У процесі впровадження передового педагогічного досвіду викладачі основ медсестринства використовують такі форми роботи: захист передового педагогічного досвіду на засіданні циклової комісії, виступи на науково-практичних конференціях, семінарах, курси підвищення кваліфікації, виступи на педагогічних радах коледжу, наставництво, відкриті уроки внутрішньоколеджні та обласного рівня.

Найпоширенішими із методів впровадження передового педагогічного досвіду є розповіді, бесіди, лекції, перегляд відеозаписів відкритих уроків, плакатів, буклетів, статей, відеороликів, навчальних відеофільмів і презентацій, створених викладачами циклу тощо.

Вивчення і впровадження передового досвіду є однією з форм підвищення кваліфікації молодих викладачів-спеціалістів, які мають педагогічний стаж роботи до 3-х років. Такі викладачі потребують поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмета та методики його викладання, поповнення знань із суміжних предметів, які є базовими для вивчення даного предмета. Особлива увага зосереджується на міжпредметних зв'язках. Як викладач-початківець, так і студенти повинні усвідомлювати важливість вивчення попередніх предметів, які є базовими для вивчення основ медсестринства та догляду за хворими. Вони повинні здійснювати науково-методичну роботу з вивчення узагальненого передового педагогічного досвіду викладачів циклу, визначати шляхи творчого його використання під час проведення своїх теоретичних та практичних занять.

Основні форми навчально-методичної роботи, які застосовуються мною під час роботи з викладачами-початківцями з метою передачі свого педагогічного досвіду: відвідування теоретичних та практичних занять викладачів з предметів циклу, індивідуальні консультації з підготовки та ведення поурочної документації, методичних розробок практичних занять та самостійної позааудиторної роботи студентів з відповідних тем, дидактичних матеріалів. Проводжу показові та відкриті практичні заняття, беру участь у розв'язанні педагогічних ситуацій.

Педагогічна ситуація – сукупність умов і обставин, які вимагають швидкого прийняття педагогічно-правильного вирішення.

Складні педагогічні ситуації виникають часто і мають бути очікувані викладачем. Уміння передбачати їх, готовність впливати на їх розв'язок і завершення в доцільному напрямку зміцнюють авторитет викладача, стимулюють його творчу активність, карбують педагогічну майстерність. Педагогічні ситуації перетворюються в задачу або проблему. Однією з основних проблем, яка виникає під час викладання предмета основи медсестринства, є введення сестринського процесу в навчальну програму. Невідповідність вивченого на практичному занятті і впровадження в практичну діяльність в умовах лікувального закладу викликає складну педагогічну ситуацію. Існує необхідність засвоєння тем, які не підтверджують себе під час самостійної роботи студентів у відділеннях стаціонару, підсумкової, виробничої та переддипломної практики студентів. Тому виникає необхідність постійної співпраці викладача не тільки з студентами, але й медичним персоналом практичної медицини в умовах лікувального закладу. Під час підготовки студентів я, як викладач, в доступній формі намагаюся пояснити сутність та доцільність кожного етапу медсестринського процесу, роль медичної сестри та пацієнта у їх проведенні, важливість своєчасного та кваліфікованого розв'язання існуючих проблем пацієнта та попередження потенційних проблем, які здатні ускладнити процес видужування хворих. Медична сестра повинна намагатися розв'язати проблему кожного пацієнта з урахуванням його бажання (повне зникнення проблеми чи зменшення її проявів), якщо позбутися її остаточно неможливо. Всі дії медична сестра повинна узгоджувати з лікарем, пацієнтом та його родиною. Хотілося б, щоб кожна медична сестра усвідомила важливість медсестринського процесу в системі надання медичної допомоги пацієнтові, вміла заповнювати облікову документацію медсестринського процесу. Для того, щоб запровадити

введення медсестринського процесу в практичну медицину, необхідно особливу увагу приділити цьому питанню під час післядипломної підготовки медичних сестер та контролювати його впровадження в лікувальному закладі.

Ця проблема, на мою думку, дуже суттєва, але вимоги до її розв'язання повинні бути затверджені на державному рівні. Я, як викладач, маючи достатній педагогічний досвід, з метою поглиблення знань та умінь студентів у вивченні медсестринського процесу, підготувала ряд дидактичних матеріалів, методичні розробки для самостійної позааудиторної роботи студентів стосовно даної теми, роздрукувала навчальні сестринські історії хвороби, за якими студенти працюють з пацієнтами у відділеннях стаціонару, складала тематичні тестові завдання. Студенти під час практичних занять з відповідних тем та підсумкової практики у відділенні працюють з пацієнтами: здійснюють обстеження та спостереження за конкретними хворими, на основі проблем пацієнта встановлюють медсестринський діагноз, складають план медсестринських втручань та по можливості реалізують його з метою розв'язання проблеми. Звичайно, це відбувається в деякою мірою в ігровій формі, але студенти добре засвоюють цей матеріал і здатні втілювати свої знання в практичну медицину. Свій досвід роботи я намагаюся передати своїм колегам в межах циклової комісії та викладачам-початківцям клініцистам.

Щоб полегшити вивчення студентами суті сестринського процесу, мною заплановано на майбутнє створення практикуму, який буде включати в себе не тільки теоретичний матеріал, поданий у вигляді схем, таблиць, малюнків, але і зразки документації медсестринського процесу, які зможуть використовувати в своїй роботі студенти і практикуючі медичні сестри як для роботи, так і для самоосвіти.

Дуже важливим для мене, як викладача є кінцевий результат, тому я завжди намагаюся передати свій педагогічний досвід колегам. Головне, щоб всі викладачі-клініцисти перейнялися цією проблемою, усвідомили її значимість і намагалися донести до студентів – майбутніх медиків. Головне завдання медичної сестри є і буде розв'язання проблем пацієнта.

З метою надання допомоги в узагальненні педагогічного досвіду, було запропоновано викладачам методичної комісії відвідати моє відкрите практичне заняття обласного рівня в рамках проведення калейдоскопу педагогічних ідей. Постійно надаю допомогу викладачам у підготовці доповідей з проблем педагогіки, стимулюю найбільш досвідчених викладачів до науково-дослідної роботи з студентами та виступів на наукових конференціях.

Під час кожного засідання циклової комісії проводиться колективне обговорення нагальних проблем у вигляді дискусій, де відбувається обмін думками, ідеями між усіма членами комісії, поглиблюються знання викладачів з теми, що розглядається. Дискусія передбачає організований обмін думками і поглядами всіх членів комісії з приводу даної теми, а також розвиває мислення, допомагає формувати погляди і переконання, виробляє вміння формулювати думки і висловлювати їх, учить оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів, зважувати їх істинність.

З метою поширення свого педагогічного досвіду беру активну участь у виставках методичних напрацювань: комплекси до практичних та теоретичних занять з основ медсестринства та догляду за хворими, мультимедійні презентації до кожного теоретичного заняття, створюю навчальні відеофільми тощо.

Кожне практичне заняття намагаюся провести таким чином, щоб максимально зацікавити студентів у вивченні даної теми, застосовуючи ділові ігри, створюючи клінічні ситуації, які потребують логічного, послідовного і конкретного розв'язання та здатні наблизити майбутніх фахівців до клінічної реальності. Під час ділової гри відбувається навчання майбутніх фахівців професійній діяльності шляхом моделювання, близького до реальних умов, з обов'язковим динамічним розвитком ситуації чи проблеми, що розв'язується в суворій відповідності з характером рішень та дій її учасників.

Ділова гра стимулює студентів до діалогу на професійному рівні, зіткнення думок і позицій, взаємної критики гіпотез і пропозицій, їх обґрунтування й зміцнення. Це веде до

розширення набутих знань з дисципліни, сприяє закріпленню навичок з вирішення професійних задач і психолого-педагогічних ситуацій.

Аналіз ідей, що реалізуються в процесі ділової гри, дає змогу студентам перевірити альтернативні рішення, виявити свої сильні та слабкі сторони при взаємодії з іншими людьми і провести аналіз припущених помилок, що надалі дозволяє значно краще розв'язувати питання в аналогічних реальних ситуаціях.

Особливе місце відводиться викладачу, який вирішує спірні питання, що виникають у ході гри, контролює дотримання певного ігрового режиму і оцінює діяльність кожного учасника. Послідовність етапів гри відповідає тій, що існує в дійсності. Формуються правила, розподіляються ролі між гравцями. При аналізі ділової гри слід звернути увагу на якість оцінювання та ефективність розв'язання проблем. Таким чином, студенти послідовно втілюють набуті знання та практичні навички з усіх етапів медсестринського процесу: демонструють практичні навички спілкування з пацієнтами та їх родичами, обстеження пацієнтів, заповнення медсестринської історії хвороби, планування медсестринського догляду та його реалізацію. Такий підхід сприяє навчанню спеціалістів на прикладах, наближених до реальних, а також визначає можливі варіанти усунення помилок.

За рівнем творчої самостійності виділяють раціоналізаторський і новаторський передовий педагогічний досвід.

Викладачі основ медсестринства та догляду за хворими у практичній діяльності використовують раціоналізаторський досвід, створений у рамках відомих форм, методів і прийомів педагогічної діяльності, який вирізняється новим оригінальним підходом до їх використання, що сприяє підвищенню якості навчання, виховання та управління.

Прикладом раціоналізаторського досвіду є робота викладачів основ медсестринства, які на основі розроблених структурно-логічних схем здійснюють диференційований підхід до студентів на всіх етапах засвоєння знань. Цьому сприяють диференційовані завдання, підібрані за ступенем складності й самостійності.

Оцінка результативності передового педагогічного досвіду здійснюється головою циклової комісії та методистом коледжу.

Найпоширенішим на практиці є виявлення передового досвіду під час відвідування навчальних занять викладача. При цьому спостерігається та аналізується система проведення занять з певної теми, здійснюється епізодичне відвідування занять в різних групах методистом коледжу, заступником директора з навчальної роботи, завідувача практичним навчанням, головою циклової комісії. Звертається увага на відповідність змісту роботи викладача поставленим завданням. Зосереджуємо увагу на тому, якою мірою методи та прийоми, що використовуються викладачем, викликають зацікавленість студентів, сприяють мотивації навчання, розвитку розумової активності студентів.

Для ефективного виявлення передового досвіду викладачів основ медсестринства та догляду за хворими, відвідування їх занять здійснюється в різних групах і на різних відділеннях. Двічі протягом року – в кінці першого та другого семестру – вивчається система проведення занять викладача, а в кінці навчального року здійснюється перевірка теоретичного та практичного рівнів знань та умінь студентів.

Педагогічна практика – це нескінченний динамічний процес, який триває стільки, скільки викладач працює.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Пилипчук В.В. Поглиблення професійних знань як умова розвитку педагогічної майстерності викладача / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К., 2003. – С. 124-150.

2. Азаров Ю.П. Тайны педагогического мастерства: Уч. пособ. – М.: МПСИ, 2004. – 432 с.

3. Набока Л. Невичерпні можливості впровадження педагогічних ідей у практику // Управління освітою. – 2003. – № 11-12. – С. 22-25
4. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології / В.П. Андрущенко, С.О. Сисоєва, Н.В. Гузій та ін., НПУ ім. М.П. Драгоманова. Ін-т теорії та філософії педагогічної освіти – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 183 с.
5. Помиткін Е.О. Оцінка педагогічної майстерності викладача // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К., 2003. – С. 239-244.
6. Професіоналізм педагога. Європейський вибір України: Матеріали Всеукр. наук-практ конф., 21-23 вересня 2005 року, Ялта, Крим, Україна / О.В. Глушман та ін. (ред.) – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – 244с.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибр. тв.: У 5 т. – Т. 2. – К.: Рад. шк. – 1976. – 419-655с.
8. Тевлін Б. Передовий педагогічний досвід: вивчення, узагальнення та поширення //Завуч. – 2003. – Грудень. – С. 3-8.
9. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Звойленко Д.Г., 2008. – 140 с.
10. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці. – Науково-методичний посібник для підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. – Київ: ТОВ «Видавничий дім «Професіонал». 2004. – 150 с.

*Христина Павлишин
(Дубно)*

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ

Сім'я – невід'ємний осередок суспільства, без якого не існувала жодна нація. Вона виховує та готує до суспільного життя майбутніх громадян, створюючи та реалізуючи в їх ціннісних системах запити та очікування соціуму. В сім'ї формується підґрунття системи життєвих цінностей, на основі яких відбувається самовизначення особистості у суспільному оточенні.

Сім'я – мала соціальна група, створена на основі офіційного чи громадського шлюбу або кровній спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаєминами, юридичними й моральними зобов'язаннями стосовно один одного, родинними традиціями [6, с. 227].

У своїй еволюції сім'я пройшла шлях від розширеного типу (складалася із представників декількох поколінь) до сучасної нуклеарної сім'ї, що включає подружжя і дітей.

Дослідники пропонують такі критерії еволюції сім'ї:

- структурні зрушення (рух від спорідненості (батько – син) до свояцтва (чоловік та дружина);
- функціональні зрушення (егалітаризація);
- активізація особистісної взаємодії членів сім'ї.

Сучасні сім'ї мають різну структуру. Дослідники О.І. Антонов та В.М. Мешков розрізняють за складом такі типи сімей:

- ❖ Нуклеарні сім'ї – сім'ї у яких існує не більше ніж три нуклеарні позиції (батько – чоловік, мати – дружина, син – брат або дочка – сестра).
- ❖ Розширені сім'ї – являють собою сім'ю, що об'єднує дві або більше нуклеарних сімей за спільним домогосподарством та складом з двох чи більше поколінь – прабадьків, батьків та дітей (онуків).
- ❖ Змішані (перебудовані) сім'ї – утворюються внаслідок шлюбу розлучених людей.

Змішана сім'я охоплює нерідних батьків та нерідних дітей через те, що діти від попереднього шлюбу входять в нову одиницю сім'ї.

❖ Неповні сім'ї – складаються з дітей та когось одного з батьків, інший – відсутній через смерть, розлучення, залишення сім'ї або тому, що шлюб ніколи не був узятий.

❖ Подружній тип сім'ї – бездітні з різних причин.

Залежно від того як відбувається розподіл ролей у сім'ї виділяють такі її види:

❖ Традиційні (патріархальні чи матріархальні), в яких один із членів подружжя є внутрішньосімейним лідером, активною стороною в подружніх стосунках і відносинах із соціумом:

▪ У патріархальних сім'ях головою є батько;

▪ У матріархальних сім'ях найвищим авторитетом та впливом користується мати.

❖ Егалітарні, в яких немає чіткого визначення сімейних глав і де переважає ситуативне розподілення влади між батьком та матір'ю. Ролі розподіляються з урахування конкретних інтересів і можливостей партнерів. При цьому спостерігається вирівнювання функцій і досить належне становище дітей [5, с.76-79].

За структурою розподілу влади розрізняють авторитарні, демократичні та ліберальні сім'ї.

Авторитарна сім'я характеризується суворим беззаперечним підпорядкуванням одного з подружжя іншому і дітей і батькам. Демократична сім'я ґрунтується на взаємній повазі членів сім'ї, спільному вирішенні усіх важливих питань. У ліберальній сім'ї спостерігається відстороненість, відчуженість членів сім'ї одне від одного, байдужість до прав і почуттів іншого.

Також існує класифікація сімей на тоталітарні (домінаторні) та партнерські.

Беррі та Дженей Уайнохолд, експерти ООН із проблем сім'ї, визначили характеристики тоталітарної сім'ї (зловживання владою, немає рівноправ'я, суворі правила, що мають примусовий характер, твердо визначена роль членів сім'ї різної статі, немає розподілу обов'язків у сім'ї, немає проваги до приватного життя, немає сімейної єдності, тощо) та партнерської (рівні можливості, рівні права, немає секретів і таємниць, співчутливі стосунки, сім'я є джерелом радості, дітей планують, вони є бажаними, тощо) [3; 1].

Сім'я – головне середовище для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного та соціального розвитку особистості. Найважливішими особливостями життєдіяльності сім'ї є добре налагоджений побут, стійкі міжособистісні стосунки та сприятлива морально – психологічна атмосфера. Усе це тісно пов'язане з виховним потенціалом сім'ї, який являє собою комплекс умов і засобів, які у сукупності складають педагогічні можливості сім'ї. У сучасному світі розрізняють сім'ї з різним виховним потенціалом:

➤ Виховально сильні – сприятлива моральна атмосфера сім'ї;

➤ Виховально стійкі – загалом сприятливі можливості виховання, труднощі та недоліки усуваються за допомогою інших соціальних інститутів.

➤ Виховально нестійкі- неправильна виховна позиція батьків при високому загальному виховному потенціалі сім'ї

➤ Виховально слабкі з втратою контакту з дітьми і контролю над ними – батьки з різних причин не здатні правильно виховувати дітей, поступившись у своєму впливі групі однолітків [4, с. 81].

З психолого – педагогічного погляду, негативно впливають на становлення особистості дитини сім'ї виховально слабкі з агресивно – негативною атмосферою, в яких панують агресивність та жорстокість, такі сім'ї входять до списку дисфункціональних сімей, тобто сімей, в яких через порушення різних аспектів родинного функціонування систематично не задовольняються базові потреби членів сім'ї і не реалізуються основні її завдання, специфічні для кожної стадії життєвого циклу [2, с. 84].

Фахівці виділяють різні типи дисфункціональних сімей, але найчастіше йдеться про такі:

• Зовнішньо спокійна сім'я. У такій сім'ї все виглядає спокійно, здається, що

стосунки членів упорядковані та узгоджені. Однак при ближчому знайомстві стає зрозуміло, що чоловік та дружина відчують незадоволення й нудьгу, їхнє життя супроводжується відчуттям марно витрачених років.

- Вулканічна сім'я. Стосунки у такій сім'ї мінливі та відкриті. Подружжя постійно з'ясовує стосунки, часто розходиться, скандалить.
- Сім'я – санаторій. Один із членів подружжя має підвищену тривожність до світу, який його оточує. Всі повинні проявляти до цієї особи любов і турботу.
- Сім'я – фортеця. В основі такої сім'ї, як правило, лежить уявлення про агресивність світу, про загальне зло і про людей, носіїв цього зла. Всі негативні емоції в такій сім'ї переносяться на зло і його носіїв. У такій сім'ї її члени, нібито розуміючи одне одного, всі свої проблеми і емоції переносяться на інших. Виникає протиставлення «Ми» і «Вони».
- Сім'я – театр. Така сім'я підтримує стабільність за допомогою специфічного «театралізованого способу життя». Іноді один із членів сім'ї грає моноспектакль, іноді всі члени родини творять спектакль разом.
- Сім'я – третій зайвий. Така сім'я виникає тоді, коли стосунки між батьками, їхнє кохання мають особливу значущість для них, а батьківство вони сприймають як перешкоду подружньому щастю.
- Сім'я з кумиром. Кумиром може виступати дитина. Єдине, що об'єднує батьків, це їхня дитина. Вони присвячують себе дитині, з підвищеною увагою займаються її вихованням.
- Сім'я – маскарад. Батьки мають різні погляди на життя й виховання дитини, різні цінності. Дитина не знає, кого слухати, кому вірити. Світ для дитини постає повним протиріч.

Відповідно, кожна сім'я має свою специфіку, свій характер сімейного неблагополуччя, а відтак соціальна робота з сім'єю носить індивідуальний характер. Тому будучи важливим інструментом соціальної політики, соціальна робота з сім'ями повинна бути спрямовувати на вирішення їхніх життєвих проблем.

У сучасному світі проблеми сімей можна розділити на кілька груп:

1. Соціально-економічні проблеми;
2. Соціально-побутові проблеми;
3. Соціально-психологічні проблеми;
4. Проблеми сімейного виховання;
5. Проблеми сімей групи ризику;
6. Проблеми стабільності сучасної сім'ї.

Виходячи з того вирішення проблеми якої групи займається соціальний педагог або ж соціальний працівник можна виділити різні напрями соціальної роботи з сім'ями:

Соціальна профілактична робота з сім'єю полягає у реалізації системи соціально-психологічних, медико-соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення умов та причин виникнення проблем, а також системи заходів з профілактики сімейного неблагополуччя, конфліктів, розлучень, стресових станів; формування відповідального батьківства, збереження репродуктивного здоров'я молоді; організація роботи щодо запобігання помилок, розрахунків у системі сімейного виховання.

Соціальна допомога має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації. Соціальний працівник виступає посередником між сім'єю, державою, громадськими організаціями та законодавчими органами. Соціальні послуги спрямовані на допомогу створення й покращення умов життєдіяльності сім'ї, можливостей її самореалізації, на захист її прав та інтересів.

Соціальний патронаж – напрям соціальної роботи спрямований на постійне супроводження сімей, які потребують систематичної підтримки умов, достатніх для забезпечення життєдіяльності соціально – незахищених сімей (малозабезпечених,

багатодітних, з дітьми-інвалідами та ін.).

Соціальна реабілітація – спрямована на надання допомоги молодій сім'ї з метою подолання сімейних конфліктів, кризових станів, дисгармонії у взаємостосунках, тимчасових або постійних труднощів у життєдіяльності сім'ї.

Робота з соціальної реабілітації проводиться як з кожним членом сім'ї індивідуально, так і з усією сім'єю, та їх родичами. Основною метою такої роботи є виведення членів сім'ї зі стресового стану, надання соціально-медичної, соціально-правової допомоги, відновлення честі, гідності, прав та свобод членів сім'ї.

Молоді сім'ї також потребують особливої уваги, тому існує окремий напрям соціальної роботи з молодими сім'ями по стабілізації сімейних стосунків. Сама ж підготовка молоді до сімейного життя передбачає формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу, оволодіння знаннями медико-соціальних проблем алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо.

Основними формами роботи щодо вирішення проблем у цьому напрямі є створення консультативних пунктів, робота пунктів молоді сім'ї, які приваблюють молодих людей своєю демократичністю, доброзичливими взаємостосунками з клієнтами, розвитком ініціативи членів клубу, їх творчого підходу в роботі з різними категоріями сімей. Також надається допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання. Вона полягає у розв'язанні складних питань родинної педагогіки [7, с.273].

Отже, соціальна робота з сім'єю – це особливим чином організована діяльність, спрямована на малі групи людей, які потребують соціального захисту і підтримки ззовні.

Соціальна робота з сім'єю у сучасному світі являє собою багатофункціональну діяльність щодо соціального захисту та підтримки, соціального обслуговування сім'ї. Ця діяльність здійснюється як соціальними педагогами, так і фахівцями з соціальної роботи з сім'ями різного профілю. Вона реалізується в умовах конкретного соціуму і визначається його специфікою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Абетка соціального педагога/ укладач В.В. Волканова. – Х.: Вид. Група «Основа», 2012. – 235 с.
2. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005. – С. 84.
3. Письмак Л.Л. Організація роботи соціального педагога/ Л.Письмак; упоряд. В.О.Снігульська. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. – 128 с.
4. Психологія сім'ї: навчальний посібник / Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А. та ін.; за заг. ред. В.М. Поліщука. – 2-ге вид., доп. – Суми: Університетська книга, 2009. – 282 с.
5. Савка В.Є., Уманець Н.А. Сім'я та соціум: проблеми взаємодії: Монографія – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – 180 с.
6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
7. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. професора Капської А.Й. – К.: Центр начальної літератури, 2006. – 468 с.

Науковий керівник – І.А. Стець

РОЗВИТОК ПОЛІМОДАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ МУЗИКИ

Інформатизація всіх сфер сучасного життя, динамічний розвиток електронно-комунікативних, мультимедійних технологій, впровадження «комп'ютерного» мислення, формує світосприйняття сучасного школяра та змінює процеси сприйняття інформації, що відкриває нові можливості передачі знань, висуває вимоги до процесу інформаційного обміну в навчальній діяльності. Діти звикають до енергоємних ритмічно-структурованих, полімодальних взаємодій і часто при зниженні навантажень на сприйняття в навчальному процесі відчують недостатність в сенсорній включеності. Це створює ефект гальмування, що призводить до дисбалансу сприйняття, а звідси з'являється зниження інтересу до навчання. У зв'язку з цим виникає проблема вивчення особливостей перцептивної сфери сучасної дитини та переосмислення педагогічного процесу.

Сприйняття як психологічний феномен досліджувалося багатьма відомими психологами (Л. С. Виготський, А. В. Запорожець, Г. С. Костюк, Г. П. Пустовіт С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Ж. М. Юзвак та ін). Особливе значення для аргументування музично-педагогічних принципів розвитку сприйняття мають дослідження (Б. В. Асаф'єва, Н. А. Ветлугіної, І. А. Зязюна, О. П. Рудницької, Г. П. Падалки, О. М. Олексюк).

У наукових дослідженнях представлені різні аспекти вивчення процесу сприйняття: взаємодія з іншими психічними процесами, такими, як пам'ять, мислення; послідовність сприйняття; взаємодія різних сенсорних модальностей; онтогенез сприйняття та ін.

Модальність – це характеристики мультивідчуттів, які відображають властивості об'єктивної реальності у специфічній мультизакодованій матриці, коли, наприклад, колір сприймається зором, тон чи тембр – слухом, запах – нюхом, м'якість-жорсткість – тактильністю. Для поєднання модальностей сприйняття й оброблення навчального матеріалу необхідно застосовувати такі

технології навчання, які б давали змогу представляти інформацію в мультимедійному форматі (тобто в тексті, зображенні, відео, звуці й анімації). Для ефективного застосування технологій у процесі інтегрованого навчання необхідно враховувати особливості перцептивної діяльності школярів, адже, крім вербальних і невербальних засобів, які використовуються у процесі комунікації, її успішність залежить також і від того, які сенсорні системи є домінантними у сприйнятті інформації.

Сприйняття (перцепція) вважається активним і творчим процесом, який створює свідоме психічне відображення окремого предмета або ситуації загалом у вигляді цілісного знання [2, с. 13]. До основних характеристик сприйняття відносять: 1) контрастність (відносна незалежність образу від умов сприйняття, що виявляється в його незмінності, тобто форма, колір і розмір предметів сприймаються як константи, попри той факт, що сигнали, які надходять від цих предметів до органів чуття, безперервно змінюються); 2) предметність (об'єкт сприймається саме як виокремлене у просторі й часі окреме фізичне тіло). Предметність сприйняття означає також і його полімодальність, тобто злиття в перцептивному образі всіх чуттєвих вражень; 3) узагальненість (належність кожного образу до певного класу об'єктів); 4) цілісність (внутрішній взаємозв'язок частин і цілого в образі). Ця характеристика походить з гештальт-психології, в аспекті якої була висунута й експериментально обґрунтована ідея цілісності перцептивного образу й не зведення його властивостей до суми властивостей інших елементів.

Предмети та явища навколишнього світу сприймаються декількома відчуттями не у вигляді окремих об'єктів, а інтегруються в цілісні образи. Згідно з науковими даними, сприйняття й опрацювання інформації відбувається трьома сенсорними каналами:

візуальним, аудіальним і кінестетичним. У кожної людини «працюють» усі три репрезентативні системи, але, як правило, домінантною є лише одна або дві. Канали, яким віддається перевага, вважаються провідними, й інформація, котра надходить цими каналами, зазвичай розцінюється людиною як найдостовірніша.

Візуальна система забезпечує сприйняття через зорові образи: форму, колір, розміри предметів, руху тіла, міміку й зовнішній вигляд співрозмовника. Аудіальна система пов'язана зі сприйняттям через слухові образи: мову (з її відтінками й інтонаціями), музику і звуки природи. Кінестетична система базується на сприйнятті через тактильні, температурні, рухові, нюхові та смакові відчуття тіла. Відповідно до домінантних сенсорних каналів сприйняття кожної людини можна віднести до одного з трьох типів: візуального, аудіального чи кінестетичного.

Вітчизняні та зарубіжні дослідження підтверджують той факт, що навчання ефективно тоді, коли відбувається з опорою на провідну модальність сприйняття дитини. Якщо спосіб передачі інформації збігається з провідною модальністю школярів, то учні чудово справляються з матеріалом і добре його запам'ятовують. Залежно від того, скільки (і в якому поєднанні) модальностей лежить в основі формування перцептивного образу, диференціюються мономодальність, інтеромодальність та полімодальність.

На сьогоднішній день ще не розкриті всі можливості музичного мистецтва, що впливають на розвиток полімодального сприйняття. Проблемою вивчення полімодальних структур сприйняття займалися О. А. Абдуліна, М. В. Анісімова, Н. А. Баєва, В. А. Лабунська та ін.

Музика як вид мистецтва і «складний об'єкт дійсності» полімодальна за своєю природою і містить «семантичні поля асоціативного типу» (В. А. Ганзен). Потенціал музики обумовлений, з одного боку, специфікою організації музичного тексту (складністю, багатоплановістю змісту, активністю і безпосередністю емоційно-асоціативного впливу). З іншого боку, особливостями музичного сприйняття, такими як особистісно-суб'єктивний характер, емоційне переживання, асоціативність, взаємодія різних модальностей (слуховий аналіз, візуалізація, кінестетичні реакції, несвідоме інтонування), акт співтворчості в процесі сприйняття музичного твору та ін.

Сприйняття музики молодшими школярами – різновид художнього сприйняття, сутністю якого є процес формування, переживання музично-акустичного образу. У процесі сприйняття музики відбувається інформаційний обмін онтологічного порядку, де сприйняття музичного тексту можна розглядати в контексті різних систем: «суб'єкт - об'єкт» (як сприйняття акустичного мономодального феномена), «суб'єкт - суб'єкт» і «суб'єкт - світ» (як сприйняття полімодального феномена).

Спеціально організована музична діяльність може сприяти розвитку процесу пізнання на основі полімодального сприйняття. Особливо актуальна ця проблема в дитячому віці, що пов'язано з сензитивністю дітей до художніх впливів. Практика показує, що художній досвід дітей має синкретичний характер. Для дитини молодшого шкільного віку сприйняття музики – «постійно мінливий синаестетичний калейдоскоп» (Мюррей Шафер), що є передумовою гармонізації перцептивної сфери. До молодшого шкільного віку сенсорна організація диференціюється, визначається провідний інформаційний канал. Цей віковий період характеризується динамічністю, мобільністю перцептивної сфери та сензитивністю до зовнішніх впливів, у тому числі і педагогічним.

Полімодальне сприйняття молодших школярів формується на основі спільної діяльності кількох аналізаторів, об'єднаних у функціональну систему [3, с. 78]. Цілісний образ утворюється у процесі узагальнення знань про властивості предметів, які є наслідком окремих відчуттів і попереднього досвіду учня. Наприклад, образ апельсина, який дитина тримає в руках, виникає внаслідок синтезу зорових відчуттів (колір), дотикових (твердість), нюхових (запах) і попереднього досвіду (смак).

У якості основного принципу розвитку полімодального сприйняття в результаті виникає принцип багатосенсорного (полімодального) навчання. «Полімодальне навчання – це система методик, що ґрунтуються на знанні і вмілому використанні особливостей сприймання і обробки інформації різними сенсорними каналами і різними півкулями мозку», – так визначає це поняття О.О. Ігнатова.

Музика, завдяки полімодальній природі, впливає на особистість дитини комплексно, припускає складний емоційно-асоціативний відгук, який залежить від змісту музичного тексту, віку і емоційно-художнього досвіду людини, а також особливостей сенсорної організації. На наш погляд, всі види музичної діяльності (слухання-сприйняття, виконавство, творчість), можуть сприяти не тільки творчому розвитку дітей, виробляти в них прагнення до самостійного мислення, до прояву власної ініціативи, але музична діяльність також може сприяти реалізації потенціалу музичного мистецтва як феномена культури. При цьому вона створює умови розвитку у дітей досвіду полімодального сприйняття не тільки художньої інформації, але й інформації будь-якого рівня, що носить інтегрований характер та формує світосприйняття молодших школярів.

Варто враховувати виникнення ідеї інтегрованого навчання, яке визначено прогресом розвитку, підвищенням вимог при вихованні підростаючого покоління. Інтеграція навчальних дисциплін – це потреба часу, самотутність, творчість, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює творчу активність, пізнавальну самостійність та ініціативу учнів.

Інтеграція як засіб перетворення певної сукупності елементів у нову якість, на думку педагогів, ґрунтується не на штучному формуванні потрібного в даному конкретному випадку утворення, а на відтворенні природних, об'єктивно існуючих між елементами зв'язків. Таким чином, освітні цілі інтеграції знань спрямовані на формування цілісної «навчальної системи» учнів, єдиної картини світу, наукового світогляду.

Інтегровані уроки є потужними стимуляторами розумової діяльності дитини. Діти починають аналізувати, зіставляти, порівнювати, шукати зв'язки між предметами і явищами. Інтегровані уроки часто супроводжуються відкриттями і знахідками. Це, в якомусь сенсі, наукова діяльність. Особлива цінність цього явища в тому, що роль дослідників виконують учні.

Інтегровані уроки музики – це шлях до цілісного сприйняття учнями навколишнього світу через мистецтво. Інтегрований урок – це урок, який проводиться з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Інтегровані уроки музики мають базуватися на поєднанні різних видів мистецтва, що передбачає об'єднання в ціле різноманітні види мистецької діяльності. Особливість уроку полягає в тому, що відбувається порівняння музичних, художніх, літературних образів; здійснюються різні види діяльності; застосовуються дидактичні іграшки; організовується активна творча діяльність школярів. Оскільки для молодших школярів характерною є швидка стомлюваність, варто постійно піклуватися про своєчасну зміну видів діяльності на уроках. Це дозволяє втримати увагу дітей і уникнути їх перевантаження.

Отже, виникла необхідність у розробці таких методів, за допомогою яких було б можливо розвинути у молодших школярів полімодальне сприйняття на інтегрованих уроках музики:

- ✓ метод перекодування – вираз музичного образу в різних знакових системах засобами музично-пластичного інтонування, образотворчого мистецтва, художнього слова;
- ✓ поєднання сприйняття звуковисотних, ритмічних властивостей музики зі сприйняттям графіки, мультиплікації, образних пояснень, картин, малюнків (комп'ютерні технології);
- ✓ метод створення композицій (Горюнова Л). Це можуть бути композиції у вигляді драматизації та інсценування пісень, композиції музично-літературні із залученням творів образотворчого мистецтва;

- ✓ метод художніх узагальнень, заснований на асоціативному синтезі (тотожність і контраст) творів музичного, образотворчого мистецтва та літератури;
- ✓ метод створення художнього контексту, що передбачає поєднання різних видів мистецтва в єдиній художній дії;
- ✓ метод емоційної драматургії, що дозволяє вчителю впливати на образну сферу дитини через побудову уроку в художній формі на основі синтезу мистецтв;
- ✓ музичні свята (декорації, костюми, руху і танці під музику), костюмовані концерти, музичні спектаклі;
- ✓ музичні ігри, що привносять у виконання музики елементи драматизації.

Висновок: використання в сучасній педагогіці полімодальних музично-образних уявлень дозволяє дітям гармонійно розвивати і накопичувати музично-подібний, музично-мовний тезаурус. Особливо яскраво взаємодія різних сенсорних систем репрезентації проявляється в умовах застосування інтегрованих уроків музики. Тому головною метою уроків музики є формування полімодальних музично-образних уявлень на основі синтезу мистецтв через активізацію індивідуального образного сприйняття музики з подальшим втіленням їх образних уявлень в різних видах діяльності: у пластичному інтонуванні; у вокальному, інструментальному виконанні музики; образному оповіданні про прослуханий музичному творі, в малюнку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – С.56-59.
2. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К. : Вид-во КДПІ, 1992. – С.96.
3. Барыбина Е. Б. Полимодальность восприятия как фактор развития перцептивных способностей учителя начальных классов : Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Е. Б. Барыбина. – Курск, 2005. – С. 204.

*Лариса Сливка
(Івано-Франківськ)*

ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВЕ ПІДҐРУНТЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ПОЛЬЩІ

Показником здоров'я нації є стан здоров'я дітей та молоді. В освітній політиці більшості країн світу формування у зростаючої особистості мотиваційних механізмів здорового способу життя і здоров'язберігаючої культури набуває виразної актуальності.

На особливу увагу у зазначеному контексті заслуговує досвід Республіки Польща, яка у трансформаційних умовах розв'язує приблизно однакові з Україною стратегічні освітні завдання, проте, як член Європейського Союзу, має переваги в системних освітніх перетвореннях. Це зумовлює необхідність урахування позитивних елементів польського досвіду у вітчизняній освітній політиці.

Успішність освітніх реформ Польщі у сфері здоров'я через освіту значною мірою залежить від стратегічних напрямів, задекларованих в нормативно-правових актах держави. Мета автора полягає в анотативному аналізі польських документів з питань здоров'язбереження з метою висвітлення найголовніших стратегій і тактик означеного процесу.

Перша версія «Національної програми в галузі охорони здоров'я» (Narodny program zdrowia), видана 1990 року, спрямовувалася на зменшення смертності школярів від травм під час занять з фізичного виховання та від отруєнь, запобігання поширенню інфекційних

захворювань, боротьбу із карієсом у дітей та підлітків [2, с. 1-3]. На жаль, завдання програми не були повністю реалізовані у шкільній практиці, вона потребувала доопрацювання.

Прийняття 1991 року змін до Закону системи освіти [5, с. 1-16; 6] сприяло тому, що завдання перетворення школи на здоров'язбережувальне навчальне середовище посіло чільне місце в освітній політиці, «Фізичне виховання» стало в початковій школі обов'язковим навчальним предметом, при школах створювалися спортивні гуртки і секції, які виконували здоров'язбережувальну й оздоровчу функції.

1996 року прийнято Закон «Про фізичне виховання» (Ustawa o kulturze fizycznej [9, с. 765-774], в якому наголошувалося, що фізичне виховання є частиною національної культури. Закон зобов'язував дитячі садки, школи і вищі навчальні заклади надавати фізичну освіту вихованцям. Крім того, в четвертих, п'ятих і шостих класах початкових шкіл на «Фізичне виховання» відводилося 4 години.

Згідно Закону «Про реформу системи освіти» [10], який вступив у дію 1999 р., реалізація здоров'язбережувального освіти і виховання здійснювалася через навчальні предмети «Фізичне виховання», «Природознавство» і «Сімейне виховання». 2000 р. Міністерство освіти і Міністерство охорони здоров'я Польщі уклали угоду «Про співпрацю у просуванні здоров'язбережувальної освіти в школах» та про розвиток охорони здоров'я в діяльності мережі «Шкіл сприяння здоров'ю» [7], яка стала поштовхом до включення в навчальний план «Фізичного виховання» блоку «Виховання для здоров'я».

15 травня 2007 року було видано п'яту редакцію «Національної програми в галузі охорони здоров'я» (Narodowy Program Zdrowia) на 2007-2015 pp. [3, с. 15]. Тут подано детермінанти здоров'я, проаналізовано стан здоров'я підростаючого покоління Польщі та визначено роль сім'ї у формуванні здорового способу життя дітей. Стратегічними завданнями програми є: зниження захворюваності та передчасної смертності через серцево-судинні й онкологічні захворювання; профілактика травматизму в школах і на підприємствах; попередження психічних розладів; зменшення наслідків хронічних захворювань; підвищення ефективності профілактики інфекційних захворювань дітей шкільного віку.

Відзначимо також проект державної програми «Безпечна і доброзичлива школа» (Bezpieczna i przyjazna Szkoła, 2008-2013) [1, с. 1-21]. 2014 р. видано допрацьовану редакцію цієї програми, спрямовану на подолання насильства в школі та формування безпечного і здоров'язбережувального середовища школярів. Після підписання 19 квітня 2013 р. Закону «Про попередження інфекцій та інфекційних захворювань у підростаючого покоління» (Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 kwietnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi) [4, с. 1-38] в загальноосвітніх закладах проводилися профілактичні щеплення дітей, проводилися роз'яснювальні бесіди, зустрічі із лікарями з питань заходів, спрямованих на попередження інфекційних хвороб.

Відповідно до Постанови Міністра національної освіти від 23 листопада 2008 р. «Про основний навчальний план дошкільної та загальної освіти» (Rozporządzenie Ministra edukacji narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół) було здійснено спроби ввести виховання здорового способу життя до навчальних програм усіх загальноосвітніх навчальних закладів і типів шкіл [8, с. 198-205].

Підсумовуючи, зазначимо, що нормативно-правове підґрунтя формування здорового способу життя дітей і молоді у Польщі сприяло виявленню та розв'язанню проблем, пов'язаних зі здоров'ям школярів, розумінню учнями сутності здоров'я, форм і методів його збереження, розвитку почуття відповідальності за власне здоров'я та здоров'я інших людей, розвитку особистих і соціальних навичок, які сприяють благополуччю та позитивній адаптації до життя, створенню здорового співтовариства школярів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Bezpieczna i przyjazna szkoła : rządowego programu na lata 2008–2013 [Dokument elektroniczny]. – Warszawa, 2008. – 21 s. – Tryb dostępu : http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/uchwala_20080819_zalacznik.pdf.
2. Narodowy Program Zdrowia 1990 rok [Dokument elektroniczny]. – W. : MZiOS, 1990. – 5 s. – Tryb dostępu : http://www.medstat.waw.pl/nhp_p/9_p.html#tab1.
3. Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2015 [Dokument elektroniczny]. – W. : MZiOS, 2007. – 75 s. – Tryb dostępu : http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/zal_urm_npz_90_15052007p.pdf.
4. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 kwietnia 2013 r. W sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi [Dokument elektroniczny] / Biuletyn informacji publicznej. – Warszawa : BIP Ministerstwa Edukacji Narodowej, 2013. – № 4. – Poz. 947. – T. 1. – S. 1–38. – Tryb dostępu : <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2013/947/1>.
5. Paszkowska M. Ochrona zdrowia w Unii Europejskiej [Dokument elektroniczny] / M. Paszkowska // Prawo i medycyna. – Warszawa : ABACUS Biuro Promocji Medycznej. 2004. – № 3 (16). – S. 1–16. – Tryb dostępu : <http://www.prawoimedycyna.pl/sklep/242/ochrona-zdrowia-w-unii-europejskiej--nr-16>
6. Pilich M. Ustawa o systemie oświaty : komentarz [Dokument elektroniczny] / M. Pilich. – Warszawa : ABC, 2012. – Wyd. 4. – 1017 s. – Tryb dostępu : http://www.profinfo.pl/img/401/pdf40118632_3.pdf.
7. Porozumienie pomiędzy Ministrem Edukacji Narodowej i Ministrem Zdrowia zawarte w dniu 1 września 2000 r. W sprawie wspierania edukacji zdrowotnej w szkole oraz rozwoju sieci szkół promujących zdrowie [Dokument elektroniczny] / Biuletyn informacji publicznej. – Warszawa : BIP Ministerstwa Edukacji Narodowej, 2000. – № 4. – Porozumienia 19. – Tryb dostępu : http://bip.men.gov.pl/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=61
8. Rozporządzenie Ministra edukacji narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół [Dokument elektroniczny] / Biuletyn informacji publicznej. – Warszawa : BIP Ministerstwa Edukacji Narodowej, 2008. – № 4. – Poz. 17. – Pynkt 17. – S. 198–547. – Tryb dostępu : <http://dokumenty.rcl.gov.pl/D2009004001701.pdf>.
9. Ustawa o kulturze fizycznej z dnia 18 stycznia 1996 r. [Dokument elektroniczny] / Internetowy System Aktów Prawnych. Dziennik Ustaw rzeczypospolitej polskiej. – Warszawa : Kancelaria Sejmu RP, 1996. – № 25. – Poz. 113. – S. 765–774. – Tryb dostępu : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19960250113>.
10. Waliczek A. Reforma systemu oświaty z 1999 roku : praca magisterska [Dokument elektroniczny] / A. Waliczek, E. Wanago-Szabat, K. Zajkowski. – Opole : Uniwersytet Opolski, 2003. – 7 s. – Tryb dostępu : http://www.magisterium.pedagog.pl/ped_por/praca11.htm.

*Надія Стефіна
(Суми)*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. Орієнтація освіти на всебічний розвиток особистості передбачає значне посилення розвиваючої та виховної функцій, реалізація яких пов'язана, перш за все, з досвідом творчої діяльності та досвідом емоційно-оцінного ставлення до світу. Ось чому особливої уваги набувають предмети гуманітарного та художнього напрямків в системі загальної освіти. У зв'язку з цим слід визначити, що у новітніх державних документах –

Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті та Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) підкреслюється, що художньо-естетичне виховання школярів потребує суттєвого удосконалення. Свідоме акцентування музичного мистецтва (поряд з іншими видами мистецтва) в загальноосвітній школі дозволяє розглядати в якості більш істотного елемента змісту музичної освіти дослід музично-творчої діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. На теперішній час є значна кількість психологічних, педагогічних досліджень з проблеми творчого розвитку особистості (В.І.Лозова, Я.О.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн, О.Сухомлинський, Н.М.Теплов та інші). Велика увага вивчення музичної творчості дітей приділяється в галузі музичної педагогіки (Б.В.Асаф'єв, Н.А.Ветлугіна, Д.Б.Кабалевський, О.Лобова, Е.П.Печерська, О.Ростовський, Б.Л.Яворський та інші).

Мета статті полягає у обґрунтуванні теоретичних аспектів проблеми виховання творчої особистості молодшого школяра на уроках музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Слід констатувати, що проблематика розвитку творчої особистості є однією з найменш вивчених розділів педагогіки і це очевидно, бо ще до недавнього часу наша педагогічна наука орієнтувалась на масовість, а не на яскраву індивідуальність учня, хоча саме творчий розвиток особистості, внаслідок своєї складності та універсальності, потребує найбільшої педагогічної турботи, особливо, коли мова йде про молодших школярів.

У словнику-довіднику поняття «виховання» визначається як спеціально-організований, цілеспрямований дієвий вплив на процес гармонійного розвитку особистості в різних видах діяльності вчителя й учнів [5, с.10].

Ми вважаємо, що виховання – це діяльність, з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду: планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності.

З точки зору психології, поняття «особистість» визначають як сукупність вироблених звичок і уподобань, психічний настрій і тонус, соціокультурний досвід та набуті знання, набір психофізичних рис та особистостей людини, її архетип, що визначають повсякденну поведінку і зв'язок із суспільством і природою. Найважливіше завдання музично-естетичного виховання в школі полягає в розвитку у дітей творчості, у чому б вона не виявлялась [20, с.10].

А.Леонтьєв вважає, що особистість – це сукупність суспільних відносин, що реалізуються в різноманітних діяльностях [9, с.24].

На нашу думку, особистість – це конкретна людина, узятя в системі її стійких соціально обумовлених психологічних характеристик, які виявляються в суспільних зв'язках і стосунках, визначають її етичні вчинки і мають істотне значення для неї самої і для оточуючих.

Позиція особистості – система її відносин. Суттєвими відносинами особистості є ставлення до матеріальних умов життя, до суспільства і людей, до себе, до власних обов'язків – трудових, громадських тощо. Ці відносини характеризують моральне обличчя особистості, її соціальні установки. Оскільки особистість – це свідомий індивід, то не можна зрозуміти суспільної особистості, не аналізуючи її психології: мотивів діяльності, здібностей та характеру, а в деяких випадках – і особливостей її тілесної орієнтації, наприклад, типу нервової діяльності. Отже, на певному етапі розвитку постає особистість із притаманними їй соціально зумовленими ознаками: вищими психічними функціями, свідомістю і самосвідомістю, здатністю до активного пізнання та перетворення довкілля і себе.

Творчість людини – це складне, багатогранне, суперечливе і таємниче явище, що охоплює сферу буття. Проблема творчості розглядається у різних галузях знання: філософії, психології, педагогіці, соціології, мистецтвознавстві тощо. У науковій літературі,

присвяченій аналізу проблем творчості, дається велика кількість визначень поняття «творчість».

Філософія розглядає «творчість» як сферу людської діяльності, здатність людини до її здійснення, а також найвищу форму розвитку і взаємобуття людини і суспільства, в процесі якої створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності [6].

На думку академіка В.Вернадського, саме завдяки своїй продуктивній праці та творчій думці людство здійснило перехід від біосфери до атмосфери («ноос» з герц. – «розум») [17, с.32].

С.Гончаренко визначає «творчість», «як продуктивну людську діяльність, здатну продовжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності» [5, с.215]. О.Петровський та М.Ярошевський розглядають творчість як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей [16, с.121].

Ми розглядаємо творчість, як діяльність, результат якої має ознаки корисності та суб'єктивності або об'єктивної новизни. Говорячи про творчість учнів, ми маємо на увазі, перш за все, суб'єктивну новизну творчого продукту.

Творча або креативна, особистість відзначається перш за все, такими особливостями, як здатність бачити проблему, готовністю відкласти знайдене рішення та шукати нове, толерантністю до невизначеності, прагненням до самовдосконалення та самовираження.

Визначенню поняття творчої особистості у філософській та психолого-педагогічній літературі приділяється багато уваги (Б.Г.Ананьєв, В.І.Андрєєв, Ю.К.Бабанський, С.М.Бондаренко, Л.С.Виготський, Р.М.Грановська, В.А.Кан-Калік, М.О.Лазарєв, О.Лук, Я.О.Пономарьов, Н.Ф.Тализіна, В.А.Цапок та інші).

У словнику-довіднику поняття творча особистість визначається як індивід, який володіє якісним рівнем знань, потягом до нового, оригінального, який уміє відкинути звичайне, шаблонне [5, с. 231].

О.Лук визначає творчу особистість як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язування простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивідів у певній галузі, як Людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать її сучасники і що бачили її попередники. Вона повинна володіти мужністю для того, щоб піти проти течії та зруйнувати те, у що сьогодні вірить більшість.

Узагальнюючи вищесказане, ми вважаємо, що творча особистість – це цілісна людська індивідуальність, яка виявляє творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння. На нашу думку, показником творчої особистості та її найголовнішою ознакою є наявність творчої активності: творчої мотивації та її творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини і є умовою її успішного виконання. Деякі дослідники не дають прямого визначення творчої особистості, а розглядають певні специфічні її риси (інтелектуальні, характерологічні, особливості мотиваційної сфери тощо) і визначають творчу особистість як таку, якій ці риси в тій чи іншій мірі притаманні.

Психологічний словник визначає, що творча особистість виникає лише внаслідок наявності у неї «здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [16, с.131].

Серед характерних особливостей творчої особистості Н.Ветлугіна [3], Л.Виготський [4], М.Лазарєв [8], В.Моляко [12], В.Роменець [17], Н.Стефіна [20] виділяють:

- потребу у самореалізації;
- відхилення від шаблону;
- оригінальність;
- ініціативність;
- наполегливість;
- високу самореалізацію;
- працездатність.

Особливості мотивації діяльності творчої особистості полягають у тому, що вона знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі щось творити, створювати. Отож, найспецифічнішою рисою творця вбачається несамовитий потяг до творчої діяльності.

Уроки музичного мистецтва в молодших класах спрямовані на виховання вільної творчої особистості. Ця діяльність заснована на законах творчості, які передбачають залучення дітей до реальної співтворчості, інтелектуального діалогу, зумовлюють гармонізацію спілкування, успіх, можливість почуватися вільно. Позакласна діяльність сприяє розвитку незалежного мислення, розробці прийомів співтворчості й інтелектуальної напруги, передбачає експериментування дітей, ігри, гнучке й гармонійне поєднання індивідуальної, групової та колективної форм діяльності, самостійної та педагогічно скерованої.

Одна з особливостей навчально-виховної на уроках музичного мистецтва діяльності як педагогічного процесу полягає в тому, що дитина не боїться отримати незадовільну оцінку. Спираючись на унікальність і неповторність кожної дитини педагог має розвинути отримані нею знання, перетворити їх у її соціальний досвід. Завдяки цьому запобігаються функціональний підхід до дитини, фрагментарність у вихованні, інтелектуальні переваження. Таким чином педагогічний процес на уроках музичного мистецтва сприяє формуванню у молодших школярів почуття власної винятковості під час пошуків і створення творчих ідей. Діяльність педагога-музиканта в цьому процесі має бути органічно пов'язана з діяльністю дітей, їх настроєм і внутрішнім станом. Ефективність педагогічного процесу в колективі класу визначається появою таких психічних новоутворень, як:

- самостійна творча активність;
- уміння свідомо та корисно використовувати свій вільний час із метою гармонійного саморозвитку;
- підвищення особистісного статусу дитини в і
- більш широкий спектр нестандартного мислення;
- розкриття здібностей дитини.

Висновок. Щоб творчі прояви молодших школярів на уроках музичного мистецтва мали цілеспрямований, активний і емоційний характер, педагогу необхідно створити певні педагогічні умови: дати молодшим школярам найелементарніший імпульс до творчості – це зацікавити їх створенням власної інтерпретації музичного твору, підголосків і варіантів наспіву власного варіанту інсценізації пісні, власного елементарного інструментального супроводу, власної вправи для розспівування, пластично, вокальної, інструментальної, ритмічної імпровізації тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Азарова Л.Н. Как развивать творческую индивидуальность младших школьников / Л.Н.Азарова // Начальная школа. – 1998. – №4. – С.80-81.
2. Абрамова Г. Возрастная психология / Г.Абрамова. – М.: Академический проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2010. – 624 с.
3. Ветлугина Н.А. Музыкальное развитие ребенка / Н.А.Ветлугина. – М., 1968. – 90 с.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте /Психологический очерк: книга для учителя. – М.: Академия, 2009. – 87 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.: Либідь, 2007. – 374 с.
6. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости / З.И.Калмыкова. – М.: Академия, 2001. – 200 с.
7. Коган В.З. Понятие «активность личности» как категория социальной психологии / В.З.Коган. – М., 2001. – 130 с.
8. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості: Навч. посібник. – Суми.

9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев //Избранные психологические произведения: В 2-х т. – М.: Феникс, 2008. – Т.2. – С.94.
10. Лук А.А. Психология творчества / А.А.Лук. – М.: Наука, 2008. – 258 с.
11. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. – Видання друге, перероблене та доповнене / С.Д.Максименко. – К.: Центр початкової літератури, 2004.
12. Моляко В.А. Стратегии решения новых задач в процессе творческой деятельности / В.А.Моляко // Обдарована дитина. – 2002. – №4. – С.33-34.
13. Олексик В. Творчий потенціал особистості як змістовник аспект її життєвого шляху /В.Олексик //Психологія і суспільство. – К.: ІЗМН, 2006. – №3. – С.85-89.
14. Петровський О.В., Ярошевський М.Г. Психологія: Підручник для педагогічних ВНЗ / О.В.Петровський, М.Г. Ярошевський. – К.: Просвіта, 2010. – 405 с.
15. Печерська Е.П. Дитяча музична творчість / Е.П.Печерська. – К., 2001. – 145 с.
16. Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 2009. – 494 с.
17. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник для університетів / В.А.Роменець. – К., 2001. – 407 с.
18. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навчально-методичний посібник. – 2-е вид. / О.Я.Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.
19. Сафарян С. Творчість можна не тільки розвивати, а й навчатися їй / С.Сафарян // Всесвітня література в початкових навчальних закладах України. – 2008. – №2. – С.12-13.
20. Стефіна Н.В. Педагогічна скринька майбутнього вчителя: Навчальний посібник для студентів, аспірантів, викладачів, методистів, керівників практики середніх та вищих педагогічних навчальних закладів, вчителів шкіл різного типу / Н.В.Стефіна. – Суми: Сум. ДПУ імені А.С.Макаренка, 2006. – 346 с.

*Тетяна Убийконь, Олександр Черкас
(Київ)*

ФЕНОМЕН М. К. ШЕРЕМЕТ: РОЗВИТОК КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Вітчизняний науковий простір багатий на геніальні таланти, які завжди прославляють своїми здобутками Україну у світі. Однією із таких визначних діячів на корекційно-педагогічній ниві є Марія Купріянівна Шеремет, ім'я якої добре відоме усім, хто докладає свої зусилля до навчально-виховного процесу для дітей із особливими освітніми потребами. Науково-методична діяльність ученої ще не перебувала у дослідному полі, що й зумовлює актуальність та наукову новизну нашої студії. Кожна наука має свою точку відліку. Певний, всіма визнаний, еталон є вищим зразком для наслідування. У такому багатогранному вченні, як спеціальна педагогіка, безсумнівним еталоном є науковий доробок М. К. Шеремет.

Народилась дослідниця в с. Пугачівка Рокитнянського району Київської області. 1974 р. закінчила Київський державний педагогічний інститут імені О. Горького та отримала кваліфікацію «Вчитель школи глухих та слабочуючих. Логопед»; 1979 року захистила кандидатську дисертацію на тему «Готовність слабочуючих дітей до навчання в школі» у спеціалізованій вченій раді Науково-дослідного інституту дефектології АПН СРСР (м. Москва) зі спеціальності «Спеціальна педагогіка. Працювала вчителем спеціальної школи-інтернату для слабочуючих дітей № 9 м. Києва. З 1983 р. професійною домівкою став дефектологічний факультет НПУ імені М. Драгоманова (нині – Інституту корекційної педагогіки та психології): старший викладач кафедри сурдопедагогіки і логопедії (1983 р.), доцент (1988 р.), завідувач кафедри логопедії (з 1998 р.). Звання доцента зі спеціальності

«Спеціальна педагогіка» присвоєно у 1987 р. Докторську дисертацію «Психолого-педагогічні основи підготовки слабочуючих дітей до навчання в школі» Марія Купріянівна захистила у спеціалізованій вченій раді Інституту дефектології АПН України зі спеціальності «Спеціальна педагогіка». Має учений ступінь доктора педагогічних наук (1997 р.). Учене звання професора отримала у 2001 р. Нині Марія Купріянівна обіймає посаду Першого заступника директора з наукової роботи (з 2003 р.) та завідувача кафедри логопедії НПУ імені М. Драгоманова, викладає теоретичні курси та семінарські заняття на денному та заочному відділеннях із дисциплін: логопедія, психологія мовлення, основи психолінгвістики, основи наукових досліджень, вибрані питання сучасної логопедії на кафедрі логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. Драгоманова.

М. Шеремет гармонійно поєднує педагогічну, наукову й методичну діяльність. Фахова майстерність, високий рівень знань, обдарованість кваліфікованого професора, вміння зацікавити цінними ідеями, думками – це далеко не повний перелік, який дав змогу Марії Купріянівні стати майстром своєї справи і переконатися, що при виборі педагогічної професії і свого життєвого шляху вона не помилилася. Тривалий час плідно трудиться Марія Купріянівна і як науковець. Предметом її сталих наукових зацікавлень є проблеми логопедії – науково-методологічні засади й сучасні технології діагностики та корекції тяжких мовних порушень. М. Шеремет – «український учений-дефектолог ... зробила вагомий внесок у розробку змісту, методів і засобів підготовки слабочуючих дітей до навчання у школі та психолого-педагогічний супровід їх навчання і виховання на основі принципу єдності діагностики і корекції порушень у розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку» [1, с. 514-515]. Науковий арсенал дослідниці складає понад 300 публікацій, серед яких: державні освітні стандарти для освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр», «Магістр» зі спеціальності «Корекційна освіта», державні стандарти та програми для початкової ланки спеціальної загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, численні статті, тези, методичні рекомендації, навчальні посібники, підручники, монографії, який побачив світ у різних науково-методичних виданнях. До низки основних праць належать **навчальні програми:** «Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення» (2004 р.), «Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий – 1 класи)» (2005 р.); **підручники:** «Хрестоматія з логопедії» (2006 р.), «Логопедія» (2015 р.); **навчально-методичні посібники:** «Методика навчання української мови молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів)» (2000 р., у співавторстві), «Навчально-програмний комплекс «Адаптація-лого». Комп'ютерна програма» (2004 р.), «Логопедична робота при різних формах дислалії» (2004 р.); «Хрестоматія з логопедії» (2006 р.), «Хрестоматія з логопедії. Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринологія» (2008 р.), «Методика навчання української мови молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів)» (2009 р., у співавторстві), «Логопедія (корекційна робота при дислалії)» (2009 р., у співавторстві), «Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі» (2009 р.), «Логопсихологія» (2012 р., у співавторстві), «Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення» (2014 р.) та численні наукові статті у різних фахових виданнях, фіксація та аналіз яких, на жаль, не дозволяє обсяг студії.

У навчальному посібнику *«Хрестоматія з логопедії. Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринологія»* [9] Марія Купріянівна (у співавторстві) тематично систематизувала роботи з логопедії зарубіжних і українських авторів. Хрестоматія відповідає вимогам навчальної програми курсу «Логопедія». Видання містить наступні розділи: «Історичні аспекти логопедії», «Загальні питання логопедії», «Дислалія», «Дизартрія», «Ринологія». Такий матеріал буде цікавим та корисним як студентам спеціальності «Логопедія», так і логопедам, корекційним педагогам, а також психологам і медичним працівникам, які

працюють із дітьми із мовленнєвими порушеннями. Посібник *«Методика навчання української мови молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів)»* [8] (у співавторстві з Ревуцькою О. В.) логічно доповнює зміст навчальної дисципліни «Спеціальна методика початкового навчання української мови», в ньому описуються ефективні методи та прийоми формування поняття про дериваційні засоби української мови; розроблено систему роботи, спрямовану на вдосконалення словотвірних знань, умінь і навичок молодших школярів із порушенням мовленнєвого розвитку; запропоновано дидактичний матеріал, що дозволяє поліпшити якість засвоєння поняття про афіксальну систему української мови, зокрема творення іменників.

Навчальний посібник *«Логопсихологія»* [3], за редакцією М.Шеремет, розкриває науково-теоретичні та методологічні засади логопсихології як самостійної галузі спеціальної психології з урахуванням сучасних досягнень психолінгвістики, нейропсихології, спеціальної психології, логопедії. У ньому обґрунтовуються закономірності психічного розвитку нормальної дитини і дитини, яка має патологію; розглядається структура розвитку дитини з порушеннями мовлення, аналізується систематика порушень мовленнєвого розвитку з урахуванням сучасних класифікацій мовленнєвих розладів; наводяться практичні моделі психокорекційної допомоги дітям із різними формами мовленнєвих порушень.

Посібник М.К. Шеремет та М.В. Лепетченко *«Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення»* [11] вперше в українській корекційній педагогіці висвітлює результати дослідження теоретичних і методичних аспектів вивчення явища творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення. У ньому розкрито авторське тлумачення цього особистісного феномену, компоненти, критерії, показники та рівні здатності до творчого самовираження. Посібник містить практично-методичний матеріал (методику та практичні рекомендації) для діагностики здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Запропоноване видання призначене для логопедів, дефектологів, соціальних педагогів спеціальних закладів освіти для дітей дошкільного віку, батьків дітей із порушеннями мовлення, студентів відповідних напрямів підготовки. У підручнику *«Логопедія»* [2], за редакцією М. К. Шеремет, висвітлено науково-методологічні засади логопедії як науки, системні порушення усного мовлення, причини його прояву, патогенез і кореляційно-реабілітаційну роботу, вікові норми мовленнєвого розвитку дитини тощо.

Марія Купріянівна є членом спеціалізованих вчених рад Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, НПУ імені М.П. Драгоманова, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського; редакційної колегії «Наукового часопису», очолює науково-методичний журнал «Логопедія». Під науковим керівництвом Марії Купріянівни захищено понад 30 кандидатських та докторських дисертацій. Дослідниця частий почесний гість у закладах, осередках, які пов'язані з дітьми з особливими освітніми потребами, різних науково-методичних конференцій (про що засвідчує велика кількість публікацій). До неї звертаються за порадами, і в цьому вона вбачає своє покликання – поділитися ідеями, безкорисливо надавати кваліфіковану пораду чи консультацію. Тому їй заслуговує на найвищу нагороду – визнання й авторитет серед учнів, студентів, колег.

Педагогічні погляди М. Шеремет отримали широке визнання в Україні та за її межами, посприяли розвитку вищої дефектологічної освіти. Загальна мета наукових досліджень М. К. Шеремет – науково-теоретичне забезпечення процесів діагностики та корекції порушень дитячого розвитку в умовах дошкільної та шкільної освіти. Об'єктом досліджень виступає дитина з порушеннями розвитку, яка вивчається в системі психолого-педагогічних факторів, що характеризуються різними формами розвивально-освітніх взаємодій; предметом досліджень є визначення та вивчення закономірностей відповідних порушень розвитку дитини їх механізмів та умов психічного розвитку такої дитини і процесів діагностики, корекції та реабілітації. Науковий арсенал М. К. Шеремет збагачує вітчизняний досвід і створює передумови подальшого генезису теорії та практики логопедичної науки. Таким

чином, у нашій студії подано коротку біографію, анотовано науковий арсенал та охарактеризовано основні здобутки Марії Купріянівни Шеремет, відомого педагога, заслуженого працівника освіти, відмінника освіти України, фахівця у галузі корекційної освіти, доктора педагогічних наук, професора кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, науково-дослідницька діяльність якої лягла в основу генези логопедії на теренах української корекційно-педагогічної ниви.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
2. Логопедія: підручник / за редакцією М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 776 с.
3. Логопсихологія: навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сак; за ред. М.К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 293 с.
4. Методика навчання української мови молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів): навч. посібник / М. К. Шеремет, О. В. Ревуцька ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 194с.
5. Пахомова Н., Шеремет М. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в школі: навчально-методичний посібник / М. К. Шеремет, Н. Г. Пахомова ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К.: [б.в.], 2009. – 137 с.
6. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – К.: Неопалима купина, 2006. Ч. 1 / заг. ред. М. К. Шеремет. – 2006. – 360 с.
7. Ревуцька О., Шеремет М. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник / М. Шеремет, О. Ревуцька. – К., 2009. – 160 с.
8. Ревуцька О., Шеремет М. Методика навчання української мови молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів) / М. Шеремет, О. Ревуцька. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 194 с.
9. Хрестоматія з логопедії. Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринолалія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, І. В. Мартиненко, М. К. Шеремет. – К.: КНТ, 2008. – 380 с.
10. Хрестоматія з логопедії: навчальний посібник / М. К. Шеремет. – К.: КНТ, 2006. – 360с.
11. Шеремет М. Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник / М.К. Шеремет, М.В. Лепетченко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 128 с.
12. Шеремет М. Логопедична робота при різних формах дислалії / М. К. Шеремет. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 60 с.
13. Шеремет М. Навчально-програмовий комплекс «Адаптація-лого» Комп'ютерна програма / М. К. Шеремет. – К.: ТОВ Республіканський навчально-науковий центр «Діти-інваліди та нова інформаційна технологія», 2004.
14. Шеремет М. Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий – 1 класи) / М. К. Шеремет. – К.: Початкова школа, 2005. – 243 с.
15. Шеремет М., М. Лепетченко. Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення: навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ / М. К. Шеремет, М. В. Лепетченко. – К.: Слово, 2014. – 126 с.

КОМУНІКАТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сучасна освіта ставить нові вимоги до професійної підготовки фахівця, здатного вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, готового обслуговувати не тільки інноваційні процеси, а й процеси комунікації в широкому сенсі цього слова. Юрист, політолог, менеджер, економіст і багато інших фахівців повинні володіти комунікативною культурою, здатністю до співпраці, умінням вести діалог, проявляти гнучкість у спілкуванні, тобто бути комунікативно компетентними. Комунікативну компетентність майбутнього фахівця ми розуміємо як ціннісну якість особистості фахівця, складовими компонентами якого є три групи навичок та вмінь: 1) навички, необхідні для проведення перцептивної діяльності - такі, що сприяють сприйняттю й розумінню партнера по діловому спілкуванню і сприяють самовираженню; 2) вміння, що сприяють проведенню власне комунікативної діяльності, що включає такі дії: відновити попередню комунікативну діяльність, передати інформацію, організувати творчу спільну діяльність, управляти процесом спілкування, аналізувати вчинки партнерів по спілкуванню, проектувати майбутню комунікативну діяльність; 3) навички, необхідні для проведення комунікативно-операціональної діяльності – це такі, що сприяють управлінню собою в процесі спілкування і управлінню іншими.

В наш час, коли відбуваються докорінні зміни в навчанні, ретельно переглядаються зміст і методи роботи викладача, доцільно повернутися до розгляду методики викладання іноземних мов та основних тенденцій її розвитку. Сьогодні вирішальну роль відіграють комунікативно-орієнтовані методики, які засновані на комунікації і творчості студентів. Останнім часом, коли розмаїття освітніх технологій пропонує різноманітні прийоми вивчення іноземної мови, питання методики викладання стає актуальним. Розглянемо деякі з існуючих методик викладання іноземної мови.

Традиційна методика охоплює комплексне вивчення фонетики, наочні зображення синтаксичних конструкцій, обов'язкове опанування лексикою. Цю методику часто називають фундаментальною, такою, що дозволяє досягнути систему мови. Класичний підхід до вивчення іноземної мови дещо трансформувався, але непорушні принципи "класики" мовних методик збереглися. Завданнями викладача є традиційні, але важливі аспекти постановки вимови, формування граматичної бази, ліквідації психологічного та мовного бар'єру, що перешкоджають спілкуванню. "Класика" не змінила мету навчання, а от методи, внаслідок сучасних новітніх настанов, пропонує вже інші.

За основу класичного методу узято розуміння мови як реального та повноцінного засобу спілкування, а отже, усі мовні компоненти – усну та письмову мову, аудіювання тощо потрібно розвивати в поступово й гармонійно. Такий комплексний підхід спрямований, в першу чергу, на те, щоб розвинути у студентів здатність розуміти мову й створювати власне комунікативне висловлювання. Ця методика передбачає заняття з викладачем, який не є носієм мови, але має можливість аналізувати і порівнювати дві мовні системи, конструкції, краще унаочнювати інформацію, пояснювати граматичні правила, попереджати можливі помилки тощо. Найбільшу цінність в сучасному світі становлять викладачі, здатні мислити в контексті двох культур і доносити до студентів відповідний комплекс знань.

Лінгвосоціокультурний метод апелює до такого компоненту, як соціальне і культурне середовище. Прихильники цього методу твердо впевнені, що мова беззмістовна, якщо викладачі та студенти мають на меті володіння лише лексико-граматичними формами. Лінгвосоціокультурний метод враховує те, що 52% помилок здійснюються під впливом рідної мови, а 44% власне через незнання іноземної мови. Раніше стежили за правильністю мови; тепер, крім цього, прагнуть вдосконалювати її змістовність. Важливим є зміст

переданої інформації, тобто комунікативний рівень, тому що в будь-якому випадку кінцева мета спілкування – бути зрозумілим.

Лінгвосоціокультурний метод охоплює два аспекти спілкування – мовний і міжкультурний. Для студента важливим є не стільки високий рівень читання, письма, перекладу, скільки "лінгвосоціокультурна компетенція" - здатність "препарувати" мову під мікроскопом культури. Лінгвосоціокультурний метод народився на перетині понять мова і культура. Сьогодні мова є не лише словниковим запасом, але і способом людини виражати себе у спілкуванні. Мова – це система спілкування, яка складається з певних фрагментів і набору правил, що використовуються з метою комунікації.

Лінгвосоціокультурний метод об'єднує мовні структури (граматику, лексику тощо) з екстралінгвальними чинниками. Ми пізнаємо світ за допомогою мислення в певному культурному полі і користуємося мовою для вираження своїх вражень, думок, емоцій, сприйняття.

Мета вивчення мови за допомогою цього методу – полегшення розуміння співрозмовника, формування сприйняття на інтуїтивному рівні. Тому кожен викладач, який обрав такий органічний і цілісний підхід, повинен ставитися до мови, як до дзеркала, в якому відображаються географія, клімат, історія народу, умови його життя, традиції, побут тощо.

Досить популярним та поширеним є комунікативний підхід, який, як вказує його назва, спрямований на практику спілкування. Ця методика поширена в Європі та США. Вона спрямована саме на можливість спілкування. Грунтуючись на чотирьох принципах, які вкрай важливі для мовної підготовки (читання, письмо, говоріння і аудіювання) підвищена увага приділяється саме двом останнім. Студенти не опановують на заняттях надзвичайно складні синтаксичні конструкції або теоретичну лексику. Проте, помилкою було б вважати, що комунікативний метод призначений тільки для усного повсякденного спілкування. Ті, хто хоче бути професіоналом в певній галузі, регулярно читають публікації зі своєї тематики в іноземних виданнях. Володіючи великим словниковим запасом, вони легко орієнтуються в тексті, але бесіда з іноземним фахівцем на ту ж саму тему є дуже складною. Комунікативний метод покликаний, в першу чергу, уникнути побоювання спілкуватися. Людина, яка оволоділа стандартним набором граматичних конструкцій і словниковим запасом, легко порозуміється за кордоном. Однак існують і недоліки: репліки перевантажені кліше, а словниковий запас є обмеженим.

Особливої популярності набуває інтенсивна методика навчання англійської. Вона стає у пригоді тим, для кого час є головним чинником. Вивчати англійську інтенсивно дозволяє високий ступінь шаблонності – ця мова складається з кліше на 25%. Запам'ятовуючи і відпрацьовуючи певну низку "усталених словосполучень", ви зможете зрозуміти співрозмовника. Звичайно, що отримавши знання за допомогою інтенсивного вивчення, не вдасться досконало оволодіти іноземною мовою. Інтенсивний метод спрямований на формування виразної мовної поведінки, поширеними прийомами є діалогічне спілкування та тренінги.

Започаткував емоційно-змістовий метод вивчення іноземних мов болгарський вчений Лозанов, який працював з пацієнтами за власним методом психокорекції. Він створював так звані групи за інтересами, а вивчення іноземної мови було медичним інструментом. Школа Китайгородської вже 25 років працює за однойменною методикою, побудованої на поєднанні лозановських напрацювань з фундаментальним курсом, і навчає як дорослих, так і дітей. Методика Шехтера передбачає вільне мовне спілкування викладача зі студентами з першого заняття. Учні вибирають собі друге ім'я, звичне для носія мови, що вивчається, і відповідну "легенду" – вигадану професію та місце проживання. Суть методу полягає в тому, що фрази і конструкції запам'ятовуються природньо.

Сучасна методика навчання іноземних мов має на меті не лише навчити студентів володіти мовою на практиці, а й дати їм ґрунтовні знання, які відповідають сучасним вимогам, з оволодіння іноземною мовою. Йдеться не лише про викладання іноземної мови, а

й опанування мовлення. Надзвичайно важливим є не лише вивчення лексики та граматики, а й вільне володіння навичками ділового спілкування, знаннями мовного етикету. Ділове спілкування англійською зазвичай відрізняється від ділового спілкування українською. Виявити та використати на практиці ці розбіжності – завдання «металінгвістики міжкультурного ділового спілкування» (ММДО). ММДО – це напрямок у методиці навчання міжкультурного ділового спілкування, зміст якого становить експлікація / виявлення, пояснення, систематизація та дидактичне представлення особливостей спілкування іноземною мовою на відміну від ділового спілкування рідною мовою (див. [1, 2]). Металінгвістичний підхід передбачає зосередження уваги, насамперед, на загальнолюдських засадах ділового спілкування та на відповідних моделях міжособистісної взаємодії у межах професійної комунікативної поведінки. Йдеться про зростання потреби у таких фахівцях, які здатні налагоджувати та підтримувати міжнародні ділові зв'язки.

Очевидним залишається той факт, що в кінці ХХ ст. відбулася "революція" в методах викладання англійської мови. Раніше всі пріоритети без залишку віддавалися граматиці, майже механічному оволодінню вокабуляром, читанню і літературному перекладу. Це принципи "старої школи", яка (варто віддати їй належне) все ж приносила плоди, але якою ціною? Оволодіння мовою здійснювалося за допомогою доволі рутинної праці. Завдання пропонувалися досить одноманітні: читання тексту, переклад, запам'ятовування нових слів, переказ, вправи до тексту. Іноді, заради необхідної зміни діяльності пропонувалося написати твір або диктант. Коли пріоритети віддавалися читанню і роботі над "топіками", реалізовувалася тільки одна функція мови – інформативна. Не дивно, що мову добре знали одиниці: тільки дуже цілеспрямовані й працьовиті люди могли оволодіти ним на високому рівні. Революційним є те, що іноземна мова стала так чи інакше доступна більшості бажаючих. І ця пропозиція все більше орієнтована на споживача.

З формою навчання ситуація теж помітно спростилася: виїзд в офіс, заняття один на один з викладачем, розмовні клуби, групи "вихідного дня" тощо.

Викладання мови набуло прикладного характеру, у той час як раніше воно було порівняно абстрактним і теоретизованим. Ще Аристотель вивів знамениту тріаду викладацької етики, яка якнайкраще співвідноситься з сучасними вимогами: логос – якість викладу, пафос – контакт з аудиторією, етос – ставлення до оточуючих. Це правило справедливо і для оратора, і для актора, і для викладача іноземної мови, роль якого охоплює і два перших чинника. Функції педагога в освітньому процесі значно змінилися. Вчитель-ментор, вчитель-диктатор не здатний запропонувати студентам свободу вибору і забезпечити необхідну свободу навчання яка необхідна в опануванні іноземної мови. Тому такий негативний педагогічний образ поступово стає надбанням історії. На зміну йому прийшов учитель-спостерігач, учитель-посередник, учитель-керівник. Хоча особистість викладача в цьому випадку стає дещо другорядною, вплив її на аудиторію, не зменшується, а, навпаки, зростає. Саме викладач є організатором групової взаємодії (ідеальним колективом для вивчення іноземної мови в даний час вважається група з 10-15 осіб, оскільки саме така кількість людей може спілкуватися між собою з максимальним ефектом, інтересом і користю).

Отже, більшість сучасних методик є комунікативно-орієнтованими. Одна з основних ознак новітніх методик – це творчість студентів. Саме творчі завдання є сьогодні ознакою сучасності. Вони дозволяють по-новому побудувати роботу не тільки над усним висловлюванням, але і під час інших видів діяльності.

Можна виділити такі тенденції розвитку методики навчання англійської мови на сучасному етапі:

- посилюється диференціація методів, прийомів і змісту навчання, залежно від цілей і запланованих рівнів володіння мовою, від особливостей контингенту учнів і умов навчання та культури;
- стійкі тенденції скорочення перекладних методів;

- посилення ролі взаємодії та мовної активності учнів; використання в навчальному процесі психічних станів;
- застосування в навчанні нових технічних засобів;
- інтеграція елементів різних методів у сучасних системах навчання.

На цей час не існує універсальної методики, бо ефективність того чи іншого методу залежить від багатьох факторів. На сучасному етапі розвитку методики відбувається інтеграція методів. Можна сказати, що триває розвиток комплексного методу, який вбирає в себе кращі елементи різних засобів навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Рябцева Н.К. Язык и естественный интеллект / Н.К.Рябцева. – М.: Academia, 2005. – 240 с.
2. Рябцева Н.К. Металингвистика: новое направление в языкознании / Н.К. Рябцева // Актуальные задачи лингвистики, лингводидактики и межкультурной коммуникации. Ульяновск: Ульяновский государственный технический университет. – 2006. – С.48-56.

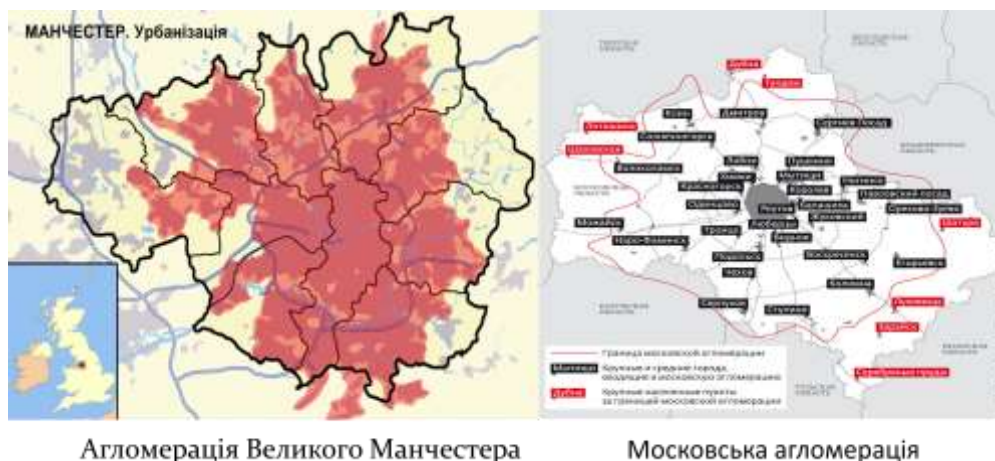
*Микола Чишкала
(Харків)*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ У КУРСІ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ»

При вивченні курсу «Соціально-економічна географія світу» в 10 класі формується велика кількість загальних понять, особливо під час вивчення розділу «Загальна економіко-географічна характеристика світу». Формуванню соціально-економічних понять активно сприяють візуальні засоби навчання. Більшість з них спрямовані на реалізацію принципу наочності і належать до наочних засобів навчання. Під час формування понять важливо, щоб поняття не просто зводилося до готового формулювання яке наведено в тексті підручника, а закріплювалося шляхом записування його учнями в зошит, а потрібно використовувати різні засоби та методи навчання, тому пропоную виділити 5 основних шляхів формування понять: 1 шлях. Формування понять шляхом географічних карт. 2 шлях. Формування понять шляхом діаграм. 3 шлях. Формування понять шляхом графіків. 4 шлях. Формування понять шляхом таблиць. 5 шлях. Формування понять шляхом ілюстрацій.

1 шлях. Формування понять шляхом географічних карт. За допомогою географічних карт пропоную формувати поняття: адміністративно-територіальний поділ, політична карта, частково-визнана держава, ЮНЕСКО, ООН, НАТО, ЄС, відтворення населення, демографічний перехід, міграція населення, мегалополіс, міські агломерації, мовні сім'ї, розміщення населення, розселення населення, урбанізація, рівень урбанізації, сепаратизм, тощо.

Під час формування поняття «міські агломерації» доцільним буде використати пояснювально-ілюстративний метод. Найкраще всього проілюструвати данні поняття через конкретні приклади агломерацій світу (рис.1).

*Рис. 1. Міські агломерації Великого Манчестера та Москви [4].
Пропонуємо використовувати для формування поняття «міські агломерації»*

2 шлях. Формування понять шляхом діаграм. Діаграма – наочність, за допомогою якої візуально визначають домінування одного об'єкта або процесу над іншим [3]. Діаграми доцільно використовувати у тому випадку, коли цифровий матеріал вимагає особливої уваги з боку учнів і його потрібно закріпити в пам'яті учнів. Діаграми пропонуємо використовувати для ілюстрування соціально-економічних понять: соціальна і професійна структура населення, статеві-віковий склад населення, національний склад населення, експорт, імпорт, зайнятість тощо.

Поняття «національний склад населення» (рис.2), пропонується формувати за допомогою діаграм різних типів держав (однонаціональні, двонаціональні та багатонаціональні).

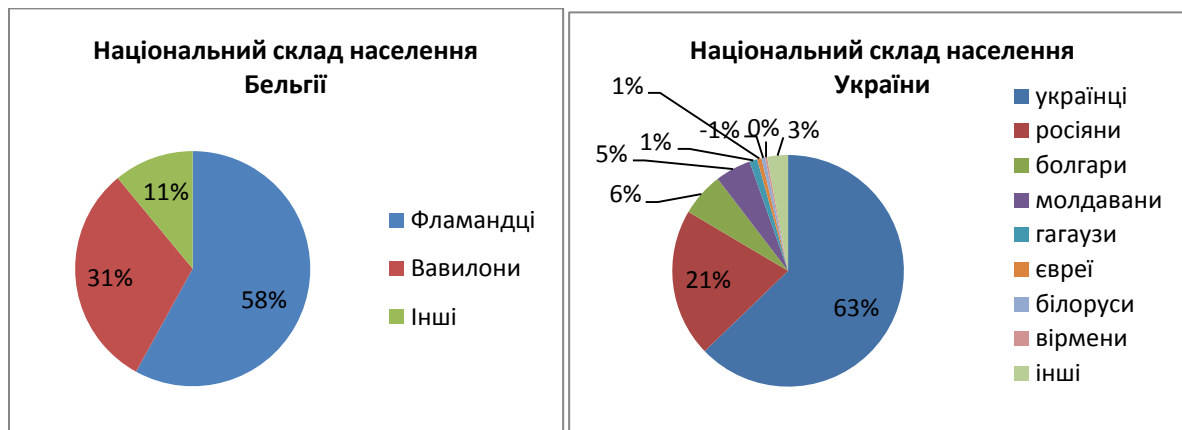

Рис.2. Національний склад населення країн світу. Діаграму пропонуємо використовувати для формування поняття «національний склад населення»

3 шлях. Формування понять шляхом графіків. Графік – один із видів наочності, який бере на себе функцію інтерпретації цифрових даних, порівняння і групування об'єктів та процесів, ілюстрування динаміки показників [1]. За допомогою графіків пропонується відобразити динаміку кількості населення країни чи світу, природний приріст населення, демографічний вибух, сальдо міграції, народжуваність, смертність, густоту населення тощо. Поняття «кількість населення» слід формувати за допомогою пояснювально-ілюстративного методу. Одним із варіантів демонстрації може бути графік динаміки чисельності населення світу (рис.3).

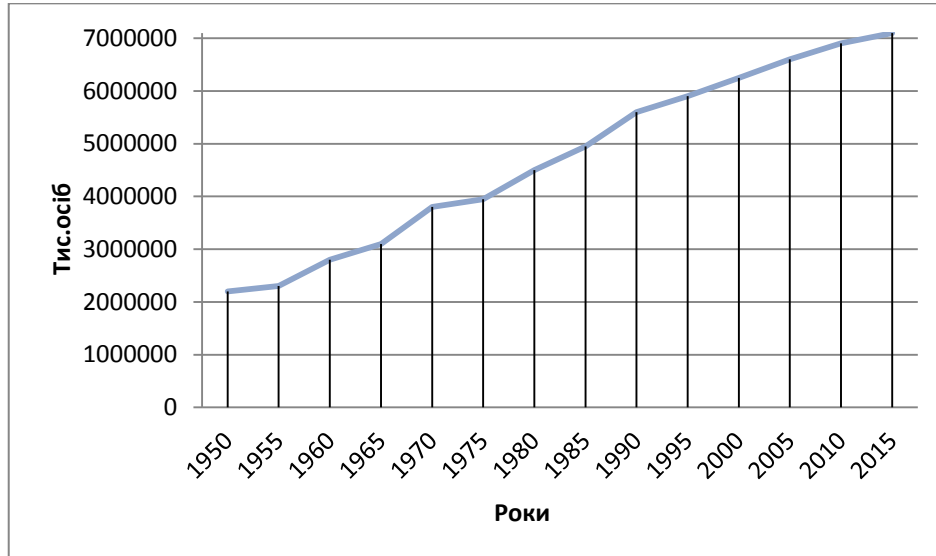

Рис.3. Динаміка кількості населення Землі. Графік використовується для формування поняття «кількість населення»

4 шлях. Формування понять шляхом таблиць. Таблиці займають проміжне положення, оскільки вони є перехідною ланкою між текстом і графічним зображенням. За допомогою таблиць пропонується формувати поняття: республіка, монархія, тривалість життя, людські раси, типи відтворення населення, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, транснаціональна компанія тощо.

Формувати поняття «Транснаціональна компанія» пропонується шляхом демонстрації таблиці найбільших ТНК у світі (табл.1).

Таблиця 1.

Найбільші ТНК світу [2].

Місце	Компанія	Країна	Прибутки, млн. дол.	Кількість зайнятих, тис. осіб	Галузь господарства
1	Wal-Mart Stores	США	378,8	2055	Торгівля
2	Exxon Mobil	США	372,8	107	Нафтопереробка
3	Royal Dutch Shell	Нідерланди	355,7	104	Видобуток нафти й газу, нафтопереробка
4	BP	Велика Британія	291,4	97	Видобуток нафти й газу, нафтопереробка
5	Toyota Motor	Японія	230,2	316	Автомобілебудування

5 шлях. Формування понять шляхом ілюстрацій. Прийом ілюстрування економіко-географічних понять передбачає залучення до викладу навчального матеріалу різноманітних засобів наочності. За допомогою ілюстрацій пропонується формувати поняття: субурбанізація, рурбанізація, хибна урбанізація, дезурбанізація, сільське господарство, тваринництво, агропромисловий комплекс тощо.

Під час формування поняття «субурбанізація» доцільним буде використати пояснювально-ілюстративний метод, з використанням серії ілюстрацій на прикладі конкретного міста (у нашому випадку на прикладі міста Канзас-сіті) (рис.4).

Рис.4. Субурбанізація у місті Канзас-сіті (США) [5]. Ілюстрацію пропонується використовувати для формування поняття «субурбанізація»

Деякі поняття неможливо проілюструвати, такі поняття слід формувати шляхом пояснення. Пояснення займає важливе місце в процесі навчання, особливо в момент засвоєння нових знань. Воно являє собою доказове викладення теоретичного навчального матеріалу. Пояснення застосовують для формування понять: делімітація кордонів, демаркація, політична система, демократія, авторитаризм, тоталітаризм, економічна система, ринкова економіка, планова економіка тощо.

Наразі все більша увага на різних етапах навчання географії відводиться впровадженню графічної наочності. Використання графічно-статистичного матеріалу на уроці географії розвиває пізнавальну активність школярів, самостійність в оцінці різних соціально-економічних фактів і процесів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник / Р.Р. Коваленко, О.Я. Скуратович; За редакцією С.Г. Коберніка. – Тернопіль : Навчальна книга, 2005. – 319 с.
2. Пестушко В.Ю. Географія : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: Рівень стандарту, академічний рівень / В.Ю. Пестушко, Г.Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2010. – 304 с.
3. Федій О.А. Формування демографічних понять у процесі навчання економічної і соціальної географії: монографія / О.А. Федій. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – 139 с.
4. Агломерация: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%C0%E3%EB%EE%EC%E5%F0%E0%F6%E8%F>
5. Общая география. 10 кл. : конспект : [Электрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.kiev.ua/index.php?id=191&lang=ru>

Науковий керівник – кандидат географічних наук, професор О.О.Жемеров

*Галина Шовкопляс, Людмила Гуляєва
(Краматорськ)*

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАНЯТЬ З ІНФОРМАТИКИ ТА МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Новизна досвіду

Інтегровані заняття захоплюють новизною, можливістю включення у навчання альтернативних ідей і нестандартних підходів.

Новизна досвіду полягає у визначенні ефективних форм, методів, прийомів роботи для реалізації інтеграції курсів математики і інформатики в сучасній освіті. У обґрунтуванні доцільності і можливості використання інтегрованих занять математики і інформатики; у створенні умов для активної пізнавальної діяльності тих, що навчаються, для розвитку творчої активності і підвищенні якості освіти студентів. Сама ж інформатика і інформаційні технології є, по суті, базисною інновацією з великим інноваційним потенціалом і ступенем новизни.

Постановка цілей і завдань

Головною метою досвіду ми вважаємо формування цілісного сприйняття миру у студентів, розвиток наукового стилю мислення характерного для сучасної людини по засобах інтегрованих занять математики і інформатики.

Завдання:

- розширити його інформативну ємкість;
- відшукати точки зіткнення дисциплін математика і інформатика;
- показати приклад широкої співпраці дисциплін на занятті через співпрацю викладачів і студентів як нової форми проведення заняття;
- сприяти розвитку творчих можливостей студентів, допомагати глибшому усвідомленню і засвоєнню програмного матеріалу основного курсу математики і інформатики;
- розширити кругозір студентів, підвищити їх пізнавальну активність, розвивати інтерес студентів до дисциплін природничо-математичного циклу.

Для цього ми виконали наступну роботу:

- вивчали психологічну, педагогічну, методичну літературу з проблеми дослідження;
- розробили методичні рекомендації для викладачів по організації інтегрованих занять;
- на основі аналізу відібрали форми і методи проведення інтегрованих занять з математики і інформатики для активізації пізнавальної діяльності у студентів;
- розробили інтегровані заняття з математики і інформатики ;
- провели діагностику для визначення результативності застосування системи інтегрованих занять з інформатики і математики для активізації пізнавальної діяльності.

Технологія досвіду

Сучасна українська школа вступає в новий етап свого розвитку – переходу до нової парадигми освіти. Даний перехід вимагає значних змін як в змісті і методиці навчання різним освітнім галузями, так і в характері міжпредметних зв'язків. Нових аспектів набуває проблема прикладної спрямованості в навчанні математиці і, зокрема, проблема взаємозв'язку математики і інформатики.

Вивчення основ математичної науки повинне поєднуватися з пізнанням навколишнього світу з засобами математики. Насправді, саме математика дає іншим наукам методи побудови моделей об'єктів різної природи і вирішення практичних завдань. А що стосується зв'язку з інформатикою, то саме математична освіта є базою для формування способів діяльності, що є основою інформаційної культури.

Зміст освіти

А що ж таке інтеграція? Існує безліч визначень в довідковій літературі цьому поняттю.

«Інтеграція – це сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин і елементів».

Інтеграція в навчанні – це підпорядкування єдиній меті виховання і навчання однотипних частин і елементів змісту, методів і форм в рамках освітньої системи на певному ступені навчання.

Інтеграція в сучасному навчанні йде в декількох напрямках і на різних рівнях. Відзначимо ці рівні:

- внутрішньопредметний;
- міжпредметний.

Позначають і особливості відбору змісту при інтеграції: інтеграція матеріалу з традиційних, класичних дисциплін і включення нового для освіти змістовного матеріалу. При використанні цих підходів можуть бути і різні результати:

- а) народження абсолютно нових дисциплін;
- б) народження нових спец. курсів, оновлюючих зміст дисциплін;
- в) народження циклу занять, об'єднуючих матеріал однієї або декількох дисциплін із збереженням незалежного існування;
- г) разові інтегровані заняття різного характеру. Інтегроване заняття – це спеціально організоване заняття, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних дисциплін, направлених на розгляд і вирішення якої-небудь прикордонної проблеми, такої, що дозволяє досягти цілісного, синтезованого сприйняття досліджуваного питання, гармонійно поєднує в собі методи різних наук, має практичну спрямованість.

В зв'язку з цим інтегровані заняття допомагають студентам з'єднати отримувані знання в єдину систему і активізують інтерес студентів до предмету. Під час такого заняття з'являється можливість індивідуальної роботи з кожним студентом, видно помилки кожного студента, які відразу можна виправити і допомогти подолати виниклі труднощі. Зміна діяльності студентів сприяє меншій стомлюваності студентів і перемиканню уваги.

Коли можлива інтеграція дисциплін?

- об'єкти дослідження повинні співпадати, або бути досить близькими;
- у інтегрованих навчальних предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження;
- інтегровані навчальні предмети будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях.

Ознаки інтегрованого заняття:

1. спеціально організоване заняття, тобто, якщо воно спеціально не організовано, то його взагалі може не бути або воно розпадається на окремі заняття, не об'єднані загальною метою;
2. мета специфічна (об'єднана); вона може бути поставлена, наприклад, для:
 - а) глибшого проникнення в суть теми, що вивчається;
 - б) підвищення інтересу студентів до дисциплін;
 - в) цілісного, синтезованого сприйняття питань, що вивчаються по даній темі;
 - г) економії навчального часу і т. п.;
- 3) широке використання знань з різних дисциплін, тобто поглиблене здійснення міжпредметних зв'язків.

Навички необхідні педагогу для організації інтегрованих дисциплін знання змісту і структури суміжних курсів;

- узгодження за часом вивчення суміжних дисциплін;
- забезпечення спадкоємності у формуванні загальних понять, вивченні законів і теорій;
- використання загальних підходів до формування умінь і навичок;

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

- розкриття взаємозв'язку різних явищ природи, що вивчаються суміжними дисциплінами;
- постановка конкретних навчально-виховних завдань.

Форми інтегрованих занять

- Заняття обміну знаннями (студенти діляться на групи і кожна з них повідомляє іншій про свої дослідження на задану тему. Найбільш ефективна така форма під час збігу тем навчальних дисциплін)
- Заняття творчого пошуку (студенти самостійно шукають вирішення поставленої проблеми. Але методи пошуку заздалегідь добре продумані викладачем і освоєні студентами на попередніх заняттях. Таке заняття може мати високу ефективність і значимість) [2, с.77].
- Заняття – видання газети або наукового альманаху (групам студентів і окремим студентам даються завдання творчого пошукового характеру з певних тем. Результати роботи і складають зміст передбачуваного альманаху або газети).
- Контрольні роботи по курсу (можуть проходити або як захист творчої роботи, або як залік-конкурс або аукціон)
- Заняття вирішення завдань проблемного характеру.

Структура інтегрованих занять відрізняється від звичайних занять:

- граничною чіткістю, компактністю, стислістю навчального матеріалу;
- логічною взаємообумовленістю;
- взаємозв'язаним матеріалом інтегрованих дисциплін на кожному етапі заняття;
- великою інформативною ємкістю навчального матеріалу, використовуваного на занятті.

Схема побудови інтегрованого заняття може бути наступною:

- Проблемне завдання, питання або ситуація що мотивує до вивчення даного явища;
- Визначення поняття (явища), загальне уявлення;
- Спеціально підібрані проблемні завдання, в яких закладені властивості, ознаки об'єкту;
- Введення нових відомостей про об'єкт;
- Завдання на засвоєння, закріплення введеного поняття і його властивостей;
- Проблемне завдання з іншої дисципліни, на виявлення інших властивостей цього ж об'єкту;
- Введення нових властивостей об'єкту;
- Завдання на засвоєння, закріплення введеного поняття і його властивостей;
- Підведення підсумків. Узагальнення і систематизація знань.

Інтеграція математики і інформатики

Взаємозв'язок математики і інформатики в сучасній освіті продовжує посилюватися. Так, в програмі з математики для загальноосвітніх установ мовиться: «Комп'ютеризація суспільства, впровадження сучасних інформаційних технологій вимагають математичної письменності людини буквально на кожному робочому місці. Це припускає і конкретні математичні знання, і певний стиль мислення. Все більше спеціальностей, що вимагають високого рівня освіти, пов'язано з безпосереднім застосуванням математики і інформатики»

• Інтеграція занять математики і інформатики необхідна, адже інформатика виросла з математики, і активно використовує математичний апарат. Завдяки інтеграції матеріал, який в даний час вивчається в інформатиці, не є відірваним від життя: студент набуває навичок застосування тих або інших програмних засобів на практиці [5, с. 41].

• З іншого боку, інтеграція інформаційних технологій в освіту дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до студентів і тим самим допомагає диференціації освіти, а інтеграція інформаційних технологій в математику дає можливість зробити навчальний процес найбільш ефективним.

В умовах, коли математичні здібності у студентів розвинені не однаково і розбіжність тут дуже велика, інтегрований підхід в навчанні дозволяє дати кожному студенту можливість

працювати в тому темпі, при якому він найкращим чином засвоює навчальний матеріал. Таким чином, можна говорити про те, що інтеграція інформаційних технологій в математику дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до студентів і тим самим допомагає диференціації освіти.

Інтеграція математики і інформатики в процесі навчання реалізується найбільш тісним чином в процесі програмування математичних алгоритмів при вивченні в інформатиці розділу «Алгоритмізація і програмування». Щоб побудувати комп'ютерну модель необхідно мати математичну модель завдання, яке треба розв'язати.

Результативність досвіду

В ході виконаної роботи була проаналізована література і ресурси Інтернету на тему міжпредметних зв'язків, працюючи з якою можна зробити висновок, що дана тема вельми актуальна: велике число статей і практичних розробок різних авторів в широкому об'ємі представлене на сайтах, в педагогічних журналах, засобах інформації з дисциплін.

Проводячи інтегровані заняття, вважаємо за доцільне відзначити наступні стійкі позитивні результати в своїй педагогічній діяльності:

- створення психологічного комфорту для придбання студентами знань і для самовираження;
- формування стійкої мотивації у тих, що навчаються різній категорії;
- підвищення пізнавального інтересу студентів;
- посилення світоглядної спрямованості пізнавальних інтересів студентів;
- зниження стомлюваності, втоми і перенапруження;
- підвищення рівня знань, який досягається завдяки багатогранній інтерпретації з використанням відомостей з різних наук;
- включення тих, що навчаються в соціально значущу діяльність (проекти, конференції, конкурси).

Висновок – студенти позитивно і навіть зацікавлено відносяться до проведення інтегрованих занять для збільшення ефективності навчання і економії навчального часу

В результаті нами зроблені висновки про можливості інтегрованої побудови навчального процесу, що дозволяє якісно вирішувати завдання навчання і виховання студентів:

1. Перехід від внутрішньонаочних зв'язків до міжнаочних дозволяє студенту переносити способи дій з одних об'єктів на інших, що полегшує навчання і формує уявлення про цілісність світу. При цьому слід пам'ятати, що такий перехід можливий тільки за наявності певної бази знання внутрішньонаочних зв'язків, інакше перенесення може бути поверхневим і механічним.

2. Збільшення частки проблемних ситуацій в структурі інтеграції дисциплін активізує розумову діяльність студента, примушує шукати нові способи пізнання навчального матеріалу, формує дослідницький тип особи.

3. Інтеграція веде до збільшення частки узагальнюючих знань, що дозволяють студенту одночасно прослідкувати весь процес виконання дій від мети до результату, обґрунтовано сприймати кожен етап роботи.

4. Інтеграція збільшує інформативну ємкість заняття.

5. Інтеграція дозволяє знаходити нові чинники, які підтверджують або заглиблюють певні спостереження, виводи студентів при вивченні різних дисциплін.

6. Інтеграція навчального матеріалу сприяє розвитку творчого мислення студентів, дозволяє їм застосовувати отримані знання в реальних умовах, є одним з істотних чинників виховання культури, важливим засобом формування особових якостей, направлених на добре відношення до природи, до людей, до життя.

По використанню досвіду роботи по нашій темі можна дати наступні рекомендації:

1. Перш ніж інтегрувати зміст своєї дисципліни з іншими потрібно вивчити якнайкраще зміст іншої дисципліни.

2. При проведенні інтегрованого заняття, коли в аудиторії присутні обидва викладача і вони виграють активну роль в проведенні заняття, потрібна і узгодженість всіх етапів і епізодів заняття, і добре взаєморозуміння педагогів.

3. Кожен з учасників «інтеграційної співдружності дисциплін» повинен усвідомити те нове, що чекає його: викладач не відразу може звикнути до того, що для нього тепер неможливо поодиночки розробляти свої заняття, потрібно постійно бути в курсі проблем і відкриттів іншої науки, іншої дисципліни. Психологічно складно, проте, не тільки звикнути до нових зобов'язань, які накладає практика інтегрованого викладання, але і до нових можливостей які вона відкриває.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Омульченко С.В. «Понятие интеграции в педагогическом процессе»
2. Кречетникова К.Г. «Интеграция дисциплин в учебном процессе»
3. Шилина Л.Л. «Использование межпредметных связей при изучении базового курса информатики и ИКТ»
4. Брыксина О.Ф. «Интегративный характер курса информатики: содержательные и методические аспекты»
5. Архипова И.В. «Интеграция информационных технологий в учебно-воспитательный процесс»
6. Захарова И.Г. «Особенности интеграции информационных технологий обучения в учебно-воспитательный процесс»
7. Копылова Л.Ю. «Интеграция уроков в средней школе как средство повышения качества образования»
8. Сокурская И.Ю. «Вопросы интеграции информатики в курсы школьных учебных дисциплин»

**Олена Ящук
(Умань)**

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі розвитку освіти відбуваються значні зміни: пропонуються інші підходи, інший зміст, інші відносини, реалізуються інші цілі. Вимогою сьогодення є орієнтація на пріоритет розвиваючої функції навчання. В якості оцінки ефективності навчання повинні виступати не тільки показники знань, умінь і навичок, а й, зокрема, рівень сформованості певних навичок, що характеризують різні сторони розвитку школяра.

Розвиток логічного мислення особистості, найважливішим компонентом якого є формування логічних умінь, обумовлена низкою причин. Якість засвоєння знань багато в чому залежить від рівня розвитку мислення учнів: логічно розвинене мислення дозволяє легше засвоїти знання і в більшому обсязі. Володіння прийомами організації розумової праці, а це найчастіше прийоми розумових операцій, допомагають легше сприймати пояснення вчителя, полегшують спілкування, виконання вправ, практичних робіт, розв'язання задач, самостійну роботу з книгою на занятті та при виконанні домашніх завдань.

Зауважимо, що для слабших учнів є характерним саме невміння організувати свою розумову діяльність. Невміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, недостатньо розвинена пам'ять (особливо, логічна) заважають дитині повноцінно сприймати й розуміти досліджуваний матеріал. У психолого-педагогічних дослідженнях і практиці логічної підготовки дітей молодшого шкільного віку експериментально доведено, що молодший шкільний вік є сенситивним до засвоєння узагальнених засобів і способів розумової

діяльності. Вмістом логічної підготовки є формування загальнологічних умінь у процесі навчання шкільних дисциплін на всіх його щаблях [2].

Логічні вміння – це вміння організувати свою розумову діяльність, тобто аналізувати, порівнювати, виділяти головне. З метою розвитку логічних умінь, як показують результати аналізу психолого-педагогічної літератури, потрібно пропонувати учневі початкових класів самостійно проводити аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, узагальнення, будувати індуктивні і дедуктивні умовиводи.

Уміння логічно мислити не є вродженим. На думку багатьох авторів, розумова діяльність успішно активізується і розвивається там, де учні усвідомлюють нові запитання, включаються в пошуки відповідей на них, спочатку у співпраці з учителем, а потім самостійно, поступово переходячи від простих до все більш складних питань.

Учитель початкових класів обов'язково повинен цілеспрямовано формувати загальнологічні вміння, бо зміст навчання з першого класу включає в себе, крім предметних знань і умінь, логічну складову. Згідно з державним стандартом загальної освіти, однією з цілей вивчення логіки в початкових класах є «розвиток образного й логічного мислення».

З позиції теорії діяльності в педагогічній психології логічний прийом мислення розуміється як сукупність дій, спрямованих на виконання логічної операції або логічного закону.

Всередині логічних прийомів мислення існує послідовність, при якій один прийом будується над іншим. Вихідними прийомами, що входять до складу інших, є порівняння, аналіз, синтез.

Порівняння – це логічний прийом, що лежить в основі судження про подібності і відмінності об'єктів. За допомогою порівняння виконуються кількісні та якісні характеристики об'єктів, класифікації, упорядкування. Порівнюючи, наприклад, прикметник і дієслово, операції множення й ділення, об'єкти живої й неживої природи, учень глибше пізнає особливості цих предметів і явищ.

Важливі умови логічного порівняння:

- 1) порівняння має сенс тільки в сукупності «однорідних» предметів, що утворюють клас;
- 2) порівняння предметів у класі здійснюється за ознаками, істотним для певного розгляду.

Визначено склад логічних дій порівняння, який необхідно враховувати при виконанні дій з об'єктами:

- виділення ознак в об'єкті;
- встановлення загальних ознак у об'єктів;
- встановлення істотних ознак у об'єктів;
- 3) виділення підстави для об'єкта (ознака, за якою виконано порівняння);
- 4) зіставлення об'єктів за певними ознаками і формулювання судження про схожість або відмінність між порівнюваними об'єктами.

У навчанні молодших школярів, на нашу думку, доцільно дотримуватися наступного алгоритму дії порівняння:

- назви ознаку, за якою порівнюєш предмети;
- назви або покажи, як ця ознака проявляється в кожному предметі;
- зроби висновок: однакові або різні предмети за цією ознакою;
- при порівнянні за величиною уточни, який предмет більший за цією ознакою, який менший (довший – коротший, вищий – нижчий і т.д.)

Спостереження показали, що молодші школярі більш успішно знаходять подібність між предметами, якщо при порівнянні їм давати додатковий предмет, відмінний від порівнюваних. Якщо продемонструвати три картинки – корову, козу і kota, то учні знаходять набагато більше подібних ознак у корови і кози.

У початкових класах також використовується серіація (упорядкування) – логічний прийом, що полягає в упорядкуванні предметів за ступенем інтенсивності виділеної ознаки.

До складу дії серіації входять операції:

- 1) виділення ознаки для серіації;
- 2) порівняння об'єктів за виділеною ознакою;
- 3) побудова ряду безперервно збільшується або зменшується за певною ознакою об'єктів.

У роботі з молодшими школярами, як показує дослідження, ефективний наступний алгоритм виконання дії серіації (упорядкування):

1) вибери найбільший за цією ознакою предмет (порівнюючи його з кожним із решти), постав його першим у ряд;

2) вибери найбільший за цією ознакою предмет з решти (шляхом безпосереднього порівняння), постав його другим у ряд і т.д. поки не буде побудований увесь ряд.

У процесі навчання в початкових класах використовується класифікація – логічний прийом, що полягає в розподілі предметів будь-якого роду на взаємопов'язані класи за найбільш істотними ознаками, властивими предметам цього роду і які відрізняють їх від предметів іншого роду.

Оволодіння певним прийомом навчання буде більш ефективним, якщо учень буде володіти необхідними попередніми знаннями та вміннями, зокрема:

- знаходити для декількох видових понять родові;
- знаходити видові поняття для певного родового;
- визначати, чи належить видове поняття родовому;
- визначати родові й видові ознаки понять.

Для оволодіння логічними прийомами мислення молодшим школярам важливо дати основи логічних знань та вмінь (наприклад, учень повинен знати та розуміти, що порівнювати два предмети – значить визначити, чим вони схожі й чим відрізняються, впорядкувати об'єкти – знати й розуміти, що означає розташувати предмети в ряд за певною ознакою і т.д.).

Враховуючи вікові особливості молодших школярів, кожную дію, що виконується з об'єктами, слід відпрацьовувати в матеріальному й матеріалізованому плані з обов'язковим промовлянням кожної операції. На матеріальному етапі відпрацювання нової дії діти повинні залучатися до практичної діяльності з предметами. Ця діяльність забезпечується різноманітним демонстраційним й роздатковим матеріалом. В матеріалізованому плані дії відпрацьовуються не з предметами, а з їх замісниками – моделями. Для цього діти повинні познайомитися з діяльністю моделювання.

У процесі організації діяльності учнів корисно застосовувати різні форми: самостійну діяльність кожної дитини з подальшою перевіркою відповіді кожного учня або колективного обговорення результатів; роботу парами, групами. На перших уроках із засвоєння нової операції необхідно проводити контроль кожної дії, потім контроль повинен стати епізодичним, і, нарешті, контролем результату дій.

Важливо, щоб у процесі оволодіння логічними прийомами учень був суб'єктом навчальної діяльності, стосунки будувалися на основі співробітництва.

Як показав аналіз досвіду роботи вчителів початкової школи, у результаті цілеспрямованого використання логічних операцій в учнів виробляються такі вміння:

- виділяти в об'єктах відмінні та загальні властивості;
- вказувати, називати, перераховувати предмети, що мають певні ознаки або сукупність ознак;
- порівнювати об'єкти за деякими ознаками: знаходити їх спільні та відмінні ознаки;
- розташовувати предмети в ряд за якоюсь ознакою (за зменшенням або зростанням величини ознаки);
- складати опис об'єктів шляхом перерахування їх істотних ознак;
- розпізнавати предмети за описами;
- виконувати класифікацію за виділеними ознаками.

Володіння такою інформацією та її використання в практичній діяльності дозволить учителю ефективніше формувати в молодших школярів необхідні логічні вміння.

У процесі підготовки та проведення уроку вчитель виконує функції сценариста, режисера, постановника та водночас є виконавцем головної ролі в написаному ним творі. Він має розуміти, що важливою теоретичною проблемою уроку є проектування й досягнення його кінцевого результату в аспекті особистісного розвитку учнів. Відповідно до цього кінцевий результат уроку – явище складне, багатоаспектне і його не можна зводити тільки до якості знань, умінь і навичок, які учні одержують на певному уроці. Крім того, важливий не тільки кінцевий результат сам по собі, а й шляхи його досягнення. Саме в цьому на допомогу вчителю й учневі прийшла нова предметна дисципліна «Логіка». Цілеспрямоване, послідовне формування логічних умінь найактивніше може відбуватися при вивченні курсу «Логіка», яка передбачає виконання завдань, що сприяють розвитку культури мислення учнів, вчать їх самостійно і творчо приймати рішення, застосовувати набуті знання в творчих умовах. Урок логіки дає змогу розвинути в учнів уміння доводити власну думку, точку зору, спираючись на правила і закони логіки; аналізувати й оцінювати правильність своїх і чужих думок, формулювати й приймати обґрунтовані рішення під час навчальних дискусій, знаходити раціональний вихід у складних ситуаціях. А щоб це вміння стало життєвою необхідністю дітей, вплинуло на розвиток їх компетентності, вчителю треба вчити своїх учнів культури мислення, розвивати всі її сторони, а особливо алгоритмічний стиль мислення як необхідний елемент загальної культури, яка дасть змогу кожній дитині творчо працювати на всіх уроках і засвоювати навчальний матеріал більш результативно. Необхідно звертати особливу увагу на розкриття та встановлення існуючих зв'язків у навчальному матеріалі. Успішне розв'язання зазначених завдань залежить від уміння учня логічно та творчо мислити, бути кмітливим, здатності вести цілеспрямований пошук плану, будувати складні судження зі сполучниками: і, чи, якщо ..., то. Зміст кожного завдання з логічним навантаженням дає змогу школярам включати в пошук розв'язання дотепні міркування та певні розмірковування, цілісно й синтетично уявити та, завдяки цьому, глибоко вникнути в ситуацію, спланувати свої дії на три-чотири кроки вперед, передбачити результат (навіть негативний) і на основі цих умінь вибрати ланцюжок дій, який найбільш швидко та економно приведе до очікуваного результату.

Таким чином, формування логічних умінь полягає в тому, щоб через систему спеціальних завдань та вправ створити ситуацію, що дозволяє формувати й розвивати в дитини компоненти логічного мислення: гнучкість, системність, просторову рухливість і т.д. При цьому суть процесу зводиться до всебічного стимулювання розвитку логічної сфери розумових процесів дитини.

Формування здатності самостійно робити узагальнення є вкрай важливим з точки зору загального розвитку. У зв'язку зі змінами в змісті й методиці навчання в початковій школі, які ставлять за мету розвивати в учнів здатності до емпіричного, а в перспективі й теоретичного узагальнення, важливо дослідити ефективні психолого-педагогічні умови навчання дітей вмінню порівнювати, класифікувати, аналізувати, виділяти основне та узагальнювати результати своєї діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Митник О. Я. Математична логіка як навчальний предмет // Початкова школа. – 1997. – № 11. – С. 17–19.
2. Митник О. Я. Математична логіка як навчальний предмет // Початкова школа. – 1998. – № 11. – С. 37–39.
3. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988.

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

***Владислава Корнілова
(Київ)***

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ПАРТНЕРСТВ НАТО

Середовище безпеки постійно змінюється, і НАТО разом з ним. Поодинокі навіть найпотужніші держави Північної Америки та Європи не зможуть ефективно протистояти новим загрозам та викликам безпеці й будувати своє майбутнє на основі спільних цінностей: відданості демократії, свободі особистості, верховенству права, відкритості та прозорості влади, ринкової економіки та мирного врегулювання суперечок.

Тому, відповідно до чинної Стратегічної концепції 2010 р., Альянс має на меті посилювати систему партнерств як в існуючих, так і нових форматах, враховуючи та зберігаючи їхню специфіку.

В рамках НАТО було розроблено новий комплексний підхід до безпеки. Він передбачає розуміння того, що безпека має військовий, політичний, економічний і соціальний виміри. Тому розбудова безпеки часто вимагає ефективної взаємодії з партнерами з метою поєднання різноманітних елементів єдиної спільної стратегії, де, залежно від конкретних обставин, НАТО відіграватиме провідну або допоміжну роль.

Україна активно долучилася до процесу обговорення нової Стратегічної концепції НАТО. Так, 3 грудня 2009 р. у рамках перебування в Брюсселі Міністр закордонних справ України К.І. Грищенко передав українські пропозиції щодо Стратегічної концепції Генеральному секретарю НАТО. А 14 січня 2010 р. Заступник Міністра закордонних справ України К.П. Єлісєєв взяв участь у семінарі з питань підготовки документу у м. Осло (Норвегія), де також провів зустріч із членами експертної групи з розробки Стратегічної концепції. Міністр закордонних справ України обговорив підготовку документу з головою групи М. Олбрайт у рамках Брюссельського форуму 27 березня 2010 р. [4].

Сімнадцятого травня 2010 р. був опублікований остаточний звіт експертної групи „НАТО 2020: впевненість у безпеці; динамічні підходи”. Цей аналітичний документ містив у собі рекомендації щодо визначення нового середовища безпеки, викликів та загроз, основних завдань Альянсу у політичній, організаційній та структурній сферах, реформ партнерських відносин, а також висновок про унікальні та незамінні функції Альянсу, що визначає сенс його майбутнього існування.

Відповідно до рекомендацій, партнерства в усій своїй різноманітності займатимуть центральне місце у повсякденній діяльності Альянсу. Для того, щоб максимально скористатися з цієї можливості, НАТО має робити усе можливе для чіткого визначення й поглиблення своїх відносин із ключовими партнерами, встановлення нових зв'язків там, де це необхідно, розширення масштабів діяльності партнерств із урахуванням того, що з кожним партнером і партнерством необхідно співпрацювати на індивідуальній основі [3, р. 10].

Прийняття Стратегічної концепції 19 листопада 2010 р. ознаменувало перехід до нового етапу відносин Альянсу з партнерами, який базується на так званому „змішаному” підході.

Такий підхід має достатній потенціал для взаємного посилення дії організаційного (групування країн, які входять до однієї міжнародної організації), функціонального (групування країн на основі спільних можливостей та політичної волі співпрацювати з Альянсом) і географічного (групування країн одного регіону) аспектів партнерства.

Запровадивши новітні рамки для співпраці з партнерами, НАТО вирішує завдання трансформації зі статичної оборонної організації на гнучкий безпековий Альянс із потенціалом вирішувати глобальні завдання [2, р. 53–54].

Так, у новій Стратегічній концепції вперше проголошується розвиток політичного діалогу та практичної співпраці з будь-якою країною та міжнародною організацією по всьому світові, які поділяють інтереси Альянсу в мирних міжнародних відносинах [1, р. 28].

Раніше система партнерств обмежувалася лише євроатлантичною територією. Тепер не менш важливу роль у діяльності Альянсу відіграють Всесвітні партнери: Австралія, Нова Зеландія, Японія, Південна Корея, Афганістан, Ірак, Монголія, Пакистан, які не є членами або партнерами НАТО. Ці країни розвивають співробітництво з Альянсом у сферах спільних інтересів та роблять активний внесок до операцій НАТО, самостійно обираючи сфери для співпраці в дусі взаємовигоди та обопільної згоди.

Тому концепція стверджує про майбутнє збільшення оперативної ролі партнерів у формуванні стратегії НАТО та процесі прийняття рішень щодо місій Альянсу, учасниками яких вони є.

НАТО буде відкритою до консультацій з партнерами щодо безпекових питань, які становлять спільний інтерес, продовжуючи розвиток існуючих форматів партнерств зі збереженням їхньої специфіки.

Справжньою новацією у політиці Альянсу є введення концепцією до системи партнерств інших міжнародних організацій – ООН та ЄС. Стверджується, що співробітництво НАТО – ООН продовжує робити значний внесок до забезпечення безпеки в операціях по всьому світові.

Альянс має на меті розширювати політичний діалог та практичне співробітництво з ООН, як це заявлено у Декларації ООН – НАТО 2008 р., у т.ч. за допомогою: посилення зв'язку між двома штаб-квартирами; більш регулярних політичних консультацій; поглиблення політичної співпраці щодо урегулювання криз.

Активний та ефективний ЄС робить внесок до всезагальної безпеки Євроатлантичного простору. Тому ЄС є унікальним та важливим партнером для НАТО. Більшість із країн-учасниць входить до складу обох організацій, і всі учасники обох організацій поділяють спільні цінності. НАТО та ЄС можуть та мають відігравати взаємодоповнюючу та обопільно підсилюючу роль у підтримці міжнародного миру та безпеки.

З цією метою майбутньому НАТО має намір:

якнайбільше посилити стратегічне партнерство з ЄС у дусі взаємної відкритості, прозорості, взаємодоповнення та поваги до автономності та інституційної цілісності обох організацій;

підвищити рівень практичного співробітництва в операціях всього спектру врегулювання кризових ситуацій, починаючи від скоординованого планування і закінчуючи взаємною підтримкою безпосередньо в оперативних обставинах;

розширити політичні консультації з метою включення до обговорення усіх питань обопільного занепокоєння задля вироблення спільної оцінки та перспектив;

співпрацювати в більшій мірі у виробленні спроможностей, з метою мінімізації дублювання та підвищення ефективності використання коштів [1, рр. 27–29].

Варто підкреслити, що найбільшу увагу серед усіх країн-партнерів у новій Стратегічній концепції було приділено Російській Федерації. Вперше у політичному документі такого рівня було зазначено, що співробітництво з Росією є стратегічно важливим для НАТО, оскільки воно робить внесок до створення спільного простору миру, стабільності й безпеки.

Без сумніву, можна вважати історичним твердження саме у Стратегічній концепції про те, що НАТО не становить загрозу для Росії. Навпаки, Альянс волів би бачити у відносинах з нею справжнє стратегічне партнерство, очікуючи на взаємність.

НАТО мала намір посилювати політичні консультації та практичне співробітництво з Росією у сферах спільних інтересів: протиракетної оборони, боротьби з тероризмом, розповсюдженням наркотиків, піратством та в галузі сприяння широкій міжнародній безпеці. Передбачалося повне використання потенціалу Ради Росія – НАТО для діалогу та спільних дій з РФ [1, р. 30].

Слід особливо наголосити, що вже наступного дня після ухвалення Стратегічної концепції на засіданні Ради Росія – НАТО вперше в історії міжнародних відносин було затверджено спільний огляд викликів безпеки ХХІ ст., у якому було викладено спільні погляди Росії та Північноатлантичного альянсу щодо найважливіших питань безпеки, а також способи їх вирішення шляхом практичного співробітництва.

Також у документі вказувалося, що Альянс продовжуватиме будувати відносини з Україною та Грузією в рамках роботи відповідних Комісій, на основі рішень Бухарестського саміту 2008 р. та з урахуванням євроатлантичної орієнтації або прагнень кожної із цих країн.

Союзники також окреслили серед своїх завдань сприяння євроатлантичній інтеграції Західних Балкан з метою забезпечення стійкого миру та стабільності на основі демократичних цінностей, регіональної співпраці і добросусідських відносин.

НАТО має намір розширювати співробітництво з нинішніми членами Середземноморського діалогу та Стамбульської ініціативи, які залишаються відкритими для приєднання інших країн цих регіонів, а також розвивати більш глибоке безпекове партнерство з країнами Перської затоки [1, pp. 31–32].

Щодо можливого розширення Альянсу, то двері до членства в НАТО залишаються повністю відкритими для всіх європейських демократичних держав, які поділяють цінності Альянсу, готові й спроможні взяти на себе відповідальність і зобов'язання членства та чие приєднання може сприяти спільній безпеці та стабільності. Таким чином, подальше можливе розширення НАТО обмежується Європейським простором та відбуватиметься тільки в інтересах безпеки союзників.

Відносини Альянсу з іншими країнами-партнерами будуть розвиватися у форматах існуючих партнерств. Заснування нових систем наразі не передбачається.

Як і раніше, в центрі бачення союзників єдиної, вільної та мирної Європи стоять Рада євроатлантичного партнерства та програма „Партнерство заради миру”.

Вперше у Стратегічній концепції партнерам була відведена значна роль у формуванні політики щодо місії НАТО, учасниками яких вони є.

Вперше за історію існування Альянсу на чільне місце у системі партнерств виходять інші міжнародні організації, що свідчить про глобальний підхід до безпеки у новому тисячолітті.

Серед пріоритетних прагнень Альянсу було остаточно позбутися логіки часів „холодної війни”, створити стабільне середовище міжнародної безпеки у багатополлярному світі.

Проте подальший розвиток подій вніс корективи у такі прагнення.

Систему партнерств складають багато країн, які мають власне тлумачення історії, політичну культуру, інтереси, бачення власної роль у міжнародних відносинах.

Жоден експерт не зміг передбачити, що між партнерами НАТО може спалахнути воєнний конфлікт у Європі. Принаймні в документах, які регулюють партнерські відносини окремих країн та Альянсу це не зазначається.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі НАТО не могла не відреагувати на дії агресора – РФ, який у той же час вважався стратегічним партнером Альянсу. Оскільки дія Вашингтонського договору не поширюється на партнерів, і військовий захист з боку членів Альянсу у разі загрози своїй безпеці вони не отримують, союзникам довелося шукати інших шляхів для допомоги Україні. В першу чергу, практичне співробітництво з Росією було, так би мовити, «вимкнене вручну» – призупинене на невизначений термін. Зберігалися лише політичні контакти на рівні послів. Кошти, які були закладені в бюджеті НАТО для співробітництва з РФ перерозподілили для допомоги Україні у посиленні її обороноздатності. Були створені нові Трастові фонди для України у галузях кібербезпеки; логістики і стандартизації; систем зв'язку та управління; реабілітації поранених військовослужбовців; перепідготовки звільнених в запас військовослужбовців.

Отже, Північноатлантичний альянс має бути готовим вирішувати завдання, які постають перед ним у новому тисячолітті. Російсько-українська криза показала мінливість середовища

безпеки та прискорила потребу постійної адаптації НАТО. Стратегічна концепція, що визначає політику Альянсу у сфері безпеки та оборони, має й надалі постійно переглядатися з огляду на зміни у середовищі безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Active Engagement, Modern Defense. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation. – Public Diplomacy Division, Brussels, Belgium, 2010. – 40 p.
2. Masala C. Renewing NATO's Partnerships: Towards a Coherent and Efficient Framework / Masala C., Saariluoma K. – NATO Defense College, Rome, 2006. – 56 p.
3. NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement. Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a new Strategic Concept for NATO. – Public Diplomacy Division, Brussels, Belgium, 2010. – 58 p.
4. Актуальний стан відносин України з НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrconsul.org/consular/news/NATO-recent0610.htm>

***Юлія Ясірова
(Маріуполь)***

ФАКТОР ПРОФСПІЛОК В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ РЕСПУБЛІКИ КІПР

Важливим питанням розвитку сучасних партійних систем виступає співвідношення самостійності політичної суб'єктності профспілок та політичних сил. Така залежність детермінується і рівнем розвитку партій та профспілок окремо і особливостями національних політичних систем [1]. В республіці Кіпр діяльність профспілок є достатньо розвиненою, в той же час вони є дуже політизованими і міцно пов'язаними з партіями. В умовах, коли партійна система країни переживає кризу партійної ідентичності, актуальним видається аналіз місця профспілок в політичному житті кіпрського суспільства через їхні взаємовідносини з політичними партіями, що відображають розбіжності в політичних переконаннях населення.

Профспілки на Кіпрі є дуже потужною силою і до їхнього складу входять більше 50% кіпрських робітників [4]. Загалом профспілковий рух на Кіпрі з'явився у 1920-х та 1930-х рр. з комітетів, які виникли через спонтанні страйки на шахтах і будівництвах, які були створені у великих містах. Комуністичні активісти відіграли ключову роль у цих подіях і на початку 1940-х рр., коли членство в профспілках різко зросло, вони стали їхніми лідерами. Тоді ще греки-кіпріоти та турки-кіпріоти були організовані в етнічно змішані профспілки. Однак національний конфлікт на місцевому рівні та політична поляризація і антагонізм між лівими та правими, досягаючи максимуму в момент настання холодної війни, призвели до розділення робочого руху як по етнічній, так і по ідеологічній лініях [6].

Так, Я. Кацуридідіс виділяє чотири основних етапи в історії профспілкового руху, які закінчуються початком процесу гармонізації з ЄС. Перший період, виділений дослідником охоплює 1910-1931 рр., коли профспілковий рух був по суті відсутній, хоча і було кілька розрізнених спілок в основному пов'язаних з Комуністичною партією Кіпру / КПК і окремими політиками.

Другий період почався зі встановленням Британською колоніальною владою авторитарного режиму на острові в 1931 р. У січні 1932 р. Британський уряд прийняв перший в історії законодавства закон про профспілки, який офіційно визнав кіпрський профспілковий рух. До кінця другого періоду в 1941 р. профспілковому руху вдалося збільшити свою чисельність, в той час як в 1939 р. заборонена на той час КПК здійснила спробу об'єднати всі профспілки під своїм керівництвом.

Третій етап розпочався в 1941 р. зі створення Всекіпрського профспілкового комітету / PSE (Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή) і продовжується до 1960 р. і отримання незалежності Кіпром. Це був період, коли профспілковий рух був розділений за ідеологічною лінією (націоналістичною і антикомуністичною) [7]. В 1943 вони були об'єднані в Кіпрську конфедерацію працівників / SEK (Συνμοσπονδία Εργαζομένων Κύπρου), яка була близькою до правих та центристських сил. В 1946 р. PSE після оголошення її британською адміністрацією нелегальною було переформатовано у Всекіпрську федерацію праці / ΡΕΟ (Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία) [4]. До 1950 р. профспілки стали добре організованою соціальною і політичною силою в кіпрському суспільстві разом зі зростом загального числа членів. Під час отримання незалежності острова колоніальна влада визнала профспілки як важливий фактор у сфері трудової та соціальної політики, профспілкових лідерів було запрошено на консультації в міністерство праці і соціального забезпечення для консультацій [5]. Конституція Республіки Кіпр гарантувала попередні досягнення профспілкового руху, визнаючи офіційно в статтях 21, 26 і 27 право на мирні зібрання, об'єднання і право на страйки [10].

Четвертий період простирається від 1960 р. до офіційного початку переговорів про вступ країни до ЄС в 1998 р. В цей період, було створено багато важливих інститутів, щоб регулювати трудові відносини на Кіпрі. А профспілки, які зросли і істотно розширили членство та свої фінансові ресурси, в той же час політично залишались у тіні своїх партій. Виникла ще одна профспілка Демократична робітничка федерація Кіпру / DEOK (Δημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία Κύπρου), яка дотримувалася лінії ΕΔΕΚ. 1998 р. вважається знаковим, тому що це був час, коли ринок праці на Кіпрі зазнав значних змін для того, щоб виконати умови ЄС з гармонізації [7].

Тобто профспілковий рух на Кіпрі історично пов'язаний з КПК. Це пояснюється тим, що Комуністична партія Кіпру на час свого заснування не могла розраховувати на підтримку масових організацій. А через пізню індустріалізацію кіпрської економіки, профспілки були на стадії зародження в 1920-і роки. Тоді кіпрські комуністи допомогли реорганізувати виникаючі профспілкові організації. В результаті вони залишили незгладимий слід на подальших відносинах партії з профспілками. Підчас заборони британською колоніальною владою КПК, партія спрямувала свою діяльність саме на профспілковий рух. Таким чином, комуністи встановили де-факто контроль над профспілковим рухом. А ΑΚΕΛ, як правонаступниця КПК, мала вирішальну роль у розвитку профспілок на Кіпрі. PSE опинився під повним контролем партії або, принаймні під її впливом. Члени центрального комітету ΑΚΕΛ активно брали участь в Установчому з'їзді PSE і пообіцяли підтримку і співпрацю [8; с. 81].

В той же час праві політичні сили в спробі врівноважити вплив ΑΚΕΛ у трудовому русі, що викликало занепокоєння серед панівних класів і Церкви, створили SEK. Хоча консервативний клас складався з численних різних угруповань, вони об'єдналися для протистояння ΑΚΕΛ. Тоді 20 профспілок заснували SEK. Кіпрська конфедерація працівників швидко стала масовим рухом за для підтримки Церкви Кіпру [3; с. 297].

Крім двох основних конфедерацій в Республіці Кіпр існують також більш автономні і нейтральні політично галузеві профспілки: Зокрема Всекіпрська профспілка державних службовців / PASYDY (Παγκύπρια Συντεχνία Δημοσίων Υπαλλήλων), Кіпрська спілка банківських службовців / ΕΤΥΚ (Ενωση Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου), Організація вчителів середньої школи Кіпру / OLMEK (Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου), Всекіпрська організація грецьких викладачів / ΡΟΕΔ (Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων) [4]. Тим не менш, ΡΕΟ та SEK мають більше можливостей впливати на прийняття рішень, що пов'язано не тільки з їхніми масштабами, але і безпосередніми історичними зв'язками з впливовими політичними партіями.

Я. Кацуридів, розглядаючи відносини політичних партій та профспілок на Кіпрі, вказує на те, що профспілки є найбільш впливовими організаціями громадянського суспільства на

Кіпрі. В цьому контексті, дослідник вирізняє позиції АКЕЛ та ДІСІ до громадських організацій загалом. Так, наприклад, АКЕЛ розвиває власні мережі громадських організацій (молодіжних, спортивних), підтримує ряд допоміжних організацій, які представляють важливі сегменти суспільства, як робітники, фермери, жінки. Це надає партії додаткові можливості мобілізації населення та отримання його підтримки, залучення нових членів, передачі повідомлень партії різній аудиторії. АКЕЛ загалом критикує громадянські організації але намагається впливати на їхню діяльність. ДІСІ більш сприйнятлива до громадських організацій та підтримує їхню діяльність. ДІСІ вважає, що політичні партії повинні виконувати адміністративну роль у суспільстві, а дії залишити громадським організаціям, що витікає з ліберальної ідеології партії. Партія також визнає, що SEK зокрема та профспілки загалом є лише одним із видів громадських організацій, до яких партія повинна прислуховуватися. В останні роки ДІСІ прийняла ще більш відкриту політику по відношенню до груп інтересів, зберігаючи свої традиційні зв'язки з SEK та іншими організаціями громадянського суспільства першої хвилі (тобто, культурними та футбольними асоціаціями, національними організаціями і т.д.) [7].

Отже, в контексті взаємовідносин партій та профспілок на Кіпрі необхідно розглядати зв'язки АКЕЛ-РЕО та ДІСІ-SEK. Через обставини та умови створення Всекіпрська федерація праці і Прогресивна партія трудового народу Кіпру сильно пов'язані одна з одною. АКЕЛ заснувала трудовий рух на Кіпрі і саму РЕО. Профспілка політично додається до АКЕЛ з моменту заснування партії в 1941 р. Політично і ідеологічно партія спрямовує профспілку. В той же час в результаті того, що РЕО представляє широкі економічні інтереси, відіграє важливу роль в соціальних питаннях, вона користується значною автономією і гнучкістю. Тобто зв'язок між АКЕЛ та РЕО є не одностороннім, а двостороннім. З іншого боку SEK, як правило, є більш обережною стосовно заяв про свою політичну приналежність. Але на практиці чітко це доводить різними шляхами: На президентських виборах 2008 р. Кіпрська конфедерація працівників попросила членів проголосувати за кандидата від ДІСІ І. Касулідіса, а в 2013 р. вона підтримала президента від ДІСІ Н. Анастасіадіса. SEK підтримує тісні відносини з рядом перших облич ДІСІ і використовує ці відносини для просування політичних цілей [2; с. 53].

Основною відмінністю між двома профспілками є те, що чиновники і оплачуваний персонал РЕО може вільно працювати в будь-якій партії чи на будь-якій державній посаді, в той час як SEK забороняє це, за виключенням посад на муніципальному або общинному рівнях. SEK офіційно не бере участь в органах ДІСІ [7]. Чиновники з обох спілок згодні, що всі партії поважають Всекіпрську федерацію праці і Кіпрську конфедерацію працівників і прислухаються до їхньої позиції. Хоча обидві профспілки звертаються до всіх політичних партій, коли вони хочуть просунути певний законодавчий акт або мають інші вимоги. Вони визнають, що АКЕЛ, як правило, виступає за РЕО і ДІСІ підтримує SEK [6]. До того ж, офіційно немає прямих зв'язків між SEK і будь-якою політичною партією. І навпаки, Генеральний секретар РЕО належить до Секретаріату АКЕЛ, а ряд посадових осіб профспілки беруть участь у Центральному Комітеті та місцевих органах АКЕЛ. Це організаційне покриття дає АКЕЛ ефективний механізм для передачі політичних рішень до РЕО. У той же час вказує на форму покриття керівництва і членства людьми, які знаходяться поза рамками політичної та ідеологічної приналежності [8; с. 81].

Слід відзначити, що в умовах економічної кризи 2013 р. були серйозно дискредитовані всі інститути політичної системи на Кіпрі. Відчули це на собі і профспілки. Втрата доходів від членських внесків, оскільки багато з їхніх членів стали безробітними, призвела їх до зменшення розмірів органів. Нездатність адекватно захистити своїх членів, а також продовження зв'язків з політичними партіями, які будували законодавчі плани жорсткої економії, призвели до того, що довіра в них зменшилася [2; с. 53]. Криза виявила політичні обмеження і структурну слабкість профспілок, які тепер повинні були розділити провину і політичну вартість заходів економії, які, незважаючи на полеміку проти жорсткої економії, в

критичний момент заявили, що «не було іншого шляху, крім Меморандуму про взаєморозуміння з Трійкою». Великим політичним викликом, з яким стикаються в даний час профспілки, є скорочення їхнього політичного впливу по відношенню до політичних партій в контексті і відповідно до обмежень Трійки та рамок економії [9].

Таким чином, відносини політичних партій і профспілок в Республіці Кіпр характеризуються впливом партій на профспілки з політичних питань, та профспілок на партії з трудових питань. Отже напрямок впливу є двостороннім. Найбільші профспілки відносяться до партій, які стоять на протилежних ідеологічних позиціях. Тому можна говорити і про ідеологічний розкол між профспілками. Але, незважаючи на пільгові відносини з ідеологічною партією, профспілки, як правило, відкриті для всіх політичних партій і, більше того, звертаються до всіх політичних партій. Тим не менш, АКЕЛ має сильніший вплив на РЕО, ніж ДІСІ на SEK. І в той час коли зв'язок здається відносно сильним для обох акторів, особливо для РЕО і АКЕЛ, насправді немає прямої економічної залежності. Те ж саме стосується ДІСІ та SEK. Отже відносини політичних партій Кіпру та профспілок можна також розглядати в рамках системи патрон-клієнтських відносин.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Тупиця О. Профспілки та політичні партії: способи взаємодії в сучасній політичній системі [Електронний ресурс] / О. Тупиця // Віче. – 2008. – №14. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1023/>
2. Charalambous G. Political culture and behaviour in the Republic of Cyprus during the crisis. PCC Report / G. Charalambous. – Nicosia : PRIO Cyprus Centre, 2014. – 109 p.
3. Christophoros C. The Emergence of modern politics in Cyprus (1940-1959) // Britain in cyprus. colonialism and host-colonialism 1878-2006 / ed. by Faustmann H., Peristianis N. – Mannheim and Mohnesee: Bibliopolis, 2009. – 694 p. [p. 295-314]
4. Fulton L. Worker representation in Europe [Електронний ресурс] / L. Fulton // Labour Research Department and ETUI, 2013. – Режим доступу: <http://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Countries/Cyprus/Trade-Unions>
5. Ioannou C. The Development of the 'Cypriot corporatist model': the emergence of a corporatist culture and its impact on the process of europeanisation [Електронний ресурс] / C. Ioannou. – Режим доступу: http://www.academia.edu/4126629/The_Development_of_the_Cypriot_Corporatist_Model_The_Emergence_of_a_Corporatist_Culture_and_its_Impact_on_the_Process_of_Europeanisation
6. Ioannou G., Sonan S. Trade unions in Cyprus: history of division, common challenges ahead / G. Ioannou, S. Sonan. – Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2014. – 25 p. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11143.pdf>
7. Katsourides Y. Political parties and trade unions in Cyprus [Електронний ресурс] / Y. Katsourides // Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe. – GreeSE Paper No.74, 2013. – Режим доступу: <http://eprints.lse.ac.uk/52625/1/GreeSE%20No74.pdf>
8. Katsourides Y. The History of the Communist party in Cyprus: colonialism, class and the cypriot left / Y. Katsourides. – New York: I.B.Tauris, 2014. – 265 p.[p.81]
9. ΣΕΚ –ΠΕΟ διαφωνούν με τον Χατζηπέτρον [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stockwatch.com.cy/nqcontent.cfm?a_name=news_view&ann_id=159101
10. Το Σύνταγμα της Κύπρου [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/constitution_gr/constitution_gr#1

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

*Ірина Бойко
(Дубно)*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ ТА ЇЇ ПРИЧИНИ

Підліткова агресивність одна з найактуальніших проблем сучасності. Прояв даного явища ми можемо спостерігати щодня і буквально всюди. Агресивність підлітків невід’ємна риса сучасного суспільства.

Актуальність цього феномена в наш час обумовлюється наступними факторами. По-перше, сама по собі агресія у юнацькому віці вже є серйозною психолого-педагогічною проблемою, адже призводить до „екстремальних” явищ (кримінальна поведінка тощо). По-друге, різні форми третирування (зневажливе ставлення) людини можуть призводити до цілої низки небезпечних наслідків, починаючи з академічної неуспішності й закінчуючи появою психологічних розладів. По-третє, явище агресії, яке було раніше проблемою переважно західних суспільств, в останні роки поширилось, на жаль, і в нашій країні.

Сутність цієї проблеми полягає в тому, що діти в підлітковому віці зазвичай є імпульсивними, тривожними і водночас бунтівними. Саме тому в цьому віці найчастіше проявляється агресія: до батьків, до однолітків, до навколишнього світу. Підліток настільки захоплюється цих процесом, що в деяких випадках йому буває важко зупинитися.

Щоб зрозуміти підліткову агресивність, спочатку потрібно з’ясувати: «Хто ж такий підліток?».

Підліток – це юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Підліток – вже не дитина, але ще й не є цілком сформованою особистістю.

Підлітковий вік – це складний час великих змін і новотворів. Дитина хоче заявити про себе, прагне до самостійності. Те ж, що прийнято звичайно називати особистістю, є не чим іншим, як самосвідомістю людини, що виникає саме в цю пору: нова поведінка людини стає поведінкою для себе, людина сама усвідомлює себе як єдність. Це є кінцевий результат і центральна точка всього перехідного віку.

Сучасні підлітки живуть у вкрай нестабільних умовах. Власні проблеми, пов’язані з особливостями віку, підсилюються загальним занепадом моральних цінностей людства. Байдужість дорослого населення до проблем дітей змушує їх самостійно, методом «спроб і помилок», вчитись орієнтуватись у житті [4, с. 9-16].

Для того, щоб вникнути в суть агресивної поведінки підлітків, потрібно визначити: «Що ж таке агресія?». Існують різні підходи до її визначення, серед них найчастіше зустрічаються наступні:

Агресія – це поведінка що вміщує погрози або завдає шкоди іншим.

Агресія – це дії які передбачають намір образи та зневаги.

Агресія – це спроба заподіювання людині тілесних або фізичних ушкоджень.

Агресія – це реакція, у результаті якої інший організм одержує болючі стимули.

Незважаючи на різні погляди більшість спеціалістів схиляються до такого визначення: **агресія** – це будь-яка форма поведінки що має на меті образи або заподіювання школи іншій живій істоті яка не бажає подібного ставлення.

Слід також розмежовувати поняття «агресія» та «агресивність». Більшість психологів поділяють думку, що **агресивність** – це вроджена властивість кожної живої істоти як здатність до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб.

Таким чином, агресивність як прояв активності властива всім людям (а особливо підліткам). Тому в широкому розумінні її можна тлумачити як негативне явище. Позитивний бік агресивності як здатності до активності – це ініціатива до подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Негативного значення агресивність набуває тоді, коли через недоліки соціальної адаптації підліток конфліктує з оточенням, неадекватно засвоює і

порушує моральні норми, завдаючи шкоди іншим.

Серед форм агресивної поведінки підлітків вирізняють такі:

- фізична агресія – виявляється в насильстві, жорстокості, цілеспрямованій травматизації іншої особи;
- вербальна агресія – вираження своїх почуттів через чвари, образи, погрози;
- непряма агресія – виступає у формі спрямованих проти інших пліток, жартів та нестриманої люті (тупотіння ногами, крик);
- негативізм – нехтування правилами та вимогами;
- роздратування, підозрілість – характеризується схильністю до запальної поведінки, грубощів, недовіри до навколишніх;
- образа;
- аутоагресія або почуття провини. Найбільш життєво небезпечною формою аутоагресії є суїцидальна поведінка підлітка, мета й мотив якої добровільне позбавлення себе життя (вчинення самогубства) [1, с.16-23].

Говорячи про підліткові агресії, слід сказати, що агресивність хлопчиків і дівчаток старшого шкільного віку відрізняється за деякими кореневими основами. Як правило, ці основи такі ж, як і у дорослих представників певної статі.

✓ Хлопчики-підлітки відчують агресію в таких міжособистісних відносинах як навчання, спорт, особиста загроза, ситуація алкогольного сп'яніння.

✓ Дівчатка-підлітки більш бурхливо реагують на недооцінювання їх зовнішніх і духовних даних, невдячність, психологічний утиск.

Підлітковий вік як у хлопчиків, так і у дівчаток, як стверджує А. Реан, має певні вікові періоди з більш низьким та більш високим рівнем агресивної поведінки.

- На першій стадії підліткового періоду (у 10-11 років) дитину характеризує вельми критичне ставлення до себе. Близько 34% хлопчиків і 26% дівчаток дають собі негативні характеристики, відзначаючи переважання негативних рис і форм поведінки, зокрема грубості, жорстокості. При цьому у дітей цього віку переважає фізична агресивність і найменше виражена агресивність непряма. Вербальна агресія і негативізм знаходяться на одному ступені розвитку.

- Негативне ставлення до себе зберігається і на другій стадії підліткового віку (12-13 років), обумовлюючись, значною мірою, оцінками тих, хто їх оточує, як дорослих, так і однолітків. У цьому віці найбільш вираженим стає негативізм, спостерігається зростання фізичної і вербальної агресії.

- На третій стадії підліткового віку (14-15 років) спостерігається зіставлення підлітком своїх особистісних особливостей, форм поведінки з певними нормами, прийнятими в референтних групах. При цьому на перший план у них виходить вербальна агресивність. Неістотно зростають негативізм, фізична та непряма агресивність [5; с.3-18].

Відповідно, агресивність підлітків, постає як певний спосіб задоволення потреби у спілкуванні; самовираження та самоствердження; реакція на неблагополучну ситуацію, що склалася у сім'ї, та на жорстоке ставлення з боку батьків; досягнення значущої мети.

Таким чином, у підлітковому віці агресивна поведінка являє собою своєрідний захисний механізм.

Особа дитини і підлітка формується не сама по собі, а в навколишньому його середовищі. Особливо важлива роль малих груп, в яких підліток взаємодіє з іншими людьми. Тому розглядаючи агресивність в підлітковому віці не можна залишати поза увагою причини виникнення даного явища. Серед них ми хочемо виділити ті, що зустрічаються найчастіше:

- соціальні, які обумовлені соціальною напругою;
- психологічна невідповідність усього суспільства;
- вікові психологічні особливості підліткового характеру;
- міжособистісні взаємини дітей даної вікової групи;
- незацікавленість батьків дітьми, байдужість до них;

- уникнення контактів батьків з дитиною;
- відсутність або недостатній контроль за дитиною у сполученні з поблажливим ставленням до проявів нею агресивної поведінки;
- гуперпротекція (надмірна турбота про дітей) або гіпоопіка;
- покарання переважають над заохоченнями, домінування заборон;
- культ насилля та фізичних покарань у родині.

Однак дані причини настільки тісно пов'язані між собою, що можна говорити про соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків, не розбираючи їх окремо. Ми розглянули лише деякі найбільш загальні причини.

Одним із чинників, що сприяють виникненню агресивної поведінки, є марне витрачання часу. На жаль, перегляд телевізора сьогодні – найпоширеніший спосіб заповнення вільного часу в дітей і підлітків, але саме телебачення має серйозний вплив на формування агресивної поведінки.

Діти відтворюють агресивну поведінку, побачену у фільмах, засвоюють її та застосовують у інших ситуаціях. Їм дуже складно відділити реальність від вигадки, тому деякі сцени й образи переносяться дітьми в їх власне життя, вони ототожнюють себе з іншою людиною або персонажем фільму. Важливо розуміти, що телевізійні сцени насильства є подвійною причиною жорстокої поведінки дітей і підлітків: вони сприяють бажанню наслідувати побачену раніше модель поведінки, а також підвищують рівень тривожності, який є причиною агресивних реакцій.

Сцени насильства, що показуються по телебаченню, викликають такі негативні зміни в особистості дитини: сприяють формуванню агресивної поведінки та підвищують рівень агресії по відношенню до однолітків; провокують агресивні фантазії; притупляють нормальну емоційну реакцію на агресію та ведуть до переконання, що агресія є поширеним і соціально припустимим явищем; руйнують сприйняття справжньої ролі насильства в суспільстві та сприяють формуванню відчуття загрози з боку зовнішнього світу; заохочують дітей придумувати нові форми агресивної поведінки, які не були показані на екрані [2, с. 70-76].

Варто зазначити, що агресивність підлітків зазвичай супроводжують занижена або завищена самооцінка; нереальні вимоги до себе, що не відповідають можливостям; хибні уявлення дітей про своє місце в сім'ї, про ставлення до них однолітків, складні взаємини з оточуючими. Особистісні характеристики також відіграють важливу роль у формуванні агресивної поведінки. До них можна віднести нестійкість емоційного стану, що виявляється в підвищеній збудливості, уразливості, а також депресивності, яка призводить до підвищення рівня тривожності, скутості, невпевненості в собі.

Також у сучасній психології існує кілька типових помилок щодо підліткової агресії:

1. Підліткова агресія неминуха.

Агресія притаманна людині як біологічному об'єкту, однак слід пам'ятати, що в соціально неблагополучних умовах вона набуває зовсім інший характер і більш складні форми, тому зрікатися профілактики підліткової агресії безглуздо.

2. Підліткова агресія – наслідок психічної патології.

Це далеко не завжди так, як правило, підліткова агресія наслідком психічних розладів не є. Дослідження показали, що найбільш небезпечні форми (наси́льство, вбивства, тероризм) підліткова агресія приймає як збочених реакцій адаптації в середовищі.

3. Проблема дитячої агресії – проблема батьків, це недолік виховання.

Звичайно, є різні родини, але, як правило, факторів, що провокують агресивну поведінку, в рамках сім'ї менше, ніж усередині підліткового спільноти. Багато батьків дивуються, читаючи в щоденниках запису про поведінку своїх дітей у школі, оскільки в домашніх умовах вони ніколи так себе не ведуть.

4. Підліткова агресія – результат поганого впливу ЗМІ, слідство наслідування агресивним персонажам фільмів і книг.

Це частково вірно, але далеко не завжди підтверджується масштабними дослідженнями. Досвід показує, що, наприклад, після перегляду бойовика шанси підлітка здійснити акт агресії дійсно вище, ніж у його однолітків, але через 2-3 год. готовність до агресії порівнюється із середніми віковими показниками.

Агресивність підлітків часто призводить до збільшення форм девіантної поведінки, погіршення соціально-психологічного клімату в закладах освіти.

Отже, становлення агресивної поведінки у підлітків - складний процес, в якому взаємодіє багато факторів. Агресивна поведінка визначається впливом сім'ї, однолітків, засобів масової інформації. На становлення агресивної поведінки підлітка впливає ступінь згуртованості родини, характер взаємостосунків між її членами, близькість між батьками та дітьми, стиль сімейного керівництва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бовть О. Б. Механізм формування агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку / О. Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 16-23.
2. Бугера О. Телевізійна продукція з елементами насильства та агресії : проблема впливу на протиправну поведінку неповнолітніх / О. Бугера // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 10. – С. 70-76.
3. Киричук Г. Асоціальна поведінка підлітків (агресивність у підлітків) // Психологічна газета. – 2005. – квітень №7. – С. 16-17.
4. Левченко А. Психологічні особливості підліткового віку / А. Левченко // Психолог. – 2003. – № 42. – С. 9-16.
5. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – № 5. – С.3-18.

Науковий керівник – І.А.Стець

*Анжела Горянська
(Ніжин)*

ПЕДАГОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПОЗИЦІЇ ВЧИТЕЛЯ

З огляду на ціннісно-смісловий аспект спілкування толерантність вчителя необхідно співвідносити з його професійно-особистісною позицією – стійкою системою ставлень до себе, до суб'єктів педагогічного процесу, педагогічної діяльності, яка виявляється у відповідно мотивованій поведінці та вчинках, через які вчитель виводить учнів на рівень соціальних стосунків в системі "Я – Інші", в результаті чого кожен учень стає відповідальним не лише за навчальні досягнення, але й за вияв свого людського ества в різних ситуаціях і аспектах міжособистісного спілкування. Толерантна позиція особистості вчителя характеризується її гуманістично орієнтованою спрямованістю й активністю, а також відповідальним ставленням до вибору стратегічних і тактичних цілей, засобів їх досягнення. За А.Марковою, учитель як суб'єкт діяльності може займати різні професійно-психологічні позиції: активну, творчу, формально-рольову, конформістську, конфліктну, відкриту і закриту [4]. У спілкуванні суб'єктів педагогічного процесу Є.Рогов виділяє наступні характеристики професійної позиції педагога: дистанційну, що визначає духовну відстань між суб'єктами взаємодії ("далеко" – відсутність щирості у взаєминах, формальне виконання своїх обов'язків; "близько" – друг своїх учнів; "поруч" – передбачає шанобливе ставлення до учнів, прийняття інтересів, сподівань учнів як своїх власних); ієрархічну – розташування суб'єктів один до одного "по вертикалі" ("над" – характерний адміністративний тиск на учня, оскільки "він малий, недосвідчений, недотепний").

Підпорядкувати собі волю дитини справжній педагог дозволяє собі лише у виняткових випадках з огляду на відповідальність та досвід дорослого; "під" – надмірна поступливість учителя, страх втручання в розвиток дитини, потурання її забаганкам. Найчастіше такий учитель перетворюється на "обслуговуючий персонал"; "нарівні" – визнання Людини і в дитині і в особі вчителя, при цьому характерна взаємна повага [5, с. 289]. На наш погляд, толерантність може інтегруватися в усі ці позиції, але її зміст і форми прояву при цьому будуть суттєво різнитися.

Активна позиція учителя може бути як позитивною, спрямованою на високі професійно-етичні цінності, так і негативною, яка ігнорує ці цінності, а також – непослідовною, тобто не завжди орієнтованою на педагогічний ідеал. Відповідно й толерантність педагога може бути як конструктивною – сприяти подоланню конфліктів, покращенню стосунків, так і деструктивною – свідомо або несвідомо призводити до руйнування гуманних стосунків (маніпулятивна стратегія), потурати деструктивній резистентності, тобто сприяти розповсюдженню тривожності, недовіри, нещирості, ворожості.

Як наголошує І.Бех, переорієнтація освіти на гуманістичні цінності ставить високі вимоги до особистості вчителя, вихователя, який покликаний не лише керувати дітьми, а взаємодіючи разом з ними, допомагати їм підійматися у власному розвитку, розвиватися при цьому і самому [2]. Взаємодія вчителя з учнями має будуватися з урахуванням їхніх позицій, бажань, а не вимушеності спілкування. Позитивна активна позиція вчителя має мотивуватися любов'ю до дітей і бути орієнтованою на розвиток особистості учня та самого себе переважно ненасильницькими засобами. Така позиція найбільше відповідає запитам дитячої природної толерантності, в основі якої лежать такі якості як відкритість, цікавість, довірливість. Як відмічають С.Бондирева і Д.Колесов, цей тип толерантності має місце в житті маленької дитини (до 7-8 років), у якої ще не відбулося розщеплення індивідуального й соціального досвіду та формування "персони" або "фасаду", що призводить до виникнення "подвійного стандарту", існування відокремлених планів поведінки й переживань [3]. Саме завдяки природній толерантності маленькі діти приймають своїх батьків (і вчителів, які у молодших школярів користуються беззаперечним авторитетом) навіть у випадках негуманного до них ставлення. З одного боку, наявність у дітей природної толерантності забезпечує їм суб'єктивну, психологічну захищеність від проявів жорстокості і дозволяє зберегти позитивні стосунки з близькими і суспільними дорослими, а з іншого боку, розщеплює й невротизує їх особистість, оскільки не може забезпечити достатнього рівня прийняття себе, власного досвіду, почуттів і переживань. Подолати цю "асиметричність" здатна лише почуттєво-емпатійна толерантність, що асоціюється з тріадою К.Роджерса: 1) безумовне прийняття дитини, іншої людини, повага цінностей і смислів, значущих для іншого, а також усвідомлення й прийняття свого внутрішнього світу, своїх власних цінностей і смислів, цілей і бажань, переживань і почуттів. Безумовне прийняття дитини не означає відсутності дисципліни, обмежень або недопущення негативного ставлення до її проступку, але дитина при цьому не повинна відчувати сумнівів стосовно поваги до неї; 2) утримання від будь-яких оцінок, які заважають процесу емпатійного розуміння іншої людини. Без такого розуміння безумовне прийняття означає просто недиференційоване благодушне ставлення до всіх (слабка форма толерантності). Ставлення до дитини має бути як до самодостатнього й самоцінного суб'єкта; 3) конгруентність – бути єдиним і цілісним у своїх почуттях, їх сприйнятті і висловлюваннях про них, не мати психологічних "захисних стратегій" у вигляді фальшивих "фасадів". Це дає можливість іншим сприймати таку людину як надійну, довіряти їй [6, с. 60]. Зазначимо, що вчителю, вихователю не достатньо лише прийняти дитину такою якою вона є, він мусить підтримати її, йому потрібно вміти надавати і приймати допомогу, на особистому прикладі заохочувати дітей здійснювати моральні вчинки за власною волею і переконаннями.

Поєднання позитивно активної та творчої позицій з відкритою позицією, яка характеризується здатністю висловити свою точку зору на предмет і готовність враховувати

позиції інших, продукує діалогічну форму толерантності – безпосереднє спілкування "на вищому рівні", де "зустрічаються цілісні позиції, цілісні особистості" (М.Бахтін [1, с. 364]). Займаючи відкриту позицію, вчитель відмовляється від власного педагогічного всевідання й непогрішимості, відкриває свій досвід учням і співставляє свої переживання з їхніми, викладає навчальний матеріал через призму свого сприйняття, виявляючи при цьому своє небайдуже ставлення. Потреба в партнерських стосунках з учителем гостро відчувається вже з підліткового віку, коли діти набувають критичності мислення, активно захищають право на свою незалежність, автономність від дорослих, мають розвинене почуття власної гідності, прагнуть рівноправних, справедливих стосунків і особистої свободи у виборі та побудові свого життєвого шляху. Діалогічна парадигма в навчально-виховному процесі набуває все більшого значення й переваг над гносеологічним сприйманням, яке перебільшує значення об'єктивних знань, схем, моделей і нівелює значення індивідуальності як автора (педагога), так і предмета (учня). Діалог передбачає взаємну відкритість учителя та учня, добровільність, повагу, взаємне розуміння та характеризується терпимим поважачим ставленням до думки опонента, умінням стати на точку зору співбесідника (децентрація), критично осмислити власну позицію (рефлексія), педагогічним оптимізмом і довірою. Допускається право учнів на помилку, критика використовується у формі самокритики: учитель приписує собі помилкове судження, типове для учнів, і піддає його критиці, при цьому показує їм, у чому полягає помилка і як він її виправляє. Саме діалог як партнерська форма спілкування надає можливість учневі вільно розвиватися як особистості, відчувати себе нею разом з іншими учасниками.

Особливого практичного значення в межах діалогічної парадигми набуває принцип толерантності у взаєминах вчителя та учнів, навчально-виховному процесі в цілому. На цих засадах ґрунтуються самостійні напрямки педагогічної думки – педагогіка толерантності (А.Байбаков, І.Бех, П.Комогоров та ін.), педагогіка ненасильства (М.Ліпман, В.Маралов, М.Розенберг, В.Сітаров), що перш за все орієнтовані на всебічний і гармонійний розвиток особистості, на відмову від системи примусів, заборон, покарань як методів виховання. У цих системах педагог не командує учнями, а співпрацює з ними, виявляє чуйність і делікатність до внутрішнього світу учня, до сфери його уподобань та індивідуальних особливостей, нахилів. За умови співробітництва, доброзичливості, толерантності, психологічною основою впливу вчителя на учнів є повага до особистості учня, сприйняття себе як особистості, гідної уваги і поваги учнів, спрямування зусиль на спільну діяльність, культивування партнерства, професійного і морального вдосконалення.

З огляду на вищезазначене, толерантність вчителя дістає своє остаточне оформлення в активній особистісній позиції, яка характеризується стійкою гуманістично орієнтованою системою ціннісних ставлень до інших людей і самого себе, в рівноправності позицій (інший – такий самий, як "Я", і "Я" такий самий, як інший), в інтересі як до своїх, так і чужих внутрішніх переживань, які координуються в єдиний цілісний процес, в безумовно-позитивному прийнятті дитини, повазі її особистісної гідності, розумінні її труднощів і внутрішніх конфліктів, готовності надати кваліфіковану психологічну допомогу, ненасильницькими засобами сприяти позитивним особистісним змінам своїх вихованців, в умінні виявляти терпіння на той час, доки ці зміни ще не відбулися. Рівень толерантності вчителя визначає особливості позицій у спілкуванні, ставлення до інших і до себе та характеризує специфіку його індивідуального стилю діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // Початкова школа. – 2000. – № 2. – С. 62–65.

3. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : МПСИ ; Воронеж : НПО "Модем", 2003. – 240 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Межд. гум. фонд "Знание". – 1996. – 308 с.
5. Рогов Е. И. Личность учителя : теория и практика / Е.И. Рогов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 289 с.
6. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс ; пер. с англ. М. Исениной / общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М. : Изд. группа "Прогресс", "Универс", 1994. – 480 с.

*Юлия Емишанова
(Киев)*

ИЗМЕНЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ У ТЕННИСИСТОВ РАЗЛИЧНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПОД ВЛИЯНИЕМ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Введение. В теннисе, как и в других видах спорта, победа в соревнованиях зависит не только от уровня физической, технической, тактической и функциональной подготовленности спортсмена, но и в значительной мере от его психологической подготовленности, от его способности управлять своими действиями и поведением в сложнейших условиях соревновательной борьбы, от своевременности выбора правильного решения, реализации технико-тактического потенциала, то есть от индивидуально-психологических и психофизиологических особенностей теннисиста [4, 6, 11, 12].

На современном этапе развития спорта, психология является не только средством, обеспечивающим удовлетворительную реализацию приобретенных качеств или исправления перед стартом накопленных в тренировках ошибок, но и, прежде всего, наукой, достижения которой способствуют наиболее эффективному выполнению любой деятельности, её проектированию и планированию [1, 2, 10].

Экстремальный характер спортивной деятельности, мотивированность на достижение высоких спортивных результатов, направленность на сознательное развитие своих двигательных способностей, своего физического «Я», субъективные переживания, высокий уровень волевых усилий, скорость приема и переработки информации, оперативность мыслительных действий – все это неполный перечень составляющих психической нагрузки, которая определяет как уровень психического состояния, так и уровень функциональной реактивности [3, 8, 9].

Знание особенностей влияния психической нагрузки на все сферы деятельности спортсмена входит в круг решения таких практических задач, актуальных для спорта высших достижений, как устранение влияния психической нагрузки на проявление специальных двигательных качеств спортсмена (координацию, выносливость, силу и т.д.) в различных условиях спортивной деятельности [5,6]; восстановление работоспособности и уровня функциональной подготовленности спортсменов перед – и после больших тренировочных и соревновательных нагрузок; определение и формирование индивидуальной толерантности к стресс факторам в специфических условиях тренировочной и соревновательной деятельности; составление психоспортограмм профессионально важных качеств, лимитирующих эффективность и успешность выполнения тренировочной и соревновательной деятельности; выявление условий и механизмов психологической адаптации к экстремальным условиям спортивной деятельности и ряда других задач [3, 4, 7].

Поэтому объективно необходимым является изучение путей мобилизации внутренних ресурсов спортсмена с целью совершенствования его профессиональной подготовленности.

Необходимость и значимость исследований особенностей индивидуализации психологической подготовки в теннисе обусловлены факторами, которые определяются спецификой этого вида спорта, и соревновательной деятельности, равно как и индивидуально-личностными качествами теннисистов.

Целью нашей работы было выявить индивидуально-типологические и личностные особенности теннисистов различной квалификации.

В исследовании были использованы следующие методы:

1. Теоретический анализ и обобщение данных специальной литературы и опыта передовой практики;
2. Анкетирование;
3. Педагогический констатирующий эксперимент с использованием спортивно-педагогических и психодиагностических методов;
4. Методы математической статистики.

В исследовании приняло участие 36 спортсменов-теннисистов, находящихся на разных этапах многолетнего спортивного совершенствования (мастера спорта, кандидаты в мастера спорта и спортсмены первого разряда).

Проведенные исследования с участием теннисистов различной квалификации позволили получить такие результаты:

По ряду показателей спортсмены мс достоверно отличаются от менее квалифицированных спортсменов. так, возраст (и связанный с ним стаж) спортсменов мс и кмс достоверно различаются – теннисисты мс, в среднем, на пять лет старше (соответственно стаж – больше).

Выраженность силы нервных процессов, не отличается достоверно в исследованных группах (табл.1).

Таблица 1

**Выраженность показателей индивидуально-типологических характеристик;
возраста и стажа у теннисистов разной квалификации**

Возраст и стаж; индивидуально-типологические характеристики		Данные подготовительного периода				
		Теннисисты МС n=21		Тенн-ты КМС n=15		Значение t-критерия Стьюдента
		\bar{x}	S	\bar{x}	S	
1	Возраст	18,6	2,6	13,7	1,0	7,74**
2	Стаж	12,2	2,9	5,9	0,8	9,47**
3	Сила процессов возбуждения	57,2	5,8	59,4	5,4	–
4	Сила процессов торможения	54,5	10,4	47,6	6,2	2,49*
5	Баланс нервных процессов	1,1	0,3	1,2	0,1	–
6	Подвижность нервных процессов	63,7	8,0	57,0	8,4	2,41*
7	Экстраверсия	12,4	2,8	15,6	3,1	3,15**
8	Нейротизм	13,0	3,0	10,7	1,1	3,18**

Примечания: ** – $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$; «–» – $p > 0,1$

В то же время показатель силы процессов торможения достоверно выше у спортсменов мс и, связан с вышеуказанными показателем баланса нервных процессов, также достоверно различается у спортсменов мс и кмс. По-видимому, таким образом проявляются возрастные закономерности становления психики – в силу возрастных особенностей преобладание процессов возбуждения над процессами торможения уменьшается, повышается их сбалансированность.

Дополняют полученный результат показатели экстраверсии и нейротизма у теннисистов разной квалификации, из которых следует, что у спортсменов мс достоверно выше уровень нейротизма и ниже – экстраверсии.

Кроме вышеуказанных отличий, спортсмены, чья квалификация ниже, также достоверно отличаются от высококвалифицированных спортсменов по ряду показателей, определяющих эффективность соревновательной деятельности: к ним относятся уровень и структура мотивации, уровень самооценки, уровень локус контроля, уровень личностной и реактивной тревожности (табл. 3).

Таблица 3.

Выраженность показателей психологических характеристик у теннисистов разной квалификации (соревновательный период)

Психологические характеристики		Соревновательный период				
		Теннисисты МС n=21x2=42		Теннисисты КМС n=15x2=30		Значение t-критерия Стьюдента
		\bar{x}	S	\bar{x}	S	
1	Самооценка (по Будасси)	0,5	0,4	0,8	0,0	4,98 **
2	Личностная тревожность	40,4	5,7	34,5	3,8	5,31**
3	Реактивная тревожность	41,7	9,5	34,7	2,3	4,58 **
Особенности локализации контроля						
1	Общий уровень интернальности	4,8	1,6	4,8	0,5	-
2	Интернальность в сфере достижений	6,0	1,6	6,0	0,8	-
3	Интернальность в сфере неудач	4,9	1,9	4,4	1,0	-
4	Интернальность в сфере производственных отношений	3,7	1,0	4,0	0,6	-
5	Интернальность в сфере межличностных отношений	6,3	1,1	5,6	1,1	2,28*
6	Интернальность в сфере здоровья	3,4	1,3	3,8	2,1	-
Особенности мотивационной сферы						
1	Направленность на себя	7,6	1,5	8,6	1,6	2,63**
2	Направленность на деятельность	13,0	1,7	11,6	1,1	4,25**
3	Направленность на общение	6,5	1,9	6,9	1,3	-
4	Выраженность мотивации достижения успеха	10,5	3,0	14,5	3,1	4,69**
5	Выраженность мотивации избежания неудачи	13,4	4,7	10,1	2,5	3,61**
6	Структура мотивации	0,9	0,6	1,6	0,6	4,13**
7	Мотивационное состояние (по Сопову)	20,8	3,0	21,9	2,1	1,84

Примечания: ** – $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$; «-» – $p > 0,1$

Наиболее характерным отличием мы также посчитали то, что мотивация достижения успеха у теннисистов меньшей квалификации достоверно выше, а избежания неудачи – ниже, что обуславливает структуру мотивации, в которой доминирует достижение успеха. У высококвалифицированных теннисистов, напротив, превалирует мотивация избежания неудачи, что является психологически не оправданным, поскольку эти спортсмены, в таком случае, отличаются тревожностью, острой реакцией на угрожающие ситуации и эмоциональной нестабильностью.

В то же время следует отметить, что у теннисистов более низкой квалификации, как и у теннисистов мастеров спорта, уровень мотивации имеет низкую выраженность данного показателя.

Самооценка менее квалифицированных спортсменов также достоверно выше. в то же время самооценка теннисистов мс не соответствует оптимальному уровню, а находится на уровне ниже нормального минимального и достаточно неоднородна. Из приведенного можно заключить, что, с одной стороны, недостаточная мотивация, а с другой – чрезмерное доминирование мотивации достижения успеха (недооценивание возможных неудач) и неадекватно высокая самооценка, характерные для теннисистов кмс приводит со временем (с приобретением опыта поражений, который переживается в таком случае болезненно) к нежелательному изменению и структуры мотивации, и уровня самооценки. сказанное подтверждается достоверно более высоким уровнем личностной и реактивной тревожности, характерным для высококвалифицированных теннисистов. При этом теннисистам высокой квалификации характерна и значительная направленность на деятельность, по сравнению с направленностью на себя, выраженной больше у спортсменов кмс и i разряда (см. табл. 3).

Уровень психологической подготовленности у исследованных спортсменов практически одинаков.

Выводы. Таким образом, мы отмечаем, у спортсменов более высокой квалификации, личностные особенности изменяются под воздействием вида спорта (тренировочной и соревновательной деятельности), что позволяет предположить об осуществлении адаптация теннисиста к напряженной спортивной деятельности и эти изменения снижают соревновательный стресс, в свою очередь, способствуя улучшению результата и продлению спортивной карьеры спортсменов-теннисистов.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Аболин Л.М. К проблеме психологического стресса в спорте / Л.М. Аболин, Т.И. Аболина // Психология спортивной деятельности / Ред. П.А. Жоров. – Казань, 1985. – С. 169–178.
2. Варданян Б.Х. Механизмы регуляции эмоциональной устойчивости / Б.Х. Варданян // Категории, принципы и методы психологии. Психические процессы. – М., 1983. – С. 542–543.
3. Воронова В.И. Личностные качества высококвалифицированных футболистов, влияющие на эффективность их деятельности / В.И. Воронова, С.Е. Шутова // Футбол-профи. – Донецк. – 2006. – №2(3). – С. 34–43.
4. Горская Г.Б. Психологические факторы самореализации профессионалов высокого класса / Г.Б. Горская / Дисс. д. психол. н. – М., 1997. – 320 с.
5. Метцлер П. Современный теннис / П. Метцлер. – М.: ФиС., 1973. – С. 27.
6. Платонов В.Н. Основы управления в системе подготовки спортсменов / В.Н. Платонов // Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. – К.: Олимпийская литература, 1997. – С. 421–427.
7. Плахтиенко В.А., Блудов Ю.М. Надежность в спорте. – М., 1983. – 176 с.
8. Скородумова А.П. Роль психологической подготовки в теннисе. – М.: Физкультура и спорт, 1995. – 45 с.
9. Скородумова А.П. Теннис – как добиться успеха. – М.: PRO-PRESS, 1994. – 175 с.

10. Толочек В.А. Индивидуальный стиль деятельности – устойчивость и изменчивость // Вопросы психологии – 1987. – № 4. – С. 100–108.
11. Stagner R. Individual Style. – N-Y., 1975. – 234 p.
12. Weiner B. An attributional theory of achievement motivation and emotion // Psychol. Review. – 1985. – V.89(4). – P. 548–573.

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА

**Яна Кунденко, Ольга Гаплевская
(Харьков)**

ОСНОВНЫЕ ВИДЫ И ФОРМЫ СОЦИАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Цель данной работы – определить основные формы и виды социальной коммуникации как связи и взаимодействия, лежащего в основании объективной действительности. Актуальность изучения коммуникации вызвана, во-первых, кризисным состоянием в политическом и экономическом взаимодействии различных стран и народов, а также культур-онтологическим одиночеством человека в информационном обществе, но, прежде всего, методологической необходимостью современной науки, обнаружившей взаимодействие как принцип существования триады «природа-человек-общество», что привело к появлению новой науки – **коммуникологии** – имеющей обобщающий характер и дающей надежду на разрешение не только гносеологических, но и мировоззренческих проблем.

Объектом исследования для нее выступает коммуникация как взаимосвязь и взаимодействие между различными объектами. Предметом изучения – социальная коммуникация как наиболее развитая форма коммуникации, в которой она получает свою понятийную определенность. Методологическим основанием выступает всеобщий метод определения понятия как различенного тождества бытия (реальности) и необходимой сущности в трех взаимосвязанных моментах (единичное, всеобщее и особенное). Что соответствует биполярной организации и диалогической сущности самого процесса социальной коммуникации.

Кроме того, современные средства коммуникации не только определяют форму существования социума, но и воздействуют на реальность природы и человека как специфическая виртуальная «среда обитания». Неопределенность значимости и возможностей коммуникации, ее видового разнообразия приводит к социальной и психологической нестабильности, разрушительные последствия которой обнаружились в современной экономико-политической и культурной жизни общества.

Исходя из названия, коммуникация «communico» – делать общим, связывать, общаться. Данное понятие употребляется в значении:

- 1.Связь между различными объектами (в том числе техническими устройствами);
- 2.Взаимодействие (обмен сигналами) между животными;
- 3.Общение между людьми в процессе создания и передачи информации как меры организации материи, реализуемой в процессе познания и объективируемой в социальной коммуникации.

Социальная коммуникация определяется как эффективное взаимодействие (в отличии от разобщения и отделенности по отношению к противоположному понятию «одиночество») в определенной знаковой форме (сообщение). Взаимодействие считается завершенным, когда совершились изменения в сознании и/или поведении участников.

Основанием деления социальной коммуникации выступает внутренне необходимая сущность, определяющая данное явление: наличие связи, осуществляемой по определенному коммуникационному каналу – реальной или воображаемой линии связи (контакта) по которой сообщения движутся от коммуникатора к коммуниканту, средства для создания, передачи и восприятия сообщения. Соответственно этому можно выделить такие основные виды коммуникативных каналов и видовое деление коммуникации:

- аудио (**звук**) – устная коммуникация;
- видео (**буква**) – письменная коммуникация;
- аудио-визуальная (**бит**) – электронная коммуникация;

Кроме того, каждый из них предполагает собственные *ступени развития*:

Устная (звук)	Письменная (буква)	Электронная (бит)
Невербальная	Личностная	Пресса/Радио=Кино
Вербальная	Межличностная	Телевидение
Образная	Массовая	Интернет

Устная коммуникация – непосредственная форма связи, осуществляемая аудиально (с помощью звука) и отражающая индивидуальную определенность участников коммуникации относительно содержания сообщения.

Основные ступени развития устной коммуникации:

1. Невербальная (жесты);

Непосредственный вид коммуникации, использующий несловесные формы, выражающие личностную неповторимость человека в определенной системе звуков, жестов, движений и артефактов, имеющих общезначимый характер.

2. Вербальная (слова);

Противоположный невербальному вид коммуникации, использующий слово, представленное аудиально и визуально в устной и письменной речи с целью уточнения общезначимого смысла сообщения

3. Образная.

Обобщающий вид коммуникации, использующий ассоциативный ряд, имидж участников и художественный образ как гармонию чувственно-данной материальной формы и духовного содержания с целью достижения изменения в сознании и поведении участников.

Письменная коммуникация – противоположная устной, форма коммуникации, в которой связь осуществляется визуально (посредством букв) и направлена на определение общезначимого смысла, зафиксированного в тексте.

Основные ступени развития письменной коммуникации:

1. **Личностная (авто-коммуникация)** – непосредственная форма, существующая в сознании самого индивида, с целью обеспечения связности, согласованности и целостности личности на основе самоопределения и самоидентификации.

2. **Межличностная коммуникация** – противоположная авто-коммуникации, связывает двух индивидов, вступивших в отношения между собой с целью реализации собственной внутренней определенности (содержание сообщения), а также достижения социального признания и значимости.

3. **Массовая коммуникация** – обобщающий вид коммуникации, предполагающий «массовое» (всеобщее) и «массированное» (многоканальное и мультимедийное) воздействие технических средств коммуникации, имеющее целью адаптацию общезначимого культурного содержания для каждого человека.

Электронная коммуникация – обобщающая форма, осуществляемая посредством бинарной оппозиции (бит) как единицей измерения информации, передаваемой масс-медиа средствами и фиксирующей значение, реализованное в определенности знака (социальной реальности), в отличие от сигнала (звук или буква).

1. **Пресса** – непосредственный вид массовой коммуникации, обобщающий устную и письменную формы в фиксации информации на бумажном листе с помощью типографской

техники воспроизведения текстов и изображений, преодолевающий пространственно-временную ограниченность звука и статичность письменного текста.

2. **Радио** – противоположное прессе средство массовой коммуникации, которое распространяет информацию аудиально с целью создания целостной картины мира в воображении человека.

3. **Кино** – синтетическая форма искусства и обобщающий (пресса и радио) вид масс-медиа, использующий движущиеся звуко-зрительные образы для изображения действительности как развивающегося взаимодействия человека и окружающей его реальности (физической и социальной).

4. **Телевидение** – массовое средство коммуникации, использующее звуко-зрительный кинообраз, вписанный в контекст информационного сообщения, для формирования индивидуального сознания и общественного мнения в процессе их взаимодействия.

5. **Интернет** – универсальная коммуникативная среда (сеть) и социальная реальность информационного общества, существующая при условии активной человеческой деятельности по его созданию и развитию, представляющая собой реальное, живое мышление человека, воплощенное в виде гипертекста как единства понятия и образа, отражающего системную организацию постоянно развивающегося мироздания.

Противоречие электронной коммуникации (основание для ее дальнейшего развития) является продолжением ее специфики – постоянного взаимодействия и обновления в виртуальном сообщении. Реальность гипертекста находится в ситуации энтропии (хаоса), постоянно стремящегося к организации и упорядочиванию в сознании каждого человека.

Что делает необходимым целостное философское исследование электронной коммуникации как наиболее развитой мюдификации социальной коммуникации, в снятом виде содержащей все выше определенные ее формы и виды.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Андреева Т. О. Від феномена людини до феномена людства. Монографія. [Текст] / Т. О. Андреева – Донецьк: Видавництво ДонНУ. – 2002. – 237 с.
2. Андрос Є. І. Комунікативна природа людського буття // Філософія: світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник [Текст] / В. Г. Табачковський, Є. І. Андрос, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь. – 2003. – С.225-242.
3. Василик М. А. Наука о коммуникации или теория коммуникации? К проблеме теоретической идентификации [Текст] // Актуальные проблемы теории коммуникации: сб. науч. трудов. / М. А. Василик. – СПб.: Изд-во СПбГПУ. – 2004. – С.4-11.
4. Домнич С. П. Коммуникация в социокультурном пространстве: философско-антропологические интерпритации [Текст] / С. П. Домнич // Гуманітарний часопис. – 2014. – № 1. – С. 33-40.
5. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник [Текст] / А. М. Єрмоленко. – К.: Лібра. – 1999. – 488 с.
6. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе [Текст] / М. Кастельс; Пер. с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитонов. – Екатеринбург: У-Фактория. – 2004. – 328 с.
7. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека [Текст] / М. Маклюэн; Пер. с англ. В. Николаева. – М.; Жуковский: КАНОН-пресс-Ц; Кучково поле. – 2003. – 464 с.
8. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие [Текст] / Ю. Хабермас; Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. – СПб.: Наука. – 2000. – 380с.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории: [Текст] / К. Ясперс; Пер. с нем. М. И. Левина. – М.: Политиздат. – 1991. – 527 с.

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

***Віталія Веселова
(Дубно)***

СУЧАСНІ СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Кожному з нас доводилося йти по вулиці, їхати в транспорті або просто дивитись телевизор і бачити людей, які у чомусь не схожі на інших. У когось на голові ірокез, хтось увесь в металі, а хтось у чорній шкірі проноситься повз вас на мотоциклі. Найчастіше це і є представники сучасних субкультур.

Субкультура довгими роками сприймалась як патологія або присутність чужих і ворожих елементів. До кінця 80-х років не було відомо як досліджувати і чи взагалі досліджувати різноманітних диваків, які всякими способами намагаються знайти своє місце в світі. Актуальність поширення різних субкультур в Україні визначається рядом соціальних, психологічних і культурних чинників, адже в останні десятиріччя іде трансформація культурних явищ минулих століть в молодіжну субкультуру, яка змінила спосіб життя, світогляд, музику, зовнішність.

Представники різноманітних субкультур намагаються показати свою індивідуальність, сказати сірій масі: “Я – особистість”, кинути виклик світу з його нескінченними буднями та вистроюванням усіх в один рядок. Все більше підлітків кожного дня у всіх країнах світу приймають ту чи іншу субкультуру. Тому необхідно знати про це культурне явище, розуміти його та бути готовим зустрітися з представниками у реальному житті.

Субкультура – це система норм, цінностей, настанов, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи, яка відрізняється від пануючої в суспільстві культури, хоча і пов'язана з нею. Приставка “суб” розуміється як вторинність, другорядність у порівнянні з тим, що створюється офіційною культурою. Члени такого угруповання можуть формувати групи безпосереднього спілкування (компанії, клуби, тусовки), але їхній зв'язок одне з одним може відбуватися і віртуально, завдяки захопленню одним героєм. Наприклад, субкультура “толкієністів”, які грають в рольові ігри за мотивами фентезі-повістей Толкієна найчастіше мають власні клуби, а “поттеромани” (фанати Гаррі Поттера), як одна з наймолодших субкультур, ще тільки формується, то її прихильники згуртовані тільки віртуально завдяки книжкам Джоан Роулінг.

Кожне суспільство має певну сукупність культурних зразків, які приймаються і усвідомлюються всіма його членами. Цю сукупність прийнято називати домінуючою (національною) культурою, яка функціонує на суспільному рівні. Тобто національну культуру можна визначити синтезом культур різних класів, соціальних верств і груп відповідного суспільства. Щодо субкультури, то її визначають як спільність людей, чії переконання, на життя і поведінку відмінні від загальноприйнятих або просто приховані від широкої публіки, що відрізняє їх від більш широкого поняття культури, відгалуженням якої вони є.

Сьогодні в Україні існує досить велика кількість різноманітних молодіжних субкультур. Всі вони певним чином впливають на особистість молодих людей, формуючи їхні цінності, норми поведінки, життєві орієнтації та світогляд. Завданням даної статті є визначення особливостей таких неформальних організацій, а також визначення їхнього впливу на культуру окремої особистості та на національну культуру України.

Наше суспільство постійно змінюється: удосконалюється виробництво, створюється нова техніка, розробляються нові технології. Все це не може не вплинути і на культуру населення. Нове покоління уже не задовольняють старі норми та принципи, воно прагне віднайти для себе більш дієву ідеологію. У зв'язку з цим і виникає таке поняття як субкультура, що означає культурні зразки, які тісно пов'язані із загальною домінуючою культурою і разом з тим відрізняються від неї своїми специфічними рисами [6, с.66]. Тож ми

хочемо охарактеризувати найнезвичніші субкультури України:

Отаку. Терміном “отаку” японці називають людей, які дуже захоплені своїм заняттям, тобто є фанатами чогось. Отаку використовується і в інших випадках, наприклад, “отаку музики”, “отаку військового мистецтва”, “отаку приготування їжі”. В Україні цим терміном позначають фанатів аніме чи японської субкультури взагалі. В японській мові під отаку розуміють противну одну особистість, дуже захоплену чимось, і таку, що рідко залишає свій дім. Отаку – це фанати відеоігор, коміксів, мультиплікаційних багатосерійних фільмів про фантастику, роботів, паралельні реальності, військові космічні кораблі тощо.

Анімешники – помірковані фанати аніме, манги та японської культури. Не є Отаку, що є маніакальними фанатами аніме-культури і спілкуються лише з такими самими людьми. Ці терміни слід розрізняти. Субкультура Анімешники, походить від японських серіалів Аніме, які стали масштабно зніматися в двадцятому столітті. Послідовників і прихильників легко визначити за яскравим речам, символіці. Як правило Анімешники не приховують цього, а навпаки виставляють на показ.

Слово Анімешник використовується також і у російській мові, і значить приблизно те саме, що і в українській. Має у своєму лексиконі японські слова, повсякчасно використовує аніме-сленг. Наприклад, «тайтли» – переглянуті аніме, або «Ня», японське наслідування звуку, який вимовляє кіт, і «Кавай», японський синонім українському слову “симпатичний”[1].

Що стосується ідеології та філософії, то в рамках даної субкультури, вона повністю відсутня. Даний рух добре розвинений у великих містах, що не можна сказати про населені пункти з невеликої чисельності людей.

Однак не всі всіх людей, що дивляться Аніме, можна зарахувати до цієї субкультури. В більшості випадків, це підлітки. Дорослих людей, в цих колах зустріти вкрай складно, проте можливо. Як показує статистика фанатські захоплення японськими мультфільмами закінчується максимум в 30 років, коли настає фінальний перелом у свідомості людини.

З музики, перевага і пріоритет віддається японській, як правило це стиль J-Rock.

З усіх існуючих, сучасних молодіжних субкультур, саме ця є найбільш невинною, що не несе ніякої небезпеки, як для суспільства, так і для своїх послідовників. З її позитивних властивостей, можна виділити фанатичне вивчення японської культури в цілому.

Основне, чим займаються Анімешники – це перегляд Аніме у великій кількості та обговоренні його в своєму колі. У кожного є свій улюблений герой, більше того, 90 % послідовників цього руху, пам'ятають практично всі переглянуті серіали і повнометражні мультфільми напам'ять, аж до реплік персонажів.

Українські анімешники діляться на «анімефагів» та «анімуфагів». Анімефаги використовують широку кількість японських слів і аніме-сленгу. Самотні анімешники, що не інтегровані так чи інакше в Український Аніме-фендом, не відвідують відповідних тематичних фестивалів, аніме-клубів, анімок і інших заходів, наврядче володіють такими термінами і іменуються анімуфагами. Анімуфагом може бути також той анімешник, що захоплюється аніме та мангою, але не визнає аніме-культури, сленгу і вітчизняних особливостей аніме-фендому.

Загальні ознаки анімешника:

- Дивиться аніме та читає мангу.
- Має два списки: того що уже подивився/прочитав і того що буде дивитися/читати.
- Знає щонайменше півсотні випадкових японських слів.
- Сидить на аніме-форумі, або є у аніме-спільноті ВКонтакті.
- Може з пам'яті назвати кілька десятків «тайтлів» та імен аніме-персонажів.
- Старається показати, що розбирається у японській культурі (хоча насправді іноді має лише поверхневі знання).
- Аніме дивиться онлайн або качає.
- У мовленні з'являються японські слова.

- Старається копіювати манга-стиль, коли малює.
- Слухає японську музику, підспівує.

Хіпі. В наш час досить складно знайти прихильників "хіпізму", які б свідомо називали себе "хіпі". Натомість люди, які зараховують себе до цієї категорії, воліють називати себе "патлатий", "піпл", "системна людина" і навіть "людина" [5; с. 90-92]. При цьому вони усвідомлюють, що оточення сприймає їх саме як "хіпі", але самі не бажають потрапляти під це визначення. Найочевидніше, що це відбувається через старомодність самого слова "хіпі", та через усі асоціації, які пов'язалися з цим терміном починаючи з його виникнення у другій половині 60-х років 20-го століття. Сьогодні чітко виділяються два прошарки цього руху: так звана "стара система" ("олдові хіпі" від англійського old, тобто старий, "справжні хіпі", "мамонти") та "нова система". Окрім зовнішніх прикрас і яскравого одягу, дуже часто хіпі асоціюються у людей і з вживанням наркотиків. Починаючи з 60-х років, коли різні психотропні речовини почали активно використовуватися молоддю для "пробудження своєї духовної і творчої потенції", хіпі не стояли осторонь цього процесу. В історію вони потрапили з двома наркотиками - коноплею, та LSD.

Готи – представники готичної субкультури, натхненних естетикою готичного роману, естетикою смерті, готичної музики й відносять себе до готики-сцени [2;3]. Представники руху з'явилися в 1979 році на хвилі пост-панка. Панківський епатаж готи направили в русло пристрасності до вампірської естетики, до темного погляду на світ. Серед сучасних представників субкультури можна умовно виділити два великих напрямки – до першого відносяться готи, які віддають перевагу музиці «традиційних» жанрів (готичний рок, пост-панк, дарквейв), до другого – шанувальники EBM, дарк-електро і подібних стилів, що мають з початковою готикою мало спільного; відмінність в смаках призвела до того, що у представників цих двох течій виникли різні модні тенденції, часто вони відвідують різні клуби і фестивалі, користуються вузько орієнтованими Інтернет-ресурсами – відповідно, і розуміння «готики» у них може бути майже протилежним.

Як відзначає голландська дослідниця-соціолог Агнес Яспер, яка протягом тривалого часу вивчала субкультуру методом включеного спостереження, сприйняття «готичної ідентичності» сторонніми людьми і самими готами сильно розрізняється (більш того, Яспер підкреслила, що для багатьох людей, що фактично належать до субкультури, характерна демонстративна відмова визнавати себе готами). У кінцевому рахунку саме поняття такої ідентичності виявляється розмитим, нечітким. Ніякого «готичного світогляду» не існує – стрижнем, навколо якого центрується субкультура, виявляються специфічні «вечірки, музика, компанія і одяг». Таку точку зору поділяють й інші соціологи – вони констатують, що готів можуть об'єднувати музичні смаки і деякі особливості поведінки, але єдиних поглядів на світ вони не мають – вся їх спільність зводиться до «клубів, музики і зовнішнього вигляду». Тому готику слід сприймати виключно як спільноту людей, які поділяють певні інтереси, але ні в якому разі – як «культ», в якому наявні певні обов'язкові для всіх його членів світоглядні установки. Психологи описують готів як «усамітнених, мовчазних, підозрілих, серйозних», «схильних до роздумів» і «ранимих». Багато представників субкультури некомпанійські.

Насправді, субкультур в Україні набагато більше, це тільки деякі з них, що на наш погляд є найбільш неформальними, але при цьому не дуже небезпечними. Щодо причин виникнення субкультур, то вони досить різноманітні. Дуже часто діюча культура не може забезпечити нове покоління діючою ідеологією, а тому молоді люди прагнуть віднайти для себе нові принципи, моральні норми та погляди на життя. Молодь вибирає для себе інший світ, в якому життя відбувається так би мовити «за їхніми законами». Саме тут, у «своєму світі», вони можуть бути самими собою, діяти згідно з власними переконаннями та самостійно вирішувати власні проблеми (хоча насправді вирішення проблем відбувається шляхом вживання алкогольних чи наркотичних речовин, що зрозуміло не вирішує жодних проблем). Ще однією причиною виникнення субкультур є прагнення віднайти себе, проявити

свою індивідуальність. В нашому світі, де люди доволі часто відчувають себе самотніми серед натовпу, виникає потреба бути прийнятим. Саме у певній субкультурі молоді люди відчувають себе потрібними, цікавими для інших і т.д.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. Анімешник [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Готи (субкультура) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Кулаков С.А. На приеме у психолога – подросток: Пособие для практических психологов. – СПб., 2001. – 350 с.
4. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с. 74-80.
5. Попова Л.М. «Молодіжна субкультура» / Л.М. Попова, А.В. Старченко // «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти», 9 квіт. 2009 р., Харків / МОНУ, МФУ, Харків.ін-т фін. УДУФМТ. – Х.: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 90-92.
6. Тюрменко І.І. «Культурологія: теорія та історія культури: навч. Посібник» / І.І.Тюрменко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 370с.

Науковий керівник – І.А.Стець

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Вікторія Галашевська
(Біла Церква)**

**ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ: ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ЗАСІБ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ MOODLE**

*Найбільше значення має не те, що учень
використовує нові інформаційні технології,
а те як використання сприяє підвищенню його освіти.
С.Ерманн*

Одним із пріоритетних напрямків державної політики в Україні є інформатизація суспільства. Даний напрям безпосередньо стосується реформування освіти і в Україні, зокрема, запровадження дистанційної освіти передбачено Національною програмою інформатизації.

Дистанційна освіта стала справжньою новацією XXI сторіччя. З упровадженням в освітній простір комп'ютерних інформаційних технологій виникло питання їх ефективного застосування. Сучасні інформаційні технології дозволяють перейти на новий рівень існуючої системи освіти від традиційних книжок та навчально-методичних матеріалів до електронного підручника, комп'ютерних тренажерів, тестів різних типів, від звичайної аудиторії до мультимедійної та віртуальної. Широка інформатизація навчального процесу створює умови переходу від формування, в основному, репродуктивних знань традиційного навчання до розвитку креативних навичок та вмінь, аналізу, синтезу задач та процесів при вивченні різних дисциплін. [1, с.5]

Сучасні умови освіти вимагають посилення самостійної роботи студентів. Саме дистанційні технології навчання дають можливість забезпечити студентів електронними навчальними ресурсами для самостійного опрацювання, завданнями для самостійного виконання, реалізувати індивідуальний підхід до кожного студента.

Дистанційні технології навчання можна розглядати в якості:

- освітньої технології у вищій професійній освіті;
- осередку саморозвитку особистості, самоосвіти студентів;
- оптимальної моделі безперервної освіти фахівців, засіб розвитку регіональної системи освіти. [2]

Безумовно, ефективність дистанційного навчання базується на справжньому бажанні студентів навчатися, наявності мотивації до успішного та продуктивного навчання, на відчутті необхідності набуття знань, підвищенні своєї кваліфікації працівника. Така форма освіти дає можливість роботи з навчальними матеріалами в тому режимі та обсязі, який підходить кожному студенту індивідуально. Крім того, якість навчання залежить від регулярної роботи студента над навчальними матеріалами. Віртуальний курс лекцій дозволяє на власний розсуд студента розтягти або скоротити навчання, за бажанням можна зробити паузу в роботі, доповнити матеріал лекції інформацією з інших Інтернет-ресурсів або звернутися до викладача за консультацією.

Для ведення такого типу навчання використовуються спеціальні інструментальні засоби дистанційного навчання - системи управління курсами (CMS), також відомі як системи управління навчанням (LMS) або віртуальні навчальні середовища (VLE). Такі системи призначені для збереження навчальних матеріалів, автоматичного тестування студентів, віддаленого спілкування суб'єктів навчання, збереження інформації про студентів і їх досягнення у курсі, ведення звітів щодо роботи студентів за дистанційним курсом [3, 39].

Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – навчальна платформа призначена для об'єднання педагогів, адміністраторів і учнів (студентів) в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища.

Moodle має широкий набір функціональності притаманний платформам електронних систем навчання, системам управління курсами (CMS), системам управління навчанням (LMS) або віртуальним навчальним середовищам (VLE). Moodle надає можливість викладачам створювати ефективні сайти для онлайн-навчання. Moodle можна використовувати як в навчанні школярів, студентів, так і при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні.

Типова функціональність Moodle:

- Здачу завдань
- Дискусійні форуми
- Завантаження файлів
- Оцінювання
- Обмін повідомленнями
- Календар подій
- Новини та анонси подій (для різних рівнів: сайт, курс, навчальна група)
- Онлайн-тестування
- Вікі

Розробники можуть створювати додаткові модулі з новою додатковою функціональністю. Moodle підтримує різні типи модулів:

- Типи діяльності (включаючи можливі навчальні ігри)
- Типи ресурсів
- Типи тестових питань
- Типи полів для бази даних (мається на увазі діяльність база даних)
- Теми для оформлення
- Різні методи аутентифікації
- Різні методи зарахування на курс
- Фільтри для контенту

Стандартно Moodle включає в себе бібліотеку TCPDF, яка дозволяє генерувати зі сторінок PDF документи.

Можливості для студентів:

- 1) доступність навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт; додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки) та засобів для спілкування і тестування «24 на 7»;
- 2) наявність засобів для групової роботи (Вікі, форум, чат, семінар, вебінар);
- 3) можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу студентом;
- 4) можливість перегляд результатів проходження тесту;
- 5) спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат;
- 6) завантаження файлів з виконаними завданнями;
- 7) використання нагадувань про події у курсі.

Можливості для викладачів:

- 1) надання інструментів для розробки авторських дистанційних курсів;
- 2) розміщення навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт; додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки) у форматах .doc, .odt, .html, .pdf, а також відео, аудіо і презентаційні матеріали у різних форматах та через додаткові плагіни;
- 3) можливість додавання різноманітних елементів курсу;
- 4) швидка модифікація навчальних матеріалів;
- 5) можливість використання різних типів тестів;

6) автоматичне формування тестів;
7) автоматизація процесу перевірки знань, звітів щодо проходження студентами курсу та звітів щодо проходження студентами тестів;

8) можливість додавання різноманітних плагінів до курсу дозволяє викладачу використовувати різноманітні сторонні програмні засоби для дистанційного навчання. [4]

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційного навчання, як і в будь-якій іншій формі навчання, в ній можна виділити кілька недоліків.

Серед значних недоліків дистанційної форми освіти в Україні варто виділити недостатній безпосередній контакт між персональним викладачем (тьютором) та дистанційним студентом. На жаль складається ситуація - бажаючих навчатися дистанційно або з використанням сучасних навчальних платформ у нас багато, а досвідчених викладачів, які володіють новітніми технологіями дистанційного спілкування, обмаль або ж дається в знаки нестача часу та безініціативність у вітчизняних педагогів. Низький рівень освоєння навчальними закладами мережних інформаційних технологій, несформованість національного освітнього простору в Web-середовищі та ін. не дають змоги в даний час реалізувати значні потенційні можливості дистанційного навчання.

Для того щоб система дистанційного навчання зайняла гідне місце в системі освіти України, потрібно, передовсім, створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні. Саме це стримує розвиток вітчизняної освіти, уповільнює темпи її входження в світовий освітній простір як рівноправного партнера.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ибрагимов И.М. Информационные технологии и средства дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. зав. / В.М. Ибрагимов. – [2-е изд., стер.]. – М.: Академия, 2007. – 336 с.
2. Аванесов В. Дистанционное образование [Электронный ресурс] / Аванесов Вадим // Педагогическая диагностика. – 2007. Режим доступа: <http://testolog.narod.ru/Theory19.html>
3. Осадча К.П. Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4. : Навч. посібник / К.П. Осадча, В.В. Осадчий. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 396 с.
4. Moodle [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Moodle>.

*Геннадій Ронін
(Дніпропетровськ)*

ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ ПРИ НАДАННІ ЯКІСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТАМ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ, А ТАКОЖ СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕННОСТІ СТУДЕНТІВ ДО АУДИТОРНОГО НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО СУПРОВОДУ

Почну з того, що таке електронне навчання? Це спосіб забезпечення якісного здобуття знань студентами за допомогою інформаційних технологій.

Викладачі постійно працюють над підготовкою до занять, вибором матеріалу, а також способу його подачі та представлення. Викладання на високому рівні вимагає багатьох організаційних обов'язків, великих зусиль та самовіддачі. Поряд з цим перед педагогом

особливо гостро постає проблема вибору з-поміж існуючих комп'ютерних програм та електронних технологій найбільш актуальних та необхідних для його професійної діяльності.

Електронне навчання насамперед передбачає як віртуальну, так і безпосередньо фізичну взаємодію, коли частину матеріалу студент отримує, наприклад, на лекційних заняттях або під час виконання лабораторних робіт, а іншу частину – у вільний від занять час, наприклад, через електронне середовище (глобальну мережу Інтернет), яке реалізовано за допомогою телекомунікаційних технологій.

На шляху до впровадження електронного навчання, викладач стикається з головною проблемою, яка може звести нанівець всю суть даного виду навчання. Ближче до старших курсів студенти все рідше виконують самостійну роботу, дуже мало читають та фактично не займаються саморозвитком, все більше і більше надаючи перевагу спілкуванню з однолітками в соціальних мережах. Тому виникає важливе питання – яким чином зацікавити студентів у самостійному навчанні, та ще й у вільний від занять час? Як їх «відірвати» від спілкування в соціальних мережах і примусити навчатись?

Відповідь на це питання – це мотивація студентів до саморозвитку, поглиблення своїх знань у різних сферах життєдіяльності і найголовніше – бажання отримати професійні знання та навички, а не просто диплом. Тим більше, що це відбувається за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, а це завжди викликало зацікавленість з боку студентів, і старших курсів в тому числі. Цьому також може сприяти і реєстрація викладачів у тих же соціальних мережах, в яких спілкуються студенти, і налагодження відношень «викладач-студент» безпосередньо у віртуальному просторі для допомоги в навчанні.

Але є і такі студенти, яких не має потреби мотивувати, тому що вони вже мотивовані і бажають навчатись всіма можливими засобами для свого саморозвитку. Вони чітко усвідомлюють, навіщо їм потрібні отримувані знання і як їх треба використовувати безпосередньо в процесі навчання. З якими проблемами стикаються такі студенти? Найголовнішою з проблем є відсутність викладача при самостійному вивченні матеріалу в домашніх умовах, тобто в час вільний від занять, коли студент самостійно вивчає новий матеріал і в нього виникають питання, на які він не може відповісти, а це ускладнює засвоєння матеріалу і його розуміння. Для вирішення цієї проблеми, викладач може розмістити на своїй сторінці в соціальній мережі та на сайті навчального закладу методичний матеріал, який сприятиме швидкому пошуку відповідей на складні для студента питання, – це і лабораторні роботи з прикладами їх оформлення, розроблені викладачем методичні посібники для самостійного вивчення матеріалу, тестові завдання для самоперевірки і обов'язково перелік літератури, з якої студент зможе отримати всю інформацію, яка його цікавить.

Присутність викладача в соціальній мережі під час вивчення студентом складного матеріалу також дасть змогу швидко отримати відповідь на складні питання або підказку у вигляді посилання на джерело в якому можна отримати відповідь на те або інше питання. Це, на мою думку, суттєво покращить ставлення студентів до електронного навчання у вільний від занять час і сприятиме їх бажанню до саморозвитку.

Але ще однією проблемою на шляху студента до саморозвитку, на жаль, є і методика деяких викладачів, які під час аудиторних занять повністю відбивають зацікавленість студента до своєї дисципліни, а інколи і до навчання в цілому безпосередньо і своїми методами навчання, і некоректною поведінкою по відношенню до студентів, небажанням у вільний від навчання час допомагати студентам, мотивуючи це тим, що цей час їм не оплачується. Тому головним шляхом для саморозвитку студента є саморозвиток викладачів. Їх мотивація до того, щоб навчити чомусь студента, щоб зацікавити його, знайти до нього підхід, а не просто відчитати матеріал і на цьому закінчити. І саме електронне навчання, на мою думку, допомагає як студенту, так і викладачу знайти спільну мову для вирішення поставлених завдань. Для студента – це можливість отримати знання, для викладача – це можливість ці знання надати.

Що ж можна зробити для того, щоб покращити розуміння та сприйняття теоретичного та практичного матеріалу при проведенні аудиторних занять?

На мою думку, найперше що треба зробити, – це зацікавити студента матеріалом, який йому надається! Тобто зробити будь-яке лекційне заняття цікавим, будь-яке практичне заняття – також цікавим та корисним з практичної точки зору! Це – єдиний шлях для покращення розуміння будь-якого простого або складного теоретичного та практичного матеріалу. Як це зробити, коли як правило матеріал, який підбирається для заняття, несе в собі суто «теорію» та «практику» з точки зору викладача, і це не завжди співпадає з зацікавленістю в цьому матеріалі студентом? Все дуже просто! Треба подивитись, який матеріал студенти сприймають з більшою зацікавленістю, а який – з меншою, за допомогою простих питань з цього ж теоретичного матеріалу під час його диктування або розповіді. По зворотній реакції студентів можна одразу побачити, що їм цікаво, а що – ні. Коли матеріал здається студенту цікавим, то він обов'язково почне задавати додаткові питання з цієї теми, або поділитися власним досвідом застосування практичних навичок під час проведення лабораторних робіт.

Що ж робити з матеріалом, який виявиться менш цікавим для сприйняття? Треба доповнити цей теоретичний та практичний матеріал якомога більшою кількістю графічних ілюстрацій, мультимедійних презентацій або відеоматеріалом, який буде демонструватись студентам під час занять за допомогою сучасних електронних мультимедійних засобів (мультимедійні проектори, рідкокристалічні телевізори, комп'ютерні монітори тощо). Це значно покращить зацікавленість студентів цим матеріалом! Чим більше мультимедійного матеріалу, тим цікавіша лекція для студента, бо є менша потреба щось занотувати у конспект. Студент більш зацікавлений щось намалювати з мультимедійної ілюстрації, ніж просто записувати лекційний матеріал на слух.

Також на своєму досвіді викладання дисципліни «Операційні системи» помітив, що під час лекційного заняття, коли в теоретичному матеріалі зустрічаються іншомовні слова, студенти з більшою зацікавленістю переписують їх з екрану телевізора, ніж з дошки або при сприйнятті на слух! При цьому викладач не витрачає часу на написання цих слів на дошці, на їх повторне диктування багато разів для більш вірного та правильного написання у конспект.

Графічні ілюстрації на телевізорі, моніторі або мультимедійному проекторі, які супроводжують теоретичний матеріал, доповнюють будь-яке лекційне заняття з точки зору користі для сприйняття цього матеріалу студентами. Картинки запам'ятовують, як правило, швидше, ніж текст.

Найцікавіше ж для студента – це відеопрезентація або фільм, який доповнює і пояснює частину теоретичного або практичного матеріалу паралельно з розповіддю викладача, бо це дає можливість і телевізор подивитись, і знання отримати.

Але для того, щоб доповнити теоретичний та практичний матеріал мультимедійним супроводом, викладач повинен докласти значних зусиль:

- повністю переглянути свій конспект лекцій для того, щоб знайти іншомовні слова і переробити їх в слайди або картинки;
- знайти в мережі Інтернет графічні ілюстрації до кожної з лекцій, виходячи з того, що їх повинно бути чим більше, тим краще;
- знайти відеоматеріал або навчальні фільми для доповнення теоретичного та практичного матеріалу;
- зробити мультимедійні презентації;
- тощо.

Але всі ці зусилля будуть витрачені на користь підвищення зацікавленості Вашою дисципліною студентами. Лекції стануть більш наглядними та ілюстрованими.

Для ще більшої зацікавленості можна придбати або зробити власноруч макети та наглядні посібники з використанням матеріалів/пристроїв або їх частин, які пов'язані з

теорією та практикою. Наприклад, для комп'ютерних дисциплін це можуть бути: периферійні засоби, комплектуючі, інструмент, тощо.

І ще один дуже важливий аспект для того, щоб студенти сприймали Ваш теоретичний матеріал з більшою зацікавленістю – це Ви самі як людина і викладач! Налаштувати вірні взаємовідносини «студент-викладач», в котрих буде взаємоповага і пошана один до одного – це найпростіший шлях для надання та отримання знань!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зубрилин А.А. Проблемы электронного обучения в вузе / А.А. Зубрилин // Педагогика. – 2012. – №6. – С. 29-33.

Юлія Шимкова
(Умань)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИКИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Історіографія еволюції наукової думки про становлення і розвиток інформатики складається з різних розділів та пройшла в своєму розвитку ряд етапів, які відрізняються масштабами і глибиною постановки проблем та їх теоретичного вирішення. Окрім того, на різних історіографічних етапах розробка питання про розвиток та впровадження інформатики у вищій школі України залежала від багатьох факторів, у тому числі від наявності наукових кадрів. Як відзначав В. І. Вернадський результативність наукових досліджень напряму залежить від появи обдарованих особистостей в царині науки, впливу соціальних умов на зміст і напрям розвитку науки, оволодінні вченими методологією наукового пізнання, накопичення дослідницького матеріалу, рівня теоретичного осмислення проблеми [2].

Історія становлення та розвитку інформатики в Україні знайшла своє певне відображення у різноплановій за широтою викладу, проблематикою, жанром та формою літературі. Періодизація історії наукової думки про інформатизацію вишів України має непересічне значення для розуміння перебігу подій, які супроводжували розвиток цієї важливої галузі знань, і належить до складних методологічних проблем з історії науки і техніки.

Інформатика – молода наукова дисципліна, що вивчає питання, пов'язані з пошуком, збором, зберіганням, перетворенням і використанням інформації в самих різних сферах людської діяльності. Генетично інформатика пов'язана з обчислювальною технікою, комп'ютерними системами і мережами, оскільки саме комп'ютери дозволяють породжувати, зберігати і автоматично переробляти інформацію в таких кількостях, що науковий підхід до інформаційних процесів стає одночасно необхідним і можливим. До теперішнього часу тлумачення терміну «інформатика» (в тому сенсі як він використовується в сучасній науковій і методичній літературі) ще не є сталим і загальноприйнятим [5].

Після другої світової війни виникла і почала бурхливо розвиватися кібернетика як наука про загальні закономірності в управлінні і зв'язку в різних системах: штучних, біологічних, соціальних. Народження кібернетики прийнято пов'язувати з опублікуванням в 1948 р американським математиком Норбертом Вінером, що стала знаменитою, книги «Кібернетика або управління і зв'язок в тварині і машині».

Розвиток кібернетики в нашій країні зустріло ідеологічні перешкоди. Як писав академік А.І.Берг, «... в 1955-57 рр. і навіть пізніше в нашій літературі були допущені грубі помилки в оцінці значення і можливостей кібернетики. Це завдало серйозної шкоди розвитку науки в нашій країні, призвело до затримки в розробці багатьох теоретичних положень і навіть самих електронних машин». Досить сказати, що ще у філософському словнику 1959 видання

кібернетика характеризувалася як «буржуазна лженаука». Причиною цьому послужили, з одного боку, недооцінка нової бурхливо розвивається науки окремими вченими «класичного» напрямку, з іншого – непомірне марнослів'я тих, хто замість активної розробки конкретних проблем кібернетики в різних областях спекулював на напівфантастичних прогнозах про безмежні можливості кібернетики, дискредитуючи тим самим цю науку [3].

Справа до того ж ускладнювалася тим, що розвиток вітчизняної кібернетики протягом багатьох років супроводжувалося серйозними труднощами в реалізації великих державних проектів, наприклад, створення автоматизованих систем управління (АСУ). Однак за цей час вдалося накопичити значний досвід створення інформаційних систем і систем управління техніко-економічними об'єктами. Потрібно було виділити з кібернетики здоровіше наукове та технічне ядро і консолідувати сили для розвитку нового руху до давно вже стоять глобальним цілям.

Спробу визначити, що ж таке сучасна інформатика, зробив в 1978 р. Міжнародний конгрес з інформатики: «Поняття інформатики охоплює області, пов'язані з розробкою, створенням, використанням та матеріально-технічним обслуговуванням систем обробки інформації, включаючи машини, устаткування, математичне забезпечення, організаційні аспекти, а також комплекс промислового, комерційного, адміністративного та соціального впливу» [1].

В області наукової методології відбувається філософське переосмислення ролі інформації і інформаційних процесів у розвитку природи і суспільства. Інформаційний підхід стає фундаментальним методом наукового пізнання.

Для теоретичної інформатики найбільш перспективними представляються дослідження загальних властивостей інформації, вивчення принципів інформаційної взаємодії в природі і суспільстві, основних закономірностей реалізації інформаційних процесів.

Відкриваються нові можливості для інформатизації економіки, управління міським господарством, транспортними системами, а також матеріальними і людськими ресурсами [5].

Істотне розширення функціональних можливостей отримують інформаційні технології з обробки та використання зображень, мовної інформації, повнотекстових документів, результатів наукових вимірювань і масового моніторингу (особливо у зв'язку з розвитком електронних бібліотек, а також електронних повнотекстових архівів).

Тривають пошуки ефективних методів формалізованого представлення знань, у тому числі нечітких, а також методів їх використання при автоматизованому вирішенні складних завдань у різних сферах соціальної практики.

На недостатньому рівні знаходиться використання досягнень інформатики в дослідженні людини, медицині, розвитку культури. Пов'язано це як з фінансовими обмеженнями, так і з відставанням у галузі підготовки фахівців у відповідних предметних областях, які добре володіють засобами і методами інформатики [4].

Інформатика як сучасна наука, безпосередньо пов'язана з інформаційними технологіями та технічним прогресом, не може залишатися на поточному рівні розвитку, вона змінюється і розвивається. Мови програмування, як важлива частина інформатики, так само мають певні тенденції і перспективи вдосконалення та розвитку.

Прогрес комп'ютерних технологій визначив процес появи нових різноманітних знакових систем для запису алгоритмів – мов програмування. Сенс появи такої мови – оснащений набір обчислювальних формул додаткової інформації, перетворює даний набір в алгоритм.

Мова програмування служить двом пов'язаних між собою цілям: він дає програмісту апарат для дій, які повинні бути виконані, і формує концепції, якими користується програміст, розмірковуючи про те, що робити. Перша мета ідеально відповідає мові, яка настільки «близька до машинної», що усіма основними машинними аспектами можна легко і просто оперувати досить очевидним для програміста чином. Друга мета ідеально відповідає

мові, яка настільки «близька до розв'язуваної задачі», щоб концепції її розв'язку можна було висловлювати прямо і коротко [6].

Тенденції розвитку мов програмування обумовлені наступними причинами:

1. Потреба у вирішенні більш складних і різноманітних завдань. Перші ЕОМ мали обмежені можливості, отже, і програми були простими. У процесі еволюції обчислювальної техніки від неї вимагалось розв'язання все більш складних і різноманітних завдань. Отже, мова програмування повинна дозволяти писати програми для розв'язання цих нових завдань. Це сприяло появі та розвитку в мовах програмування різних нових технологій. Наприклад, користується широкою популярністю технологія об'єктно-орієнтованого програмування.

2. Програми ставали складніші і більші за обсягом. З'явилося прагнення до підвищення ефективності процесу створення програм. Тому існує тенденція у розвитку мов програмування до швидкого написання програм. Тут також слід зазначити появу безлічі систем візуального програмування, які в якійсь мірі полегшують працю програміста.

3. Бажання, щоб програми працювали на різних платформах, призвело до розвитку незалежності від ЕОМ мов системного програмування. Мови системного програмування, на яких створюються операційні системи, транслятори й інші системні програми, розвиваються в напрямку незалежності від ЕОМ. Так, наприклад, велика частина операційних систем написана мовою С, а не на асемблері. Наприклад, операційна система Unix практично повністю написана на С.

4. Великі проекти передбачають спільну працю безлічі програмістів. У можливості легкої командної роботи добре себе зарекомендувала технологія об'єктно-орієнтованого програмування. Тому більшість сучасних мов програмування підтримують ООП.

Таким чином, мови програмування розвиваються в бік все більшої абстракції від реальних машинних команд. І самим очевидною перевагою тут є збільшення швидкості розробки програми [4].

Також пріоритетним напрямком інформатики є розробка інтелектуальних систем. Інтелектуальна система (ІС, англ. intelligent system) – це технічна або програмна система, здатна вирішувати завдання, що традиційно вважаються творчими, належать до конкретної предметної області, знання про яку зберігаються в пам'яті такої системи. Структура інтелектуальної системи включає три основні блоки – базу знань, розв'язник і інтелектуальний інтерфейс [3].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. «Історія розвитку інформатики як науки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tmb.org.ua/wordpress/?p=563>
2. Вернадский В. И. Значение личности в истории науки. Отрывки из книги // Вестник АН СССР. – 1983. – С. 125–129.
3. Вікіпедія/Інтелектуальна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Інформатика як наука розвиток і перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%>
5. Планета інформатики / Деякі причини і тенденції розвитку мов програмування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://infl.info/ programmingtrend](http://infl.info/programmingtrend)
6. Становлення та розвиток інформатики та кібернетики в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: історіографія проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eine_2014_43_24.pdf

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗПІЗНАВАННЯ РУКОПИСНИХ СИМВОЛІВ МЕТОДОМ ПОРІВНЯННЯ З ЕТАЛОНОМ

На сьогоднішній день машинне розпізнавання рукописної інформації є доволі актуальною задачею. Це зумовлює попит на розробку та впровадження спеціалізованих програм в таких галузях як машинний переклад, поштові пересилки, перевірки підпису, ведення повсякденних нотаток, розпізнавання автомобільних номерів, опрацювання анкет тощо. З огляду на це дослідженню методів розробки та особливостей практичної реалізації систем розпізнавання рукописних символів присвячено значну кількість робіт [1-4].

Невід'ємною частиною процесу розпізнавання є порівняння як основна операція обробки образної інформації, що лежить в основі складних процедур ідентифікації майже на всіх етапах обробки візуальної інформації у сучасних комп'ютерних системах. В роботі Степашко П. В. [1] детально проаналізовані сучасні підходи та методи до розв'язання задачі розпізнавання рукописного тексту. Зокрема, розглянуто методи онлайн-розпізнавання (символи розпізнаються безпосередньо під час написання користувачем) та офлайн-розпізнавання рукописного тексту (виконується після завершення запису) [2].

В загальному задача розпізнавання рукописних символів полягає у виділенні загальних рис об'єкта для подальшого відношення його до певного класу. На даний час існує багато методів розпізнавання рукописних символів, зокрема: метод порівняння з еталонами, метод зондів, метод маркування зображень, квазітопологічний метод, тощо. З метою вибору оптимального методу розпізнавання було проведено аналіз їх переваг і недоліків (табл. 1).

Таблиця 1.

Переваги та недоліки методів розпізнавання символів

Назва методу	Переваги	Недоліки
Метод зондів	Простота. Можливість класифікувати рукописні знаки, написані з деякими розбіжностями в розмірі і стилі	Ліміт допустимих перетворень. При представленні зображень різних образів реакція системи зондів в значній мірі змінюється
Порівняння з еталонами	Висока точність розпізнавання дефектних символів. Простота програмної реалізації.	Об'єкт повинен бути строго визначених розмірів, значне забруднення зумовлює невірну класифікацію. Необхідність наявності еталона
Маркування зображень	Незалежність від якості зображення, його контрасту, яскравості, спотворення	Необхідність «помічати» кожне зображення
Квазітопологічний метод	Можливість розпізнавання деформованого тексту	Погіршення якісного порівняння у випадку поганої якості знаків. Невисока швидкість процесу розпізнавання

Одним з найбільш універсальних підходів до вирішення задачі розпізнавання символів інформації є нейромережевий. Застосування нейронних мереж має ряд суттєвих переваг, зокрема здатність до автоматичного навчання, висока продуктивність на зашумлених даних, можливість паралельної реалізації [1]. Водночас алгоритми, що базуються на використанні нейромереж мають і ряд суттєвих недоліків, які полягають у складності вибору кількості рівнів нейромережі та кількості нейронів у рівні; труднощі із заданням кроку навчання

(малий крок збільшує час навчання, а великий не завжди забезпечує збіжність алгоритму навчання); відсутність чітких правил вибору вагових коефіцієнтів.

Проведений аналіз проблеми розпізнавання рукописного тексту показує, що запропоновані алгоритми розпізнавання потребують подальшого вивчення та вдосконалення.

З огляду на вищенаведені особливості для дослідження було обрано метод порівняння з еталонами. Згідно цього методу, зображення окремого символу (зразка) спочатку перетворюють в растрове, порівнюють його з усіма шаблонами (еталонами) бази й вибирають шаблон, який найбільше збігається із вхідним зображенням (має найменше відмінностей). Спотворення зображення зразка відносно еталону (зміщення, масштабування, поворот, пошкодження, деформація) компенсуються за рахунок математичної обробки.

Згідно поставленого завдання було складено алгоритм розпізнавання введеного символу та розроблено засобами середовища Delphi програму, яка реалізує розпізнавання символів українського, англійського алфавітів і цифр (рис. 1). Шаплони генеруються програмою автоматично при натисканні відповідної клавіші.

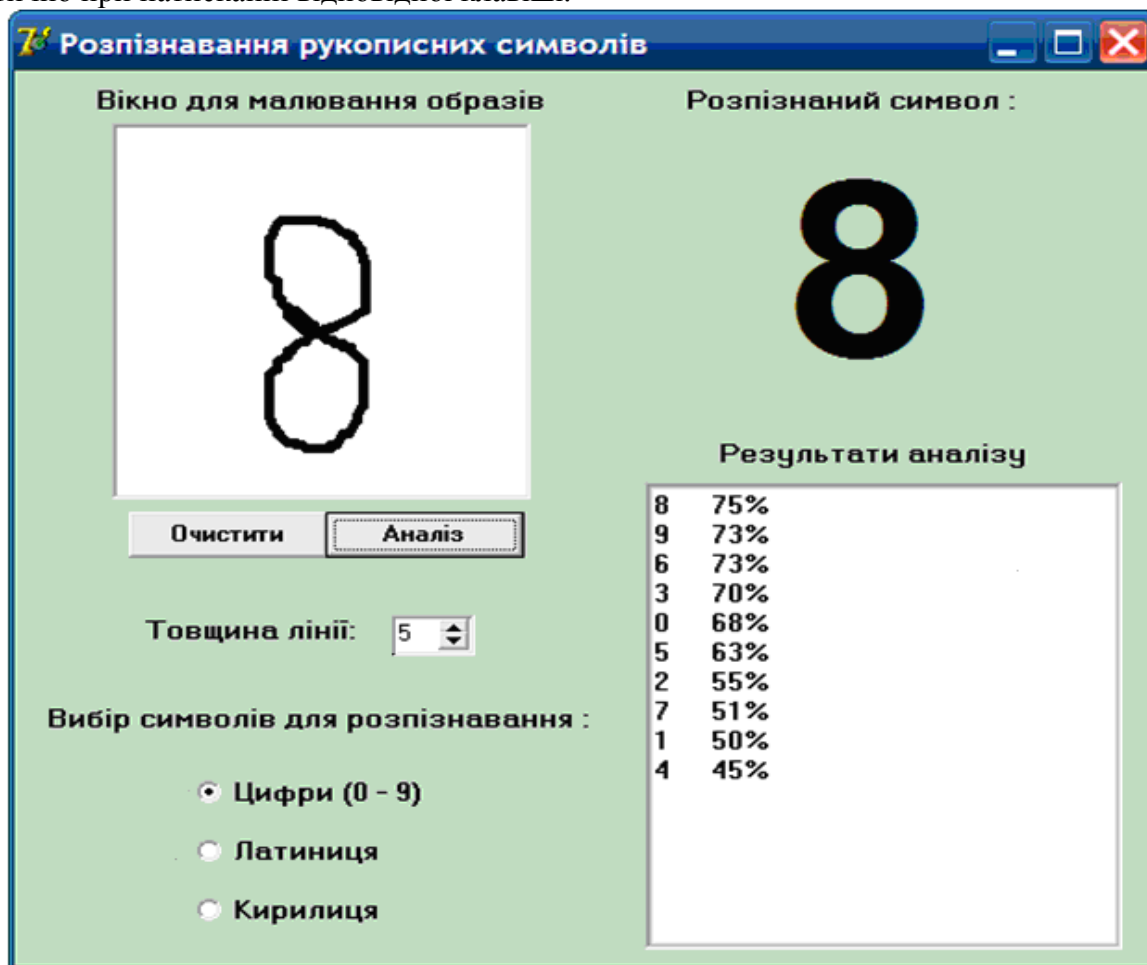

Рис. 1. Вікно розробленого додатку

Введення символів відбувається за допомогою комп'ютерної мишки на канві компонента PaintBox. Після запуску процесу розпізнавання введених символів (аналізу символу та порівняння його з існуючими еталонами) у відповідному полі буде виведено результат у вигляді розпізнаного символу (символ з найбільшим відсотком співпадіння з еталоном). Для наочності роботи алгоритму у окремому полі для відображення матриці порівнянь виводиться результат аналізу кожного етапу розпізнавання (у вигляді відсотка співпадіння введеного символу з еталонами).

З метою дослідження ефективності даного методу розпізнавання було проведено тестування програми для визначення точності і якості розпізнавання символів. Якість

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

(точність) розпізнавання визначена методом вводу кожного символу по сто разів і обчислення відсотка правильних розпізнавань. Також визначено середній відсоток співпадіння введеного символу з еталоном, згідно матриці порівнянь. В примітці наведено середній відсоток співпадіння з еталоном у випадку неправильних розпізнавань.

Таблиця 2.

Результати тестування для символів українського алфавіту

Символ	Відсоток правильних розпізнавань	Середній відсоток співпадіння введеного символу з еталоном	Примітка
А	93%	69,2%	Г - 60,5%; І - 59,5%
Б	58%	72,69%	Г - 69,9%
В	78%	75,18%	Б - 75%; Ь - 76,5%; І - 81,75%
Г	100%	80,28%	-
Ґ	96%	81,84%	Г - 77,5%
Е	80%	75,75%	Г - 74,2%
Є	65%	73,92%	С - 77,23%
Ж	67%	65,54%	Х - 65,53%
З	98%	69,29%	Ї - 62%; Ь - 61%
И	77%	68,58%	Х - 63,7%
І	98%	96,97%	Ї - 65,5%
Ї	95%	70,38%	Г - 63,6%
Й	81%	67,66%	П - 66,8%
К	92%	69%	Г - 67,6%
Л	87%	68,6%	З - 65%
М	78%	69,99%	Ч - 68,2%
Н	94%	73,39%	Ч - 72,7%
О	82%	73,12%	С - 71,9%
П	86%	73,12%	Г - 73,25%
Р	88%	77,2%	Г - 72,42%
С	98%	77,42%	Г - 73%
Т	80%	73,47%	І - 76,4%
У	86%	72,01%	Н - 71,2%
Ф	99%	70,7%	Ґ - 56%
Х	97%	69,41%	Ж - 67%
Ц	93%	70,53%	Ч - 66,7%
Ч	93%	70,86%	Н - 69%
Ш	99%	71,95%	З - 68%
Щ	100%	70,2%	-
Ь	100%	72,31%	-
Ю	93%	67,12%	С - 61,3%; Ш - 67%
Я	95%	71,11%	Л - 69,2%

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

Середній якісний результат розпізнавання літер українського алфавіту становить 88%. Найбільш точно розпізнаються літери: Г, Ф, Ш, Щ, Ї. Найменша точність досягається для літер: Б, Ж, Є.

Таблиця 3.

Результати тестування для символів англійського алфавіту

Символ	Відсоток правильних розпізнавань	Середній відсоток співпадіння введеного символу з еталоном	Примітка
A	97%	70,83%	L – 62%; J – 60%; X – 71%
B	97%	72,78%	D – 72,3%
C	98%	77,59%	L – 78%
D	99%	77,79%	U – 68%
E	99%	78,37%	F – 74%
F	100%	79,85%	-
G	85%	70,26%	C – 72,9%
H	99%	75,84%	L – 64%
I	97%	94,59%	O – 71,5%
J	100%	76,34%	-
K	100%	74,66%	-
L	100%	80,57%	-
M	92%	70,51%	H – 67,3%
N	98%	74,04%	U – 71%; L – 67%
O	92%	74,94%	C – 73,57%
P	100%	77,41%	-
Q	94%	65,34%	T – 62,3%
R	84%	68,13%	F – 71,25%; P – 70,88%
S	100%	71,57%	-
T	100%	76,18%	-
U	100%	76,46%	-
V	99%	75,94%	Y – 66%
W	100%	70,5%	-
X	99%	69,14%	Y – 63%
Y	100%	75,62%	-
Z	96%	74,05%	L – 69,5%

Середній якісний результат розпізнавання англійських літер становить 97%. Найбільш точно розпізнаються літери: F, J, K, L, P, S, T, U, Y. Найнижча точність спостерігається для літер: G, R.

Результати тестування для цифр

Символ	Відсоток правильних розпізнавань	Середній відсоток співпадіння введеного символу з еталоном	Примітка
0	100%	75,98%	-
1	96%	70,83%	7 – 58,67%
2	92%	66,28%	7 – 64,5%
3	98%	75,02%	7 – 64%; 5 – 75%
4	100%	68,99%	-
5	100%	73,24%	-
6	100%	73,68%	-
7	100%	75,07%	-
8	92%	74,08%	6 – 71%
9	96%	74,49%	3 – 75,3%

Середній якісний результат розпізнавання цифр 97,4%. Для всіх цифр точність розпізнавання сягає понад 90%.

За результатами проведеного тестування можна зробити висновок: запропонований алгоритм забезпечує достатню точність розпізнавання символів. Зокрема найвища якість досягається для цифр, дещо нижча – для англійських літер і найнижча – для літер українського алфавіту. Таким чином метод порівняння з еталоном є простим у реалізації, дає досить велику точність розпізнавання і може бути використаний для реалізації певного кола практичних завдань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Степашко П. В. Огляд наявних підходів до розв'язання задачі розпізнавання рукописного тексту / П. В. Степашко // Індуктивне моделювання складних систем, 2013. – Вип. 5. – С. 278–287.
2. Drissman Avi: Handwriting Recognition Systems: An Overview. <http://www.drissman.com/avi/school/HandwritingRecognition.pdf>
3. Зарубенко О. О. Побудова алгоритму аналізу рукописного тексту / О. О. Зарубенко // Технологический аудит и резервы производства. серия Информационные технологии и системы управления, 2014. – № 6/4(20). – С. 28–31.
4. Чебанюк О. В. Методика розпізнавання рукописного тексту на основі аналізу векторів руху за допомогою сенсорних пристроїв / О. В. Чебанюк, Д. А. Долотов // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2013. – № 15 (204). – С. 230 – 236.

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

***Николай Белошицкий, Наталья Белошицкая
(Северодонецк)***

**ПОЛУЧЕНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ПОРОШКОВОЙ АЛЮМИНИЕВОЙ
БРОНЗЫ МЕТОДОМ ГОРЯЧЕЙ ШТАМПОВКИ**

Горячее выдавливание осуществляется в закрытых пресс-формах при повышенных и высоких температурах с возрастающим давлением до заданной величины. С повышением температуры уменьшается величина давления, необходимого для уплотнения порошковой заготовки.

Метод горячего выдавливания позволяет получать изделия из порошковых материалов, слабо поддающихся деформированию в холодном состоянии. При горячем выдавливании увеличение контакта между частицами достигается:

- 1) за счет их деформации внешними силами;
- 2) собственной температурной подвижностью атомов.

При горячем выдавливании можно получить многокомпонентный материал плотностью, приближающейся к теоретической, и со свойствами компактных металлов [1].

Целью работы являлась разработка технологических параметров получения алюминиевой бронзы методом горячего прямого выдавливания пористых образцов системы Cu-Al. Исследование влияния вводимого в состав шихты алюминия на структуру и физико-механические свойства полученного материала.

Горячему прямому выдавливанию подвергали спеченные цилиндрические образцы диаметром 24 мм, высотой 24 мм, пористостью – 10...11%. Образцы изготавливали методом холодного двустороннего прессования на гидравлическом прессе ПД-476 силой 1600 кН [2]. В качестве исходных материалов использовали медный порошок марки ПМС-1 ГОСТ 4960-75, легированный 4% и 10% алюминиевым порошком фракции 0,16...0,05 мм, полученным из отходов алюминия Д16 образующихся при производстве трубки методом конформ [3].

Выдавливание осуществляли на винтовом прессе с дугостаторным приводом Ф 1730 силой 1000 кН в штампе (рис. 1). На поверхность прессовок наносили смазку, состоящую из графита Гк-1 ГОСТ 4404-78 и машинного масла. Прессовки нагревали до температуры 720...740°C в защитно-восстановительной среде синтез-газа [4]. Цикл штамповки – полунепрерывный. В начальный момент пуансон 6 находится в крайнем верхнем положении. Прессовку 5, нагретую до температуры выдавливания, загружают в полость матрицы 8, и пуансоном 6 выдавливают на 2/3 длины прутка. Затем поднимают верхнюю плиту пресса 10 с закрепленным на ней пуансоном 6, устанавливают следующую прессовку 5, осуществляют выдавливание прутка 1, полностью выходящего из отверстия вставки матрицы 3, цикл повторяется.

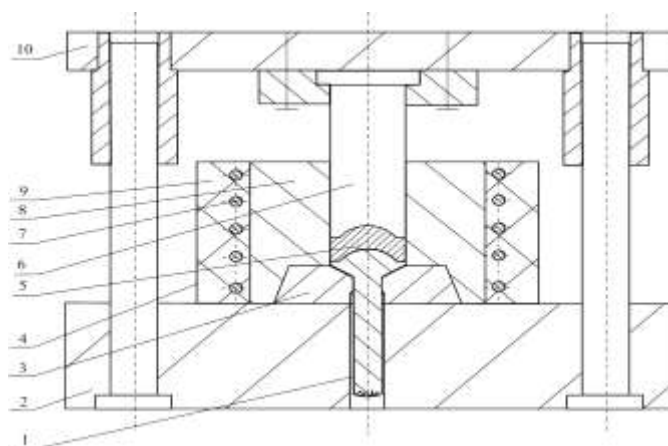

Рис. 1. Штамп для выдавливания прутка из прессовок: 1 – выдавливаемый пруток; 2 – плита нижняя; 3 – вставка; 4 – печь; 5 – прессовка; 6 – пуансон; 7 – нагреватели; 8 – матрица; 9 – теплоизоляция; 10 – верхняя плита

Для уменьшения тепловых потерь при выдавливании, рабочий инструмент подогревали до температуры 300°C с помощью нагревателей 7, покрытых теплоизоляцией 9, базирующихся на нижней плите 2.

После выдавливания, определяли плотность методом гидростатического взвешивания согласно ГОСТ 25281-82. Из полученных прутков (рис. 2) вытачивали образцы диаметром 5 мм для испытания на растяжение по ГОСТ 1497-84, изучали структуру на микроскопе МИМ-7 и измеряли твердость на приборе Роквелла.

Рис. 2. Пруток, выдавленный из прессовки

Физико-механические свойства порошковых алюминиевых бронз, полученных прямым горячим выдавливанием представлены в табл. 1.

Таблица 1

Физико-механические свойства полученного материала

Материал	Плотность, г/см ³	σ_B , МПа	$\sigma_{сж}$, МПа	δ , %	ψ , %	HRB
ПБрА4	8,15	451	830	15,2	15,2	68
ПБрА10	7,24	590	957	1,9	1,6	94

Исследование физико-механических свойств алюминиевых бронз с различным содержанием алюминия показало, что в результате горячего прямого выдавливания плотность прутков соответствует плотности компактного материала соответствующего химического состава, рассчитанного по формуле аддитивности. Показатели прочности и твердость с увеличением содержания алюминия повышаются, а соответственно показатели пластичности стремительно уменьшаются. Повышение прочностных характеристик объясняется образованием стабильных фаз соответственно диаграммы состояния системы Cu-Al в результате взаимного растворения и химического соединения компонентов, что подтверждается металлографическими исследованиями.

Изучение микроструктуры показало, что структура алюминиевой бронзы с содержанием 4% Al представляет собой медную основу с наличием α -твердого раствора (центр) (рис. 3, а). Также наблюдается ярко выраженное текстурирование вдоль оси выдавливания. Наличие медной основы и равномерно распределенного α -твердого раствора указывает на отсутствие полной гомогенизации материала вследствие недостаточного количества алюминия.

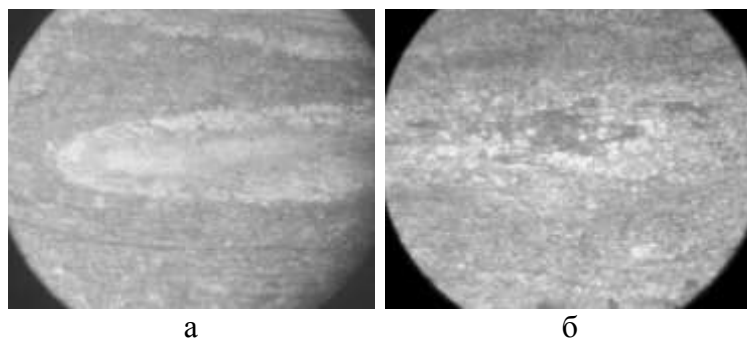

Рис. 3. Микроструктура алюмінієвої бронзи:
а – Cu+4%Al; б – Cu+10%Al, $\times 500$

С увеличением содержания в меди до 10% алюминия при нагреве пористых заготовок под штамповку (740°C) в соответствии с диаграммой состояния системы Cu-Al структура материала состоит из α - и β -фаз. При охлаждении выдавливаемого образца на воздухе β -фаза распадается на эвтектид $\alpha+\gamma_2$ с образованием крупнозернистой γ_2 - фазы, придающей сплаву хрупкость. Интерметаллидная γ_2 -фаза (Cu_9Al_4) стабильна при низких температурах, обладающая высокой хрупкостью и твердостью, что и объясняет повышение показателей прочности и снижение пластичности материала (табл. 1). Структура полученного материала состоит из α -фазы (основа), интерметаллидной фазы (Cu_9Al_4) (центр), ультрадисперсного оксида алюминия, и изредка встречающихся макроскопических включений чистой меди (рис 3, б). Это указывает на практически завершенную гомогенизацию порошкового многокомпонентного материала вследствие нагрева под штамповку и интенсивной пластической деформации. При выдавливании пористой заготовки $D = 24$ мм через калиброванное отверстие в матрице – 9 мм, коэффициент вытяжки λ составил 7,3.

Разработан технологический процесс получения алюминиевой бронзы с различным содержанием алюминия методом горячего прямого выдавливания пористой заготовки, состоящий из нагрева спеченной заготовки до температуры 740°C и штамповки на прессе Ф 1730 силой 1000 кН с коэффициентом вытяжки $\lambda = 7,3$.

Установлено, что физико-механические свойства материала зависят от его химического состава. С увеличением концентрации алюминия в бронзе показатели прочности и твердость повышаются, а показатели пластичности снижаются вследствие образования α -твердого раствора упрочненного интерметаллидной γ_2 -фазой (Cu_9Al_4) и оксидами алюминия.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Ковальченко М.С. Теоретические основы горячей обработки пористых материалов давлением /М.С. Ковальченко. – К.: «Наукова думка», 1980. – 238 с.
2. Рябичева Л. А., Негрей Ю. А., Белошицкий Н. В., Войнова Е. В. Сравнительный анализ прессования порошков на основе меди / Л. А. Рябичева, Ю. А. Негрей, Н. В. Белошицкий, Е. В. Войнова // Обработка материалов давлением. Сб. науч. тр. – Краматорск: ДГМА, 2014. – № 1 (38). – С. 124-128.
3. Рябичева Л.А. Технология получения порошка из алюминиевой стружки / Л.А. Рябичева, Н.В. Белошицкий, А.И. Добрыднева, Е.В. Войнова // Ресурсозберігаючі технології виробництва та обробки матеріалів у машинобудуванні. Зб. наук. пр. – Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2013. – №1(14). – С. 211–216.
4. Цыркин А.Т. Малогабаритная установка для получения синтез-газа / А.Т. Цыркин, Ю.Н. Никитин, Н.В. Белошицкий [и др.] // Ресурсозберігаючі технології виробництва та обробки тиском матеріалів у машинобудуванні : зб. наук. пр. – Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2004. – С. 115–120.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННО-ПРОМЕНЕВОЇ ОБРОБКИ НА СТРУКТУРУ ТА ВЛАСТИВОСТІ ЧАВУНІВ ПРИ ВІДНОВЛЕННІ ГАЛЬМІВНИХ КОЛОДОК

Використання електронно-променевої обробки (ЕПО) для зміцнення та підвищення зносостійкості матеріалів шляхом зміни структури поверхневого шару або нанесення покриттів стало об'єктом пильної уваги вчених та інженерів-матеріалознавців завдяки унікальним можливостям цих технологій.

Станом на сьогодні виконано достатньо великий об'єм досліджень у цьому напрямку. Існують результати промислової апробації та використання у конкретних виробничих процесах технологій електронно-променевого і лазерного зміцнення, які доводять їхню високу ефективність та перспективність [1...3].

Метою роботи є дослідження впливу електронно-променевої обробки та хімічного складу на зносостійкість чавунів.

Проведення досліджень виконувалось з використанням методики повного факторного експерименту 2^3 . Експеримент складався з 8 опитів. У кожному варіанті випробовувались зразки різного хімічного складу. Кожний опит дублювався три рази.

Факторами, що варіювались, були концентрації легуючих елементів в чавуні: алюмінію (x_1), марганцю (x_2), вуглецю (x_3). Межі варіювання концентрації легуючих елементів (табл. 1): алюмінію – 2,5...3,5%, інтервал варіювання 0,5%; марганцю – 9...12%, інтервал варіювання 1,5%; вуглецю – 3,2...3,8%, інтервал варіювання 0,3%. Умовний вміст легуючих елементів по верхньому та нижньому рівнях позначений через кодовані значення факторів « $X_i = +1$ » і « $X_i = -1$ ». Верхній рівень « $X_i = +1$ » відповідає максимальному вмісту легуючих елементів, нижній рівень « $X_i = -1$ » – мініимальному їхньому вмісту.

Таблиця 1

Матриця плану ПФЕ 2^3 «Питома втрата маси зразків у вихідному литому стані»

Фактор, що варіюється		Al, %	Mn, %	C, %	Середня питома втрата маси ΔM , г/см ²
Основний рівень		3,0	10,5	3,5	
Інтервал варіювання		0,5	1,5	0,3	
Верхній рівень		3,5	12,0	3,8	
Нижній рівень		2,5	9,0	3,2	
№ зразка	X_0	X_1	X_2	X_3	Y (г/см ²)
1	+1	-1 (2,5)	-1 (9,0)	-1 (3,2)	0,857
2	+1	+1 (3,5)	-1 (9,0)	-1 (3,2)	0,617
3	+1	-1 (2,5)	+1 (12)	-1 (3,2)	0,461
4	+1	+1 (3,5)	+1 (12)	-1 (3,2)	0,561
5	+1	-1 (2,5)	-1 (9,0)	+1 (3,8)	1,263
6	+1	+1 (3,5)	-1 (9,0)	+1 (3,8)	1,394
7	+1	-1 (2,5)	+1 (12)	+1 (3,8)	1,183
8	+1	+1 (3,5)	+1 (12)	+1 (3,8)	1,46

Триботехнічні випробування проводили на машині тертя СМЦ-2 за схемою ролик (сталь 45, HRC 45...48) – колодка (аустенітний чавун) [4...6]. Випробування на зносостійкість проводили в умовах сухого тертя при навантаженні $P = 250$ Н і швидкості обертання ролика 300 об./хв. Кожне випробування дублювалось 3 рази (3 зразки на одне випробування). Тривалість кожного випробування – три хвилини. Після кожного випробування визначалася втрата маси ролика і колодки. Площа поверхні тертя становила 1,4 см².

ЕПО полягала в локальному оплавленні поверхні тертя колодок у вигляді ліній, що відстоять один від одного на відстані 1 мм (рис. 1). Ширина зони розплавлювання становила 1,2...1,5 мм, глибина – 0,8...1,0 мм. Глибина зони оплавлення становила 0,25 мм. Оптимізація глибини оплавлення проводилася на підставі металографічного аналізу оплавленого шару. Хімічний травник – царська горілка.

При глибині оплавлення 0,6 мм утворюється грубодисперсна структура оплавленого шару, в оплавленому шарі можуть утворюватися тріщини (рис. 2 а, б).

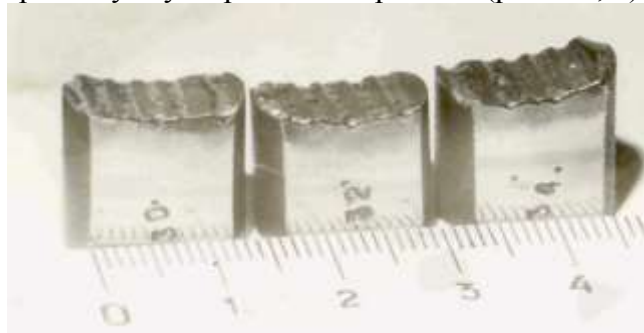
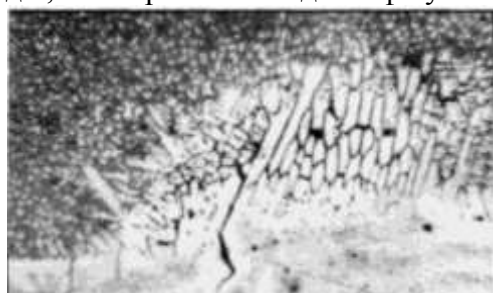
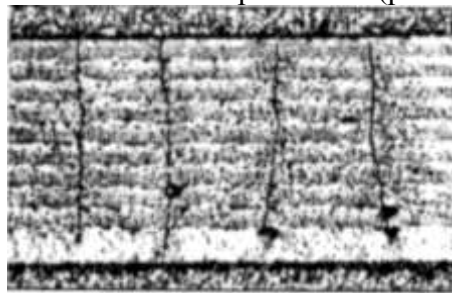

Рис. 1. Вид колодок після ЕПО (до шліфування)

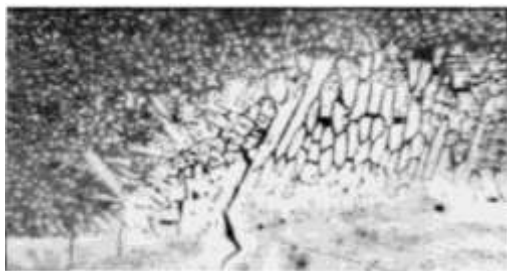
При глибині оплавлення 0,1 мм утворюється високодисперсна структура з аустеніту і карбідів, яка вкрай важко ідентифікується під звичайним оптичним мікроскопом (рис. 2, в).

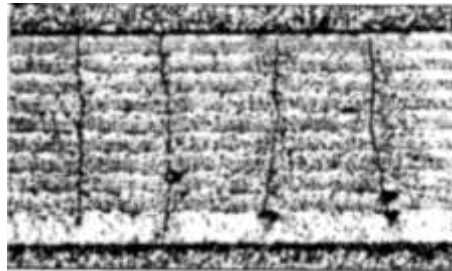
а

б

в

г

Рис. 2. Мікроструктура чавуну при глибині оплавлення:

а, б – 0,6 мм; в – 0,1 мм; г – 0,25 мм

При глибині оплавлення 0,25 мм структура зміцненого шару кілька укрупнюється. При оплавлення на глибині менше 0,3 мм тріщин у оплавленому шарі не утворюється (рис. 2, г).

При поверхневому оплавленні глибину оплавленого шару брали приблизно 0,25 мм, з урахуванням припуску на механічну обробку.

Згідно з даними для побудови регресійної залежності інтенсивності зношування чавунних колодок від вмісту в них вуглецю, алюмінію і марганцю необхідно провести 24 випробування. Для того щоб виключити вплив систематичних помилок, викликаних різними зовнішніми умовами, дані випробування проводилися рандомізовано в часі, тобто у випадковому порядку.

В табл. 1 представлені експериментальні середні значення величини питомої втрати маси зразків у вихідному стані (без електронно-променевої обробки), у табл. 2 – після електронно-променевої обробки з оплавленням.

Матриця плану ПФЕ 2³ «Питома втрата маси зразків після ЕПО»

Фактор, що варіюється		Al, %	Mn, %	C, %	Середня питома втрата маси ΔM , г/см ²
Основний рівень		3,0	10,5	3,5	
Інтервал варіювання		0,5	1,5	0,3	
Верхній рівень		3,5	12,0	3,8	
Нижній рівень		2,5	9,0	3,2	Y (г/см ²)
№ зразка	X ₀	X ₁	X ₂	X ₃	
1	+1	-1 (2,5)	-1 (9,0)	-1 (3,2)	
2	+1	+1 (3,5)	-1 (9,0)	-1 (3,2)	
3	+1	-1 (2,5)	+1 (12)	-1 (3,2)	
4	+1	+1 (3,5)	+1 (12)	-1 (3,2)	
5	+1	-1 (2,5)	-1 (9,0)	+1 (3,8)	
6	+1	+1 (3,5)	-1 (9,0)	+1 (3,8)	
7	+1	-1 (2,5)	+1 (12)	+1 (3,8)	
8	+1	+1 (3,5)	+1 (12)	+1 (3,8)	

Графічне зіставлення експериментальних даних, наведених в табл. 1 і 2, дозволяє заключити, що хімічний склад чавуну по різному впливає на його зносостійкість залежно від термічної обробки. У вихідній литому чавуні підвищення вмісту вуглецю вище 3,2% негативно позначається на його зносостійкості. Максимальну зносостійкість має чавун, що містить 2,5% Al; 12% Mn; 3,2% C (питома втрата маси – 0,461 г/см²). Після електронно-променевої обробки з поверхневим оплавленням максимальна зносостійкість досягається в чавуні, що містить вуглець по верхньому рівню – 3,8%. Максимальну зносостійкість має чавун, що містить 2,5% Al; 12% Mn; 3,8% C (питома втрата маси – 0,061 г/см²). Звертає на себе увагу також і той факт, що зносостійкість термічно обробленого чавуну істотно перевищує зносостійкість литого не термообробленого чавуну.

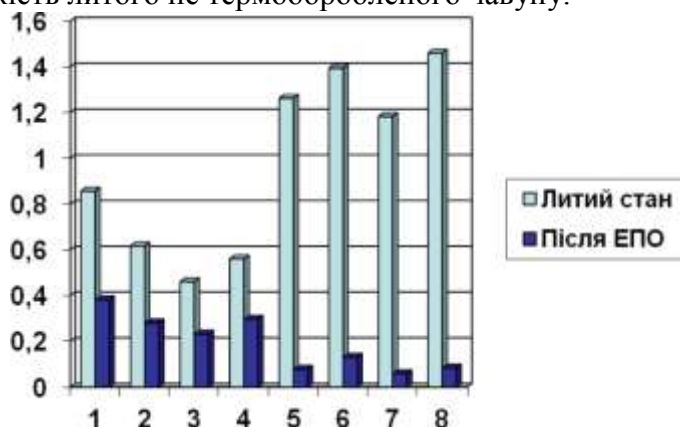

Рис. 3. Питома втрата маси зразків аустенітного чавуну до і після електронно-променевої обробки

Для більш детального аналізу впливу хімічного складу на зносостійкість чавуну за результатами випробувань, наведених у табл. 2, була побудована регресійна математична модель, що описує вплив вмісту основних легуючих елементів чавуну на питому втрату маси:

$$y' = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_{12}X_1X_2 + b_{13}X_1X_3 + b_{23}X_2X_3 + b_{123}X_1X_2X_3$$

де: $b_0, b_1, b_2, b_3, b_{12}, b_{13}, b_{23}, b_{123}$ – коефіцієнти;

X_1, X_2, X_3 – кодовані значення факторів, які можуть дорівнювати -1 (нижній рівень варіювання) або $+1$ (верхній рівень варіювання) (табл. 2).

Коефіцієнти регресійного рівняння розраховувались за залежністю:

$$b_i = \frac{\sum_{u=1}^N X_{i_u} \cdot \bar{y}_u}{N},$$

де: u – номер дослідю;

X_{i_u} – кодовані значення факторів, що варіюються (незалежних змінних X_1, X_2, X_3) в u -му досліді.

Чисельні значення коефіцієнтів регресійного рівняння наведено в табл. 3. Перевірка статистичної значимості коефіцієнтів здійснювалась за критерієм Ст'юдента. Статистично незначущим коефіцієнтом є коефіцієнт b_1 , який відповідає за вплив на зносостійкість чавуну вмісту алюмінію (табл. 2). Отже, зміна концентрації алюмінію з 2,5% до 3,5% практично ніяк не впливає на зносостійкість чавуну. Вміст алюмінію доцільно залишити на нижньому рівні – 2,5%.

Таблиця 3

Коефіцієнти регресійного рівняння

b_0	b_1	b_2	b_3	$b_{12} = b_4$	$b_{13} = b_5$	$b_{23} = b_6$	$b_{123} = b_7$
0,193	$4,911 \cdot 10^{-3}$	-0,025	-0,105	0,017	0,014	$8,554 \cdot 10^{-3}$	-0,024

Перевірка адекватності регресійного рівняння експерименту здійснювалась за критерієм Фішера. Рівняння вважається адекватним експерименту, якщо виконується умова:

$$F_{\text{розрах}} < F_{\text{табл}}.$$

Для умов експерименту, наведених в табл. 2, $F_{\text{розрах}} = 2,617$; $F_{\text{табл}} = 4,04$. Отже регресійне рівняння адекватне експерименту.

Висновки.

1. Встановлено оптимальну глибину електронно-променевого оплавлення робочої поверхні гальмівних колодок з аустенітного марганцевого чавуну, що містить 2,5...3,5% Al; 9...12% Mn; 3,2...3,8% C.

2. Методами планованого експерименту виявлено оптимальне співвідношення основних легуючих елементів чавуну, при якому забезпечується його максимальна зносостійкість. Максимальну зносостійкість має чавун, що містить 2,5% Al; 12% Mn; 3,8%.

3. Встановлено, що зміна концентрації алюмінію з 2,5 % до 3,5 % не впливає на зносостійкість чавуну. Вміст алюмінію доцільно залишити на нижньому рівні – 2,5 %.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Черненко В.С. Променеві методи обробки: Навч. посіб. / В.С. Черненко, М.В. Кіндрачук, О.І. Дудка. – К.: Кондор, 2008. – 166 с.
2. Рыкалин Н.Н. Лазерная и электронно-лучевая обработка материалов. Справочник / Н.Н. Рыкалин, А.А. Углов, И.В. Зуев, А.Н. Кокора. – М.: Машиностроение, 1985. – 496 с.
3. Коваленко В.С. Упрочнение деталей лучом лазера / В.С. Коваленко, Л.Ф. Головкин, Г.В. Меркулов и др. – К.: Техніка, 1981. – 132 с.
4. ГОСТ 30480-97. Обеспечение износостойкости изделий. Методы испытаний на износостойкость. Общие требования. – 15 с.
5. Куксенова Л.И. Методы испытаний на трение и износ / Л.И. Куксенова, В.Г. Лаптева, А.Г. Колмаков, Л.М. Рыбакова. – М: Интермет инжиниринг, 2001. – С. 357.
6. ГОСТ 23.224-86 Обеспечение износостойкости изделий. Методы оценки износостойкости восстановленных деталей. – 11 с.

СУЧАСНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ ДИЗАЙНУ СТЕЛІ

З науково-технічним розвитком з'являється велика кількість матеріалів, які могли б слугувати гідною альтернативою традиційним та набувають кращих властивостей, ніж попередні.

Постійне оновлення палітри матеріалів дизайнера накладає свій відбиток на підхід до формоутворення виробів. Можливості нових матеріалів та нове бачення на старі матеріали допоможуть втілити найсміливіші ідеї дизайну.

У дизайні інтер'єру використання різних за фактурою та властивостями матеріалів надасть кращої художньої виразності інтер'єру і предметам його наповнення.

Мета дослідження – дослідити напрямки розвитку та можливості застосування матеріалів для дизайну стелі

XX століття принесло з собою нові матеріали. Сьогодні існує багато виробів з металосплавів, поліетилену, поліуретану, полістиролу і інших різних поєднань органічної хімії, композитів, які роблять кераміку міцнішою, скло – легким і не крихким, як пластик, а метал за теплопровідністю таким, як скло та кераміка.

Розробка нових матеріалів, які збільшили виробництво та функціональність, стала основним драйвером інновацій в останні роки. Було підраховано, що 70% всіх нових інноваційних продуктів засновані на матеріалах з новими або покращеними властивостями. Більшість оточуючих нас сьогодні предметів побуту представляють собою раціональне поєднання матеріалів із різними властивостями міцності, у залежності від функціонального призначення частин виробу.

До списку інноваційних матеріалів можна віднести: самопосилюючі термопласти, біокомпозити і т.д. Полімерні матеріали дозволяють створювати предмети суцільних криволінійних форм, які одночасно можуть бути напівпрозорими. Рослинні матеріали – ротанг, біокомпозити на основі водоростів, технічної коноплі, джута – набувають популярності в дизайні інтер'єрів та є екологічно чистими.

Довгий час для більшості з нас гарна стеля означала рівну, без слідів щітки поверхню. Побілка або фарбування водоемульсійною фарбою – традиційні методи опорядження стелі. Трохи пізніше почали обклеювати стелі шпалерами – під ними простіше сховати різні дефекти стелі. На даний час вибір матеріалів та систем для опорядження стелі дуже великий. Це: касетони, панелі типу "вагонка", натяжні та підвісні стелі.

Ситуація, що склалася на ринку України дає проектувальникам та будівельникам дуже велику можливість знайти серед підвісних стель, що пропонуються, ті, що найбільше відповідають бажаним вимогам та функціям.

Підвісні стелі особливо рекомендуються для опорядження великих площ в житлових приміщеннях, офісах, готелях, лікарнях, школах, концертних залах, виробничих приміщеннях.

До основних функцій підвісних стель відносяться:

- покращення акустики;
- покращення дизайну та інтер'єру;
- укріплення в просторах між стелями сітей комунікації, засобів вентиляції;
- кондиціонування та пожежної безпеки;
- зменшення об'єму приміщення і, як наслідок, зменшення витрат на опалення і освітлення;
- додаткова теплоізоляція;
- захист будівельних конструкцій та ін.

Основними вимогами до підвісних стель є:

- звукопоглинання, звуковідбивання;
- легкий доступ в простір між стелями;
- легкість монтажу, демонтажу та замінюваність елементів підвісних стель;
- вологостійкість;
- вогнестійкість;
- гігієнічність;
- естетичність та декоративність.

Нововведенням для нас стали натяжні стелі, з їх впровадженням відкрились зовсім нові можливості оформлення стелі та інтер'єру в цілому.

Їх походження пов'язане з винаходом Фердинанда Шеррерома 25 років тому дуже міцної ванілової плівки. В основу оригінальної технології виготовлення покриття для стелі, яка отримала назву BARRISOL, було покладено властивість плівки розтягуватись при нагріванні і повертатись до попередньої форми після охолодження, не змінюючи своїх властивостей.

Кожне полотно виготовляється згідно креслення конкретного приміщення, при цьому площа полотна зменшується на 10% по відношенню до реальної площі стелі.

Монтаж дуже простий. Ванілове полотно нагрівається до 60°C і кріпиться до раніше встановленого каркасу за принципом "гарпун в гарпун". По мірі охолодження плівка натягується по периметру каркасу, створюючи ідеально рівну поверхню. При цьому процес монтажу акуратний (без звичайного шуму та пилу), стислий в часі. Система цієї стелі складається з двох частин, ванілового полотна товщиною 0,2 мм з анкерним кріпленням по краю (гарпунним краєм) і каркасу з профілю також з гарпунним краєм. Система кріплення може бути видимою, а також невидимою. Відповідно існують і два види профілю: пластиковий видимий анкерний профіль ПВХ та алюмінієвий невидимий профіль.

При видимій системі пластиковий профіль, ніби окантовує полотно і може бути під колір полотна або протилежного кольору, при невидимій системі – полотно іде безпосередньо від стіни, що дозволяє встановити декоративний фриз будь-якої конфігурації та розміру у відповідності з загальним виглядом інтер'єру.

Якщо в основі частини стелі – відповідно автономний, профільний каркас можна змонтувати на будь-якій стадії ремонту, то полотно встановлюється вже після того, як всі роботи з ремонту та оформлення інтер'єру вже закінчені (стеля площею 25 м монтується за 2 години). Для кріплення до стелі освітлювальних пристроїв, системи вентиляції та сигналізації, розроблені спеціальні системи кріплення.

Натяжна стеля кріпиться на віддалі 3-5 см від основної, але якщо є бажання вмонтувати в неї світильники або є необхідність закрити виступаючі будівельні конструкції, то віддаль збільшується ще приблизно на 10 см.

Натяжні стелі можуть мати різну фактуру, матову. Глянцеву, під замшу, сатин. Вибираючи матовий варіант, ви отримаєте той же ефект, що й від звичайного кольору, але ідеально гладенького та ідеально пофарбованого. Сатиновий та оксамитовий - своєю поглинаючою м'якістю створюють особливу атмосферу затишку та комфорту. Лаковий дозволить досягнути ефекту дзеркальності і тим самим візуально розширить приміщення, стеля вашої квартири перетвориться у велике дзеркало, а кімнати наберуть величі залу палацу з високими склепіннями.

Колекція BARRISOL складається з 7 фактурних покриттів та більш ніж 100 кольорів та відтінків. Оригінальні рішення дизайну по освітленню збільшують цю кількість. Недавно фірма випустила серію оригінальних напівпрозорих стель Тгашішісіє, які нагадують матове скло, що світиться розсіюючим світлом, стелі Меіаіз, що світяться, типу РегГогаІш та стелі з ефектом зоряного неба на базі світлопровідної установки. Натяжна стеля захищає квартиру від шуму, а також від пилу, який сиплеться зі стелі. Крім того, це ефективний захист від затоплень зверху (1м² витримує 100 літрів води). В даному випадку стеля виконує роль резервуару. Після ліквідації аварії вода легко усувається, полотно кріпиться на місце, висушується – і ніяких слідів.

Натяжні стелі – це безмежні можливості для дизайну, практичність, гігієнічність, безпека та надійність. Вони відповідають самим суворим міжнародним вимогам з пожежної безпеки та екології, не підтримують горіння і не виділяють при цьому токсичних речовин. Мають міжнародний сертифікат якості ISO 9001

Висновки. Вибір того чи іншого матеріалу безпосередньо пов'язаний з умовами, в яких передбачається експлуатація приміщення. Тому в процесі підбору матеріалу аналізуються його фізичні і хімічні властивості, а також можливі їх зміни під впливом умов, в яких функціонує конструкція. Не останнє місце займає і естетичний його вигляд.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конструкції будинків та споруд. Теплова ізоляція будівель: ДБН В.2.6-31:2006. – [Чинний від 01-04-2007]. – К.: Мінбуд. України, 2006. – 64 с. – (Державні будівельні норми України).
2. Монастырев П.В. Физико-технические и конструктивно-технологические основы.
3. Карапузов Є.К. Матеріали і технології в сучасному будівництві: підручник / Є.К. Карапузов, В.Г. Соха, Т.Є. Остапченко. – К.: Вища школа, 2004. – 416 с.

Науковий керівник – І.В.Придатко

*Олександр Гребенюк
(Суми)*

ЗАСТОСУВАННЯ НЕЗНІМНОЇ ОПАЛУБКИ ПРИ ЗВЕДЕННІ БУДІВЕЛЬ

Будівельна наука не стоїть на одному місці, постійно відбуваються зміни в застосуванні новітніх будівельних матеріалів та технологій виконання робіт. Постійно на будівельному ринку з'являються нові матеріали, впроваджуються більш прогресивні технології виконання робіт. Один із напрямів розвитку сучасного будівництва – підвищення рівня енергозабезпечення будівель, які будуються.

Найбільш передовими методами будівництва, які впливають на підвищення енергозберігаючих властивостей наших будівель, можна назвати зведення будівель із застосуванням незнімна опалубки.

Технологія зведення будівель з використанням незнімна опалубки нагадує метод монолітного будівництва. В обох способах виконання робіт бетонна суміш заливається в опалубку, яка забезпечує любу форму монолітним бетонним і залізобетонним конструкціям. Опалубка не тільки утворює форму спорудження, його архітектурне оформлення, але й захищає поверхню від атмосферних впливів, підвищує міцність конструкції, поліпшує режим твердіння бетону. Після того, як бетонна суміш набере необхідну міцність, незнімну опалубку (на відміну від розбірно-переставної) не демонтують, і в майбутньому вона виконує функції повноцінної стіни. Незнімна опалубка – це одноразова опалубка, яка після набирання бетоном своєї міцності залишається однією із складових стіни і виконує додаткові функції, такі як теплоізоляція, звукоізоляція, гідроізоляція і др.

Системи незнімна опалубки застосовуються дуже широко в багатьох розвинутих країнах з достатньо суворими кліматичними умовами. За цією технологією можна будувати будинки самого різного призначення.

Будівлі, які побудовані із застосуванням незнімна опалубки, мають цілий ряд позитивних якостей в порівнянні з традиційними технологіями. Основна перевага застосування такої опалубки – це можливість зведення багатопов'язаної огорожувачої конструкції з необхідним опором за теплопередачі за один технологічний цикл. Тобто стіна уже в процесі будівництва

утворюється «теплою»: огорожуючи конструкція представляє собою «сандвіч» – залізобетон, з двох сторін покритий шарами теплоізоляції.

У якості матеріалу незнімної опалубки можна використовувати сталевий профільований настил, різний листовий матеріал, керамічні й скляні блоки й навіть металеві сітки.

До основних переваг застосування незнімної опалубки можна віднести:

- простота технологічного процесу;
- зменшення до мінімуму тривалості зведення конструктивних елементів майбутньої будівлі;
- відносно низька вартість матеріалу, який використовується;
- захищеність несучих частин стін від зовнішніх впливів;
- невелика вага конструкцій.

Також один «плюс» будівництва з використанням незмінної опалубки – це застосування різних видів оздоблення стін. Так, наприклад, зовні будівля може бути облицьована цеглою, обшита вініловим сайтингом або поштукатурено. Внутрішнє оздоблення також не яких обмежень не має – стіни штукатурять, влаштовують гіпсокартон, або облицьовують керамічною плиткою.

При зведенні монолітних житлових будинків застосовують спеціальні двошарові плити, які одночасно виконують функції опалубки й декоративно-теплоізоляційного шару для фасадних стін будинків. Незнімна опалубка стін може бути також вирішена у вигляді шкарлупи з монолітного керамзитобетону, шкарлупи з утеплювачем, що наклеюється, з пінополістиролу й внутрішнім монолітним шаром з важкого бетону. Застосовується й рішення, коли незнімну опалубку встановлюють із зовнішньої й внутрішньої сторони конструкції, простір між ними заповнюють теплоізоляційно-конструктивним матеріалом – пінобетоном, поризованим бетоном, пенофосфогіпсом і ін.

На українському ринку найбільш широко застосовується технологія зведення будівель з використанням незмінної опалубки із пінополістиролу – система «Термодім».

Блоки із пінополістиролу (термоблоки) – це основа «Термобудівлі». Стіни такої будівлі складені із пінополістирольних блоків і заповнені важким бетоном. Термоблоки, які використовуються в якості незнімної опалубки, представляють собою дві пластини, з'єднані між собою спеціальними стяжками, які забезпечують незмінність стін в процесі бетонування.

Основним елементом блочної системи опалубки виступає базовий стіновий модуль, виконаний в декількох типорозмірах. Крім того, система включає кутові блоки, торцеві заглушки і другі додаткові елементи.

Так як вага термоблоків невелика (до 1 кг), то для їх монтажу не потрібно ніякої спеціальної будівельної техніки. А завдяки системі стиковочних замків, розташованих на кромках блоків забезпечується їх надійне і точне з'єднання один з одним. Це значно спрощує процес зведення будівель за системою «Термодім». При цьому ця технологія будівництва дозволяє влаштування різних варіантів перекриття: дерев'яних, із монолітного або збірного залізобетону.

Слід також відмітити, що прокладання вентиляційних блоків і каналізаційних труб може виконуватись одночасно з укладанням термоблоків (до заповнення бетонною сумішшю). Це не тільки допомагає зменшити термін будівництва, але й дозволяє захистити всі інженерні комунікації за допомогою монолітного бетону, а значить продовжити термін безаварійної експлуатації.

Панелі із пінополістиролу, на відміну від дрібних блоків, – це великорозмірні елементи шириною 1,2 м. і висотою до 4 м. між листами пінополістиролу знаходиться армований каркас, який забезпечує жорсткість майбутньої конструкції. Таким чином, панель представляє собою готовий стіновий модуль, який заливають бетоном на будівельному майданчику. Процес зведення будівлі за цією технологією виглядає наступним чином: пінополістирольні панелі виставляються по лінії майбутніх стін будівлі а потім закріплюються. Після цього частину внутрішніх пустот панелей (за розрахунком) армується і

замонолічується, а частина використовується для укладання комунікацій. Для влаштування перекриття використовуються пінополістерольні панелі шириною 0,6 м. і довжиною до 9 м.

Зведення будівель за допомогою незнімної опалубки із пінополістирольних плит датується 1995 р. В січні 1995 р. в нашій країні прийнятий ДБН В. 2.6-6-95 «Проектування, будівництво та експлуатація будинків системи «ПЛАСТБАУ», який узаконив технологію будівництва будівель за допомогою незнімної опалубки із пінополістирольних плит, яка отримала загальну назву «Термодім».

Застосування незнімної опалубки із пінополістирольних плит при зведенні малоповерхових будівель не єдина галузь застосування цієї технології. Перспективним напрямком можна вважати застосування пінополістирольних блоків і панелей при зведенні мансард. Невелика вага стін може стати вагомим аргументом на рахунок зведення нових технологій при будівництві нових поверхів. І ще один напрямок розвитку використання системи будівництва за допомогою незнімної опалубки – зведення багатоповерхових будівель.

Використання панельної піно полістирольної опалубки – один із найбільш швидких і економічних методів індустріального будівництва, який може стати альтернативою сучасному монолітному панельному будівництву.

Таким чином, враховуючи різні можливості застосування незнімної опалубки можна сподіватись що вітчизняний ринок пінополістирольних блоків і панелей буде динамічно розвиватись.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. ДБН А.3.1-5-2009. Організація будівельного виробництва. – К.: Держкоммісто будування України.
2. Косенков Е.Д. Возведение высотных зданий и сооружений из монолитного железобетона. – К.: Будівельник, 1982. – 144 с.

Науковий керівник – В.М.Дермільова

*Анна Кравченко
(Суми)*

ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧА АРХІТЕКТУРА

Зменшення традиційних енергоресурсів веде до поширення енергозберігаючих систем і пошуку альтернативних способів добування енергії. Альтернативна енергетика стає пріоритетною для багатьох країн. Україна не є винятком, у сфері архітектури також. Пошук специфічних форм чи елементів просторового планування для створення умов економії енергетичних ресурсів сьогодні є важливим напрямком розвитку архітектури. Тому стає необхідним дослідити і виділити нові методи формування архітектурного простору за умов енергозбереження.

На сьогоднішній день у світовій практиці все більше розповсюджується тенденція розвитку екологічної й економічної архітектури. Велику кількість прийомів зниження енергопостачання будинків, покращення якості оточуючого середовища та використання новітніх матеріалів та технологій об'єднує в собі так звана «зелена» архітектура. Вона вже встигла продвинути далі експериментальних розробок, котрі довели ефективність одних рішень та технологій та неефективність і велику ціну інших. В даний час, можна з повною підставою говорити про зводи її принципів, сповідуваних багатьма сучасними архітекторами і котрі реально є основою для їх творчої практики, у співпраці з інженерами, екологами та багатьма іншими фахівцями. У «зеленої» архітектури є декілька принципів:

Принцип перший: принцип збереження енергії.

Проектування і будівництво будівель таким чином, щоб звести до мінімуму необхідність витрат теплової та електричної енергії на їх опалення, охолодження та кондиціювання. Принцип збереження енергії має бути реалізований на протязі всього життєвого циклу будівлі, тобто при його будівництві, експлуатації та в кінцевому знесенні. Слід особливо згадати концепцію пасивного будинку. На початку 90-х років доктор Вольфганг Файст, засновник «Інституту пасивного будинку» в Дармштадті (Німеччина), і професор Бо Адамсон з Лундського університету (Швеція) запропонували концепцію **«Пасивного будинку»**. Основний його принцип – це висока ефективність оболонки будівлі. Перш за все – зменшення теплових втрат будинку. При тепловтратах розрізняють теплопередачу через повітронепроникні будівельні конструкції внаслідок теплопровідності і тепловтрати, пов'язані з повітряними потоками системи вентиляції. Обидва види теплових втрат в пасивному будинку в порівнянні з звичайними будівлями повинні бути сильно зменшені. Основні методи скорочення тепловтрат такі: покращена теплоізоляція основних огорожувальних конструкцій; зменшення «містків холоду» в конструкціях; підвищена герметизація оболонки будинку; використання спеціальних енергозберігаючих вікон для пасивних будинків; високоефективна рекуперація тепла витяжного повітря. Пасивний будинок не потребує принципово нових або іншого виду будівельних елементів і обладнання, досить поліпшення існуючих конструкцій, в такому випадку, це має бути значне поліпшення.

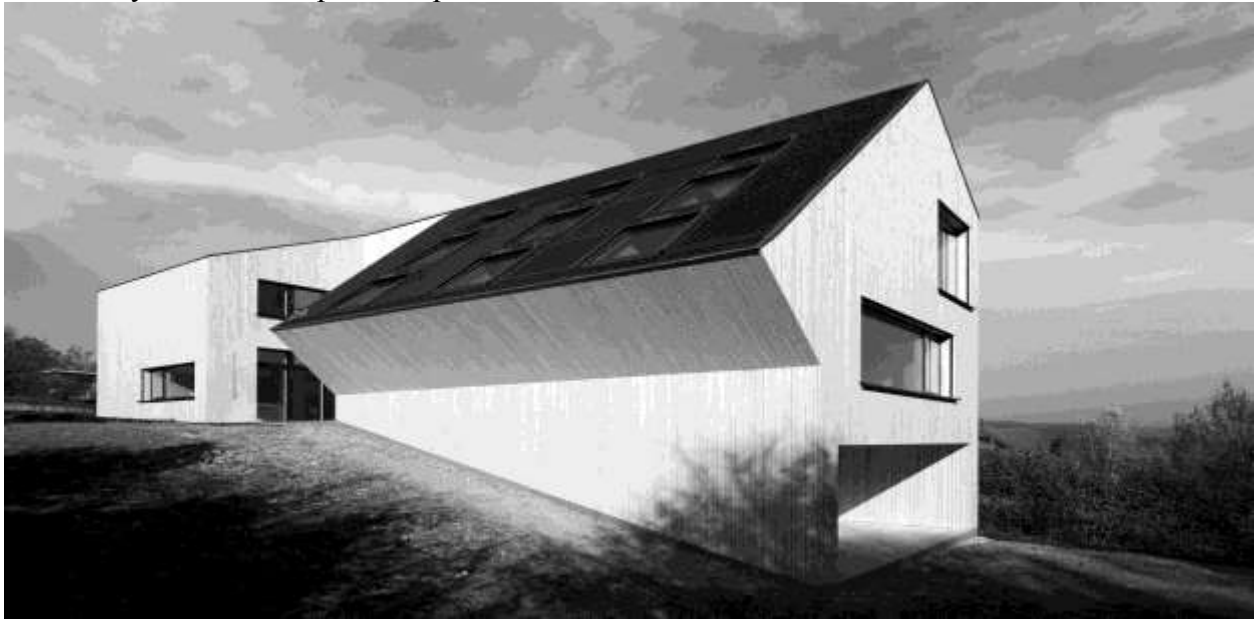

Мал.1. Пасивний будинок, побудований в 1990 році в місті Дармштадті.

Принцип другий: принцип взаємодії з сонцем (**«сонячний будинок»**)

Ще в давньоримській житловій архітектурі використання низького південного сонця взимку як основного джерела світла і тепла стало звичайною справою, коли з I ст. н.е. почали застосовувати віконне скло. Існує загальне емпіричне правило, згідно з яким грамотно спроектований пасивний сонячний будинок, в порівнянні з традиційно спроектованим будинком тієї ж площі, допоможе знизити витрати на опалення на 75% при подорожчанні будівництва всього лише на 5-10%. У багатьох країнах побудовані сонячні будинки не вимагають ніякої додаткової енергії на опалення або охолодження. Першим етапом проектування сонячного будинку вважається вибір оптимальної форми будівлі. Як правило, рекомендується компактна, близька до квадрату форма плану з мінімальним периметром зовнішніх стін. Для зменшення поверхні зовнішніх стін можуть використовуватися циліндричні, напівсферичні і інші нетрадиційні форми. У сонячних житлових будинках рідко зустрічається одна якась система енергозбереження в чистому вигляді. У таких будинках також використовуються кілька колекторів активного типу, хоча б для гарячого

водопостачання, а також сонячні батареї або тепловий насос. У більшості сонячних будинків мається дублююче джерело енергозабезпечення.

Мал.2«Дім сонячного світла» компанії Velux, побудований в м. Прессбаум, Австрія.

Принцип третій: принцип скорочення обсягів нового будівництва (*переробка*). Споконвіку люди використовували старі будівлі і будови або тільки матеріал від їх розбирання для зведення нових будівель. Так, будівельники абатства Сейнт-Албан в Англії свого часу використовували цеглу з руїн римського міста Веруланума. У практиці російської та скандинавської дерев'яної архітектури здорові старі балки і крокви нерідко роздрібнювали, витягували з колишніх споруд і збирали заново в нових будинках. До середини XX століття, здавалося, переміг інший підхід – забудовники переконували влади та інвесторів, що все зламати і побудувати на порожньому місці дешевше і ефективніше. Якби такого роду підхід зберіг монопольне становище в будівництві, то до кінця XX ст. світ втратив би майже всіх старих будівель, які б не були зараховані до найважливіших пам'ятників архітектури. На щастя, через деякий час, і під тиском суспільства, міська влада більшості країн прийшли до розуміння важливості збереження історичних будівель.

Прикладам оновленого життя старих будівель немає числа. Один з найвідоміших прикладів - перетворення територій старих верфей в Лондоні, наприклад, перетворення старого складської будівлі верфі Брендрем в Лондоні в привабливий житловий комплекс. Будівля з потужними цегляними стінами і сталевим каркасом стояло порожнім і обгорілим десятки років. Його розбирання, на щастя, виявлялася занадто дорогим справою, і міська влада оголосила конкурс проектних пропозицій, виграний архітектором Левітом Бернстайном. Ідея полягала в тому, щоб створити комфортабельний гуртожиток для молодих людей, що віддають перевагу жити в комунальних квартирах – і з міркувань економії, і в пошуках суспільства. Склад перетворений в житловий кооператив з 24 двокімнатних, 6-ти трьох- і 4-х чотирикімнатних квартир, що виходять на внутрішній дворик, вирізаний з корпусу на всю його висоту.

Принцип четвертий: *принцип поваги до мешканця*. Цей принцип полягає в якісній зміні підходу до функціонування будівлі, коли і архітектор і забудовник і власник житла бачать в будівлі не просто машину для житла, як говорив Ле Корбюзьє, а корпоративне володіння, у підтримці якого величезна роль належить кожному мешканцеві. На основі цього принципу будівлі будують соціально-орієнтованими, тобто найбільш відповідають потребам мешканців.

У приклад реалізації даного принципу на практиці можна привести житловий район Во-01, у м Мальме, у Швеції.

Мал.3. Район Во-01 у м. Мальме, Швеція (загальний вигляд території житлового району)

Район розрахований на 600 квартир, що розміщуються в будинках від 1 до 6 поверхів; крім житла в районі розташовуються офіси, магазини та інші торгові приміщення. Концепція району прагне урізноманітнити і збільшити різні форми володіння власністю і позбутися від освіти гетто. Для цього в районі закладаються як дороге, так і соціальне житло. Також передбачається житло для студентів. «Зелений фактор» забезпечує кожній одиниці проекту Во-01 мінімум кількості зелені. Для зелених покрівель такий показник становить 0,8 від площі поверхні даху. Територія району має відкриту систему збору дощової води. Відвідувачі району можуть бачити відкриті канали збору води навколо будівель і багато ставків, де вода затримується і очищається природним чином. Велика частина зібраної води використовується для зелених покрівель і садів. Во-01 круглий рік використовує енергію сонця. За підрахунками 15% тепла виробляється за допомогою сонця. Ця технологія більше прагне показати інтеграцію технічних рішень в архітектуру, ніж генерування великої енергії. У Во-01 - приблизно 7000 м. зелених покрівель, покритих мохом і альпійськими рослинами. У таких покрівель багато переваг – збереження тепла і зниження нагріву, зменшення шуму, поглинання дощової води, притулок для комах і рослин.

Принцип п'ятий: **принцип поваги до місця**. Ніщо інше не формує архітектуру будинку, так сильно як те місце, на якому воно створюється. Однак європейська свідомість здавна культивувала інше ставлення до природи, ніж у східній філософії. Природа розглядалася виключно як ресурс, і як об'єкт цілеспрямованої діяльності людини. У XXI столітті таке ставлення було переглянуто і відкинуто архітекторами, бо в кінцевому підсумку призводило людей до загибелі. Зараз будинки будуються на принципах поваги до природи, поваги до того місця і того середовища, в якому проектується будівля. Архітектори повертаються до історичних форм традиційних жител, вивчають біологію і знання про ноосферу, тому що зараз не можна просто проектувати будівлю, його потрібно проектувати для людини, для природи, для майбутніх поколінь. Саме тому цей принцип один з найважливіших не тільки для так званих «екологічних» архітекторів, але для всіх представників цієї професії.

Ідеї гармонізації архітектури та природи отримали втілення при проектуванні і соціальному устрої еко-міст і екопоселень. **Екопоселення** – це концепція привабливого місця для проживання і роботи. Різні екопоселення, спроектовані або побудовані, несуть в собі ідеї збереження природного ландшафту, використання поновлюваних джерел енергії (сонячна, вітрова, гідроенергія, геотермальна енергія), виготовлення житлових будинків з природних матеріалів, видалення відходів шляхом біологічної переробки, а також культурну та соціальну відповідальність жителів за екологічну безпеку середовища в поселенні.

Екопоселення – це місце, де переосмислено взаємовідношення людини і природи, де прийняті соціальні устої екологічного проживання та дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Рис. 4. Схема планування територій еко-міста Донгтан (Dongtan) в Китаї та прилеглих зон. Urban areas – територія міста та його передмість; agriculture farming – територія ферм і сільськогосподарських полів; есо park – територія паркової зони.

Принцип шостий: **принцип цілісності**. Саме цей принцип виражає ідеал еколого-орієнтованої архітектури, хоча, зрозуміло, непросто досягти рішення, в якому всі перераховані раніше принципи були б задіяні разом. Але цей принцип є найбільш важливим. Проектування екологічного енергоефективного будівлі – це в усіх відношеннях комплексна робота, заснована на даному принципі цілісності, що враховує багатоваріантний підхід, раціональний вибір теплозахисту огорожувальних конструкцій, вибір інженерного обладнання та ефективність використання поновлюваних джерел енергії.

Комплексний підхід у проектуванні та в дослідженні енергетичних показників будівель, а також пошук правильних рішень оптимізації їх енергоефективності визначає рішення складних взаємопов'язаних завдань, які складають три основні напрямки:

1. Організація мікроклімату приміщень будинку;
2. Мінімізація енергетичних витрат;
3. Економічність будівлі, раціональне витрачання матеріальних ресурсів .

Отже, сьогодні використання досягнень науки у галузі виробництва будівельних матеріалів поєднують із принципами формування об'ємів приміщень. Окрім основної функції такі елементи як сонячні батареї, вітрогенератори, висаджені рослини на фасадах і дахах будівель є також частиною архітектурного образу будівлі.

Енергозберігання через архітектурний дизайн на основі сучасних конструкцій та матеріалів є економічно ефективним і екологічно стійким. Енергоефективність передбачає комплексний підхід, що починається на етапі проектування житла – до використання енергозберігаючих матеріалів і вибору ефективної схеми енерго-, водо- і теплопостачання приміщення, будинку в залежності від кліматичних та географічних умов.

Економічна сторона є важливою при застосуванні енергозберігаючих принципів. Можливі значні витрати на будівництво виправдовують себе, бо не виникає потреби на залучення великих коштів в процесі експлуатації будівель. Саме тому енергозберігаюча архітектура є вигідною сферою інвестування.

Також вагомим аспектом напрямку, що досліджується є позитивний вплив на здоров'я людини, адже принципи будівництва, що застосовуються мають екологічне підґрунтя і максимально пристосовані до потреб людини.

Зменшення споживання енергії архітектурними методами набуває поширення, тому потрібно розвивати їх і активно застосовувати у проектуванні будівель і споруд. Пошук конкретних форм будівлі, орієнтації, зонування функцій, природної вентиляції, тощо, може стати дуже ефективним засобом у перспективі розвитку енергозберігаючої архітектури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/1272>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://infocombiz.com.ua/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,48638/

Науковий керівник – І.В.Придатко

**Тетяна Озерська
(Краматорськ)**

РОЛЬ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Щороку 14 жовтня працівники всіх галузей промисловості, вчені та інженери, представники бізнесу відзначають Всесвітній день стандартів. У цей день в 1946 році в Лондоні на конференції національних організацій стандартизації 25 країн, включаючи СРСР, заснували Міжнародну організацію зі стандартизації (ІСО).

У 1970 році, щоб підкреслити важливість стандартизації для всієї світової економіки, президент ІСО Фарук Сунтер (Туреччина) запропонував відзначати 14 жовтня як Всесвітній день стандартів (World Standards Day). Установа Всесвітнього дня стандартів стало знаком поваги до діяльності сотень тисяч фахівців, розвиваючих стандартизацію. Щороку напередодні професійного свята Три найбільші міжнародні організації зі стандартизації – Міжнародна організація по стандартизації ІСО, Міжнародна електротехнічна комісія ІЕС та Міжнародний союз електрозв'язку МСЕ – публікують спільне звернення з девізом, присвяченим чергового Всесвітнього дня стандартів. У 2010 році темою Всесвітнього дня стандартів був девіз – «Стандарти роблять світ доступним для всіх – стандарти забезпечують доступ кожного жителя землі до товарів, виробничих процесів та послуг». У 2011 році Всесвітній день стандартів проходив під девізом «Міжнародні стандарти – основа всесвітнього довіри». Міжнародні стандарти дають впевненість виробникам і постачальникам послуг, що їхня продукція буде працювати по всьому світу, а споживачам – отримувати продукти та послуги належної якості. Головною темою Всесвітнього дня стандартів 2012 року став девіз «Менше витрати, вище результати. Стандарти сприяють підвищенню ефективності».

ІСО, МЕК і МСЕ у своїй роботі пропонують системи стандартизації, що забезпечують розробникам, виробникам, фінансистам і політикам зниження витрат і підвищення ефективності у всіх областях діяльності. Кризові явища в сучасному світі кидають всім виклик – досягнення кращих результатів з найменшою кількістю витрат. Ефективність при виробництві продукції чи наданні послуг оптимальної якості – це здатність здійснювати діяльність з мінімальними відходами, витратами або непотрібними зусиллями. Ефективна діяльність дозволяє всім підприємствам і організаціям досягати своїх цілей і збільшувати прибуток, що вкрай важливо в сучасному конкурентному економічній обстановці. Підприємства та організації з метою забезпечення сталого розвитку в сучасному конкурентному і складному світі повинні бути ефективними в широкому діапазоні, економічній, екологічній та соціальної діяльності. Міжнародні стандарти – потужний інструмент для розширення підприємствами та організаціями свого потенціалу на світовому ринку.

Розроблені експертами міжнародних організацій по стандартизації, ці стандарти містять узгоджену на міжнародному рівні передову практику, результати якої дозволяють розробляти, виробляти, продавати, вимірювати, порівнювати технології, товари та послуги на основі врахування ефективності і зниження витрат. Забезпечуючи загальні технічні вимоги, міжнародні стандарти дозволяють продуктам, послугам і технологіям різних виробників і продавців поєднатися в одне ціле. Міжнародні стандарти забезпечують взаємозамінність і сумісність продукції, технологій і послуг, забезпечують основу для впровадження новачків та полегшення доступу на ринок нових продуктів. Вони необхідні для того, щоб країни, підприємства та організації повторно не винаходили велосипед і могли вкласти свої кошти в інші розробки. Сучасне ноу-хау, що міститься в міжнародних стандартах, доступно для всіх, включаючи країни, що розвиваються, допомагаючи їм краще всього використовувати їх людські та матеріальні ресурси. Найбільш ефективні виробничі процеси та бізнес-процеси, забезпечені стандартами, дозволяють компаніям конкурувати у всесвітньому масштабі, виробляти швидше і більше товарів, технологій і послуг для більшого числа ринків за меншою вартістю. Стандарти допомагають підприємствам і організаціям забезпечити потреби споживачів, зосереджуючи і оптимізуючи свої ресурси. Керівники компаній можуть використовувати міжнародні стандарти в якості бази підтвердження відповідності та керівництва для проведення маркетингу з метою забезпечення інтересів споживачів. Споживачі можуть бути впевнені, що міжнародні стандарти містять ефективні вимоги з проблем, які мають для них значення, такі, як маркування продукту або безпеку. Міжнародні стандарти ІСО, МЕК і МСЕ служать підвищенню ефективності і допомагають світовій спільноті краще використовувати ресурси, сприяючи сталому розвитку світової економіки.

В умовах ринкової економіки ефективність проявляється як у процесі, так і в результатах діяльності конкретних суб'єктів господарювання різних форм власності, причому у всіх сферах - у наукових дослідженнях і дослідно-конструкторських роботах, у виробництві, обігу, експлуатації та утилізації продукції.

Ефективність стандартів проявляється у всіх областях виробничої та соціальної діяльності. Виробники товарів і постачальники послуг можуть використовувати стандарти в якості бази підтвердження відповідності та проведення маркетингу з метою забезпечення інтересів споживачів. Споживачі можуть бути впевнені, що стандарти містять ефективні вимоги з проблем, які мають для них першорядне значення.

Зараз неможливо знайти в країні підприємство, де робота з підвищення ефективності виробництва, технічного рівня і якості продукції проводилася б без використання стандартів. Стандарти створюють організаційно-технічну основу для виготовлення високоякісної продукції, впровадження інноваційних технологій, технічної та інформаційної сумісності, економії матеріальних і енергетичних ресурсів, спеціалізації та кооперування виробництва і надають виробничій діяльності властивості самоорганізації.

Повернення Україні ролі провідної світової країни, що займає передові позиції в міжнародному економічному співтоваристві, – сучасна стратегія соціально-економічного розвитку країни до 2020 року. Ця стратегія на майбутній період еволюції країни визначається як період переведення національної економіки на інноваційний шлях розвитку, метою якого є швидкий і стійке зростання економіки на передовій технологічній основі. Інновації – ключ до перемоги в конкурентній боротьбі на міжнародній арені. Інноваційний процес об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво, управління і охоплює весь комплекс відносин, від зародження ідеї до її реалізації в процесах виробництва, обміну та споживання. Але для впровадження інновацій необхідна широка промислова база, здатна реалізовувати інноваційні розробки.

Практично немає жодної галузі життєдіяльності, де стандарти не були затребувані державою, суспільством та її громадянами. Вони є ключовим чинником підтримки державної соціально-економічної політики, служать інструментом формування ефективної

конкурентоспроможної економіки країни, розвитку внутрішнього і зовнішнього ринків, підвищення рівня безпеки України, життя, здоров'я та майна громадян, забезпечення охорони інтересів споживачів, навколишнього середовища, а також раціонального використання ресурсів. Дослідження впливу стандартів на економіку і соціальну сферу, проведені в ряді країн (Німеччини, Австрії, Швейцарії), підтвердили величезний позитивний вплив стандартизації на економіку і бізнес. Сукупний ефект від проведення робіт із стандартизації в цих країнах складає близько 1% ВВП. За оцінками німецьких експертів, підтвердженим аналітиками Європейського союзу, економіка Німеччини отримує від застосування стандартів щорічний ефект у розмірі 16 млрд. Євро. Аналітики також підтверджують, що стандарти вносять в економічне зростання внесок, що перевищує відповідні показники від впровадження патентів і ліцензій. Один євро, вкладений в стандартизацію, дає до 20 євро прибутку.

За оцінками Департаменту торгівлі США, стандарти впливають на 80% обсягу міжнародної торгівлі країни. За розрахунками американських фахівців, економія, що отримується від робіт з військової стандартизації в національному масштабі, щонайменше в 10 разів перевищує витрати на розробку нормативно-технічних документів, поряд з додатковою вигодою в більш високій надійності, ремонтопридатності, безпеки та експлуатаційної ефективності виробів військової техніки.

Представникам бізнесу, промисловості та іншим представникам неурядових організацій необхідно ширше брати участь у роботах по стандартизації, на законодавчому рівні закріпити систему стимулюючих заходів, що включають:

- фінансування розробки національних стандартів на засадах державно-приватного партнерства, що передбачає активну участь бізнесу в роботах зі стандартизації (в розробці національних стандартів, попередніх національних стандартів, стандартів організацій та їх актуалізації, в тому числі щодо інноваційної продукції, що дозволяють прискорити впровадження прогресивних методів виробництва продукції високої якості);
- участь організацій і підприємств промисловості в розробці концептуальних документів із стандартизації, у формуванні Планів та Програм національної стандартизації;
- виділення в інвестиційних програмах юридичних осіб з державною участю, у державних програмах по стандартизації;
- вдосконалення організації розміщення замовлень на поставки товарів (робіт, послуг) для державних і муніципальних потреб на конкурсній основі, що передбачає використання національних стандартів як інструменту забезпечення якості та дотримання технічних вимог до продукції (робіт, послуг).

На сучасному етапі діяльність в галузі стандартизації повинна бути особливо динамічною, щоб завжди відповідати змінам, що відбуваються в різних сферах суспільства, в тому числі і в світовій економіці, щоб встигати і передбачати їх, щоб стандарти сприяли розвитку вітчизняного виробництва.

Для досягнення стратегічних цілей, що забезпечують інноваційний розвиток економіки країни, в першу чергу необхідно нормативне та організаційне забезпечення вирішення основних завдань щодо вдосконалення системи стандартизації України. Запорукою всього цього є оновлення фонду нормативно-правових документів, у тому числі національних стандартів. Необхідно удосконалювати діяльність, спрямовану на прискорення робіт із стандартизації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Любушкин О.И. Роль стандартизации в повышении эффективности экономики // Вестник ВНИИНМАШ техническое регулирование и стандартизация. – 2012. – №3(13). – 76 с.

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ФАСАДІВ БУДІВЕЛЬ ВІД ТЕПЛОВТРАТ

В сучасних умовах дуже актуальним питанням стає проблема енергозбереження. Зарубіжний досвід показує, що одним з найефективніших шляхів виходу з кризової ситуації, що створилася, є скорочення витрат тепла через захисні конструкції будівель і споруд. В даний час близько 40 % палива що видобувається в нашій країні витрачається на теплопостачання будівель, при цьому постійно збільшується рівень собівартості видобування і транспортування традиційного природного палива (вугілля, нафти, газу), запаси якого поступово виснажуються у всьому світі.

Мета роботи: аналіз існуючих технологій, матеріалів та виробів для теплової ізоляції фасадів будівель.

Одним із шляхів економії енергоресурсів у житлово-комунальному секторі є зменшення втрат теплоти через зовнішні огорожувальні оболонки будинків, що досягається за рахунок введення в експлуатацію нових будинків з підвищеними теплозахисними властивостями та утеплення зовнішніх огорожуючих конструкцій будівель старої забудови. Із введенням в дію нового нормативного документа ДБН В.2.6-31:2006 [1], суттєво підвищилися вимоги щодо рівня теплоізоляційного захисту огорожуючих конструкцій будівель. На сьогодні існує велика кількість різноманітних систем утеплення фасадів будинків та теплоізоляційних матеріалів, які використовуються в цих системах. Найбільш поширеними системами теплоізоляції є системи фасадної теплоізоляції, опоряджені штукатурками та конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією з вентиляльованим повітряним прошарком та опорядженням індустриальними елементами [2, 3, 4]. Вибір способу теплоізоляції залежить від призначення та історичної цінності будівлі, капітальності будівництва, вартості теплоізоляції.

Традиційно, утеплення огорожувальних конструкцій з внутрішньої сторони виконують механічним кріпленням чи наклеюванням на стіни утеплювача, наприклад пінополістиролу, який потім шпаклюють, а зверху фарбують або покривають шпалерами. Перевагами такого методу є відносно низькі витрати на виконання робіт, але при цьому можуть виникати такі проблеми: погіршуються умови експлуатації несучих стін, в яких можуть виникнути тріщини і деформації; перед влаштуванням теплоізоляції необхідно видалити із стін вологу; радіатори, які розташовані біля зовнішньої стіни, потрібно встановити на новому місці; електропроводка в зовнішніх стінах також повинна бути замінена; в середині конструкції стін буде утворюватись точка роси, що може призвести до значних пошкоджень, пов'язаних з конденсацією вологи.

Спосіб теплоізоляції стін всередині приміщень використовується переважно для старих будівель там, де фасад повинен бути збережений, де мешканці зацікавлені в індивідуальних рішеннях. Роботи можна виконувати в будь-який час року, незалежно від погодних умов відноситься до переваг даної конструктивної схеми. Роботи з утеплення із внутрішньої сторони огорожувальних конструкцій звільняють від необхідності споруджувати громіздкі підмости, що дає істотну економію трудових і матеріальних витрат, що теж є позитивним фактом [5].

Зовнішнє утеплення фасадів з повітряним прошарком є найпоширенішим і оптимальним варіантом. Утеплення фасадів в цьому випадку, виконується у вигляді конструкцією, де між облицюванням і утеплювачем розміщується повітряний прошарок, який призначений для видалення зайвої вологи, що накопичується в утеплювачі.

Згідно [6] зовнішні стіни з фасадною теплоізоляцією класифікують за такими конструктивними ознаками:

- конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією та опорядженням штукатуркою та дрібно штучними виробами;
- конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією та опорядженням цеглою;
- конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією з вентиляльованим повітряним прошарком та опорядженням індустриальними елементами;
- конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією та опорядженням прозорими елементами. Системи утеплення із застосуванням скріпленої теплоізоляції передбачає клейове або механічне закріплення утеплювача за допомогою анкерів, дюбелів та каркасів до стіни з наступним покриттям його штукатурними шарами. Такі системи включають три основні шари: теплоізоляційний, армуючий та захисно-декоративний.

В залежності від товщини фасадних штукатурних шарів застосовують системи з жорсткими та рухомими кріпильними елементами (кронштейнами) [2]. Систему із жорсткими кріпильними елементами доцільно застосовувати при невеликих товщинах штукатурних шарів (8...12 мм).

При значних товщинах штукатурних шарів (20...30 мм) доцільно застосовувати рухомі кріпильні елементи, які не заважають температурно-вологісним деформаціям штукатурних шарів.

Аналіз конструктивно-технологічних рішень систем утеплення зовнішніх стін, облаштованих навісними вентиляльованими фасадними системами, дозволив відзначити, що найбільш доцільним є застосування вертикальних направляючих, тому що таке рішення має низку переваг [2]:

- по-перше, навантаження від облицювальних панелей передається вздовж направляючих, а не поперек, що дозволяє знизити металоємність кріпильного каркасу за рахунок зменшення числа кронштейнів або товщини направляючих порівняно з горизонтальним розташуванням направляючих;
- по-друге, вертикальна направляюча є спільною для двох сусідніх панелей, що зменшує кількість направляючих та робить закритим вертикальний шов для проникнення атмосферних опадів;
- по-третє, вертикальне розташування направляючих робить можливим організувати потоки повітря у вертикальному напрямку, що неможливо при горизонтальному розташуванні направляючих.

Переваги систем з вентиляльованими фасадами:

- відмінні тепло- та шумопоглинальні характеристики;
- стійкість до атмосферних опадів;
- довговічність;
- швидкий монтаж в будь-який період року;
- високі естетичні властивості.

До недоліків систем з вентиляльованими фасадами можна віднести наступне:

- відносно висока вартість матеріалів та монтажних робіт;
- установка таких фасадів вимагає високої кваліфікації робітників;
- при використанні горючих матеріалів можливе швидке поширення вогню висхідним потоком вентиляючого повітря.

Якщо розглядати питання області застосування тієї чи іншої системи утеплення, то можна сказати, що на вибір впливає низка факторів (вартість, довговічність, проблеми збереження первісного «обличчя» фасаду тощо). Особливої ваги набуває проблема пожежної безпеки систем утеплення фасадів. Конструкції фасадної теплоізоляції повинні відповідати вимогам пожежної безпеки [7].

В даній роботі проведено порівняльний аналіз найбільш поширених систем утеплення зовнішніх стін будівель, а саме: систем із фасадною теплоізоляцією та опорядженням штукатуркою та систем із фасадною теплоізоляцією з вентиляльованим повітряним прошарком та опорядженням індустриальними елементами. В результаті аналізу визначено як переваги,

так і недоліки кожної із систем. На вибір системи утеплення фасадів впливає низка факторів і такий вибір потребує індивідуального підходу. Зазначено, що для будинків дитячих дошкільних закладів, навчальних, лікувальних та деяких інших закладів у системах утеплення фасадів слід використовувати виключно негорючі матеріали, тобто для таких будинків можна рекомендувати використовувати опоряджені штукатурками системи утеплення з використанням мінераловатних плит в якості теплоізоляційного матеріалу.

Перспективи подальших досліджень за обраним науковим напрямом полягають у всебічному порівняльному аналізі систем утеплення зовнішніх стін, які набувають поширення, але ще є недостатньо дослідженими (системи із застосуванням «теплых» штукатурок, конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією та опорядженням прозорими елементами тощо).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конструкції будинків та споруд. Теплова ізоляція будівель: ДБН В.2.6-31:2006. – [Чинний від 01-04-2007]. – К.: Мінбуд. України, 2006. – 64 с. – (Державні будівельні норми України).
2. Монастырев П.В. Физико-технические и конструктивно-технологические основы.
3. Ратушняк Г.С. Управління проектами енергозбереження шляхом термореновації будівель. / Г.С. Ратушняк, О.Г. Ратушняк. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 106 с.
4. Карапузов Є.К. Матеріали і технології в сучасному будівництві: підручник / Є.К. Карапузов, В.Г. Соха, Т.Є. Остапченко. – К.: Вища школа, 2004. – 416 с.
5. Інтернет-портал для будівельників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ribakov.com.ua>.
6. Конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією. Класифікація і загальні технічні вимоги: ДСТУ Б В.2.6-34:2008. – [Чинний від 01-06-2008]. – К.: Мінрегіонбуд України, 2009. – 12 с. – (Національні стандарти України).
7. Пожежна безпека об'єктів будівництва: ДБН В.1.1.7-2002. – [Чинний від 01.05.2003]. – К.: Держбуд України, 2003. – 87 с. – (Державні будівельні норми України).
8. Будівельна кліматологія: ДСТУ-Н В.1.1 – 27:2010. – [Чинний від 01.11.2011]. – К.: Держстандарт України, 2011. – 132 с. – (Національні стандарти України).
9. Конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією. Класифікація і загальні технічні вимоги: ДСТУ Б В.2.6-34:2008. – [Чинний від 01-06-2008]. – К.: Мінрегіонбуд України, 2009. – 12 с. – (Національні стандарти України).

Науковий керівник – І.В.Придатко

Павло Уваров
(Сєвєродонецьк)

ОБЛІК КОНЦЕПЦІЙ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ПРОЕКТАХ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ

Очевидна і багаторазово перевірена у світовій практиці господарювання політика економії енергоресурсів в Україні не стала визначальним напрямом ні у будівництві, ні в житлово-комунальній сфері. До теперішнього часу в Україні не сформована загальнодержавна стратегія, в якій встановлені нові підходи по раціональному використанню енергоресурсів [3, 4, 5, 10].

Для того, щоб отримати реальні і відчутні результати по енергозбереженню у сфері реформування житлово-комунального господарства, регіонального розвитку і будівництва, основну увагу необхідно приділяти капітальному ремонту, модернізації і реконструкції

існуючого житлового фонду - житлових будівель, систем їх життєзабезпечення і науково-технічного супроводу на усіх етапах їх життєвого циклу, що повною мірою може характеризувати життєздатність законодавчо затверджених програм і проектів реформування ЖКГ та регіонального розвитку і будівництва [1, 2, 5, 8].

Одночасно з рішенням проблем житлової площі і реконструкції житлових будинків можлива реалізація як нових, так і вже випробуваних технологій системного рішення пов'язаних з цим проблем, серед яких першочергова - проблема енергозбереження.

При розробці проектів вторинної забудови житлових кварталів і при розгляді проблем регіональної політики реформування житлово-комунального господарства особливу увагу необхідно приділити рішенням проблем великомасштабного енергозбереження при будівництві та експлуатації житлового фонду.

Провідне місце серед заходів по енергозбереженню повинне займати проведення заходів по зменшенню питомих теплових втрат будівель за рахунок застосування нових об'ємно-планувальних і конструктивних рішень, оскільки питомі теплові втрати будівель багато в чому залежать від відношення площі зовнішнього обгороджування до об'єму або площі опалюваних приміщень. Аналіз матеріалів технічної і енергетичної паспортизації будівель і приміщень показує: в ширококорпусних будинках заввишки 9-12 поверхів це відношення приблизно на 40 відсотків менше, ніж в п'ятиповерхових будинках старої забудови. Найбільші результати можуть бути отримані за рахунок утеплення огорожуючих конструкцій існуючих будівель, на долю яких припадає близько 50% експлуатаційних енерговтрат.

Другим за значенням комплексом заходів з енергозбереження є перехід при будівництві та реконструкції існуючих будівель на нові види багатопверхових зовнішніх конструкцій, що захищають, приведений опір теплопередачі яких відповідає сучасним вимогам і діючим нормативам.

Третій і найбільш важливий комплекс заходів з енергозбереження пов'язаний з модернізацією систем опалювання та теплового устаткування.

Так, скорочення енерговитрат можна досягти шляхом здійснення, на передпроектних і проектних стадіях будівництва та реконструкції будівель, як комплексу вже апробованих рішень (див. таблицю 1) заходів з енергозбереження, так й інноваційних, орієнтованих на дію, впродовж усього життєвого циклу будівель.

Таблиця 1

I. Конструктивно-планувальні рішення будівлі		
1	Раціональна орієнтація будівель по сторонах світу	4-8%
2	Облаштування організованої інфільтрації зовнішнього повітря в міжскляному просторі при потрійному склінні	3-4%
3	Використання надпрозорих теплозахисних плівок	5-7%
4	Використання пасивних геліосистем, у тому числі заскленних лоджій	7-40%
5	Регулювання витяжної вентиляції залежно від гравітаційної складової	10-15%
6	Облаштування за радіаторами тепловідбивних екранів	0,5-3%
7	Додаткове секціонування входних тамбурів	3-4%
8	Ліквідація містків холоду в місцях сполучення віконних палітурок із стінами	2%
II. Система опалювання		
1	Установка радіаторних термостатів	6-7%
2	Пофасадне регулювання	10-11%
3	Програмне регулювання відпустки тепла	3%
4	Установка квартирних лічильників тепла	10-40%
5	Створення систем променистого опалювання	25%
6	Проектування повітряних систем опалювання	10-15%

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

7	Установка конвекторів з механічним спонукачем знімання тепла	7%
III. Система водопостачання		
1	Встановлення лічильників витрати води	20-30%
2	Встановлення стабілізаторів тиску (при зниженні тиску на 1 атм)	6%
3	Встановлення ресурсозберігаючих душових сіток і водорозбірної арматури	10-15%
4	Встановлення двосекційних раковин	5-7%
5	Встановлення дворежимних змиваючих бачків й домових, квартирних або квартальних водяних акумуляторів	5%
6	Попередній нагрів холодної водопровідної води	15%
7	Відвертання охолодження гарячої води в циркуляційному трубопроводі	10%
8	Використання змішувачів з автоматичними терморегуляторами	3%
9	Ізоляція трубопроводів водопостачання	4%
IV. Система водовідведення		
1	Розділення господарських і фекальних вод з утилізацією теплоти за допомогою теплового насосу	30%
V. Система вентиляції		
1	Автоматичне регулювання до нормального повітрообміну у будівлі	10%
2	Утилізація теплоти витяжного повітря	20-70%

По зовнішніх системах теплопостачання істотні результати енергозбереження можуть бути отримані при раціональному поєднанні використання існуючих джерел і систем централізованого теплопостачання та доповнення їх, або заміни при економічній доцільності системами і джерелами локального теплопостачання.

Економічні зіставлення використання централізованої або автономної систем теплопостачання в різних реальних умовах тих або інших регіонів і міст можуть показати доцільність використання будь-якої з них. Але, як правило, при існуючому стані централізовані системи абсолютної більшості міст виявляються менш рентабельними в порівнянні з сучасними автономними автоматизованими системами.

Крім того, сучасні автономні автоматизовані котельні не вимагають при їх експлуатації постійного обслуговуючого персоналу (працюють "на замку"), що також істотно покращує їх економічні показники. Висока заводська готовність таких котельних дозволяє здійснювати їх монтаж і пуск в експлуатацію впродовж одного місяця.

Та, нарешті, для розміщення цих котельних не потрібно відведення спеціальних територій. Вони можуть монтуватися в контейнерах на даху, в горищних або підвальних приміщеннях, а також встановлюватися у безпосередній близькості від опалюваної будівлі.

Перераховані достоїнства автономних систем, свобода вибору, що з'явилася, замовником джерела теплової енергії і можливості рішення цієї задачі з меншими капітальними витратами в стислі терміни при одночасному підвищенні надійності, економічності і якості теплопостачання, зумовлюють, в перспективі, широке застосування даних систем – головним чином з використанням автоматизованих газових модулів з одиничною тепловою потужністю до 1,5 МВт.

Проте, з викладеного не виходить, що для міст регіонів і великих виробничих комплексів, автономні котельні є конкурентами ТЕЦ і районних котельних. Вони служать їх розумним доповненням. Але думці фахівців доцільна доля автономних котельних в містах повинна скласти 15-20% від потенційного ринку теплової енергії.

Сукупність заходів енергозбереження власне по будівлях, по системах і джерелах теплопостачання дозволяє скоротити експлуатаційні витрати теплової енергії в два і більше раз при збереженні усіх необхідних параметрів теплової комфортності житла, при цьому з

розрахунку на один мільйон квадратних метрів житла може економитися до 20-30 тис. тонн умовного палива на рік.

В умовах структурних змін в паливно-енергетичному комплексі, підвищення вимог до надійності і екологічної безпеки енергетики для збереження конкурентоспроможності систем централізованого теплопостачання і теплофікації, потрібне впровадження принципово нових технічних рішень по структурі цих систем, а також по оптимізації схем прокладення і устаткування джерел тепла і теплових мереж.

Загальні висновки. Регіональний житловий фонд, в тій чи іншій мірі потребує комплексної реконструкції, і для реалізації законодавчо затверджених програм і проектів реформування ЖКГ, регіонального розвитку у сфері енергоефективності вимагається:

- комплексне рішення проблеми великомасштабного енергозбереження при експлуатації житлового фонду за допомогою створення енергоефективних зон кварталів (мікрорайонів), зведення теплосилового житлового комплексу, енергоекономічних ширококорпусних будинків, регульованих систем їх опалювання і використання, як правило, при необхідному системному обґрунтуванні застосування автоматизованих автономних котельних, замість централізованого теплопостачання від теплових мереж в регіональному аспекті;

- максимальне збереження і використання об'єктів інженерної інфраструктури міських територій з розвитком складу, числа і потужностей її об'єктів до рівня вимог сучасних нормативів;

- динамічна адаптація і продовження життєвого циклу будинків, що підлягають реконструкції до тривалості для нових будинків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Булгаков С.Н. Концептуальные основы массовой реконструкции объемов жилой недвижимости с максимальным использованием существующих конструктивных элементов. Сб. научн. докладов «Реконструкция объектов недвижимости с использованием вторичных ресурсов». – М.: МКХС, 2006. – 246 с.

2. Булгаков С.Н. Реконструкция жилых домов первых массовых серий и малоэтажной жилой застройки. – М.: РААСН, 2001. – 248 с.

3. ДБН В.3.2-2-2009 Реконструкція, ремонт, реставрація об'єктів будівництва. Житлові будинки. Реконструкція та капітальний ремонт. – К.: Мінрегіонбуд України, 2009. – 27 с.

4. Дамаскін Б.С., Меньяло В.Л. и др.. Рекомендації з вибору прогресивних архітектурно-технічних рішень для реконструкції житлових будинків різних конструктивних систем. – К.: «НДІпроектреконструкція», 2005. – 262 с.

5. Жербин М.М., Большаков В.И. Новая концепция модернизации и надстройки существующих малоэтажных жилых зданий. Вестник Академии. –Днепропетровск: ПГАСА, 1998. – 184 с.

6. Маклакова Т.Г. Реновация территорий городской застройки, жилых зданий и комплексов. – М.: АСВ, 1998. – 215 с.

7. Модернизация и тепловая реабилитация жилых домов, построенных по типовым проектам первых массовых серий. – Минск: «Белжилпроект», 1996. – 156 с.

8. Новые технологии системного решения критических проблем городов. – М.: РААСН, АИСТ-АБ, 1997. – 178 с.

9. Уваров П.Е., Дамаскин Б.С., Уваров Е.П. Технический прогресс и динамическая адаптация в теории и практике создания проектов реконструкции и перспективных жилых зданий нового поколения. – К.: Нора-Принт, 2000. – 68 с.

10. Федоров Е.П. Дома с широким корпусом получают путевку в жизнь. – М.: БСТ, 1997. – 186 с.

СЕКЦІЯ: ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

***Вадим Скічко
(Харків)***

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

Розвиток індустріального туризму є актуальним для України, оскільки сприяє подоланню негативного ставлення населення до промислових територій, ознайомлення з найкращими об'єктами індустріальної спадщини, з технологією виробничого процесу.

Дослідженню індустріального туризму в Україні присвячені праці географів Я.Г. Онушко, Г.І. Денисика, Т.А. Козакова, О.О. Любіцевої. В їх працях висвітлено особливості розвитку індустріального туризму на даний час і недостатньо приділено уваги його подальшому розвитку, і факторам які цьому сприяють.

В Україні, поряд з іншими видами туризму, індустріальний туризм користується попитом серед туристів. Завдяки залученню вже наявних промислових об'єктів індустріальний туризм потребує менше часу для свого розвитку, ніж інші види туризму й відповідно меншого розміру інвестицій. Індустріальний туризм має виховне значення, що полягає у підвищенні свідомості учасників екскурсій, які відвідують різні промислові об'єкти, а також може мати освітнє значення для школярів, студентів або інших категорій потенційних екскурсантів при відвідуванні спеціалізованих та профільних індустріальних об'єктів [1].

На даний час в індустріальному туризмі найбільш поширеними є екскурсії на промислові об'єкти, що розвиває пасивний і комерційний індустріальний туризм. Недостатньо розвинутими є відвідування закинутих споруд, прогулянки дахами будівель, подорожі підземними спорудами. Для того, щоб добре зрозуміти які саме перспективи має Україна у розвитку індустріального туризму, ми розглянемо досвід відвідування промислових об'єктів у інших країнах. У країнах Західної Європи популярними є екскурсії на підприємства харчової, автомобілебудівної та легкої промисловості, а також на підприємства авіа- та ракетно-космічної промисловості. Під час таких екскурсій можна дізнатися не тільки про особливості виробництва продукції, а й відвідати музеї при підприємствах. В Італії та Іспанії існують цілі промислові тури, що охоплюють найбільш популярні виноробні. В Україні розміщення об'єктів індустріального туризму характеризуються регіональними особливостями. Основні підприємства гірничо-видобувної та переробної промисловості знаходяться у Донецькій та Луганській областях; великими промисловими та науковими центрами, які займаються видобутком та обробкою корисних копалин є Харківська, Полтавська, Запорізька, Дніпропетровська області; об'єкти лісопромислової галузі розміщені у західних областях (Львівська, Тернопільська та ін.), тощо. Тому в подальшому розвиток індустріального туризму буде доцільніше розглядати саме за регіонами.

У Донецькій області до початку антитерористичної операції активно проводилися екскурсії на Артемівський завод шампанських вин, соляну шахту «Соледар», Донецький металургійний завод. Враховуючи, що там дуже велика кількість шахт, у майбутньому доцільно розробити екскурсійні маршрути із залученням найбільших, що відповідають усім вимогам техніки безпеки. Це сприяло б не тільки розвитку туризму, а й популяризації професії шахтаря. У Луганській області індустріальних об'єктів, менше задіяних у туризмі. У майбутньому там можна було б проводити екскурсії на одному з найбільших цегельних заводів Європи – «Фагот».

У Полтавській області найбільш відомим індустріальним об'єктом є Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат. На ньому вже проводяться екскурсії для студентів та школярів, а у перспективі за сприянням туристичних організацій доцільно проводити екскурсії для туристів не тільки з України, а і з інших країн.

У Запорізькій області найбільшими популярними об'єктами, які можна відвідати, є Запорізька АЕС, Дніпро ГЕС. Їх відвідування буде актуальним і надалі. Враховуючи велику кількість підприємств у Запорізькій області, у майбутньому тут планувалося створити екскурсійний маршрут «Запоріжжя промислове», також доцільно розробити тури по підприємствам за окремими галузями та по музеям при цих підприємствах.

У Дніпропетровській області також є доволі багато відомих індустриальних об'єктів. Найбільше вони сконцентровані у Дніпропетровську, Кривому Розі, Дніпродзержинську. Індустриальні об'єкти цієї області в основному пов'язані з гірничо-металургійним та машинобудівними комплексами. Найбільш відомі об'єкти – «Арселор Міттал Кривий Ріг», «Інтерпайп сталь», Східний гірничо-збагачувальний комбінат, конструкторське бюро «Південне», «Дніпровський машинобудівний завод». Конструкторське бюро «Південне» могло б перейняти досвід компанії «Роскосмос», яка займається космічним туризмом, і проводити підготовку туристів для подорожі у шатлах. Це підняло б рейтинг у світі не тільки підприємства, а і України в цілому.

Харківська область також займає провідне місце в Україні за кількістю як потенційних індустриальних туристів, так і потенційних індустриальних об'єктів. Використовуючи інформацію на офіційних сайтах можна домовитися про екскурсії на «Роганський» пивзавод, чайну фабрику «Ahmad Tea», хлібний завод «Кулінічі». Крім цього поступово впроваджують екскурсії Харківський авіаційний завод, «Локомотивне депо Основа», Малинівський склозавод. Враховуючи велику концентрацію промислових об'єктів у місті Харків, тут як і у Запорізькій області, доцільно розробити екскурсійний маршрут «Харків промисловий».

У західних областях України індустриальний туризм розвинений менше. Найбільш перспективною для розвитку індустриального туризму є Львівська область.

Об'єкти індустриального туризму орієнтуються в основному на паливно-енергетичні ресурси (родовища нафти, газу, кам'яного вугілля), що знаходяться у Львівсько-Волинському вугільному басейні. Важливим є і машинобудування яке представлене виробництвом верстатів, приладів, устаткування для металообробки (Львівський завод фрезерних верстатів), автобусів (Львівський автобусний завод), апаратури зв'язку (Львівське ВО факсимільно-телеграфної апаратури), автотранспорту і автомобільних кранів (Дрогобицький завод автомобільних кранів) [2].

У Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Тернопільській областях переважають підприємства деревообробної та целюлозно-паперової промисловості, тому у цих областях індустриальний туризм має орієнтуватися саме на ці галузі промисловості. Тут доцільно розробити екскурсійні маршрути орієнтовані на школярів та студентів.

Хмельницька область, враховуючи досвід Запоріжжя, може проводити екскурсії на Хмельницьку АЕС.

На півночі України, у Київській та Житомирській областях, більш поширені машинобудівельна та легка промисловість.

Київська область є розвинутою у промисловому значенні. Тут перспективним буде розвивати індустриальний туризм у галузях пов'язаних з розвитком науково-технічного прогресу (машинобудування та металообробка, електронна промисловість, порошкова металургія, хімія і нафтохімія), а також у легкій та картонно-паперовій промисловості.

У Житомирській області проводяться екскурсії на підприємства харчової промисловості (Бердичівський пивзавод), в перспективі тут можуть бути відкриті екскурсії на заводи машинобудування та металообробки.

У Вінницькій та Черкаській областях популярними будуть екскурсії на підприємства харчової промисловості. Зараз там вже проводять екскурсії для школярів на кондитерській фабриці «Світ Ласощів» та на «Літинському молокозаводі».

У південних областях перспективними для відвідування є підприємства суднобудування. В екскурсійну діяльність можна залучити такі підприємства як Чорноморський

суднобудівний завод (Миколаїв) та Херсонський суднобудівний завод (Херсонська область). У Одеській області можна відвідати судові верфі та місцевий авіаційний завод.

У інших областях України індустріальний туризм розвинений менше, однак в перспективі вони можуть проводити екскурсії для місцевого населення, насамперед для учнівської молоді, враховуючи особливості спеціалізації промисловості у своєму регіоні.

Перспективним в Україні також буде відвідування закинутих споруд, адже ми маємо доволі багато покинутих промислових споруд які не ким не використовуються. Для цього необхідно розробити показники та рейтинг таких споруд, враховуючи придатність для залучення у індустріальному туризмі, розробити туристичні маршрути. Прикладом такого успішного туристичного проекту, є екскурсії на Чорнобильську ЧАЕС і до Прип'яті.

Отже, індустріальний туризм має всі перспективи для подальшого розвитку. В Україні можуть бути задіяні такі напрями як відвідування промислових об'єктів, закинутих споруд, прогулянки дахами будівель, подорож підземними спорудами, відвідування десакралізованих об'єктів релігійного шанування. Найбільш популярними і перспективними напрямками серед них є відвідування промислових та закинутих підприємств. Для подальшої популяризації індустріального туризму необхідно розробити сайти, можливо навіть на декількох мовах, які будуть показувати найбільш популярні промислові споруди країни, з детальним їхнім описом і можливостями відвідування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Пацюк В.С. Особливості становлення індустріального туризму на туристичному ринку України / В.С. Пацюк / Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Географія". – 2010. – № 57. – С. 47-49.

2. Пендерецький О.В. Промышленный туризм в Украине: состояние, перспективы развития / О.В. Пендерецкий // Украинский географический журнал. – 2010. – № 3. – 24 с.

Науковий керівник – кандидат географічних наук, доцент Ю.І.Прасул

СЕКЦІЯ: ФІЗИКА

*Світлана Махинько
(Дніпропетровськ)*

**ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ
НА ЖИВІ ОРГАНІЗМИ**

Людина здатна створити те, чого не має в природі: кіно, радіо, телебачення, телеграф, телефон – без них неможливо уявити наше сьогодення.

Сучасна людина навіть не уявляє свого життя без електричного обладнання, яке є джерелом електромагнітних полів. Ранок кожної людини починається з того, що ми дістаємо їжу з холодильника, підігріваємо сніданок в мікрохвильовій печі, вмикаємо електричний чайник, ставимо на підзарядку мобільний телефон, перемикаємо канали телевізора за допомогою пульта дистанційного управління. Дивимося у вікно і бачимо поруч лінію електричних передач, під якою живо пройшов трамвай чи тролейбус. На нашому робочому місці чутно маленький фон від працюючих електричних приладів – без яких життя неможливе.

Електрична енергія – найвагоміше відкриття людства, без якого цивілізації в її сьогодиншньому вигляді не існувало б. Цей вид енергії широко використовується людством, але в усьому цьому є й інша сторона... Електромагнітне випромінювання завжди виникає при русі вільних електронів в провіднику, тому передача електричної енергії супроводжується інтенсивним електромагнітним випромінюванням.

В певних випадках електромагнітне випромінювання має більш пагубний вплив на живий організм, ніж радіаційне випромінювання. Справа у тому, що радіаційний фон був на нашій планеті завжди і в певні часи його рівень був вище ніж в Чорнобильській зоні відчуження. Рівень електромагнітного поля планети Земля з кожним роком зростає, що пов'язано з людською діяльністю. Лінії електропередач та деякі інші енергетичні установки створюють електромагнітні поля промислових частот (50 Гц) в сотні раз вище середнього рівня природних полів. Напруженість поля під лініями електропередач може сягати десятків тисяч В/м. [3]

Негативний вплив електромагнітних полів на людину і на ті або інші компоненти екосистем прямо пропорційний потужності поля і часу опромінення. Неприятливий вплив електромагнітного поля, що створюється лініями електропередач, виявляється вже при напруженості поля, що дорівнює 1 кВ/м. У людини порушується робота ендокринної системи, обмінні процеси, функції головного і спинного мозку і ін.

На теперішній час, по даним екологів і лікарів-гігієністів відомо, що всі діапазони електромагнітного випромінювання впливають на здоров'я і працеспроможність людей і мають віддалені наслідки. Вплив електромагнітних полів на людину в силу їх значної розповсюдженості більш небезпечний, ніж радіація електроприладів та ліній електропередач. Енергетичне навантаження від електромагнітних випромінювань в промисловості і побуті зростає постійно. Людина нездатна фізично відчувати електромагнітне поле що її оточує, під його впливом у людини розвивається синдром хронічної втоми, збільшується ризик захворювань. Небезпечною є дія електромагнітних випромінювань на дітей, підлітків, вагітних жінок та осіб з послабленим здоров'ям.

Велика кількість досліджень, дає підставу віднести нервову систему до однієї з найбільш чутливих систем в організмі людини до впливу електромагнітних полів.

Змінюється пам'ять у людей, які мають контакт з електромагнітними полями. Ці особи можуть мати схильність до розвитку стресових реакцій.

Порушення статевої функції зазвичай пов'язано зі зміною її регуляції з боку нервової та нейроендокринної систем. Багаторазове опромінення електромагнітним полем викликає пониження активності гіпофіза.

На теперішній час накопичено достатньо даних, які вказують на те, що при впливі електромагнітного поля порушуються процеси імуногенезу. Встановлено, що під впливом електромагнітного поля виникають порушення білкового обміну, спостерігається зниження вмісту альбумінів і підвищення гамма-глобулінів в крові. Крім того, електромагнітне поле може виступати в якості алергену, викликаючи важкі реакції у хворих алергіків. [6]

Деякі відхилення спостерігаються в періоди сонячної активності, коли під впливом потужного корпускулярного потоку магнітне поле землі відчуває короточасні різкі зміни своїх основних характеристик.

Явище, що отримало назву магнітних бур, несприятливо позначається на стані всіх екосистем, включаючи і організм людини. У цей період відзначається погіршення стану хворих, що страждають серцево-судинними, нервово-соматичними та іншими захворюваннями.

Наша планета знаходиться в гігантському магнітному полі. Магнітний панцер захищає її від бомбардування космічних частинок. Але це поле впливає на земні процеси, наприклад, на рослини. [2, с. 56-63]

Рослинний світ теж не байдужий до дії магнітних сил. Ще відчутніше переносять живі істоти зниження магнітної напруженості. Якщо помістити деякі бактерії в слабке магнітне поле, їхня чисельність різко скорочується.

Магнітні сили підвищують урожай. Так, помідори, вирощені в штучному магнітному полі, дозрівають швидше і дають більше плодів. Пшениця, посіяна в напрямі схід-захід росте краще і дає більший врожай, ніж посіяна в напрямі північ-південь. Це явище вчені пояснюють чутливістю рослин до магнітного поля Землі.

Магнітотчутливими виявилися птахи та тварини. Помічено, що магнітні сили мають одну несподівану особливість – вони гальмують умовні й безумовні рефлексії. [5]

Орієнтиром для перелітних птахів також служить магнітне поле Землі. Нещодавно вчені дізналися, що у птахів в області очей розташовується маленький магнітний "компас" – крихітне тканинне поле, в якому розташовані кристали магнетиту, що мають здатність намагнічуватися в магнітному полі. Словом, і рослинний і тваринний світ не байдужий до впливу магнітних полів.

До магнітних полів чутливі комахи. В земному полі орієнтуються моллюски, черв'яки, і навіть водорості. На початку чи на прикінці польоту жуки, бджоли та інші комахи віддають перевагу напрямку північ-південь чи захід-схід. [1, 14]

Живі організми в процесі еволюції пристосувалися до певного природного рівня електромагнітного поля, але значні відхилення від нього в більшу чи меншу сторону виходять за межі оптимуму життєдіяльності живих організмів і є стресорним фактором.

В той же час, всяке фізичне явище, яке піддається контролю, можна використати і в корисних цілях. Давно відоме застосування електромагнітних полів в магнітотерапії, з цією метою промисловість випускає відповідні як стаціонарні, так і портативні пристрої. За їх допомогою лікують захворювання опорно-рушійного апарату, деякі простудні та гінекологічні захворювання тощо. [4, с.10]

Тепер магнітне поле використовується у медицині для виймання дрібненьких кусочків заліза, що потрапить в око, або осколків від розриву снаряду чи гранати, які застряли недалеко від поверхні тіла. Магнітне поле широко використовується також для лікування ряду захворювань. Вам, певно, доводиться чути про такі апарати як ВЧ, УВЧ, рентген та інші, що створюють магнітне поле. [7, с. 14]

Отже, зробимо висновок – вплив електромагнітних полів на рослинний світ, світ тварин та здоров'я людини – це досліджуване завдання науки. У зв'язку зі стрімким зростанням числа технологій і приладів уникнути впливу електромагнітного поля в сучасному світі практично неможливо. Різні організації як державні, так і міжнародні розробили безліч стандартів і вимог для запобігання впливу електромагнітного поля на людину і, майже вся техніка відповідає цим вимогам. Отже, дотримання санітарних і гігієнічних норм при

використання побутових приладів практично нівелює вплив електромагнітних полів на людину. Хоча це питання має і буде досліджуватися далі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зінківська М. Курсова робота «Вплив електро-магнітних полів на живі організми». – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – 19 с.
2. Короновский Н. В. Магнитное поле геологического прошлого Земли // Соросовский образовательный журнал. – 1996. – №5. – С.56-63.
3. Кошкин Н.И., Ширкевич М.Г. Справочник по элементарной физике. – М.: Наука, 1976.
4. Нікітіна Е.М. Реферат «Ергономіка – захист користувачів від негативних впливів електромагнітних полів дисплея». – М., 2010. – 10 с.
5. Онлайн енциклопедії «Вікіпедія».
6. Ратинський М.А. Основи стільникового зв'язку. – М.: Радіо і зв'язок, 2000.
7. Ромашев Д.К. Реферат «Електромагнітне поле і його вплив на здоров'я людини». – СПб.: СПГТУ, 2001. – 21 с.

*Светлана Носкова
(Краматорск)*

ЯВЛЕНИЕ РЕЗОНАНСА В ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ ЦЕПЯХ

Явление резонанса можно наблюдать в любых колебательных системах, в том числе механических и электрических. Электрический резонанс возникает при определенных условиях в электрических цепях переменного тока, содержащих индуктивности и емкости. Различают резонанс напряжений и резонанс токов.

Резонанс напряжений – резонанс, происходящий в последовательном колебательном контуре при его подключении к источнику напряжения, частота которого совпадает с собственной частотой контура.

При последовательном соединении емкости и индуктивности, имеющих различные по своему характеру реактивные сопротивления, в электрической цепи происходит компенсация (взаимное уничтожение) сдвига фаз между током и напряжением.

Полная компенсация, т. е. полное уничтожение сдвига фаз между током и напряжением в такой цепи, наступит тогда, когда индуктивное сопротивление окажется равным емкостному сопротивлению цепи, т. е. когда $X_L = X_C$ или, что то же, когда $\omega L = 1 / \omega C$. [1, с. 97]

Цепь в этом случае будет вести себя как чисто активное сопротивление, т. е. как будто в ней нет ни катушки, ни конденсатора. Величина этого сопротивления определится суммой активных сопротивлений катушки и соединительных проводов. При этом действующее значение тока в цепи будет наибольшим и определится формулой закона Ома $I = U / R$, где вместо Z теперь поставлено R .

Одновременно с этим действующие напряжения как на катушке $U_L = IX_L$ так и на конденсаторе $U_C = IX_C$ окажутся равными и будут максимально большой величины. При малом активном сопротивлении цепи эти напряжения могут во много раз превысить общее напряжение U на зажимах цепи. Это интересное явление называется в электротехнике резонансом напряжений.

Следует твердо помнить, что сопротивления X_L и X_C являются переменными, зависящими от частоты тока, и стоит хотя бы немного изменить частоту его, например, увеличить, как $X_L = \omega L$ возрастет, а $X_C = 1 / \omega C$ уменьшится, и тем самым в цепи сразу нарушится резонанс напряжений, при этом наряду с активным сопротивлением в цепи появится и реактивное. То же самое произойдет, если изменить величину индуктивности или емкости цепи.

Механизм резонанса заключается в том, что магнитное поле индуктивности генерирует электрический ток, заряжающий конденсатор, а разрядка конденсатора создаёт магнитное поле в индуктивности — процесс, который повторяется многократно.

При резонансе напряжений мощность источника тока будет затрачиваться только на преодоление активного сопротивления цепи, т. е. на нагрев проводников. Энергия, запасенная цепью, периодически переходит из катушки в конденсатор и обратно, и на долю источника тока выпадает только расход энергии, необходимый для преодоления активного сопротивления цепи. Таким образом, обмен энергии происходит между конденсатором и катушкой почти без участия генератора.

Стоит только нарушить резонанс напряжений в цепи, как энергия магнитного поля катушки станет не равной энергии электрического поля конденсатора, и в процессе обмена энергии между этими полями появится избыток энергии, который периодически будет то поступать из источника в цепь, то возвращаться ему обратно цепью. [3, с.352]

Явление это очень сходно с тем, что происходит в часовом механизме. Маятник часов мог бы непрерывно колебаться и без помощи пружины (или груза в часах-ходиках), если бы не силы трения, тормозящие его движение.

Пружина же, сообщая маятнику в нужный момент часть своей энергии, помогает ему преодолеть силы трения, чем и достигается непрерывность колебаний.

Подобно этому и в электрической цепи, при явлении резонанса в ней, источник тока расходует свою энергию только на преодоление активного сопротивления цепи, тем самым поддерживая в ней колебательный процесс.

Таким образом цепь переменного тока, состоящая из генератора и последовательно соединенных катушки индуктивности и конденсатора, при определенных условиях $X_L = X_C$ превращается в колебательную систему. Такая цепь получила название колебательного контура.

Из равенства $X_L = X_C$ можно определить значения частоты генератора, при которой наступает явление резонанса напряжений: [2, с.299]

$$f_{рез} = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Значение емкости и индуктивности цепи, при которых наступает резонанс напряжений:

$$L_{рез} = \frac{1}{\omega^2 C} \quad C_{рез} = \frac{1}{\omega^2 L}$$

Изменяя любую из этих трех величин ($f_{рез}$, L и C), можно вызвать в цепи резонанс напряжений, т. е. превратить цепь в колебательный контур.

Резонанс напряжений может быть использован для увеличения тока в цепи и выделения в ней наибольшей активной мощности. Например, в нагревательных установках высокой частоты подбором емкости добиваются резонанса напряжений и получают наибольший ток и наибольшую полезную мощность нагрева.

Резонансные процессы в колебательных контурах используются в элементах настройки, электрических фильтрах, в удвоителях напряжений, работающих на высокоомную нагрузку, или полосовых фильтрах, реагирующих на определенную частоту. [1, с.97]

Величина кратности возникающих при резонансе напряжений на индуктивностях и емкостях по сравнению с величиной напряжения источника питания равна отношению каждого из реактивных сопротивлений к активному и называется добротностью резонансного контура Q' :

$$Q' = \frac{U_C}{U} = \frac{U_L}{U} = \frac{1}{\omega RC} = \frac{\omega L}{R}$$

В радиотехнике качество резонансного контура считается тем выше, чем больше добротность контура. Большей величине добротности соответствует больший ток I_P при резонансе. [2, с.301]

В связи с тем, что при резонансе напряжений на реактивных сопротивлениях возможно появление напряжений, превышающих напряжение сети более чем в десять раз, необходимо существенно повышать требования к качеству изоляции катушки индуктивности и конденсатора, а также требования к защите людей от поражения током.

Резонанс токов – резонанс, происходящий в параллельном колебательном контуре при его подключении к источнику напряжения, частота которого совпадает с собственной частотой контура.

Настройку цепи на резонанс токов чаще всего производят подбором величины емкости конденсатора C .

Условием возникновения резонанса токов в электрической цепи при параллельном соединении катушки индуктивности и емкости является равенство индуктивной и емкостной проводимостей $B_L = B_C$ [2, с. 302]

Сопротивление колебательного контура относительно источника колебаний будет иметь чисто активный характер. То есть не будет, проявляться ни емкостная, ни индуктивная составляющая. И сдвиг фаз между током и напряжением будет отсутствовать.

Реактивные токи, протекающие через индуктивность и емкость, тоже будут равны $I_C = B_C U = I_L = B_L U$.

Ток через индуктивность будет отставать от напряжения на 90 градусов. А ток в емкости будет опережать напряжение на те же 90 градусов. Таким образом, токи в реактивных элементах контура будут сдвинуты по фазе на 180 градусов друг относительно друга.

В итоге получается, что в параллельном колебательном контуре протекают реактивные токи достаточно большой величины, но при этом он от источника напряжения потребляет малый ток необходимый лишь для компенсации потерь в контуре. Эти потери обусловлены наличием активного сопротивления сосредоточенного по большей части в индуктивности.

Источник затрачивает энергию при включении, заряжая емкость. Далее энергия, накопленная в электрическом поле конденсатора, переходит в энергию магнитного поля индуктивности. Индуктивность возвращает энергию емкости, и процесс повторяется снова. Источник напряжения лишь должен компенсировать потери энергии в активном сопротивлении контура. [1, с. 101]

Резонанс токов явление полезное, т.к. дает возможность разгрузить источник питания от реактивных токов и уменьшить этим требуемую полную мощность источника.

Свойство резонанса токов применяется в резонансных усилителях, которые позволяют выделять одно определенное колебание из сигнала сложной формы. Резонанс токов применяется в индукционных печах, где нагревание металлов производится вихревыми токами. В них емкость конденсатора, который включен параллельно нагревательной катушке, подбирается таким образом, чтобы при частоте генератора получился резонанс токов, в результате чего сила тока через нагревательную катушку будет гораздо больше, чем сила тока в подводящих проводах.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Гаврилюк В.А., Гершунский Б.С., Ковальчук А.В., Куницкий Ю.А., Шаповаленко А.Г. Общая электротехника с основами электроники. Учебник для техникумов – К. : Вища школа, 1980. – 480 с.
2. Евдокимов Ф.Е. Теоретические основы электротехники: Учебник для техникумов. – М.: Высш. школа, 1988. – 488 с.
3. Попов В.С. Теоретическая электротехника: Учебник для техникумов. – М.: Энергоатомиздат, 1990. – 544 с.
4. Электротехника / Ю. М. Борисов, Д. Н. Липатов, Ю. Н. Зорин. Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Энергоатомиздат, 1985.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

***Володимир Куцерда
(Умань)***

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Конституція України визнає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Відповідно до Основного Закону, держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність і зобов'язана ефективно вирішувати завдання виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить соціально-економічний розвиток суспільства і країни в цілому.

Освіта та здоров'я також є взаємодоповнюючими компонентами успішного повсякденного буття дітей та молоді. Результати різноманітних досліджень дозволяють стверджувати, що традиційна система освіти більшою мірою орієнтована на здобуття знань та інформації, а формування життєвих умінь і навичок недостатнє, рівень підготовки дітей до самостійного життя не відповідає сучасним вимогам. Підліткам потрібні не лише знання, а й життєві навички, що допомагають робити життєвий вибір, досягати цілі, коригувати поведінку, оцінювати ризики, зберігати і покращувати здоров'я та якість життя.

Особливої актуальності останнім часом набувають питання здорового способу життя молоді. Відзначимо, що здоровий спосіб життя для кожного індивідуальний. У своїй життєдіяльності людині потрібно керуватися в духовному плані загальними законами всесвіту, у соціальному – особливими законами суспільства, в біологічному – індивідуальними законами свого організму.

У цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації» поставлено завдання забезпечити переорієнтацію фізкультурно-спортивної галузі на зміцнення здоров'я населення засобами фізичного виховання, фізичної культури і спорту, формування у громадян України потреби у фізичному самовдосконаленні.

Проблеми здоров'я і здорового способу життя студентської молоді та умови їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів, а саме: М.М. Амосова, І.Д.Беха, Л.І. Божович, А.Г.Здравомислова, Ю.В. Кікнадзе, О.Л. Кононко, В.Г. Постового, С.Л.Рубінштейна, І.Н.Смирнова, Л.П. Сущенко, М.Г. Чобітька, К.І. Чорної та ін.

Проблема формування здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Але необхідність збереження здоров'я і запобігання його руйнації потребує всебічного і комплексного вивчення всіх можливих форм вкорінення в систему освіти формування здорового способу життя. Школа, трудові колективи, сім'я – найефективніші інституції формування здорового способу життя та культури здоров'я дітей та молоді – недостатньо використовують свої можливості через брак практичного досвіду та нерозробленість відповідних виховних технологій.

Охорона здоров'я студентів традиційно вважається однією з найважливіших соціальних завдань суспільства. Успішна підготовка висококваліфікованих кадрів тісно пов'язана зі зміцненням і охороною здоров'я, підвищенням працездатності студентської підліткової молоді.

Говорячи про здоровий спосіб життя, слід пам'ятати, що хоча він значною мірою обумовлений соціально-економічними умовами, в той же час багато в чому залежить від мотивів діяльності конкретної людини, від особливостей його психіки, стану здоров'я і функціональних можливостей організму. Спосіб життя людини включає три категорії: рівень життя, якість життя і стиль життя.

Ефективна реалізація ідей формування здорового способу життя можлива за умови раціонального використання фінансових, технологічних, матеріальних, інтелектуальних та

інших ресурсів держави, які спрямовуються на формування фізично, психічно, соціально, морально здорової особистості з високим рівнем громадянської відповідальності, готової до самостійного вибору власного місця в житті, високо ґрунтованої і культурної, яка має гуманістичний світогляд та гуманістичні якості, поважає батьків, інших людей, які її оточують, із сформованою культурою спілкування, веде здоровий спосіб життя, прагне до самовдосконалення, толерантна, доброчесна, милосердна, доброзичлива [3, с.38].

Фізичний розвиток веде до появи нових потреб. Підліткам властиве групування, найчастіше – вуличні компанії, які, як правило, нічим не займаються, головна їх функція – розваги. Саме таким компаніям притаманна рання алкоголізація. Там частіше всього дотримуються правила: думати, чинити „як всі”. Істиною вважається те, що прийнято друзями.

Організм підлітка знаходиться в незбалансованому і негармонійному стані. Саме це сприяє швидкому звиканню до алкоголю та інших шкідливих чинників для організму. Залежності у підлітків виникають на багато швидше, ніж у дорослих і призводять до різних порушень в усьому організмі.

Система освіти в галуззі здоров'я має враховувати всі вікові особливості студентів. Основним видом діяльності в підлітковому віці залишається учіння. Викладачі, які працюють з такими учнями, докладають чимало зусиль, щоб переконати їх, змусити прислухатись до шокуючих фактів статистики, звернути увагу кожного з них на своє здоров'я, на його збереження, цінність і чинники, які руйнують повноцінне життя молоді. На засадах поступового формування позитивного ставлення до здорового способу життя складається негативне ставлення до алкоголю, тютюну, наркотичних речовин, обачливості до венеричних захворювань. Саме тому перед педагогами стоїть завдання подавати інформацію і сприяти формуванню ряду навичок, які в подальшому стануть підґрунтям до формування здорового способу життя.

Структура здорового способу життя підлітків містить такі змістові елементи:

- раціональна навчальна і трудова діяльність з елементами наукової її організації;
- самовдосконалення особистісно важливих якостей учня (сили волі, цілеспрямованості, активності, самодисципліни);
- самоорганізація, що базується на повноцінності розпорядку дня, раціональному відпочинку та розумному поєднанні різних форм оздоровчої діяльності;
- оптимальний руховий режим для підтримки розвитку органів біологічних систем людини, її життєдіяльності та профілактики захворювань;
- психологічна підготовка як основа профілактики стресів, вироблення позитивних емоцій, навчання методикам психорегуляції свого стану;
- особиста поведінка, спрямована на попередження та боротьбу зі шкідливими звичками;
- раціональне й збалансоване харчування як основа правильного розвитку систем організму;
- повноцінний сон, який попереджує фізичну й розумову перевтому.

Переважає більшість підлітків мають недостатньо змістовні уявлення про сутність, компоненти і структуру здорового способу життя.

Дієвий вплив на ефективність виховання в студентів здорового способу життя мають психолого-педагогічні умови:

- забезпечення позитивного мотиваційного налаштування вчителів і студентів на організацію життєдіяльності на засадах здорового способу життя;
- формування ціннісних орієнтацій студентів на здоровий спосіб життя;
- побудова системи виховання здорового способу життя підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності на засадах пріоритету потреб та інтересів особистості [1, с.59].

Здоровий спосіб життя включає в себе такі основні елементи: плідна праця, раціональний режим праці і відпочинку, викорінювання шкідливих звичок, оптимальний руховий режим, особисту гігієну, загартовування, раціональне харчування і т.п.

1. Плідна праця – важливий елемент здорового способу життя. На здоров'я людини впливають біологічні та соціальні фактори, головним з яких є праця.

2. Раціональний режим праці і відпочинку – необхідний елемент здорового способу життя. При правильному і суворо дотримується режиму виробляється чіткий і необхідний ритм функціонування організму, що створює оптимальні умови для роботи і відпочинку і тим самим сприяє зміцненню здоров'я, поліпшенню працездатності і підвищенню продуктивності праці. Наступною ланкою здорового способу життя є викорінювання шкідливих звичок (куріння, алкоголь, наркотики). Ці порушники здоров'я є причиною багатьох захворювань, різко скорочують тривалість життя, знижують працездатність, згубно позначаються на здоров'ї підростаючого покоління і на здоров'я майбутніх дітей [1, с.86].

Наступною складовою здорового способу життя є раціональне харчування. Раціональне харчування забезпечує правильний ріст і формування організму, сприяє збереженню здоров'я, високої працездатності і продовженню життя. Особам, що страждають хронічними захворюваннями, потрібно дотримуватися дієти.

Оптимальний руховий режим – найважливіша умова здорового способу життя. Його основу складають систематичні заняття фізичними вправами і спортом, ефективно вирішують завдання зміцнення здоров'я і розвитку фізичних здібностей молоді, збереження здоров'я і рухових навичок, посилення профілактики несприятливих вікових змін. При цьому фізична культура і спорт виступають як найважливіший засіб виховання.

Основними якостями, що характеризують фізичний розвиток людини, є сила, швидкість, спритність, гнучкість і витривалість. Удосконалення кожного з цих якостей сприяє і зміцненню здоров'я, але далеко не в однаковій мірі. Для ефективного оздоровлення та профілактики хвороб необхідно тренувати і удосконалювати в першу чергу саме цінну якість – витривалість в поєднанні із загартовуванням та іншими компонентами здорового способу життя, що забезпечить зростаючому організму надійний щит проти багатьох хвороб. Загартовування – потужний оздоровчий засіб. Воно дозволяє уникнути багатьох хвороб, продовжити життя на довгі роки, зберегти високу працездатність. Загартовування має загальнозміцнюючу дію на організм, підвищує тонус нервової системи, поліпшує кровообіг, нормалізує обмін речовин. Ще одним важливим елементом здорового способу життя є особиста гігієна. Особиста гігієна – вона включає в себе раціональний добовий режим, догляд за тілом, гігієну одягу та взуття. Для збереження нормальної діяльності нервової системи і всього організму велике значення має повноцінний сон [2, с.45].

Отже, здоров'я виступає однією з найбільш значущих засад людського щастя, радості та благополуччя, тому проблема здоров'я – кардинальна для всього людства. Вона завжди була і залишається в центрі уваги пізнає і творчої людської діяльності. Таким чином, тільки добре організована пропаганда медичних та гігієнічних знань сприяє зниженню захворювань, допомагає виховувати здорове, фізично міцне покоління. У формуванні здорового способу життя пріоритетною повинна стати роль освітніх програм, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я студентів, формування активної мотивації піклування про власне здоров'я і здоров'я оточуючих.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О.В. Становлення та розвиток поняття “здоровий спосіб життя” // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб. наук. праць. Кн. I. – К., 2000. – С. 117.
2. Войтенко В.М. Здоровий спосіб життя і рухова активність підлітків // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: Зб. наук. праць. – К., 2001. – С. 64.

3. Ведмеденко Б.Ф. Основні принципи організації виховного процесу спортсменів // Проблеми науково-методичного забезпечення розвитку у молоді інтересу до футболу: Всеукраїнська наук.-практич. конф. Чернівці, 2000. – С. 38.

4. Гріневич І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2001. – № 1. – С. 92-99.

*Олександр Непша, Віктор Ушаков,
Андрій Проценко, Максим Купрєєнко
(Мелітополь)*

СПОРТИВНО-МАСОВА РОБОТА В ЛІТНІХ ДИТЯЧИХ ТАБОРАХ

Оздоровча фізкультура в дитячому віці – це частина системи оздоровчого комплексу. У процесі занять фізичною культурою в дитячих оздоровчих закладах (ДОЗ), в основу яких покладено ігровий метод і широке використання імітаційних рухів, у дітей формуються навички та вміння, воля і свідомість. Це допомагає підтримувати дисципліну, створює позитивний емоційний фон. Існують різні форми фізичного виховання у дитячих оздоровчих закладах: оздоровчі заходи (ранкова гімнастика, загартовування сонцем, повітрям, водою, прогулянки, плавання); фізкультурна робота (екскурсії, туристичні походи, рухливі ігри, естафети, вечори, вікторини, КВК); спортивна робота (“Веселі старты”, “Козацькі ігри та забави”, турніри, змагання з різних видів спорту, спортивні ігри, товариські між табірні зустрічі зі спортивних ігор).

Найсприятливіші умови для фізичного виховання дітей, використання в цьому процесі всіх відомих засобів створюються в дитячих оздоровчих закладах. Наявність достатньої кількості інвентарю та обладнання, націленість усього колективу закладу на масово-оздоровчу і спортивну роботу, постійний контроль за її ходом сприяють розв’язанню цих питань на належному організаційному і методичному рівні. У ДОЗ є великі можливості для оздоровлення організму шляхом використання усіх природних факторів, а також через заняття ранковою гігієнічною гімнастикою на свіжому повітрі [5].

Мета фізкультурно-спортивної роботи:

- сприяння нормальному розвитку і загартуванню дітей;
- зміцнення їхнього здоров’я, виховання інтересу до систематичного заняття спортом;
- формування навичок дотримання здорового способу життя;
- формування санітарно-гігієнічних навичок;
- формування пізнавальних інтересів про історію і розвиток спорту.

Але успішне виконання програми фізичного виховання дітей у дитячих оздоровчих закладах значною мірою зумовлене попередньою роботою організатора спортивно-оздоровчої роботи та начальника табору, що полягає у створенні матеріальної бази, своєчасному плануванні та інструктуванні педагогічного персоналу.

Спортивно-оздоровча робота у дитячих оздоровчих закладах має свої особливості. Вони пов’язані з контингентом дітей, різних за віком, станом їх здоров’я, рівнем фізичного розвитку. Головним завданням фізичного виховання дітей у дитячих оздоровчих закладах є охорона життя та зміцнення здоров’я, загартовування організму дітей. Всі оздоровчі, фізкультурно-масові та спортивні заходи потрібно проводити з урахуванням віку дітей (7-9 років, 10-13 років, 14-15 років, 16-17 років).

Фізкультурно-оздоровча робота з дітьми планується відповідно до принципів послідовності, систематичності, комплексності використання природних сил природи і гігієнічних факторів, а також методів оздоровчої спрямованості. Для чіткого керівництва фізичним вихованням потрібно скласти перелік основних заходів. План розробляє організатор спортивно-масової роботи за участю інструктора з плавання, начальника табору,

лікаря. Із приходом у табір дітей зміст плану може мінятися і доповнюватися згідно з їхніми побажаннями. Він погоджується з начальником табору та обговорюється і затверджується на педагогічній раді. Крім цього, на кожну зміну розробляються календарі спортивно-масових і оздоровчих заходів табору і загонів, успіх реалізації яких залежить від організаторської роботи керівника спортивно-масової роботи [1].

Орієнтовна план-схема роботи з фізичного виховання у дитячому оздоровчому закладі:

I. Організаційна робота передбачає складання календаря спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів; розробку положення про спартакіаду, графіків експлуатації місць занять; проведення семінару з педагогічним колективом щодо організації загонів і загально-табірних фізкультурних заходів; виявлення дітей, що займалися у дитячо-юнацьких спортивних школах і шкільних секціях, для залучення їх до виконання функцій громадських інструкторів, суддів, капітанів команд; вибори ради фізкультурного колективу табору, фізоргів та їхніх заступників у загонах, проведення інструктажів з ними; виявлення тих, хто не вміє плавати, і планування роботи з ними.

II. Фізкультурно-оздоровча і спортивно-масова робота передбачає організацію медичного огляду, бесіди лікаря про оздоровче значення занять фізичними вправами; проведення ранкової зарядки; налагодження занять із дітьми, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи; купання і навчання плаванню; проведення фізкультурних занять і спортивних заходів у загонах, турпоходів і естафет, різноманітних оглядів і конкурсів, фізкультурно-художніх свят, ігор, вікторин, спортивно-художніх вечорів; активізацію спортивних секцій і тренування збірних команд; участь у між табірних заходах.

III. Просвітницька робота передбачає випуск блискавок, фотомонтажів; проведення звітів-конкурсів загонів; випуск інформаційних радіогазет; організацію зустрічей із цікавими людьми; показ спортивних фільмів і журналів.

IV. Методична робота передбачає підготовку 2-3 семінарів у кожну зміну з фізоргми, капітанами команд, громадськими інструкторами і суддями; обговорення програми і сценаріїв передбачуваних заходів; щоденні інструктажі з різними категоріями активу та консультації; семінари фізоргів, керівників загонів та ін.

V. Господарська робота передбачає обладнання місць занять, нових майданчиків; придбання спортивного і туристичного інвентарю, спорядження, спортивної форми, відповідних бланків, значків, медалей, призів; закріплення місць занять за загонами.

Більшість цих заходів повинна бути реалізована до початку першої табірної зміни [1, 2].

Важливим фактором розвитку особистості в організації фізкультурно-оздоровчої діяльності в оздоровчому закладі є ігрова діяльність. Виконуючи у грі різні ролі, діти отримують соціальний і комунікативний досвід, можливість для фізичного, психічного, духовного, естетичного розвитку. Ігри є незамінними помічниками вихователя, вожатого, допомагають сформувати і згуртувати дружній творчий колектив.

Ігри можуть проводитися між таборами і загальнотабірні, між загонами і в загоні та здійснюватися як у приміщенні, так і на повітрі: на території табору (на різних спортивних площадках, у басейні), на природі (в поході, на екскурсії, прогулянці, у лісі, на полі, біля води і на воді). При їх проведенні, вихователі зобов'язані ознайомити дітей із правилами внутрішнього розпорядку, поведінкою за межами табору особливо на природі, біля води, щоб уникнути випадків травматизму і захворювань, тобто вони повинні бути відповідальними за безпеку життєдіяльності і здоров'я дітей.

Отже, ефективність оздоровчої роботи з дітьми буде залежати від використання засобів оздоровлення і рівня володіння студента-практиканта методикою організації та проведення традиційних (загартовування водою, повітрям, сонцем у поєднанні із «стежкою здоров'я» та фізичними вправами), а також нетрадиційних способів оздоровлення (ароматерапія, фітотерапія, кольоротерапія, фітонцидотерапія, металотерапія ігротерапія, камнетерапія і т.д.).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Банникова Т.А. Организационно-методические основы физического воспитания детей в летнем оздоровительном лагере: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – СПб., 1995. – 136 с.
2. Барышев В.И. Методическая разработка по организации и проведению педагогической практики студентов в школе и пионерском лагере. – Запорожье, 1982. – 129 с.
3. Пундик Л.Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховної діяльності в умовах оздоровчого табору: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – К., 2000. – 206 с.
4. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів. – Львів: ЛОНМІО, 1996. – 232 с.
5. Шутка Г.І. Фізичний розвиток дітей у літніх оздоровчих таборах як актуальна соціально-педагогічна проблема // Соціалізація особистості. – К.: НПУ, 2000. – С. 69–76.

*Тетяна Омельченко
(Київ)*

**ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО
СИСТЕМАТИЧНИХ ЗАНЯТЬ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ**

Передовий світовий досвід та велика кількість наукових досліджень свідчать, що рухова активність – це біологічна потреба кожного живого організму, невід’ємна частина здорового способу життя [1].

В останні роки на тлі інтенсифікації навчального процесу у вищих навчальних закладах спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів, що негативно позначається на показниках їхнього здоров’я [1, 2, 3]. Результати соціологічного дослідження «Здоров’я та поведінкової орієнтації студентської молоді» Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка в межах міжнародного проекту «Health-Behavior in School-Aged Children» (HBSAC), свідчать, що лише 6–10% студентів можуть вважатися здоровими, тоді як більше ніж половина (а саме 52,6%) з них мають морфо-функціональні відхилення різного характеру, а у 36–40% відзначаються хронічні неінфекційні захворювання [1].

За результатами соціологічного опитування лише 12% українців мають необхідний, фізіологічно обумовлений рівень рухової активності, тим часом як у країнах Європейського Союзу – 40–60 %, а в Японії – 70–80 % [1]. Необхідно зазначити, що дефіцит рухової активності студентської молоді в Україні становить 60–75%. У зв’язку з цим виникає потреба залучення студентської молоді до систематичних занять руховою активністю.

В інших країнах світу також гостро стоїть проблема оптимізації рухового режиму молоді. Наприклад, у Фінляндії, Японії, Канаді, Австралії завдяки державній політиці, спрямованій на впровадження в повсякденне життя різних форм рухової активності смертність людей молодого та середнього віку скоротилася у кілька разів, середня тривалість життя збільшилася на 10–20 років, різко підвищилася життєздатність населення, що своєю чергою, забезпечило значне економічне зростання [5].

В Європейському Регіоні і країнах світу немає офіційно прийнятих рекомендацій відносно рівня рухової активності однак на думку міжнародних експертів є рекомендації щодо об’єму рухової активності. Молоді люди, що ведуть малорухливий спосіб життя, повинні займатися руховою активністю хоча б помірної інтенсивності принаймні 30 хвилин в день. Помірна інтенсивність була визначена як фізична активність, еквівалентна швидкій ходьбі.

Американський коледж спортивної медицини [5] пропонує свої рекомендації – це три-п’ять занять на тиждень по 15-60 хв., вправи аеробної спрямованості з 60-90 % максимальної

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

частоти серцевих скорочень, силові вправи. Агенція охорони здоров'я Канади [4] у 2002 р. рекомендувала за день 30-60 хв. помірної і високої рухової активності.

З метою виявлення особливостей способу життя студентської молоді було розроблено анкету та проведено анкетування. За результатами анкетування було визначено, що у майже 70% опитаних студентів виявлено фактори нездорового способу життя. Зокрема, більшість студентів мають низький рівень рухової активності, не забезпечені раціональним харчуванням, не раціонально використовують вільний час.

Для того щоб визначити рівень рухової активності студентської молоді, було використано методику Фремінгемського дослідження рухової активності. В дослідженні приймали участь 48 студентів другого року навчання спеціальності “ Фізична реабілітація ” Національного університету фізичного виховання і спорту України. Результати дослідження представлено в табл.1.

Аналізуючи отримані результати дослідження слід зазначити, що обсяг занять спеціально організованою руховою активністю у бюджеті часу обстежуваного контингенту мізерно малий і становить усього 1,46 %, завдячуючи окремим студентам, які систематично відвідують спортивні секції чи фітнес-клуби.

Таблиця 1

Затрати часу на різні види рухової активності студентської молоді (в хвилинах і відсотках часу доби)

Види рухової активності	Рівень	Хвилин	%
Організована рухова активність	ВР	21,15	1,46
Їзда в транспорті	СиР	136,22	9,46
Робота за комп'ютером	СиР	102,11	7,09
Читання літератури, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв	СиР	158,26	10,98
Прогулянки	СР	11,91	0,83
Відпочинок лежачи	БР	36,31	2,52
Особиста гігієна	МР	42,78	2,97
Навчання в університеті, підготовка до навчальних занять вдома, в бібліотеці)	МР	318,55	22,12
Ранкова гімнастика	СР	5,13	0,36
Стояння з невеликою рухливістю	МР	7,19	0,50
Виконання хатньої (домашньої) роботи: приготування їжі, прибирання, тощо	СР	72,82	5,06
Піші прогулянки (дорога пішки до навчання і назад), прогулянки в повільному темпі	МР	11,80	0,82
Споживання їжі	СиР	56,40	3,92
Сон	БР	459,36	31,90

За результатами дослідження більшість студентів ігнорують ранкову гімнастику, недостатню кількість часу витрачають на прогулянки на свіжому повітрі, ведуть малоактивний спосіб життя.

У зв'язку з цим було визначено шляхи залучення студентської молоді до рухової активності.

Результати анкетування студентської молоді виявили основні мотиви до занять руховою активністю: перше місце як у хлопців, так і у дівчат, займає мотив удосконалення форми

тіла, однак розвиток цього мотиву має свої особливості. У хлопців цей мотив йде паралельно зі спортивним мотивом, простежується позитивний взаємозв'язок, тобто заняття спортом асоціюються з гарною фігурою і здоров'ям. Дівчата починають звертати увагу на свою фігуру раніше, ніж хлопці. У них у 3 рази вищий мотив боротьби із зайвою вагою, ніж у хлопців. Проте, результати анкетування вказують, що на відміну від хлопців у дівчат мотив удосконалення форм тіла асоціюється не із заняттями руховою активністю, а дієтичним харчуванням. У зв'язку з цим було розроблено алгоритм залучення студентів до рухової активності, який передбачає три етапи.

1 – Реклама (пропаганда) рухової активності як головний чинник формування здорового способу життя, щоб привернути увагу, зацікавити студентів, переконати їх. Для цього можна зробити анкети, постери з корисною інформацією про здоровий спосіб життя і розмістити їх в навчальному закладі, в місцях де найчастіше перебувають студенти. Для рекламної діяльності необхідні різноманітні засоби її розповсюдження: друкована, кінореклама, телевізійна, радіореклама, відеореклама, реклама на транспорті, тощо.

2 – Для зацікавлення студентів до рухової активності потрібен час і коли реклама почне працювати, студентська молодь почне проявляти інтерес, необхідна організація занять з рухової активності. Це може бути що завгодно: масові зарядки, масові пробіжки, флешмоби, квести, кількість учасників необмежена. Зараз дуже популярні в Україні такі заходи як масові пробіжки та масова ходьба, які пропагандують здоровий спосіб життя та переконують в користі рухової активності. Для безпосередньої організації студентів до рухової активності потрібно завчасно подумати про місце проведення, це може бути парк, стадіон, тощо, уявити приблизну кількість учасників, створити цікаву програму, наприклад 10 – 20 хвилинну лекцію про користь рухової активності. В організації потрібно залучити партнерів, які будуть допомагати в залученні студентів до рухової активності. Якщо це квест і він проводиться, наприклад в парку, необхідно завчасно підготувати місце проведення та завчасно подумати про інвентар.

3 – Після проведення успішної організації, щодо залучення студентів до рухової активності, потрібно залучати до участі студентів і проводити заняття. На початку потрібно збирати не дуже велику кількість студентів – учасників для заходів присвячених руховій активності, щоб уникнути незручностей та проблем. Після успішних занять, самі учасники безпосередньо будуть залучати своїх знайомих, друзів до цих занять, що значно полегшить роботу організаторам, і принесе великий ефект.

Заняття можуть бути дуже різноманітними. Наприклад проведення марафонських квестів, ранкові масові зарядки, походи, все що буде цікаво студентській молоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Біліченко О.О. Мотивація студенток 1-2 курсів до занять з фізичного виховання / О.О.Біліченко // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та валеології / М-во освіти і науки, Крем. держ. політехн. ун-т, 2008. – Кременчук: КДПУ, 2008. – С.79–82.
2. Завидівська Н. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів/ Н. Завидівська, І. Ополонець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – №2 (10). – С. 50–54.
3. Фізичне виховання і спорт. Підвищення інтересу студентів до занять з фізичної культури : методичні рекомендації для студентів всіх напрямів підготовки «Бакалавр» / упор.: Т. В. Смирнова, І. В. Ничипоренко. – К.: КНУТД, 2014. – 12 с.
4. Хоменко П.В. А.В. Методи діагностики функціонального стану організму у фізичній реабілітації, фізичній культурі та спорті: навч. посіб. / П.В. Хоменко, А.В. Фастівець: Полтав.нац.пед.ун-тімені В.Г. Короленка. – Полтава: ФОП Болотін, 2014. – 309 с.
5. World health statistics 2010: WHO Library Cataloguing in Publication Data. – Geneva, 2011. – 98 p.

*Олена Соколюк, Оксана Дуда
(Дубно, Тернопіль)*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ

Постановка проблеми. Одним із основних завдань ВНЗ є: формування і зміцнення здоров'я студентської молоді, розвиток фізичних якостей, створення умов для реалізації потреби майбутніх фахівців в руховій активності, виховання потреби в здоровому способі життя.

Залучення студентської молоді до вирішення оздоровчих завдань, оснащення відповідними знаннями і вміннями є однією з вагомих умов позитивного впливу на стан здоров'я молоді нашого суспільства. Ефективне розв'язання поставлених завдань вимагає вибору нових соціальних, педагогічних і здоров'язбережувальних технологій, які б сприяли формуванню у студентської молоді стійкої спрямованості на здоровий спосіб життя, виховували б у них позитивні морально-ціннісні орієнтації.

Переконливим є той факт, що майбутнє кожної країни, її політичний, економічний та культурний рівні залежать від того, наскільки вона піклується про здоров'я підростаючого покоління, створює сприятливі умови для його повноцінного розвитку, щасливого життя. Тому основним завданням вищої школи є виховання фізично, психічно і морально здорового покоління, формування активної духовно багатой особистості, що здатна всебічно розвиватися та вдосконалюватися у різних напрямках упродовж усього життя. У зв'язку з цим виникає необхідність організації освітнього процесу з позицій збереження здоров'я, де одним із основних напрямів повинна стати концепція компетентності здоров'язбереження студентів ВНЗ, завданням якої є організація освітнього процесу, орієнтованого на збереження та зміцнення здоров'я молоді [4, с. 205].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми здоров'я і здорового способу життя та умови їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів, які досить ретельно висвітлюються в педагогічних, соціальних, психологічних та методичних наукових працях Л. Барна, Л. Сущенко, Д. Венедиктов, Ю. Палічук, М. Мицкан, Р. Раєвський, Ю. Лисичин, та ін. У цих та інших наукових працях знайшла своє відображення проблематика щодо формування здорового способу життя молодого покоління. Праці названих вище авторів сприяли накопиченню і систематизації досвіду підвищення якості освітнього процесу. Проте в педагогічній теорії залишаються недостатньо обґрунтованими питання формування компетентності здоров'язбереження студентів ВНЗ через реалізацію педагогічної стратегії.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи проблеми освітнього простору та рівня здоров'я студентської молоді, необхідно терміново підвищувати їх рівень здоров'язбережувальної компетентності, у зв'язку з чим потрібне спеціальне навчання, яке потребує якісних змін у змісті професійної підготовки студентів, що пов'язано із системним поширенням науково-практичного знання з основ здоров'я, підвищення рівня викладання медико-валеологічних знань в навчальному процесі. Зазвичай, пропаганда здорового способу життя проводиться за старими шаблонами і в основному формально, тому й не сприймається молоддю. Залишаються невідпрацьованими системи поширення вже існуючого позитивного досвіду щодо формування компетентності здоров'язбереження [2, с. 3]. Досвід багатьох високорозвинених країн свідчить, що одним із провідних чинників недостатнього високого рівня здорового способу життя молоді є переважна спрямованість навчання у ВНЗ на озброєння теоретичними знаннями, при цьому знання подаються викладачем у готовому вигляді, що не вимагає від майбутніх фахівців пошуково-пізнавальної активності в галузі знань здоров'язбереження. За вимогами розвитку сучасної освіти навчальний процес слід

будувати як єдину функціональну систему, спрямовану на формування професійних якостей, компетентності здоров'язбереження студентів.

Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя. Вчені європейських країн, США вважають, що набуття студентами знань, умінь і навичок, спрямоване на їхню трансформацію у компетентності, сприяє інтелектуальному та культурному розвитку особистості, формування в неї здатності швидко реагувати на запити часу [3, с. 178].

Компетентність – в перекладі з латинської *competentia* – означає коло питань, в яких людина добре розуміється володіє знаннями та досвідом. Компетентна в будь-якій галузі людина володіє відповідними знаннями і здібностями, які дають їй змогу судити про цю галузь та ефективно діяти в ній [1]. Формування компетентності здоров'язбереження включає володіння арсеналом способів збереження, відновлення та розвитку власного здоров'я, що базується на потребі та готовності постійно навчатися, отримані і розширені знань про людський організм, закономірності його функціонування та сприятливі і несприятливі чинники впливу на нього; здатність проектувати і здійснювати життєву стратегію і тактику, що виконують функції збереження і зміцнення здоров'я.

Компетентність здоров'язбереження ми розуміємо як здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації культури здоров'я людини, знаходити і відбирати необхідний матеріал з основ здоров'я, класифікувати його, узагальнювати на основі здобутих знань, вирішувати будь-яку проблему здоров'язбереження, правильно діяти як у звичних, так і в нестандартних ситуаціях. Вести здоровий спосіб життя, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в оздоровчій сфері діяльності.

Дотримуємося спільної думки, що важливим засобом який позитивно впливає на формування компетентності здоров'язбереження студентської молоді ВНЗ є:

- збереження і зміцнення здоров'я, сприяння правильному і всебічному розвитку організму, підтримку високої працездатності протягом усього періоду навчання;
- формування необхідних знань з основ теорії, методики організації фізичного виховання, валеології та основ здоров'я;
- навчання методам самооцінки, контролю стану й проведення рівня моніторингу здоров'я протягом усіх років навчання.

Зазначимо, що формування компетенції здоров'язбереження реалізується через такі напрями освітньо-виховної діяльності: організація навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного і фізіологічного впливу на організм майбутнього фахівця; розробка навчальних програм із здоров'язбереження та профілактики шкідливих звичок; використання комплексу оздоровчих заходів із метою покращення здоров'я студентської молоді; медичний, психологічний моніторинг стану їхнього фізичного і психічного здоров'я; контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу [4, с. 206].

Для визначення умов і засобів формування компетентності здоров'язбереження потрібно передусім визначити існуючий стан сформованості компетентності здоров'язбереження студентської молоді ВНЗ.

З цією метою проведено діагностичну роботу серед студентів педагогічного та економічного коледжів. Усього було опитано 118 осіб. Анкета передбачала наступні запитання:

1. Що Ви розумієте під поняттям «компетентність здоров'язбереження»?
2. Чи вважаєте за потрібне формувати компетентність здоров'язбереження студентів?
3. Чи хотіли б Ви підвищити рівень своєї компетентності здоров'язбереження?
4. Чи вважаєте Ви, що рівень стану вашого здоров'я й фізичного розвитку є високим?
5. Чи можливо формувати компетентність здоров'язбереження студентів у процесі сучасних умов навчальної діяльності у ВНЗ?

6. Що, на Вашу думку, заважає Вам під час навчання у ВНЗ підвищувати власний рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності?

Аналіз отриманих результатів свідчить про низький рівень компетентності здоров'язбереження студентів. Проте констатувальний етап експерименту виявив високий рівень розуміння студентами важливості формування компетентності здоров'язбереження. Аналізуючи результати проведеного опитування визначено, що 94 % студентів вважають компетентність здоров'язбереження необхідною характеристикою життєвих та професійних якостей молоді. 89 % опитаних студентів вважають, що їхні знання з здоров'язбережувальної діяльності відповідають сучасним вимогам освіти. При цьому, 11 % студентів оцінили рівень своєї компетентності здоров'язбереження за п'ятибальною шкалою на відмінно, 33 % – добре, 56 % – задовільно. На запитання «Чи вважаєте за потрібне формувати компетентність здоров'язбереження студентів в процесі навчальної діяльності?» 100 % студентів дали позитивну відповідь. Проте 86 % майбутніх фахівців економічних та педагогічних спеціальностей відзначили недостатній рівень сформованості власних умінь і навичок здоров'язбереження за рахунок малої кількості вільного часу. Лише 24 % опитаних студентів підтримують здоровий стиль життя: раціонально харчуються, виконують самостійно фізичні вправи, загартовують організм.

Аналізуючи сучасний стан сформованості інформаційної майбутніх учителів основ здоров'я ми дійшли думки, що:

- формування компетентності здоров'язбереження є необхідним компонентом життєдіяльності студентів;
- рівень сформованості компетентності здоров'язбереження у студентів вищих навчальних закладів є недостатнім щодо навичок ведення здорового способу життя.

Виходячи з вищесказаного доцільно формувати компетентність здоров'язбереження студентів ВНЗ через реалізацію педагогічної стратегії яка передбачає структуру дій:

ВНЗ – викладач – студент – мотивація на здоровий спосіб життя – умови навчання – матеріально-методичне забезпечення – якість та контроль навчального процесу – навички культури здоров'я – формування компетентності здоров'язбереження.

Ефективна підготовка студентської молоді ВНЗ здійснюється через реалізацію принципів системності, науковості, інтегративності, унаслідок цього у студентів формується компетентність здоров'язбереження розвивається творчий потенціал, креативність, готовність формувати навички власної культури здоров'я. Таким чином, у нових соціально-економічних умовах, що характеризуються нестабільним розвитком країни, появою нових ціннісних орієнтирів серед молоді, усе більш очевидним стають потреби у підвищенні рівня компетентності здоров'язбереження студентської молоді, забезпечення державних гарантій доступності і рівних можливостей одержання не лише повноцінної освіти, але й формування у студентів стійких переконань щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалу людини з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Висновки. Вважаємо, що система навчальної діяльності ВНЗ здатна на більш якісному рівні розв'язувати завдання збереження й зміцнення здоров'я студентів, виховувати дбайливе ставлення до нього. Однак реалізація цього завдання неможлива зусиллями лише викладачів основ здоров'я, медичних знань, валеології, фізичного виховання. Цілеспрямована робота всього колективу вищого навчального закладу спроможна внести певні корективи до навчальних програм з метою їх інтенсифікації, спрямованої на зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я студентів. Існуюча система навчання і виховання студентської молоді потребує покращення і подальшого її вдосконалення у сфері здоров'язбереження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Барна Л. С. Теорія та методика навчання шкільного курсу «Основи здоров'я». Курс лекцій: навчальний посібник / Л. С. Барна. – Тернопіль, 2014. – 192 с.
3. Войскобойнікова Г. Л. Моніторингові технології здоров'я учасників педагогічного процесу в системі формування медико-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Г. Л. Войскобойнікова // Науковий вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт / голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2012. – Вип. 98, т. 3. – С. 176.
4. Соколюк О. В. Сучасний стан сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів основ здоров'я / О. В. Соколюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота / голов. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород, 2013. – № 26. – С. 204–207.
5. Радченко А. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів основ здоров'я у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Радченко. – Луганськ, 2012. – 21 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Тетяна Артеменко, Ірина Липко
(Харків)*

**ВІДНОСИНИ ПРОТИСТАВЛЕННЯ РЕПЛІК КОНСТАТИВНО-КОНСТАТИВНОГО
ТА КОНСТАТИВНО-ДИРЕКТИВНОГО МІКРОДІАЛОГІВ**

До числа питань, якими займається сучасне мовознавство, відносяться проблеми, що пов'язані з суб'єктом мовлення (мовцем), адресатом, стратегіями і тактиками їх мовленнєвої поведінки. Вивчаються закономірності функціонування мовних одиниць, їх взаємодія в процесі комунікації, досліджується інтенціональна структура діалогу.

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування констативів- та директивів-відповідей у діалогічному дискурсі. Актуальність такого дослідження обумовлена суттєвою роллю в комунікативному процесі констативних та директивних форм спілкування. Вивчаються комунікативні інтенції адресата. Залежно від цілей і мотивів адресата виділяються дисоціативно-спрямовані стратегії адресата, які реалізуються у тактиках протиставлення, пояснення, зміщеної відповіді, ухилення від прямого реагування, тактики вказівки на недоречність висловлювання (констативно-констативний мікродіалог), дискредитації та каузації припинення дії (констативно-директивний діалог),

Як показує дослідження мовного матеріалу, інтенції комунікантів можуть бути як унісонними, так і контрадикторними, між ними можуть бути протиріччя [2]. Відносини протиставлення свідчать про невідповідність, неподібність, протилежність змісту початкової репліки і репліки-відповіді. Таким чином, принцип співпраці є напівправдою по відношенню до процесів мовленнєвої комунікації [7, с. 191]. При діалогічному спілкуванні партнери по діалогу оцінюють ситуацію, при цьому їх позиції можуть бути полярними. Вивчення мовленнєвих стратегій дозволяє по-новому висвітлити проблему комунікативних опозицій. Тезис про те, що діалог – це боротьба підтверджується даними соціальної психології, практичної діяльності людини, яку не можна представити без суперечки інтересів [3]. Негативне відношення адресата до змісту початкової репліки може бути виражено за допомогою різноманітних засобів та прийомів. Арсенал засобів дисоціативно-спрямованих стратегій включає різні тактики, які реалізуються за допомогою різноманітних мовних засобів.

Тактика протиставлення [4] є видом діалогічної взаємодії, при якому окремі елементи репліки-відповіді протиставляються окремим елементам початкової репліки на основі ототожнення більшості елементів, які входять до складу обох реплік. У сфері протиставлення можуть реалізовуватися принципи антитези і компромісу. Принцип антитези передбачає діаметральну протилежність явищ, про які йдеться в початковій репліці та репліці-відповіді. Логічною основою антитези є взаємне заперечення, яке може знаходити відображення у вигляді експліцитного заперечення у репліці-відповіді. Воно також може бути висловлено імпліцитно за допомогою смислового протиставлення реплік діалогу.

У сфері відношень протиставлення можуть спостерігатися експліцитні елементи, які входять до складу початкової репліки та репліки-відповіді, наприклад, предикати, які виражають протилежні поняття, тобто є антонімами або стверджувальні чи заперечні форми одного й того ж дієслова, протиставлення при цьому може супроводжуватися синтаксичним паралелізмом, який підсилює відношення протилежності. Репліка-відповідь такого типу може бути також представлена складним мовленнєвим актом, який містить в собі аргументацію. Значення протиставлення може інтенсифікуватися за допомогою форматорів впевненості. Комунікативні одиниці протиставлення можуть містити номінації часу та місця.

У сфері відношень протиставлення також можуть спостерігатися б'єкти і предикати, при цьому протиставлення може бути поєднаним з узагальненням або конкретизацією суб'єктних і об'єктних номінацій

Протиставлятися можуть сірконстантні номінації часу, які можуть бути виражені у початковій репліці і отримують експліцитне вираження у репліці-відповіді. Репліка-відповідь даного типу може являти собою мовленнєвий акт, якому притаманна структура градаційного ряду. Має місце поступове зростання емоційного напруження. Цьому сприяє використання емоційно забарвленої лексики.

У сфері відношень протиставлення також можуть спостерігатися суб'єкти, при цьому у ролі супроводжуючого показника може виступати синтаксичний паралелізм. Опозиційні відношення можуть супроводжуватися узагальненням суб'єктних номінацій, яке базується на родо-видовому протиставленні, з заміною суб'єкта, який передає конкретне значення, суб'єктом, який передає родо-видове значення.

Опозиційні відношення також можуть виникати між імпліцитними елементами початкової репліки та їх експліцитними корелянтами у репліці-відповіді. У сферу протиставлення у цьому випадку залучаються пресупозиції можливості виконання дії. Вони демонструються і перекреслюються реакцією адресата; при цьому адресат не підкреслює того, чи є описана дія суб'єктивно або об'єктивно неможливою. Репліка-відповідь може вказувати на об'єктивну неможливість виконання дії.

Репліки діалогу можуть виражати частковий компроміс, часткову невідповідність. Експлікатори такого компромісу фіксують увагу на деталі або обставині, яку необхідно прийняти до уваги. Це накладає обмеження на абсолютну істинність того, що сповіщається без корекції. У цьому сенсі модальні експлікатори виступають як модальні коректори. Експлікаторами принципа компроміса можуть виступати, наприклад, релятиви *but*, *still*. Смислові зв'язки реплік діалогу, які пов'язані відношенням компромісу [4], також не завжди є однозначними. Вони можуть мати відтінок обмеження, яке ускладнює семантику протиставлення і вказує на те, що явище, про яке йдеться у репліці-відповіді, обмежує можливість здійснення, результативність або повноту прояву явища, про яке йдеться у початковій репліці. Смислові зв'язки реплік діалогу які пов'язані відношенням компромісу, можуть також мати відтінок доповнення, яке вказує на те, що явище, яке описано у репліці-відповіді, є додатком, воно є незалежним від явища, яке описано у початковій репліці

Під тактикою пояснення ми розуміємо такий вид діалогічної взаємодії, при якому має місце тлумачення репліки-відповіді як фактора – причини незгоди адресата, його негативного ставлення до змісту початкової репліки. Репліки, якими реалізується вказана тактика, можуть включати аргументацію-незгоду зі змістом початкової репліки,

Дослідження мовного матеріалу дозволило виділити наступні варіанти значення пояснення-незгоди: пояснення-виправдання подій та фактів, про які йдеться у початковій репліці та пояснення-заспокоєння. Засобом інтенсифікації значення виправдання є частка *only*, яка підкреслює причину, яку не можна не ураховувати; пояснення-подив, яке відображає емоційний стан адресата як реакцію на зміст початкової репліки. Контрадикторність досягається контекстуально, за допомогою сполучника *but*. Контрадикторність може посилюватися за допомогою різноманітних засобів інтенсифікації висловлювання: частки *only* посилюючих прислівників, за допомогою ступенів порівняння прикметників. Пояснення-заспокоєння актуалізується мовними засобами, до яких належать посилюючі прислівники, вигуківі словосполучення, семантика використаних у репліці словоформ.

Слід виділити групу реплік, які висловлюють негативне ставлення до змісту початкової репліки. В той же час такі репліки спрямовані на користь адресанта. До них належать, наприклад, пояснення-попередження про негативні наслідки можливої події, яка може трапитися по відношенню до адресанта

Дисоціативно-спрямовані стратегії також можуть актуалізуватися за допомогою тактики зміщеної відповіді. Ця тактика базується на сукупності мовних засобів, які спрямовані на зміщення вектора реагування в бік ухилення від ведення бесіди на неприємну для адресата тему. Адресат таким чином уникає ведення бесіди на неприємну для нього тему. Вказана

тактика пов'язана з довільною або мимовільною неадекватною інтерпретацією комунікативного наміру адресанта і пропозиціонального змісту початкової репліки. Адресат має свободу вибору прореагувати на намір мовця так, як він його розуміє, ігноруючи презумпції, які йому не підходять [5, с. 92]. Результатом неадекватності інтерпретації є порушення логічного ходу діалогу. У цьому випадку адресат демонструє своє небажання вести розмову на запропоновану тему. Наступні види реплік-реакцій можуть актуалізувати тактику зміщеної відповіді: реакції, які використовують семантичну неоднозначність початкової репліки, реакції, які звернені до пресупозиції початкової репліки. Такий хід адресата може актуалізуватися різними реакціями [1]. До останніх належать реакції, які звернені до екзистенціальних пресупозицій і перекреслюють їх, реакції, які звернені до кваліфікаційних пресупозицій адресанта або третьої особи. Реакція адресата у даному випадку спрямована не на актуальну інформацію початкової репліки, а на дискредитацію опонента або третьої особи, реакції, які пов'язані з неототоженням місця, цілі перебігу дії.

Тактика ухилення від прямого реагування демонструє той факт, що не всі репліки-відповіді можуть бути осмислені або як згода, або як незгода зі змістом початкової репліки. Мовець може навмисно використовувати неоднозначні висловлювання. Саме така тактика ведення бесіди розуміється нами як тактика ухилення від прямого реагування. Вона демонструє порушення постулатів якості і способу висловлення. До реплік, які реалізують цю тактику належать репліки, які містять позитивну оцінку змісту початкової репліки. Репліки-відповіді даного типу можуть бути інтерпретовані як згода або як незгода. У такому випадку точка зору адресата може не відповідати його відповіді. Тільки додаткові мовленнєві акти такі, як, наприклад, контраргументація, знімають неоднозначність відповіді і перетворюють її у ввічливу форму незгоди. Репліки з посиленням на необізнаність також можуть реалізувати тактику ухилення від прямого реагування.

Тактика вказівки на недоречність висловлювання спрямована на виявлення недоречності, абсурдності змістовних та формальних показників початкової репліки. Ціллю адресата у такому випадку є змінення перспективи бесіди або призупинення ведення такої бесіди. Цьому сприяють оцінні репліки адресата, які демонструють абсурдність змісту початкової репліки. Адресат може ставитися до слів адресанта з іронією. Він ніби-то підтримує слова адресанта, використовуючи семантичне і синтаксичне продовження початкової репліки. Репліка-відповідь приєднується до початкової репліки за допомогою копулятивного сполучника *and*. Тактика вказівки на недоречність висловлювання також може актуалізуватися формулами соціального етикету, які мають яскраво виражену іронічну конотацію. Тільки ситуація спілкування розкриває комунікативну сутність таких псевдоетикетних відповідей. Така формула може вживатися з риторичним запитанням, що демонструє здивованість адресата. Репліки-відповіді у рамках вказівки на недоречність висловлювання можуть бути спрямовані на корекцію функціональних та формальних характеристик початкової репліки. При цьому підкреслюється неадекватність прагматичного оформлення початкової репліки в плані соціально-рольових відносин комунікантів. Також такі реакції можуть містити критичні зауваження з приводу вибраної адресатом форми ведення розмови.

Репліки-відповіді у складі констативно-директивного мікродіалогу можуть показувати відношення адресата до повідомлення адресанта в плані відображення діалогічних взаємодій: асоціація-дисоціація. При дисоціативно-спрямованих стратегіях репліка-відповідь залежить від стратегії адресата [6], стимулює припинення подальшої комунікативної діяльності та ведення бесіди на запропоновану тематику або спрямована на змінення перспективи ведення діалогу. Директивне значення може бути описано як каузація адресанта до припинення виконання певної мовленнєвої або не мовленнєвої діяльності.

Дисоціативно-спрямовані стратегії адресата у констативно-директивному діалозі можуть актуалізуватися у вигляді тактик дискредитації та каузації припинення дії. Тактика каузації припинення дії спрямована на припинення діяльності (у тому числі мовленнєвої) адресанта.

Репліки-реакції, які актуалізують вказану тактику, можуть бути представлені як предикатною, так і непередикатною номінацією. Вони, наприклад, можуть демонструвати небажання адресанта вести розмову на запропоновану тему. Емотивна забарвленість таких реплік може бути досягнута за рахунок вживання фразеологічних засобів, інтонації.

Дисоціативно-спрямовані репліки також можуть демонструвати незгоду з запланованими заздалегідь діями адресанта. За висловленням незгоди може йти аргументація цієї незгоди, при цьому ці репліки можуть бути емоційно забарвленими.

До реплік, які актуалізують тактику дискредитації пропонента належать такі, що містять оцінні структури, при цьому негативна ознака виражена іменником або прикметником. В оцінних структурах номінується негативна ознака, яка пов'язана з поведінкою адресанта або комунікативними аспектами діяльності пропонента. Для підкреслення негативного відношення адресата до адресанта використовуються різноманітні засоби інтенсифікації висловлювання. Оцінні висловлювання, які апелюють до пропонента, можуть доповнюватися аргументацією. За репліками, які демонструють негативні аспекти поведінки адресанта, також може слідувати аргументація. Такі репліки можуть носити емоційно-експресивний характер.

Різнманіття взаємодії комунікативних інтенцій учасників діалогічного спілкування у рамках констативно-констативного і констативно-директивного мікродіалогів залежить від актомовленнєвих намірів комунікантів. Дисоціативно-спрямовані стратегії передають контрадикторний характер взаємодії і висловлюють негативне відношення адресата до змісту початкової репліки. Вказані стратегії реалізуються тактиками протиставлення, пояснення, зміщеної відповіді, ухилення від прямого реагування, тактики вказівки на недоречність висловлювання (констативно-констативний мікродіалог), дискредитації та каузації припинення дії (констативно-директивний мікродіалог). Варіювання реплік-відповідей у складі констативно-констативного мікродіалогу включає більшу кількість тактик і в значній мірі перевищує потенціал відповідей, які входять у констативно-директивний тип мікродіалогу, за кількістю та різноманіттям мовленнєвих засобів, які використовуються.

Подальше вивчення реплік-відповідей у складі констативно-директивного та констативно-констативного діалогів пов'язано з аналізом дисоціативно-спрямованих тактик вказівки на недоречність висловлення та пояснення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н. Д. Феномен второй реплики или о пользе спора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка: Вып. 3. Противоречивость и аномальность текста. – М., 1990. – С. 175–189.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К.: «Астрей», 1997. – 309 с.
3. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. – М.: Наука, 1993. – 172 с.
4. Ляпон М. В. Смысловая структура сложного предложения / М. В. Ляпон. – М.: Наука, 1996. – 199 с.
5. Иссерс О. С. Стратегия речевой провокации в публичном диалоге / О. С. Иссерс // Русский язык в научном освещении. – М., 2009. – № 2(18). – С. 92–104.
6. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія. Філологія: зб. наук. праць. – Том 16, №1. – 2013. – С. 179–191.
7. Apostel L. Pragmatique Praxeologique: Communication et Action / L. Apostel // Le langage en context : Etudes Philos. et Ling. de Pragmatique. – Amsterdam: Eenjamins, 1980. – P. 191–315.

ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ДЖЕРЕЛО МЕТАФОРИЧНОЇ АНАТОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Метафора відіграє особливу роль у процесах наукової номінації, вона не тільки називає об'єкт або явище, але також дозволяє пояснити невідоме через відоме, включити механізм декодування певної інформації. Таким чином, метафора потрібна насамперед для того, щоб зробити нашу думку доступною для інших людей, щоб зробити незнайомий об'єкт доступним для нашого мислення. Це особливо характерно для об'єктів, стосовно яких ми не можемо скласти чіткого уявлення, отже, звертаємося до термінів іншої сфери, щоб скласти поняття про об'єкти не зовсім зрозумілі, тому й сьогодні вивчення цього феномена залишається **актуальним**.

Метою нашої статті є спроба проаналізувати використання зооморфного метафоричного компонента у складі анатомічних термінів.

Об'єкт дослідження – латинські терміни в анатомічній термінології з зооморфним метафоричним компонентом. Предмет дослідження – принципи метафоризації, покладені в основу латинської анатомічної термінології, джерелом якої є образи живої природи (тварини).

Матеріал дослідження – 2078 латинських анатомічних термінів з натуроморфним метафоричним компонентом, відібраних методом суцільної вибірки із загального списку термінів «Міжнародної анатомічної термінології» (2010) (укладачі - Черкасов В. Г., Бобрик І. І., Гумінський Ю. Й., Ковальчук О. І.), серед яких 266 термінів ґрунтуються на зооморфних образах.

Новизна роботи полягає в тому, що до сьогодні не було досліджено зооморфну метафору як джерело формування латинської анатомічної термінології.

Як об'єкт дослідження метафора зустрічається в численних працях багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців, зокрема І. Голубовської, Н. Арутюновой, О. Потебні, В. Вовка, В. Телії, Г. Скляревської, Ю. Скребнева, А. Річардса, М. Блека, Д. Лакоффа, П. Рікера та ін. У сучасному українському мовознавстві домінує погляд на метафору як на художній прийом, цей феномен аналізують насамперед на матеріалі художньої літератури (наприклад, роботи Н. Коцюбинського, В. Корнєєва, Х. Дацишин, Е. Шустрова, О. Тищенко). В окремих роботах йдеться про роль метафори в науковому тексті (дослідження Е. Будаєва, А. Чудінова, Н. Непийвода та ін), про процеси формування медичної термінології (Г. Костюк, А. Татарінова, М. Терехова, Н. Чернявський, В. Новодранова), досліджені також лексико-семантичні особливості медичних термінів (І. Бушин, В. Новодранова, В. Прохорова, С. Родіонова, П. Рудінська), основні положення сучасної теорії термінознавства підтверджують результати практичного вивчення медичних термінів (С. Мішланова, С. Гриньов, В. Лейчик, Ф. Нікітіна, А. Суперанская, В. Татарінов). Метафора служить знаряддям думки, за допомогою якого нам вдається досягти найвіддаленіших ділянок нашого концептуального поля [3, с. 48], водночас вона не розсуває кордони можливого, а лише забезпечує доступ до розташованого на його далеких кордонах. Людина не може обійтися без метафори, що доведено у результаті вивчення метафори в рамках когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, культурології. Так, відома російська дослідниця І. Скляревська пише, що метафора створює аж ніяк не фрагменти мовної картини світу, а заповнює весь її простір, охоплює всі об'єкти дійсності [5, с. 87].

Поняття «метафорична модель», запропоноване Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [4, с. 56], є важливою складовою теорії когнітивної метафори і вказує на ментальні операції, спосіб пізнання світу, основою яких є взаємодія двох когнітивних структур: сфери-джерела та цільової сфери. Метафорична модель існує у свідомості носія мови у вигляді схеми, яка

забезпечує зв'язок між обраними понятійним сферам. У нашому випадку – це асоціативний зв'язок між анатомічною термінологією і назвами явищ живої природи (тварини). Для анатомії властива перевага чуттєвого зорового сприйняття і статична фіксованість об'єкта, що підлягає опису, тому саме ці фактори впливають на формування схеми метафоричного переносу і вибір сфери-джерела.

У ході семантичного аналізу анатомічних метафоричних термінів, що ґрунтуються на асоціації «об'єкт світу живої природи» → «організм людини», було виявлене одне з продуктивних джерел метафоризації, де тварини виступають в якості універсального джерела, а система латинсько-грецьких анатомічних назв – цільовою сферою. Як правило, метафоричний образ живих істот корелює з системою номінацій анатомічних об'єктів через спільність візуальних характеристик (форма, будова, розмір, загальний зовнішній вигляд). Результатом подібної кореляції є формування різних метафоричних моделей, в основу яких покладені зорові асоціації.

Серед анатомічних термінів, утворених на основі зооморфної метафори, є такі, що ґрунтуються на загальних назвах тварин, наприклад, **hippocampus** - морський коник, **avis** - птах, та назвах частин тіла тварин, наприклад, **ala** - крило, **crista** - гребінь, **rostrum** - дзьоб, **cauda** - хвіст, **cornu** - ріг та ін. Серед зоонімів, які існують в семантичному просторі анатомічної термінології можна виділити чотири групи термінів на позначення: 1) класу тварин (**avis** - птах); 2) видів тварин (**gallus** - півень, **canis** - собака); 3) частини тіла тварин (**ala** - крило, **crista** - гребінь); 4) продуктів життєдіяльності тварин (**ἀράχνη** - павутиння).

1. До групи назв «клас тварин» належить одне словосполучення, у якому метафоричний компонент представлений неузгодженим означенням в атрибутивному сполученні **calcar avis** - пташина острога, де **avis** - птах - хребетна тварина, яка має тіло, вкрите пір'ям [6, с. 378]. В основу анатомічного терміна покладена асоціація за зовнішньою подібністю.

2. 1. **gallus, i, m** - півень - свійський птах з червоним гребнем на голові, пишним хвостом і шпорами на ногах [6, с. 380]. Видова назва **gallus** - півень закріпилася в анатомічній термінології у якості неузгодженого означення в атрибутивних сполуках для опису структури черепа із значенням «об'єкт, який за формою і виглядом схожий на півня», наприклад: **crista galli** - півнячий гребінь, **ala cristae galli** - крило півнячого гребня.

2. 2. **vermis, is, m** - черв'як - безхребетна тварина, яка пересувається, вигинаючи своє м'яке видовжене тіло [6, с. 300]. Латинський іменник **vermis** входить до семантичного поля анатомічної термінології завдяки зовнішній подібності зоологічного об'єкта та «анатомічного відгалуження у вигляді черв'яка», наприклад, при описі структури мозочка: **vermis cerebelli** - черв'як мозочка, **folium vermis** - листок черв'яка, **vena superior vermis** - верхня вена черв'яка. Від іменника способом основоскладання утворений прикметник, що зберігає метафоричний компонент значення **vermiformis, e** - червоподібний, наприклад: **ostium appendicis vermiformis** - отвір червоподібного відростка.

2. 3. **canis, is, m** - собака. За допомогою суфікса **-in-**, утворений присвійний прикметник **caninus, a, um** «собачий». В семантичному просторі анатомії відбувся метонімічний переніс: «собака» → «ікло собаки». За визначенням СУМ, **ікло** - зуб між різцями і переднькореновими зубами [6, с. 15]: **dens caninus** - ікло (дослівно: собачий зуб), **stria canina** - іклова стрічка, **sulcus caninus** - іклова борозна, **fossa canina** - іклова ямка.

3. 1. **ala, ae, f** - крило - літальний орган птахів, комах та деяких ссавців [6, с. 346]. Латинській іменник **ala** із семантичного поля зоології із значенням «орган тварин, що використовується у процесі літання» перейшов у семантичне термінологічне поле анатомії зі значенням «утворення з відгалуженим крилоподібним утворенням». Цей процес відбувся за рахунок асоціативних зв'язків, в основі яких - зовнішня схожість і функціональна подібність. Іменник **ala** слугує опорним компонентом для створення багатьох найменувань анатомічних утворень, наприклад: **ala cristae galli** - крило півнячого гребня, **ala lobuli centralis** - крило центральної часточки. Від нього походить прикметник, який виступає у ролі означення в атрибутивних словосполученнях, наприклад: **pars alaris** - крилова частина.

3. 2. **crista, ae, f** – *гребінь* - довгастий зубчастий м'ясистий нарост на голові деяких птахів [6, с. 162]. Іменник **crista** «гребінь» з'являється в семантичному термінологічному полі анатомії завдяки процесу метафоризації на основі асоціації за зовнішньою подібністю. Цей термін використовується в численних словосполученнях, в основному, як опорний компонент складених термінів, наприклад: **crista verticalis** – прямовисний гребінь, **crista caritae costae** – гребінь головки ребра, **planum supracristale** – надгребенева площа.

3. 3. **rostrum, i, n** – *дзьоб* – подовжена загострена і покрита рогою ротова частина у птахів і деяких тварин [6, с. 268]. Латинський іменник **rostrum** «дзьоб» із семантичного поля зоологічної термінології зі значенням «верхня тверда частина тварин, переважно птахів» перейшов до семантичного поля анатомії зі значенням «гострий твердий виступ». Метафорична модель спирається на подібність форми і зовнішнього вигляду, похідна ад'єктивна лексема використовується переважно для опису черепа і структури мозку, наприклад: **pars rostralis** – дзьобова частина, **subnucleus rostrorodorsalis** – дзьобово-дорсальне під'ядро.

4. До групи назв «*продукти життєдіяльності тварин*» належить одна лексема грецького походження **ἀράχνη, τό** – *павутиння*, від якої походить прикметник **arachnoideus, a, um** «павутинний» – вкритий, заснований павутиною [6, с. 9], що входить до складу кількох термінів. В основу метафоричного переносу покладена асоціація за формою та функцією, наприклад: **arachnoidea mater** – павутинна оболонка, **arachnoidea mater encephali** – павутинна оболонка головного мозку, **spatium intervaginale subarachnoideum** – підпавутинний міжпівхвовий простір.

У результаті проведеного семантичного аналізу латинських анатомічних термінів з зооморфною метафоричною складовою були виявлені різні види метафоричних моделей, в основу яких покладені асоціації за зовнішньою подібністю. Початковою сферою для метафоричної номінації в анатомічній термінології виступають об'єкти живої природи (назви тварин). Кількісний аналіз анатомічних термінів із зооморфним метафоричним компонентом (266 термінів) довів, що найбільш продуктивними джерелами метафоризації є назви різних органів тварин – 70 %, назви власне тварин – 26 %, назви продуктів життєдіяльності тварин – 3,7 %, назви класу тварин – 0,3 %.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь. Том 1. А-Л / И. Х. Дворецкий. – М., Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. – 1043 с.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий – М., «Русский язык», 1976. – 1096 с.
3. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем / Л. В. Ивина. – М., Академический Проект, 2003. – 304 с.
4. Лакофф Дж, Джонсон Д. Метафоры, которыми мы живем. // Теория метафоры/ Дж. Лакофф, Д. Джонсон. / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
5. Складаревская Г. Н. Метафора в системе языка / Г. Н. Складаревская. – СПб., Наука, 1993. – 151 с.
6. Словник української мови. /гол. ред. І. К. Білодід. Том 4. – К., «Наукова думка», 1973. – 678 с.
7. Черкасов В. Г. Міжнародна анатомічна термінологія / Черкасов В. Г., Бобрик І. І., Гумінський Ю. Й. та ін. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 391 с.

**LANGUAGE SOCIALIZATION IN ETHNICALLY HETEROGENEOUS FAMILIES OF
THE NORTHERN UPLANDS AND TRANSCARPATIA¹⁰**

Regarding the participants it can be said that altogether nine children and eight families were included in my on-site research. The most important criterion in the selection of families was the proportion number of minority members in the given region that is the proportion between language majority and minority residents. According to this criterion two groups were created. Namely, Hungarians living in one cohesive territorial unit formed one group, whereas those living in diaspora formed the other group. The neighbourhood of Nyitra that is the District of Nyitra was chosen to be the research site of diaspora Hungarians. In this area, there was only one settlement, Kolon (in Slovakian: Kolíňany), where I succeeded in finding ethnically heterogeneous families that had children belonging to the examined age cohort and were willing to participate in the investigation. In the other Hungarian-populated settlements we either did not find children meeting our age criterion or even if we found some, their family did not show willingness to respond (cf. Out of eleven families contacted, altogether four agreed to participate). I made attempts to examine the language use of ethnically heterogeneous families and tried to explore the methods children use when acquiring the language. The research site involved three separate settlements in Slovakia where Hungarians live in a close neighbourhood. The settlements were the following: Helemba (in Slovakian: Chlaba, two families), Garamkövesd (in Slovakian: Kamenica nad Hronom, one family) and Párkány (in Slovakian: Štúrovo, one family).

Most of the families registered in my newly developed research database are composed of husbands of Hungarian mother tongue and nationality and wives of Slovakian mother tongue and nationality (five families), whereas there were only two families of Hungarian wives and Slovakian husbands. Furthermore, in one of the families, the husband claims to have Hungarian as his mother tongue and Slovakian as his nationality. Thus, this latter family is ethnically heterogeneous and linguistically homogeneous. I found similar examples in our Subcarpathian investigation. In that case, the husband was also from an ethnically heterogeneous background. There are no huge differences among the families in terms of their religious affiliation as compared to the Subcarpathian sample. In most of the families both spouses belong to the Roman Catholic congregation. There is only one case where the husband belongs to the Protestant congregation. But, even these differences are not as overwhelming as they were among the Subcarpathian ethnically heterogeneous families where the Orthodox/Greek Catholic and Roman Catholic/Protestant affiliation also meant celebrating religious feasts at different times, and several aspect-related differences between the church dogmatics, etc.

With the help of parents I filled in a questionnaire. The first items of that inquired about independent variables, such as, age, education, gender, religious affiliation, occupation, number of children. The next three items asked the respondents about their former and current language environment. These were followed by questions referring to the knowledge of the majority (Slovakian) and the minority (Hungarian) language and the frequency of their use. Many items touched upon the issue of majority and minority language use in the family, its proportional division in parent-parent and in parent-child interactions. In every case a follow-up question clarified the answer. The questionnaire items also inquired about the institutionalized stage of language socialization of the children. I was keen to find out what the language of instruction is at the kindergarten, why specifically that kindergarten was chosen, what language of instruction they will

¹⁰ The Slovak part of the research was supported by grant No 51300339 of V4EaP Visegrad Scholarship Programme of the Visegrad Fund.

choose when selecting the school later on, why specifically that school will be chosen. Finally, there were some attitude-related items, as well.

While filling in the questionnaire, I also had discussion with parents, and created field notes. I tried to find answer to questions like, what kind of language environment (e.g.: neighbours, friends) the family is surrounded by, what relation they have with grandparents, how often they visit them and what their language environment looks like. Besides, I tried to observe, how naturally parents behaved, and whether they tried to adjust themselves to the situation of the query.

During my research period all interview sessions were transcribed and questionnaire data were entered into the database. On the basis of the raw data it can be concluded that in ethnically heterogeneous Hungarian-Slovakian families in Slovakia, children use code-switching more naturally and more frequently than children of the Subcarpathian sample.

The same holds true for those Hungarian minority families in Slovakia, who live within one territorial unit. One of the possible reasons that accounts for the differences between the Slovakian and the Subcarpathian sample might lie in the level of majority language knowledge, as all of the Hungarian minority parents in Slovakia speak the majority language very well, whereas almost half of the Hungarian minority parents in Ukraine can hardly speak the majority language.

The population, number and ratio of Hungarians at various research spots is summarized in Table 1. The data are based on the latest census of both countries. The latest census was conducted in 2001 [4] and in 2011 [5] in Ukraine and in Slovakia, respectively.

Table 1

The population and the ratio of Hungarians at the examined research field spots

settlement	total population	Hungarians	
		number	%
Kolon (<i>Kolíňany</i>)	1570	780	49,68
Helemba (<i>Chľaba</i>)	695	543	78,13
Párkány (<i>Štúrovo</i>)	10919	6624	60,66
Garamkövesd (<i>Kamenica nad Hronom</i>)	1365	877	64,25
Munkács (<i>Мукачево</i>)	81637	6975	8,5
Beregszász (<i>Берегово</i>)	26050	12779	49,1
Oroszvölgy (<i>Руська Долина</i>)	442	48	10,9
Visk (<i>Вишківце</i>)	8142	3699	45,4
Macsola (<i>Мочола</i>)	675	545	80,7
Fancsika (<i>Фанчикуво</i>)	2059	770	37,4
Oroszi (<i>Оросієво</i>)	895	852	95,2

The direction of the language socialization process of a child living in ethnically heterogeneous marriages is greatly affected by the quantitative and qualitative indicators of mother tongue use of parents, and the attitude of parents to their own mother tongue and that of their spouse, etc.

In the field of family language use, the dominant use of one of the languages can be observed when addressing the spouse. Equal use of the mother tongue of parents was altogether mentioned three times by respondents. Interestingly, in Kárpátalja (Subcarpathia) men chose the option of in Ukrainian/in Russian more often than women. In Felvidék (Upperland Hungary) spouses are addressed in both languages equally with only a slight dominance of Slovakian (Table 2).

Table 2

Language use of spouses in their interactions

	Ukraine		Slovakia	
	husband	wife	husband	wife
only Hungarian	2	3	1	
mainly Hungarian	5	4	1	2
equal use of both languages equally	2	1	3	3

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

mainly Ukrainian/Russian/Slovakian	1	4	1	1
only Ukrainian/Russian/Slovakian	4	2	2	2

The respondents argued with the presence or lack of language knowledge when being asked about the dominant language used in the family:

„mert csak magyarul tudok.”[because I know only Hungarian] (Oroszi, woman, Ukrainian/Hungarian¹¹)

„mert szlovák nemzetiségű a férjem, és nem beszél a magyar nyelvet” [because my husband is Slovakian and doesn't speak Hungarian] (Helemba (Chl'aba), woman, Hungarian/Hungarian)

In the Subcarpathian sample respondents justified their equal use of both languages by referring to it as an already evolved habit or as a matter of convenience, whereas Upperland Hungarians did not want or did not know how to justify their answer.

(Only Hungarian) „Így szoktuk meg” [We got used to it] (Beregszász, man, Ukrainian/Ukrainian)

(Both languages) „Mert így nekünk kényelmes” [Because it is convenient to us like this] (Visk, woman, Ukrainian/Ukrainian)

The language choice of the given responses of Subcarpathian spouses is quite balanced, because alongside with a slight Hungarian language dominance, they answered by using Ukrainian and Russian languages, too. However, men used both languages and slightly less Hungarian, compared to women who tend to choose and use one dominant language, than responding in both languages. In Upperland Hungary the language choice of spouses in terms of their responses is also balanced, as alongside with some Slovakian language dominance they equally use both languages.

Almost half of the Subcarpathian married couples equally use their own mother tongue and that of their spouse, whereas the other half prefer using their own mother tongue to using the mother tongue of their spouse in interactions. Married couples of Slovakian nationality and mother tongue use their own mother tongue in Upperland Hungary, while couples of Hungarian nationality and mother tongue more frequently use either both languages or the language of their spouse, which is in our case, Slovakian. It happened only at two occasions that Hungarian native speakers used their mother tongue more often.

Table 3

What language do you use when talking to your child?

Answers given to the question are summarized below.

	Ukraine		Slovakia	
	husband	wife	husband	Wife
only Hungarian	2	3	1	1
mainly Hungarian	7	4	3	
equal use of both languages	1	3	3	3
mainly Ukrainian/Russian/Slovakian	2	2	-	3
only Ukrainian/Russian/Slovakian	2	2	1	1

In Subcarpathia parents use only or mainly Hungarian with their children. Out of them fathers are those who dominantly use Hungarian when talking to their child. An equal proportion of parents use Hungarian, Slovakian and both languages when they talk to their child (Table 3). It is worth mentioning the justifying answer of a Hungarian woman from Helemba (Chl'aba) who says that „mivel falunkban magyar anyanyelvű óvoda van, otthon próbálom fejleszteni nyelvtudásukat. És hogy férjem is értse

¹¹ The nationality and mother tongue (ethnicity/mother tongue) of parents was defined by their own account.

beszélgetéseimet gyermekeinkkel.”[as there is only a Hungarian kindergarten in our village, I am trying to improve their language knowledge at home. And so that my husband could also understand my conversations with our kids] Thus, the lady of Hungarian mother tongue and nationality aims at improving her knowledge of Slovakian, whereas justifies her Slovakian talk with the children by the lack of Hungarian language knowledge of her husband. A wife living in Oroszi, justifies her Ukrainian language use with the children by their mother tongue and adds the frequently repeated concepts of “state language” and “living in Ukraine”: „A gyerekekkel én ukránul beszélek azért, mert ezt tanulták meg anyanyelvüként s ne felejtsek el, és azért, mert Ukrajnában élünk, ez a mi államnyelvünk.” [I talk to the children in Ukrainian because they learnt it as their mother tongue and so that they won't forget it, because we live in Ukraine and this is our state language] (Oroszi, woman, Ukrainian/Ukrainian)

In both regions under scrutiny the responses of children matches the language choice of parents.

An important aspect of in-family language socialization lies in the choice of language of instruction for future kindergarten and school studies when enrolling the child into the institution. The selection of the educational establishment further on equals to the expansion of family language socialization into the institutionalized language socialization framework. This decision affects the forming worldview, value system and identity of the child based not only on a lingual, but on a cultural basis, too.

In terms of kindergartens, parents choose the minority educational establishment for their kids in both of the regions examined. The reasons why they chose certain kindergartens are quite trivial as it can be seen in the examples below:

„mert a községben csak magyar nyelvű működik”[because there is only Hungarian kindergarten in the village] (Oroszi, woman, Ukrainian/Hungarian)

„V dedine je len maďarská” [There is only a Hungarian one in the village] (Helemba (Chl'aba), man, Slovakian/Slovakian)

„Mert közelebb van az otthonunkhoz” [because it is close to our house] (Macsolá, man, Hungarian and Ukrainian/Hungarian)

Naturally, there are parents with more conscious language choice ideas who even at the kindergarten pay attention to choose the ‘most beneficial’ and ‘most proper’ education to their children from a lingual point of view:

„Azért, hogy tudjon ukránul” [so that s/he knew Ukrainian] (Kovács, woman, Hungarian/Hungarian)

(enrolled their children into Ukrainian language kindergarten) „Hogy boldoguljon, mert én magyar iskolába jártam és nehéz volt.” [So that s/he could succeed, because I went to Hungarian school and it was difficult] (Beregszász, woman, Hungarian/Hungarian)

„Mert jobban megy neki a szlovák nyelv” [because s/he can do better at Slovakian] (Kolon, woman, Hungarian/Hungarian)

After kindergarten education in the thirteen families examined parents think that they would enroll their children in majority language schools. Out of these children eight went to minority language kindergarten. In case of seven children parents are planning to choose school with Hungarian language instruction. Interestingly, a woman from Visk will enroll her child into a Hungarian language school after a Ukrainian language kindergarten. But why?

„Azért, mert ott dolgozom, s így könnyebb lesz mindkettőnknek” [Because I work there and it will be easier for both of us] (Visk, woman, Hungarian/Hungarian)

When selecting the language of instruction of the school, the concealed educational aims of the majority state emerge in the foreground. Those aims refer to further studies in the minority language for minority people as valueless, dead ends as confirmed by parent responses below:

„Azért, mert Ukrajnában élünk” [Because we live in Ukraine] (Visk, woman, Ukrainian/Ukrainian)

„Mert Szlovákiában élünk.” [Because we live in Slovakia] (Helemba (Chlaba), man, Hungarian/Hungarian)

„Nagy hiba volt, hogy én nem ukrán iskolába jártam, mert nehéz volt boldogulni.” [It was a huge mistake that I didn't go to Ukrainian school because it was hard to succeed] (Beregszász, woman, Hungarian/Hungarian) (enrolled their child into Hungarian language school) „az életben jobban fog érvényesülni és igazi teljes ember válhat belőle” [S/he will be able to get on better and can become a complete man] (Párkány (Stúrovo), man, Hungarian/Hungarian)

In case of Subcarpathia responses are rooted in the so-called 'hidden' language education policy language education policy. In 1991 Ukraine became an independent and since 2007 has accepted several educational policy decisions, laws, ministry decrees that put minority education at a risk because it pushed the Hungarian language schooling mood of minority citizens towards Ukrainian schools. For instance, introducing advanced level school-leaving exams in 2008, or the Ministry Decree # 461 issued in 2008, etc. (2).

Summary

In case of the families taking part in the current project, it can be seen that in their communication with the children there is no one parent – one language strategy, but language socialization is rather based on habitual constraints, and on the extent of how well spouses know the native language of each other. Lack of language knowledge in many cases directs the language socialization process towards the dominance of one of the languages in family talks.

When selecting the language of instruction in case of kindergartens even trivial reasons (for example: its distance from home) can play crucial roles, whereas selecting the instructional language of the future school goes together with more conscious decisions as far as parents are concerned. It happens very often that the choice depends on the personal experience of parents or it is affected by latent social effects to which minority groups are exposed. In this regard, the way of thinking of both Subcarpathian and Upperland Hungarian parents is rather similar.

On the basis of the results obtained of the present study it can be said that Subcarpathian children more often talk to their parents in their mother tongue, especially when speaking about Hungarian as a minority language. In this regard, among children from Upperland Hungary Slovakian language dominance can be observed. We can encounter more examples of interference, in-sentence code-switching in the talk of Subcarpathian children, whereas in the other region children prefer using inter-sentential code-switching. In the latter group, one can hardly find elements borrowed from Hungarian in their Slovakian talk, whereas Subcarpathian children use Hungarian lexical borrowings in their Ukrainian talk and vice versa.

It should be noted, though, that the above statements are valid only for the families involved in the present project. To become able to draw more general conclusions further investigation will be needed.

BIBLIOGRAPHY:

1. Karmacs Zoltán (2009a). Nyelvhasználati jellegzetességek kárpátaljai kétnyelvű gyermekek beszédében, In: Karmacs Zoltán és Márku Anita (szerk.) *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*, Beregszász, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézet, 64–70
2. Karmacs Zoltán (2009b). Nyelvi attitűd: gyengítő és erősítő tényezők Kárpátalján a magyar nyelv estében. In Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga (szerk.) *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 415–422.
3. Márku Anita (2008). Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében, Ungvár–Beregszász, PoliPrint Kft. – KMF
4. Molnár József – Molnár D. István (2005). *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Matematika és Természettudományi Tanszék, Beregszász
5. <http://portal.statistics.sk>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ МОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

Комплексна методика дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті базується на принципах порівняльно-типологічного, контекстуально-семантичного, дефініційного та функціонального видів аналізу.

Дана стаття виконана в рамках дисертаційного дослідження «Німецька та українська фахові мови юриспруденції у зіставленні (на основі сучасних текстів кримінального та сімейного права ФРН та України)». Фахові мови проаналізовано на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

У статті описано методику дослідження фахової мови юриспруденції у зіставному аспекті, а також методи та прийоми аналізу мовного матеріалу. Для дослідження був залучений *зіставний аналіз* для виявлення спільних та відмінних рис мовних даних. Під зіставним методом розуміємо сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис [3, с. 77].

Даний метод є основним у виявленні міжмовних подібностей та відмінностей у структурах мов, у способах вираження одних і тих самих значень і розрізнених функцій однотипних елементів структури мови [3, с. 16].

Поєднання структурного та функціонального підходів у межах зіставлення мовних одиниць є плідним для порівняння німецької та української фахової мови. Предметом функціональної типології є мова як комунікативний засіб, яка розглядається крізь призму її соціальних функцій та сфер вживання; предмет структурної типології – внутрішня організація мови як система [4, с. 512]. Предметом аналізу структурної типології може бути фонетика і фонологія, дериватологія і граматика, лексикологія і фразеологія, а також стилістика. Функціональна типологія активно використовує результати досліджень структурної типології.

Фахові мови не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших підсистемах; їхня відмінність – особливі лексичні засоби; але фахова мова відрізняється від загальноновживаної мови статистичним розподілом граматичних структур [9, с. 78]. Фахові мови базуються на граматичній системі загальнонаціональної мови, проте мають відмінності в галузі словотвору і словозміни та значні відмінності в лексиці [8, с. 233].

Для словотворчої архітекτονіки термінологічних одиниць характерні в цілому ті ж принципи, що й для загальноновживаних одиниць [2, с. 13]. Але на відміну від загальнономовного, термінологічне словотворення має певні особливості, пов'язані насамперед з самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання [6, с. 92]. Термінологічне словотворення є усвідомленим процесом; воно дає можливість штучно запроваджувати в галузеві термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які виступаючи в певних терміносистемах виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію [1, с. 65]. Галузеве термінотворення дозволяє використовувати спеціалізовані словотворчі морфеми, які є показниками конкретних значень і виконують класифікаційну функцію. Крім того, у термінологічному словотворенні вільніше й простіше поєднуються запозичені й національні словотворчі засоби [6, с. 92; 7, с. 57].

Для дослідження мовного матеріалу були застосовані наступні методи та прийоми аналізу.

Порівняльний (компаративний) метод. Порівняльний (компаративний) або порівняльно-історичний метод – сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку

[3, с. 374]. Даний метод забезпечив характеристику спільних та відмінних мовних рис правових текстів на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Метод контекстуального аналізу дозволив дослідити мовну специфіку фахових юридичних текстів сімейного та кримінального права.

Установлення особливостей семантичної структури юридичних термінів німецької та української мов базується на використанні таких методів, як: зіставний, компонентного аналізу, метод семного аналізу словникових дефініцій, а також метод кількісного аналізу. Зіставлення термінів двох мов ґрунтується на *принципах системного аналізу* мовних явищ. *Компонентний аналіз* застосовувався для дослідження семантичної структури термінів і встановлення системних відношень між ними. *Зіставний метод* використовувався для виявлення типологічної схожості й відмінностей німецького та українського фахових текстів сімейного та кримінального права. *Метод семного аналізу словникових дефініцій* залучено для встановлення тотожностей і відмінностей у семантиці термінів. *Компонентний аналіз* для визначення мінімальних значущих одиниць в семантичній структурі похідного слова, виділення їх спільних та відмінних компонентів. Методика компонентного аналізу полягає в послідовному розкладенні значення на найдрібніші, семантично неподільні одиниці смислу – семи, а також у виявленні ієрархічної побудови семантичної структури лексеми, коли виділяються спільні й відмінні семи. Спільна (або інтегральна) сема вказує на родову ознаку, яка наближає окрему лексичну одиницю до інших слів, відмінна ж – на ту видову ознаку, за допомогою якої значення слова різниться від значень інших лексичних одиниць. Базується компонентний аналіз на виявленні значення за умов існування "прямого зв'язку змісту і структури" термінів [5, с. 52], тобто на вмотивованості останніх. Використання елементів *кількісного методу* забезпечив об'єктивність здобутих результатів.

Основні етапи проведення дослідження:

1. Визначення специфіки фахової мови юриспруденції, спільних та відмінних рис фахової та загальноживаної мови.

2. Класифікація фахової мови юриспруденції залежно від сфери функціонування та лінгвоспільноти, у межах якої вона представлена.

3. Зіставлення німецьких та українських мовних даних на різних рівнях, а саме лексичному, морфологічному та синтаксичному. Встановлення ізоморфних та аломорфних рис порівнюваних фахових мов на матеріалі кримінального та сімейного права. На цьому етапі здійснювався опис змістовних характеристик на основі системних зв'язків за допомогою дериваційного та парадигматичного аналізу.

Таким чином, розроблена комплексна методика була обумовлена основною метою дослідження і спрямована на вияв характерних ознак фахової мови юриспруденції на матеріалі німецького та українського кримінального та сімейного права. Дослідження базувалось на принципах функціональності та системності, що забезпечує всебічний розгляд об'єкту наукового пошуку. Обрана теоретична база і розроблена методика дослідження дала можливість охарактеризувати фахову мову юриспруденції як об'єкт зіставних студій; визначити види лексики у фахових мовах; виявити ознаки фахової мови юриспруденції; розглянути вертикальну класифікацію фахової мови юриспруденції; охарактеризувати терміни та загальноживані слова в фаховій мові юриспруденції; провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; визначити словотвірні особливості у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; виявити лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; охарактеризувати частини мови у фахових мовах юриспруденції в текстах сімейного та кримінального права Німеччини та України; визначити синтаксичні особливості німецької та української фахової мови юриспруденції на основі сімейного та кримінального права.

Завдяки вище описаній методиці та методам аналізу мовного матеріалу було виконано наступні завдання.

1. Для встановленні спільних та відмінних рис німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях доцільним є використання певного комплексу методів, до яких належать порівняльний метод для визначення спільних та відмінних характеристик фахових текстів кримінального та сімейного права Німеччини й України; зіставний аналіз для зіставлення мовних даних української та німецької мов; дескриптивний метод, який дозволив окреслити особливості функціонування мовних одиниць у фахових текстах; компонентний та контекстуальний аналіз для визначення структури значення термінів і загальноновживаної лексики.

2. Застосування цих методів дає можливість охарактеризувати фахову мову юриспруденції як об'єкт зіставних студій; визначити види лексики у фахових мовах; виявити ознаки фахової мови юриспруденції; розглянути вертикальну класифікацію фахової мови юриспруденції; охарактеризувати терміни та загальноновживані слова в фаховій мові юриспруденції; провести зіставний аналіз німецької та української фахових мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; визначити словотвірні особливості у німецькій та українській фаховій мові юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; виявити лексико-термінологічний склад німецької та української фахової мов юриспруденції на матеріалі сімейного та кримінального права; охарактеризувати частини мови у фахових мовах юриспруденції в текстах сімейного та кримінального права Німеччини та України; визначити синтаксичні особливості німецької та української фахової мови юриспруденції на основі сімейного та кримінального права.

3. Обраний теоретичний напрям наукового пошуку виявився ефективним у дослідження німецької та української фахових мов юриспруденції на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях та для вивчення їх ізоморфних та аломорфних рис.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Даниленко В. П. О грамматических особенностях терминов-существительных / В. П. Даниленко // Русская речь. – 1970. – № 6. – С.63–66.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти [Текст] / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім „КМ Academia, 2000. – 218 с.
3. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства [Текст] : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр "Академія", 2006. – 424 с.
4. Лінгвістичний енциклопедичний словник / під ред. В. М. Ярцевої. – М. : Радянська енциклопедія, 1990. – 685 с.
5. Сафин Р. А. К вопросу о применении теории поля при изучении терминологии науки // Вопросы германской филологии: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им М. Тореца. – М., 1972. – Вып. 65. – С. 44-68.
6. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 129 с.
7. Склад і структура термінологічної лексики / А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.; Відп. ред. А. В. Крижанівська. – К. : Наук. думка, 1984. – 196 с.
8. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
9. Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse / M. A. K. Halliday // Continuum International Publishing, 2002. – 243 p.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИНОНІМІВ-ФАРМАКОНІМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕПАРАТІВ ГРУПИ АНЕСТЕЗУЮЧИХ

У фармакології існує поняття «ліки-аналоги» і «ліки-синоніми». Аналоги і синоніми допоможуть споживачеві не залишитися без необхідних ліків, якщо препарат знятий із виробництва чи проходить планову перереєстрацію. «Багато лікарських засобів є синонімами, містять в собі однакові за хімічною структурою та фармакологічним ефектом діючі речовини, при цьому мають різні торгові (фірмові) назви» [6, с.2].

За походженням найменування лікарських засобів, а далі, фармаконіми (ФО), на позначення групи анестезуючих належать до інтернаціональної лексики, оскільки кореневі морфеми та словотворчі елементи, з яких вони складаються, походять з латинської або грецької мов. Кожна назва є вмотивованою, отже має певне функціонально-семантичне навантаження та може бути класифікована залежно від домінантної ознаки, покладеної в основу фармаконіма, та міжнародного, або національного статусу, або комерційного статусу: МНН, ННН, КН.

Усі торгові найменування належать до групи маркіруючих найменувань, торгових знаків чи прагмонімів (від гр. *πραγμα*, *ατος* – *річ*, *товар* і *ὄνομα* – *і'мя*), чи прагматонімів [3, с. 5]. Російська дослідниця О.В. Суперанська вважає, що дані назви знаходяться на межі між власними іменами і апеллятивами [4, с. 81]. Маркіруючі найменування, подібно до топонімів і антропонімів, є лінгвокультурами, оскільки до звичайних складових (знак – значення) додається понятійний компонент [5, с.32]. Російський дослідник Голєв Н.Д., характеризуючи принципи номінації, тяжіє до тлумачення їх як певних ономасіологічних моделей, що узагальнюють найбільш характерні ознаки, за якими відбувається номінація однорідних предметів, наприклад, за кольором, розміром, дією, формою, походженням, властивостями та інше [2, с.17.] Екстралінгвістична обумовленість найменування дозволяє класифікувати найменування за групами, залежно від їхньої тематичної належності [1, с. 51]. Вивчення принципів номінації є дуже важливим для лексикології, оскільки дозволяє поєднати у дослідженні проблеми етнолінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики. Безпосередньо визначними для вивчення принципів номінації є позамовні фактори. Виділення принципів номінації і їх класифікація ґрунтуються на якостях і ознаках реалій. У підсумку вивчення даного питання може бути побудова системи принципів номінації у лексиці професійної мови [2, с. 20]. Так, аналізуючи фармацевтичну номенклатуру, можемо виділити основні принципи найменування, зокрема за властивостями денотата, наприклад, за зовнішнім виглядом (лікарська форма), за функцією (терапевтична дія) та інші. Принципи і основи найменування лікарських засобів визначили їх типи.

Проаналізуємо умовний синонімічний ряд з домінантою **Morphinum**, що складається з 26 фармаконімів за ономасіологічними ознаками та синтаксичною будовою. За ономасіологічними ознаками, покладеними в основу номінації, можна виділити такі класифікаційні групи: 1) *відепоніми* назви, що походять від: а) *теонімів* – **Morphin** / **Morphine** / **Morphina** / **Morfinâ** / **Analmorph**, **Docmorphine**, **Morfina Apolo**; б) *антропонімів* – **Morfin Nycomed**, **Morphine Renaudin**, **Morfina Braun**; в) *топонімів* – **Morfin Dak**, **Morfina Denver** та вказують на *спосіб дії* препарату (терапевтичний ефект), *фірму виробника* або *країну походження*; 2) назви, що визначають *хімічний склад* препарату: **Morfina Clorhidrato** (L.CH.); 3) назви, що містять вказівку на *спосіб введення* препарату в організм людини: **Morfin Epidural**, **M.O.S.**

За синтаксичною будовою більшість представлених фармаконімів є *складеними лексичними одиницями*, тобто утворюють дво- або трикомпонентні атрибутивні словосполучення. *Першу* групу представляють синонімічні назви, де латинізований

фармаконім **Morphin(um)** є опорним словом у словосполученні. Назва походить від імені давньогрецького бога сну, Морфея, оскільки агоністичний вплив морфіну на оплатні рецептори супроводжується зниженням рівня свідомості, відчуттям тепла, сонливістю, ейфорією. Граматична та графічна форма теоніма може варіюватися залежно від країни виробника та мовної приналежності потенційних споживачів препарату. Так, існують адаптовані англійський і французький варіанти написання назви – **Morphine**; іспанський – **Morphina**; румунський – **Morfină**. Мовна приналежність фармаконіма також впливає на його написання, про що свідчить наявність графічних варіантів грецького буквосполучення **ph/f** у складі найменувань, наприклад, **Morfin / Morphin**.

Фармаконім **Morphin(um)** може представляти одну з словотвірних основ (**-morph**) у складі опорного *фармаконіма-компози́та*, наприклад, **Anal**morph****, **Dosc**morphine****. Початкова основа **Anal-** у першому найменуванні походить від гр. αναλόγος – *відповідний, подібний* та вказує на те, що даний препарат є розтиражованим аналогічним засобом. Початкова основа **Dosc-** у другому фармаконімі вказує на назву бельгійської фірми-виробника **Doscpharma**, яка походить від англ. doctor – *лікар* і гр. φάρμακον – *ліки*.

У більшості проаналізованих *двокомпонентних* фармаконімів функції означення виконує залежний компонент, який містить вказівку на фірму виробника, наприклад, Morfin **Meda / Nycomed / Special / Dak**; Morfina **Apolo / Braun / Denver / Dosa**; Morphine **Renaudin**, де представлені різні *КН- ідентифікатори* фірми-виробника. З граматичної точки зору означення може бути узгодженим, наприклад, у фармаконімі Morfin **Special**, де адаптований атрибутивний компонент представлений прикметником, що походить від лат. *specialis*, *е* ‘особливий’, чим виробник хотів підкреслити винятковість виготовленого ним препарату. Більшість означень у цій групі є *прикладками-епонімами*. Серед епонімічних назв представлені: 1) *теоніми* – імена античних богів, наприклад, Morfina **Apolo**, де атрибутивний компонент виражений грецьким теонімом Apollo – ім’ям бога покровителя мистецтв і символом чоловічої краси; 2) *антропоніми* – власні імена та прізвища засновників фармацевтичних фірм, наприклад, Morphine **Renaudin**, де атрибутивний компонент походить від прізвища *Renaudiny*; Morfina **Braun**, де прикладка походить від назви компанії «B. BRAUN MEDICAL», в основу якої покладене прізвище власника; Morfin **Nycomed**, де атрибутивний компонент є композитом, утвореним від прізвища норвезького провізора Мортена Ньюгарда (Morten Nyegaard). Фармацевтична компанія отримала при заснуванні складноскорочену назву **Nyco-**, що походить від «Nyegaard & Co»; 3) *топоніми* – назви країн, де виробляють препарат, наприклад, Morfin **Dak**, де прикладка є аббревіатурою, яка утворена від топоніма Denmark і вказує на локальне розміщення фірми-виробника; Morfina **Denver**, де астіонім (від гр. ἄστυ – *місто* та ὄνομα – *і’мя*) Денвер – назва міста у штаті Колорадо.

Трикомпонентні фармаконіми представлені опорним словом і двома означеннями, що ідентифікують: 1) хімічний склад препарату (**ННН Morphin**i** hydrochloridum**) та 2) показник фірми-виробника. За граматичною формою – це трислівні атрибутивні сполучення з узгодженим та неузгодженим означеннями. Узгоджене означення виражене прикметником, що вказує на склад хімічної сполуки, назва якої Morfina **Clorhidrato** є граматично адаптованою до іспанської або італійської мов. Варіантом цієї назви є словосполучення Morfina Clorhidrato **L.CH**, де формант **L.CH** частково відображає формулу препарату. Третім атрибутивним компонентом словосполучення є *КН- ідентифікатори* фірми-виробника: Morfina **Clorhidrato** (Molteni / Monico). Більшість означень цієї групи є *прикладками-епонімами*, вираженими антропонімами, наприклад, Morfina **Clorhidrato Molteni**, де ідентифікатор фірми-виробника Molteni є назвою підприємства, засновниками якого були представники роду Молтені; Morfina **Clorhidrato Monico**, де Monico є частиною назви італійської фармацевтичної фірми «Silvano Monico», названої на честь засновника у 1945 р.

Окрему групу представляють *трикомпонентні* фармаконіми, де функцію узгодженого означення виконує прикметник, що містить інформацію про спосіб введення препарату в організм людини, наприклад: Morfin **Epidual Meda**. Адаптований прикметник *epidual*

походить від лат. **epiduralis**, е ‘той, що знаходиться над твердою мозковою оболонкою’, та утворений від лат. прикметника **durus, a, um** – *твердий* за допомогою грец. префікса **epi** – *над*. У клінічній медицині епідуральна анестезія застосовується як один із методів регіонарної анестезії, коли лікарські препарати вводяться в епідуральний простір хребта. Назва вказує на ділянку людського організму вздовж хребта, оточену твердою мозковою оболонкою, що захищає спинний мозок і корінці спинного мозку. Ін’єкція знеболюючого в епідуральний простір викликає втрату чутливості і больових відчуттів. Третій атрибутивний компонент **Meda** – ідентифікатор фірми виробника, утворений від основи латинського іменника **medicamentum** – *ліки*.

До цієї підгрупи належить також трикомпонентний фармаконім **M.O.S.** - аббревіатура англ. morphine oral solution – *розчин морфіну для прийому через рот*, що походить від лат. morphini solutio peroralis та вказує на спосіб введення препарату в організм людини.

Синтаксичний аналіз фармацевтичних назв з домінантою **Morphin(um)** дозволив нам дійти висновку, що даний фармаконім може вживатися як самостійно (4 ФО) (**Morphin, Morphine, Morphina, Morfinâ**), так і в якості опорного слова двокомпонентних (14 ФО) та трикомпонентних (5 + 1 ФО) атрибутивних словосполучень. Атрибутивний компонент словосполучення у більшості випадків представляє неузгоджене означення у вигляді прикладки (11 ФО), виражене іменником у повній формі (6 ФО), скороченій формі (3 ФО) або аббревіатурою (2 ФО). Атрибутивний компонент у вигляді узгодженого означення, вираженого прикметником зустрічається рідко (2 ФО).

Більшість проаналізованих фармаконімів є *відепонімними* найменуваннями, які представляють різні види онімів: теоніми (2 ФО), антропоніми (5 ФО), топоніми (2 ФО).

В основу номінації були покладені такі ономасіологічні ознаки: *спосіб дії* препарату (1 ФО), *назва фірми-виробника* (9 ФО), *локалізація* фірми-виробника (2 ФО), *хімічний склад* препарату (6 ФО), *спосіб введення* препарату в організм людини (1 ФО). Таким чином, мотивуючою ознакою для створення більшості термінів цього синонімічного ряду є вказівка на основну діючу речовину (16 ФО), на назву фірми-виробника (12 ФО).

В основу складених багатокомпонентних фармаконімів покладено дві або більше ономасіологічні ознаки, що значно збільшує більший обсяг корисної інформації про препарат, наприклад, спосіб дії, вказівка на хімічний склад та назву фірми-виробника (**Morfina Clorhidrato L.CH, Morfina Clorhidrato Molteni, Morfin Epidural Meda**).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова А. Ю. Проблема мотивированности терминов (на материале русских и немецких ботанических терминологий) / А. Ю. Белова // Дисс. канд. филол. наук. – Саратов, 1993. – 194 с.
2. Голев Н. Д. О некоторых общих особенностях принципов номинации в диалектной лексике флоры и фауны / Н.Д.Голев // Русские говоры Сибири. – Томск, 1981. – С. 17-28.
3. Исакова А.А. Эволюция праименического пространства: структура, семантика, прагматика (на материале современной механонимии) / Дисс. д. филол. н: 10.02.19 / Исакова Алла Анатольевна. – Краснодар, 2008. – 467 с.
4. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская; Отв. ред. д-р филол. Наук А.А.Реформатский. Институт языкознания АН СССР. – М.: Наука, 1973. – 368 с.
5. Ражина В. А. Ономастические реалии : лингвокультурологический и прагматический аспекты / В. А Ражина// Дисс. к. филол. н. : 10.02.19. – Ростов-на-Дону, 2007. – 156 с.
6. Синоніми лікарських засобів. – К., 1999. – С.32.

ТРАГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДІЙСНОСТІ В КОНФЛІКТІ П'ЕСИ МИКОЛИ КУЛІША «ЗОНА»

Творчість кожного письменника – унікальне явище, що проходить крізь століття і роки, збагачує літературний контекст епохи. Саме такою є художня картина світу творчого космосу Миколи Куліша. Він був однією з перлин доби «Розстріляного Відродження», де творчість, яка не пропагувала радянську владу, не прославляла її, підлягала репресіям і знищенню. У драматичних творах митця знаходимо низку реалій тоталітарного режиму, закодованих в символічних образах із усією трагікомічністю зображення.

Микола Куліш відомий як один із засновників української модерної драматургії. Завдяки п'есам драматурга та таланту режисера Леся Курбаса, майже кожен зміг побачити на сценах театру «Березіль» навколишній жорстокий світ, створений догмами та канонами радянської влади, який знищував усе духовне. У перших п'есах М. Куліша «97» (1924 р.), «Комуна в степах» (1925 р.) змальовано специфіку сільського життя. Урбаністичними мотивами пронизано наступні шедеври митця: «Хулій Хурина» (1920 р.), «Отак загинув Гуска» (1925 р.), «Зона» (1926 р.), «Мина Мазайло» (1928 р.), «Патетична соната» (1929 р.), «Народний Малахій» (1929 р.), «Вічний бунт» (1932 р.), «Маклена Граса» (1932 р.), кожен з яких насичений комедійно-сатиричною тональністю, що додає гостроти та трагічної комічності.

Літературні дослідження драматичних творів М. Куліша розглядаються невід'ємно від театральних постановок та реалій тогочасного життя, про що свідчать наукові аналізи п'ес «97», «Мина Мазайло», «Народний Малахій» та ін., «Зона» – малодосліджена, потребує літературознавчого аналізу, що й формує наукову цінність нашої студії.

Психологічна драма «Зона» – справжній витвір мистецтва, класика модерної драматургії, в якій гостро поставлені тогочасні проблеми соціалізму та духовності. Зображуючи трагічне крізь призму комічного, автор підкреслює абсурдність та жорстокість сучасності з двох сторін – макрорівень (для цілого суспільства) та мікрорівень (для кожної особистості окремо). Головна проблематика полягає в гуманності та її кореляції з реальними обставинами життя. Таким чином, М. Куліш витворює концепцію дійсності, представляючи її в образах та символах, що розкодовуються з деякою іронією та трагічною комічністю.

Концепція дійсності у письменника, як зазначає професор К.П. Фролова: «народжується із протиріччя між ідеалом письменника і реальною дійсністю» [6; с. 5]. Саме реальні події відіграють важливу роль у п'есі М. Куліша «Зона» та створюють її сутність. Зображаючи у п'есі «Зона» проблеми міського життя, а саме у психологічному стані інтелігенції, що постійно протестують один з одним крізь призму свого світобачення та етичних доктрин, автор занурюється у людську психіку на підсвідомому рівні, створюючи нову інтелектуальну драму. Враховуючи історичні події, тоталітарні заходи влади, повний контроль над словом, можна лише уявляти відчуття, які жили у душі письменника. Тогочасні суспільні проблеми та негаразди української нації відображено у сюжетній лінії твору.

«Війна та революція. Тут потрібна гола правда і жорстокий реалізм, – пише М. Куліш своєму приятелю І. Дніпровському. – Ані вигадок, ані зайвих візерунків, ані крапельки фальші. Чисте, коротке, енергійне письмо. Звичайна, проста, тверда, як криця, мова. За скупими словами, за лаконічними реченнями – глибочінь, безодня революційного життя» [4; с. 17]. Кулішева трагічна концепція дійсності оприявнюється через призму суспільних відносин. У трагедійному епіцентрі – глобальна проблема – комуністичний фанатизм. Яскравий приклад цієї «хвороби» трагічно представлений в образі головного героя Антипа Раздобужного, який попри свою сутність, індивідуальність презентує себе як камінь, який виступає сировиною у руках влади для будівництва комунізму: «Я камінь. Я давлю. Та тільки з такого каміння можна вибудувати фундамент для мостів соціалізму...» [4, т.1,

с. 344]. Таким чином, автор репрезентує трагедію Раздобужного на макрорівні як трагедію усього радянського людства. Зомбований більшовицькою владою та її релігією, герой зрікається всього сакрального. Прикладом цього слугує дорікання Раздобужного батьку за ходіння до церкви крадькома: «Комуніста батько і таке чинить... Скажуть – син не навів на почуття, не розвіяв релігійного туману... А скільки я вам казав, доводив, виясняв, і ви погоджувались... Ви ж погоджувались, тату? Погоджувались, що бога нема!» [4; т.1, с. 294].

Оверко Кучка – антипод своєму синові, якому важко дихати в місті, він мріє відправитись до рідного села, проте Антип Раздобужний засліплений комуністичними ідеями: «Звалили дуба трьохсотлітнього, та ще коріння з того дуба глибоко вросло у землю, у той ґрунт, що у ньому ми будемо нове життя...соціалізм...Оте коріння, товариші, перепутане, не увірвеш його зразу... Оте коріння – ви, тату, і такі, як ви» [4; т.1, с. 294]. Образ Оверка Кучки у п'єсі «Зона» – постать трагічна, викликає почуття жалю, гідності. У свій час він сховав свого сина, Антипа Раздобужного, від примусової мобілізації в декініську армію та за це віддав свої очі. Після вбивства Раздобужним дружини та її коханця, Кучка приходить до партії аби вивідати правду у сина:

«Кучка: Я прийшов до партії, товариші... звиніть – сліпий, не бачу... (мацає ціпком). Деніківці викололи очі за сина... за цього сина, що лучче б я його тоді виказав...

Раздобужний: Таню! Одведіть батька додому...

Кучка: Товариші партія! Хтось убив товариша Петро і невістку... Не можу вдома всидіти – чую їхні голоси і немов повз мене ходять... Антипе!.. Скажи при партії! Признайся: Ти?

Раздобужний: Що?

Кучка: Ти? Скажи при партії – я повірю. Ти чи не ти?

Раздобужний: Я!.. (Рух). Не знаю тільки, де... Калюжі і місяць пам'ятаю... у воді... В уяві я їх убивав багато разів...

Кучка: Таню... Одведи мене...Товариші партія! Судіть його, та не судіть мене, батька... Таню веди...» [4; т.1, с. 348].

Трагічність постаті Оверко Кучки зумовлено самовіддачею до сина. Батько став для нього ангелом-охоронцем і заплатив за це дорогу ціну. Не зважаючи на нерозуміння Антипа, тяжіння до церкви, до духовного, Оверко продовжує любити сина, терпити душевні терзання, що репрезентуються через мову Кучки: «Пішки доставлюся. Щоб тільки вітерець подихнув на мене... Вітру сину, отут не чую... Деся шумить у горі...» [4; т.1, с. 295]. Згодом дізнавшись про розправу з Ніною та Брусом, Кучка розуміє, що це зробив Антип та йде до нього, щоб дізнатись правду. Розуміючи, що Антип деградований, втратив усіляку мораль та поняття про духовне, Оверко віддає сина під суд.

Прототипом образу Раздобужному є образ Пупа який відверто говорить про те, що комунізм – це зло, що воно зомбує, при цьому людина втрачає гідність, розуміння про гуманність, любов та інші високі матерії. У свою чергу Антип Раздобужний заперечує все святе: «Брехня! Ідеалістичні казочки! Нема любові! Що таке глибоко серйозно? Що?» та «Міщанські забобони! Гамсуновщина! Любов – це вітерець, що шелестить пелюстками троянд і тоді втихає. Ха-ха! І є ще такі дурні, що вірять, немов навколо полового органа та можуть вирости троянди!» [4; т.1, с. 322]. Таким чином, у п'єсах М. Куліша діють дві протилежні сили – Добро та Зло. Кожна з цих категорій писана з реального життя і втілюється в канві твору в образах та символах.

Автор розкриває боротьбу двох інтересів, двох світів – села та міста. Перші з яких тяжіють до звичайного життя з вірою в Бога, другі – до соціалізму. У результаті суперечностей зростає напруга твору, герої, які є прибічниками «сировини для будівництва» деморалізовані та йдуть на все заради своїх бажань та емоцій, деякі з них гинуть від руки іншого, другі закінчують життя самогубством через неспроможність бачити «паскудство».

У п'єсі «Зона» М. Куліша яскраво відображено реальність тогочасного життя: у листі Пупа: «Життя зажахало мене і покололо гострими списами так, що я почав гнити... Зневірився. Чи справді крізь паскудство, неправда і моральне гниття, чи, може, мозок, мій

загнивсь – оце питання різало мене щоденно. І от сьогодні власна моя контрольна місія вирок написала: у партії не можеш zostаватися і поза партією не виживеш... Кінчаю життя п'яний і хворий» [4; т.1, с.345]. Трагічна концепція дійсності твору зачіпляє самі глибокі людські почуття, без яких людина не може повноцінно існувати, тому неодноразово можна простежити апокаліптичні мотиви. Так, М. Куліш розкриває проблему нової особистості, що формується під тиском більшовизму – Овдія Пупа.

Загибель Пупа – це не просто самогубство, а результат абсурдності оточуючого світу, аморальність суспільства та відречення від Бога. Саме неспроможність співіснувати з реальністю, яка суперечила його моральним нормам, що так глибоко в'їдалася в його єство та поступово пригнічувала, виробляла процеси гниття, призвела героя до самознищення як відмову та небажання існувати в бруді. Таким чином, смерть Пупа дарує катарсис (очищення від всього земного, що є протиріччям добра, краси та моральності).

У п'єсі «Зона» непримиренна боротьба між більшовиками та суспільством, національно-моральні ідеї стають причиною конфлікту у свідомості головних дійових осіб Пупа та Раздобужного. Трагедійне значення образів обох героїв розкривається у проблемі вибору між особистим і громадським, що руйнує гармонійність їхнього духовного світу і прирікає на страждання. Раздобужний та Пуп – антиподи, які діють проти своєї національної природи. Внутрішні трагедійні конфлікти, втілені в образах героїв, спонукають їх до протистояння, яке завершується самогубством для Пупа, для Раздобужного – вбивством. Як трагедійні герої, вони несуть відповідальність за власний вибір. Раздобужний відмовляється від гуманістичних ідеалів, прирікаючи себе на духовну сліпоту.

Трагічна концепція дійсності у п'єсі М. Куліша оприявнюється через низку образів і символів, які у свою чергу формують між собою опозиційні блоки. Валентина Саєнко у своїй статті «Ідейно-естетичний аналіз п'єси Миколи Куліша «Зона» [5] зазначає, що образи психологічно тонко введені у систему драматичного тексту п'єси, що спонукає до системного осмислення сприйняття та осмислення. Назва драматичного твору «Зона» не є випадковістю. Образ зони у канві твору – це образ диявола, який «сиплється і темнить кожну зернину думки. Всі степи наші укрила» [4; т.1, с. 297]. Саме зона несе людям лихо та смерть, робить їх зомбованими та відрікає від Бога. Причиною появи цієї зони є самі люди, які нехтують святістю подружніх стосунків, любов'ю та повагою до старших. Прикладом зони послугує ситуація, яка склалася біля пам'ятника, коли «два міліціонери ведуть юрбу всякого безпритульного люду». Ці люди більш схожі на заручників долі, серед них нема злодіїв, а лише: «вусатий чоловік, парубок, дідок, двоє дівчат, троє безпритульних дітей», але найбільш трагедійною виступає постать сліпої дівчини, яка «простягнувши руки з куском хліба і плямкаючи, йде...», відстає від усього гурту та міліціонер штовхає грубо дівчину. Пуп жаліє дівчину, хоче допомогти звертається до міліціонера, але той байдужий:

«Пуп: Візьми її! Веди її! Хіба не бачиш: сліпа?

Міліціонер: Обережно, громадянин!

Пуп: Чи ти сам сліпий?

Міліціонер: Це ви, мабуть, сліпий, що не видите конвою? Забороняється!...» [4; т.1, с. 294].

Замість гуманістичних ідеалів приходять зовсім нові цінності – комуністичні, соціалістичні. Доказом цьому слугує промова Пупа: «... Христос – мрія! Його не було, нема й не буде соціалізм – це хвора мрія потомленого людства! Нема й не буде!.. Одні попи! І вас, товариші дерева, запліють... А тебе, лисий, за ідеалізм... із сонячної системи виш вирнуть!..» [4; т.1, с. 343].

Герої «Зони» одержимі дияволом, їхня хвора свідомість прагне смерті й крові, що виражається, зокрема, в одній із реплік Пупа: «На вітрині жіночі головки з воску бачив?.. Треба замість воскових живих нарубати й настромляти на манекени... й освітити червоною електрикою... і щоб кров капала. От яких вітрин нам треба! [4; т.1, с. 349]. Герої драм М.

Куліша пригнічені чеканням «страшного суду», про який згадують у своїй розмові герої «Зони» Клим і Шайба [4; т.1, с. 340].

Антиподом образу зони є образ жита, який репрезентується в канві тексту через сон Кучки (батька Антипа): «А сьогодні, товаришу Петю, жито мені снилося. Вам, городським, воно, мабуть не сниться?» та «Таке густе та високе, немов аж дзвенить...» [4; т.1, с. 305]. Жито – символ життя та надії. Аналогічною опозицією протиставляються такі поняття як село та місто, клуб та церква. Можна охарактеризувати таким висловом Кучки: «В клубі цигарки палять та матюкаються... А в церкві, сину, тихо, і я тепер, немов оце бачу... свічки... сонце у вікнах...» [4; т.1, с. 295].

Основні концепти п'єси М. Куліша «Зона» базуються на світосприйнятті та на філософсько-естетичному світогляді письменника. В образі Антипа Раздобужного втілюється концепція дійсності, яка створена автором згідно історичних подій. Н. Б. Кузякіна підкреслила, що «найвиразніше розкрито в ньому єство дрібної і негідної людини, яка проте щиро (це дуже важливо відзначити) переконана, що робить усе правильно і увесь світ мислить так само мізерно, що саме вона є нормою, а не відхиленням» [3; с. 169].

Психологічна драма М. Куліша «Зона» репрезентується перед читачем із театральним ефектом універсальної гри. Зазначимо, що радянська влада мала на меті створити таку свідомість людини, яка уявляла модель світу згідно з такою концепцією: «Увесь світ – театр, а в ньому всі жінки, чоловіки – актори». Простежимо як проявляється концепція театральності у п'єсах на прикладах. У п'єсі «Зона» Антип Раздобужний питає у Пупа: «Це ж з якої опери?» На що отримує відповідь: «З сьогочасної... Може, хочеш знати дійових осіб?» [4; т.1, с. 296]. Секретар партосередку закликає афективного персонажа до порядку: «Ти ж не дитина і не на сцені!». Доречно згадати монолог самовбивці Овдія Пупа у п'єсі «Закут». Перед суїцидом він промовляє: «Припини цю комедію... Висновок трошки несподіваний, театральний. Гаразд! Відповідаю теж трішки несподівано і театральнo :коли щирість вмирає – бере гору театральність...» [4; т.1, с. 394]. Таким чином, висміюючи власну смерть герой оприявнює трагічне через комічне. Трагічної іронії додає в цю картину з самогубцем погруддя Леніна, який єдиний став глядачем цієї вистави. М. Куліш у п'єсі зазначає: «Очі примружені, трошки іронічні; Ленінові очі всміхалися». Таким чином створюються опозиції мертвий/камінний – живий/страждаючий. В п'єсах М. Куліша підкреслюються «залізобетонні» риси пам'ятника, що переходять на людей: «Залізобетон! Ми померемо, наші діти повмирають, а він стоятиме... Сто страшних судів перестойть!» [4; т.1, с. 394]. Нам невідомо, як сам партієць М. Куліш ставився до тиражування пам'ятників однієї особи. Але драматург М. Куліш вельми двозначно передає захват селянина: «Ах і матеріял! От якби хату з такого матеріялу або школу!» [4; т.1, с. 296]. Аналізуючи «Кулішівський театр життя », Лесь Танюк пише про те, що «в п'єсах цього автора персонажі не просто говорять, а просторово реалізують дію через гру, при чому гра засобом пізнання дійсності, засобом її обережного засвоєння , а відтак на кону світ ірреального перетворюється на матеріалізований дією сценічний образ. Саме тоді ми бачимо конкретну акцію, вище, вчинок не так, як вони відбувалися насправді, а так як це уявив собі той чи інший персонаж, крізь призму сприйняття як подає їх автор» [1, с. 85]. Отже, зрозуміло, що театр, який бере на себе функції суспільно важливого фактора, трибуна, а не розважальника-заколисувача, театр, який роз'яснює, учить і мобілізує, завжди звертатиметься до трагедійних творів».

Згідно контексту трактату Арістотеля «Поетика» трагедія змінюється в залежності від суспільно-політичних умов. Так, розглядаючи поняття помилки або «трагічної вини» ,не можна пов'язувати з викликом бога або фатуму, бо саме уявлення про них змінено. Саме це ми можемо простежити у п'єсі М. Куліша «Зона», де герой виступає проти бога: «Звалили дуба трьохсотлітнього, та ще коріння з того дуба глибоко вросло у землю, у той ґрунт, що у ньому ми будемо нове життя... соціалізм... Оце коріння, товариші, переплутане, не увірвеш його зразу... Оце коріння – ви, тату, і такі, як ви» [4; т.1, с. 294]. Тепер у творі зазначена нова концепція релігії – радянська і без бога: «Комуніст – це ж о! Думає лише про п'ятирічку. Очі

у нього отакі, обличчя камінне, голос холодний, чоботи серйозні. Та звідки це, хто заводить таку форму? Комуніст – це ж праобраз, початок майбутньої сонячної людини, зануди ви!» [4; т.1, с. 406].

М. Куліш у п'єсі «Зона» зображує вплив радянської влади зі всією трагічністю та іронічністю подій. Головною проблемою психологічної драми постає зомбування людини, яка сліпо йде за покликом влади, забуваючи часто за більш духовні реалії життя. На протигагу моральним цінностям постає матеріальне, замість бога – ідоли. Синтез трагікомічного і трагедійного репрезентує проблему твору, а спільним для них виступає руйнування ідеалу. Але на відміну від трагедії трагікомічне осмислення цього мотиву передбачає комічний контекст. Трагедійний твір М. Куліша «Зона» – основа певних реалій у житті людини в період панування радянської влади. Трагедія пов'язана як з дійсністю твору, так із історією. Саме тому, ми розглядали трагічну концепцію дійсності твору у таких формах вираження – дійсність, театр, історія та образ. Відображаючи суперечності самого життя, його рух через боротьбу протилежностей, вона не зникне доти, доки остання буде законом буття. Кількісно-якісні суспільні характеристики протидіючих сил дають нам можливість проаналізувати трагічну концепцію дійсності п'єси та виявити її форми вираження в конфлікті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Драматург світового масштабу: до 120-річчя від дня народження М. Г. Куліша (1892-1937) // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2012. – № 4. – С. 82-92.
2. Красильникова О. Драматургічні образи Миколи Куліша: сценогр. інтерпретація / О. Красильникова // Слово і час. – 1993. – № 12. – С. 63-67.
3. Кузякіна Н. Микола Куліш у «Гарті», УРВІНО і ВАПЛІТЕ / Н. Кузякіна // Літературна Україна. – 1988. – 4 лют.
4. Куліш М. Твори: у 2 т. / Микола Куліш ; [упоряд., підгот. текстів, вступ. ст. та коментар Л. С. Танюка]. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2 : П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади. – 877 с.
5. Саєнко В. / Ідейно-естетичний аналіз п'єси М.Куліша «Зона»/ Матеріали до курсу історія української літератури ХХ ст.: матеріали до практичних. – С. 114-127.
6. Терлецький В. Кулішезнавство сьогодні / Віктор Терлецький // Вітчизна. – 2007. – № 7-8. – С. 160-163.

*Алевтина Шелякіна
(Київ)*

КОМУНІКАЦІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Проблеми комунікації в малих групах є предметом дослідження різних наукових галузей – теорії комунікації, педагогіки, соціальної психології, соціології тощо. В професійному спілкуванні (зокрема, педагогічному) застосування комунікативно-діяльнісного підходу, інтерактивних технологій і методів в спілкуванні, вдале моделювання комунікативного процесу є умовою успішної мовної комунікації і, відповідно, високої ефективності роботи і навчання.

Такі аспекти, як реалізація комунікативного підходу в процесі навчання, полімодельність комунікативного процесу, формування комунікативної культури викладача, проблеми сучасної комунікації в навчальному процесі тощо, є предметом дослідження української і зарубіжної комунікативістики й лінгвометодики. Особливо помітними є наукові праці таких українських та зарубіжних науковців: Винокур Т. [1], Волкова Т. [2], Єжова Т. [3], Жароїд

Ю. [4], Кльокіна О. [5], Нікітіна А. [6], Ніколаєва Ж. [7], Прищупа Ю. [8], Яшенкова О. [9] та ін.

Метою даної наукової розвідки є розглянути основні характеристики комунікації в малих групах в педагогічному дискурсі.

Поняття педагогічний дискурс неоднозначно трактується сучасною гуманітаристикою, яка визнає його широке й вузьке тлумачення. Так, Т. Єжова визначає дискурс «як об'єктивно існуючу динамічну систему, яка функціонує у середовищі навчального закладу і містить у собі учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності і змістову складову навчання, яка відображає стилістичну специфіку педагогічної взаємодії суб'єктів і забезпечує формування ключових компетенції учасників навчального процесу (соціокультурну, комунікативну, когнітивну, міжкультурну, інформативну)». [3; с. 54] А. В. Нікітіна справедливо пропонує вирізняти певні підтипи в межах загального розуміння цього поняття, визначаючи дискурс, що міститься в підручниках, навчальних посібниках як «дидактичний» (дискурс функціонування теорії навчання й виховання), і «навчальний дискурс» (дискурс-процес передачі й засвоєння знань, умінь і навичок) [6].

Ми пропонуємо проаналізувати особливості спілкування в малих групах, трактуючи педагогічний дискурс як діяльність, дискурс-процес передачі й засвоєння знань, умінь і навичок, під час якого педагогічна комунікація виконує свої основні функції – функцію трансляції соціального і культурного досвіду, культуротворчу, комунікативну, регулятивну, креативну, аксіологічну.

Мала група – це невелика кількість людей (до 30 осіб), які добре знають одне одного, постійно взаємодіють, мають спільні інтереси і займаються спільною діяльністю.

Однією з головних ознак малої групи є контактність, тобто можливість кожного з індивідів регулярно спілкуватись із членами групи. Не менш важливими є такі ознаки як цілісність і відносна стабільність, тобто неповторність складу, його соціальна й психологічна єдність. Наступною ознакою є наявність внутрішньої структури (неформальні соціальні ролі і статуси, норми і правила поведінки, механізми контролю). І, нарешті, стійка взаємодія (зокрема, педагогічна взаємодія), яка є спільною діяльністю учасників навчального процесу і характеризується динамічністю, соціальністю, персоналізацією, діалогічністю, контекстуальністю, цілісністю, інтенційністю, зорієнтованістю.

Комунікація в малих групах виконує ряд функцій: 1) обміну інформацією (інформативну); 2) метамовну (передбачає опис параметрів комунікації та інтерпретацію); 3) фатичну (передбачає використання комунікативної системи для встановлення, пролонгації та припинення контакту); а також комплекс функцій, спрямованих на підтримку стосунків всередині групи (культуротворчу, регулятивну, аксіологічну). Функціонуючи в середовищі навчального закладу, педагогічна комунікація в малих групах базується на очікуванні того, що її учасники будуть дотримуватись норм не тільки немовної, а і мовної поведінки, які відповідають їх соціальному статусу. Таке очікування є дуже важливим компонентом педагогічного дискурсу, оскільки „феномен мовної поведінки стоїть на трьох китах, один з яких – внутрішньомовні закономірності диференціації стилістичних явищ. Два інших – це зовнішні закономірності соціальних та соціально-психологічних умов комунікації, завдяки чому мовна поведінка постає як візитна картка людини в суспільстві, що відображає реальну взаємодію лінгвістичного та екстралінгвістичного факторів” [1, с. 172]. Поведінка, яка відповідає очікуваному зразку, приймається і заохочується групою, а та, що не відповідає – не приймається й відштовхується групою. Тобто відбувається унікальний процес формування особливої культури групи завдяки комунікації.

Побудова педагогічного дискурсу – це свідомо організований та керований процес, під час якого вчитель постійно підтримує контакт з учнями, стимулює їхню увагу, опитує, тестує, контролює, перевіряє, чи готові адресати до отримання нової інформації, чи розуміють вони матеріал, що пояснюється. Активність групи в процесі спільної діяльності має багатовекторний характер, тобто розгортається одночасно у багатьох напрямках і в той

же час вимагає групових зусиль для об'єднання індивідуальних дій в єдине ціле. Саме тому очевидною є необхідність управління групою, яке реалізується через феномен керівництва. Отже, в педагогічному дискурсі головною фігурою є учитель, його ступінь володіння засобами комунікації, сформованість комунікативних умінь; рівень підготовки до комунікації; рівень професійної підготовки; уміння моделювати процес комунікації.

Координувати мовленнєві взаємодії під час групової комунікації важче, ніж у міжособистісному спілкуванні. Тому з боку учителя комунікація часто є формальною, характеризується чіткою організацією й ретельним плануванням. Спрямованість та інтенсивність комунікації мають особливе значення. В малих групах інформація може розповсюджуватись вертикально (або централізовано), тобто від однієї людини вищої за соціальним статусом, а також горизонтально (децентралізовано), тобто між комунікантами з однаковим соціальним статусом.

Під час вертикальної комунікації учитель розповсюджує інформацію для всієї групи. Це пришвидшує вирішення певних завдань, сприяє більшому комунікативному впливу. За такої комунікації вірогідність викривлення змісту повідомлення зменшується.

Під час горизонтальної (децентралізованої) комунікації учасники рівні між собою. Кожен з них може приймати й передавати інформацію, безпосередньо спілкуватись з іншими комунікантами. Така комунікація не тільки сприяє вирішенню творчих завдань, а й розвиває особистісні стосунки.

Виділяють такі види горизонтальної комунікації в малих групах: 1) ланцюжок – інформація передається послідовно від одного члена групи до іншого; 2) по колу – інформація може довго циркулювати між членами групи, доповнюватись та уточнюватись; 3) повна – перешкоди для вільного спілкування і передачі інформації відсутні [7].

Як вже зазначалось, педагогічний дискурс є інституційним. Відповідно напрям та інтенсивність комунікації в групі визначаються статусно-ролевою структурою, тобто сукупністю стосунків між учасниками групи. Втім, належність педагогічного дискурсу до інституційного типу не заперечує посиленої уваги педагога до психологічних характеристик учасників спілкування. Отже, можна стверджувати про його особистісну зорієнтованість.

Таким чином, беручи до увагу діяльнісний підхід до визначення педагогічного дискурсу, можна виділити такі ознаки комунікації в малій групі в середовищі навчального закладу: комунікація виконує інформативну, метамовну, фатичну, культуротворчу, регулятивну, аксіологічну функції; комунікація всередині групи є особистісно зорієнтованою, часто формальною, ретельно спланованою та керованою вчителем; за напрямом потоку інформації комунікація може бути вертикальною або горизонтальною в залежності від поставлених завдань та статусно-ролевої структури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Винокур Т. Г. Мовець і слухач / Т. Г. Винокур // Варіанти мовної поведінки. – М. : Наука, 1993. – С. 172.
2. Волкова Т. Педагогический дискурс и дискурсивно-педагогическая модель перевода [Электронный ресурс] / Т. Волкова // Весник ЧелГУ, 2011. – Вип. 60. – С. 39–41.
3. Ежова Т. В. К проблеме изучения педагогического дискурса [Электронный ресурс] / Т. В. Ежова // Весник ОГУ. – №2, 2006. – С. 52–56.
4. Жароїд Ю. Комунікативний метод навчання у викладанні іноземної мови [Текст] / Ю. Жароїд // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С. 200 – 204.
5. Клекина Е. Стратегии и тактики развертывания мультимодальной интеракции в педагогическом дискурсе [Электронный ресурс] / Е. Клекина // Весник ВолГУ, 2012. – Вип. 10. – С. 153–155.

6. Нікітіна А. В. Ознайомлення студентів-філологів з основними поняттями педагогічного дискурсу [Електронний ресурс] / А. В. Нікітіна. – Режим доступу:

7. Николаева Ж. В. Основы теории коммуникации [Электронный ресурс] / Ж. В. Николаева // ВСГТУ, 2004.

8. Пришупа Ю. Комунікативно-діяльнісний підхід як метод самоосвітньої компетентності [Текст] / Ю. Пришупа // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – 2013. – С.108 – 110.

9. Яшенкова О. В. Основы теории мовой комунікації : навч. посіб. [Текст] / Яшенкова О. В. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

*Анастасія Більчук, Наталя Більчук
(Харків)*

**СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТРАДИЦІЇ ФІЛОСОФСТВУВАННЯ
В ПРАЦЯХ О. НОВИЦЬКОГО**

Проблема побудови нової державності, визначення принципів та засад її існування останнім часом стала актуальною для українського суспільства. Такий процес стає неможливим без культурного та духовного розвитку спільноти, яка має усвідомити власну єдність та цілісність. Тому на порядку денному знов постає питання про *самовизначеність* своєї унікальної окремішності серед інших націй та народів та усвідомлення місця української культури та філософії у загальносвітовому контексті. Звернення до коренів філософської рефлексії нашої держави сприятиме формуванню національної самосвідомості.

Теоретичний аналіз української філософської думки ускладнюється тим, що як ніяка інша філософська традиція, вона визріває в глибинах народного духу, національної ментальності, відображає духовно-практичну оригінальність етносу. Але крім історичних умов формування етнічної ментальності, на які зауважують багато дослідників, своєрідність української філософської думки зумовлена зверненням та глибоким творчим аналізом найкращих досягнень західноєвропейської філософії, які розповсюджувались завдяки створеним науково-просвітницьким братствам, відкриттю академій та університетів. Саме у межах академічної освіти, через діяльність професорів та викладачів створюється та міцніє самий дух національної філософії, формується традиція теоретичного осмислення дійсності.

Українська філософія знаходить своє практичне втілення не тільки в створенні оригінальних філософських систем, до яких належить, наприклад, філософська концепція кордо(кардіо)центризму, сформована П.Д. Юркевичем, а й у формуванні самого механізму філософської освіти, виховання духу філософствування. Так, наприклад, в 1834 році в Києві було відкрито Університет св. Володимира, у якому зросли такі відомі мислителі та викладачі, як О. Новицький, П. Авсенев, С. Гогоцький та інші. Їм вдалося у тяжких умовах закриття філософських факультетів та заборони викладання філософії у навчальних закладах Російської імперії, започаткувати та передати нащадкам «те «відтворення цілісного розуму з понять глузду», що визначило згодом самотутність та оригінальність вітчизняної філософії... Вони не тільки ознайомили київську університетську аудиторію з іменами Канта, Фіхте, Шеллінга, Гегеля, Баадера, Якобі, Шубарта, Бьоме, Мейстера Екхарта та інших, але й переконали її у недостатності та однобічності раціоналізму, його неспроможності пояснити всі таємниці буття та свідомості, стали підвалиною цілісного універсального світогляду, пошуки якого визначили розвиток київської університетської філософії» [4, с.220-221]. Від заснування й до початку XX століття з Київським університетом пов'язана у різноманітний спосіб діяльність цілої плеяди видатних мислителів. У різні роки навчалися, закінчили, слухали лекції або працювали такі філософи та діячі культури світового значення як О. Гіляров, Г. Челпанов, Є. Трубецький, Є. Спекторський, С. Булгаков, В. Ільїн, О. Козлов, М. Бердяєв, В. Зеньковський, Л.Шестов, Д. Чижевський, Г. Шпет, В. Асмус та багато інших.

Отже, вивчення історії формування вітчизняної філософії, визначення традицій філософствування, які було започатковано у Київській академічній школі є актуальною темою дослідження. Наша стаття присвячена творчості першого професора філософії Київського університету Оресту Марковичу Новицькому (1806-1884) – представнику київської школи філософського теїзму, талановитому педагогу, лектору та науковцю. Особливою заслугою філософа стало творче переосмислення досягнень німецької класичної філософії, зокрема Фіхте та Гегеля, та поєднання їх з особливостями українського світобачення.

Спираючись на характерне для вітчизняної ментальності екзистенційне ставлення до філософії як до «любомудрія», О. Новицький зазначає, що вона не є відсторонене пізнання оточуючої дійсності, а має за мету виявлення ціннісного аспекту цього буття для людини: «Вона є знанням, яке почерпується нами самими з нас же самих, є розвиток того, що покладено в надрах безсмертного людського духу» [3, с. 11]. За своєю сутністю вона є наукою чистого мислення, істинність знання якої не залежить від досвіду, а навпаки, істинність досвіду залежить від його ставлення до думки і сама «істина для нашого мислячого духу є згода думки і буття мислимого» [3, с. 19]. Отже, аналіз та систематизація історії розвитку *людства* має спиратися на принципи ставлення *мислячого* духу до мислимого буття, що виявляє себе у розвитку релігії та філософії.

Розмірковуючи про співвідношення філософії і релігії, філософ зазначає, що вони у своєму істотному змісті близькі один одному, як такі, що звернені до вищого, надприродного порядку речей. Вони направлені, на висвітлення буття найвищої духовної засади, Бога, сутності світу й людини, визначення ціннісних та моральних принципів її існування. Але філософія і релігія різняться між собою засобом засвоєння, формою усвідомлення даного змісту [1, с. 12]. Істини, що відображають вищий порядок речей, виявляються і відчуються через внутрішнє відчуття як безпосередні серцеві *переконання* та вірування становлять зміст природної релігії. Філософія ж прагне побудувати своє світобачення за допомогою логічних міркувань, доказів, висновків. У релігії безумовне відкривається як безпосередня присутність його у свідомості людини, а у філософії – як думка про нього; релігія живе переважно в переконаннях серця, а філософія – в поняттях розуму. Її призначення полягає у розкритті розумової сутності свідомості, наданні думкам послідовності та цілісності, але за змістом вона спрямована на визначення, а тому вимагає існування, трансцендентного та суттєвого, вічного та незмінного. Філософія орієнтована на досягнення вищих духовних цінностей, які надають значущості та цінності буттю людини, наповнюють життя сенсом та метою. Отже, зв'язок філософії і релігії О. Новицький бачив у загальному для них об'єкті вивчення (світ, Бог), а відмінність – у способі сприйняття світу, формах вираження знання та рівні адекватності відображення.

Філософ ставить релігію вище за філософію, повторюючи аргументацію Тертулліана про те, що істини релігії прості та безпосередні, не потребують спеціальної освіти, вони загальнодоступні, в той час як істини філософії зрозумілі небагатьом, а тому ніколи не стануть надбання всього народу.

У великій 4-томній праці «Постепенное развитие древнихъ философскихъ учений въ связи съ развитіемъ языческихъ вѣрованій», звертаючись до аналізу історії філософської думки, О. Новицький виділяє три етапи розвитку філософії та її співвідношення із релігією. На першій фазі філософія розвивається у межах релігії, але розглядає спільний з нею зміст власним, особливим чином; у другій фазі – філософія відділяється від релігії, стає незалежною від неї, отримує форму чітких і самостійних роздумів. На третій фазі філософія знову повертається до релігії, намагається примиритися з нею, визначити розумним те, що релігія визнає безпосередньо серцем, поєднати віру з довірою до самого розуму. Отже, релігія як безпосереднє звернення до духовних основ буття порушує філософські питання про його сенс та сутнісні засади буття людини, але вирішувати їх має філософія самостійно, залишаючись вільною та спрямованою на досягнення первинних основ світу і буття людини.

Виходячи із запропонованої центральної установки, а саме, визнання існування вищої духовної основи буття та можливості розкриття її різними засобами, О. Новицький вибудовує загальну картину розвитку філософських вчень. У загальному контексті роздумів філософа особливе місце займає проблема розвитку філософії, де відчувається значний вплив німецької класичної філософії, особливо Гегеля, звернення до якого зумовило усвідомлення, що суперечність і боротьба ідей є сутністю самої свідомості, саморозвитку духу, закономірність якого не підлягає окремій особі.

Як бачимо, в розумінні О. Новицького сама філософія постає живим організмом, який постійно розвивається. При цьому, на думку Новицького, філософія не зводиться до тієї чи іншої системи. «Філософія в її сутнісному значенні є справою людства, це є свідомий розвиток всезагальної ідеї світобачення» [3, с. 16]. Характер розвитку філософії обумовлений боротьбою різних точок зору, ідей, оскільки наша свідомість сама є вічною боротьбою між духом, що пізнає, та світом, який пізнає дух.

Для О. Новицького, історичний процес є результатом дії людської свідомості, а не саморозкриття абсолютної ідеї, як у Гегеля. В процесі пізнання людина не просто відображує зовнішній світ, а надає йому змісту, цінності для самої себе. Такий підхід складає специфічну рису вітчизняної ментальності: речі, явища, події характеризуються тільки тим, яке значення й цінність їм надається людською свідомістю. О. Новицький вважає, що метою зусиль людського духу, який відображено в історії філософії, є поступове досягнення істини, яка дається не в формі готового знання, а як загальний принцип існування духовної сутності буття, відкриття якого є метою становлення людської свідомості. Усі явища й події буття існують і відбуваються не самі по собі, як в філософії абсолютного ідеалізму Гегеля, а є лише результатом рефлексії самосвідомості людства, адже отримують цінність лише як відображені у практичній діяльності людини. У самосвідомості, людське Я відображує оточуючий світ, наповнюючи його змістом та повертається до себе, визначаючи тим самим, цінність власного життя. Отже, історичний процес є результатом постійної діяльності чистої свідомості, прагнень людського духу, у якому події всесвітньої історії визначаються як поступове досягнення свободи духу.

Таким чином, розкриваючи духовну сутність буття О. Новицький намагається синтезувати різні прояви людської свідомості: філософію та релігію, розум та почуття, свідомість та матерію, теоретичне осягнення та практичний вияв буття у світ. Він підкреслював, що філософія у своїх пошуках повинна синтезувати все те найкраще, що є в різних культурах, але переробити їх на власних засадах. Ідея єднання духу та світу, буття та знання про нього, ідеального та реального, раціонального, розумового та чуттєвого, сердечного, певною мірою відбилась на вчені П. Юркевича про серце як метафізичну основу цілісності людини та світу, на розумінні світу та історико-філософського процесу в філософії всеєдності В. Соловйова, *знайшла* відображення у пошуках представників філософії Срібного віку.

Таким чином, О. Новицькому вдалося побудувати цілісну картину розвитку людської свідомості на підставі аналізу розвитку релігії та філософських вчень. Найбільше значення його діяльності полягає у започаткуванні традиції вітчизняного філософствування, поєднанні досягнень світової філософії з особливостями національного світобачення. Визначаючи сутність, предмет і завдання філософії, він розглядає її як науку чистого мислення, що має своєю метою осягнення істини, зміст якої закладено в глибині нашого власного духу. Філософія, на відміну від інших емпіричних наук, прагне надати знанню повноту і цілісність. Відповідно до поглядів філософа, зміст філософії і релігії одне і те ж, розрізняються вони лише способом засвоєння цього змісту: релігія живе в переконаннях серця, а філософія - в поняттях розуму. Філософ зосереджує увагу, що філософія і релігія, як різні форми осягнення дійсності, виходять з визнання існування єдиного духовного начала, яке пронизує та визначає буття всього існуючого, але відкриття його змісту – справа людини, а тому теоретичне пізнання поєднується із морально-практичним ставленням до нього. Таке відношення складає традицію вітчизняного світобачення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Апанасенко Г. Б. Орест Новицкий о сущности предмета философии и проблеме периодизации историко-философского процесса / Г. Б. Апанасенко. – Автореферат. – К., 2006.
2. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій / Горський В.С. – К., 1997.

3. Новицкий О.М. Постепенное развитие древних философских учений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://platonanet.org.ua>

4. Ткачук М. З історії академічної філософії в Україні: університет святого Володимира / М. Ткачук // Філософська думка. – К., 1999. – № 1-2. – С. 213–241.

Юрій Дерев'янчук
(Львів)

АНАМНЕЗА ТАЇНСТВА ВОЗНЕСІННЯ У КОНТЕКСТІ ПАСХАЛЬНОГО СВЯТКУВАННЯ У РІЧНОМУ ЛІТУРГІЙНОМУ ЦИКЛІ I-V СТ.

Від самого початку, первісна апостольська кериґма звіщала, що Божий план спасіння реалізовується у конкретних історичних подіях. Царство Боже серед людей об'являється і «приходить у Ісусі з Назарету, у і через Його життя, Смерть і Воскресіння» [12, р. 393]. Тому, за словами J. A. Jungmann: «Христові Страсті і Воскресіння формують, таким чином, тиждень за тижнем, об'єкт християнського спогадування; обоє разом становлять, у очах первісної Церкви, діло спасіння» [20, р. 24]. Історія спасіння не завершується, вона триває у Церкві, де «історія продовжується у Літургії, а подія у Таїнстві» [6, р. 20], створюючи, таким чином, спасенний ритм існування людини в Божому Царстві, залишаючись у вимірі часу. Пам'ять про євангельські події, в числі яких – Вознесіння стає, в цьому ракурсі, не просто їх спомином, але онтологічною реальністю, що оживає кожної години, дня, тижня, року, «освячуючи людське життя всередині часу» [12, р. 333].

За словами R. Cantalamessa: «Практика недільної Пасхи простягається далеко назад, можливо, до апостольських часів» [6, р. 10]. У цьому дні християни, перш за все, «спогадували спасенне діло нашого Господа, особливо Його Смерть і Воскресіння, що репрезентувала правдива Євхаристія – благодарення» [27, р. 2]. Таким чином, перші християни святкували Пасху, впродовж цілого року, в першу чергу в Літургії, але нею також було «пронизане» все життя спільноти: і хрещальна катехиза, і екзегеза, і богослов'я [6, р. 1]. І оскільки неділя, у часи ранньої Церкви була «есхатологічною за своїм значенням, як вияв інавгурації "світу, що приходить"» [12, р. 336]. Тому, відповідно й Пасха, як центральна «відправна точка» [29, р. 69] річного літургійного циклу у тому часі [20, р. 213], також мала есхатологічне значення [9, р. 152]. В контексті цього есхатологічного розуміння Пасхи, «перші християни більшою мірою зосереджували свою увагу на спасенному діянні Ісуса, ніж на Його Особі» [27, р. 2]. А тому, Пасха у ранній Церкві мала, «радше, характер літургії Відкуплення, ніж спомин історичного факту Воскресіння Ісуса» [12, р. 338].

У есхатологічній візії Воскресіння ранньої Церкви, мала місце також і подія Вознесіння. Проте Життя, Смерть, Воскресіння і Вознесіння Ісуса Христа сприймалися тогочасними християнами як єдине Пасхальне Жертвоприношення [12, р. 339], а тому ці події історії спасіння святкувалися разом. Адже в ранній Церкві, «сприйняття тієї традиції, котра асоціювала Вознесіння поряд з Воскресінням, як один з елементів єдиного процесу» [11, р. 169], простежується вже в текстах Нового Завіту [17, р. 411]. Ця традиція, що бере початок в свідцтвах Писання, засвідчується також у інших ранньохристиянських творах. Зокрема, *Послання Варнави* (бл. 130 р.) свідчить, що християни святкують неділю – «восьмий день», бо в цей день Христос «воскрес із мертвих і коли Він об'явив Себе, Він вознісся на небо» [23, р. 772]. В іншому документі – *Апології* Арістіда (бл. 143 р.) міститься наступне посилення на Вознесіння, що мало місце у день Воскресіння: «Через три дні Він воскрес і вознісся на небеса» [28, р. 286]. Ця тенденція зберігалась також і в часи Тертуліана, про що свідчить фрагмент з його твору *Adversus Judaeos*: «...на третій день, котрий є Його славним Воскресінням, Він [Отець] прийняв Його із землі на небеса» [24, р. 636].

У ранній Церкві, окрім святкування «Господнього дня» – неділі, вже від апостольських часів мало місце й святкування Пасхи в річному літургійному циклі [26, р. 112], в котрих спогадувався весь «комплекс» подій Пасхального Таїнства, серед яких Вознесіння [20, р. 91] було невід’ємною частиною. Тому, як відзначає D. G. Dix: «Примітивний літургійний цикл був надзвичайно простим, не через недостатність доступного матеріалу, але тому що він відображав первісне есхатологічне розуміння Літургії» [12, р. 335]. У цій візії Пасхального Таїнства ранньою Церквою «не було, таким чином, ідеї його історичного спогадування – Вознесіння, все ще було включене у святкування Пасхи» [12, р. 340]. І до четвертого століття, за словами T. J. Talley, «Пасха, сама по собі, є святкуванням Христових переможних Страстей і Смерті, Воскресіння і Вознесіння, і зішестя Духа на Церкву» [29, р. 57], тому «всі наступні сім тижнів розглядались як єдиний святковий період» [20, р. 264], сповнений радості і есхатологічного очікування.

Як зазначає J. A. Fitzmyer: «Тільки два з великих юдейських свят давнини стали частиною християнської традиції: Пасха і П’ятдесятниця» [17, р. 430]. І, як Євхаристія і неділя стають особливим «знаком» первісної християнської спільноти, так ці «два християнських свята первісного циклу – Пасха і П’ятдесятниця, [...] що постають у Церкві з апостольських часів» [12, р. 337], стають не лише спогадуванням подій Воскресіння та Вознесіння Господа Ісуса і Зішестя Святого Духа, але особливим [2, р. 140] «триваючим періодом» [29, р. 60]. У світлі есхатологічного бачення ранньої Церкви, цей час – період П’ятдесятниці був зосереджений не лише «на Зішесті Святого Духа, але також, навіть більше – як сповнення всієї ікономії спасіння» [2, р. 159], і «приготуванням дороги для дня Господнього – Парузії» [29, р. 60].

За словами R. Cantalamessa: «В першому столітті [...] Пасха була нерозривно пов’язана з П’ятдесятницею. Ці два терміни означували одне й теж Таїнство, але бачене з протилежних сторін: одне – Страстей, інше прослави» [6, р. 21]. Така «біполярність» проявилася в двох відмінних підходах до святкування Пасхи у первісній Церкві [13, р. 232]. Згідно одного погляду – християнська Пасха була сфокусована на Хресній Смерті Спасителя, в той час коли з іншого – у Його Воскресінні [22, р. 98]. Такі відмінні богословські наголоси проявилися у тому, що Вознесіння, починає асоціюватись з 50-денним періодом [12, р. 341], про що свідчить зокрема Тертуліан: «...коли Воскресіння Господа було явлене серед учнів і благодать Святого Духа була звіщена і надія Господнього пришествя була закладена. Бо, коли Він був взятий на небеса, ангели сказали апостолам, що Він повернеться так само, як Він вознісся на небеса – це означає, без сумніву, впродовж П’ятдесятниці (*utique in Pentecoste*)» [5, р. 40]. Як відзначає P. Bradshaw: «Оскільки Пасха, все ще розумілася в тому часі зосередженою на Смерті Ісуса, тому очевидно, що протягом 50-ти денного сезону святкувались Воскресіння, Вознесіння, дар Духа і очікування приходу Христа у славі» [4, р. 71]. Ця тенденція, в пізнішому часі, засвідчується в сирійських джерелах. Так, у *Доктрині>Addай* [11, р. 192] зазначено: «...як вони [апостоли] отримали силу і владу у тому часі, коли Він вознісся» [10, р. 7]. І згодом, відколи «в другому столітті п’ятдесятний день вже з’являється як відокремлений від інших, як день, що завершує період [...] у зв’язку з подіями Вознесіння і Зішестя Святого Духа» [6, р. 22], це знаходить своє відображення в календарі сирійської Церкви, де Вознесіння починає святкуватись у сам день П’ятдесятниці. Так, у іншому сирійському документі четвертого століття [25, р. 269] – *Doctrina Apostolorum* в 9-му розділі написано: «На завершення п’ятдесяти днів після Його Воскресіння, святкуйте Його Вознесіння до Свого славного Отця» [10, р. 27]. Ці приклади показують, що Вознесіння і П’ятдесятниця «у частині сирійськомовної Церкви четвертого століття, імовірно, були єдиним святом» [11, р. 195].

Розглядаючи святкування події Вознесіння Христового у перших трьох століттях християнства можна побачити, що воно було нерозривно пов’язане з п’ятдесятиденним Пасхальним періодом. Тому, Вознесіння знаходить своє належне місце у Пасхальному Таїнстві, завершуючи одну історичну подію – Воскресіння, і з іншого боку, розпочинаючи

новий, остаточний етап історії спасіння іншою подією – П'ятдесятницею, поєднуючи їх у одну Пасхальну містерію [15, р. 11]. Тому, поряд зі святкуванням Вознесіння разом з Воскресінням, в період до кінця четвертого століття, деякі Церкви асоціювали це свято з періодом П'ятдесятниці. У тому часі, як констатує Р. Bradshaw: «...у Константинополі, Римі, Мілані і Іспанії – п'ятдесятний день стає святкуванням дару Духа, в той час, як в інших місцях, включно з Єрусалимом – і Вознесіння і дарування Духа святкувались разом в один день» [4, р. 74].

Починаючи з четвертого століття, в християнському богومисленні відбувається певна зміна, яку D. G. Dix називає «літургійною революцією» [12, р. 349]. Легалізація християнства у Римській імперії, його, відтепер публічний статус ініціює історичний і «географічний» інтерес християн до подій, пов'язаних з земним життям Спасителя [19, р. 265]. Через це історичне споглядання, змінюється сама концепція Літургії Церкви – від її есхатологічного розуміння, що мало місце в перших трьох століттях до її історичного розуміння з початком четвертого століття. Ця трансформація літургійної парадигми Церкви відкрила шлях для її богословського і культового розвитку. В світлі цієї нової візії, святкування Пасхи стає не лише есхатологічною моделлю «світу, що приходить», але в першу чергу, історичним спогадуванням Страстей, Смерті і Воскресіння Христа. І ця «історизація Пасхи швидко призвела до становлення свят пасхального циклу» [6, р. 14], серед яких постає й Вознесіння, як окреме свято.

Святкування Вознесіння у сороковий день після Пасхи, як відзначає Т. J. Talley, не засвідчується раніше, ніж собор у Ельвірі (306-310 рр.) [29, р. 66]. У 43-му каноні цього собору, що має назву *De celebratione Pentecostes* говориться наступне: «З авторитетом Писання належить виправити поганий звичай і святкувати день П'ятдесятниці; якщо хтось того не буде чинити, то хай знає, що впроваджує нову ересь» [1, р. 131]. З приводу цього, Т. J. Talley зауважує: «43-ій канон собору в Ельвірі був першим натяком на те, що фраза з Діянь 1,3 – "впродовж сорока днів" [...], починала розумітись для означення точного часу Вознесіння» [29, р. 62].

Іншим документом, що імовірно говорить про існування окремого спогадування Вознесіння на сороковий день є *Життя Костянтина* (337 р) [14, р.178]. У ньому йдеться про те, що смерть імператора Костянтина співпала зі святкуванням дня П'ятдесятниці, в який спогадується також і Вознесіння. Проте J. G. Davies, у своєму дослідженні показує, що тут має місце неточність перекладу [11, р. 193] і, радше йдеться про святкування Вознесіння як окремого свята, але в часі 50-ти денного періоду. В будь-якому випадку, наведений фрагмент засвідчує, що на початку четвертого століття у Константинополі Вознесіння святкувалось в період 50-ти денного періоду і, можливо, на сороковий день після Пасхи.

Ще одним, доволі суперечливим свідоцтвом є *Itinerarium Egeriae* (383-395 рр.) [8, р. 18], яке показує, що сороковий день після Пасхи, мав особливе значення у Пасхальному циклі Єрусалимської Церкви [29, р. 64]. І хоча розповідь Етерії не подає його прямого зв'язку з Вознесінням [7, р. 508], проте, як зауважує J. G. Davies, що «жодна інша подія не могла спогадуватись цього дня» [11, р. 194]. Окрім цього рапорту, що описує сороковий день, Етерія подаючи святкування дня П'ятдесятниці, розповідає наступне: «...de evangelio ubi dicit de ascensu Domini; legitur et denuo de actus apostolorum, ubi dicit de ascensu Domini in celis post resurrectionem» [16, р. 288]. Тому, за словами Т. J. Talley: «Вона [Етерія] описує послідування, що явно стосується Вознесіння, але це є на п'ятдесятний день» [29, р. 64]. Таким чином, святкування Вознесіння у Єрусалимі в кінці четвертого століття все ще було поєднане з П'ятдесятницею [29, р. 65]. Поряд з цим, сороковий день, у тому часі, вже мав особливе значення, яке, найімовірніше, було пов'язане зі святкуванням Вознесіння [11, р. 194]. Тому, як відзначає В. Bobrinskoу: «Єрусалим [...], можливо, був центром, з якого святкування окремого свята Вознесіння поширилося на решту Церкви» [3, s. 127].

За словами V. Kesich: «У донікейський період Вознесіння Христа не святкувалося як окреме свято, але радше, Церква святкувала Таїнство спасіння, як цілу єдину містерію з

кількома спогадуваннями, одним з яких було Вознесіння» [21, р. 157]. Натомість, розвиток богословської інтерпретації Таїнства Вознесіння і певна трансформація літургійної парадигми Церкви [12, р. 358], сприяли діалектиці церковного календаря і виокремленню свята Вознесіння з єдиного за сутністю і формою пасхального циклу. Таким чином, як підсумовує J. van Goudoever: «Святкування Господнього Вознесіння на 40-ий день після Пасхи (згідно з Діяннями) постає в кінці четвертого, або на початку п'ятого століття» [18, р. 199].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Acta Synodalia, 2 // Kraków, 2006. – 342 s.
2. Baumstark A. Comparative Liturgy. London, 1958. – 311 p.
3. Bobrinskoy B. Życie liturgiczne. Warszawa, 2004. – 212 p.
4. Bradshaw P. F., Johnson M. E. The Origins of Feasts, Fasts and Seasons in Early Christianity. Collegeville, 2011. – 227 p.
5. Cabié R. La Pentecôte: L'évolution de la Cinquantaine pascale au cours des cinq premiers siècles. Paris, 1965. – 129 p.
6. Cantalamessa R. Easter in the Early Church. Collegeville, 1993. – 251 p.
7. Conybeare F. C. Rituale Armenorum. Oxford, 1905. – 720 p.
8. Cross F. L. St. Cyril of Jerusalem's Lectures on the Christian Sacraments. London, 1951. – 94 p.
9. Cullmann O. Early Church. London, 1956. – 236 p.
10. Cureton W. Ancient Syriac Documents. London, 1864. – 209 p.
11. Davies J. G. He Ascended into Heaven. New York, 1958. – 237 p.
12. Dix D. G. The Shape of Liturgy. London, 1993. – 408 p.
13. Duchesne L. Christian Worship, Its Origins and Evolution. A Study of the Latin Liturgy up to the Time of Charlemagne. London, 1949. – 307 p.
14. Eusebius. Life of Constantine // Transl. A. Cameron, S. G. Hall. Oxford, 1999. – 244 p.
15. Farrow D. Ascension Theology. Edinburgh, 2011. – 106 p.
16. Fontes Christiani, 20 // Freiburg 1991. – 421 p.
17. Fitzmyer J. A. The Ascension of Christ and Pentecost // Theological Studies 45 (1984). – 398-426 pp.
18. Goudoever J. Biblical Calendars. Leiden, 1961. – 277 p.
19. Grabar A. Martyrium: Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique. Vol. 1. London, 1972. – 322 p.
20. Jungmann J. A. The Early Liturgy to the Time of Gregory the Great. London, 1959. – 279 p.
21. Kesich V. The First Day of the New Creation. The Resurrection and the Christian Faith. Crestwood, 1982. – 183 p.
22. McArthur A. A. The Evolution Of the Christian Year. London, 1953. – 201 p.
23. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus // Vol. 6. Paris, 1866. – 1108 p.
24. Migne J.-P. Patrologia Latina. Cursus Completus // Vol. 2. Paris, 1862. – 923 p.
25. Mimouni S. C. Le judéo-christianisme syriaque // Orientalia Christiana Analecta 247. Roma, 1994. – 244-286 pp.
26. Schaff P. The History of the Christian Church // Vol. 2. Grand Rapids, 1931. – 514 p.
27. Shereghy B. The Liturgical Year of the Byzantine-Slavonic rite. Pittsburgh, 1968. – 86 p.
28. Sources Chrétiennes, 470. Paris, 1947. – 412 p.
29. Talley T. J. The Origins of the Liturgical Year. Collegeville, 1991. – 131 p.

О ДИВЕРСИВНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО «ТЕЛЕСНОГО ЛАНДШАФТА»

Культура постмодерна с её "телоцетризмом" продуцирует в пространстве социума концепты разнообразных человеческих тел. Девиз "от слова к телу", призывы к телесной парадигме культуры, к переходу от вербальности к зрительному обзору ("иконический поворот"), от мысли к плоти, стали общим местом постмодернистского философствования и бытийствования с их назойливыми профилактиками здоровья, порнографической эксплуатацией и косметизации тела, распространением фитнес-практик и пр. [6, с.38]. Экстремальные телесные практики – пирсинг, боди-арт и предприимчивость многих эргативов актуального искусства сделали тело едва ли не главным своим материалом.

Диверсивная структура действительности настоящего, именуемая "постмодерном" (Ю. Хабермас), плюральная и толерантная методология современной философии обуславливают большое разнообразие "телесного ландшафта". На нем мы видим "феноменологическое тело" М. Мерло-Понти как "бытие третьего рода" "очаг смысла", инструмент значений, которыми наделяется мир, тело, обеспечивающее постоянный диалог человеческого сознания с миром, чувственно-смысловую целостность субъективности, генерирующее любые смыслы, одухотворяющее мир и образующее вместе с ним "корреляционное единство" [4, с. 85, 181, 171] "социальное тело Ж. Делеза и Ф. Гваттари, как "тело без органов", без антропоморфных кодов, но с биологически-натуралистическими ассоциациями в духе эпатажа времен "сексуальной революции", тело как социальный механизм, функционирующий в режиме пауз и импульсов желаний, регулируемых системой аксиом и правил [4, с. 108, 118]; "эротическое текстуальное тело" (Р. Барт) как анаграмму человеческого чувственного (эротического) тела ("нельзя читать, не изменяя себя", – гласит одна из максим "философии тела"); различные типы телесности М. Фуко, трактуемые им как продукты непосредственного взаимодействия социальных и телесных практик; телесность как универсальную знаково-орудийную систему на социальном уровне: тело изначально является социальным, а социальность изначально является телесной (Ж.Л. Нанси).

Разнообразие присуще и современному "телесному вокабуляру": тело физическое, эмоциональное, ментальное; тело эротическое, сексуальное, гомосексуальное, бисексуальное, транссвеститное, садомазохистское, перверсивное, катексисное (вклад психоанализа, сексуальной революции и легализации общества, объединяющего людей с сексуальной патологией); тело медикализованное, искусственное, модульное; тело героическое, андрогинное, женственное, страдающее, мальчиково-юношеское, атлетическое, фашистское (модальности мужского тела, обозначенные И.С. Коном); тело феминное, маскулинное; тело спортивное; тело культурное и др. Это также "технологизированное" тело, "социально-дисциплинированное" тело и даже «паникующее» под натиском цивилизации тело – неологизмы современной западной литературы. Они отражают взаимодействие тела с разными социальными условиями бытия человека эпохи постмодернизма [3, с. 159] – эпохи, как о том пишут ее критики – "исчезновения Реального и удушения всего Натурального" (Ж. Бадрийяр).

"Телесный ландшафт" не исчерпывается означенными выше телами. Продолжим экскурсию. Вот тело природное, погруженное в стихию роста и становления. Далее – тело этноса, осознание (ощущение) физической принадлежности к которому, и переживание духовного родства с людьми, его составляющими, закрепляется в коллективном сознании как "дух народа". Тело социальное, формируемое институтами семьи, школы, производственными и иными коллективами. Тело, воплощающие благородство и величие, отражающее социальные достоинства. Лаоцзы в "Дао дэ цзин", говорит, что на того кто обладает таким телом и ценит его, можно возложить заботу об управлении Поднебесной.

Тело личности. Это, по Э.В. Ильенкову, органическое тело человека вместе с теми искусственными органами, которые он создаёт из вещества внешней природы, усиливая естественные органы своего тела и тем самым усложняя и многообразя свою "сущность". Тело как единство слова, образа и действия (В.П. Зинченко). Тело "надзираемое и наказываемое", которое оказывается местом или пространством представления закона и власти. "Тело политическое", превращаемое властью в объект познания. Тело репрессированное воздействиями внешней среды (ведущая тем в работах А. Лоуэна). Тело покаянное (соматика покаяния) с целым репертуаром покаянных телесных практик и паттернов, носящих общий характер самонаказания, "самобичевания": плач, или "дар слезный", особые жесты типа "биения себя в грудь", суровые посты и иные самоограничения, самолишения, проявления жестокости к себе. Эта покаянная соматика получила большое развитие в восточных монашеских школах, в частности, в Древней Сирии [8, с. 178]. Тантрическое тело, в контексте телесных сексуальных практик: ритуальный разврат; разврат под маской религиозного ритуала ("без плотской любви все существа истощаются"), для истинного тантриста нет ничего запретного. Тело либертена, либертенессы: тело, преодолевшее запреты к противоестественным наслаждениям. Тело дендистское. Его носителям присущи грация движений, подчеркнутая гигиена; слежение за "лоском" внешнего вида, поведения, изысканностью речи. Денди живет, как на сцене, на расстоянии от людей, в которых нуждается, в лучшем случае, как в восхищенных зрителях. Нарциссизм, замороженность неким идеальным образом своего "Я"; окружающий мир – зеркало, отражающее желанный образ. Современный аналог денди – метросексуал [2, с.183]. Трансвеститное тело. Мутированное, генетически вычурное, "перебегающее" из одного пола в другой. Майкл Джексон – гермафродит в стиле франкенштейна. Мадонна – "плод аэробики и ледяной эстетики, лишенный всякого шарма и всякой чувственности, мускулистое человеческое существо" [1, с. 33].

Тело как материал повторного использования в медицине: одного тела для другого, мертвого для живого, живого – для умирающего, молодого (младенцев) – для старого, старого – для экспериментов (муляжи) или "в искусстве" (выставки художественно обработанных трупов). И нет высшей инстанции в постхристианском мире, которая остановила бы этот прагматический цинизм в отношении тела человека. Глядя на эти процессы, дополненные искусственной имитацией все большего количества органов, можно сказать, что в эпоху постмодернизма тело на самом деле находится в центре внимания. Однако не ради его сохранения, укрепления и культивирования, считает В.А. Кутырев, а для демонтажа, разложения и трансформации. Ради реконструкции для чего-то иного. Центризма собственно человеческого тела здесь нет. Постмодернизм – это антителоцентризм [6, с. 35].

"Тело освобожденное". Если ранее тоталитаризм не давал людям свободно распоряжаться своим телом, закабалял его идеологически и политически (тела людей – это собственность государства), то теперь они вольны распоряжаться им совершенно свободно. В этом смысле опыт проституции выглядит одновременно и как форма «вхождения в рынок» тех, кому больше нечем туда войти, и как свидетельство свободы частнособственнических отношений, прежде скованных всевозможными цензурами, в том числе и цензурой тела. Таким образом, даже изгойские слои «реформируемого» общества оказываются не чуждыми опыту постмодерна с его программами освобождающей телесной «деконструкции» [7, с. 33].

Своим "телесным капиталом" индивид вроде бы вправе распоряжаться как частной собственностью по своему усмотрению. Он может уступать его по контракту другому как рабочую силу, так как в "рыночной экономике" товаром становятся не только деньги, но и рабочая сила, тело ("мое тело"). И никого не касается, какой уход веду я за своим телом, как его одеваю, или не одеваю, каким склонностям его потакаю. Отсюда снисходительное отношение современного общества, исповедующего плюрализм и толерантность, к сексменьшинствам, проституции [5, с. 131]. Как к обособленной собственности, отчужденной от личности и превращенной в собственность, относится к своему телу и

современная городская "кукла". Она предлагает себя как безличный телесный объект, и потому тело ее – ее товар, ее забота. Она хочет, чтобы тело ее с его "прикидом" соответствовало "модному типу на рынке эротического тщеславия" (В. Франкл).

Каждому индивиду – "собственнику своего тела" кажется, что тело им "приватизировано", оно-де его частное владение и он "телесно свободен". Таковы иллюзия, майя, симулякр его обыденного сознания. На самом деле индивид не волен по своему усмотрению распоряжаться своим телом и своей жизнью: они являются "государственным имуществом" и их "свобода" регламентируется моральными и правовыми нормами, и потому "телесный суверенитет" индивида сильно ограничен. Пример рачительного отношения к телесному "госимуществу" показал в 1626 году кардинал Ришелье. Он был первым министром при Людовике XIII, издавшем эдикт, запрещающий дуэли. Ежегодно на поединках гибли сотни французских дворян. Ришелье преследовал высокие государственные цели. Жизнь дворян принадлежала королю, и негоже растрачивать этот ценный ресурс попусту. Благородные французы должны служить и воевать, а не истреблять друг друга. За попытки самоубийства в иных странах индивидов подвергают уголовному наказанию или принудительному психиатрическому лечению. Это прерогатива государства – лишить человека жизни, или оставить ему ее. Всеобщая диспансеризация – это тоже госзабота, надзор и контроль за состоянием телесности каждого гражданина ему "во благо".

Человеческий "телесный ландшафт" усеян также многими неприглядными телами. Беспощадно показывал уродливые тела танцовщиц Э. Дега, презрение которого ко Второй империи и Третьей республике оборачивалось подчеркиванием разлитого повсюду уродства и убожества жизни. Его повсюду преследовал контраст между красотой предметного мира, созданного людьми, красотой природы и физическим несовершенством людей. "Людское уродство, – писал С. Моэм в "Бремении страстей человеческих", – поганит бессмертные произведения искусства". То же подчеркивание отталкивающей внешности есть в литографиях О. Домье, наблюдавшего французских буржуа в банях. Мефистофельская издевка слышится у "величайшего художника разложения" Сальвадора Дали, хирургически манипулирующего с плотью мира и с телом человека. О многих ли можем мы сказать: "Он идет, восхищая нас, словно поэма и даже больше" (У. Уитмен). "Как много рухляди людской", – сокрушался эстет Саша Черный в 1910 году. Он же: "На полотнах Магдалины, / Сонм Мадонн, Венер и Фрин, / А вокруг – кривые спины / Мутноглазых Акулин." "Люблю тот век нагой, – писал о древних греках Ш. Бодлер (сгубивший себя "стройной, как статуя" красотой мулатки с эбеновыми бедрами). "... А в наши дни, поэт, когда захочет ты / Узреть природное величье наготы / Там, где является она без облаченья, / Ты в ужасе, глядишь, исполняясь отвращения, / На монстров без одежд. О мерзости предел! / О, неприкрытое уродство голых тел!" Да и в одеждах эстетически сокрушающих тел в преизбытке. Нынешняя юбочная эмансипация, следуя архетипической женской сексуальной агрессивности, выставила напоказ отталкивающие, в массе своей, втиснутые во "вторую кожу", бедра и зады.

Обилие неприглядных тел можно по-видимому, отнести и на счет "генетической эрозии" как следствия "демографического взрыва XX ст." (снизилось качество семени, могут сказать биологи). Но "виновата", скорее всего, творящая Природа, которая экономно "производит" красоту. "Если бы все на земле было превосходно, – писал Д. Дидро в "Племяннике Ромо", – то не было бы ничего превосходного". Телесная красота, как и всякая красота, редка, но не случайна. Она бережно собирается по крупичкам и требует для своего культивирования все силы искусства и дарования. А кумулятивный эффект приходит медленно. Он – результат молчаливой, невольной и бессознательной работы поколений, лежащих под ним культурным слоем. Так растится жемчуг и кристалл. Природа редко производит что-нибудь во всех отношениях совершенное. Путь к нему долог, но длится оно кратко, потому что, – по мысли Микеланджело, – природа, блуждая в веках от одного лица к другому, достигает в одном лице высшего предела прекрасного, но тем самым истощается, стареет и должна погибнуть.

По поводу телесного несовершенства людей сокрушались многие художники, писатели, поэты (Рафаэль, А. Дюрер, О. Домье, А. де Сент-Экзюпери, В. Вересаев, Ш. Бодлер и др.). Закон "экономии красоты", поэтично сформулированный Шарлем Лало в 1915г., подтверждают данные статистики: красивых телом – один из десяти. Ф. Ницше, создатель гимна человеческому телу, считал, что среди людей, как и среди животных, много неудачных, которые "не должны размножаться". Вместе с тем представители самых различных направлений в эстетике согласны с тем, что человек в его лучших телесных и духовных проявлениях представляет собой наивысшую эстетическую ценность. Надо признать также, что во все времена высшим благом человека, запечатленным в философских трактатах и воспетым поэтами, являлось то, что дала ему природа, что воплощено в его телесности, его ум и способности, которые он развил. Все остальное, пишет А. Шопенгауэр в "Афоризмах житейской мудрости", – чины, богатство, приобретенные в годы жизни, славу и величие в глазах окружающих – следует отнести к ложным ориентирам счастья. Это мнение Шопенгауэра восходит к стоику Хрисиппу. Об этом же напоминает нам из XII века в поэме "Витязь в тигровой коже" Шота Руставели: величайшей ценностью мира является человек прекрасный. Поэт на протяжении всей поэмы восхищается красотой своих героев, львам подобных: "лев могучий и учтивый", "равный льву красою стана", или имеющих "кипариса стройный вид", или "стройных станом, как алоэ", "как лилея стройных станом", "с тонким станом тростника" и т.д. В русских повествованиях мужчины тоже витязи, а девушки стройны, как березки. В известной украинской песне юноша "високий та стрункий".

Многие примеры убеждают, что в человеческой телесности сущность красоты находит наиболее совершенное воплощение как общечеловеческая ценность. С. Кьеркегор выделял даже "эстетический" тип людей, отличительной чертой которых является не духовная красота, а красота физическая как высшая красота на свете. А счастье – это быть красивым. Красота, как верно заметил М. Монтень в "Опытах", является величайшей силой, привлекающей людей к общению между собой, "и нет человека, сколь бы диким и хмурым он ни был, который не почувствовал бы себя в той или иной мере задетым ее прелестью".

Творцами образов разнообразных тел являются художники, писатели, поэты. Так, согласно версии В.А. Подороги в его "Феноменологии тела", в романах Ф.М. Достоевского конструируются тела алкоголические, истерические, эпилептоидные, тела-жертвы, тела-машины и др. Богато гротескными человеческими телами творчество Н.В. Гоголя. В наше время продолжается процесс производства новых и экзотических форм телесности, который радикализуется искусством, литературой, кино, рекламой, фотографией, компьютерной техникой.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр. – М.: Рудомино, 2001. – 218 с.
2. Блюменкранц М. Мир после смерти вещей (культура непримиримой толерантности) / М. Блюменкранц // Вопросы философии – 2003. – № 2. – С. 181 – 184.
3. Быховская И.М. Номо "somatikos": аксиология человеческого тела / И.М. Быховская. – М.: Эдиториях УРСС, 2000. – 203 с.
4. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И.П. Ильин. – М.: Интрада, 1996. – 256 с.
5. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием в России сегодня / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Алгоритм, 2001. – 544 с.
6. Кутырев В.А. От какого наследства мы не отказываемся / В.А. Кутырев // Человек. – 2005. – № 1. – С. 33 – 48.
7. Панарин А.С. Постмодернизм и глобализация: проект освобождения собственников от социальных и национальных обязательств / А.С. Панарин // Вопросы философии. – 2003. – № 6. – С. 16 – 36.

8. Хоружий С.С. Герменевтика телесность и духовных традиций и Современных практик себя / С.С. Хоружий // Психология телесности между душой и телом / Ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Левин. – М.: АСТ: АС МОСКВА, 2005. – С. 166 – 192.

Ніна Молокова
(Біла Церква)

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ – КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР. МОРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ

Соціалізація особистості – одне з перших питань, що постають у суспільстві у процесі підготовки молоді до трудового життя. Формування особистості – складний процес прилучення особистості до соціального буття, тобто її соціалізації. Соціалізація охоплює усі соціальні процеси, завдяки яким індивід засвоює певні знання, норми, цінності, що дозволяють йому бути у повноправним членом суспільства [3, с. 95].

Мета соціалізації – допомогти особистості вижити в суспільному потоці криз і революцій – екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній тощо, оволодіти досвідом старших поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в ньому [1].

Основою соціалізації та духовного розвитку особистості є її моральні мотиви і ціннісні орієнтації.

Зрозуміло, що кожен будує свою позицію, орієнтуючись на моральні цінності. Вони виступають центром духовного світу людини, спільнот й здебільшого впливають на їх політичні, правові, релігійні, етичні погляди, оцінки, позиції. Це й спричинює саморегулювання соціальної поведінки, діяльності людей.

В той же час, автономність моральної свідомості дозволяє людині обирати лінію поведінки, не посиляючись на авторитет або закон. Норми права, наприклад, дотримуються не зі страху покарання, а з моральної потреби здійснювати тільки правомірні дії – жити гідно.

А у критичних, екстремальних ситуаціях моральність залишається єдиною опорою людини.

Соціалізація – процес двохсторонній.

У світі духовних цінностей молоді відбувся помітний злам. В їхній свідомості, моральних орієнтирах чітко проглядається як оновлення духовних сфер особистості на основі глибокого й диференційованого оволодіння людьми, "вічними" цінностями (істина, краса, справедливість), так і проникнення в молодіжне середовище негативних тенденцій, наявних у суспільстві. Тому, що загальні тенденції сучасного етапу суспільного розвитку, віддзеркалюючись у свідомості підростаючої особистості, впливають на формування її ціннісних орієнтацій і світоглядних позицій.

Цінності суспільного характеру поступилися цінностям індивідуального характеру. Зазнає зміни й номенклатура осіб, яких вибирає молодь як ідеал: до неї вже не належать державні діячі (ні минулого, ні сучасного), натомість визнаються ідеалами теперішні спортсмени, актори, співаки (здебільшого іноземні).

Оцінити дану ситуацію однозначно навряд чи можливо. Але необхідно враховувати. Тут би хотілось звернути увагу на нерозривність суспільних цінностей та національного виховання. Очевидним у соціалізації сучасної молоді є головне: іде процес відторгнення міфологізованих цінностей часу, що минув, і формування якісно оновленої свідомості. У зв'язку з цим постає питання про те, які ідеали необхідно презентувати молоді. З історії відомо, що всі могутні нації, які існували в минулому чи існують тепер, мали або мають ідеал, глибоко вкорінений у душах людей. В міру того, як національний ідеал втрачає

здатність полонити людські душі, нації втрачають свою могутність. Отже, національний виховний не повинен заперечувати людських, вічних цінностей (чесність, порядність, любов до Батьківщини, повага до старших тощо). Поглинаючи загально визнані цінності, національний виховний ідеал доповнює їх тими рисами, які спеціально відповідають духовності того чи іншого народу.

Сфери соціалізації: навчально-виховний процес, позанавчальна робота(участь у роботі гуртків, спортивних секцій, робота в активі групи, коледжу).

Розглянемо суттєві особливості становлення соціальної зрілості студента у процесі навчання і виховання. Виділяють три складники навчально-виховного процесу.

По-перше, сам навчальний процес має, безумовно, соціальний вплив на студента, бо: а) він протікає як у конкретних соціальних умовах /як міні-, так і макро-/, так і у спеціально відведених для цього місцях, у відповідних формах, здійснюється певними методами; б) сама особа викладача виступає конкретним носієм певних соціальних ідеалів і цінностей є прикладом, зразком для наслідування; в) ілюстративний матеріал, який використовує викладач завжди має соціальний елемент

По-друге виховна *мета* як у широкому соціологічному сенсі, так і у вузькому педагогічному полягає у тому, щоб із його допомогою формувати у студентів відповідну життєву позицію /навчати, привчити, пристосувати жити в конкретному соціальному середовищі та вміти робити адекватний вибір поведінки/.

По-третє, формувати а) сформованість світогляду /світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, переконання/; б) оволодіння певною сумою морально-соціальних цінностей, що відповідають вимогам суспільства; в) сформованість відповідного рівня емоційно-почуттєвої сфери та ціннісних орієнтацій, які б позитивно впливали на довкілля та яке б гармонійно вміщало б у себе студента.

Як бачимо, у кожному з трьох складників змісту навчання й освіти міститься соціальний елемент, який спрямовується на розв'язання проблеми підготовки студента до самостійного життя, вибору поведінки, складання професійно значущих проектів.

Використовуючи методику «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнова, ми провели дослідження структури ціннісних орієнтацій студентів першого та четвертого курсів спеціальностей «Початкова освіта», «Образотворче мистецтво» та «Соціальна педагогіка». Отримані результати свідчать про те, що для студентів перших курсів більш важливі такі цінності:

- спілкування;
- пізнання нового у світі, природі, людині;
- любов;
- пошук і насолода прекрасним.

У студентів четвертих курсів спеціальності «Початкова освіта» у процесі соціалізації переважають наступні ціннісні орієнтації:

- допомога та милосердя;
- здоров'я;
- високий соціальний статус і управління людьми;
- любов;
- високе матеріальне благополуччя.

У студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» більш виражена така соціальна установка, як альтруїзм. Це пов'язано з вивченням навчальних дисциплін різних галузей психології, особливістю навчально-професійної діяльності. Соціальний педагог представник професій, які допомагають людям, тобто професій типу «людина-дюдина». Сенса професійної діяльності соціального педагога відображає ставлення особистості до професії, для опанування якою актуалізуються її активність, і вміщує в себе професійні знання і навички, соціальні норми, цінності та ідеали. У той час як для майбутніх випускників спеціальності «Образотворче мистецтво» показники поданих складових значно нижчі.

Свої високі моральні якості майбутні педагоги розкрили в есе на тему «Моя соціалізація в процесі вивчення суспільних дисциплін. Наводимо приклади деяких з них.

Меркушева Аріна 44ПО (ф) група

Я зрозуміла, що доброта, милосердя, толерантність не втратили свою цінність в сучасному світі. Набуті знання та моя робота в «Товаристві Червого Хреста», вже 4 роки, допомогли відчувати себе частиною організованого цілого. Я гадаю, якщо окремі свідомості і самотійності об'єднуються (враховуючи глибину та непередбачуваність свого "Его") людство віднайде шляхи своєї гуманізації завдяки новим формам контакту і співробітництва.

Агнешикова Ліана 43 ПО(а) група

Переді мною раніше стояло завдання пізнати ті компоненти свого «я», які пов'язані з усвідомленням схожості з іншими людьми і відмінності від них, а зараз – тих, від яких залежить світогляд, визначення свого місця у цьому світі і т. ін. Самовизначення я передбачаю у віднайдені мною визначеної позиції в різних сферах актуальної життєдіяльності і вироблення планів на різні відрізки майбутнього життя...

Під час вивчення теми «Моральні виміри спілкування», я задумалася, як людина може змінювати свої цілі, шукати реальніші шляхи до їх досягнення і самозмінюватися.

Погоріла Наталія 42ПО (а) група

Я зрозуміла, що не тільки правові норми, а й моральні цінності (честь, гідність, толерантність, милосердя, відповідальність) сприяють адаптації людини в суспільстві. На мою думку, що високо духовна людина більш спроможна і готова соціалізуватися.

Перова Анастасія 42ПО(а)

У своєму житті я часто задумувалася, що ж таке свобода? При вивченні етико – філософських дисциплін я ще більше задумалася над проблемою свободи. Це допомогло мені осмислити значення релігії у моєму житті. Ще з дитинства нас вчать, що віросповідання, яке до нас прийшло від батьків, повинно бути і у нас самих. І раніше я так думала, як усі. Але це обмежує кожну людину. Я почала замислюватись над тим: «Чи потрібно це мені?», «Чому я не маю права змінити її або зовсім відмовитись?». І завдяки тому, що я розкрила собі сутність свободи думки, змінилися мої погляди і переконання та ставлення до релігії.

Гутник Віта 42 ПО(а) група

Завдяки здобутим знанням значно полегшилася моя комунікація з іншими: я навчилася аналізувати вчинки людей, визначати мотиви їх поведінки, і це дозволяє перевести нашу взаємодію на якісно інший рівень.

Я зрозуміла, що не залежно від того, яку соціальну роль виконує людина необхідно пам'ятати :

*«... На світі безліч таких, як я,
Але я, їй – богу, один.
У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагромаєш грізно,
Ми – це не безліч стандартних «я»,
А безліч всесвітів різних.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони «Я».
В.Симоненко*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева-Вовк М. І. Сутність процесу соціалізації студентів вищих навчальних закладів / Марія Ігорівна Алексеева-Вовк.
2. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система // Психологический журнал. – 1999. – т.20. –№5. – С.38–44.

3. Лавриченко Н.М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: пед. роздуми і нотатки. – К.: ТОВ “Інсайт-плюс”, 2006. – 279 с.

4. Якуба Е.А. Социология. Учебное пособие для студентов. – Харьков: Издательство «Константа», 1996. – 192 с.

*Андрій П'ятницький
(Київ)*

АНАЛІЗ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІУМУ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Зміна змісту життя спричинило за собою появу нових теорій і концепцій щодо сьогодення та майбутнього громадської організації, де все частіше стали звучати ідеї про виникнення віртуальних спільнот і віртуальних реальностей. Ще одним аспектом дослідження віртуалізації суспільства, виступає процес глобалізації, опосередкований новими видами комунікації, що формують єдиний інформаційний простір. Звичайно, було б не правильно пов'язувати подібне явище виключно з бурхливим розвитком інформаційних технологій, але вони внесли вирішальний внесок у становлення сучасної глобальної системи. На думку М. Кастельс, «нові інформаційні технології інтегрують світ в глобальних мережах інструменталізму, а опосередкована комп'ютерами комунікація породила нескінченний простір віртуальних спільнот». У теоріях глобалізації все частіше відзначається, що сучасна інтеграція здійснюється переважно за допомогою інформаційного обміну в глобальній мережі Інтернет, який «потрібно розцінювати в одному ряду інших проявів глобалізації і вказувати на зв'язки між ними» [1, с. 483].

Зокрема Афанасьєва В.В. характеризує Інтернет - глобальністю, величезною інформаційною ємністю, складної структурою, що самоорганізується, де «між соціумом і всесвітньою комп'ютерною мережею виникає зворотний зв'язок, який підсилює Мережа» [2, с. 61].

У дослідженнях, які аналізують соціальні Мережі, часто згадується, що Мережа не може належати одній людині або одній країні. Мережа знаходиться в колективній власності і сприяє глобалізації світового співтовариства, так як «уявляє собою не просто нову комунікаційну інфраструктуру, яка пропонує більшу пропускну здатність ... вона підвищує соціальну мобільність, сприяє комунікації, робить сильними слабких і дозволяє знаходити найкращі рішення в політиці, охороні здоров'я, освіті і т. д.».

Інтернет, безперечно, сприяє глобалізації, яка «руйнує традиційні способи людської взаємодії і заново збирає їх» [3, с. 143]. У результаті ми стикаємося з оновленим суспільством, яке стає все більш глобальним.

Таким чином, зрозуміти, що процес становлення віртуального суспільства неможливо досліджувати поза теорії глобалізації. Вчені стверджують, що до кінця другого тисячоліття світ став іншим, але яким? Важко посперечатися з тим, що інформатизація забезпечує процесам глобалізації стійке зростання і формування інформаційно-комунікативного універсуму. На тлі цих перетворень суспільство ХХІ століття народжує новий тип віртуальної реальності у середовищі соціальної взаємодії, надаючи людині можливість побачити різноманіття світів соціального устрою.

У сучасності досліджується проблематика континууму (процеси виникнення кіберспільнот), кіберпростір і кіберчас як топографічні та хронологічні виміри кіберспільнот. Як стверджує Д. Афанасьєв, зараз активізується проблематика, пов'язана з методами вивчення нового комунікативного середовища, із формуванням і функціонуванням в ньому нових теоретичних конструктів, із проблемами самоідентифікації суб'єкта взаємодії, із етичними парадигмами та правилами, які виробляються в процесі їх існування. Слід розрізняти терміни «віртуальна реальність» та «кіберспільнота». Існує два основні сенси

поняття «віртуальне». «З традиційного погляду термін «віртуальне» розкривається через зіставлення ефемерності нескінченно малих переміщень об'єктів або нескінченно малих періодів існування часток і стабільної у своїх просторово-часових характеристиках реальності. Другий сенс породжений практикою створення й використання комп'ютерних симуляцій і розкривається через зіставлення ілюзорності об'єктів, що створюються засобами комп'ютерної графіки, та реальності матеріальних об'єктів. У понятті «віртуальна реальність» два сенси парадоксально поєднуються» [4, с. 3].

Канадський дослідник Маршал Маклюен зазначив процес нарощування технологічної міцності, яка трансформувала схеми соціальної взаємодії. У революційній праці «Засіб саме є зміст» (1968 г.) він намалював картину розвитку комунікативних можливостей людини, виділяючи три періоди: акустичний, фонетичний (візуальний) і полісенсорний (екранний). На кожному етапі нові засоби комунікації змінювали мислення і діяльність людини. Наприклад, з винаходом алфавіту, на думку Маклюена, люди переключилися на візуальні відчуття в просторових рамках за допомогою очей. Тоді як «доалфавітне» суспільство сприймало інформацію на слух та жили в «акустичному просторі», позбавленому кордонів і раціональності, де переважали емоції і первісна інтуїція. Алфавіт, споруджений з частин, які окремо не мають семантичного значення, виробив у людини фрагментарне сприйняття світу, шматочки якого людина з'єднує з допомогою розуму. Лист поклав початок будівництва міст і технічного прогресу. Книгодрукування забезпечила появу масової продукції за допомогою конвеєра, здатного розмножувати однаковий товар. Створення портативної книги сприяло самотності людини і розвитку його індивідуальності. Маклюен зауважує, що «раціональність і видимість довго були взаємозамінними термінами, але ми не живемо більше в переважно видимому всесвіті» [5, с. 344]. Життя сучасної людини все більше набуває залежності від засобів, що підтримують комунікацію, які сприяють об'єднанню та заплутуванню. Знання про функціонування сфери комунікації дозволяють глибше зрозуміти громадські та культурні зміни. Електронний зв'язок змінює уявлення про час і простір як принцип обмежування соціального життя. Ізоляція зникає із зростанням числа комунікативних магістралей, що складаються з повідомлень, засоби передачі яких є їх змістом. Людина перетворюється на пристрій для прийому і передачі інформації, а «електронна система є продовженням центральної нервової системи» [5, с. 345]. Електроінформаційні засоби соціальної взаємодії розширюють просторові межі, формують нескінченну безліч реальностей, де ми знову здатні випробувати всю гамму емоцій і почуттів, від яких нас відокремили кілька століть грамотності. Наприклад, телебачення здатне включити всі почуття одночасно, встановлюючи контакт між образами і реальною людиною.

Фундаментальним дослідженням віртуалізації соціуму є робота Ульріха Бека «Що таке глобалізація?». Де безпосередньо розглядається проблема виникнення символічних світів глобальних систем і властиві їм віртуальні феномени. Описуючи стан сучасних соціальних взаємодій, У. Бек зазначає, що «в мультілокальних, транснаціональних біографіях множаться точки дотику і перетину людського життя» [6, с. 82]. Подібного роду комунікативні контакти з допомогою комп'ютерів наділяють соціум у віртуальні форми взаємодій при яких «буття стає дизайном» [6, с. 183]. Наприклад, завдяки можливості здійснювати віртуальні взаємодії за допомогою Інтернет, у великих містах зменшується кількість робочих місць, так як вони переносяться в країни з низькою оплатою праці. Це тягне за собою зміну трудового та податкового законодавства.

По суті, термін «віртуалізація» означає заміщення реальності образом-симуляцією з задіянням логіки віртуальної реальності, зокрема, за допомогою комп'ютерної техніки. Причому інформатизація постає як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної

обчислювальної та комунікаційної техніки (інформатизація в якості процесу за ст. 1 Закону України “Про Національну програму інформатизації” [7, с. 181]; за розділом 1 Закону України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” [8, с. 182].

Сучасна ситуація стосується взаємодії кожного окремого індивіда не з речами чи інститутами, а з їхніми симуляціями. Характеристики віртуальної реальності можна застосовувати до сучасного інформаційного суспільства (нематеріальність дії, ефемерність, умовність параметрів), де за рахунок образів-симуляцій реальних вчинків чи речей можна отримати ефект відповідності соціальним нормам. На етапі постмодерну індивід за рахунок віртуальної реальності починає сприймати довкілля як ігрове середовище, усвідомлюючи керованість його параметрів і, відповідно, умовність, можливість виходу з нього. Інформаційно-комунікативний простір інформаційного суспільства можна тлумачити як реальність, що сприяє встановленню в індивідуальній та масовій свідомості особливих ціннісно-смыслових установок.

Розгляд глобальної віртуалізації засноване на технічному аспекті відтворення віртуальних світів, але з урахуванням їх глибокої дифузії у реальні соціальні процеси. Такий синтез веде до появи у суспільстві все більш складних структур і форм взаємодій. Від технологічних імітацій предметного світу людство переходить до імітації соціальних відносин - як нового соціального феномену. Трансформується статусна-рольова складова соціальних відносин, на що вказує зауваження Чернова А.А.: «інтерактивність нових медіа надає аудиторії безпрецедентну можливість вибору змісту, одночасно перетворюючи її в редактора, навіть в творця нових змістовних продуктів, що сприяє підвищенню рівня її зацікавленості і активності» [9, с. 61].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Марков Б.В. Человек в эпоху масс-медиа (символы эпохи Internet) // Информационное общество: сборник. – М.: АСТ, 2004. – С. 452-507.
2. Афанасьева В.В. Тотальность виртуального // В.В. Афанасьева. – Саратов: Научная книга, 2005, – 104 с.
3. Хилд Т.К. Космополитический проект: имеет ли Интернет глобальное публичное значение? / Томас К. Хилд // Интернет в общественной жизни / [Нюсбаум Х., Интрона Л.Д., Уочбройт Р. и др.], под ред. В.В. Геринг. [Пер. с англ. А.Смирнова]. – М.: Идея-Пресс, 2006. – 160 с.
4. Афанасьев Д. Роль Интернет-мережевих спільнот у становленні інформаційного суспільства в Україні // Віче. – 2010. – № 2. – С. 2-4.
5. Маклюэн М. Средство само есть содержание // Информационное общество. – М., 2004. – С. 345.
6. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; Общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
7. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
8. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
9. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К0», 2003. – 232 с.

ІСТОРІОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ ТА КОНФЛІКТІВ

Постановка наукової проблеми. У всі часи, з моменту переходу людства до цивілізації, історіософська свідомість так чи інакше «торкалася» проблеми соціальних криз у релігійно-побутовому, моральному, метафізичному, науковому, діалектичному та інших планах, оскільки в кожен історичну епоху в ній відображалися пануючі уявлення про суспільство та місце в ньому людини. Окрім того, ці проблеми проявляються не лише в соціальних уявленнях, але й у спробах їх вирішення через бажання уникнути негативного. Саме в цьому аспекті людська екзистенція проявлялася найбільше. Дивовижно, до чого подібними були соціальні кризи у різні історичні епохи і до якої міри вони виявлялися різними, коли особа ставила питання та отримувала відповіді щодо їх причин та сутності. Сукупність останніх і відображала в кожному випадку ступінь і форму історіософської культури, а їх змінність у часі – суспільний розвиток у цілому.

Саме час постає своєрідним віддзеркаленням динаміки історичного процесу – «втрачені» можливості минулого завдяки людській діяльності, що відбувається в теперішньому, компенсується не лише успіхами, а й соціальними кризами. Всередині однієї і тієї епохи чи з часом виникає екзистенційне самовідчуття, що виявляється на фоні пануючого самовідчуження і тривожної інтуїції перед загрозою соціальних конфліктів, криз, душевної стурбованості, тривог «перехідного періоду».

Тому нашим завданням є розглянути проблему соціальних конфліктів і криз, охарактеризувати історіософію криз. Це означає помістити події в контекстне значення, співвіднести їх як частину і ціле. Поза зв'язками із соціальною свідомістю неможливо пояснити, чому «бачення» конфліктів і криз від однієї епохи до іншої настільки різні, що в них досить важко визначити спільне, а воно ж є. До того ж, писана історія та історія реальних людей в соціальних конфліктах і кризах ніколи не співпадають, так само як теоретичні положення і реальність. Окрім того, щоб об'єктивно визначити клас соціальних конфліктів і криз, необхідно отримати теоретичний і практичний доступ до них, тобто «віднайти себе» в полі зору дослідника, який повинен «помітити», «усвідомити», «оцінити», «визначити» міру їх важливості для розуміння зазначених процесів та явищ. І саме в цій ситуації впливає і належність до їх конкретної нації, класова приналежність, регіональність, інтелектуальність, виховання, освіта, ставлення до релігії, моральні принципи, матеріальне становище, особистісні цілі, бажання, інтереси, логіка і алогізм, бажання відстояти в соціальних конфліктах власну точку зору і позицію тощо.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Суспільство, як і будь-яка відносно-цілісна система, для свого нормального функціонування потребує наявності потоку безперервної інформації. Однак специфічною особливістю суспільства є те, що в його пам'яті поряд з «поточною», функціональною інформацією зберігається також і тривала, що стосується генезису суцього. Із зазначеними моментами екзистенції, що «прориваються» і проявляється в генезисі (минуле), видовому теперішньому (сучасність), бажаних елементах майбутнього відбувається характеристика «вічних» питань історіософії, в яких основною динамічною силою виступає сучасність.

Соціальні конфлікти і кризи можна розглядати з двох основних позицій: 1. Безперервності. 2. Перервності. У першому випадку дослідник так чи інакше стикається із їх наступністю. У другому – мова ведеться про час спостерігача та змінність «пояснювальних схем», парадигм чи зразків. Спостерігаючи соціальні конфлікти і кризи, можна визначити їх певну послідовність. Причому рух відбувається не лише «зверху до низу», але й «знизу до верху», а тому абстрактні узагальнення необхідно є необхідними в обох позиціях. Коли

відбувається зміна уявлень на цьому рівні, рух продовжується, але вже на довільно-новому змісті, «наповненому» іншими абстракціями, що піднеслися «знизу до верху».

Згідно логічних положень П.Сорокіна, у суспільстві людина спостерігає два паралельні процеси: 1. Занепад попередніх систем. 2. Нездатність сучасних політичних систем задовольнити духовні та матеріальні потреби людей. Подібний кризовий стан будь-якого суспільства досить часто приводить до «тоталітарної конверсії», і чим складніший кризовий момент, тим глибшою стає його «тоталітарна трансформація». Послаблення ж критичної ситуації в суспільстві веде до «тоталітарної реконструкції», до менш регламентованих і свободних способів життя. Чим більше слабшає критичний момент, тим ширше здійснюються «свободні реконструкції». І якщо в майбутньому вдасться уникнути великих катаклізмів, то негативні соціальні системи зникнуть [1, с.16-17]. Отже, конфлікти і кризи є невіддільними від історії. А тому вони не можуть бути «відхиленням» від норми і самі можуть стати «нормою» співіснування людей, формою встановлення і змін в системі потреб, інтересів, будь-яких відносин і стосунків.

Усі ознаки соціального добра і зла мають свої причини та корені у загальному розвитку суспільства. Ми живемо в час, коли маємо неймовірну здатність творити, але фактично не знаємо «що і як», бо, володіючи значними багатствами, продовжуємо «плисти за течією». І саме соціальні кризи починають виявлятися в конфліктах як завершальній ланці механізму вирішення суперечностей в суспільстві, соціальних групах, на рівні індивідів.

На макрорівні передумовою формування конфліктів і криз є саморозвиток різних соціальних структур, який неминуче призводить до появи суперечностей, розвитку іншої точки зору та виникнення «нової якості», що проявляється у різних формах зіткнення. На мікросоціальному рівні конфлікт і кризи зумовлюються участю, діяльністю індивідів, які через власну свідомість та волю формують, реалізують і захищають конкретні інтереси. Тут конфлікти і кризи виявляють свою сутність як зіткнення групових і особистих інтересів, що обумовлені і відображають різні ціннісні орієнтації та норми представників окремих груп. Особливе значення у конфліктних ситуаціях належить системі управління. Реалізуючи рішення, обґрунтовані за умов різкого дефіциту інформації чи на основі неточної інформації, ці обставини здатні загострити і спровокувати конфліктні ситуації.

Уперше проблема суспільних конфліктів постала у творчості античних філософів (Герекліт, Сократ, Платон, Аристотель, Епікур та ін.). Джерела конфліктів бачилися у порушенні державою принципу справедливого розподілу майна та почестей. Це порушення міри вело до зростання корисливості і марнославства, до надмірного багатства і надмірного користування почестями державних людей. Таке припущення про причини конфлікту виходило із загальної ідеї первинності держави по відношенню до окремої людини (Аристотель).

У добу Відродження проблемою конфліктів займався Н.Макіавеллі, вбачаючи їх природу у матеріальних, майнових, економічних та інших інтересах людей. Епоха Нового часу розглядала кризи і конфлікти не як обумовлені суспільним устроєм, а викликані самою природою людини, її прагненням до рівності. А оскільки досягнути її повною мірою неможливо, і виникають різного роду конфлікти. Вперше поняття «конфлікт» було протиставлено поняття «договор», «консенсус» (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є та ін). Надалі вагомий внесок у розробку проблеми конфліктності внесла німецька класична школа філософії, зокрема, вчення Г. Гегеля про суперечності та боротьбу протилежностей. У цілому для цього етапу вивчення проблеми характерно те, що конфлікт розглядається в контексті більш загальних проблем, наприклад, у співвідношенні суспільства і особистості.

А.Сміт зазначав, що економічні суперечки класів у суспільстві виступають джерелом соціальних конфліктів. Дещо пізніше ці положення були використані К.Марксом, який обґрунтував теоретичні положення соціальних конфліктів (класова боротьба, революції, війни, суспільні рухи), що обумовлені економічними причинами.

Г.Зіммель обґрунтував теорію про неминучість проявів конфліктів у суспільстві, пояснюючи це наявністю процесів асоціації та дисоціації у різних суспільних групах. Саму природу конфліктів Г.Зіммель зводив до біологічної природи людини. У подальшому теоретичні основи конфлікту ровивали Л.Козер (теорія конфліктного функціоналізму, в якій підкреслював позитивні функції конфлікту для збереження соціальних систем). Р.Дарендорф (діалектична теорія конфліктів).

Е.Тайлор і Дж.Фрезер причину конфліктів вбачали у зіткненні культур та розбіжностях у знаннях, традиціях, праві, моралі, мистецтві тощо. Своєрідне ставлення до конфліктів були сформульовані Й. Гердером, І.Кантом, Г.Гегелем, Ф.Шиллером, А. і Ф.Шлегелями, В.Гумбольдтом, М.Данилевським, Ф.Ніцше, О.Шпенглером, Е.Гуссерлем тощо. Фактично всі дослідники конфліктних ситуацій вбачали в розбіжностях соціальних та індивідуальних інтересів, що пов'язані з усіма особливостями людського життя, стосунків в економіці, соціальності, політиці, духовності, культурі, побуті та іншому. А тому класифікація конфліктів і криз є досить розгалуженою і неоднозначною. Це саме стосується умов, засобів, механізмів, методів їх розв'язання. Протягом свого існування суспільство і людина знаходяться в стані постійного вибору, в якому пріоритет належить духовності, а тому він виступає найскладнішим і найсуперечливішим, і одночасно є найвідповідальнішим. Духовний вибір є безмежним і разом з тим «замикається» на проблемі добра і зла, правди і неправди, здійсненності і нездійсненності. Саме тут совість характеризує оцінки людської відповідальності та дій.

Ключову роль у формуванні цих положень відіграли Ф.Ніцше, М.Хайдеггер, Л.Вітгенштейн, М.Вебер, М.Фуко, Х.Ортега-і-Гасет, які показали, що європейська цивілізація при всій пропаганді гуманістичних цінностей, демократизму і прозорини свого часу посилила концепції європоцентризму, технократії, тоталітаризму, негативного ставлення до природи тощо. М.Костомаров, М.Драгоманов, М.Грушевський, Н. Полонська-Василенко, П. Голубенко та ін. причиною конфліктів вважали претензії кожного князя, правителя на одноосібну владу, землю, майно.

У різній мірі цих питань торкалися Ж.Дерріда, Ф.Ліотар, Ж.Бодрійар, Р.Рорті, Ф.Джеймсон, Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі, та інші. Вони намагалися досягти відносно адекватного відображення сучасної кризової екзистенційної ситуації, що має наступні «заслуги»: Освенцім, Хіросіму, Нагасакі, Чорнобиль, Голокост, військово-національні та релігійні конфлікти, спроби реконструкції тоталітарної соціальності, економіко-політичні, духовні кризи та конфлікти тощо.

Здавалося б, що джерела конфліктів теоретично обґрунтовані, зміст їх розкритий. Проте життя свідчить про інше. Нехтуючи матеріальними інтересами або залишаючи їх вирішення на майбутнє, люди і соціальні групи активно відстоюють расові, національні чи релігійні погляди, наприклад, хрестові походи, релігійні війни тощо. А міжнаціональні конфлікти, різні форми зіткнення народів з ХІХ ст. продовжуються і в ХХІ ст.

Зрозуміло, що «академічні» дослідження не в повній мірі співпадають з практикою, а історіософські дослідження не в повній мірі відповідають вимогам сучасності. Практично відсутня систематизація конфліктно-кризових явищ у різних суспільствах, здійснюється лише певна інтерпретація поверхневого смислового нашарування, яка не є завжди успішною. Аналіз творчості різних мислителів руйнує одні міфи і одночасно конструює нові, ніби «вільні» від ідеологічних штампів однозначності. «Прокрустове ложе» примітивної ідеології, рамки якої складають поняття «хаос», «аморалізм», «бездуховність», «варварство», «прогулянки по історії», «принцип відсутності принципів», «негативізм», «злагода з незлагодою», «діалог з хаосом», «добрий диявол», «гармонія з хаосом», «деконструкція», «порядок у напівсвітлі», «ворожість та нетерпимість іншого», «комуно-фашизм», «гнучке мислення» тощо, широко використовуються для прихованої підтримки кризових і конфліктних станів у суспільстві.

Занепокоєння інтелектуалів викликає і «навала» негативізму, руйнування колективних сподівань, мрій, прагнень, девальвація ідеологічних принципів, надмірне захоплення плюралізмом, індетермінізмом, туга за одностайністю, нелінійностями, гармонізація тотальностей, девальвація довіри до всього свого, дисенсні надії та інше. Як діяти у такій складній ситуації і яку з можливих інтерпретацій вважати вірною? Чи варто взагалі ці положення використовувати стосовно духовності та при аналізі кризових і конфліктних ситуацій?

Фактично найширший міфотворчий процес активно здійснюється на рівні «Соціальний світ» і «Я», де більше емоцій, уяви, побутових положень, ніж історіософських досліджень. Ідея «вічного повернення» і «врятування», месіанізму на психологічному рівні наближають людину до загрози змін до гіршого в складному потоці часу. Не лише розуміння історії пов'язане з месіанізмом. Історія твориться в очікуванні, що у майбутньому будь-які страждання припиняться і відбудеться звільнення не лише від рабства, але й перетворення страждання в благо.

Пронизані увагою людини і суспільства на подієвому рівні історіософських характеристик соціальні конфлікти і кризи найбільше проявляються в наступних послідовностях: 1. Перетворення військово-політичних подій в єдиний об'єкт дослідження. 2. Спроб осмислення соціальних конфліктів і криз на рівні активної меншості суспільства і пасивної більшості. 3. Психологізація соціальних подій та процесів через поняття «національні мотиви», «національна ідея», «суспільно-корисні мотиви», «історико-містичні таємниці своєї та чужої історії», «вигідні етичні оцінки» минулого і сучасного тощо. 4. Прагматичне ставлення до соціальних конфліктів і криз через поняття привід, причина, наслідок, послідовність, бажаний результат, наявність ієрархії очікуваних результатів соціальних конфліктів та криз, «вплетення» їх у канву реальних подій, значний елемент принадності і навіть елемент «забавності» учасників тощо. Фактично перед суспільством і людиною постає дилема, в якій необхідно дати відповідь на питання: «Що це?», «Чому?», «Для чого?» здійснюються зазначені процеси і яка їх користь.

Варто пам'ятати і про таке: у перекладі з грецької «криза» означає «поворотний пункт», «вихідний пункт». Іншими словами, вона передбачає не лише історико-філософські, соціальні, політичні чи інші її характеристики, але, в першу чергу, можливості виходу з неї. Криза – це не загибель, а поворотний пункт. Таку думку висловив Е. Гуссерль, вважаючи, що у його час хворе європейське людство вже досягло цього поворотного пункту і треба щось радикально змінити в сфері теоретичного бачення, у його духовних установках. На його думку, вихід полягає у зміні науково-теоретичного бачення світу (зокрема, світу суспільного життя), на іншу установку, яка базується на донаукових шарах повсякденного досвіду. За Е.Гуссерлем, життєвий світ є сукупністю повсякденних стосунків людей в усіх сферах їхньої життєдіяльності, стосунків, які складаються природно-історично на відміну від міжлюдських контактів, які задають та регулюють державні структури та глобалізувальні машини цивілізації. Отож, криза наштовхує на необхідність перебудови смислу, установок світу повсякденного життя [1, 14-20].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Фактично соціальні конфлікти і кризи – це «істина в процесі», що в своєму розвитку проходить ряд послідовних етапів, на кожному з яких історіософське мислення конкретної епохи і пануючий політико-економічний режим мають свої особливості в теоретичному і практичному планах. У кінцевому рахунку лише кожна форма соціальної організації буде визначати, що для неї є приводом, причиною і наслідком соціальних конфліктів і криз, що з них залишиться у пам'яті і які наслідки вони набудуть у наш час та «увійдуть» до майбутнього. У наш час вони є одночасно «розумно-нерозумні», «істинно-неістинні», оскільки «не вкладаються» в рамки нашого суб'єктивно-трансцендетального світогляду.

Як бачимо, філософське осмислення людини, узагальнене, інтегральне розуміння особистості з її долею, місцем в природному і соціальному світі впродовж всієї історії

людства пов'язане з осягненням феноменів «соціальна криза» та «конфлікт» у таких суттєвих аспектах як його природа, роль конфліктів у житті людини і суспільства, як одна з найбільш напружених дилем для особистості. Таким чином, система орієнтації на соціальні конфлікти та кризи – світоглядні ціннісні характеристики в кожному соціальному середовищі пов'язані з характером і способами пояснення, на які здатен сам дослідник як носій тих чи інших настанов, де факти та їх характеристики можуть не співпадати, перекручуватися, замовчуватися. В дійсності це своєрідний кордон людського світогляду, в якому концентрується зв'язок минулого, сучасного і майбутнього через спроби зрозуміти об'єктивне і суб'єктивне. Людське буття завжди було втаємниченим. Осягнути і вичерпно відповісти на нього людині не дано. На кожному кроці своєї історії вона досягала певних успіхів у спробах вирішення появи у світі, власної природи, своїх можливостей і перспектив. Але досягнуте постійно піддавалося сумнівам, переосмислювалося і вирішувалося в інших аспектах. Всі вони ставили своїм завданням принадити і спокусити людей ілюзорно-привабливими проектами, де соціальних конфліктів та криз просто не може бути.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрицький Є. Велика криза та її наслідки. Круглий стіл часопису «Філософська думка» Є. Бистрицький // Філософська думка. – 2009. – № 2.
2. Согомонов А. Ю. Судьбы и пророчества Питирима Сорокина / Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество: Пер. с англ. – М.: Политизат, 1992. – 543 с.

СЕКЦІЯ: ХІМІЯ

*Сергій Зубко, Володимир Єзіков, Тетяна Попович
(Херсон)*

ОЧИСТКА СТИЧНИХ ВОД ТА ЇХ ОБРОБКА

Вступ. У процесі виробництва утворюється значна кількість стічних вод, що містять йони важких металів – Феруму (Fe^{2+} , Fe^{3+}), Ніколу (Ni^{2+}), Купруму (Cu^{2+}), Хрому (Cr^{3+} , Cr^{6+}) і Цинку (Zn^{2+}). Такі стічні води не можуть безпосередньо скидатись у водойми і потребують очищення.

З метою очищення стічних вод широко використовуються адсорбенти різної хімічної структури та різного механізму дії. Адсорбенти, що традиційно використовуються мають зазвичай високу вартість, витрачаються у великих кількостях і потребують регенерації. Тому, актуальним на сьогоднішній час є пошук шляхів оптимізації адсорбційних методів вилучення йонів важких металів із стічних вод з використанням дешевих природних адсорбентів, які є відходами агропромислового комплексу [1,с.15].

Мета роботи – покращення екологічного стану водного басейну шляхом видалення з водного середовища йонів важких металів адсорбційним методом.

Матеріал і результати дослідження. Для дослідження процесу очищення приготувати модельні стічні води з концентрацією йонів ферум (III) хлориду 200 мг/дм^3 , 5 мг/дм^3 для Ніколу, 1 мг/дм^3 для Купруму, 10 мг/дм^3 для Хрому. Адсорбцію проводити об'ємним методом при перемішуванні на магнітній мішалці (рис.1.1). Кількість йонів визначати фотометричним методом за вказаними методиками [3, 4, 6, 7].

Як адсорбент використовувати модифікований розведеною сульфатною кислотою адсорбент на основі первинної обробки відходів соняшника. Перспективність використання відходів соняшника обумовлена тим, що його основними компонентами є целюлоза –30-34%, геміцелюзи – 25-30%, лігнін – 15-17% . Фібрілярна будова целюлози та лігніну мають дуже розвинуту пористу структуру, вони визначають механічну міцність сировини та є дуже стійкими в хімічному відношенні речовинами. Геміцелюлози є сумішшю полісахаридів (пентозанів і гексозанів), які здатні до гідролізу під дією кислот. Рослинні відходи містять 25-30% мас. геміцелюлоз [2, с. 300].

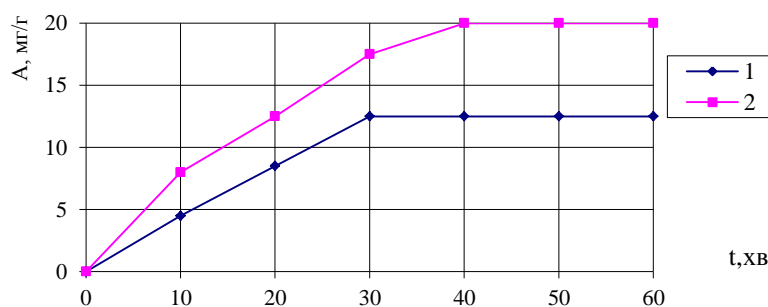

Рис. 1.1. Кінетика адсорбції йонів Феруму (III) на активованому вугіллі (1) і на відходах соняшника (2) з концентрацією $C(\text{Fe}^{3+}) = 3 \text{ мг/дм}^3$

Для кожного металу характерна своя оптимальна область значення рН. У лужному середовищі відбувається розчинення гідроксидів металів і вимивання їх у розчин; у дуже кислому середовищі відбувається руйнування водневих зв'язків і речовина, що адсорбується, легко знімається з поверхні адсорбенту. У дуже кислому (рН=2) і лужному (рН=11) середовищі йони металів не закріплюються на адсорбентах, а виділяються у фільтрат (рис.1.2).

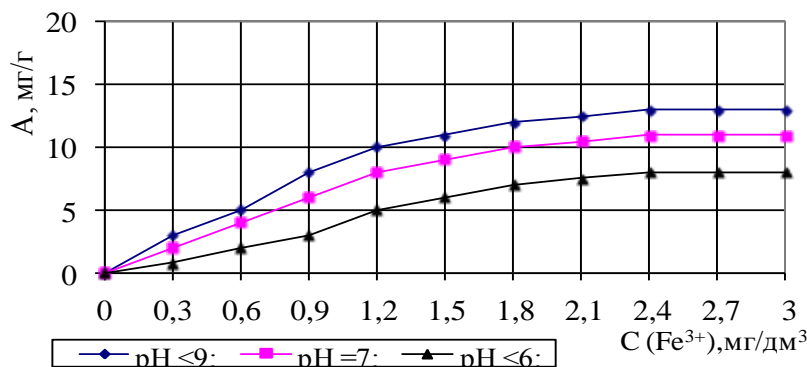

Рис. 1.2. Залежність адсорбції йонів Феруму (III) від реакції активного середовища на відходах соняшника

Найкраще вилучення для йонів металів адсорбцією на адсорбенті із відходів соняшника досягається в інтервалі pH від 8 до 9. При проведенні адсорбції в умовах лужного середовища (pH=9) збільшення адсорбційної ємності спостерігається утворення гідроксидів, які залишаються в порах адсорбенту і не потребують спеціального осадження.

Кількість адсорбованих катіонів металів на 1 г адсорбенту визначати за формулою:

де C_0 – початкова концентрація катіону в модельній стічній воді, мг/дм³;

C_p – рівноважна концентрація катіону, мг/дм³;

V – об'єм стічної води, мл;

m – маса наважки адсорбенту, г.

Як видно з рис. 1.3 модифікований адсорбент адсорбуючи на своїй поверхні йони Феруму, Хрому, Ніколу, Купруму очищує воду від поліантів на 70%, що на 30% більше ніж активоване вугілля і 60% за рослинний адсорбент. Крім того, найвищий ступінь вилучення спостерігаємо для катіонів Хрому, потім для Ніколу, Купруму, та Феруму.

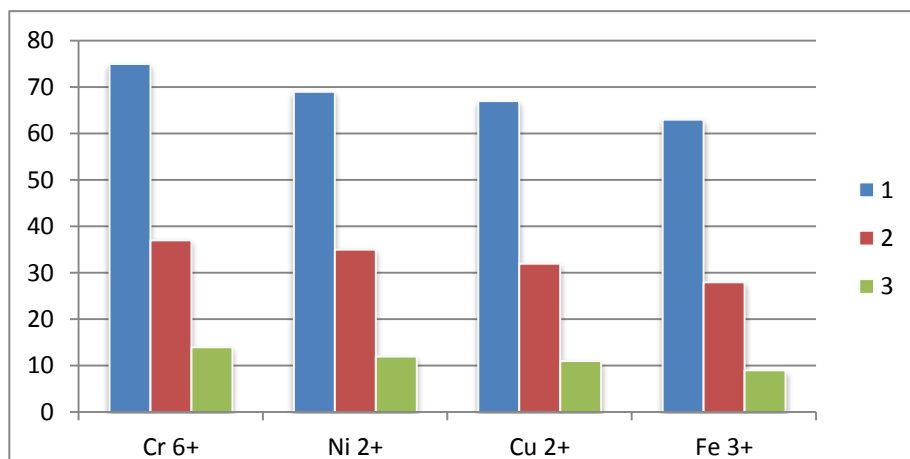

Рис.1.3. Адсорбційні властивості досліджуваних адсорбентів :
1-модифікований адсорбент; 2 -активоване вугілля ; 3 - відходи соняшника

В роботі була розрахована теоретична рентабельність модифікованого сульфатною кислотою адсорбента: економічна доцільність заміни 1т активованого вугілля вартістю 14 тис. гривень на 1т модифікованого рослинного адсорбента вартістю 9,3 тис. грн., складатиме економію кожної партії адсорбенту на 40% (табл.1.1.), а в перерахунку на адсорбційну ємність модифікований рослинний адсорбент буде витрачатися на 55% менше, ніж активоване вугілля [5, с.25].

Прогнозований економічний ефект використаного модифікованого соняшникового адсорбента

Адсорбент	Маса адсорбента 1 т	
	Вартість, тис.грн	Адсорбційна ємність, кг/т
Активоване вугілля	14	21
Модифікований рослинний адсорбент	9,3	46

Слід відзначити, що відпрацьований адсорбент рослинного походження утилізується шляхом спалювання у печах, таких як камерна, барабанна або циклонна, а у результаті хімічної реакції утворюються оксиди важких металів, які надалі можна використовувати як вторинну сировину.

Висновки.

1. Отримано новий адсорбент на основі відходів соняшника, який є ефективним для очищення стічних вод від йонів Феруму, Хрому, Ніколу, Купруму, відповідає сучасним вимогам – він досить дешевий і недефіцитний.

2. Порівняння адсорбційної здатності рослинного адсорбенту з адсорбційною ємністю найбільш поширеного адсорбенту – активованого вугілля – надає перевагу рослинному адсорбенту.

3. Адсорбційна ємність рослинного адсорбенту майже на 55% вища, ніж у активованого вугілля.

4. Проведені дослідження дозволяють зменшити надходження у навколишнє середовище відходів агропромислового комплексу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Т.Н. Изучение свойств адсорбентов, полученных из растительных отходов / Алексеева Т.Н., Корцова Е.Л., Демин О.А. // Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету. – Кременчук, 2005. – Вип. 5(34). – С. 126-128.

2. Запольський А. Фізико-хімічні основи технології очищення стічних вод / А. Запольський, М. Мішкова-Клименко, І. Астрелін та ін. – К.: Лібра, 2000. – 552 с.

3. Калініченко О. Методика виконання вимірювання масової концентрації Хрому загального, Хрому (VI) та Хрому (III) екстракційно-фотометричним методом з дифенілкарбазидом / О. Калініченко. МВВ №081/12-0114-03. – К., 2001. – 20 с.

4. Калініченко О. Методика виконання вимірювання масової концентрації Ніколу (II) фотометричним методом з диметилгліоксимом / О. Калініченко. МВВ № 81/12-0178-05. – К., 2000. – 18 с.

5. Унифицированные методы анализа вод / Под ред. Ю.Ю. Лурье. – М.: Химия, 1973. – 376 с.

6. Чорна С.В. Методика фотометричного визначення Феруму (III) та Феруму (II) з сульфасаліциловою кислотою в стічних водах / С.В. Чорна. КНД 211.1.4.040-95. Видавництво офіційне. 1995. – 12 с.

7. Чорна С.В. Методика фотометричного визначення Купруму (II) з дикупральом в стічних водах / С.В. Чорна. КНД 212.1.5.040-96. Видавництво офіційне. 1996. – 10 с.

СЕКЦІЯ: ЮРИДИЧНІ НАУКИ

**Світлана Папаяні
(Маріуполь)**

**КОНСТИТУЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Роль парламенту в здійсненні зовнішньої політики головним чином пов'язана з тим місцем, яке він займає у всій системі вищих органів державної влади. Верховна Рада України (далі: ВРУ) згідно Конституції України є єдиним органом законодавчої влади в країні [4]. Сучасний етап правотворчості і державного будівництва в Україні відбувається в умовах реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави на інтеграцію до Європейського Союзу, що обумовлюється об'єктивними факторами міждержавних інтеграційних процесів у світі. Зазначені процеси зумовлюють певну трансформацію нормативно-правового об'єму і юридичного змісту конституційних повноважень парламенту в сфері реалізації зовнішньої політики.

Згідно з доктриною конституційного права парламент не має статусу органу зовнішніх зносин та не може самостійно представляти державу у міжнародних відносинах. На думку професора А. О. Мішина, навіть найпотужніші закордонні парламенти можуть впливати лише на розробку зовнішньополітичних доктрин, але не на їх практичне застосування [7, с. 264]. Такої ж думки дотримується і А. О. Трутенко, наголошуючи, що парламент, як колективний орган, не придатний для представництва держави у зовнішніх зносинах [15, с. 163]. Однак, ВРУ виконує важливу роль у сфері здійснення зовнішніх зносин. Вона може схвалювати і підтримувати зовнішню політику, що формується і реалізується главою держави і урядом або ж висловлювати недовіру такій політиці та вимагати її зміни.

Місце ВРУ у сфері зовнішніх зносин відрізняється як особливостями конституційно-правового статусу парламенту, так і загальними рисами, які властиві більшості парламентів демократичних держав. Парламент є важливим засобом впливу внутрішньої політики на зовнішню політику. На думку А. В. Ісаєнко та О. С. Рудоквас, Парламент – єдиний орган, з існуючих в державі, до повноважень якого віднесено здійснювати зовнішньополітичний курс і контролювати зовнішньополітичну діяльність всього державного механізму поряд з іншими органами зовнішніх зносин [3]. Тому, слід враховувати, що ефективність реалізації зовнішньої політики значною мірою залежить від характеру взаємодії виконавчої і законодавчої гілок влади.

Повноваження ВРУ у галузі зовнішньої політики визначаються ст. 85 Конституції України [4]. Проте її положення не містять детального визначення зовнішньополітичної компетенції представницьких органів. Конституція наділяє Парламент такими правами, як прийняття законів, що визначають загальні напрями зовнішніх відносин держави або регулюють деякі аспекти зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності; питання вирішення війни та миру; ратифікації та денонсації міжнародних договорів; парламентського контролю за діяльністю виконавчих органів влади, зайнятих реалізацією зовнішніх функцій; визначення бюджету цих органів тощо.

Х. В. Приходько виокремлює специфічні ознаки, які визначають особливі риси функцій ВРУ як законодавчого органу державної влади в системі органів держави та висловлює низку міркувань про те, що закріплення повноважень Парламенту на конституційно-правовому рівні забезпечує легалізацію функцій парламенту та гарантує виконання їх у режимі законності і відтак зумовлює зміст функцій ВРУ [8, с. 11]. Як зазначає В. О. Захаренко, участь парламенту в зовнішньополітичній діяльності визначається трьома «класичними» функціями: законодавчою, контрольною і бюджетною [2, с. 28]. На нашу думку, ключовим повноваженням ВРУ у сфері зовнішньої політики є його участь в законодавчому оформленні, ратифікації та денонсації міжнародних договорів. Враховуючи зазначене, зауважимо, що

специфіка повноважень ВРУ у зовнішньополітичній сфері може бути зрозуміла і розкрита через призму його загальних функцій.

Дотримуючись схожої думки, О. Г. Макаренко усі повноваження Верховної Ради України поділяє на чотири основні групи: 1) повноваження загального характеру, реалізація яких пов'язана з міжнародною діяльністю країни: прийняття законів; визначення основних засад внутрішньої та зовнішньої політики; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; 2) спеціальні зовнішньополітичні повноваження: оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру; схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; затвердження указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 3) контрольні повноваження: контроль за виконанням бюджету, зокрема у сфері зовнішньої політики; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів відповідно до Конституції та закону; здійснення контролю за використанням одержаних від іноземних держав позик; здійснення парламентського контролю; ухвалення рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України або групи чи комітету Верховної Ради; 4) установчі повноваження: призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, міністрів оборони та закордонних справ, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, а також Голови Служби безпеки України; затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки, Збройних Сил та інших військових формувань [6, с. 100–101].

Важливим у реалізації законодавчої функції Парламенту, з точки зору зовнішньополітичної діяльності, є те, що ухвалюючи, або не ухвалюючи законодавчі акти в рамках адаптації до права Європейського Союзу (далі: ЄС), він здійснює значний вплив на темпи європейської інтеграції. Ратифікуючи та приєднуючись до міжнародних договорів, ВРУ визначає конкретний зміст відносин з зарубіжними країнами та міжнародними організаціями.

Згідно з Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства ЄС [9], ВРУ є одним із органів, відповідальних за узгодження законодавства. Зокрема, вона забезпечує виконання Програми з питань, які належать до її компетенції; розглядає проекти законів України, розроблені на виконання Програми; визначає цілі та завдання другого та наступних етапів виконання Програми, встановлює їх часові межі; вносить зміни до Програми; щороку заслуховує доповідь про стан виконання Програми; забезпечує експертизу внесених до ВРУ всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність.

Конституційною основою участі ВРУ у законодавчому оформленні ратифікації і денонсації міжнародних договорів є положення п. 32 ст. 85 Конституції України, відповідно до якого Парламент надає у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію [4]. Однак національне законодавство не узгоджене з зазначеним пунктом Конституції України, який вимагає надавати згоду на обов'язковість міжнародних договорів України у встановлений законом строк. На практиці ця норма фактично не реалізується та здійснюється без обмежувальних термінів.

Важливою функцією ВРУ є здійснення парламентського контролю за реалізацією зовнішньополітичних рішень [5, с. 124]. Це можливо завдяки існуванню Комітетів Верховної Ради України, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісії [10], Уповноваженого ВРУ з прав людини [14], Рахункової палати [13] тощо. Головними комітетами, що беруть участь у здійсненні зовнішньої політики України та формуванні конституційно-правового

механізму реалізації зовнішньополітичної діяльності в цій галузі є Комітети ВРУ у закордонних справах, з питань європейської інтеграції, а також з питань національної безпеки і оборони. Комітети забезпечують детальний розгляд питань, винесених на обговорення парламенту, здійснюють законопроектну роботу, виконують контрольні функції, а також є організаційно-правовою основою для необхідної спеціалізації представницького органу у сфері зовнішніх зносин.

Що стосується безпосередньо Комітету ВРУ з питань європейської інтеграції, то серед завдань, що покладені на нього, основними є: участь України в міжнародних інтеграційних процесах; адаптація українського законодавства до законодавства ЄС; оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції; забезпечення міжпарламентських зв'язків у межах співробітництва України з ЄС; координація програм технічної допомоги ЄС Парламенту України та спеціальних навчальних програм; надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з ЄС та його державами-членами, денонсація зазначених міжнародних договорів України; транскордонного та міжрегіонального співробітництва з країнами ЄС та інші [11].

На регулярній основі ВРУ бере участь у роботі низки міжпарламентських організацій: Міжпарламентському союзу; Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ); Європейському парламенті; Парламентських асамблеях ОБСЄ (ПА ОБСЄ); Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) Західноєвропейського союзу; НАТО; Міжпарламентській асамблеї держав-учасниць СНД (МПА СНД); Парламентському вимірі Центральноєвропейської ініціативи та інших.

З огляду на активну участь України в євроінтеграційних процесах, що відбуваються сьогодні у світі, особливого змісту набуває партнерство ВРУ та Європейського парламенту в рамках українсько-європейського діалогу, що розвивається на основі ст. 91 Угоди про партнерство і співробітництво України з ЄС [12] та Угоди про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами – з іншого [16].

Отже, враховуючи те, що Парламент не має статусу органу зовнішніх зносин, його ключову роль у конституційно-правовому механізмі здійснення зовнішньої політики визначає той факт, що ВРУ ухвалює державні рішення вищої юридичної сили, які необхідні для здійснення зовнішніх відносин. Парламент може більше за всі державні органи реагувати на суспільну думку в країні та у формі закону визначати засади зовнішніх відносин. Проте, як зазначає Р. П. Безсмертний, вирішення потребує питання реалізації системи стримувань та противаг у відносинах між Парламентом та Президентом, яке виявляється, за наявних умов, в узгодженому ухваленні ними рішень з питань особливо великої державної та суспільної ваги [1, с. 36]. Йдеться насамперед про оголошення ВРУ за поданням Президента України стану війни та укладення миру, схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України, затвердження указів Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях. Тому, важливим є розуміння того, що ефективне функціонування парламентаризму можливе лише за умови існування особливої системи взаємодії парламенту з іншими державними органами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Безсмертний Р. П. Президент України і Верховна Рада України / Р. П. Безсмертний // Віче. – 2000. – № 7. – С. 34–38.
2. Захаренко В. О. Конституційно-правові повноваження вищих органів державної влади України в зовнішньополітичній сфері / В. О. Захаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 26–30.
3. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України як органу зовнішніх зносин держави / А. В. Ісаєнко, О. С. Рудоквас // Часопис Академії адвокатури

України. – 2013. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_4_10.pdf.

4. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 742-VII від 21.02.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – № 11. – Ст. 143.

5. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні / О. О. Майданник – К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2004. – 320 с.

6. Макаренко О. Г. Роль Верховної Ради України у конституційно-правовому механізмі здійснення зовнішньої політики / О. Г. Макаренко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 2. – С. 199–110.

7. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / А. А. Мишин. – М. : Юстицинформ, 2009. – 332 с.

8. Приходько Х. В. Представницька функція Верховної Ради – парламенту України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Х. В. Приходько. – К., 2004. – С. 11.

9. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3668-VI від 08.07.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12–13. – Ст. 82.

10. Про комітети Верховної Ради України : Закон України в редакції Закону від 22.12.2005 р. № 3277-IV (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 10-VII від 25.12.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 10. – Ст. 96.

11. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 р. № 148-XIX // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 10.

12. Про ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їхніми державами : Закон України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – № 46. – Ст. 415.

13. Про Рахункову палату : Закон України № 315/96-ВР від 11.07.1996 р. (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 1170-VII від 27.03.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 816.

14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 1262-VII від 13.05.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 27. – Ст. 914.

15. Трутенко А. О. Роль Верховної Ради України у формуванні та реалізації зовнішньої політики держави / А. О. Трутенко // Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – 2012. – Вип. 9. – С. 158–164.

16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Кабінет Міністрів України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алмашій Іван Іванович – асистент кафедри психології Мукачівського державного університету

Артеменко Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Артюхова Лідія Василівна – викладач Комунального вищого навчального закладу «Тульчинське училище культури» (циклова комісія бібліотечних дисциплін та діловодства)

Бабенко Артур Борисович – аспірант I року навчання кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка

Бабкіна Олена Петрівна – доктор медичних наук, професор кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

Бецун Владислав Станіславович – аспірант II року навчання кафедри богослов'я Українського католицького університету (м.Львів)

Білик Ілля Любомирович – студент Інституту фізики, математики, економіки та інноваційних технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Білошицька Наталія Іванівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри міського будівництва та господарства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Білошицький Микола Володимирович – кандидат технічних наук, доцент кафедри легкої і харчової промисловості Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Більчук Анастасія Володимирівна – магістр філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Більчук Наталя Леонідівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного аерокосмічного університету імені М.Є.Жуковського «ХАІ»

Богомол Олена Миколаївна – викладач I категорії дисциплін музично-теоретичного циклу Гадяцького училища культури імені І.П.Котляревського

Бойко Ірина Олександрівна – студентка 3 курсу відділення соціальної педагогіки Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Бражук Юлія Борисівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри латинської мови Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

Варуха Катерина Володимирівна – асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

Великород Анна Олександрівна – студентка 3 курсу спеціальності «Опорядження будівель і споруд та будівельний дизайн» ДВНЗ «Сумський будівельний коледж»

Веселова Віталія Володимирівна – студентка 3 курсу відділення соціальної педагогіки Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Войнова Євгенія Вікторівна – студентка 4 курсу факультету машинознавства та електромеханіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Войтко Валентина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Волошина Тетяна Олександрівна – викладач Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Галашевська Вікторія Михайлівна – викладач інформатики Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж» (циклова комісія фізико-математичних дисциплін)

Гаплевская Ольга Ивановна – асистент кафедри філософії Національного аерокосмічного університету імені М.Є.Жуковського «ХАІ»

- Горбань Дар'я Дмитрівна** – студентка магістратури хіміко-біологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
- Горянська Анжела Михайлівна** – кандидат психологічних наук, в.о. доцента кафедри психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
- Гребенюк Олександр Олександрович** – студент 2 курсу Сумського будівельного коледжу
- Гришук Юлія Володимирівна** – молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії освітології Київського університету імені Бориса Грінченка
- Гуляєва Людмила Петрівна** – викладач вищої категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія природничо-математичних дисциплін)
- Данько Сергій Миколайович** – завідувач науково-дослідного відділу «Дендропарк» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
- Дерев'янчук Юрій Іванович** – аспірант II року навчання кафедри богослов'я Українського католицького університету (м.Львів)
- Дрібниця Віталій Олександрович** – викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж» (циклова комісія суспільних дисциплін)
- Дуда Оксана В'ячеславівна** – викладач коледжу економіки, права та інформаційних технологій Тернопільського національного економічного університету
- Емшанова Юлія Алексеевна** – кандидат наук по фізическому воспитанию и спорту, доцент кафедри психологии и педагогики Национального университета физического воспитания и спорта Украины
- Євтушенко Євген Григорович** – старший викладач кафедри фізичного виховання Сумського національного аграрного університету
- Єзіков Володимир Іванович** – доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри органічної та біологічної хімії Херсонського державного університету
- Зубко Сергій Олегович** – випускник факультету природознавства, здоров'я людини та туризму Херсонського державного університету
- Івасишин Ірина Василівна** – старший викладач кафедри мистецьких дисциплін початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
- Ігнатенко Сергій Анатолійович** – старший викладач кафедри медико-біологічних і валеологічних основ охорони життя та здоров'я Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова
- Істинюк Ірина Дмитрівна** – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та методики початкового навчання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- Кобсяк Валерій Андрійович** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства, спортивно-гуманітарних дисциплін та економіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
- Камлук Надія Іларіонівна** – викладач-методист Житомирського автомобільно-дорожнього коледжу Національного транспортного університету (циклова комісія «Обслуговування і ремонт автомобілів та двигунів»)
- Кифенко Анна Миколаївна** – аспірант Київського університету імені Бориса Грінченка
- Коберник Галина Іванівна** – кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
- Ковальчук Наталія Дмитрівна** – викладач Ладизинського коледжу Вінницького національного аграрного університету
- Кормочі Золтан** – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

- Корнілова Владислава Володимирівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри загальнонаукових дисциплін Міжнародного університету фінансів (м.Київ)
- Косило Христина Миронівна** – аспірант III року навчання кафедри історії педагогіки імені Б.Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
- Кравченко Анна Олегівна** – студентка 4 курсу спеціальності «Архітектурне проектування і внутрішній інтер'єр» ДВНЗ «Сумський будівельний коледж»
- Кравченко Ольга Василівна** – викладач Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету
- Крупник Зоряна Ігорівна** – здобувач кафедри теорії і методики професійної освіти Міжрегіональної академії управління персоналом
- Кулікова Валентина** – студентка 4 курсу природничо-технологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
- Кунденко Яна Николаевна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного університету строительства и архитектуры (г.Харьков)
- Купрєєнко Максим Володимирович** – старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
- Курах Наталія Павлівна** – аспірант IV року навчання кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Курліщук Неля Михайлівна** – здобувач III року навчання кафедри історії педагогіки імені Б.Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
- Куцерда Володимир Володимирович** – викладач Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Т.Г. Шевченка (циклова комісія фізичного виховання)
- Ладжун Юрій Юрійович** – аспірант III року навчання кафедри країнознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
- Лебідь Катерина Олександрівна** – студентка 3 курсу спеціальності «Опорядження будівель і споруд та будівельний дизайн» ДВНЗ «Сумський будівельний коледж»
- Левченко Ірина Миколаївна** – викладач II категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія спеціальних дисциплін)
- Лехніцька Світлана Іванівна** – старший викладач кафедри латинської мови Національного медичного університету імені О.О.Богомольця
- Липко Ірина Петрівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
- Лисоконь Людмила Анатоліївна** – викладач вищої математики Дніпропетровського радіоприладобудівного коледжу (циклова комісія природничо-математичних дисциплін)
- Лобозова Людмила Анатоліївна** – кандидат біологічних наук, викладач біології, екології Дніпропетровського монтажного технікуму (циклова комісія санітарно-технічних дисциплін), голова міського методичного об'єднання викладачів біології
- Лобуренко Олена Василівна** – викладач, завідувач навчально-методичного кабінету Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету
- Лукашевич Ірина** – студентка 2 курсу історичного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
- Лук'яненко Марина Миколаївна** – викладач математики Полтавського базового медичного коледжу (циклова методична комісія природничо-математичних дисциплін)
- Мазур Алла Василівна** – викладач Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету
- Махінько Світлана Володимирівна** – викладач фізики I категорії Дніпропетровського радіоприладобудівного коледжу (циклова комісія природничо-математичних дисциплін)
- Маштакова Анастасія Олександрівна** – викладач II категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія спеціальних дисциплін)

Молокова Ніна Олексіївна – викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж» (циклова комісія суспільних дисциплін)

Мороз-Рекотова Леся Вікторівна – старший викладач кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету

Муромець Вікторія Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Набухотна Наталія Володимирівна – студентка 4 курсу природничо-технологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Назаренко Світлана Миколаївна – викладач ДВНЗ «Київський механіко-технологічний коледж» (циклова комісія філологічних дисциплін)

Непша Олександр Вікторович – асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Нємцева Тетяна Олександрівна – аспірант Інституту проблем виховання НАПН України

Нікула Наталя Вікторівна – аспірант I року навчання кафедри педагогіки та методики початкового навчання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Німець Ольга Ігорівна – викладач Дніпропетровського педагогічного коледжу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Новосад Іванна Володимирівна – студентка 3 курсу відділення соціальної педагогіки Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Носкова Світлана Володимирівна – викладач I категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія обліково-економічних дисциплін)

Озерська Тетяна Іванівна – викладач II категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія спеціальних дисциплін)

Олійник Олеся Василівна – асистент кафедри педагогіки та методики початкового навчання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Омеляненко Алла Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету

Омельченко Тетяна Григорівна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри здоров'я, фітнесу і рекреації Національного університету фізичного виховання і спорту

Опошнян Світлана Іванівна – голова циклової комісії «Основи медсестринства» Комунального вищого навчального закладу «Полтавський базовий медичний коледж»

П'ятницький Андрій Геннадійович – аспірант I року навчання кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка

Павлишин Христина Андріївна – студентка 3 курсу відділення соціальної педагогіки Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Папаяні Світлана Василівна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету

Пасарар Наталя Борисівна – студентка 3 курсу факультету фінансів і кредиту Вінницького технічного коледжу

Петренко Єлизавета Володимирівна – студентка 6 курсу економіко-правового факультету Академії муніципального управління

Познякова Олена В'ячеславівна – викладач I категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія загально-технічних та електротехнічних дисциплін)

Попович Тетяна Анатоліївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри загальної та неорганічної хімії Херсонського державного університету

Проценко Андрій Анатолійович – асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Рахманова Оксана Кахрамонівна – аспірант I року навчання кафедри теорії та методики музичного мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка

Ришиковець Тімур Тимофійович – викладач радіоавтоматики Дніпропетровського радіоприладобудівного коледжу (циклова комісія напрямів підготовки «Радіотехніка» та «Електронні пристрої та системи»)

Ронін Геннадій Ігорович – завідувач лабораторією, викладач спецдисциплін відділення «Комп'ютерних систем» Дніпропетровського радіоприладобудівного коледжу

Саволюк Павло Петрович – викладач Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Сільвестрова Оксана Юріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, політології та права Луцького національного технічного університету

Скічко Вадим Миколайович – студент 5 курсу факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Склярова Ганна Олегівна – викладач I категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія обліково-економічних дисциплін)

Сливка Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Соколенко Людмила Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри медико-біологічних основ фізичної культури Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини

Соколюк Олена В'ячеславівна – кандидат педагогічних наук, викладач Дубенського педагогічного коледжу Рівненського державного гуманітарного університету

Станішевська Тетяна Іванівна – доктор біологічних наук, професор кафедри анатомії та фізіології людини та тварин Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Стефіна Надія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Талавири Анастасія Сергіївна – студентка 4 курсу спеціальності «Будівництво та експлуатація споруд» ДВНЗ «Сумський будівельний коледж»

Товкун Лідія Павлівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри медико-біологічних дисциплін і валеології, завідувач навчально-методичної лабораторії «Діагностики здоров'я та профілактики захворювань» ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Тригубець Лариса Романівна – голова циклової комісії природничо-математичних дисциплін Рівненського державного аграрного коледжу

Убийконь Тетяна Миколаївна – заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови та літератури, педагог-реабілітолог спеціальної школи-інтернату № 15 м.Києва

Уваров Павло Євгенійович – кандидат технічних наук, доцент кафедри міського будівництва та господарства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Ушаков Віктор Станіславович – старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Ходаковська Оксана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов №1 Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого

Черкас Олександр Олександрович – учитель української мови та літератури, інформатики спеціальної школи-інтернату №15 м.Києва, студент кафедри логопедії Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Чернявська Анна Ігорівна – вчитель української мови та літератури загальноосвітньої школи №3 м.Вільногірська, спеціаліст кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Чишкала Микола Юрійович – студент 5 курсу факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Шаклеїна Ірина Олександрівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Швець Олена – студентка 4 курсу природничо-технологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Шелякіна Алевтина Вікторівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри комунікації та лінгвокраїнознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шимкова Юлія Миколаївна – викладач Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Т.Г.Шевченка (циклова комісія природничих дисциплін та математики)

Ших Надія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Шовкопляс Галина Олександрівна – викладач вищої категорії Краматорського технологічного технікуму (циклова комісія природничо-математичних дисциплін)

Юрчук Аліна – студентка 2 курсу історичного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Юшкевич Тетяна – студентка 4 курсу природничо-технологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Якуненко Леся Миколаївна – викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпропетровського монтажного технікуму

Ясірова Юлія Федорівна – аспірант III року навчання кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Маріупольського державного університету

Ящук Олена Миколаївна – викладач кафедри теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**ЗМІСТ
БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Владислав Бецул ПЕРСПЕКТИВА БЕЗСМЕРТЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕНЕТИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ	4
Дар'я Горбань, Тетяна Станішевська ОСОБЛИВОСТІ МІКРОЦИРКУЛЯЦІЇ КРОВІ У СТУДЕНТІВ	7
Валентина Кулікова ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК ФАКТОР ПОКРАЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	10
Ірина Лукашевич НАДЛИШКОВА ВАГА ТА ОЖИРІННЯ В ШКОЛЯРІВ: ПРИЧИНИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРЮВАННЯ	13
Наталія Набухотна РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ	16
Людмила Соколенко СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ	19
Олена Швець ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ: МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	23
Аліна Юрчук ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СКОЛЮЗУ В ШКОЛЯРІВ І ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА	26
Тетяна Юшкевич СУЧАСНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ	28

ЕКОЛОГІЯ

Людмила Лобозова ІННОВАЦІЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОЕКТИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО МОНТАЖНОГО ТЕХНІКУМУ	32
---	----

ЕКОНОМІКА

Наталія Пасарар ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДИТУ В УКРАЇНІ	38
Єлизавета Петренко ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	40
Ганна Склярєва ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УСУНЕННЯ	44

ІСТОРІЯ

Артур Бабенко ФІНАНСОВО-МАТЕРІАЛЬНА ДОПОМОГА ІНТЕРНОВАНИМ УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКОВИМ В ПОЛЬЩІ У 1920-1924 РР.	48
Віталій Дрібниця ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІСТОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКА З НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 10 КЛАСУ)	53
Юрій Ладжун ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» З УРЯДОМ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1920-1923 РР.	56
Леся Якуненко ЖОВТНЕВА (СОБОРНА) ПЛОЩА – МЕМОРІАЛЬНИЙ НЕКРОПОЛЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКА	59

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Сергій Данько

ОЗЕЛЕНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕТОД ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ
ОБ'ЄКТІВ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ «МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ
ТА ПОБУТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНИЩИНИ»

63

МАТЕМАТИКА

Людмила Лисоконь, Тімур Рищиковець

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЛАПЛАСА ДЛЯ АНАЛІЗУ
РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

67

Марина Лук'яненко

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ

71

Лариса Тригубець

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

73

МЕДИЧНІ НАУКИ

Олена Бабкіна, Катерина Варуха

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ТРАНСФЕРНОЇ СИСТЕМИ
ПРИ ВИВЧЕННІ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

77

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Олена Богомол

«Я БАЖАВ БИ ВСІМА СИЛАМИ ДУШІ, ЩОБ МУЗИКА
МОЯ ПОШИРЮВАЛАСЯ...» (П. І ЧАЙКОВСЬКИЙ)

80

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Сергій Ігнатенко

КУЛЬТУРА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

83

Ольга Німець

ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО
КОЛЕДЖУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОТРИМАННІ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

86

Олена Позднякова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

89

Лідія Товкун

ШКІЛЬНЕ ПРИЛАДДЯ ШКОЛЯРІВ: БЕЗПЕКА ЗАСТОСУВАННЯ

92

ПЕДАГОГІКА

Іван Алмашій

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ
ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

96

Лідія Артюхова

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

98

Валентина Войтко

СКЛADOVІ ОСОБИТИСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У РОБОТІ
З ОСОБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ВАДИ РОЗВИТКУ

102

Юлія Грищук

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

105

Євген Євтушенко

СПОРТИЗАЦІЯ ЗМІСТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ
УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-х – ПЕРША ПОЛОВИНА 80-х рр. ХХ ст.) 107

Ірина Івасишин

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В
КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ 110

Ірина Істинюк

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ
ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ 112

Надія Камлук

САМОСТІЙНА РОБОТА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕХНОЛОГІЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ І МАТЕРІАЛОЗНАВСТВО» 116

Анна Кифенко

ДУХОВНА ХОРОВА МУЗИКА В РЕПЕРТУАРІ СТУДЕНТСЬКОГО
ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ 118

Галина Коберник

АДАПТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ
НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 120

Христина Косило

ВИДАВНИЧА, НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ГРИГОРІЯ ВРЕЦЬОНИ 124

Ольга Кравченко

РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 126

Зоряна Крупник

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ВИХОВАНЦІВ ЦЕНТРІВ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ 129

Неля Курліщук

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ІДЕЯХ СОФІЇ РУСОВОЇ 132

Ірина Левченко

РОЛЬ І МЕСТО ІННОВАЦІЙ В ПЕДАГОГІКЕ 134

Олена Лобуренко, Тетяна Волошина, Павло Саволук

СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ
ДИСЦИПЛІН У ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ 138

Алла Мазур, Наталя Ковальчук

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ТА ВІРТУАЛЬНИХ
ЕКСКУРСІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 141

Анастасія Маштакова

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ 144

Леся Мороз-Рекотова

САМОРОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ 149

Вікторія Муромець

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ
МАГІСТРАТУРИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 152

Наталя Нікула

СИСТЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 154

Світлана Назаренко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН
КУРАТОР-СТУДЕНТ. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ
СТУДЕНТА ДО НАВЧАННЯ 157

Тетяна Нємцева

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З МЕТОЮ ВИХОВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ 164

Іванна Новосад

ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО ЕТНОПЕДАГОГІКИ 167

Олеся Олійник

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ 170

Алла Омеляненко

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ
СКЛАДАТИ РОЗПОВІДЬ-РОЗДУМ У НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ 172

Світлана Опошнян

ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД ЯК СИСТЕМА ПІДВИЩЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ТА
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО РІВНЯ ВИКЛАДАЧІВ ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА 175

Христина Павлишин

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ 179

Оксана Рахманова

РОЗВИТОК ПОЛІМОДАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ МУЗИКИ 183

Лариса Сливка

ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ПАРАДИГМИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ПОЛЬЩІ 186

Надія Стефіна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО
ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА 188

Тетяна Убийконь, Олександр Черкас

ФЕНОМЕН М. К. ШЕРЕМЕТ: РОЗВИТОК КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ 192

Оксана Ходаковська

КОМУНІКАТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ 196

Микола Чишкала

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ У КУРСІ
«СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ» 199

Галина Шовкопляс, Людмила Гуляєва

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАНЯТЬ З ІНФОРМАТИКИ ТА МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСІБ
АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ 203

Олена Ящук

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ПОЛІТОЛОГІЯ 207

Владислава Корнілова

СУЧАСНІ СИСТЕМИ ПАРТНЕРСТВ НАТО 211

Юлія Ясірова

ФАКТОР ПРОФСПЛОК В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ РЕСПУБЛІКИ КІПР 214

ПСИХОЛОГІЯ

Ірина Бойко
ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ ТА ЇЇ ПРИЧИНИ 218

Анжела Горянська
ПЕДАГОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПОЗИЦІЇ ВЧИТЕЛЯ 221

Юлія Емишанова
ИЗМЕНЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ У ТЕННИСИСТОВ РАЗЛИЧНОЙ
КВАЛИФИКАЦИИ ПОД ВЛИЯНИЕМ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 224

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА

Яна Кунденко, Ольга Гаплевская
ОСНОВНЫЕ ВИДЫ И ФОРМЫ СОЦИАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ 229

СОЦІОЛОГІЯ

Віталія Веселова
СУЧАСНІ СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ 232

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Вікторія Галашевська
ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ: ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ЗАСІБ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ MOODLE 236

Геннадій Ронін
ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ ПРИ НАДАННІ ЯКІСНИХ
ТЕОРЕТИЧНИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТАМ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ, А
ТАКОЖ СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕННОСТІ СТУДЕНТІВ ДО
АУДИТОРНОГО НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО
СУПРОВОДУ 238

Юлія Шимкова
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИКИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. 241

Надія Ших, Ірина Шаклеїна, Ілля Білик
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗПІЗНАВАННЯ РУКОПИСНИХ СИМВОЛІВ МЕТОДОМ
ПОРІВНЯННЯ З ЕТАЛОНОМ 244

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

Николай Белошицкий, Наталья Белошицкая
ПОЛУЧЕНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ПОРОШКОВОЙ АЛЮМИНИЕВОЙ
БРОНЗЫ МЕТОДОМ ГОРЯЧЕЙ ШТАМПОВКИ 249

Микола Білошицький, Євгенія Войнова
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННО-ПРОМЕНЕВОЇ ОБРОБКИ
НА СТРУКТУРУ ТА ВЛАСТИВОСТІ ЧАВУНІВ ПРИ ВІДНОВЛЕННІ
ГАЛЬМІВНИХ КОЛОДОК 252

Анна Великород, Катерина Лебідь
СУЧАСНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ ДИЗАЙНУ СТЕЛІ 256

Олександр Гребенюк
ЗАСТОСУВАННЯ НЕЗНІМНОЇ ОПАЛУБКИ ПРИ ЗВЕДЕННІ БУДІВЕЛЬ 258

Анна Кравченко
ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧА АРХІТЕКТУРА 260

Тетяна Озерська
РОЛЬ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ 265

Анастасія Талавири
АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ФАСАДІВ
БУДІВЕЛЬ ВІД ТЕПЛОВТРАТ 268

Павло Уваров

- ОБЛІК КОНЦЕПЦІЙ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ПРОЕКТАХ
РЕКОНСТРУКЦІЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ 270
- ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ**

Вадим Скічко

- СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 274

ФІЗИКА

Світлана Махинько

- ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ
НА ЖИВІ ОРГАНІЗМИ 277

Світлана Носкова

- ЯВЛЕНИЕ РЕЗОНАНСА В ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ ЦЕПЯХ 279

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Володимир Куцерда

- ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ 282

Олександр Непша, Віктор Ушаков, Андрій Проценко, Максим Купрєєнко

- СПОРТИВНО-МАСОВА РОБОТА В ЛІТНІХ ДИТЯЧИХ ТАБОРАХ 285

Тетяна Омельченко

- ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО
СИСТЕМАТИЧНИХ ЗАНЯТЬ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ 287

Олена Соколюк, Оксана Дуда

- ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ
ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ 290

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тетяна Артеменко, Ірина Липко

- ВІДНОСИНИ ПРОТИСТАВЛЕННЯ РЕПЛІК КОНСТАТИВНО-КОНСТАТИВНОГО
ТА КОНСТАТИВНО-ДИРЕКТИВНОГО МІКРОДІАЛОГІВ 294

Юлія Бражук

- ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ДЖЕРЕЛО МЕТАФОРИЧНОЇ
АНАТОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 298

Zoltan Kormochi

- LANGUAGE SOCIALIZATION IN ETHNICALLY HETEROGENEOUS FAMILIES OF
THE NORTHERN UPLANDS AND TRANSCARPATIA 301

Наталія Курах

- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОЇ МОВИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ 306

Світлана Лехніцька

- ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИНОНІМІВ-ФАРМАКОНІМІВ
НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕПАРАТІВ ГРУПИ АНЕСТЕЗУЮЧИХ 309

Анна Чернявська

- ТРАГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДІЙСНОСТІ В КОНФЛІКТІ П'ЄСИ
МИКОЛИ КУЛІША «ЗОНА» 312

Алевтина Шелякіна

- КОМУНІКАЦІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ 316

ФІЛОСОФІЯ

Анастасія Більчук, Наталя Більчук

- СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТРАДИЦІЇ ФІЛОСОФСТВУВАННЯ
В ПРАЦЯХ О. НОВИЦЬКОГО 320

Юрій Дерев'янчук

АНАМНЕЗА ТАЇНСТВА ВОЗНЕСІННЯ У КОНТЕКСТІ ПАСХАЛЬНОГО
СВЯТКУВАННЯ У РІЧНОМУ ЛІТУРГІЙНОМУ ЦИКЛІ I-V СТ. 323

Валерій Кобсяк

О ДИВЕРСИВНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО «ТЕЛЕСНОГО ЛАНДШАФТА» 327

Ніна Молокова

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ – КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР.
МОРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ 331

Андрій П'ятницький

АНАЛІЗ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІУМУ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 334

Оксана Сільвестрова

ІСТОРІОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ ТА КОНФЛІКТІВ 337

ХІМІЯ

Сергій Зубко, Володимир Єзіков, Тетяна Попович

ОЧИСТКА СТИЧНИХ ВОД ТА ЇХ ОБРОБКА 342

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Світлана Папаяні

КОНСТИТУЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 345

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

349

Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. - Переяслав-Хмельницький, 2015. - Вип. 17. - 362 с.

Враховуючи свободу наукової творчості, редколегія приймає до друку публікації та статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на **«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»**.

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

Адреса оргкомітету: 08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30 (к. 203), тел. (04567) 5 46 44

Матеріали конференції розміщені на сайті: <http://rmuphdpu.webnode.ru>

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Підписано до друку 28.10.2015 р.

Формат 60×84 1/8. Папір офсет.

Ум. друк. арк. 34,6.

Виробник ФОП Лукашевич О.М., свідоцтво про державну реєстрацію

№23580000000002997 від 12.10.2011 р.

08400, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький,

вул. Покровська, 49, к. 12, тел. 097 750 27 17

E-mail: lom80@ukr.net